ב״ה

קובץ תורני

מה טובו אהליך יעקב

מגדולי וחכמי התורה ולומדיה

פסקים ותשובות חדשות
בענינים העומדים על הפרק
ובארבעה חלקי שו״ע וענינים שונים

לזכרו של הרב הנכבד והיקר
אוהב תורה ולומדיה
רבי **טלי סקוצילס** זצ״ל

העורך והמו״ל
הרב **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט״א
מח״ס ״גם אני אודך״

גליון י״ז

תשרי תשפ״ב

©

כל הזכויות שמורות

המערכת מקבלת מאמרים ותשובות

בשמחה רבה

בכתובת:

ת.ד 539 בני ברק

טלפון: 052-7128536

7128536@gmail.com

למנויים נא ליצור קשר עם המערכת

ב״ה

הקדמה

״מה טובו אהליך יעקב״,

מה מאד מתאים השם הזה לקובץ החדש והנפלא שיוצא עתה לאור ב״ה מיוחד לזכרו הטהור של הרב הנכבד והיקר מאד, אוהב תורה ולומדיה בכל לבו ונפש עד אין קץ, ואהב ללכת לאהלי יעקב לבתי כנסיות ומדרשות בכל עת מצוא תפלתו היה מיוחד מאד בהתעלות רוחניות עצומה כידוע, וכן השיעורים הרבים שהיה הולך עליהם במסירות ובנאמנות אין קץ, והנה הקובץ נקרא **״מה טובו אהליך יעקב״**, והנה ראשי תיבות: **״מ׳ה ט׳ובו״**, גימטריא **״טלי״**, וההמשך **״אהליך יעקב״** , רמז לידידנו עוז הגאון הנפלא מרביץ תורה ברבים ומו״צ בבית הוראה המפורסם יד הרמ״ה בראשות מרן הגה״צ רבי מתתיהו דייטש שליט״א, ה״ה רבי **יעקב אהרן סקוצילס** שליט״א מח״ס ״אוהל יעקב״ י״ג כרכים, ששמח מאד על רעיון זה שהוציא לאור קובץ תורני מכובד לזכר אביו היקר מאד זצ״ל.

וכן ראשי תיבות **״מ׳ה ט׳ובו א׳הליך י׳עקב״**, גימטריא **ס׳**, רמז למשפחת **ס׳קוצילס**.

ויהא רעווא שימליץ טוב לכל משפחתו וכל מכיריו ולכל ישראל וזנכה בקרוב ממש להמשך הפסוק ״משכנתיך ישראל״, שנזכה למשכן קבע של בנין בית המקדש בתפארתו במהרה בימינו אמן כן יהיה רצון.

תודתי לידידי הגאון הנפלא מזכה הרבים נפלאות רבי **אלחנן אלטר** [בנו של הגאון מו״ה רבי בנימין שליט״א] **שפיגעל** שליט״א, מח״ס ״ראש לימיני״ על הלכות שבת, ומו״צ בירושלים, שעוזר ותומך בהוצאת הקובץ לשם שמים לזיכוי הרבים. יהא רעווא שיצליח בכל מעשי ידיו, ויזכה להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה כאוות נפשו הטהורה, מתוך הרחבה וכל טוב לעד, אמן כן יהיה רצון.

תפילתנו שהקב״ה יפקוד בפקודת ישועה ורחמים וחסדים גדולים מאד להגה״צ רבי רבי דוד יוסף בן זהבה שליט״א, ולהגה״צ רבי רחמים בן שושנה שליט״א, ולהגה״צ רבי יעקב שמואל בן שיינדיל שליט״א, ולהגה״צ רבי אליהו עזרא בן נורמה שליט״א, שנשמע ונבשר תמיד רק בשורות טובות אמן כן יהיה רצון.

בברכת כהנים באהבה

כעתירת **גמליאל הכהן רבינוביץ** [רפפורט]

מח״ס ״גם אני אודך״

ו״פרדס יוסף החדש״ על המועדים.

תוכן הענינים

גנוזות

רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל
ביאור דברי הגמרא בשלהי סוכה במעשה דמרים בת בילגה וביאור אוי לרשע אוי לשכינו, וזהירות בחינוך הילדים ממרן הגרי"ש אלישיב זיע"א ..... **ג**

רבי שריה דבליצקי זצ"ל
עיקר התפלות בר"ה על התגלות כבוד מלכותו יתברך בעולם, ומי שלא כיון בהוספות דברכת אבות בעשי"ת אם הוא לעיכובא, ממרן הגר"ש דבליצקי זיע"א ..... **ו**

רבי אברהם דב אוירבאך זצ"ל
נטפי דמע אחר האסף מרן הגאב"ד אור עינינו רבינו אברהם דב אוירבאך בן מופת הדור הגרש"ז זצוק"ל ..... **ח**

עובדות נשגבות על מורינו הגאב"ד דטבריה רבי אברהם דב אוירבאך זצ"ל ..... **יז**

עובדא דהגאב"ד רבינו אברהם דב אוירבאך זצ"ל בברכת שהחיינו על סוכה שנתחדשה ..... **יט**

רבי ישראל פסח פיינהנדלר זצ"ל
תשובות חדשות מתוך שו"ת אבני ישפה חלק ט' כת"י ושאר חלקים כת"י ..... **כא**

קונטרס תשובות קצרות ממרן בעל האבני ישפה זצ"ל להגאון הגדול בעל אהל יעקב שליט"א ..... **לא**

רבי לוי הכהן רבינוביץ זצ"ל
הטעם שאסור לסכך בפשתן מנופץ ..... **מו**

רבי ברוך ראובן שלמה שלזינגר זצ"ל
בענין ברכת "לישב בסוכה" ..... **מח**

ענייני דיומא מועדים

רבי חיים קניבסקי
תשובות מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א על עניני סוכה וארבעת המינים ..... **נג**

רבי אביגדר נבנצל

שאלות ותשובות חדשות ממרן הגר"א נבנצל שליט"א בהלכות סוכות וארבעת המינים ..... **סב**

רבי יצחק טוביה ווייס

שו"ת ממרן הגרי"ט ווייס שליט"א בענינים שונים ..... **עט**

רבי יוסף ליברמן

צירוף לזימון למי שאכל בשוגג חוץ לסוכה ..... **פא**

קנין ד' מינים לבניו הקטנים ..... **פב**

קריאת פ' בראשית שמו"ת בשמחת תורה ..... **פג**

רבי יצחק זילברשטיין

קרש שזכה להיות במזרח הסוכה, האם ישאר במזרח ..... **פה**

רמז לקוף שיסכך את הסוכה האם הסוכה כשרה ..... **פו**

סוכה גבוהה ואי אפשר לו לסככה כי אם ע"י מנוף ..... **פז**

האם מותר להרוג ביו"ט יתוש המפריע לשנתו בסוכה ..... **פח**

בירך המוציא ולישב בסוכה ועף הסכך ..... **פח**

בירך על לולב כשהוא עדיין עטוף בניילון היברך שנית ..... **צ**

האם מותר להאזין לשיעור כשברור שירדם מחוץ לסוכה ..... **צ**

לסמוך קצה הסכך שלו על כותל חבירו שלא מדעתו ..... **צא**

רבי עזריאל אויערבאך

שאלות ותשובות ממרן הגר"ע אויערבאך שליט"א בענין בן אר"י בחו"ל ביום טוב שני וענינים שונים ..... **צב**

רבי אהרן יהודה גרוסמן

בענין אי ישן פטור מכל המצות או לא ואם מותר להוציא ישן מסוכה ..... **צט**

בענין הדסים משולשים שעלה התחתון נוגע רק באמצעי ולא בעליון ..... **קא**

בענין הידור מצוה כשיש לפניו כמה מצות באיזה מהם יהדר יותר, ואם חייבים לספר לשידוכים על בחור שיש לו מספר גבוה במשקפיו, נשבר כסא שישב עליו אם חייב לשלם לקפל דפים של ..... **קב**

בניית סוכה בלילה ושיעור גדלות בגוי ..... **קה**

רבי אלחנן יעקב דוד הכהן רבינוביץ
סגולת הסוכה ..... **קו**
הסוכה זכר לענני כבוד ..... **קח**

רבי אליעזר הכהן רבינוביץ
האיך מברכים בשעת הדחק על לולב של אשתקד והרי יש לחוש שהוא שייך לקטן ומה היו עושים בבית המקדש עם לולבי הקטנים שלא יתערבו עם..... **קיא**

רבי נפתלי צבי ראטטענבערג
באיזה אופן גזרו שמא ימשך אחר שלחנו ..... **קטז**

רבי משה בראנדסדארפער
סוכה שבנו בתחילת חודש אלול ..... **קיח**
אם יש חיוב מזוזה בסוכה שנבנתה לשם סוכה קודם שלשים יום לחג..... **קיט**
איזה ברכה לברך על לחמניות מזונות..... **קכא**

רבי אברהם יהודה הכהן רבינוביץ
להתפלל שלא ירדו גשמים בסוכות ..... **קכג**

רבי אהרן אקר
שו"ת קצר בהלכות ארבעת המינים הקשורים לחושן משפט..... **קכה**

רבי אוריאל יצחק הלוי
בענין גדר פטור מצטער מן הסוכה..... **קכט**

רבי משה צבי ארי' טשעסיר
בניית סוכה במוצאי יום כיפור ועוד ענינים..... **קלג**
בענין חשב לעשות מצוה ונאנס ..... **קלז**

רבי אלחנן פרינץ
סוכה עם ריח רע לחולה קורונה..... **קמד**
מצוות סוכה לנמצא בבידוד עקב הנגיף ..... **קמז**
נטילת לולב לאשה אשכנזיה שהתחתנה עם ספרדי ..... **קנ**
נענועי ארבעת המינים במנייני חצר בימי הנגיף..... **קנב**

רבי מתתיהו גבאי
בענין עשיית סוכה לפני התפילה..... **קנו**

רבי יעקב קארפ
בדברי המאירי שכל ענין תפלה צער הוא לאדם ודאגה מעונות שבידו ומי שמכוין כוונה הראויה אינו מרגיש לערב אלא למועיל ..... **קסז**
אדון עולם בליל ר"ה ויום הכיפורים..... **קסח**
בדין קידוש בליל א' דסוכות בלילה משתחשך ולא מבעוד יום או בבין השמשות ..... **קסט**

רבי אברהם ישעיה טרופר
מתי מברכים ברכת שהחיינו דלולב ..... **קעא**

רבי אמיר ולר
לישון יחידי בסוכה ..... **קעג**

שביעית

רבי חיים קניבסקי
שו"ת עם מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א על הלכות שביעית ..... **קפג**

רבי אביגדר הלוי נבנצל
שאלות ותשובות מצויות בהלכות שביעית ממרן הגר"א נבנצל שליט"א..... **קפו**

רבי יוסף ליברמן
הפקרת הפירות, ולקיטתם..... **קצ**

רבי צבי אריה הכהן בינדר
מעשר כספים בשמיטה..... **קצח**

אורח חיים

רבי חיים קניבסקי
שו"ת עם מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א על ענינים שונים..... **רג**

רבי אביגדר הלוי נבנצל
שאלות ותשובות חדשות בענינים באורח חיים ממרן הגר"א נבנצל שליט"א..... **רה**

רבי עזריאל אויערבאך
תשובות ממרן הגר"ע אויערבאך שליט"א בענינים שונים ..... **ריא**

רבי שמאי קהת הכהן גרוס
שאלות ותשובות קצרות מאת הגאון הגדול רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א
דומ"ץ מחזיקי הדת ומח"ס שבט הקהתי ..... **רלג**

רבי חיים יוסף דוד ווייס
לעשות בדיקת קאראנ"א בערב שבת ..... **רלט**

רבי יעקב אפרים הכהן פארכהיימער
שאלות ותשובות קצרות בענינים שונים ..... **רמא**

רבי יעקב מייזליש
בענין שכח ובירך על מאכל האסור לו באכילה, ונזכר קודם שאכל, מה
יעשה ..... **רמה**

רבי אהרן ליברמן
אם יש מצוה לנשים להיות מעשרה ראשונים בביהכ"נ ..... **רנו**

רבי יעקב אהרן סקוצילס
להכניס טאבאק לתוך טישו בשבת אם יש לחוש למוליד ריח ..... **רנח**

יורה דעה

רבי משה שטרנבוך
שאלות ותשובות ממרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א בעניני פדיון הבן ..... **רסה**

רבי אביגדר הלוי נבנצל
שאלות ותשובות חדשות ממרן הגר"א נבנצל שליט"א בענינים ביורה דעה ואבן
העזר ..... **רעא**

רבי יוסף ליברמן
אכילה בשלחן אחד עם אדם האוכל מהכשר פחות ..... **רפט**
להשתמש בחול בכלי חלב שהותר בשעה"ד לצורך שבת ..... **רצ**
אכילת קוביות שום קלוף ..... **רצ**
גדר עולה על שולחן מלכים, ודין 'ארבעס' בזה ..... **רצא**
רכישת בשר נו"ט לזקנים גויים בבית אבות של יהודים ..... **רצא**
חימום מים לרחיצה ממיחם שלא הוטבל ..... **רצב**

גילוח שערות הגוף ובעורף הראש באנשים אם מותר ללבוש תיק בתו ..... **רצד**
בעניני הרחקות ..... **רצד**
מצאה חציצה אחר שקבלה שבת ..... **רצה**
צילום אמו במכשיר שאינו כשר ..... **רצו**
כתב אשורית שנמחק ע"י דיו אם צריך גניזה ..... **רצז**
השתמשות בארון ספרים לדברי חול ..... **רחצ**
בענין חרם דרבנו גרשום לפתוח מכתבי חבירו ..... **רחצ**
קטן באיסור שמיעת קול אשה ..... **רצט**
יחוד ונגיעה בילדי חינוך מיוחד, ובחדר המדרגות ..... **ש**
פנים חדשות שאין החתן מכירו ..... **שא**
אם מותר לספר על אדם שהוא גרוש ..... **שב**

רבי יוחנן סג"ל הלוי וואזנר
קונטרס שאלות ותשובות חדשות ממרן בעל חיי הלוי שליט"א להגה"צ בעל האהל יעקב שליט"א ..... **שג**

רבי משה רוטה
חשש לא תאמץ לבבך כשאוספים צדקה עם מכשיר לכרטיסי אשראי ..... **שטז**

רבי חיים יוסף דוד ווייס
שאלות ותשובות ממרן החיד"א ווייס שליט"א בעניני יורה דעה וענינים שונים ..... **שיח**

רבי יעקב אהרן סקוצילס
זמן התחלת אבילות למי ששלח מת לאר"י ורואה את הלויה דרך מסך ..... **שכד**

אבן העזר

רבי חיים יוסף דוד ווייס
גר וקטן לענין פנים חדשות ..... **שכט**

רבי משה פריד
תשובות חדשות מגדולי ההוראה שליט"א בעניני אבן העזר ..... **שלא**

רבי יצחק אושינסקי
קול באשה ערווה בבת קטנה ..... **שמ**

רבי ישראל טויב
בדין קטן שהיה בחתונה ונעשה גדול באמצע ימי השבע ברכות אם חשיב פנים חדשות וכן בגוי שהיה בחתונה ונתגייר בימי השבע ברכות ..... **שדמ**

חושן משפט

רבי משה פריד
תשובות חדשות מגדולי ההוראה שליט"א בעניני חושן משפט ..... **שמט**

רבי יצחק אושינסקי
מניעת ריווח כספי מאברכי כולל (ובדין "מבטל כיסו של חברו") ..... **שסה**

רבי משה חליוה
בענין "בל תלין" בערב שבת והמסתעף ..... **שעב**

רבי עמנואל מולקנדוב
חיוב להקדים עשיית משא ומתן עם ישראל על פני גוי ..... **שעו**

רבי מאיר יוחנן אלקובי
בדין אם יש איסור בגידול בעלי חיים טמאים ..... **שפ**

מכתבי ברכה תגובות והערות

רבי אהרן זאב חשין ..... **שפט**

רבי מתתיהו גבאי ..... **שפט**

רבי יוסף אביטבול ..... **שצ**

גנוזות

רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל
עמוד ההוראה

ביאור דברי הגמרא בשלחי סוכה במעשה דמרים בת בילגה וביאור אוי לרשע אוי לשכינו, וזהירות בחינוך הילדים ממרן הגרי"ש אלישיב זיע"א

שלחי סוכה "הנכנסין חולקין בצפון והיוצאין בדרום בילגה לעולם חולקת בדרום וטבעתה קבועה וחלונה סתומה", ופליגי בה תרי תנאי למה מגיע לה כל זה, י"א משמרתו שוהה לבא, לא הגיעו בזמן וי"א מפני שבתו של אחד ממשמר בילגה המירה דתה, נשאת לסרדיוט אחד ממלכי רומי היתה מבעטת בסנדלה ע"ג המזבח כו', ומקשינן "בשלמא למ"ד משמרתו שוהה לבא היינו דקנסינן לכולה משמר אלא למ"ד בגלל מרים בת בילגה משום ברתיה קנסינן לדידיה, אמר אביי אין שותא דינוקא או דאבוה או דאמיה". ופירש"י מה שילד מפטפט בשוק הוא משום ששמע כך מדברים בביתו אף זה אם לא שמעה מאביה שהיה מבזה את העבודה לא אמר כן, ומקשינן שוב "ומשום אביה קנסינן לכולה משמרה אמר אביי אוי לרשע אוי לשכנו". ואכתי צ"ב מה הם אשמים ומה פשעו במה שהם שכנים להההורים של מרים.

אמנם להאי תנא לא שהו מלבא, באו בדיוק בזמן ולא איחרו כמו שכל המשמרות באות, אלא הבת שמעה מאביה שהיה מבזה את העבודה, ראה בעבודת המקדש כאילו זה עבודה להבדיל באיזה בית חרושת, היא הרגישה את הזילזול שהם מיחסים לעבודת הקודש עד שלא רק שהיא ביזתה את המזבח בריש גלי בחירוף וגידוף אלא אף המירה דתה ויצתה מן הכלל.

"אף זה אם לא שמעה מאביה שהיה מבזה את העבודה לא אמרה כן" זה שהורידו את אביה מגדולתו הוא בגלל שאמרה כן, לוקוס עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל ואין אתה עומד להם בשעת דוחקם. לא משום שהמירה דתה ולא משום שנשאת לסרדיוט יווני, דמשום כל זה לא היו מעבירים אותה.

וזה שמבואר בשו"ע או"ח סי' קכ"ח שבת כהן שהמירה דתה או שזינתה אין מחוייבים לקדשו, כתב המג"א דענין אביה היא מחללת הוא רק כשזינתה וזה בזמן שהיא ארוסה ונשואה, ובהמירה דתה אנו מניחים שבודאי גם זינתה, אך לא בגלל שהמירה דתה.

ולכן פירש רש"י דאחרי שראינו מעשיה שטפחה בסנדלה ומה שהכריזה, אין ספק שזה נובע מהיחס הקל שהתיחס אביה לעבודה. כי אילו היה חרד לעבודת הקודש, והיה יושב ומצפה מתי יגיע היום המאושר

שיסע לירושלים לעבודת הקודש, לא היתה מתבטאת כמו שאמרה, ולפיכך זה פגם בעבודתו.

והרמב"ם בפ"י מהל' דעות כתב "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחרי ריעיו וחביריו לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם - הוא שאמר שלמה הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע". וכן שנינו באבות איזהו דרך טובה שידבק בה האדם ר' יהושע אומר חבר טוב ר' יוסי אומר שכן טוב, ולכן נאמר אוי לרשע אוי לשכנו כי אם הוא לא ניסה להשפיע על חבירו וחבירו נשאר עומד באולתו אז יש להניח שבודאי הלה במדה ידועה השפיע עליו, לכן ענשוה לכל המשמרה של בילגה, [וכמ"ש בסוטה דף ז' הרבה שכנים הרעים עושין].

ומסיים הרמב"ם בפיהמ"ש פ"ב דדמאי, "חבר נקרא ת"ח וכן יקראו לת"ח חברים ואולי נקראו בזה השם כי חברתם זה לזה חברה נאמנה כי היא חברה לשם שמים". ורצה לראות בכל אחד חבר טוב עבור חבירו אשר כ"א ישפיע על השני. עכ"ל מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל.

ומוסר השכל בחינוך הילדים הביא בזה בספר אבות ובנים בכתבי הקודש (במבוא עמ' יא) ע"פ מעשה שבא לפניו וז"ל: וגם בנידון זה ראיתי מעשה ונזכרתי הלכה ומעשה שהיה כך היה: פעם אחת שבתי אצל רב גדול בתורה באנגליה, המארח שהיה מקודם רב בפולניא, התגדל על דרכי החסידות והתאבק בימי עלומיו בעפר גדולי האדמו"רים. גם בניו ובנותיו אף שנתחנכו על התרבות האנגלית שמרו שבת, הניחו תפילין ודקדקו במצוות. באמצע הסעודה נתגלגלה השיחה על אחד הנכדים של אדמו"ר ידוע, שלהרב המארח היה טינא בלבו עליו. הרב התלוצץ עליו ובני הבית שהסבו על השלחן מלאו פיהם שחוק, פתאום פנה אחד מן הבנים לאביו הרב בשאלת תם ושאל: אבא! האם הם דרכם של האדמו"רים אשר תמיד אתה משבח את דרכיהם, ואתה מתגעגע לזמנים הללו שהסתופפת בצל קורתם. אם אמת הוא כמו שאתה תארת עתה את נכד האדמו"ר אז אני שמח שלא הכרתי אותם ולא ידעתים.

אנכי הסבותי את השיחה לענין אחר, ואחרי גמר הסעודה כשנשארנו שנינו בחדר, אמרתי לו: רבי! עכשיו אני מבין פירוש על מאמר חז"ל שכל השנים התקשיתי להבינו, והנה בסוף מסכת סוכה מובא מאמר (מתוספתא פ"ד) מעשה במרים בת בילגה שהמירה דתה והלכה ונשאת לסרדיוט אחד ממלכי יונים, כשנכנסו היונים להיכל היתה מבעטת בסנדלה ע"ג המזבח ואמרה: לוקוס לוקוס עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל ואי אתה עומד עליהם בשעת דחקן, וכששמעו חכמים בדבר קבעו את טבעתה וסתמו את חלונה. שואלת הגמרא: משום ברתיה קנסינן ליה לדידה? (פרש"י: כלומר, אפילו לאבוה מי הוה לן למקנסיה), אמר אביי אין! כדאמרי אינשי שותא דינוקא בשוקא דאבוה או דאימיה (רש"י: משל הדיוט הוא, מה שהתינוק מדבר בשוק מאביו או מאמו אף זו אם לא שמעה מאביה שהיה מבזה את העבודה לא אמרה כן).

לכאורה קשה להבין האם אפשר שחביריו הכהנים שעבדו אתו ביחד כל השנים לא הכירו במעשיו, ורק על ידי זה

שבתו המירה דתה והיתה מבעטת בסנדלה ע"ג המזבח באו לידי מסקנה ששמעה מאביה איך שהוא מבזה את העבודה ולכן קנסוה.

עכשיו ממעשה זה שראיתי במסבת משפחתך, כבוד הרב, למדתי הפירוש של הגמרא: כנראה שאחיו הכהנים ידעו אותו והכירו בו בתור ליצן קל הדעת, אלא מאי? כל זמן שלא יצא מגדרו ולא חילל את העבודה, לא היה מקום לקנסו ולפסלו מלעבוד. ויען שהלץ האב לא ידע מלהזהר לא להתלוצץ בפני בתו, גרם לזה שהשתמדה ונשאת לסרדיוט שונא ישראל ממלכי יונים, וכשנכנסו יונים להיכל בעטה בסנדלה ע"ג המזבח. האב התחיל בליצנות ובקלות הדעת והבת יצאה מדת ישראל ובעטה בכל קדשיה.

יוצא מזה שחכמים ממלכי חשמונאים שקמו אחרי היונים קנסוהו לא בעד מעשיו שביזה את העבודה, אלא רק שביזה את העבודה בפני בתו.

וכך אמרתי לידידי הרב: אם שני תלמידי חכמים יושבים ומתלוצצים על ת"ח שכמותם אין ספק שיחזרו בתשובה ועל זה אמרו (בברכות דף י"ט) אם ראית ת"ח שעבר עבירה אל תהרהר אחריו שבודאי עשה תשובה, אבל אם מדברים סרה בת"ח בעיני הבנים והבנות, מהרסים הם את האמונת חכמים, ומביאים לידי כך שיבעטו במוסר אביהם וינטשו תורת אמם רחמ"ל. וחנוך לנער ע"פ דרכו וגו'.

רבי שריה דבליצקי זצ"ל
מח"ס זה השולחן וקיצור הלכות מועדים

עיקר התפלות בר"ה על התגלות כבוד מלכותו יתברך בעולם, ומי שלא כיון בהוספות דברכת אבות בעש"ת אם הוא לעיכובא, ממרן הגר"ש דבליצקי זיע"א

יש להעיר ולהרגיש כי עיקר כל התפלה בר"ה היא רק על התגלות כבוד מלכותו ית"ש לעיני כל העולם כולו, ועל זה מיוסד כמעט כל עיקר נוסח התפלה בר"ה, ובכלל לא מוזכר בנוסח התפלה שום דבר אודות כל הצרכים הגשמיים והזיכוי בדין, כי העיקר זהו רק גילוי כבוד מלכותו ית"ש ואז ממילא יתוקנו גם כל שאר הדברים, וגם האדם הראשון וכל הבריות אתו ביחד המליכו עליהם את הקב"ה באותו יום של ר"ה וכדאיתא בפרקי דר"א פרק י"א הלך אדם לעצמו והמליך אותו ראשון, וכל הבריות אחריו ואמרו ה' מלך גאות לבש וגו'.

וא"כ עיקר בקשותינו בכיותינו וכל התמרמרותינו צריכה להיות אודות זה דוקא, וכנראה שכן היתה מתחילה כוונת אנשי כנסת הגדולה שסידרו ברוה"ק את נוסח התפלה, ורק אח"כ כשנתמעטו הדורות וראו חכמים שכבר לא יכולים לעמוד על מדריגה גבוהה כזו שתהיה כל מגמתינו ובקשותינו רק על כבוד שם מלכותו ית"ש ולהשליך כל צרכינו ובקשתינו הפרטיים מאחר גוונו, אז תיקנו רבן סבוראי גם את הנוסחאות של זכרנו וכו' וכתוב ובספר וכו' שבהם הכלילו גם בקשות פרטיות וגשמיות בקשר אלינו, אבל עדיין אין זה מעיקר התפלה וכדפסקינן להלכה דאם לא אמרם אינו חוזר, ופשוט דכן הוא אם אמר זכרנו וכו' ולא כיון בזה פירוש המילות דיצא יד"ח תפלה אף שזה מסודר בברכת אבות, דלא גרע מלא אמר כלל.

תורתנו הקדושה השפעתו לכל העולם כולו

איתא בספרי ר"פ האזינו עה"פ יערף כמטר לקחי, "כמטר מה מטר חיים לעולם אף דברי תורה חיים לעולם וכו' מה טל כל העולם כולו שמחים בו אף דברי תורה כל העולם כולו שמחים בו ..... ד"א יערוף כמטר לקחי ר' דוסתאי ב"ר יהודה אומר אם ד"ת כנסת כדרך הכונסים מטר לבור לסוף שאתה מנזל ומשקה אחרים שנא' (משלי ה טו) שתה מים מבורך ונוזלים מתוך בארך יפוצו מעינותיך חוצה .... ד"א יערוף כמטר לקחי מה מטר זה אחד הוא ויורד על האילנות ונותן בהם מטעמים לכל אחד ואחד לפי מה שהם, בגפן לפי מה שהם, בזית לפי מה שהם, בתאנה לפי מה שהוא, כך דברי תורה כולם אחת ויש בהם מקרא ומשנה הלכות ואגדות", ע"כ.

ובעל שבט מוסר זצ"ל בספר מדרש תלפיות (סוף חלק דין) כ' וז"ל, ועוד נטיתי ידי בקן קולמוסי בדרכי המוסר לברר הדברים

שכתבתי בראיה גמורה שלא יטה האדם אזן למיעץ לו שלא יעסוק בחכמות הרמות כי אם בתלמוד בלבד כל ימיו או בדין בלבד, וכיוצא בזה, כי הוא עיקר הכל, דע כי אין בפיהו נכונה ושקר כל אמרי פיו הלא תראה שכל שהוא מחזיק עצמו שהוא בקי בתלמוד, הנה עצתו בפיו אל תלמוד כי אם בתלמוד בלבד ולא עוד, ומי שהוא בקי בדין יועץ לאמר אל תעסוק כי אם בדין בלבד, ואם הוא בקי בהגדה אומר קח נא את עצתי לעסוק בהגדה בלבד, וכן הבקי בדקדוק, וכן בכלם, ובהיות כן אם זה מדבר אמת זה מדבר שקר, ובהיות כך איך ישמע לזה או לזה, אשר על כן העצה הנכונה בעיני אלקים ואדם לעסוק בכל חכמות התורה גדולה וקטנה, למען יזכה לכלם אם יבינם, ואם לא ילמדם לעתיד לבא כמדובר ולא ישאר בבושת וכלימה כמו שכתבתי, אך קח עצת כלם ואחוז מזה וגם מזה ולמוד תלמוד ודין ודקדוק ומדרש וחכמת האמת, כי כל אחד המעיד על אחת מדבר אמת באותה בחינה אך משקר במה שאומר אל תעסוק באחרת – ואתה שמע לקיים דברי כולם וחיית ורבית בתורה ובמצוות עכל"ק.

רבי אברהם דב אוירבאך זצ"ל
רב ואב"ד טבריה

נטפי דמע אחר האסף מרן הגאב"ד אור עינינו
רבינו אברהם דב אוירבאך בן מופת הדור הגרש"ז זצוק"ל

נכתב ונערך על ידי הגאון הגדול רבי אברהם יקותיאל אוהב ציון שליט"א, מח"ס שו"ת יעלת חן ושא"ם טבריה

כבוד ידי"נ ואהובי הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מזכה הרבים ומחב"ס גם אני אודך הנודעים לתפארה

לבקשתו הנני שולח בינתיים איזה פתיתים על אלופינו הנערץ מהר"ר אברהם דוב אויירבאך זצ"ל, ועוד חזון למועד בל"נ. קצת ממה שעלה ברעיוני ברגעי הפרידה מהגאב"ד דילן זצ"ל, ענינים שהיו לי הקטן עם הגאב"ד, ומה שראיתי בהנהגה שבינו לבין אור העולם מרנא הגר"ד קוק שליט"א

כשבאתי לגור בטבריה [מכחו של גאון עזינו מוהרע"י זיע"א אשר הכה על קדקדי ואמר בזה"ל, "לך ותזכה את הרבים"], ניגש אלי יהודי אחד וצרתו בפניו, וסיפר על משובש אחד הרודף את בתו וכו' וכו', והגיעו מים עד נפש ובפרט שיש כאן פירצה נוראה בעניני צניעות, ואמרתי לו מיד הלא **הגאב"ד דעירנו ת"ו מהר"ר אברהם דוב** - הוא אריה דבי עילאי, ובכל הארץ יצא שמע תוקפו וגבורתו, ועל פיו ישק דבר, בא ונלך יחד אליו שיטפל בענין, והיתה שעת ערב מאוחרת מעט, והצטרפו אלינו איזה עסקנים מהעיר.

הרב פתח את דלת הבית בעצמו [כדרכו בקדש שלא היו בו שום גינוני כבוד וכו'], וכל העומדים נקפאו מפחד גאונו ולא יכלו לפצות פיהם, והסתכלו בי שאדבר, אז פתחתי את פי ואמרתי לו הענין תוך כדי בקשה נחוצה שיקוב הדיין את היצר הדומה להר הנמצא בההוא גברא פוחז. הרב הביט בי בעיניו החדות ואמר לי בתוכחת מגולה, "אתה רוצה להגיד לי מה לעשות, אתה כבר מכיר אותי ואת אבא שלי, מה אתה חושב"... החויתי קידה כלפיו ואמרתי שלום עליכם וחזרתי הביתה בצער על כי זה המפגש הראשון שהיה בינינו.

הבנתי שטעיתי ב"הנהגה" טעות גדולה, אני עני אברך צעיר שבא לגור בעיר טבריה, יש כאן רב יובל שנים ומעלה, לפני שאתה ניגש לבקש ממנו בקשות וכמעט לומר לו איך לנהוג ובמי לטפל, היה לך לגשת אליו קודם כדי לקבל רשות להתעסק בעניני הכלל ובהוראת הלכה, כי "מרא דאתרא" הכל חייבים בכבודו. [והגאב"ד עצמו סיפר לי במשך השנים על גדולי עולם שבאו לבקר בטבריה והיו באים לביתו בתורת ביקור של כבוד אצל מרא דאתרא, ותרי מינייהו הלא המה **הרב מפוניב'ז זצ"ל, והגר"י קמינצקי זצ"ל**, ועוד].

למחרת הלכתי שוב לבית מדרשו של הגאב"ד, ובקשתי ממנו מחילה על מה שלא נהגתי כראוי, ושוב אמר לי מה שאמר, ואני הרכנתי ראשי וקבלתי דבריו באהבה, ולאחר כמה רגעים קרא לי לבא לשבת עמו, והושיבני לידו כאב את בן ירצה, ופתח פיו ואמר, אתה חושב שאני לא רוצה לטפל, הלא בודאי צריך לטפל ולעשות, אבל הכחות שהיו לי אז אינם עתה, כי קמו איזה אינשי דלא מעלו שמפריעים לכל דבר שבקדושה, וקוצצים רגלי כל מי שעושה דבר טוב ובפרט כשהוא מתפרסם... [וכבוד ה' הסתר דבר, ולא ארחיב בפרטים].

לימים סיפר לי הגאב"ד, שיום אחד התקשר אליו **ג"ע חכם עובדיה זיע"א**, ודיבר עמו אודות מאן דהוא שעשה דברים לא טובים, וביקש הגרע"י מהגרא"ד שיטפל בענין, ואמר על ההוא את הפסוק "שבור זרוע רשע"... [והגאב"ד חזר על הפסוק בהגייה ספרדית כסגנונו של הגרע"י זיע"א]. אגב, הגרע"י היה מכנה את הגאב"ד זצ"ל, **רב אד"א בר אהבה**, כי אהבה רבה היתה בין הגרע"י ל**מהרשז"א זיע"א**.

מאז זכיתי שענוותו תרבני, ונוצר קשר של קיימא - קשר עליון דאורייתא, וזכיתי שקרבני אליו, ופתח שעריו בפני במשך שעות רבות לדון לפניו בכל עניני הלכה שנסתפקתי ולא ידעתי להשיב, וגם בדברים שחשבתי שידעתי הוסיף לי המון עומק וידיעה, ולא חסך ממני גם סיפורים נדירים על גדולי עולם, הן ממה שראו עיניו, והן ממה שקיבל מאביו ומסבו הגרחי"ל, ותמיד הרגשתי כי ה"נזיפה" הראשונה היתה כעין "מבחן קבלה" אם הנני ראוי לשהות במחיצתו.

בשנת תשע"ה, ערב שנת שמטה שעברה, הגאב"ד עבר אירוע מוחי והיה המצב קשה מאד, לאחר שהביאוהו לבית חולים "שיקומי" להתאוששות נסעתי עם **ידי"נ ר' צבי הלוי הי"ו** לבקרו, ושמח מאד כשבאנו, ואז דיבר מעט אודות קדושת השביעית, ואמר לי בדמעות, הלא זה ברור שלא התירו אז אותם גדולים אלא באופנים מסויימים ובמצב מסויים, ואת עלית על כלנה שלא היתה הו"א להתיר ליהודים לעבוד בקרקעות בשביעית, והיום הכל נפרץ, ודמעות רותחות זלגו מעיניו.

לאחר ששב לביתו מהאירוע הקשה, וכבר היתה קשה עליו התזוזה, באתי עם ידיד אחד הי"ו שעשה לו ארון קטן, והנחנו בתוכו כל התלמוד בבלי בחוברות דקות וקלות, כדי שיוכל להשתמש בזה עם יד אחת בנקל. הרב התרגש מאד מה"מתנה" היקרה והחשובה, ולא עזבני עד שהניח בידי מאה דולר, לאות הערכה על הענין הנ"ל.

בפורים הראשון ששב לאחר האירוע הקשה שעבר, נעשתה הסעודה עמו בבית משפחת וורנר, והגיעו לשם רבים מאנשי העיר, לחזות בפניו הטהורות ולהתברך ממנו, והרב היה יושב בכאב גדול ובחולשה נוראה, והרבה היו בוכים לנוכח המצב, ושתיקה שררה בבית לפום קושי המצב, ובני משפחתו בקשוני לומר משהו, ואמרתי ש**ה"חתם סופר" זיע"א** כתב על מימרת "מיחייב אינש לבסומי בפוריא", כי ל"בסומי" הוא ר"ת של הפסוק "סמר מפחדיך בשרי וממשפטיך יראתי", ושאלתי מהגאב"ד אם יוכל לפרש הקשר בין ענין לבסומי לר"ת הנ"ל.

לאחר שתיקה של כמה שניות פתח הגאב"ד את פיו ואמר, הלא הגמ' אמרה (ב"ב י ע"א) "פחד קשה יין מפיגו", זאת אומרת שיש בכח היין לעקור כל פחד, והנה יום פורים הוא יום משתה וכל אחד שותה עד דלא ידע, וא"כ סלקא דעתך למימרא דריבוי היין הזה יפיג את פחד ה' ח"ו, לזה אמר סמר מפחדך בשרי וכו', כלומר פחד קשה של בשר ודם יין מפיגו, אבל פחד ה' כל יין שבעולם לא יוכל להסירו...

אי אפשר לשכוח עובדא נוראה שהיתה כאן בעירנו שיצא מאן דהוא והכפיש את שמו של אברך אחד בכל העיר, וכתב עליו פלסתר, והאברך ההוא מרוב בושה עזב את העיר, ונתרוקן שלום ביתו, וגם ילדיו לקו בנפשם ואכמ"ל, וכשגברו הצרות בבית הוא פנה לגאב"ד שכבר היה בחוליו האחרון ולא יכל ללכת על רגליו, ובכה עמו יחד...

וקראני הגאב"ד זצ"ל ואמר בזה הלשון, תדע לך, שאם הייתי בכחי הייתי נוסע עתה ל... כדי להשכין שלום בבית הזה, אבל מה אעשה ואיני יכול, אני אנוס במצב של חולי, ועתה אמרתי גם לבתי [הרבנית רוחמה תליט"א] וחתני [**הרה"ג ר' אריה פישר שליט"א**] שיסעו לשם, ואם תוכל להיות עמהם יחד, זו מצוה חשובה. וכמובן שפקודתו שמרה רוחי והלכנו לשם מכחו של הגאב"ד, כדי להפריח שמחה ולהשכין שלום בבית.

באותה שבת שנפטר אחיו **הגאון רבינו שמואל זיע"א**, אף אחד בטבריה לא ידע מזה, והרב קם בבוקר ואמר לחתנו שילך להתפלל ולא ימתין לו, ובבית הכנסת הפליאו על שלא הגיע לתפלה, ופתאום סמוך לקריאת פ' זכור, הגיע הגאב"ד על ידי הגוי שהוליכו ב"כסא גלגלים", הרב שמע את קריאת זכור, ואפי' להפטרה לא נשאר והורה להחזירו הביתה... לאחמ"כ הכל הבינו שבשעות אלו כבר עלתה נשמתו של הגר"ש בסערה השמימה, ואמר לי הגאב"ד בזה הלשון "הרגשתי משהו רע ולא ידעתי מה הוא"...

הגאב"ד היה רגיל לומר על מרנא שליט"א את המילים "צדיק יסוד עולם", והיה חוזר על זה בכל פעם שמדברים ממרנא שליט"א. זכורני שפעם אחת מישהו ממקורבי הגאב"ד אמר איזה דבר שמשתמע כזלזול במרנא שליט"א, ואז הגיע מכתב ארוך מאד מהגאב"ד שימחל ויסלח להוא גברא, וחזר כמה פעמים לבקש שלא תהיה שום קפידא עליו וכו'. [וכמדומה שמרנא שליט"א העלים המכתב שלא ישתמשו בו...].

"רעים אוהבים"

בסוכות תשע"ט [כמדומה] הגיע מרנא שליט"א לביקור חג אצל הגאב"ד, כדרכו בקדש, וישבו שניהם יחדיו בשיח חכמים על דברי תורה מענינא דיומא, וכשקם רבינו שליט"א לצאת, אמר לו הגאב"ד, הלא ידוע שכל הברכות והשפע יורד מלמעלה אל העוה"ז דרך "צדיק הדור", שהוא צינור השפע כעין רבי חנינא בן דוסא, ואתה צדיק הדור, ברכני נא... ודמעות נגרו מעיני הגאב"ד כשאמר דברים הללו.

פעם אמר לי הגאב"ד כבר מהיותי צעיר [בגיל כ"ג כמדומה] נעשיתי "רב", מחמת שחותני [הגרא"ז וורנר זצ"ל] נפטר ובאתי למלאת את מקומו, ולא הספקתי ללמוד תורה. [וידוע שהגאון מהר"ם ועקנין זצ"ל, רבה של טבריה, היה בסוף ימיו חלוש טובא, והטיל על הגאב"ד את כל הסמכות בעניני גיטין וכו'].

"במותב תלתא כחדא"
רבינו מאיר ועקנין, רבינו רפאל קוק, והגאב"ד זצ"ל

לפני כשלושים שנה, עת היה מרנא שליט"א כותב דברי קבלה ב"איתגליא" בספריו על התורה, והיה רגיל על לשונו בלי הרף מושגים מהאר"י ורמח"ל וכו', שאל מאן דהוא [רמה"נ יצ"ו] את הגאב"ד זצ"ל האם הרב הצעיר ר' דוב קוק יודע מה שמדבר וכותב, כי נראה שתורה זו שייכת לזקנים ובעלי דרגה - והוא עדיין הוא לא הגיע לזה, והשיבו הגאב"ד, "הוא יודע היטב מה שהוא מדבר"...

מרנא שליט"א עם הגאב"ד בכנס ציבורי

בערב פסח האחרון [תשפ"א] הצטרפתי אל כבוד מרנא שליט"א לעשות "מכירת חמץ" בביתו של הגאב"ד זצ"ל, ומרנא שליט"א הביא עמו בקבוק יין ישן לכבוד הרב זצ"ל, וברכו זה את זה מעומקא דלבא.

ואמר לי מרנא שליט"א שהוא משתדל תמיד ללכת למכירה אצל הגאב"ד כיון שיש בזה כבוד התורה, וגם שיש הסומכים על מרנא שליט"א במכירה, ולכן הוא בא כדי לעשות בעבורם אצל הגאב"ד שהוא יודע היטב כללי המכירה ותנאי הקנינים, מה שלא מצוי כדבעי כמעט בשום מקום.

מרנא שליט"א כמה שעות לפני התקדש חג הפסח [תשפ"א]
מוכר את החמץ אצל הגאב"ד, בעבור ידידינו ר' שי סילם - תחנת דלק "באר מרים"
לצידו בקבוק יין שהביא למנה לכבוד הגאב"ד זצוק"ל

לעולם לא אשכח אירוע שהיה לי עם הגאב"ד זצ"ל, לילה אחד שהיתי עמו בביתו ביחידות לשמוע ממנו דא"ח, ופתאום אמר לי בבכיה "מה אתה חושב שאני מפחד למות??? הרי הפחד היחידי הוא מה אעשה עם הדין הנורא"...

והיום הזה (א' אלול תשפ"א) שעה קודם צאת הלויית רב האי גאון זצ"ל, הייתי עם מורי אור העולם הגר"ד קוק שליט"א בחדרו, וראיתיו מקיא את כל מה שיש בגופו עד המיצוי, ופניו חיוורות מאד, ושאלתי מה מצב הרב? והשיבני יש לי קושי גדול בגלל הענין של הגאב"ד, ושאלתיו מה הקושי, ואמר הלא הכרנו זה את זה שנים רבות, והוא עתה עולה לבי"ד של מעלה, ואני חושב על עצמי מה יהיה אתי לאחר איו"ש...

לא פעם אמר לי הגאב"ד, "מעולם לא הקפדתי על אף אדם"... והענין נורא למתבונן, כי למראית העין היה נראה "גברא קפדנא", בהיותו חד מתקיפי דארעא דישראל, והודיע לנו בפה מלא שמעולם לא עלתה על לבו שום קפידא.

מנהגו של הגאב"ד זצ"ל היה לשבת בכל יום בין מנחה למעריב, ולענות לכל שואל ודורש בכל ענין, ושם ראו איך ד' חלקי השו"ע מונחים בכיסתיה, וכשהיה בא אדם מחוץ לעיר, היה שואל מאין באת ומה שמך, ועל פי רוב היה אומר לו, הלא פלוני הוא דודך, ופלוני הוא אח של סבך וכו', והכל היו מתפלאים מהזכרון המיוחד שניחון בו, והיה מנצלו לשמח לב כל הבא לפניו.

בין מנחה למעריב

איתא בגמרא (ב"ב עה ע"א) שלכל צדיק יש "חופה" בעולם העליון, והנה רבינו זצ"ל עולה לראות את חופתו ביום א' אלול, שהוא יום נישואיו, כמפורט להלן, וראה זה פלא. [הערת אחי הגרי"ח אוהב ציון שליט"א].

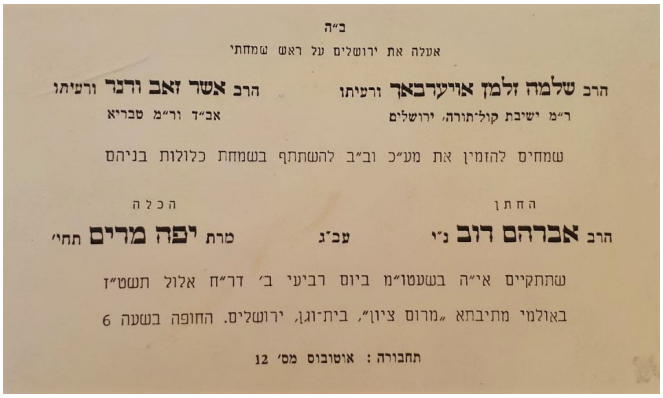

ב"ה

אעלה את ירושלים על ראש שמחתי

הרב **שלמה זלמן אויערבאך** ורעיתו
ר"מ ישיבת קול־תורה, ירושלים

הרב **אשר זאב ורבר** ורעיתו
אב"ד ור"מ טבריא

שמחים להזמין את מע"כ וב"ב להשתתף בשמחת כלולות בניהם

החתן

הרב **אברהם דוב** נ"י

עב"ג

הכלה

מרת **יפה מרים** תחי'

שתתקיים אי"ה בשעטו"מ ביום רביעי ב' דר"ח אלול תשט"ז

באולמי מתיבתא „מרום ציון", בית־וגן, ירושלים. החופה בשעה 6

תחבורה: אוטובוס מס' 12

בערב פסח האחרון [תשפ"א] לפני שיצאתי מביתו נאוה קודש, ברכתיו בברכת הדיוט שנזכה להיות יחד גם בשנה הבאה, ואז הוסיף... "בירושלים", והזכיר את הפסוק בזכריה (ב, ח) "פרזות תשב ירושלים מרוב אדם ובהמה בתוכה", והיינו שתגדל ירושלים מיום אל יום, ולא יהיו בה חומות מריבוי האוכלוסין, וכמבואר ברש"י שם, ועי' ב"ב (עה ע"ב) תיאור הענין הזה, ולשון רשב"ם (שם ד"ה אמר).

והוסיף הגאב"ד זצ"ל, חשבתי לומר, שהכונה היא על בניית בנינים גבוהים ביותר המכילים המון אדם, ובזה יובן איך כל כך המון יוכל להיות בירושלים. [והיינו שריבוי האדם יגרום ל"פרזות", אבל כולם יהיו בתוככי ירושלים].

ונומתי לו, שלפי"ז בתי הכנסת יהיו גבוהים ביותר, [כמבואר בשבת (יא ע"א) שלא יהיו הבתים גבוהים יותר מבתי הכנסת], והנהן בראשו.

שעה שלימה זכינו לשבת לידו ולראות איך מדקדק בכל עניני המכירה והקנינים, ועשה הכל

בבירור ובהסבר כדי לאלף בינה לכל דורש השוהה במחיצתו, וזכיתי שהביא לידי עותק מנוסח המכירה שהוא ערך בעצמו.

זכורני שדברתי עמו פעם על דברי המקובלים [ע' "חסד לאברהם" מעין ג נהר יג] שאמרו ד"טבריה וצפת" הם כנגד ספירות "נצח והוד", ואז אמר לי "נצח זו ירושלים", וראה אותי כמתפלא על דבריו, ומיד אמר לי, הלא זו גמרא מפורשת בברכות (נח סע"א) נצח זו ירושלים וההוד זו בית המקדש...

בתחילת תקופת הקורונה כאשר כל העולם רעש ורגש ופחדו בפרט על המבוגרים וכו', התקיים אירוע המוני [נגד ה"חוק"...] במקום מסתורי, והגיעו לשם הגאב"ד ומרנא שליט"א ועוד חכמים חשובים, ובקשו כמה אנשים דואגים שלא ילחצו הרבנים ידיהם זל"ז, והגאב"ד זצ"ל הושיט את ידו בחזקה למרנא, כדי ליתן לו שלום בנעימות נצח כדרכם בקדש.

באותה תקופה בקשוני תלמידי מהרש"ם עמאר שליט"א לדבר עם הגאב"ד שיגיע ל"תיקון" שיעשה ע"י הגה"צ ר' ציון בוארון שליט"א יחד עם ידידו מהרש"ם הנ"ל בסמוך לציון ר' מאיר בעל הנס זיע"א, ואמר לי הגאב"ד שיעשה מאמץ ויגיע, ואכן הגיע הגאב"ד ולקח חלק פעיל בכל ה"תיקון" הנ"ל. [מרנא הגר"ד קוק שליט"א לא הגיע כלל למעמד הנ"ל, הגם שניסו מכמה מקומות להניאו לבא, ואמר לי שאינו רואה שום משמעות בענין הקורונה, וכבר ידועה דעתו הברורה בסוגיא זו, ולאחרונה רבים נסוגו אחור בכמה מילי, ומודים דהרבה ענינים בזה הם הבל. ואכמ"ל בסוגיית שקר הקורונה].

מהרש"ם עמאר שליט"א בהתייעצות עם הגאב"ד
על סדר התיקון ואופיו

יותר ממה שכתבתי כאן [בלתי ישוב הדעת ובחפיזה גדולה] רשום על לוח לבי, ועוד חזון למועד [נקי נדר] להעלות עלי גליון ענינים רבים לע"נ הטהורה.

רבינו הגדול, כרכא דכולה אורייתא, לפיד אש בוער בעידן צלותא, בעל לב רחמן ורגיש, דיינא דנחית לעומקא דדינא, גאון וחריף בכל מקצוע, כעת אתה הולך ל"ירושלים של מעלה", ויהי רצון שנזכה להפגש בקרוב בתחית המתים ב"ירושלים של מטה", לעילא ולעילא מן כל ברכתא, בעל הנחמות יחבוש את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא, ובמהרה נשמע קול תחיית המתים וגאולת עולמים אמן כן יהי רצון.

שניהם יחדיו
מרנא לוקח את הגאב"ד לשריפת חמץ

הגאב"ד בסוכתו מעיין במכתב הקדשה ששלח לו
הראש"ל מהר"י יוסף שליט"א ע"ג ספרו החדש "ילקוט יוסף" סוכות

אנשי אמונה אבדו... גיבורים לעמוד בפרץ

משוחחים בלימוד
ערב פסח עם הדפסת הגדה ש"פ מתורתו של הגאב"ד

בביקור חג סוכות אצל הגאב"ד זצ"ל

עובדות נשגבות
על מורינו הגאב"ד דטבריה רבי אברהם דב אוירבאך זצ"ל

לכבוד ידי"נ הרה"ג ר"ג הכהן רבינוביץ שליט"א

הנני שולח עוד עובדות על הגאב"ד זצ"ל כפי בקשתו.

"לחיים" עם הרמב"ם

א. עובדא נוראה ומופלאה סיפר לי **ידי"נ הרה"ג ר' יעקב אדרי שליט"א**, והנני מצטט מה שאמר לי פה אל פה היום בבוקר [ג' אלול תשפ"א, יומא דהילולא של הראי"ה קוק זיע"א].

היה זה בשנת תשס"ג לערך, בשעת לילה מאוחרת [קרוב ל- 2], שבתי עם בני משפחתי משמחה משפחתית מחוץ לעיר, ובדרכי אני צופה בגאב"ד שליט"א שהולך לבדו ברחוב אלחדיף, הענין "סיקרן" אותי מאד, לאן הולך הגאב"ד כשהוא בגפו בשעה כה מאוחרת...

מיהרתי להוריד את בני המשפחה בבית ודלקתי אחרי הגאב"ד שהוליך אותי לקבר הרמב"ם, הוא נכנס ואני נכנסתי מעט זמן אחריו, וכשראה אותי שאל בפליאה, "מה אתה עושה כאן", ואמרתי לו "באתי להתפלל"... מיד אמר לי הגאב"ד זצ"ל "מן השמים שלחו אותך לכאן"...

ופתח פיו בהתרגשות וסיפר, זה לי קרוב ל- 50 שנה - עוד מהיותי לומד בישיבה, שהייתי מתקשה בדברי הרמב"ם בסוגיא מסויימת, ועד היום לא מצאתי מנוח לבאר דבריו, ודברתי בסוגיא זו עם המון חכמים וגאונים ולא מצאו פתרון לקושיא זו, והלילה הזה ב"ה מצאתי ביאור אמיתי ומרווח לשיטת הרמב"ם, ולכן באתי לכאן עם 2 כוסות יין, לעשות "לחיים" עם הרמב"ם... ועתה בא נשתה יחדיו...

שונאי בצע

ב. ידוע לכל שהרב סבר שאין שום חשש לאכול מהעופות אשר בכשרותו, גם לבני תורה המהדרין בכל דרכיהם, ופעם אחת שאל ממנו **ידי"נ הרה"ג ר' דוד גבאי שליט"א** [בעל "שיח דוד"], א"כ למה העופות שלכם כ"כ זולים, והשיבו הרב בהאי לישנא, "כי אף רבנות לא מתפרנסת מזה"... וידוע לכל באי שער עירנו שהגאב"ד זצ"ל לא לקח משכורת - לא מחברת העופות ולא מיקבי היין של רמת הגולן, ובכך היה תקיף ואיתן בדעתו ללא שום שוחד ממוני וכיו"ב.

כשר למהדרין

ג. זכורני שהיו כמה "מבינים" בעיניהם שניסו להטיל דופי בכשרות של הגאב"ד, והרב הראה להם שאינם יודעים מימינם ומשמאלם בעניני שחיטת העוף ובדיקותיו. וכשהיה השואל בא להבין באמת, היה מבאר לו הכל עד שיצא הענין מחוור כשמלה. וגם אנחנו רגילים לקנות לביתנו מהכשרות של הגאב"ד, וכן **מרנא הגר"ד קוק שליט"א** סומך על הכשרות ללא שום חשש. [ואכמ"ל בענין זה אשר רבו בו בעלי פוליטיק ואוהבי בצע וכו', ה' ירחם].

בקיאות נוראה

ד. כמה פעמים סיפר לי **ידי"נ הרה"ג ר' יום טוב טורק שליט"א** המפקח על מלאכת

השחיטה בחברת "עוף טוב" שהיה בא לשאול כדרכו כל ענין מהגאב"ד, ותמיד הגאב"ד היה משיבו ללא ספרים כלל, בבקיאות נוראה בכל הענינים. [וזה ידוע שהרבה "ראשי בדצי"ם" לא ידעי מידי בעניני הלכה דשחיטה וטריפות וכו' וכו', ומדברים על מצוקי ארץ ועל כשרותם...].

ה. וזכורני גם כשהתעוררה סערת עוף ה"בראקלי", שבאו לפני הגאב"ד כל הצדדים, ופרס לפני כשמלה את כל הסוגיא עם ד' הראשו' והאחרו', ברוך שחלק מחכמתו ליראיו.

עמו אנכי ב...

ו. סיפר לי **ידידי הרמ"ח דרלי שליט"א**, על אברך שבא לשאול מהגאב"ד שאלה בעניני מראות, והיה זה יום ז' של ז"נ, והורה הגאב"ד לטמא את המראה, והסתכל בפני האברך וראה צער ניכר בפניו, וברגע אחד התחיל הגאב"ד לבכות, הלה הלך לביתו וסיפר זאת לאשתו בפליאה, והיא סיפרה זאת לאשתו של רמח"ד הנ"ל.

"עדינו העצני"

ז. לפני שנים רבות קלט הגאב"ד בעין שכלו הטהור, שיש ב"רב" אחד דופי, ופעל בתוקף "לזרוק" אותו מעיר קדשינו... ההוא הלך לעיר אחרת, אבל גם שם המשיך במעלליו, בינתיים דברו על הגאב"ד איך הוא נהג בתקיפות וחריפות בההוא גברא [דמתקרי רב חשוב].

ההוא היה בא מידי פעם לביקור בטבריה, ולפני כמה שנים ניגש לגאב"ד לתת לו את ספרו החדש למנה... לאחר שיצא מבית מדרשו, זרק הגאב"ד את הספר ואמר שאינו מעוניין לראותו, והכל היה "מוזר" בעיני ההמון, אך לאחרונה כל העולם רעש וגעש ממעשיו הנלוזים של "הרב" ההוא שגרם לחילול ה' נורא... אז ענו ואמרו כולם, אכן נודע הדבר, הגאב"ד דילן ראה הכל כבר לפני 20 שנה...

זו היתה דרכו של הרב, לפעול לפי האמת הידועה והברורה לו, ולא היה נזקק לתת דין וחשבון לציבור, ולנמק את פעולותיו. וכך היה בכמה מקרים.

ח. זכורני שכולם דברו על הנהגת הגאב"ד עם מאן דהוא, שלכאו' הנהגתו לא ברירא כלל, ופעם אחת ראה הגאב"ד תועלת, וגילה את אוזני ב"טפח" מסיבת ההרחקה שהרחיק את ההוא...

אמרתי בלבי, כמה גדול כח השתיקה של הרב, הלא אם היה מדבר מעט ממה שיודע, היה סותם פיות של כל מיני מקטרגים ומזלזלים המבקרים את הנהגתו, אבל הוא סבר, שאסור לבייש אדם בדבר שאינו לתועלת, ולכן אעשה את שלי ואדאג להניאו מדברים מסויימים, ומי שמבקש לדעת סיבות או לקטרג מחמת שלא הודעתיו את סיבת הנהגתי, זו בעיה שלו, ואינני מחוייב לו.

עובדא דהגאב"ד
רבינו אברהם דב אוירבאך זצ"ל
בברכת שהחיינו על סוכה שנתחדשה

מתוך חידושים לעניני סוכות בכתיבת יד ללא שינויים

א. בסוכה (מו ע"א) מבואר, שיש לברך על בניית הסוכה שהחיינו, אלא דפוטרין שהחיינו זה בברכת היום שבקידוש. [ודין זה הוא לכו"ע. וע' היטב בתוספתא (שלהי ברכות), וברמב"ם (פי"א מברכות ה"ט). ובב"י וביאור הגר"א או"ח (סי' כב). ובביאוה"ל שם. ודו"ק]. ובשנה זו (תש"פ) ביום ב' דחוה"מ סוכות - אושפיזא דגבורת יצחק סבא קדישא, היו בטבריה רוחות עצומות וברקים וכו', וסוכות הרבה נשתברו לגמרי, וכמה נסים ארעו בעיר קדשינו תובב"א, וב"ה שלא היתה שום פגיעה בנפש כ"א בממון בלבד.

ב. ומרן הגאב"ד טבריה רב אד"א שליט"א יצא מסוכתו שנשברה לגמרי - וכדין המצטער [תרתי משמע], ונתבשר בשעה שלש לפנות בוקר כי סוכתו נבנתה שוב וחזרה העטרה לישנה, וביקש מבני ביתו שיקחוהו ללא אומר ודברים אל הסוכה היקרה והקדושה, ומיד כשנכנס בירך שהחיינו בהתרגשות עצומה.

ובעש"ק [חוה"מ סוכות] כשבאתי להקביל פניו, דברתי עמו על הנהגתו, ומיד אמר, דכאן לא מהני שהחיינו דקידוש, כיון דסוכה ההיא אזלא לה, ועתה בחוה"מ שאין קידוש, יש לברך שהחיינו במיוחד על בנייתה.

ג. והעירותי את אזנו של **הגאב"ד שליט"א** מד' הגמ' והתוס' בסוכה (כז ע"ב) דמבואר שם דכיון דבונה הסוכה שנשברה מאותם עצים, שפיר חשיב אותה סוכה ממש והיא היא, ולכן גם לר"א דאין לצאת מסוכה לסוכה מ"מ בכה"ג שפיר דמי, הרי לפנינו דאין כאן גדר פנים חדשות.

וכן העירני בזה **מרן הגר"ד קוק שליט"א**. וכעת הראני **רב אחאי מהר"ר יוסף חיים אוהב ציון שליט"א**, כי גם **הג"ר בצלאל שטרן זצ"ל** בשו"ת "בצל החכמה" ח"ה (ר"ס קעא) כ' בפשיטות, דאם בירך פ"א שהחיינו בתחילת החג, שוב לא יברך על בניית סוכה מחדש. [ע"ש טעמו באופ"א]. וע"ע בשו"ת רבבות אפרים ח"ו (סי' שלז).

ד. והשיבני הגראד"א שליט"א, דלא דמי, דהתם מיירי לענין המשך המצוה, [שהוא ענין הלכתי מופשט], **אבל ברכת שהחיינו - היא על זה שלא היה לי בית, מה אני יעשה??? עתה יש לי בית...** [ואמר זה בהתרגשות ובדמעות, וכל העם רואים את הקולות]. ושוב אמר לי, ברכתי בלי שום צד של ספק. [וכמדומה **שהגר"ד קוק שליט"א** לא שמיעא ליה כלומר לא ס"ל האי חילוקא דרבנן].

מי גירש את האושפיזין מטבריה

ה. אגב, בביקורי הנ"ל אצל הגאון רב אד"א, סיפרתי לו על הצער הנורא של **מרנא הגר"ד קוק שליט"א** בעקבות סימן לא טוב שיש ברוחות הללו, ואמר לי הגראד"א כשהוא חנוק בדמעות, שהרוחות העצומות

הללו שבאו על עירנו טבריה - לא נעצרו, כי הרשע [רון קובי, ר״ק ר״ע כל היום זנב העיר] גירש את האושפיזין, ולא היה מי שיעצור את הרוח...

יותר ממה שכתבתי כאן רשום על לוח לבי, ועוד חזון למועד בל״נ

הכותב בדמע
יקותיאל דטבריה

רבי ישראל פסח פיינהנדלר זצ"ל
מח"ס שו"ת אבני ישפה ושא"ס

תשובות חדשות מתוך שו"ת אבני ישפה חלק ט' כת"י ושאר חלקים כת"י

כ"ז אלול תשס"ג

לכבוד הרב גמליאל ב"ר אלחנן י.ד. הכהן רבינוביץ שליט"א

אחדשה"ט וכוח"ט,

אשר שאל ממני כמה שאלות בדיני הסימנים והתפילות של ראש השנה, וזה מה שעלה בידי.

ענף א: הפסיק בראש השנה ביהי רצון וכו' שנה מתוקה בין הברכה לאכילה

כת"ר מצא בספר מטה אפרים סי' תקפ"ג סע' א' שבדיעבד אם אומרו קודם האכילה אינו הפסק עכ"ל. והיינו היהי רצון שצריך לאומרו אחר אכילת הסימנים בליל ראש השנה. ושאל למה אינו נחשב הפסק.

קודם ימחול לעיין בשו"ת אבני ישפה ח"ג סי' ט"ו שהבאתי מחלוקת הפוסקים בענין אדם המפסיק בשוגג אחר הברכה, והבאתי שם שמוכח שדעת המ"א שכל שהוא חשב שהוא עושה הפסק נכון שוב אינו נחשב הפסק ולכן מטעם זה כתבו האחרונים שאף שבטעות ברך על איזה משקה שלא שייך לקדש עליו לא הוי הפסק ע"ש. ואם כן כיון שיש בני אדם שחושבין שצריך לומר היהי רצון אחר ברכת בורא פרי העץ, ומסתמא מדמין זה לדין שהחיינו שהרבה מברכים אותו אחר ברכת בורא פרי העץ, ממילא לפי המ"א לא הוי הפסק. ואמנם הגרע"א חולק על המ"א הנ"ל, אבל מידי ספק ברכות לא נפקא ואין לחזור ולברך.

אבל לענייננו יתכן שגם הגרע"א שסבר שלענין קידוש הוי הפסק יודה שכאן לא הוי הפסק. והיינו משום ששם הוא טעות גמורה שהרי אין לו יין לפניו כלל ומה מקום יש לברך ברכת בורא פרי הגפן על מים, אבל כאן הרי מה שהוא אומר הנוסח הזה הוא על פי דברי הגמ' והראשונים שאמרו לאכול פרי ולומר יה"ר שתתחדש עלינו שנה מתוקה, ואם כן שפיר הוי אמירה זו צורך הברכה והאכילה שלו כיון שזו כל סיבת אכילת הפרי בשעה זו כדי שתהיה לו שנה מתוקה.

ולמעשה נראה נכונים מאד דברי המטה אפרים שפסק שאם טעה ואמר היהי רצון וכו' שנה מתוקה בין ברכת הפרי לאכילה, אינו נחשב הפסק.

ענף ב: אם אמירת י"ג מידות צריך מנין לאומרם

עוד הביא מדברי המטה אפרים סי' תקפ"א סע' כ"א שאין היחיד רשאי לומר שלש עשרה מידות דרך תפילה ורחמים שדבר שבקדושה הם ואין אומרים דבר שבקדושה בפחות מעשרה אנשים.

המ"א סי' תקפ"א ס"ק ג' כתב רק שיש

ללבוש טלית בעת י״ג מידות ולא הזכיר כלום לענין שצריך מנין לאמירת י״ג מידות. והט״ז שם ס״ק א׳ אמר לעיין בסי׳ תקס״ה אם יחיד אומר סליחות. ושו״ר שכן מפורש בשו״ע סי׳ תקס״ה סע׳ ה׳ שכתב וז״ל: אין היחיד רשאי לומר שלש עשרה מדות דרך תפלה ובקשת רחמים דדבר שבקדושה הם אבל אם בא לאומרם דרך קריאה בעלמא אומרם, הגה וכן אין ליחיד לומר סליחות או ויעבור עכ״ל.

וראיתי בגר״א שם שכתב הטעם שצריך מנין לאמירת י״ג מידות הוא משום שחז״ל אמרו מלמד שהקב״ה התעטף כש״ץ ואמר י״ג מידות, אם כן רואים שצריך צבור כדי להגיד י״ג מידות, ובפחות מעשרה לא הוי צבור ע״ש.

על כל פנים הלכה זו שי״ג מידות צריך עשרה לאמרם מפורשת בשו״ע סי׳ תקס״ה סע׳ ה, ולא הבנתי למה המ״ב בסי׳ תקפ״א סק״ד לא הביא לזה מקור משם.

ענף ג: אם יכול לומר את המלים "וזכור לנו היום ברית שלש עשרה" ביחיד אם אומר הי״ג מידות בנגון טעמים

כבר הזכיר השו״ע סי׳ תקס״ה סע׳ ה׳ שמותר לומר י״ג מידות דרך קריאה בעלמא, והיינו בניגון וטעמים וכדברי המ״ב שם ס״ק י״ב. והמטה אפרים סי׳ תקפ״א סע׳ כ״א כתב שלא יאמר וזכור לנו ברית שלש עשרה אם מתפלל ביחיד. אבל פשוט שיכול לומר זאת כאשר הוא אומר הי״ג מידות בנגון טעמים שהרי הוא אומר אותם, ושוב לא מחזי כשיקרא. וכוונת המטה אפרים היא כאשר לא אומר אותם כלל ואם כן מחזי כשקרא שאומר לזכור ברית ואינו אומר איזה ברית.

ענף ד: אם יכול לומר את המלים "אל הורית לנו לומר שלש עשרה" ביחיד אם אומר הי״ג מידות בנגון טעמים

לפי מה שכתב המטה אפרים שיש איסור לומר ביחיד וזכור לנו היום ברית שלש עשרה, נראה שה״ה אסור לומר "אל הורית לנו לומר שלש עשרה", שהרי גם כאן מיחזי כשיקרא כיון שאינו אומר מה הם השלש עשרה. אבל גם כאן מותר לומר זאת אם הוא אומר הי״ג מידות בנגון טעמים וכמ״ש לעיל.

ענף ה: אם יכול לומר את המלים "כמו שהודעת לענו מקדם" ביחיד אם אומר הי״ג מידות בנגון טעמים

וכל מה שכתבנו לעיל שייך גם למלים "כמו שהודעת לעניו מקדם", שהרי הוא המשך אחד.

ענף ו: אם עדיף לומר ביחיד י״ג מידות בנגון טעמים או לדלג אותם

הסתפקתי מה עדיף לעשות, והיינו אם עדיף לומר ביחיד י״ג מידות בנגון טעמים או לדלג אותם.

כתב השו״ע סי׳ תקס״ה סע׳ ה׳ וז״ל: אין היחיד רשאי לומר שלש עשרה מדות דרך תפלה ובקשת רחמים דדבר שבקדושה הם אבל אם בא לאומרם דרך קריאה בעלמא אומרם עכ״ל. ובאור דבריו שיש איסור לאומרם ביחידות, אבל יש עצה לאומרם עם נגון טעמים. ואם כן נראה שזה עדיף כי כך לפחות יהיה לו זכרון של הברית במקום לדלג את הזכרון לגמרי. ועוד שיוכל לומר את כל הקטע של "אל הורית לנו לומר ברית

שלש עשרה". ולכן פשוט שזה עדיף מאשר לדלג.

ואסיים בברכה נאמנה לו ולכל בני ביתו
ישראל פסח פיינהנדלר

ערב יום הכפורים, ט' תשרי תשס"ד

ענף א: הטיל מים ושכח לשפשף ידיו בליל יום הכפורים

יש לעיין אם אדם הטיל מים בליל יום כפור אחר התפילה ונפלו ניצוצות על רגליו ושכח לשפשף המי רגלים, איזו עצה יש לו כדי שיהיה רשאי לומר ברכת אשר יצר או ברכת המפיל.

בשו"ע סי' תרי"ג סע' ג' כתב וז"ל: אם הטיל מים ושפשף בידו או עשה צרכיו וקנח מותר לרחוץ דהוי ליה ידיו מלוכלכות עכ"ל. והט"ז ס"ק ב' כתב שגם בלא שפשוף מותר ליטול ידיו כי הוא צריך לברך אשר יצר. והמ"א ס"ק ב' כתב שצריך לשפשף כדי להוציא נפשו מפלוגתא, והיינו בלילה שאינו מתפלל אבל ביום כיון שמתפלל כל היום אין צריך לשפשף ע"כ.

היוצא מדברי המ"א שבלילה כיון שאינו מתפלל כעת, אם שכח לשפשף אינו רשאי ליטול ידיו, שהרי הדבר תלוי בפלוגתא אם מותר ליטול עבור אשר יצר בלי שפשוף. וחשבתי שכל הענין של השפשוף הוא משום נגיעה במקומות המכוסים שהרי המי רגלים נופלים על רגליו והוא רוצה לסלק אותם על ידי שהוא משפשף את רגליו כדי שיסתלקו הטיפות. וכיון שהוא נגע במקומות המכוסים הוא חייב בודאי ליטול ידים, כי המחלוקת היתה אם הטלת מים בלי נגיעה מחייבת בנטילה וכאן הוא נוגע בגופו וזה מחייב אותו בודאי.

ולכן פשוט שגם אם הוא גמר להטיל מים ולא שפשף הוא יכול כעת לנגוע במקומות המכוסים בגופו, כדי שיוכל ליטול ידיו לפני אמירת אשר יצר. ואם אינו רוצה שוב ללכלך ידיו, אז ינגב ידיו במידי דמנקי ויברך אשר יצר בלי נטילה.

ענף ב: הטיל מים בהפסקה ביום לפני תפילת מנחה ולא שפשף ביום הכפורים

מסתבר שמה שכתב המ"א שיש חילוק בין לילה ליום, כוונתו משום התפילה, והיינו שבלילה תפילת ערבית קצרה יותר, וביום יש כמה וכמה תפילות שמתפללים. אבל יש לעיין מה הדין כאשר אדם גמר תפילת מוסף ויש הפסקה של שעתיים בבית הכנסת עד שיתחילו תפילת מנחה, והטיל מים ולא שפשף, מה דינו.

ולכאורה נאמר שלא יטול ידיו כיון שאינו הולך להתפלל אלא לנוח, ואין לו היתר ליטול ידיו בלי שפשוף.

אבל נראה לי שרשאי ליטול ידיו לפני שיתפלל תפילת מנחה. והטעם הוא שאף שכתב המ"ב בס"ק ה' שאם רוצה להתפלל ולא עשה צרכיו אסור לו ליטול ידיו, אבל שאני כאן שהוא עשה צרכיו מקודם ונשארו ידיו מלוכלכלות, ולכן כאשר הוא בא להתפלל תפילת מנחה יכול ליטול ידיו בגלל שהטיל מים מקודם ועדיין לא נטל ידיו.

ענף ג: נכנס לשירותים ביום הכפורים ולא עשה צרכיו כלל

לפעמים נכנס אדם לבית הכסא ביום הכפורים, ולא עשה צרכיו כלל אלא נכנס

להוציא נייר. ויש לעיין אם מותר לו ליטול ידיו כיון שהוא תמיד עושה כן בגלל הרוח רעה ששורה בבית הכסא. וכבר כתב השו״ע בסי׳ תרי״ג סע׳ ב׳ שמותר לרחוץ משום הרוח רעה של הלילה כאשר הוא קם בבקר.

הבה״ל שם סע׳ ג׳ ד״ה ואם רוצה הביא דברי הפוסקים שדנו בשאלה זו. ובסוף דבריו הביא וז״ל: המטה אפרים מצדד למעשה דלא יטול ידיו אם נשארו נקיים כבתחילה רק יש לו לנקותם בצרור או בכותל לפי שהיה במקום מטונף שמא נגע באיזה דבר ויצא מלבו ואם לבו תוהא עליו בשביל שאינו נוטל רשאי הוא ליטול כדי שיהיה יכול להתפלל בדעה מיושבת עכ״ל.

ונראה באור דברי המטה אפרים שכל אדם שמפריע לו משהו בידים, אף שעל פי הלכה אין זה מעכב, בכ״ז מותר לו ליטול ידיו כי ההפרעה הנפשית אף היא סיבה מספקת להחשיב כאילו שיש לו לכלוך על הידים.

אבל כיון שהבה״ל הביא כמה פוסקים שאמרו שצריך ליטול ידים אם רק היה בבית הכסא אף שלא עשה שם דבר, נראה לי שהרוצה לסמוך על אותם הפוסקים רשאי ויכול ליטול ידיו.

ענף ד: אם הנוטל ידיו אחר הטלת מי רגלים ולא שפשף והוא בלילה אם יש לו על מה לסמוך ביום הכפורים

חשבתי שלפי דברי הבה״ל שהבאנו בענף הקודם, יוצא חידוש שגם הנוטל ידיו אחר הטלת מי רגלים כאשר לא שפשף והוא בלילה יש לו על מה לסמוך. וטעם הדבר הוא שהרי הבה״ל חידש בשם המטה אפרים שיש ענין של לכלוך שהוא מפריע לו שיתפלל בדעה צלולה, ולכן אם הוא מרגיש עכשיו שלא יוכל להתפלל בדעה צלולה, אז אף שלא שפשף אחרי מי רגלים יכול ליטול ידיו. אלא שיש לטעון שהמטה אפרים התיר רק לתפילה ולא בלילה שאין תפילה, וצ״ע.

ענף ה: רוחץ לכלוך מעל ידיו ומכוין לשם הנאת רחיצה ביום כפורים

יש לעיין באדם שרוחץ עצמו מלכלוך שעל ידיו וכגון שיוצא מבית הכסא או אחרי טיפול בתינוק, והוא מכוון להנות מרחיצה זאת, אם הוא עובר על איסור ביום הכפורים.

לשון הרמ״א בסי׳ תרי״ג סע׳ ב׳ וז״ל: ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר הרוח הרעה מעל הידים עכ״ל. ומקורו מדברי הגהות המיימוניות פ״ג שביתת עשור ס״ק ב׳ שכתב וז״ל: רק יזהר שלא יכוין להנאת רחיצה עכ״ל. ואם כן משמע שיש איסור מיוחד ביום כפור לאדם לכוין להנאה של הרחיצה אף במקום שמותר לרחוץ.

אמנם הגהות מיימוניות והרמ״א כתבו הלכה זו רק בדין רחיצת הרוח הרעה מן הידים בשחרית, ולא כתבו הלכה זו לגבי בשאר רחיצה של לכלוך בידים. ונראה ביאור הענין שיש הבדל בין רוח רעה ללכלוך ממש שנופל על הידים. שהרי רוח רעה נחשבת בגדר לכלוך רוחני כי אין העיניים רואות לכלוך זה על הידים, ולכן רק אם האדם מוכן להכיר בזה שהוא לכלוך יש לו היתר לרחוץ את הידים. אבל אם לא מפריעה לו הרוח רעה הרי זו רחיצה של תענוג כי אין לכלוך ממש על הידים שהוא רוחץ אותם. ולכן מובן מאד למה הזכירו פרט זה דוקא לענין רוח רעה כי שם זה לעכובא שיכוון לרוח רעה ולא לתענוג, אבל כאשר יש לו לכלוך ממש

על הידים, אין זה משנה מה היא כוונתו, שהרי סוף סוף הוא רוחץ לכלוך ממש מן הידים, ואין הכוונה מעלה או מורידה כאשר יש לכלוך ממש על הידים.

ולמעשה כל שיש לו לכלוך ממש על הידים, מותר לו לכוין להנאת רחיצה כאשר הוא רוחץ את הלכלוך מן הידים. ורק בזמן שהוא רוחץ ידיו משום רוח רעה יש איסור לכוון לשם הנאה. ואם רוחץ משום לכלוך ממש ומשהה ידיו תחת הברז יבואר לקמן.

ענף ו: הרוחץ ידיו משום לכלוך ממש ביום כיפור ומשהה ידיו תחת הברז כשהם כבר נקיות

כאשר אדם רוחץ לכלוך ממש מן הידים והלכלוך כבר ירד מן הידים והוא משהה את ידיו במים, יש לעיין אם זה אסור ביום כפור או לא.

לכאורה יש לומר שכיון שהכניס ידיו תחת הברז בהיתר כיון שהיה על ידיו לכלוך ממש, אם כן כעת שהוא משהה את ידיו תחת הברז אינו עובר על איסור שהרי אינו עושה שום פעולה כדי שנאמר שהוא עובר על איסור. אין זה אלא כמו המשך של רחיצתו הקודמת והוא ממשיך את הרחיצה ההיא שהיתה בהיתר.

אבל האמת יורה דרכו שאסור לשהות בתוך המים אחר שהרחיצה עשתה את את הפעולה שלה, והיינו להסיר את הלכלוך. וטעם הדבר הוא משום שאיסור רחיצה ביום הכפורים אינו פתיחת הברז, אלא האיסור הוא השהייה במים. ואם כן לא יועיל מה שהוא פתח את הברז בהיתר, כי צריך גם היתר להשהות ידיו במים. וכיון שהלכלוך כבר הוסר מידיו, אין לו היתר להשהות ידיו במים וצריך לסלק ידיו מן המים.

ענף ז: מלכלך ידיו בכוונה כדי לרחוץ אותם ביום הכפורים

עוד יש לעיין אם אדם רוצה לרחוץ ידיו ביום הכפורים ומלכלך אותם כדי שיהיה לו היתר לרחצם אם יש בזה איסור או לא.

ולפי מה שבארנו לעיל שכל האיסור בכוונת רחיצה הוא דוקא ברוח רעה, כאשר יש לו לכלוך ממש על הידים אינו עובר על שום איסור. והרי מה שהוא מלכלך ידיו בכוונה לא גרע ממי שמכוון לתענוג רחיצה, ובכל אופן אמרנו שבאופן שיש לכלוך ממש על הידים מותר לו לכוון לתענוג רחיצה. ולכן נראה שמותר לו גם ללכלך ידיו בכוונה כדי שיוכל לרחוץ ידיו ביום כפור.

ענף ח: רחיצה כדי למנוע פצעים ביום הכפורים

יש בני אדם הרוחצים עצמם בכל יום כדי למנוע פצעים. ויש לעיין אם מותרת רחיצה כזאת ביום הכפורים שהרי אין לו כעת פצעים אלא שהוא רוחץ עצמו כדי למנוע פצעים.

כבר כתב המ"ב שם ס"ק י' שרחיצה עבור רפואה גמורה מותרת ביום כפור. עוד כתב שהרחיצה אסורה אם הוא מקום שיש איסור רפואה בשבת, והיינו אם מוכח מילתא שהוא מכוון לרפואה וכמבואר בהלכות שבת.

אלא שהרמ"א בסעיף ד' כתב שאסור לרחוץ העינים אף שהיא קצת לרפואה ע"ש. והמ"א שם ס"ק ד' כתב וז"ל: אבל משום רפואה גמורה מותר לרחוץ דלא גרע ממי שרגליו כהות וכ"מ בב"י בשם סמ"ק עכ"ל.

וראיתי במחצית השקל על המ״א הנ״ל שהביא את דברי הב״י בשם הסמ״ק וז״ל: כתב סמ״ק אומר הר״מ שמותר לאדם לרחוץ עיניו במים ביום הכפורים מפני שהוא רפואה לעיניים כדאי׳ פ׳ ח׳ שרצים ורפואה מותר ביוה״כ עכ״ל. ובאמת דברי המ״א הם קשים, שהרי הוא מגיה על דברי הרמ״א שאסר לרחוץ העינים וכתב שהוא התכוון רק למקום שאינה רפואה גמורה אבל רפואה גמורה מותר, ושוב כותב שרחיצת העינים הם רפואה גמורה. אם כן היה צריך להתיר לרחוץ את העינים ביום כפור אבל בדברי המ״א משמע שהוא מסכים עם הרמ״א שאוסר.

ולכן נ״ל שכוונת המ״א שאצלנו רחיצת עינים לא נחשבת כרפואה ולכן אסור לרחוץ ביום כפור. אבל אפשר ללמוד מדברי הסמ״ק שהיכן שהוא נחשב כרפואה גמורה אז מותרת הרחיצה ביום כפור.

והנה המחצית השקל הנ״ל הקשה עוד קושיא, והיינו שבכל רחיצה ביום כפור למה לא נאמר שהוא מוכח מילתא לרפואה, שהרי יש איסור רחיצה ביום כפור, ואם בכל אופן מישהו רוחץ הרי בהכרח שהוא רוחץ לרפואה, אם כן תמיד הוא מוכח מילתא לרפואה ביום כפור. ולכן תירץ המחה״ש שבאמת הרחיצה שהתיר המ״א היה בחולה בכל גופו שמותר לו לקחת תרופות בשבת ויום טוב.

אבל לא ידעתי מה קשה לו למחה״ש שהרי אף שרחיצה אסורה ביום טוב, אבל ישנה רחיצה שהיא מותרת, והיינו אם היא רחיצה להוריד הלכלוך או רוח רעה של שחרית, או אם הטיל מים ושפשף. וכיון שכל הרחיצות האלה מותרות, לא שייך לומר שכל רחיצה מוכח מילתא שהיא לרפואה ביום כפור. ולפי דברינו אין צורך לדחוק שהמ״א איירי ברחיצה של אדם שחולה בכל גופו, אלא בכל אדם וכיון שהוא מכוון לרפואה גמורה מותר לו לרחוץ ביום כפור.

ובענין שאלתנו בענין בני אדם הרוחצים עצמם בכל יום כדי למנוע פצעים. ושאלנו אם מותרת רחיצה כזאת ביום הכפורים שהרי אין לו כעת פצעים ואינו רוחץ עצמו אלא כדי למנוע פצעים. נראה שיש להחשיב את זה כמו רפואה גמורה, כיון שהוא יודע שהוא סובל מפצעים באופן תמידי, ועל ידי הרחיצה הזאת הוא בודאי מונע את הפצעים וע״כ היא מותרת ביום כפור. וגם אין איסור מצד מוכח מילתא לרפואה וכמו שבארנו שיאמרו שהוא מלוכלך ורוחץ להסיר את הלכלוך.

ענף ט: השמוש בסבון להסרת לכלוך ביום כפורים

עד עכשיו כתבנו שמותר לרחוץ במים כדי להסיר לכלוך, אבל לא בארנו אם מותר גם להשתמש בסבון בשביל זה, שהרי יש בזה חשש של סיכה ושמא לא הותרה סיכה עבור הסרת לכלוך.

בשו״ע סי׳ תרי״ד סע׳ א׳ כתב וז״ל: אסור לסוך אפילו מקצת גופו ואפילו אינו אלא להעביר הזוהמא אבל אם הוא חולה אפילו אין בו סכנה או שיש לו חטטין בראשו מותר עכ״ל. הרי לנו מפורש שאסור לסוך כדי להעביר הלכלוך, ולכאורה זו ממש השאלה ששאלנו שרוצים להשתמש בסבון ויש בזה חשש סיכה, ואע״פ שנועד להסיר לכלוך בכל אופן הדין שהוא אסור.

ואפשר שיש לחלק בין זוהמה ללכלוך, כי זוהמה הוא דבר שבא מן הגוף בעצמו,

והיינו שהוא מזיע או לכלוך שמצטבר בגופו בסדקים שבגופו. ובזה אמרינן שאסור לסוך ביום כפור עבור זוהמה. אבל לכלוך שאנחנו מדברים עליו הוא לכלוך שבא מבחוץ וכמו שנפל בטיט או שנטף דם מחוטמו, ובזה שפיר מותר לסוך כדי לסלקו כי לענין זה אין הבדל בין רחיצה לסיכה, וכיון שהותרה הרחיצה בזה, הותרה גם הסיכה עבור זה.

וכן מוכח מל' המ"ב סי' תרי"ג ס"ק ב' שכתב וז"ל: מלשון זה משמע דאם הזיע הרבה ורוצה לרחוץ להעביר הזיעה מותר כיון שאינה רחיצה של תענוג ומ"מ מי שאינו איסטניס ואין צריך לרחיצה זו כ"כ נכון להחמיר שלא לרחוץ בשביל העברת הזיעה כמו שאסור לסוך בשמן להעביר הזוהמא כמו שמבואר בסימן תרי"ד עכ"ל. הרי שדימה המ"ב הזיעה לענין של הזוהמה, וכן מפורש בט"ז ס"ק א', ולכן כתב להחמיר בו כמו שאסור לסוך עבור הזוהמה. ומוכח שאם היה לכלוך ממשי הוא ענין אחר לחלוטין שבזה מותר אפילו סיכה כדי להוריד לכלוך ממשי.

ולמעשה נראה שמותר לרחוץ עם סבון נוזלי כאשר יש לו לכלוך ממש על גופו, אבל בזיעה בלבד נכון להחמיר שלא לרחוץ כלל ביום כפור.

ענף י: נטילת ידים לחולה לאכילת לחם ביום כפורים

אם אדם חייב לאכול לחם ביום כפורים, נראה שיש ליטול ידים כמו שהוא נוטל כל השנה, והיינו עד הפרק ולא רק עד סוף קשרי אצבעותיו. וטעם הדבר הוא משום שהנטילה לסעודה היא מדינא עד הפרק וכמו שמפורש בשו"ע בהל' נטילת ידים סי' קס"א סע' ד' בדעה קמייתא, אבל נטילה של שחרית מפני רוח רעה אף שגם היא צריכה להיות עד הפרק אך לא נזכר דין זה אלא במ"א סי' ד' ס"ק ז' בשם הכתבים ולא בשו"ע. וכן פסק מו"ר בשבט הלוי ח"ח סי' קל"ט.

ענף י"א: ליטול ידים ביום הכפורים לפני התפילה בסתם ידים

כבר כתב המ"ב סי' תרי"ג ס"ק ה' שאף שאנחנו נוהגים כל השנה לפני התפילה ליטול לסתם ידים שלא ידוע שיש להם איזה לכלוך, אבל ביום הכפורים חוששים לשאר הפוסקים שסתם ידים כשרות לתפילה פרט לתפילת שחרית ע"ש.

וראיתי בספר פסקי תשובות סי' תרי"ג הערה 8 שכתב וז"ל: והנה לפי"ז [מן הדין של נטילת ידים לכהנים שמותר ליטול עד הפרק] גם בנטילת ידים לפני התפילה בשחרית לטעם שתקנוהו "כדי להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש מן הכיור קודם עבודתו" (מ"ב סי' ד' סק"א עפ"י הב"י) צריך ליטול עד הפרק, וכמ"ש בפמ"ג שם א"א סק"ד', אכן לשאר תפלות היום אם ידיו נקיות אין ליטול ידים דמשום חומר יוה"כ חיישינן לאותן הפוסקים דסברי דמשום תפלה לבד לא תיקנו ליטול הידים אא"כ תוהה בשביל שאינו נוטל ידיו רשאי ליטול עד קשרי אצבעותיו – מ"ב סק"ה וביה"ל עכ"ל.

ועיינתי בפרמ"ג בסי' ד' א"א ס"ק ז' וראיתי שהקשה למה לא נוטלים ידים עד הפרק ביום כפור שהרי הרמב"ם כתב בפ"ד תפילה הל' ב' שנוטלים עד הפרק וכתב שם וז"ל: "וי"ל דכתיב ארחץ בנקיון כפי וידוע דכף מיקרי כף היד עד הזרוע עגול ובית

קיבול בכף וכן במצורע על כף השמאלית לא באצבעותיו ואם כן לתפילה כל הכף צריך רחיצה או נקיון כי דרך ליגע שם במטונף וה״ה סתם ידים לתפלה אבל להעביר רוח רעה די עד קשרי אצבעות, וכו׳ וכל נטילה שאינה לתענוג מותר וכאן אינו לתענוג כאשר הוא נוטל לתפילה״, ע״ש שנשאר בצ״ע.

אבל למעשה המ״ב בסי׳ תרי״ג ס״ק ו׳ פסק שנוטלים רק עד סוף קשרי אצבעותיו אפילו אם עשה צרכיו וקנח ע״ש. אם כן קשה לסמוך על מה שכתב הפמ״ג בסי׳ ד׳ כיון שהוא לא הובא להלכה.

עוד כתב הפסקי תשובות לסמוך על הבאור הלכה שם ס״ג ד״ה ואם רוצה שהתיר רחיצה משום כוונה בתפילה. אבל דבר זה הוא קשה לסמוך עליו בסתם ידים, שהרי כל מה שהתיר רק כאשר הוא נכנס לבית הכסא ויש בזה האיסור של רוח רעה, וכיון שאינו רוחץ ידיו שפיר יש לו דבר שמפריע לו לתפילה. אבל כאשר יש לו סתם ידים ואינו יודע בהם שום לכלוך כלל, מהיכי תיתי שכעת הוא יתפלל בחוסר כוונה באופן כזה שאין לו שום סיבה ממשית ליטול ידים.

ולכן העיקר לדינא שאין שום היתר ליטול ידים לסתם ידים לפני התפילה. ואם רצונו בכל אופן להחמיר, הרי יש לו עצה קלה ללכלך ידיו על ידי שיגע במקומות המכוסים בגופו ואז יהיה מותר לו ליטול עד סוף אצבעותיו.

ענף י״ב: ליטול שתי ידים ביום כפור כאשר רק אחת מהן מלוכלכת

יש לעיין אם אדם שפשף מי רגלים ביד אחת, האם מותר לו כעת ליטול שתי ידים כאשר הוא רוצה להתפלל. ומסתבר שכל שאנחנו עוסקים לענין נטילת ידים לתפילה, אז כיון שנאמר כאן דין נטילת ידים שנלמד מן הפסוק ארחץ בנקיון כפי, אם כן גם אם נפסלה יד אחת מותר לו ליטול שתי ידיו, כיון שזו היא ההכנה לתפילה שהאדם צריך לעשות. אבל לענין ברכת אשר יצר, הנידון אינו פסול בידים אלא נקיון לצורך אמירת ברכה, ובזה די לו בנטילת אותה היד שהוא שפשף בה.

▩ ▩ ▩

ח׳ תשרי תשס״ה

לכבוד הגאון הרב שמחה רבינוביץ שליט״א מח״ס פסקי תשובות ורב ומו״ץ ברמת שלמה פה ירושלים ת״ו,

אחדשה״ט וש״ת וכוח״ט,

נשאלתי כמה שאלות בדיני יום הכפורים ורשמתי אותם כאן לזכרון. ובשאלה אחת יש לי השגה על ספרו היקר פסקי תשובות.

ענף א: חולה שלצהיימר או דמנטיה אם יכול לאכול בלי שעורים ביום כפורים

נשאלתי מאברך בענין אביו שסובל ממחלת הדימנטיה, והיינו שהוא שוכח כל הזמן מה שנאמר לו, וכגון שיאמרו לו שהיום יום כפורים, ואחר דקה הוא כבר שכח שזה יום הכפורים.

ורופאו אמר שאין לו ספק שהוא צריך לאכול ביום הכפורים כיון שיש לו כמה מחלות שהן קשות ויש בהן פקוח נפש, אך הרופא החרדי היה מסופק אם צריך לאכול פחות פחות מכשעור או יאכל כדרכו שהרי שמה אדם זה נחשב כשוטה שאינו חייב במצות ויכול לאכול כהרגלו.

לא נראה לי שמותר לתת לשוטה לאכול

ביום כפור, שהרי יש לנו כלל שאסור לספות בידים לקטן איסור, וה"ה גם לשוטה וחרש שיש להם דין אחד. וכן מפורש בשו"ת חתם סופר או"ח סי' פ"ג. ואם כן אף אם יש לו דין של שוטה, אין זה מתיר לנו להאכיל אותו כהרגלו אם מצד הבריאות שלו די לו לאכול פחות פחות מכשעור. וכ"כ באמרי בינה דיני שבת סי' ט, ובפמ"ג פתיחה כוללת ח"ב, וכ"מ ברשב"א גיטין נה:.

ועוד קשה לומר שאדם זה שסובל מדימנטיה נחשב כשוטה, שהרי שוטה הוא זה שלן בבית הקברות וקורע בגדיו, אבל איש זה אינו עושה דברים אלה אלא שנאבד ממנו כח הזכרון ולכן הוא צריך טפול צמוד שמא יאבד או ישכח לאכול או ללכת לשירותים, אבל עדיין אין זה השוטה שהזכירו חז"ל. ולכן נראה לי שמצד מחלה זו אין כאן סיבה לאכול ביום כפור. ונראה שה"ה לאדם שיש לו אלצהיימר דינו שוה להנ"ל.

ענף ב: אם נשים באמצע ז' נקיים יטבלו במקוה בערב יום כפורים

ראיתי בספרו החשוב פסקי תשובות חלק ו' סי' תר"ו שהביא שהרבה פוסקים מתירים לאשה באמצע ז' נקיים לטבול במקוה בערב יום הכפורים באמצע ז' נקיים, וזה לא כדעת שבט הלוי שליט"א שאסר משום מכשול. וימחול לי שאין גם פוסק אחד שהתיר זאת לכתחילה.

ואביא הפוסקים שהובאו בספרו שאיננו נכון מה שכתב. הביא דברי הסוגה בשושנים פ' כ"ח שכתב שמותר. אבל הרי כל המקור של הסוגה בשושנים הוא מדברי שו"ת רב פעלים ח"ד חלק יורה דעה סי' ט"ז ושם מבואר בהדיא שכתב שאין מוחין בידי הנשים שעושות כן, אבל לא התיר לכתחילה כלל. ולכן דברי הסוגה בשושנים הם טעות שהרי לא העתיק נכון את דברי השו"ת רב פעלים.

ומקור נוסף הביא מדברי שו"ת מנחת יצחק חלק ו' סי' קמ"ו ד"ה ובאשר בענין השאלה שטבלה בערב יום כפור לשם תשובה כהמנהג שאיתא בשו"ע סי' תר"ו והיא היתה כבר אחרי ספירת ז' נקיים, אך מחמת איזה סיבה לא טבלה עוד לבעלה, וכעת שאלה אם צריכה לברך על הטבילה לבעלה עכת"ד.

ותראה שאין ללמוד כלום מדברי המנחת יצחק, כי המקרה שהוא הביא שאפשר לטבול הוא באופן שאשה כבר גמרה לספור שבעה נקיים כדין, ובאשה כזאת הרי אינו יכול לצאת שום מכשול שהרי אינה באמצע שבעה נקיים. ולכן לא זכיתי להבין כיצד ניתן לדייק מדבריו שכל אשה גם כאשר היא באמצע שבעה נקיים רשאית לטבול בערב יום כפור, כאשר המנחת יצחק דיבר רק לגבי אשה שכבר גמרה לספור שבעה נקיים.

סוף דבר אין אפילו פוסק אחד שהתיר לכתחילה לאשה באמצע ז' נקיים ללכת לטבול לשם תשובה בערב יום כפור, ולכן נראה לי שכדאי לתקן דבר זה שלא יצא מכשול.

ענף ג: אם מותר לבלוע כדורי תרופות ביום כפורים

רבים שואלים בעניני אנטי ביוטיקה שהם התחילו לקחת לפני יום כפור אם הם רשאים

לבלוע הכדורים גם ביום כפור.

ואמרתי שידוע שיש בזה מחלוקת הפוסקים, אבל לפי ענ״ד דעת המ״ב להתיר לבלוע כדורי תרופות ביום כפור. ולמדתי דבר זה מדברי המ״ב סי׳ תרי״ב ס״ק ט״ו שכתב לענין דברי השו״ע שם סע׳ ו׳ שאם אכל אוכלים שאינם ראויים לאכילה שהוא פטור וכתב שם וז״ל: ומ״מ לכתחילה יש איסור בזה וכן באוכלים שאינם ראויים לאכילה יש איסור לכתחלה מדרבנן ואפילו בחצי שיעור מהן ג״כ יש ליזהר לכתחלה עכ״ל.

והרי כל התרופות שאין בהם טעם נחשבים כאוכלים שאינם ראויים לאכילה כיון שלא ניתן לאכול אותם כלל וכלל. ואף שיש בזה איסור דרבנן, אבל כיון שהכדורים הם פחות משעור של ככותבת, פסק המ״ב שהדין הוא שיש להזהר לכתחילה, אבל כיון שמדובר בחולה, ודאי שמותר לו לבלוע כדורים שהרי לא החמירו בחולה להזהר לכתחילה. ובאמת יש מקום להקל גם אם לא נפל למשכב וכגון שהוא בצער כמו כאב ראש. אבל כל זה הוא בבליעה בלי טיפה אחת של מים. ובספר הליכות שלמה הל׳ יוכ״פ פ״ה הערה יז (עמ׳ 60) כתב בשם הגרש״ז אויערבך זצ״ל שמי שאינו מסוגל לבלוע כדור בלי מים רשאי לשתותו עם מים שנפגם טעמם ע״י – סבון וכדו׳. וכן מטו משמיה דגאון אחד שליט״א.

ענף ד: לסמוך על שעור ארבעים מיליליטר (נפח של ארבעים גרם מים) בלי למדוד מה גודל מלוא לוגמיו שלו לענין שעורי יום כפור

הסתפקתי אם מותר לאדם לסמוך על השעור של ארבעים מיליליטר, (שהוא נפח ארבעים גרם מים) שמוזכר בפוסקים שהוא השעור של מלוא לוגמיו לאדם בינוני, או שמא יש חיוב על אדם למדוד כמה הוא מלוא לוגמיו שלו, ואסור לסמוך על השעור הנ״ל רק כאשר אין לו יכולת למדוד מה השעור שלו באופן פרטי.

ונראה שהעולם סמך על דברי הדגול מרבבה שמובא בשערי תשובה סי׳ תרי״ב ס״ק ב׳ שכתב וז״ל: וכ׳ בדגול מרבבה שעכ״פ הוא יותר מחצי רביעית עכ״ל. והיינו שמי ששותה חצי רביעית הוא יוצא מכל ספק של מלא לוגמיו. וכיון ששעור רביעית לפי הגר״ח נאה הוא נפח של שמונים ושש גרם מים, הרי מי שלוקח נפח של ארבעים גרם מים אין לו אפילו חצי רביעית גם לפי השיטה המחמירה ביותר בענין הרביעית.

היוצא מדברינו שאין שום צורך לאדם למדוד בעצמו בערב יום כפור לדעת שעור שתיה של מלוא לוגמיו אם הוא לוקח השעור של ארעים גרם נפח של מים. ורק אם רצונו לקחת יותר מזה הוא צריך למדוד מה השעור מלוא לוגמיו שלו.

ואסיים בברכה נאמנה לו ולכל בני ביתו,
ישראל פסח פיינהנדלר

קונטרס תשובות קצרות ממרן בעל האבני ישפה זצ"ל להגאון הגדול בעל אהל יעקב שליט"א

אלול תש"ע

לכבוד החשוב הרב יעקב אהרן סקוצילם שליט"א מ"ם בירושלים ת"ו,

אחדשה"ט וש"ת,

הורדת הכיפה לצורך פרנסה

בדבר השאלה אם מותר לא ללבוש כיפה לצורך פרנסה. כבר דן בשאלה זו בשו"ת אגרות משה והתיר.

קם בלי מים אם ללכת פחות פחות מד' אמות או למהר לברז

שכח להניח מים סמוך למיטתו, ילך מהר ליטול גם כאשר הוא מחוץ לחדר כדי שלא לשהות עם רוח רעה עליו.

לובש הרבה נעלים אם להקפיד על קשירת שמאל תחילה

בדבר השאלה שאדם רוצה לנעול עוד נעלים אחרות מיד, אם מותר לקשור שמאל לפני ימין.

לקשור השמאל הוא דין הגמ' ולא ניתן לזלזל בזה גם שיש לו צורך דחוף. לכן צריך להקפיד על קשירת שמאל. ועיין הרבה פרטים בענין קשירת נעליים בספרי שו"ת אבני ישפה חלק א' סי' א'.

עבר ולבש נעל שמאל לפני ימין אם יוריד אותו

בדבר השאלה שאדם טעה ולבש שמאל לפני ימין אם צריך להוריד אותו. לא נראה לי שהרי עבר זמנו בטל קרבנו, וכיון שהוא כבר לבש שמאל תחילה הפסיד המצוה לתת כבוד לימין.

מאיזה גיל מחנכים הילדים לכסות הראש

נראה שאין צורך לחנך אותו בזה עד שהוא משתף פעולה ומוכן להשאיר הכסוי על ראשו, שהרי כידוע הדבר מפריע להם ובמקום לאהוב המצוה הם שונאים אותו. אבל מה טוב לסדר כיפה עם גומי מן היום שהתינוק נולד, שאז הוא מתרגל לפני שהוא יכול להתנגד.

מאיזה גיל לחנך לנטילת ידים שחרית

כיון שהתינוק נוגע באוכל יש לחנכו בנטילת ידים, כדי שלא יאכל אוכל טמא. ואין הכוונה לבקבוק אלא לאוכל שלוקח בידים.

אשה שקמה בלילה להניק אם צריכה נטילת ידים

כיון שהאשה רוצה לחזור לישון וקשה לה הנטילה באמצע הלילה, אפשר לסמוך על הפוסקים שלא נוהג נטילה בזמננו כיון שאין לנו רוח רעה, ע' מ"א סי' קע"ג.

אם יש חובה לאשה ללבוש גרביים בלילה כאשר קמה להניק תינוק

אין לאשה חובה ללבוש גרביים בלילה כאשר קמה להניק תינוק, ותסמוך באופן זה על דברי המ"א בשם התוס' שמובא בבה"ל סי' ע"ה סע' ב' ד"ה מחוץ שמתיר בחצר.

אם ללבוש גרבים מתחת לסדינים

בזמננו שהרבה בני אדם הולכים בסנדלים בלי גרבים, אין צורך ללבוש הגרבים מתחת לסדינים, וכן שמעתי מגאון אחד שליטי"א.

אם ללבוש חולצה לפני מכנסיים

מעולם לא שמעתי שיש קפידה ללבוש חולצה לפני מכנסיים, כי אין בזה שום ענין. ואדרבא נכון יותר ללבוש מכנסיים קודם וישתמש בחולצה לכסות עצמו בזמן שעושה זאת ואחר כך ילבש החולצה, אבל כאמור באיזה סדר שרוצה מותר לעשות.

לשים תרופות וויטמינים בבית הכסא

כל השאלה היא בית הכסא שהוא רק בית הכסא, אבל אם הוא אמבטיה או יש כיור אז בלא"ה אין טומאה בחדר כיוון שאינו רק לבית הכסא. אבל גם מיוחד לבית הכסא אין איסור להכניס אוכל כמו שכתב שו"ת מנחת יצחק להוכיח מן המ"א שדן בענין ברכה על מים בבית המרחץ ומוכח שמותר לשתות המים שנמצא שם. אם כן פשוט שיכול להכניס תרופות וויטמינים שם.

טעה והתחיל כי שם ה' אקרא אחר גאל ישראל בשחרית

בדבר השאלה שאדם טעה בתפילת שחרית והתחיל לומר אחר גאל ישראל "כי שם ה' אקרא" ונזכר שלא אומרים זה בשחרית, האם יגמור עד סיום הפסוק או שיפסיק.

נראה לי הנכון הוא שיפסיק ולא יאמר יותר. וטעם הדבר הוא שהרי אסור להפסיק בדיבור בין גאל ישראל לתפילה, ואם הוא ימשיך יפסיק בדיבור לכתחילה. גם אין לומר שיש כאן שם ה' לבטלה, שכבר כתב החיי אדם (כמדומני בכלל ה') שמותר לומר שם ה' בחצי פסוק.

ללכת לחופש במקום שאין שם מנין

שאלת אם מותר ללכת לחופש במקום שלא יהיה שם מנין. נראה לי ששאלה זו תלויה בכמה הדבר נחוץ לו שהרי במקום הפסד מותר להתפלל בלי מנין, ואם הוא מרגיש שאם לא ילך במקום זה לחופש יהיה הדבר בשבילו כמו הפסד, אז ממילא מותר לו.

נטילת ידים אחר תרומת דם

גם שאלת אם התורם דם צריך נטילת ידים. ונראה לי שכן צריך נטילת ידים שהרי מפורש בשו"ע סי' ד' סע' י"ט שהמקיז דם מהכתפיים ולא נטל מפחד יום אחד. וגם התורם דם יש לו אותו הגדר.

אם יש חשש רבית במסופק בסכות ההלוואה ומשלם יותר

אם אדם מסופק בסכות ההלוואה ומשלם יותר, אין חשש רבית, שהרי אין לו כוונה לשלם רבית אלא לא להכשל באיסור גזל אם יפרע חובו שהוא חייב בו. והרי זה כמו הוצאות שטר המלוה שהלוה משלם ואין לו איסור רבית כי הוא מן החובות של הלוה לשלם נוסף על ההלוואה.

קיפול טלית בעת אמירת קדיש

גם בזה יש לי תשובה שלימה שמספרו 46-34 על מה מותר לעשות בקדיש ובל"נ אצרף אותו.

אשר שאל ממני במה שראית כמה בני אדם שלומדים תורה בעת אמירת הקדיש, ומפורש במ"ב סי' נ"ו ס"ק א' בשם הפרי חדש שאפילו להרהר בדברי תורה אסור בשעה שהחזן אומר קדיש מפני שצריך לכוין הרבה, ושאלת אם יש על מה לסמוך בענין זה.

ועיינתי בפנים בפרי חדש סי' נ"ו ולא מצאתי שיביא מה שהמ"ב הביא בשמו, רק הביא המסכת דרך ארץ של ר' חמא שהביא

המ"ב ועד דברים אחרים על חומר הענין של דיבור בעת הקדיש, ולא הזכיר כלום בענין הרהור בעת אמירת הקדיש.

ובאמת מצאנו שהמ"א בסי' קכ"ד ס"ק ח' שכתב וז"ל: עיין בתשובת מ"ע (הרמ"ע מפאנו) על האנשים שלומדים בעת חזרת הש"ץ התפלה או אומרים תחנונים אם מכוונים לסוף הברכה לענות אמן כראוי אין למחות בידם אבל בסי' ווי העמודים קרא תגר עליה וכן משמע ממ"ש סי' צ' סי"ח עכ"ל. הרי מבואר שלמד הרמ"ע מפאנו שאם נזהרים לענות לסוף הברכה אין למחות באלה שלומדים בעת חזרת הש"ץ. ואף שהווי העמודים חלק עליו, ודאי שהמקיל לסמוך על ההרמ"ע מפאנו יש לו על מה לסמוך.

ולפי דברי הרמ"ע מפאנו נראה שממש הוא הדין לענין עניית קדיש, שאם הוא נזהר לענות לקדיש, מותר לו ללמוד תורה. ואף שהמ"ב בסי' נ"ו לא הביא דברים אלה, אבל המ"ב הולך לשיטתו בסי' קכ"ד ס"ק י"ז שפסק לא כמו הרמ"ע מפאנו, אבל ברור שמי שמקיל בזה יש לו על מה לסמוך, והיינו על הרמ"ע מפאנו.

מתי לומר תפילת הדרך כאשר יש לו נסיעה במכונית ואחר כך במטוס

והנה הרבה פעמים בני אדם צריכים לנסוע מחוץ לביתם כדי לנסוע לשדה תעופה כדי לנסוע במטוס. ויש לעיין מתי יברכו תפילת הדרך, כאשר יעזבו את ביתם שהרי זה דרך מחוץ לעיר, או שמא ימתינו עד שיסעו במטוס.

וחשבתי שהדבר פשוט שמברכים תפילת הדרך בתחילת הנסיעה, ולא משנה באיזה אמצעים הוא משתמש והיינו ספינה, סוס, או עגלה, ותמיד הוא מברך בזמן שהוא מתחיל והיינו תוך הפרסה הראשונה וכדברי הרמ"א באו"ח סי' ק"י. ואף כאן כיון שמברכים תפילת הדרך על נסעה מחוץ לעיר, חייבים לברך מיד כאשר הוא יוצא לעיר, ולא ימתין עד שהוא יעלה למטוס.

מה נחשב פרסה ראשונה בנסיעה במטוס

ואם השדה תעופה הוא בתוך העיר, הרי הנסיעה שלו מתחילה כאשר הוא יסע במטוס. ויש לעיין מה נחשב פרסה ראשונה במטוס.

והנה הסברא שצריך לברך תוך הפרסה הראשונה, נראה שהוא משום שצריך לברך לפני שמתחילה הסכנה כדי שיהא עובר לעשייתן. אבל אחר שכבר נסע פרסה הוא כבר בתוך הסכנה, ולכתחילה מברכין לפני שהוא מתחיל.

אבל כל זה הוא בנסיעה על הקרקע אבל בנסיעה במטוס הרי הסכנה היא מידית כאשר הוא מתרומם מן הקרקע. וכן כתב בשו"ת אגרות משה שבנסיעה במטוס יש סכנה בכל רגע ורגע שהרי אם אפילו רגע אחד לא יעוף כולם יפלו וימותו.

ואם נאמר שסברת רש"י שחייבים לומר תפילת הדרך לפני סיום פרסה הראשונה היא משום שצריך לברך לפני שמתחילה הסכנה, הרי ברגע שהוא מתרומם מן הקרקע הוא כבר בתוך הסכנה וכבר אסור לו לברך.

לכן נראה לי שהמקום הנכון לברך תפילת הדרך במטוס הוא כאשר המטוס רץ על המסלול לפני שהוא עולה לאויר, שהרי זה הרגע האחרון לפני תחילת הסכנה, וזה דומה להתחיל הנסיעה אבל עדיין הוא בתוך הפרסה הראשונה. ובדיעבד הוא יכול לברך

גם כאשר הוא התחיל לטוס והיינו שהוא התרומם מן הקרקע.

עד מתי מותר לברך תפילת הדרך בנסיעה במטוס

צריך לבאר עד מתי אפשר לברך תפילת הדרך כאשר הוא נוסע במטוס.

בשו״ע סי׳ ק״י סע׳ ז׳ כתב שמברכים תפילת הדרך כל זמן שהוא בדרך ובלבד שלא הגיע תוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה ומשם ואילך יאמר אותה בלא ברכה ע״כ. וכתב המ״ב ס״ק ל״ג הסברא בזה הוא משום שתוך פרסה לעיר אין סכנה.

ואמרתי שכל זה לא שייך בנסיעה במטוס שהרי אף שהוא בתוך פרסה סמוך לעיר עדיין הוא בסכנה גדולה מאד, שהרי ידוע שהמטוס מנמיך לטוס ומתקרב לקרקע והוא בתוך הפרסה מן האויר עד הקרקע, אבל עדיין הוא בסכנה גדולה כיון שכל זמן שלא הצליח לנחות עם המטוס, הרי זה עדיין מסוכן מאד. ורוב התאונות של מטוסים הם או בהמראה לאויר או בנחיתה לקרקע ולא בזמן שטסים בתוך השמים.

לכן נראה לי שאפשר לברך תפילת הדרך בנסיעה במטוס גם כאשר המטוס התקרב תוך הפרסה של העיר ורק אחר המטוס כבר נוגע בקרקע שוב אסור לברך תפילת הדרך.

אם אשה תברך ברכת הגומל אחר נסיעה במטוס

וזה זמן שאני תמה למה נשים אינן מברכות ברכת הגומל אחר נסיעה במטוס. ויש נשים שכלל לא מברכות ברכת הגומל משום שאינה צניעות שתברך בפני גברים, אבל מי שמברכת אחר לידה הרי היא מוכיחה בזה שאינה חוששת משום צניעות ונוהגת כמו הפוסקים שאשה מברכת לפני גברים, ואם כן ה״ה שעליה לברך כאשר היא נוסעת במטוס כי אין שום הבדל בין זה ובין הענין של לידה.

חולה שהולך לבית הכסא כל חמש דקות אם צריך לברך אשר יצר

בענין השאלה שאדם חולה והולך לבית הכסא כל חמש דקות.

משנה ברורה סימן ז ס״ק ב כתב וז״ל: מי ששותה סם המשלשל דיש בדעתו מתחלה לפנות הבני מעיים עד שתכלה הזוהמא מהם ע״כ י״א דלא יברך כ״א אחר גמר ההוצאה וי״א דיברך בכל פעם והמנהג כסברא אחרונה אך בשלשול חזק שמרגיש שמיד יצטרך לפנות שנית אסור לברך כדלקמן סימן צ״ב שאפי׳ בד״ת אסור [ש״ת] עכ״ל.

לכן בשאלה שאדם הולך כל חמש דקות תלוי הדבר אם הוא כבר מרגיש הצורך לצאת אחר שיצא מבית הכסא אז אין לברך אשר יצר. ואם אינו מרגיש הצורך אז המנהג כסברא אחרונה שכן מברכים.

תפילה ותיקון אם פעם אחת ביחידות

בדבר השאלה אם מותר להתפלל ותיקין פעם אחת ביחידות או שמא רק מי שרגיל בכך מותר לו להתפלל ותיקין ביחידות.

שאלה זו נידונה בספרי אבני ישפה על הלכות תפילה, ושם הוכחתי שגם אפילו עבור פעם אחת מותר להתפלל ותיקין ביחידות, ואין כוונת הבה״ל בסי׳ פ״ט לומר שמפסידים המצוה אם לא עושים המצוה תמיד.

אם להתפלל ביחידות כאשר הציבור מאחר מעט זמן הנץ

אין להקדים להתפלל לפני הציבור גם אם מאחרים זמן הנץ משום שיש בזה איסור

שמקדים תפילתו לציבור כמבואר בשו"ע סי' צ' סע' י'. ונראה שבאופן זה יסמוך של דברי החזון איש זצ"ל שסובר שאין דבר כזה זמן מדויק לנץ אלא המצוה היא להתפלל בערך באותו הזמן.

לפני הנץ בלי כוונה או אחר הנץ עם כוונה

בדבר השאלה אם להתפלל לפני הנץ ולפני טיסה במנין מהיר או אחר הנץ במטוס עם יותר כוונה.

הכלל הגדול הוא שכוונה עולה על הכל. ואם הוא מרגיש שמפריע לו שהמנין הוא מהיר, רשאי להתפלל במטוס כדי שיכוון לבו. וכל שכן שבמטוס יהיה אחר נץ החמה שזה הזמן לכתחילה להתפלל תפילת שחרית.

להתפלל במנין שבעל תפילה מדלג פסוקי דזמרה

במנין אחד הבעל תפילה מאחר לתפילה ומתעטף בטלית ומניח תפילין ושוהה רק דקות ספורות שיש זמן לומר ברוך שאמר אשרי וישתבח. ושאלת אם יתפלל במנין כזה.

איני מבין מה זה ענין שלך כמה פסוקי דזמרה אומר הבעל תפילה. אף אם לא היה אומר שום פסוקי דזמרה לפני התפילה היה לו דעת השו"ע סי' נ"ב לסמוך עליו. ולכן שפיר מותר לך להתפלל במנין כזה.

ברכה על קנוח הסעודה

טענת שבזמננו כולם מקנחים הסעודה ואם כן שמא נהפך להיות חלק מן הסעודה.

לא ראיתי שזו טענה שכולם עושים כך שהרי גם בחז"ל מוזכר שאוכלים כך והוא נקרא דברים שבאים לא מחמת הסעודה. מה השתנה זמננו מזמן חז"ל שכך היו אוכלים.

כתוב בשם החפץ חיים שהוא חשש על קומפט שמא הוא חלק מן הסעודה. וכוונתו כיון שהוא מבושל שמא הוא תבשיל של הסעודה, אבל בזמננו אין אדם שמחשיב את כחלק מן הסעודה שהרי יש מאכלים רבים לשבוע מהם ואין אדם שבע מן הקומפט כלל. כך שמעתי מגאון אחד שליט"א.

בענין עוגה לא מברכים כי הוא ספק פת כמ"ש הבה"ל סי' קס"ח ד"ה לפניהם. וגלידה כן מברכים כי הוא בא לקנח ולכן אף אם נאמר שהוא משקה אבל ודאי שאינו בא בגלל שאין אכילה בלי שתייה אלא ודאי בא רק לקנח. וזה מבואר גם בשו"ת אבני ישפה ובחלק ז' יש מפתח לכל הכרכים.

אם יש לברך בשותה מים כיון שהפה יבש

בדבר השאלה ששותה מים לא בגלל צמאו אלא שהפה יבש, אם מברך על המים או לא.

נראה לי ברור שהפה שהוא יבש הוא בדיוק כמו צמא, שהרי כאשר האדם צמא הפה שלו נעשה יבש. וחז"ל אמרו שמי שחונק אותו עצם פטור מברכה, שזו היא סיבה חיצונית ואין לו הנאה מטעם המים, אבל אדם עם פה יבש נהנה מטעם המים.

לשמש המטה לפני תינוק שיודע לדבר כמה מלים

כל האיסור לישון בחדר שיש שם תינוק הוא רק באופן שהתינוק פחות מבן שנה וגם ישן במטה של ההורים לרגליו, אבל אם אין כל התנאים יכול לישון גם ילד גדול באותו החדר, כמבואר בסי' ר"מ סע' ט"ז.

לשתות מים אחר אכילת דגים

הגאון רע"א יו"ד סי' קט"ז הביא להקפיד על זה שמפורש בתוס'. וגם אני הקטן מקפיד על זה ושותה מעט יין או מיץ ענבים אחר

הדגים. אני חושש שלענין זה המשקאות האחרים כולם כמים.

לעיין בעדים של לימוד הלכות נדה בבית הכסא

לעיין בעדים של למוד הלכות נדה בבית הכסא, נראה שהדבר אסור שהרי הוא צריך להזכר בכל ההלכות כדי לדעת איך לפסוק. ודומה לזה כתב המ"ב סי' פ"ה ס"ק ה' שאסור לעיין בדקדוק בבית הכסא כי נזכר בפוסקים.

מה יקדים אם עשה צרכיו והתחיל הציבור תפילת י"ח

אם עשה צרכיו וחייב בברכת אשר יצר אבל מאידך הצבור כבר התחיל תפילת י"ח, איזה מהם יקדים.

ברור שהוא התחייב בתפילת אשר יצר לפני חיובו בתפילת י"ח, שהרי זה הקדים לזה. ואף שלא יתחיל תפילת י"ח גם נחשב תפילה בצבור כיון שיש כמה דרגות של תפילה בציבור, וכאן שהוא אנוס די לו בזה שהוא התחיל תפילת י"ח עם הציבור באיחור. אמנם אם לא יוכל לסיים לפני קדושה, אסור לו להתחיל, אלא ימתין לש"ץ ויתחיל בשווה עם הש"ץ, ואז יכול לומר קדושה יחד אם הציבור. כל זה תמצא בשו"ע סי' ק"ט ומ"ב ופמ"ג שם.

יש אור בחדר בשבת ואשתו טבלה

ודאי שאסור לשמש אם יש אור בחדר. אבל יש עצה פשוטה, והיינו להביא גוי ולרמוז לו שיכבה את האור. ואין בזה איסור כיון שאין הנאה מן האור שהרי הוא כבוי ולא הדלקה. וכבר הארכתי בזה במקום אחר.

רמז לגוי בזמן שיש סוברים שכבוי הוא משום סותר

לפי מה שכתבנו לעשות דרך רמז, מותר אפילו מלאכה מן התורה שהרי זה נחשב מעשה הגוי ולא מעשה היהודי.

הוספת מים מבושלים לחמין בלי לעבור על מגיס

בדבר השאלה שרוצים להוסיף מים מבושלים לחמין שמבושל כל צרכו כאשר הוא לא על האש, וכיון שהחמים סמיך אין המים יורדים בלי להרים חלק בכף כדי שהמים יכנסו לתוכו. והשאלה אם מותר לעשות כן בשבת.

משנה ברורה סימן שיח ס"ק קיז וז"ל :אף בקדירה וכו' - אלא יהפוך הקדירה לקערה ולא יוציא בכף ועיין באחרונים דלא נהיגין להחמיר בזה דבאמת העיקר כמו שכתבנו מתחלה דמבושל כל צרכו אפי' להגיס מותר וכמבואר לקמן בסימן שכ"א סוף סי"ט והרוצה להחמיר יחמיר בהגסה ממש אבל להוציא בכף אין להחמיר כלל בנתבשלה כל צרכה ואינה על האש עכ"ל.

לפי דברי המ"ב שיש להחמיר בהגסה אפילו לא על האש ומבושל כל צרכו, נראה שצריך להוסיף המים בצורה שאינו מגיס אלא להוציא בכף. לכן העצה הנוכנה היא להוציא חמין בכף ולהכניס מים במקום שנוצר ריק בקדירה. אחר הכנסת המים יחזיר הכף של חמין. כמובן שצריך שני אנשים לעשות כן כיון שקשה להחזיק כף חמין ובאותו הזמן להוסיף מים. ואין להגיס אחר הוספת המים.

הפרדת גזר ואפונה לאכילה בשבת משום בורר

אשר שאלת שיש לאחד גזר ואפונה בצלחת ולא אוהב לאכול אותם ביחד, אם

מותר להפריד ביניהם כדי לאכול בנפרד בשבת או שמא אסור משום בורר.

הכלל הוא שצריך להוציא החלק שהוא רוצה לאכול תחילה, כדי שיקרא שמוציא האוכל מן הפסולת, וכגון שחושב לאכול קודם גזר, אז יוציא כל הגזר מן התערובת, וכיון שזה לאכול מיד זה מותר. מותר לעשות כן במזלג כיון שעושה כן רק לא לכלך האצבעות ולא משום שצריך כלי.

לעשות קידוש על כוס חד פעמי

בענין קידוש על כוס חד פעמי נחלקו בזה הפוסקים, שדעת האג"מ להחמיר ודעת מו"ר גאון אחד שליט"א להקל. ותעיין בשו"ת אג"מ ותראה שגם הוא מקיל בשעת הדחק, ולכן יש להקל.

מכונה עם מיקרופון בחדר הילדים ששומע בשבת

שאלת להשאיר מכונה עם מיקרופון בחדר הילדים ששומע בשבת אם הילדים מתעוררים וצריכים עזרתו.

אף שנראה כאילו שאינו משתמש במיקרופון אבל האמת היא שהוא כן משתמש. וטעם הדבר שהוא צריך לראות שהמיקרופון בדרגת גובה הנכון. וזה אחת הסיבות שאסר האג"מ השימוש במיקרופון, ולכן גם כאן אסור השימוש במכונה זו.

אם מותר לאנשי הצלה לחזור למקומם אחר הצלה בשבת

בדבר השאלה אם מותר בשבת לאנשי הצלה לחזור לביתם אחר שיצאו להציל. פשוט שמותר להם לחזור שהרי התירו סופם משום תחילתם שלא ירצו לצאת להציל אם לא יכולים לחזור לביתם. ע' סי' ת"ז סע' ג'. וכאן יש עוד חשש שמא יצטרכו לצאת להצלה פעם שניה ולכן הם צריכים להיות במקומם.

לשטוף פירות בשירותים

שאלת אם מותר לשטוף פירות בשירותים. מבואר בשו"ת מנחת יצחק שאין איסור להכניס אוכל לבית הכסא והוכיח מדברי המ"א שדן לענין ברכה על מים בבית הכסא, ומוכח שהמים לא נאסרים.

בנות שרות בטיול והנהג שומע השירה

נהוג שבנות שיוצאות לטיול שרות בדרך באוטובוס. והקשית איך מותר לעשות כן והרי הנהג שומע השירה ונמצא שמכשילים אותו בקול באשה ערוה.

נראה לי שמה שנוהגים להקל בזה הוא יש על מה לסמוך. שמא הלכה כדעת הפוסקים שכל האיסור של קול באשה ערוה הוא רק בשעת קריאת שמע אבל אין איסור בסתם שמיעה. ע' בב"י או"ח סי' ע"ה. כיון שיש לנהג על מה לסמוך אין לקרוא לזה לפני עור לא תתן מכשול. ועוד שהנהג יכול להכניס לאזניו פקקים שהוא לא ישמע הקולות של השירה, ואם הוא אינו עושה כן הרי הוא שהזיק לנפשיה ואין זה האחריות שלנו.

הפרדת חוטי ציצית בשבת

בדבר השאלה אם מותר להפריד חוטי ציצית בשבת.

שאלה זו שאלתי מו"ר הגאון הרב ישראל יעקב פישר זצ"ל ואמר לי שמותר.

ונראה לי שמקורו ממשנה ברורה סימן שיז ס"ק כ"ג שכתב וז"ל: ובספר יש"ש כתב דכתונת שנתקשרו המשיחות ולא יוכל להתיר שרי לכו"ע לנתקן שהרי אינו עשוי אלא

להתירו בכל זמן שירצה ולא מקרי קשר ואף זה לא יעשה בפני ע״ה אלא בצנעא עכ״ל. וכן הדבר בציצית שהרי נסתבכו החוטים מעצמם, ולכן מותר לנתקם או להתיר אותם. אבל נראה לי שהמנהג הוא להחמיר בזה ולא מפרידים אותם בשבת.

להתפלל נגד מראה או חלון או תמונת ציור

בשולחן ערוך אורח חיים סימן צ סע׳ כ״ג וז״ל: הבגדים המצויירים, אע״פ שאינם בולטות אין נכון להתפלל כנגדם, ואם יקרה לו להתפלל כנגד בגד או כותל מצויר, יעלים עיניו עכ״ל. ובמשנה ברורה שם ס״ק עא כתב וז״ל: אסור להתפלל כנגד המראה דמיחזי כמשתחוה לבבואה שלו והיינו אף בעינים סתומות דבפתוחות בלא״ה אסור משום ביטול כונה. אחרונים עכ״ל.

לכן אסור להתפלל נגד מראה או חלון או תמונת ציור ואם קרה לו אז יעצים עיניו.

להוריד מהשולחן המפה במוצאי שבת לפני הבדלה, והחלפת בגדי שבת לפני הבדלה

בשולחן ערוך אורח חיים סימן רסב כתב וז״ל: הגה: ויהיה שלחנו ערוך כל יום השבת; וכן המנהג, ואין לשנות. וכתב המ״ב ס״ק ד׳ שהוא עד אחר הבדלה. וכן כתב המ״ב סי׳ רס״ב ס״ק ב׳ שילבש בגדי שבת עד אחר הבדלה.

קידוש על יין שיש בפקק חור קטן לענין יין מגולה

פשוט בשו״ע סי׳ רע״ב סע׳ א׳ שאסור לקדש על יין מגולה. אבל אם אין שם רק חור קטן בפקק, כיון שגם נחש לא יוכל להכנס משם, וגם אינו מבוזה, שוב אין כאן איסור לקדש משום יין מגולה.

הגסה בדבר יבש

בענין השאלה אם מותר לקחת מקוגל או אורז שמונח על האש בשבת או שמא אסור משום הגסה.

נראה לי שקוגל מותר לקחת מן האש כיון שאפשר לחתוך ממנו פרוסה, ואחר שחתך ממנו פרוסה לא שייך לקרוא לזה הגסה כיון שאין השפעה על שאר הקוגל. אבל באורז שהוא כדבר אחד, נראה לי שאסטר ששפיר שייך הגסה אם מוציא חלק מן האורז.

הגסה במרק

האם יש איסור הגסה במרק או מים וכדומה?

יש איסור הגסה במרק כיון שהוא כדבר אחד ויש השפעה בטעם ובאיכות אחר שהוא מגיס אותו בשבת. אבל במים אין הגסה משום שאין בו טעם, וכן המנהג פשוט שמוציאים ממים שמונחים על האש.

השתמשות בחשמל בשבת בארץ״י

מה דעת הרב שליט״א בענין השתמשות החשמל בשבת בארץ הקודש?

אני מחמיר כדעת החזון איש והוא דבר קל בימינו כיון שיש בכל שכונה בירושלים ובני ברק גנרטר שאפשר להתחבר אליו, וידוע שעונשו של לבן קשה מעונשו של תכלת.

מצאו כינים בראש של קטן בשבת

מצאו בראש ילד קטן כינים בשבת, יש ג׳ שאלות-האם פוסקים בזמנינו שמותר להרוג כינים בשבת, והאם מותר להסיר אותם על ידי מסרק, והאם מותר להשים משחה הממית אותם בראש ילד קטן. ועוד פרט רציתי לדעת

אם יש צד היתר על אלו שאלות, האם מותר אפילו אם הכינים לא מפריעים להילד רק לאמא דאוגת ששאר הילדים ידבקו בזה, האם מחשבנין הצער של האמא?

מפורש בשו"ע סי' שט"ז סע' ט' ומ"ב שם שמותר להרוג הכנים שבראשו בשבת. אבל אסור להשתמש במסרק בשבת משום תלישת שערות ונחשב פסיק רישא כמ"ש השו"ע סי' ש"ג סע' כ"ז. גם אסור להשתמש במשחה בראש הילד משום איסור ממרח, ע' מ"ב סי' שט"ז מ"ב ס"ק מ"ט. ומה שהאמא דואגת על הילד אינו מתיר לעבור על איזה איסור של שבת שידוע שהוא חמור.

האם מותר לשים שקית תה בכלי שלישי

מוכח מדברי המשנה ברורה סימן שיח ס"ק לט שיש חשש איסור תורה גם בכלי שלישי בעלי תה בשבת שהרי כתב שם וז"ל: וכ"ש לפי מה שמבואר בסעיף זה דיש דברים רכים קלי הבישול שמתבשלים אפילו בהדחה מכלי שני אפשר דיש בהעלים ג"כ חשש איסור דאורייתא אפילו באופן זה עכ"ל. ונראה כוונתו גם לכלי שלישי. וכן מפורש בהערות על הספר זכרו תורת משה. וזה לא כדעת שו"ת אגרות משה והשמירת שבת כהלכתה שמקילים בזה.

לומר לקטן או לגוי להדליק חשמל או מזגן בשבת

בענין אמירה לקטן או לגוי להדליק חשמל או מזגן בשבת, אסור הדבר וגם בדיעבד אסור להשתמש באותו החשמל או מזגן וכמו שכתב הבה"ל סי' שכ"ה סע' ד"ה א"י. אמנם לענין מזגן יש מחלוקת בין המנחת יצחק והאגרות משה אם נחשב הנאה או לא.

להשתמש בפתיל צף לחנוכה

ובדבר השאלה אם מותר להשתמש בפתיל צף לחנוכה כי שמא אינו נחשב שמשתמש בשמן, אמרתי שמותר להשתמש רק שיזהר להמתין שהפתיל יתמלא משמן לפני שידליק אותו ואז נחשב שהוא מדליק השמן ולא השעוה שמונחת על הפתיל.

לברך בזמן הזה בארץ ישראל נר חנוכה על השולחן בביתו

גם בזמן הזה אדם שמברך בארץ ישראל שאין פחד מן הגוים, יש לו על מה לסמוך אף שמברך בתוך הבית על שולחנו. וטעם הדבר שכיון שזה מנהג אבותיו, אינו ברור שמשתנה המנהג גם כאשר לא קיימת סכנה, כי שמא מנהג במקומו עומד.

לקנות עגלה לפני לידה

אין עין הרע לקנות עגלה לפני לידה, שהרי הוא דבר שגלוי לכל שהאשה בהריון, ואין דבר שהיא מגלה בקניית העגלה או שאר צרכי תינוק כדי שתהיה עין הרע במעשיה, אלא יותר נוח להקדים כאשר יש לה פנאי לקנות.

לא לראות הכלה שבעה ימים בזווג שני לפני החופה

לכאורה הטעם של דם חמוד שייך גם בזווג שני. אבל צריך לבדוק בספרים של מנהגים.

אם משרד פרסום יכול לפרסם חנות שעוברת על איסור רבית

שאלת אם מותר למשרד פרסום לפרסם חנות שעוברת על איסור רבית.

לא נראה לי שזו האחריות של המשרד פרסום לדאוג שהחנות תקיים כל ההלכות. אלא כל אדם שקונה בחנות צריך לדעת

ההלכה מתי נחשב רבית ומתי אינו נחשב רבית. אינו נחשב שהמשרד פרסום מכשיל אנשים אלא הם מכשילים עצמם כאשר אינם יודעים הלכות רבית.

לשדך גוי עם גויה על ידי סיפור שבחים אם יש איסור לא תחנם

בענין לשדך גוי עם גויה על ידי סיפור שבחים אם יש איסור לא תחנם, לא ראיתי בזה איסור כיון שמטרתו היא ברורה להרויח הכסף של דמי שדכנות, ואינו עושה כלל כדי למצוא חן בעיני הגוים. לכן הדבר מותר.

משלם לפני סיום העבודה אם מקיים מצות ביומו תתן שכרו

שאלת אם משלם לפועל לפני סיום העבודה אם מקיים המצוה של ביומו תתן שכרו.

ראיתי בספר אהבת חסד פרק ט׳ בנתיב החסד ס״ק כ״ד עמ׳ י״ט שכתב וז״ל: בענינינו מתחלת חיוב המצוה דביומו עליו מעת שגמר השכיר הפעולה ויש ביכולתו לקיים המצוה וע״כ אם הוא מוציא כעת המעות ויודע שבודאי לא יהיה לו מעות עד סוף הזמן לקיים המ״ע א״כ הרי עוקרו עתה בידים עכ״ל.

מוכח מלשון זה שרק מתחילה המצוה אחר שגמר השכיר הפעולה, אבל לפני זה אין שום מצוה כלל. וזה דומה לנוטל לולב לפני חג הסוכות, שעדיין לא הגיע זמן המצוה, ואף כאן לפני סיום המלאכה הוא עדיין לא הגיע זמן התשלום של ביומו תתן שכרו.

לכן צריך להזהר בזה לא לשלם לפועל לפני שהגיע סיום העבודה. וזה מצוי במונית שידוע מראש כמה עולה ומשלמים לנהג לפני סיום הנסיעה, ומפסידים המצוה של ביומו תתן שכרו.

האם מותר לבנות דירות מעל גבי בית הכנסת שכבר קיים

מפורש בשולחן ערוך אורח חיים סימן קנא סע׳ י״ב שיש קדושה בבית כנסת ואסור תשמיש גנאי מעליו שכתב שם וז״ל: וכל זה דוקא בב״ה קבוע, שנבנה מתחלה לכך עכ״ל. וכן במשנה ברורה סימן קנא ס״ק מא וז״ל: אבל בית שיחדו וכו׳ - ונראה דכ״ש אם בשעה שנבנה ביהכ״נ נבנה בית דירה למעלה ממנו דשרי לדור שם דזה בודאי לא הוקדש כלל למעלה ומ״מ להשתמש שם תשמיש שהוא מגונה מאד כטינוף וכיו״ב נראה דבכל גווני אסור וע״כ אין לעשות כלל ביהכ״נ אם יש בהדירה שלמעלה ממנו דבר מגונה כזה [ט״ז] וע״ש שכתב שנענש בזה הרבה. ומה שמנהג העולם בעיירות ששוכרין בתי כנסיות לזמן בבתים תחתיים ולמעלה מהן בית דירה שמצוי שם תינוקות ודבר מאוס [כב] אפשר משום שהוא לזמן לא חיישינן לזה עכ״ל.

עכ״פ ברור שאסור לבנות בית דירות על גבי בית כנסת שכבר קיים וגם סכנה יש בדבר. אבל אם הבית כנסת הוא בחנות ורק שוכרים נחשב בית כנסת אינו קבוע ואפשר לבנות בית דירות על גבי החנויות.

לפתוח כולל בחשבון שיבוא לידי ביטול תורה

מישהו שחושב לפתוח כולל, וצריך לדואג לכספים להכולל וכו׳ האם מותר מצד ביטול זמן לעשות כן, ומה הגדר עד מתי צריכים לנסוע, ובפרט שיש כמה אנשים שדאוגים להכולל?

מי שחושב לפתוח כולל הרי זה סימן מן השמים שהוא מסוגל להפיץ תורה וגם הוא

יתפתח מאד מן הכולל שמתלמידי יותר מכולם. החזון איש היה אומר לקחת תלמיד בפרט תלמיד חלש שזה עוזר מאד ללימוד. והבא ליטהר מסעיין בידו וימצא תורמים לכולל שלו מתי שהוא זקוק לכסף.

מוקצה בדלת של מקפיא

האם צריכים לכתחילה בכל ערב שבת להוציא דברים שהם מוקצה מדלת המקרר וכדומה או בשאר מקום שיש בסיס לאיסור והיתר?

מפורש ברמ"א סי' ש"י סע' ח' שאם יש אפשרות שלא יהיה האיסור מוקצה יחד עם ההיתר אז לקיים אפשרות זאת. לכן אם יש מגירה שיש שם איסור צריך להוציאו לפני שבת. אבל נראה לי שאין צורך להקפיד במקרר כיון שהוא כמו דלת ומה שמחובר לדלת בטל לדלת, וכן משמע במ"ב סי' רע"ז ס"ק ז' לענין דלת הבית ונראה לי שה"ה לדלת המקרר שודאי שלא יבטל הדלת של מקרר עבור חפצי מוקצה.

שוכר חדר מגוי ואין הגוי מרשה לקבוע מסמר למזוזה

בדבר השאלה שאדם שוכר חדר עבודה מגוי ואין הגוי מרשה לקבוע מזוזה, מה עליו לעשות.

כיון שהגוי הוא בעל הבית ואינו מרשה לקבוע מזוזה ולעשות חור במשקוף, ודאי שאסור לו לעשות כן שהרי זה נחשב גזל גוי כיון שהוא מזיק את נכסיו. כיון שהוא אנוס ואינו יכול לקבוע במסמרים, אפשר לסמוך על הסברא שסגי בדבק סלו טייפ לקבוע את המזוזה. אף שכתבתי בשו"ת אבני ישפה שיש לפקפק בסלו טייפ כיון שאין זה נחשב "לקבוע מזוזה" שהרי הוא נופל בקלות, אבל באופן זה שאין לו ברירה אחרת, יש לקבוע המזוזה בסלו טייפ.

שכחה להדליק נרות יום טוב אם יש לה קנס כל ימיה

בענין האשה ששחכה להדליק נרות יום טוב אם יש קנס להוסיף נר כל ימיה, כבר הבאתי בשו"ת אבני ישפה חלק א' דעת הפוסקים שאם היה אור דלוק בחדר אין מטילים עליה קנס, ואף שיש חולקים על זה אבל כיון שטעתה ביום טוב ודאי שיש להקל שהרי לא ברור שעשו קנס על יום טוב.

בעל דירה בארץ ישראל ומגיע לפסח אם ישמור יו"ט שני

אין יום טוב שני תלויה בבעלות אלא במציאות היכן אדם גר. אם הוא גר בחו"ל אף שהוא בא בקביעות ליום טוב ויש לו דירה עדיין צריך לשמור יום טוב שני. אבל אם הוא דר חצי שנה בארץ אז הוא פטור מיום טוב שני.

לאכול מאכל חריף או מלוח בראש השנה

בדבר השאלה אם מותר לאכול בראש השנה מאכלים מלוחים וקצת חריפים וכגון הערינ"ג עם בצלים כבושים.

מותר לאכול מלוח וחריף בראש השנה כיון שהפוסקים רק הזכירו לא לאכול חמוץ. ואדרבא אולי יש אפילו מצוה לאכול אותם משום סימנא מילתא ואנחנו רוצים להיות מלוחים וחריפים בשנה הבאה. רק שיזהר שלא יפריעו המאכלים לתפילה שלו.

כיצד בקשת מחילה בעשרת ימי תשובה

בדבר השאלה איך לבקש מחילה בעשרת ימי תשובה. והשאלה מצד שהמ"ב כתב לפרט העבירה שעשה לחבירו, אבל הג'

רבינו ישראל מסלנט זצ״ל אמר שאם יפרט לחבירו יפגע בו ועדיף שלא לפרט, ושאלת איך לנהוג.

הנה המשנה ברורה סימן תרו ס״ק ג כתב וז״ל: ובשעת בקשת מחילה צריך לפרט מה שחטא לחבירו אם לא כשיודע שחבירו יתבייש מזה כשיפרט החטא אזי לא יפרט אותו עכ״ל.

ברור דיבר המ״ב שאם יש צורך אין לפרט החטא שעשה לחברו וכגון שחבירו יתבייש, ופשוט שכל שכן שאם חבירו יפגע וירגיש נעלב או מושפל, שאין לפרט החטא שעשה לו. אבל בכלל אני אומר שקשה למצוא חטא שעושה לחבירו שחבירו ירצה לשמוע אותו ולא יהיה נעלב או מתבייש או מושפל. לכן הנכון הוא שכאשר מבקש מחבירו מחילה יאמר לו שמבקש מחילה על כל מה שחטא נגדו במשך השנה.

קבלת קבלות בעשרת ימי תשובה

שאלת עצה בענין קבלת קבלות בעשרת ימי תשובה ומה העצה להצליח להמשיך לקיים הקבלה.

ראשית כדי לתת לדברים קיום חייבים לרשום הקבלות שהרי אם אין הדברים כתובים הם בגדר מחשבה בעלמא ואין להם שום קיום או דבר שיחייב.

נוסף על זה יש עצה של רבינו החיד״א לענין ספירת העומר שלא ישכח לספור, וכתב שיכתוב באופן בולט בבית לספור העומר כדי שהוא יוכל לזכור בכל מקום.

לכן יכתוב כל הקבלות ויתלה באופן בולט בבית סימן לזכור לעיין בהם ולקיימם, ואז תהיה לו הצלחה בעזרת השם. גם חשוב שיבקש בתפילה שלו עזרה מעם ה׳ הצלחה בענין זה.

תרנגולת שעשו עליה כפרות והתערבה בשאר תרנגולות

בדבר השאלה שאחד עשה כפרות על תרנוגול והתערב עם שאר תרנגולים, מה עליו לעשות. והשאלה שמא הזיק לשוחט או למוכר וקלקל בשבילם התרנגולים שהם מוכרים וצריך לשלם להם הנזק.

היזק שאינו ניכר אין שמו נזק ואם היה שוגג אינו משלם כלום כמבואר בשו״ע חו״מ סי׳ שפ״ה סע׳ א׳, שהרי לא חל שום שנוי בתרנגול והוא לא נאסר באכילה. ועוד שמועיל פדיון כמו שכתב הרמ״א סי׳ תר״ה. ולכן יאמר שהתרנגול שעשה עליו כפרות פדוי על כסף זה ויתן הכסף לצדקה וכל התרנגולים מותרים אף שמעורב בהם התרנגול שעשה עליו כפרות.

מכר בשוגג פת עכו״ם בעשרת ימי תשובה אם חייב להודיע לקונים

במעשה שמכרו בשוגג פת עכו״ם בעשרת ימי תשובה אם חייב להודיע לקונים. ודרך אגב גם מזונות שאפה עכו״ם נחשב פת עכו״ם כמו שמפורש ברמ״א סי׳ קי״ב סע׳ ו׳.

לא צריך להודיע לקונים דבר מכמה טעמים. ראשונה שאין איסור לאכול פת עכו״ם בעשרת ימי תשובה אלא שזו הנהגה טובה, וממילא אין צורך להודיע על דבר כזה. שנית אפילו באיסור דרבנן ממש סובר הנתיבות שלא צריך כפרה אם נכשל בשוגג כיון שאין כאן מרד. וכאן נחשב אונס שהרי לא ידע כלל על האיסור וזה עדיף משוגג, וכבר כתב שו״ת פנים מאירות מובא בפתחי תשובה בהל׳ טריפות (אולי סי׳ כ״ט) שלא

צריך כפרה על אונס. לכן אין צריך להודיע לקונים דבר.

אם בעל ואשתו נדה יכולים להתכבד עם קווטאר ביום כיפור

בעל ואשתו נדה יכולים להתכבד עם קווטאר, אלא שלא מוסרים מיד ליד ושמים התינוק על שולחן או דרך אדם אחר. וכן יכולים לעשות את זה ביום הכפורים.

מינקת ביום כפור שמרגישה חלשה

קבלתי מרבותי שמינקת ביום כפורים יכולה להאכיל התינוק עד בערך שעה שתים שאז מפסיק החלב ואז התינוק יאכל אבקת חלב או תה ולא יהיה שום נזק לא לאמא ולא לתינוק. גם חשוב שהבעל יתפלל בבית כדי לעזור לה ולשאר הילדים. ואם יש בעיה רפואית צריך לשאול ואין לה היתר לשתות שעורים בלי זה.

נעלי קרוקס ביום כפור

אם נעלי קרוקס אין בהם שום עור, הם מותרים ביום כפור אף שהם נוחים.

סוכה שהיא מתחת לאילנות שהם למעלה מכ' אמה

אסור לעשות סוכה תחת לאילנות גם כאשר הם למעלה מכ' אמה כי הם מפסיקים בין הסוכה ובין השמים כמו שכתב הרמ"א ריש סי' תרכ"ו. ומה שמוזכר כ' אמה הוא רק לענין לפסול הסוכה ולא להכשיר אותה.

כמה כסף להשקיע לארבעת המינים לאברך

שאלה זו תלויה בכל אחד לפי בטחונו בה'. אבל מה שמצוי הוא שקונים רק להראות לאחרים ולא לשם שמים, ולכן צריך להזהר בזה שאם רוצה להוציא ממון רב שידע מה היא כוונתו.

לולב שהתיומת קטן משני העלים שבצדדים אם נחשב כהימנק

אף אם התיומת קטן משני העלים שבצדדים אינו נחשב כהימנק, שהרי לא נפרד התיומת עצמה.

אם אחר תשמיש המטה צריך לחזור לסוכה

אין צורך לחזור לסוכה אחר תשמיש המטה, שהרי זה גדר של מצטער לקום אחר תשמיש.

תשמיש בסוכה

מי שיש לו סוכה מיוחדת שיכול לשמש בצניעות, ודאי שיש מצוה בתשמיש בסוכה משום תשבו כעין תדורו.

להרדם על סטנדר בבית המדרש בסוכות או שילך לישן בסוכה

בדבר השאלה אם להרדם על סטנדר בבית המדרש בסוכות או שילך לישן בסוכה, כיון שהוא מרגיש שהוא הולך להרדם הוא חייב לקום וללכת לסוכה.

חם הרבה בחוץ אם הוא פטור מסוכה

פשוט שאם חם הרבה האדם פטור מן הסוכה משום מצטער.

בעל תשובה שכועסים ההורים שהבן כל הזמן בסוכה

אף אם ההורים של בעל תשובה כועסים עליו שהוא כל הזמן בסוכה, אין לו לעזוב הסוכה שאין הוא עושה דבר לצערם אלא מקיים מצות הבורא.

הולך לסוכת חבירו אם יברך לישב בסוכה

מי שהולך לסוכת חבירו לבקרו ומכבדים אותו במאכלים, אם המאכלים חייבים בסוכה או חייב לברך לישב בסוכה. אבל אם הוא בא מסוכה אחרת יש בדבר ספר שמא הברכה

הקומדת של לישב בסוכה מועילה גם לסוכה זו, ולכן מספק לא יברך שנית.

אם מפיץ ספרים עובר על לא תלין ועצה איך לקבל כספו

בדבר השאלה שלקחת מפיץ למכור הספר שהדפסת והוא עדיין לא שילם לך על הספרים שהוא מכר, אם הוא עובר על איסור של לא תלין וכן אם תוכל לתבוע אותו לדין תורה.

פשוט שאתה יכול לתבוע אותו לדין תורה שהרי הוא חייב לך כסף, אבל השאלה אם כדאי לך כי הוא יכול לטעון שאין לו כסף לשלם לך, ואז סתם שלמת לבית הדין עבור הדיון ולא קבלת דבר. לכן עצתי היא שתטלפן אליו כל יום ויום עד שהוא ימאס ממך ואז הוא ישלם לך. אבל בלי זה לעולם לא תראה את הכסף שלך. אבל לא נראה לי שיש כאן לא תלין שהרי לא לקחת אותו כפועל אלא כשותף בעסק, והיינו שהוא מוכר הספרים ואתם מתחלקים ברווחים שהוא מקבל חלק ואתה מקבל חלק מן הרווחים, ורק בפועל שייך הלאו של לא תלין.

ביומו תתן שכרו על ידי שליח

בדבר השאלה אם יש מצוה של ביומו תתן שכרו כאשר הוא משלם על ידי שליח. נראה לי פשוט ששלוחו של אדם כמותו, ומותר לעשות שליח לקיים ביומו תתן שכרו.

אם מותר לאשה ללכת בנעליים שמשמיעים רעש כאשר הולכים בהם

לא ברור דבר זה כי הכל תלוי כמה רעש וכתוצאה מזה אם האשה מושכת תשומת לב על ידי ההליכה שלה בנעלים גבוהות. הכלל הגדול הוא שכל שהיא מושכת תשומת לב, יש כאן חוסר צניעות.

אם חייב אדם להוריד המשקפיים כאשר הוא חייב ללכת למקום שיש שם פריצות

בדבר השאלה אם חייב אדם להוריד המשקפיים כאשר הוא חייב ללכת למקום שיש שם פריצות.

שאלה זו תלויה אם אינו מסתכן כאשר הוא הוא הולך ברחוב בלי משקפיים שהרי הוא יכול להדרס או להתקל בעמוד חשמל, ויבוא לידי סכנה אם אינו מרכיב משקפיים. לכן כל אחד צריך לעשות חשבון בנפשו אם לא יבוא לידי היזק בהורדת המשקפיים. והנכון להכין לימוד או קושיא שיהיה לו למצבים האלה שאין היצר הרע תופס את האדם אלא בזמן שהוא פנוי מלימוד תורה.

להסתכל על בגדי צבעונים של אשה אחרת כאשר אשתו לובשת אותם

בדבר השאלה אם מותר לבעל להסתכל על בגדי אשתו הצבעונים שאשתו שאלה אותם בזמן שאשתו לובשת אותם.

בשולחן ערוך אבן העזר סימן כא סע׳ א׳ כתב וז״ל: ואסור להסתכל בבגדי צבעונים של אשה שהוא מכירה, אפי׳ אינם עליה, שמא יבא להרהר בה עכ״ל. אבל פשוט שכל הסיבה שיבא להרהר אחריה, הוא משום שהוא חושב על האשה שהם הבעלים של הבגדים, שהרי הוא רואה את הבגדים ונזכר באשה.

אם היה איסור כאשר בגדים אלה הם על אשתו, במקום לחדש ״אפילו אינם עליה״ היו צריכים לומר ״אפילו הם על אשתו״. וכיון שלא הזכירו כזה חידוש, מוכח שאין כזה חידוש.

מותר לבעל להתיחד עם אלף נשים כאשר אשתו נמצאת עמו שהרי היא שומרת

עליו. לכן אם אשתו לובשת בגדים אלה, במקום לחשוב על האשה הזרה הוא יחשוב על אשתו שהרי זה מה שהוא רואה. ומה לו להרהר אחר דבר שאיננו כאן אם יש לו פה אשתו שהיא כן נמצאת כאן. לכן מותר לו להסתכל על בגדי צבעונים של אשה אחרת כאשר אשתו לובשת אותם.

בריכה ילדים שרוחצים ילדים וילדות ביחד

בריכה שרוחצים יחד ילדים וילדות, אם זה הילדים שלו אין בזה איסור, אבל אם יש ילדים של שכנים צריך להזהר בזה שהרי לדעת המ"ב מגיל שלש יש ערוה בבנות, וכמבואר בבה"ל ריש סי' ע"ה.

שתי בנות שומרות על בנים גדולים אם יש איסור יחוד

בדבר השאלה אם בנות שש עשרה ושלש עשרה יכולות לשמור על ילדים בני י"ב ובני י"ג.

לא כתבת אם שומרים על בנים או על בנות, אבל אני מבין ששומרים על בנים כי אם כולם בנות לא היתה שאלה של יחוד כלל. אבל נבאר מה הדין בבן אחד ובשני בנים.

אם יש בן אחד, נמצא שיש שלש נשים ובן אחד, ובזה יש הרבה מתירים שאין איסור יחוד וכמו שכתב בספר דבר הלכה פרק י' סע' א'. אבל אם שני הצעירים הם בנים, נמצא שיש כאן שני אנשים, ובזה סומכים על הפוסקים ששני אנשים מתיחדים עם נשים הרבה, וכמו שכתב שם פרק ט' סע' א'. גם יש פוסקים ששני גברים מתיחדים עם שני נשים, כמה שכתב שם סע' י"א. וכל זה דוקא בתחילת הלילה עד שעה 11 אבל אחר זה שזה זמן שהולכים לישון, אז צריך ג' גברים כי שמא אחד צריך לנקביו, ונשאר אחד עם הנשים.

זקן שזקוק לטפול אם יכול לקחת מטפלת אשה

מותר לאשה לטפל בגבר שהרי אין כאן דרך חיבה. אבל אם האדם מרגיש שיש לו הרהורים מזה אז צריך להתרחק מזה. וכן צריך להזהר מאיסור יחוד.

איסור יחוד בלילה במקום שלא עוברים שם

לענין איסור יחוד ברחוב, אם יש בתים עם חלונות פונים לרחוב, לעולם אין שם איסור יחוד שהרי תמיד מפחדים שמא אדם יסתכל מן החלון שלו. אבל אם זה מקום כמו סמטה שלא פונים שם חלונות וגם לא עוברים בני אדם, אז יש איסור יחוד.

מלצרות לגברים בשמחה

בדבר השאלה אם מותר למלצרים לתת אוכל לנשים ולמלצרות לתת אוכל לגברים, הדבר מותר שהרי המלצר בעבודתו טריד, והאוכלים טרודים באכילה.

לשמוע אשה שנואמת משום קול באשה ערוה

כבר דנתי בשאלה זו בשו"ת אבני ישפה ח"ב סי' ה' ענף י'. והבאתי שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' י"ד שכתב שאסור לשמוע אשה נואמת. ושם הסכים אתי שמותר לשמוע אשה אומרת החדשות ברדיו כיון שאינו מטעימה קולה כמו בנאום.

אמירת גוט שבת או בוקר טוב לאשה זרה

מותר לומר גוט שבת או בוקר טוב לאשה זרה כיון שבזמננו הוא ענין של נימוס ואין בו משום חבה או קורבה.

רבי לוי הכהן רבינוביץ זצ"ל
מח"ס מעדני השלחן על שו"ע יור"ד
ושו"ת מעדני מלכים ושא"ם, ירושלים

הטעם שאסור לסכך בפשתן מנופץ

בס"ד יום ד' בראשית כ"ד תשרי תשנ"ג

כבוד הגאון הגדול וכו' רבי ישראל יעקב פישר (שליט"א) [וצ"ל]

אחדשה"ט באהבה רבא כיאות למעכ"ת.

קושייתו שהקשה בחול המועד סוכות בסוכתו של הגאב"ד רבי משה אריה פריינד (שליט"א) [וצ"ל], על דברי הרמב"ם (סוכה פרק ה' הלכה ד') שכתב סיככה בפשתי העץ, שלא דק אותן, ולא נפצן כשרה, שעדיין עץ הוא, ואם דק ונפץ אותן, אין מסככין בו, מפני שנשתנית צורתו, וכאילו אינו מגדולי קרקע.

והקשה מעכ"ת למה לא כתב הרמב"ם שאין מסככין בו, מפני שהוא מקבל טומאה, וגם על הראב"ד קשה, הגם שחולק על הרמב"ם, מ"מ לא כותב הטעם שהוא מקבל טומאה, רק טעם אחר, מפני שאניצי פשתן ראויים ליתן אותה בכרים וכסתות, והרי הן מקבלין טומאה ע"י דבר אחר, ולא פחיתי מבלאי כלים.

המגיד משנה כתב שהרמב"ם הוצרך לטעם זה "מפני שנשתנית צורתו", מפני שהפשתן אינו מקבל טומאה, אפילו כשהוא מנופץ, וזה ברור, וכן מוכח בבמה מדליקין (שבת דף כ"ז ע"ב), וכ"כ רבינו מנוח (על הרמב"ם שם).

וכוונתם לדברי הגמרא (שם) דרבי מאיר סובר שתי וערב מטמאין במגע מיד, ורבי יהודה סובר דהאונין של פשתן מטמאין, משיתלבנו בתנור, אבל הניפוץ שעושים לפני שמתלבן בתנור, אז עדיין לא מקבל טומאה.

והרמב"ם לשיטתו, שפסק כרבי מאיר דז"ל (טומאת צרעת פרק י"ג הלכה ח') השתי והערב, בין של צמר בין של פשתן, מטמאין בנגעין מיד משיטוו, אע"פ שלא ליבן הפשתן ולא שלק הצמר, וכמה יהיה בפקעת של טווי ותטמא בנגעים, כדי לארוג ממנו שלש על שלש, שתי וערב.

רואים שלגבי טומאת צרעת פוסק הרמב"ם שדווקא טווי בשיעור כדי לארוג שלש על שלש, מקבל טומאה, אבל לפני הטווי אינו מקבל טומאה.

וכן לגבי טומאת אהלים איתא במשנה (שם) כל היוצא מן העץ, אינו מטמא טומאת אהלים אלא פשתן, וכן פסק הרמב"ם (טומאת מת פרק ה' הלכה י"ב) וז"ל: ואין לך יוצא מן העץ שהוא מתטמא טומאת אהלים, אלא הפשתן בלבד, ואין קרוי אהל אלא ארוג.

וכן לגבי טומאת בגדים כתב הרמב"ם (כלים פרק כ"ב הלכה י"ב) מאימתי יקבל הבגד טומאה, משיארוג, וכל שהוא ארוג, בין

מצמר ופשתים, הוא הנקרא בגד לענין טומאה.

וכיון שפשתן לא מקבל טומאה, אפילו כשהוא מנופץ, לכן כתב הרמב"ם והראב"ד טעמים אחרים למה אין מסככין בפשתי העץ.

רק רש"י (סוכה דף י"ב ע"א) סובר שאניצי פשתן מקבלים טומאה קודם הטוויה, אחרי שנתלבן בתנור, וטעמו מבואר בתוס' (שם ד"ה באניצי) וברבינו מנוח (על הרמב"ם הלכות סוכה שם).

בברכת כל טוב ונחת מיו"ח
בידידות
לוי הכהן רבינוביץ

רבי ברוך ראובן שלמה שלזינגר זצ"ל
מח"ס ברכת ראובן שלמה, ירושלים

בענין ברכת "לישב בסוכה"

כ"ו לחודש מרחשון תשס"ה

חיים ברכה ושלו' וכל טוב סלה למעלת כבוד היקר והנכבד הרב גמליאל בן הרב אלחנן י. ד. הכהן רבינוביץ שליט"א.

בהא דכתב המ"ב בסימן תרל"ט סקמ"ו בשם מג"א סקי"ז דאם נכנס לסוכה לישב שם זמן ארוך יאכל מעט ויברך לישב בסוכה ויפטור את הישיבה אח"כ. ושאל מע"כ אם באופן זה צריך לאכול כביצה או סגי כזית.

עוד שאל אם צריך לראות הסכך קודם אכילתו בסוכה כדי לקיים למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וגו'.

בענין שאלה ראשונה בנכנס לסוכה לישב שם זמן ארוך דכתב המ"ב בסימן תרל"ט סקמ"ו בשם מג"א סקי"ז שיאכל מעט ויברך לישב בסוכה ויפטור את הישיבה אח"כ, ושאל מע"כ אם באופן זה צריך לאכול כביצה או סגי כזית. הנה המ"ב עצמו מכריע שם דגם באופן זה יאכל מעט יותר מכביצה, דזהו שיעור חיוב סוכה בכל ימי סוכות חוץ מלילה ראשון שחיובו בכזית. אבל המג"א לא כתב באופן זה כמה יאכל, ובשעה"צ שם ס"ק פ"ד מציין דכ"כ בדרך החיים דגם באופן זה יאכל יותר מכביצה, ודלא כחיי אדם שכתב בכלל קמ"ז סעיף י"ג דסגי שיאכל כזית עם ברכה כדי לפטור את הישיבה אח"כ.

וסברת החיי אדם הוא דרק אם אינו חושב לישאר בסוכה אחר אכילתו, אינו מברך לישב בסוכה אלא באוכל יותר מכביצה, דפחות מזה נקרא אכילת עראי ופטור מסוכה, אבל אם כוונתו לישאר בסוכה נקרא גם אכילת כזית אכילת קבע משום שהוא קובע עליו ישיבתו בסוכה אח"כ. והא דהכריע המ"ב כשיטת הדה"ח דאם אינו אוכל יותר מכביצה נקרא אכילת עראי אפילו ביושב אח"כ בסוכה, היינו משום דכיון שכבר נהגו שאין מברכין לישב בסוכה אלא על אכילה וזה פוטרת גם הישיבה והשינה, במילא ליכא חיוב בשאר ימי הסוכות לברך לישב בסוכה אלא באוכל אכילת קבע של יותר מכביצה.

אולם נראה לומר דאפילו לשיטת המ"ב דעל אכילת כזית אינו מברך לישב בסוכה אפילו יושב אח"כ זמן רב בסוכה, היינו רק באדם שמתכוון לאכול באותו יום סעודת פת יותר מכביצה, דאז נגרר כל ישיבותיו בסוכה אחר ברכת לישב בסוכה שמברך על אכילה של יותר מכביצה. אבל אם אינו מתכוון לאכול באותו יום סעודת פת יותר מכביצה, מודה גם המ"ב דאם יושב זמן רב בסוכה מברך לישב בסוכה גם על אכילת כזית ופוטר את הישיבה, דלא גרע מהא דכתב המ"ב עצמו בסימן תרל"ט ס"ק מ"ח בשם ט"ז דאם מתענה באותו יום, צריך לברך לישב בסוכה

כל פעם שיצא מן הסוכה יציאה גמורה ונכנס אח"כ לשבת בסוכה, משום דבאינו אוכל לא שייך הדין מה שנהגו שלא לברך לישב בסוכה אלא בשעת אכילה כיון שאינו אוכל היום, וא"כ הוא הדין אם אינו מתכוון לאכול באותו יום פת של יותר מכביצה, צריך לברך גם על כזית לישב בסוכה כדי לפטור את ישיבתו ושינתו בסוכה.

ובענין שאלתו השניה אם צריך לראות הסכך קודם אכילתו בסוכה כדי לקיים למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וגו'. הנה הענין של למען ידעו דורותיכם הוא רק בכוונת הלב, וכדכתב הב"ח ריש הל' סוכה דבשלש מצוות איכא ענין לכוון לא רק לצאת ידי מצוה, אלא גם לכוון לכתחילה טעם המצוה כיון דכתיב בשלש מצוות אלו למען. והם מצות ציצית כתיב ביה למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי וצריך לכוון שע"י ציצית יזכור כל מצוות ה'. ומצות תפילין כתיב ביה למען תהיה תורת ה' בפיך וצריך לכוון שהתפילין הם אות וזכרון שיהא תורת ה' שגור בפיו כי ביד חזקה הוציאך, ומצות סוכה כתיב ביה למען ידעו דורותיכם וצריך לכוון שהסוכה היא זכר כי בסוכות הושבתי את בני ישראל ביציאת מצרים. וכל אלו שלש למען אינו קאי על הראייה אלא קאי רק על כוונת הלב וגם זה לא לעיכובא.

אולם בציצית יש דין ראיית הציצית אבל לא מחמת הפסוק למען תזכרו, אלא מחמת ציווי מיוחד וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה', והיא מצוה מיוחדת בציצית, וכך נפסק להלכה בשו"ע סימן ח' סי"א שתמיד יראה את הציצית ויזכור המצוות, והיינו מכח הפסוק וראיתם אותו ע"ש במ"ב. אבל בתפילין וסוכה ליכא דין ראייה אלא רק דין כוונה בלב.

עניני דיומא מועדים

רבי חיים קניבסקי
בני ברק

תשובות מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א
על עניני סוכה וארבעת המינים

מתוך ספר מועדי הגר"ח חלק ג' כת"י
עם הוספות ומראה מקומות מהגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א

קניית ד' מינין אחר יוה"כ

שאלה: בשו"ע או"ח סי' תרכ"ד אחר יוה"כ יבנה סוכה לצאת ממצוה למצוה, ומ"ט לא קאמר שיקנה ד' מינין לצאת ממצוה למצוה.

תשובה: סוכה צריך הרבה זמן.

ולכאו' כוונת מרן שסוכה לוקח הרבה זמן לבנותה, וד' מינין יותר נקל לקנות. ואולם צ"ע ממש"כ המשנ"ב סי' תרכ"ה סק"ב דבסי' תרכ"ד להתחיל בבניית הסוכה זהו רק התחלה ולא כל בניית הסוכה עי"ש. ובשו"ת השואל ח"א סי' נ"ו תירץ בעל שבט הקהתי קושיא זו, דאז החניות היו סגורות בלילה אבל סוכה אפשר לעשות, ולהכי כתב הרמ"א לבנות הסוכה עי"ש. ובס' ענינו של יום ירח האיתנים עמ' שס"א ובס' מחשבת עם עמ' תצ"ב בשם מרן. ועיין בספר גם אני אודך תשובות הגריח"מ אביחצירא, חלק ב' סימן כ"ז, הביא קושיא זו בשם בעל הרבבות אפרים זצ"ל עי"ש. ובספר גם אני אודך תשובות הגר"ב דדון, חלק א' סימן רנ"ה, מה שכתב לתרץ קושיא זו, ובשו"ת אבני דרך ח"י סי' ע"ג עי"ש. ואולם בס' נהר מצרים יוה"כ ס"כ הביא לעסוק במוצאי יוה"כ בקניית ד' מינין יעו"ש. ובהעמק שאלה שאילתא קס"ט הק' בדברי הרמ"א סי' תרכ"ה לבנות סוכה במוצאי יוה"כ דמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, מ"ט לא קאמר גם על ד' מינין עי"ש. ומש"כ בקובץ המאור תשרי חשוון תשפ"א עמ' כ"ג. ובס' במחיצת חכמי ישראל יוה"כ סי' ל"ב השיב מרן דלולב אין מצוי להשיג במוצאי יוה"כ עי"ש. ובקובץ אליבא דהלכתא ק"ה עמ' קצ"ט ובקונ' ידון משה חי"א עמ' נ"ו השיב מרן על קניית ד' מינין, שדאגו כבר מט"ו באב לד' מינין עי"ש. ובקונ' עזרת אליעזר סוכה השיב מרן, דקניית ד' מינין א"א בלילה עי"ש. ולכאו' כוונתו מפני שאין רואין טוב האתרוג, וצ"ע.

זריזין מקדימין בעשיית הסוכה

שאלה: בשו"ע או"ח סי' תרכ"ה ס"א כתב הרמ"א דמצוה לתקן הסוכה מיד אחר יוה"כ, דמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה. ומ"ט לא קאמר משום זריזין מקדימין למצוות.

תשובה: אפי' קדים לפני יוה"כ.

וכוונת מרן דמצוה הבאה לידך כשנזדמן

לו לבנות הסוכה קודם יוה״כ שפיר י״ל דלא יחמיצנה, וכ״כ בס׳ ברכת אברהם מגילה ו׳ ע״ב אות י׳ דמצוה הבאה לידך שייך אף קודם יוה״כ כשבא לידו עי״ש. ומש״כ לתרץ בדעת הרמ״א דלא קאמר משום זריזין בשו״ת נהרות איתן ח״א סי׳ ס״ד ובס׳ ויקהל משה להגרמ״ש קליין ח״ב פר׳ בא ובשו״ת משנה הלכות חי״ג סי׳ ע״ח ובס׳ ענינו של יום ירח האיתנים עמ׳ שס״ב ובס׳ נתיבי המנהגים להגר״א דבורקס חג הסוכות עמ׳ ל״ה ובס׳ יקח מצוות עניני זריזין מקדימין למצוות פ״ו ס״ג, ובחלק הסימנים סי׳ י״ח עמ׳ שכ״ה, וסי׳ ל׳ עמ׳ תקע״ב, ומש״כ לתרץ בכמה אנפי בבית מתתיהו ח״ג סי׳ י״ז אות ג׳ עי״ש, ובשו״ת עמוד ההלכה ח״ג סי׳ ס״ב אות י״ט. ואולם בערוך השולחן או״ח סי׳ תרכ״ה ס״ה כתב גם על בניית סוכה במוצאי יו״כ משום זריזין מקדימין למצוות עי״ש, ומש״כ בקובץ אליבא דהלכתא ק״ו עמ׳ נ״ד. ובמועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ ק״מ השיב מרן על בניית סוכה קודם יוה״כ, דהוי ביטול תורה עי״ש. ובס׳ שו״ת הגרח״ק הנדמ״ח עמ׳ ק״ח דמותר לבנות סוכה אחר יוה״כ, והמצוה אחר יוה״כ.

בניית סוכה בגזל שינה

שאלה: האם מותר לבנות סוכה ברעש ועי״ז הוי גזל שינה כשמפריע לשכנים.

תשובה: מצוותו בכך.

ובס׳ קרני אור עמ׳ צ״ו מובא בשם הגר״ז קרויזר זצ״ל על בניית סוכה בגזל שינה, דהוי מצוה הבאה בעבירה וחשש סוכה גזולה עי״ש, ומש״כ בזה בשו״ת שרגא המאיר ח״ו סי׳ ק״א, ובשו״ת מנחת פרי ח״ו סו״ס ה׳ ובשו״ת אבני ישפה ח״ד סי׳ קט״ו ובשו״ת ברית הלוי ח״ב סי׳ ע״ט ובקונ׳ בסוכות הושבתי ס״ב ובס׳ מקראי קודש [הררי] סוכות פ״א ס״ח ור״ה פ״א עמ׳ כ״א ובס׳ שערי חג הסוכות להגר״י טשזנר עמ׳ מ״ו ובס׳ אור שבעת הימים פ״ג ס״ו ובשו״ת ודרשת וחקרת ח״ו או״ח סי׳ צ׳ אות ה׳, ומש״כ בזה בבית מתתיהו ח״ה סי׳ כ״ז אות ו׳. ועי׳ במועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ תכ״ז לענין תקיעת שופר באלול ע״י גזל שינה עי״ש, ובשו״ת משנת יוסף חי״ד סי׳ שי״ג ובשו״ת ירוץ דברו ח״א סי׳ ל״ח. ועיין עוד בספר גם אני אודך תשובות הגר״מ חליוה, חלק כ״א סימן ל״ח.

הידור מצוה בסוכה גדולה

שאלה: האם יש הידור מצוה לעשות סוכה גדולה, כמו שיש הידור בלולב גדול.

תשובה: צ״ע.

ובס׳ שמחת ישראל פ״ד סעי׳ כ״ט הביא ממרן שיש הידור מצוה בסוכה גדולה, ואולם בס׳ שיח הסוכות עמ׳ קי״ז בשם מרן דאין הידור בסוכה גדולה עי״ש. ובס׳ יקח מצוות עניני הידור מצוה סו״ס כ״ו בשם מרן שצ״ע בדבר יעו״ש. ומש״כ בזה מו״ר בשו״ת משנת יוסף חי״ד סי׳ שכ״ח ובס׳ בן ציצית הכסת ענף א׳ עמ׳ 32 ובקונ׳ בסוכות הושבתי מש״כ יד״נ הגר״צ תמיר בסי׳ ט׳ עי״ש. ולענין הידור מצוה בלולב גדול עי׳ במועדי הגר״ח ח״א תשו׳ תקמ״א דיש הידור מצוה בלולב גדול עי״ש.

הידור בסוכה או בארבעת מינין

שאלה: מי שיכול להדר בסוכה או להדר בארבעת מינין, מאי עדיף.

תשובה: בסוכה.

וכן השיב מרן בס׳ הנהגת רבינו עמ׳ ק״ט עי״ש. אולם בס׳ אריה שאג עמ׳ תר״ז השיב מרן ששניהן שווין עי״ש. ובמועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ תקמ״ו לענין לולב או סוכה, סוכה קודמת עי״ש. ועי׳ במועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ תקפ״ח, לענין הידור בלולב או באתרוג, והשיב כרצונו עי״ש.

וקדשתו לכהן כשאין מקום בסוכה

שאלה: האם יש דין וקדשתו ליתן לכהן מקום בסוכה לישן במיטה, והישראל ישן על הרצפה.

תשובה: כן.

ולכאו׳ י״ל ע״פ מה שהארכנו בבית מתתיהו ח״ג ס״ח אות ג׳, דאין הישראל צריך להפסיד משום הכהן ורק להקדימו, הכא שהישראל יצטער כשישן על הריצפה ל״ש וקדשתו, ואולם י״ל דאף דאין חייב בהכי מקיים מצות וקדשתו. ועמש״כ בזה הגר״ד כהן בהסכמה לספר לקדשו לכהנו עי״ש. ובעל שבט הקהתי שליט״א כתב לי דל״ש וקדשתו, אולם הגר״א נבנצאל כתב לי שיש וקדשתו. ועמש״כ בשו״ת משנת יוסף חי״ד סי׳ ע״ז במכתבו אלי. והג״ר שמאי גרוס בעלי שבט הקהתי כתב לי דל״ש וקדשתו בזה, ועמש״כ בשו״ת תשובות ישראל ח״ה סי׳ ל״ו.

לישב עם מטריה בסוכה

שאלה: כשיושב בסוכה עם מטריה אם מקיים מצות סוכה.

תשובה: כן.

וכן מבו׳ בס׳ פתחא זוטא סי׳ תרכ״ז סק״א ובסו״ס תרכ״ט עי״ש ובס׳ שערים המצויינים בהלכה סי׳ קל״ה סק״ה ובס׳ נפש חיה סי׳ תרכ״ט, ובס׳ הסוכה מילואים לפי״ג שכך נהג הגרי״ז מבריסק זצ״ל לישב בסוכה עם מטריה עי״ש. ובקובץ אליבא דהלכתא ק״ח עמ׳ ס״ה שבעל הציץ אליעזר זצ״ל ישב עם מטריה בגשמים. וכ״כ בס׳ הליכות שלמה סוכות. ואולם בס׳ אשרי האיש ח״ג פכ״ה סעי׳ י״ט דמטריה הוי כאהל, ואין יוצא יד״ח סוכה עי״ש. ובס׳ תורת המועדים שונה הלכות סי׳ תרכ״ז סק״ג בשם מרן, דאין למטריה דין אהל ויוצא בסוכה, וכן הביא בס׳ שמחת ישראל סוכות פי״ח ס״ח הערה 966 עי״ש. ובס׳ תשובות רבי אביגדור הלוי עמ׳ תכ״ד ס״ל להגר״א נבנצאל שיוצא יד״ח סוכה עם מטריה עי״ש. ומה שהסתפק בזה בתשובות והנהגות ח״ה סו״ס קצ״ט, ומש״כ בס׳ קובץ הלכות להגר״ש קמינצקי סוכות פ״ח סעי׳ י״ד ובס׳ מקראי קודש [הררי] סוכות פ״ו ס״מ ובשו״ת משנת יוסף חי״א סי׳ ק״ח ובס׳ בית דוד סוכות פ״ד ס״ה, וכן השיב מרן בס׳ בנתיבות ההלכה סוכות ל״ב עמ׳ 75 דאפשר לישב בסוכה עם מטריה ואי״ז אהל, וכן בס׳ עלי שיח עמ׳ קפ״ב עי״ש ובס׳ פסקי תשובות סי׳ תרכ״ז ס״ב ובס׳ שלמי מועד עמ׳ קי״ב ובס׳ ברכת יצחק מועדים סי׳ תרכ״ז ס״א ובס׳ חג האסיף סוכה ס״ט ובס׳ אור שבעת הימים ח״ב פי״ב סעי׳ י״א, ולכאו׳ יש לתלות במה שנחלקו אם מותר לפתוח מטריה בשבת, ובס׳ בית מאיר או״ח סי׳ שט״ו דל״ה אהל ע״ג אדם עי״ש ובשו״ת חתם סופר או״ח סי׳ ע״ב ובס׳ תהילה לדוד או״ח סי׳ שט״ו ס״ק ט״ז ובשו״ת אבן ישראל ח״ט עמ׳ פ״ב, ובשו״ת חת״ס שם שאי״ז אהל לשעה עי״ש, ובשו״ת יפה מראה ס״ה, ועי׳ מה שהשיב מרן בשו״ת שואלין ודורשין ח״ז עמ׳ תע״ג.

ואולם בשו״ת נוב״י מה״ת או״ח סי׳ ל׳ לאסור פתיחת מטריה בשבת, שהוי כאהל עי״ש. וכ״פ בס׳ ערוך השלחן או״ח סי׳ ש״א ס״ק קי״ג ובבן איש חי ש״ש פר׳ שמות ס״ח, יעו״ש. ומש״כ בס׳ פתח הדביר סי׳ שט״ו ובשדי חמד מערכת א׳ כלל רכ״ח ובשו״ת חמדת צבי ח״א סי׳ כ״ו אות י״ד ובשו״ת אגרות משה ח״ד או״ח סי׳ ק״ה ובשו״ת אור לציון ח״ב סי׳ כ״ח ס״א ובשו״ת נחלת לוי ח״ב סי׳ ל״ו אות י״א ובשו״ת מחנה חיים ח״ג או״ח סי׳ כ״ג ובארוכה בשו״ת נחלת לוי ח״ב סי׳ ל״ו ובס׳ דור המלקטים שבת ח״ד סי׳ שט״ו סעי׳ י״א אות ל״א וב׳.

והחזו״א או״ח סי׳ נ״ב אות ו׳ כתב לחלוק ע״ד הנובו״י שאסר מטריה בשבת משום אהל, א״כ שפיר ס״ל למרן שיוצא יד״ח סוכה במטריה, ועי׳ בביאור הלכה סי׳ שט״ו ס״ח ד״ה טפח, ומש״כ בספר גם אני אודך תשובות מבעל משנת אהרן, על סוכה, חלק ב׳ סימן מ״ב. ובקונ׳ ידון משה חי״א עמ׳ ע״ח השיב מרן על מטריה בסוכה, זה שאלה. ומש״כ בס׳ סוכת חיים ישיבת סוכה עמ׳ רצ״ט, ובס׳ שמחת מרדכי עמ׳ ת״א. וע״ע מה שהשיב מרן בס׳ מועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ כ״ח לענין ברכת לבנה עם מטריה עי״ש.

אכילת קדשים בעזרה ללא סוכה

שאלה: האיך אכלו הכהנים שיורי מנחות בעזרה בחג הסוכות, הא לא היתה סוכה בעזרה שהגג מכוסה.

תשובה: עשה דוחה ל״ת.

כן הקשה בשו״ת בית יצחק או״ח ס״ה אות י״ח עי״ש. ועמש״כ לתרץ הג״ר יצחק שמואל שוורץ בקובץ נזר התורה אלול תשע״ז עמ׳ רכ״ז בכמה אנפי עי״ש, ובס׳ בשבילי אורייתא בשביל הקדשים ח״ב ס״ד עי״ש, ובקובץ קול התורה ס״ו עמ׳ קס״ח, ומה שכתבתי בכמה אנפי בספר גם אני אודך, מתשובתי, חלק ג׳ סימן י״ג, ובבית מתתיהו ח״ד סי׳ כ״ה עי״ש, ומש״כ בשו״ת תשובות ישראל ח״ד סי׳ קל״ד ובדברי הגרח״מ שטיינברג בתורת הקרבנות גליון נ״ט עי״ש. ונראה שהוצרך מרן לדין עדל״ת, למש״כ הפרמ״ג סי׳ תר״מ דאכילה חוץ לסוכה הוי איסור דקו״ע. ובגליון תורת הקרבנות נ״ט הביא לתרץ בשם מרן, דאין חיוב סוכה באכילת קדשים שהוי אכילת מצוה. וביאר הגרח״מ שטיינברג שם, דאכילת קדשים שהוי אכילת גבוה י״ל שלא נאמר חיוב סוכה. וע״ע מש״כ הגרי״א דינר בס׳ שלמי יוסף סוכה סי׳ ס״ז ובס׳ חמדה יקרה שמות סי׳ ס״ז אות ג׳ ובקונ׳ בסוכות הושבתי עמ׳ קל״א מש״כ הגר״צ תמיר, ומש״כ בשם מרן בס׳ שיח הסוכות עמ׳ כ״א, ובשו״ת אבני ציון ח״ג סי׳ מ״ז ובס׳ עקדת משה ח״ג סי׳ י״ז. ובס׳ הנהגות רבינו עמ׳ ק״ח, תירץ מרן שבנו הסוכה על דעת לאכול שם קדשים, ומה שתירץ מרן עוד בקונ׳ ידון משה חי״א סי׳ ע״ג, עי״ש, ומה שהשיב מרן בס׳ תל תלפיות תשו׳ תרכ״ו, ומש״כ בס׳ סוכת חיים ישיבת סוכה עמ׳ פ״ט, ובס׳ גיצי אורה מועדים סי׳ מ״ג או״ב.

גזל פת ואכל כזית ראשון בסוכה אם יצא

שאלה: גזל פת ואכל בזה כזית ראשון בסוכה, האם יצא יד״ח מצות ישיבת סוכה בכזית ראשון.

תשובה: מצוה הבאה בעבירה.

וכ״כ המנחת חינוך מ״ע שכ״ה עי״ש,

ובס׳ מטה אפרים סי׳ תרכ״ה סעי׳ נ״ו עי״ש, ובשו״ת בנין ציון סי׳ ל״ז. אולם בשיעורי רבי ברוך בער ח״ג ענינים ס״א, די״ל דאין האכילה אלא היכ״ת לקיום המצוה דישיבה בסוכה. ועמש״כ בזה בשו״ת רבבות אפרים ח״ז סי׳ ק״פ ובשו״ת יד נתן להגר״נ אורנטר זצ״ל ח״ב סי׳ כ״ג או״ז עי״ש, ומש״כ בארוכה בבית מתתיהו ח״א ס״ז אות י״א עי״ש.

קידוש בגג סגור אם יצא

שאלה: בביכורי יעקב סי׳ תרל״ט כתב דאם עשה קידוש בגג סגור יצא יד״ח קידוש, וצ״ע מ״ט ל״ה מצוה הבאה בעבירה.

תשובה: ילך אח״כ לסוכה.

כן הקשה הגר״א גניחובסקי זצ״ל, והו״ד בס׳ משברי ים גלגל החוזר סי׳ נ״ו, ומש״כ בזה בקובץ מכון הוראה ומשפט תשרי תשע״ה עמ׳ י״ח עי״ש. ובעיקר הדבר אם בקידוש אמרי׳ מצוה בעבירה, עי׳ מה שהארכנו בבית מתתיהו ח״א סו״ס ג׳, ויעו״ש באות כ״ד לענין מצוה בעבירה בשוגג עי״ש, ומש״כ בס׳ מצוה הבאה בעבירה לידידי הגר״י אדלר עמ׳ שכ״ה ושל״ט יעו״ש ובשו״ת תשובות ישראל ח״ד סי׳ נ״ה או״ז. ועי׳ במועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ תקע״ח בענין לצרף לזימון לאוכל בשוגג בגג סגור בסוכה עי״ש, ובס׳ תורת הזימון הנדמ״ח סי׳ קמ״ט ובשו״ת תשובות ישראל ח״ד סי׳ נ״ג ובשו״ת משנת יקותיאל סי׳ קס״ב או״ג, ומה שהארכנו ע״ז כאן בגיליון.

בירך לישב בסוכה כששולחנו חוץ לסוכה

שאלה: בירך לישב בסוכה כששולחנו חוץ לסוכה אם יצא.

תשובה: לא.

ועי׳ מה שהשיב מרן בס׳ שיח התורה ח״ב עמ׳ רמ״ד עי״ש, ומש״כ בזה בס׳ סוכת חיים ישיבת סוכה עמ׳ ת״ד.

לבקש מאביו לעזור בבניית הסוכה

שאלה: האם מותר לבן לומר לאביו, שיעזור לו בבניית הסוכה.

תשובה: לא.

וכן השיב מרן בס׳ אהל יעקב כיבוד אב עמ׳ רצ״ב יעו״ש. ועי׳ במועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ קע״ד דהשיב מרן אף לענין מזיגת ארבע כוסות אין ראוי לבקש מהאב עי״ש, ובשו״ת בירורי חיים ח״ח סי׳ נ״ד, ובספר גם אני אודך תשובות הגרח״ש סגל, חלק ב׳ סימן כ״ט, ובהגדש״פ מחשבת בצלאל עמ׳ קי״ג ס״ל להגר״ש דבליצקי זצ״ל שאסור לבן לבקש מאביו למזוג לו ד׳ כוסות עי״ש, ובשו״ת משנת יקותיאל ח״א סי׳ קכ״ח, ובשו״ת מקדש ישראל סוכות סי׳ תפ״ג לבקש מאביו לעזור לו בקניית אתרוג עי״ש. וע״ע בספר אהל יעקב כיבוד אב ובשו״ת תשובות ישראל ח״ד סי׳ ס׳ או״ז.

עוסק בהידור לסוכה בעשיית סוכה נאה

שאלה: העוסק בהידור לסוכה בעשיית סוכה נאה, האם פטור מהמצוה.

תשובה: יתכן וצ״ע.

כן השיב מרן בס׳ תל תלפיות לידי״נ הג״ר חיים משה דרורי תשו׳ רמ״ט עי״ש. ועי׳ במועדי הגר״ח ח״א בענין עוסק בהידור מצוה בנר שני של חנוכה אם פטור ממצוה עי״ש. וע״ע בס׳ אור שבעת הימים ח״ב עמ׳ ג׳ במה שהשמיטו הפוסקים הידור דסוכה נאה עי״ש.

סוכה או עשרה ראשונים

שאלה: האם יש ענין לישאר בסוכה אף שיפסיד מעלת עשרה ראשונים.

תשובה: תשבו כעין תדורו.

ולכאו' כוונת מרן שגם הולך לתפילה מקיים מצות סוכה דתשבו כעין תדורו. וכיו"ב השיב מרן בס' מועדי הגר"ח ח"א תשו' ת"ק, בהולך לצורך הוי כיושב בסוכה, דתשבו כעין תדורו עי"ש. ועיין מה שכתבו בזה הרבה תשובות להגאון בעל גם אני אודך שליט"א, ואלו הן: בשו"ת משנת יוסף חי"ג סי' ר"ג, ומה שהשיב מרן בס' ומשחרי ימצאוניני ח"א עמ' תקס"ט ובס' שאלת רב ח"א עמ' שפ"ו. ומש"כ בשו"ת אבני דרך חי"א סי' צ"ד, ובספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה, חלק ג' סימן י"ט, ובספר גם אני אודך תשובות מבעל משנת אהרן על סוכות, סימן כ"ה, ובספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ש דיין, חלק א' סימן כ', ובס' שמחת ישראל פכ"ג ס"ו. ובס' שאלת רב ח"א עמ' שפ"ו השיב מרן דעביד כמר עביד, דעביד כמר עביד. ופ"א השיב ע"ז תשבו כעין תדורו יעו"ש. ומה שכתב בספר גם אני אודך תשובות הגרמ"ר שעיו, חלק א' סימן צ"ד, ומה שכתבנו בזה בבית מתתיהו ח"ד סי' ל"ב ומש"כ בשו"ת אמרי יעקב ח"ב סי' מ"ח.

ברית מילה חוץ לסוכה

שאלה: כשעושה בסוכות ברית מילה חוץ לסוכה, והברית בביהכנ"ס, מה יעשה בשתיית הכוס יין.

תשובה: פחות מרביעית.

וכן מובא ממרן בס' שערי ציון להגאון רבי יצחק אוהב ציון שליט"א, ח"א עמ' ר'. וכ"כ בשו"ת משיב הלכה ח"א סי' ר"צ עי"ש. ובס' תורת הברית פט"ו סעי' כ"א שיכול לשתות אף יותר מרביעית עי"ש. ובס' חינוך הבנים כהלכתו יו"ד ובס' בית דוד סוכות פט"ז סי' ל"ב הערה 76 עי"ש. ובס' הליכות שלמה סוכות פ"ט ס"ט להקל עי"ש. ועי' במועדי הגר"ח ח"ב תשו' תקס"ב לענין הבדלה בביהכנ"ס בסוכות, שאין ראוי עי"ש, ובס' הבדלת מראש עמ' תע"ה עי"ש ובס' שערי חג הסוכות להגר"י טשזנר עמ' שט"ו ובס' אור שבעת הימים פ"ח ס"ט.

לקנות קרשים לסוכה בתשעת הימים

שאלה: האם מותר בתשעת הימים לקנות קרשים לסוכה.

תשובה: ראוי ליזהר.

ובס' הליכות אבן ישראל מועדים עמ' שמ"ד בשם הגר"י פישר זצ"ל שמותר שהוי דבר מצוה עי"ש. ואולם במועדי הגר"ח ח"א תשו' שכ"ב אם מותר לקשור חוטי ציצית בבגד בביהמ"צ ועי"ז נעשה בגד חדש, והשיב לכאו' מותר דהוי דבר מצוה עי"ש. ובקונטרס גם אני אודך תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א חלק ג' תשובה קכ"ט, ובספר פסקי בושם [בהוצאת מכון גם אני אודך] פי"ז סעי' י"ט ובס' דור המלקטים סי' תקנ"א ס"ז סק"ז עי"ש.

בענין הנ"ל

שאלה: צ"ע מ"ט אסור לקנות קרשים לסוכה בתשעת הימים, הא הוי דבר מצוה.

תשובה: אל תחפש מצוות כאלו.

וע"ע בשו"ת מקדש ישראל ביהמ"צ הנדמ"ח סי' ע' לענין עשיית נוי לסוכה בימי

ביהמ״צ יעו״ש. וכתב לי הגר״א נבנצאל, שמותר בתשעת הימים לקנות קרשים לסוכה.

מתוך שהותרה לבניית סוכה ביו״ט

שאלה: להתוס׳ שבת צ״ה דאמרי׳ מתוך שהותרה לבנין ביו״ט, יהא שרי לבנות סוכה ביו״ט מדינא דמתוך.

תשובה: אסור מדרבנן וכמש״כ התוס׳ שם.

ובשו״ת באר יצחק או״ח סי׳ י״ג דמה״ת שייך מתוך שהותר לבניית סוכה ביו״ט, ומש״ה שרי ע״י גוי עי״ש. וכ״כ בשו״ת שואל ומשיב מהדו״ק ח״ג סי׳ כ״ה ובשו״ת חבלים בנעימים ח״ג או״ח סי׳ ל׳ ולהפרמ״ג בשו״ת מגידות סי׳ ק״ט ובחכמת שלמה סי׳ תרל״ז ובשו״ת עטרת חכמים ס״ו ובשו״ת גור אריה יהודא או״ח סי׳ י״ד אם אמרי׳ מתוך שהותרה לבניית סוכה, ומש״כ בזה בשו״ת בית אבי ח״ד סו״ס ע״ג ובשו״ת ראש אליהו ח״ב או״ח סי׳ ס״ח ובשו״ת וישב משה ח״א סי׳ ל״ז ובשו״ת בית יצחק אהע״ז סי׳ קכ״ה ובשו״ת שערי דעה ח״ב סי׳ י״ז ובבית מתתיהו ח״א ס״ה אות מ״ד. ועי׳ למרן בשונה הלכות סי׳ תרכ״ו שהקשה סתירה בזה בדעת המשנ״ב ולא תירץ, אולם בס׳ מחשבת עם עמ׳ תק״א תירץ מרן סתירת המשנ״ב יעו״ש. ומש״כ לתרץ בס׳ חוט שני סוכות סי׳ תרכ״ו ובשו״ת רבבות אפרים ח״א סי׳ תכ״ד ובס׳ מלכים אמניך פ״ו ס״ז ובס׳ שלמי תודה סוכות ס״כ יעו״ש ובס׳ סוכת חיים ישיבת סוכה עמ׳ נ״ו.

להכניס כלב לסוכה

שאלה: האם מותר להכניס כלב לסוכה.

תשובה: אין ראוי.

להכניס גוי העומד להתגייר לסוכה

שאלה: האם מותר להכניס גוי שנמצא בתהליכי גיור לסוכה.

תשובה: בשעת הדחק.

ובמועדי הגר״ח ח״א תשו׳ תקי״ד השיב מרן, דאין ראוי להכניס גוי לסוכה עי״ש. ועי׳ בס׳ בד קודש מועדים עמ׳ שע״ד מש״כ בענין להכניס גוי לסוכה עי״ש. ובגוי העומד להתגייר י״ל שה״ז תליא במח׳ המהרש״א שבת ל״א, דגוי העומד להתגייר מותר ללמדו תורה עי״ש. אולם בשו״ת רעק״א מה״ק סי׳ מ״א פליג וס״ל שאין ללמדו תורה עי״ש, ובשו״ת מנחת אלעזר ח״ד סי׳ ס״ג ובשדי חמד מערכת הג׳ כלל נ״ה אות כ״ו ובשו״ת פאת שדך ח״ו סי׳ קי״ז ובס׳ סדר משנה פ״ב מיסוה״ת ה״ב, ומש״כ בארוכה בס׳ תורתך לישראל ח״א סי׳ י״ג אות י׳ ובס׳ תולדות נח פ״י סעי׳ ט״ו, א״כ ה״ז נפק״מ להכניס גוי העומד להתגייר לסוכה. ועמש״כ לענין גוי בסוכה בשו״ת משנת יוסף ח״ז סי׳ קמ״ח וחי״ד סי׳ שכ״ז ובשו״ת רבי עקיבא יוסף שלזינגר ח״א או״ח סי׳ ר״ד ובשו״ת שערי ציון ח״ב סי׳ ל״ד ובשו״ת השואל ח״ב סי׳ מ״ח ובס׳ מעדני אשר סוכות עמ׳ פ״ח. ועמש״כ בנידון זה בשו״ת תשובות ישראל ח״ג סי׳ מ״ט ומש״כ הגר״ע בסיס זצ״ל בקובץ אליבא דהלכתא צ״ג עמ׳ ק״ז עי״ש ובקובץ יתד המאיר אדר א׳ תשע״ט סי׳ ס״ה ומש״כ הג״ר שמואל בלמס בקובץ אליבא דהלכתא צ״ו עמ׳ קכ״ה עי״ש ובס׳ שושנת ישראל סוכות פ״ט ס״י ובשו״ת משפטי שלמה [שרגא] סו״ס ט״ז ובגיליון פנינים פ״ז.

אשה בברכת לישב בסוכה

שאלה: אשה האוכלת בדרך כלל בבית, ופעמים אוכלת בסוכה, האם תברך לישב בסוכה.

תשובה: כן.

בס' ישועות יעקב סי' תר"מ דאשה אין מברכת אף שמברכת על מ"ע שהז"ג עי"ש. וכן בס' מנהגי חת"ס [היו"ל ע"י הגרמ"ע סופר] פי"ח ס"ט שלא בירכו הנשים לישב בסוכה, ועמש"כ מו"ר מרן הגרב"ד פוברסקי בס' בד קודש מועדים ח"ב עמ' קצ"ב, מ"ט נשים לא יברכו עי"ש. ומש"כ בשו"ת מנחת דוד ח"ב סי' ע"ז ובתשובות והנהגות ח"ב סי' ש"ו אות ו' ובס' שמחת ישראל פכ"ג ס"ב ובס' מקור חיים [מיכלזון] סי' תל"ה ובשו"ת עקדת משה ח"ז ס"ז.

ועי' מה שהשיב מרן במועדי הגר"ח ח"ב תשו' תקפ"ו ומש"כ בבית מתתיהו ח"א סי' י"ד אות י"ג ובס' הנהגות רבינו עמ' ע"ח דבבית הגריש"א זצ"ל נשים בירכו לישב בסוכה, ובשו"ת תפארת יעקב סי' רל"ג דנשים אין מברכות לישב בסוכה, אף שכתב שם בסי' רל"ט שמברכות על אתרוג עי"ש ובשו"ת נר לעזרא ח"ד סי' ק"ב או"ג ובשו"ת משפטי עוזיאל חו"מ כללים ס"ד ובשו"ת מקדש ישראל סוכות סי' ר"צ.

גוי לתלות נוי סוכה

שאלה: האם אפשר ליתן לגוי לתלות הנוי סוכה.

תשובה: כבהמה.

ועמש"כ בזה בס' חשוקי חמד סוכה כ"ט עי"ש ומש"כ בס' ודרשת וחקרת שביעאה עמ' תרצ"א ובשו"ת משנת יוסף חי"ד סי' שכ"ז ובתשובות והנהגות ח"ו סי' קמ"ז אות ה' ובשו"ת אבני דרך חי"ז סי' קכ"ד לענין איגוד ע"י גוי, ובס' מעדני יו"ט להגר"ט זנגר ח"ח סו"ס כ"ה לענין תליית נוי סוכה ע"י קטן, ובספר גם אני אודך תשובות מבעל משנת אהרן, על סוכה, חלק ב' סימן כ"ב.

עוסק בתליית קישוטים לסוכה אם פטור ממצוה

שאלה: העוסק בתליית קישוטים לסוכה האם יש לו פטורא דעוסק במצוה פטור מהמצוה.

תשובה: מסתבר שלא.

כן השיב מרן בס' תל תלפיות תשו' ר"נ. ועי' במועדי הגר"ח בעוסק אם פטור מהמצוה, ומה שהשיב מרן בס' סוכת חיים ישיבת סוכה עמ' תק"ע.

ליקח אתרוג מנוי סוכה

שאלה: האם מותר ליקח אתרוג מנוי סוכה לצורך קיום המצוה כשאין לו.

תשובה: אין ראוי.

ובשו"ת חתם סופר או"ח סי' קפ"ד כתב להתיר עי"ש, ובחת"ס סוכה ל"ה ע"ב. אולם בשו"ת מחנה חיים ח"ג סי' מ"ט דאסור ליקח עי"ש. ומש"כ בזה השדי חמד כללים מערכת ל' כלל קמ"א אות כ"ט ובשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' שכ"ג ובס' אמרי בינה יו"ט סי' כ"א אות ט"ז ובשו"ת שיבת ציון סי' ט"ז ובשו"ת נחלת אבות או"ח ס"ג ובאור שמח פי"ז ממאכ"א הכ"ז ובשו"ת קרן לדוד סו"ס קנ"ו ובשו"ת לב אריה ח"ב ס"ג ובשו"ת משנה הלכות חי"ח סי' שנ"ה. ובשו"ת הרי יהודה ח"א או"ח ס"מ ובשו"ת מחקרי ארץ ח"ו סי' קס"ב ובשו"ת אדרת תפארת ח"ו סי'

ס״ו ובס׳ שבת מנוחה פי״ד סעי׳ י״ג ובשו״ת להורות נתן ח״ג סי׳ ל״ו או״ד ובשו״ת דברי אור ח״ג סי׳ ל״ה. ועי׳ במועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ תק״ס שהשיב מרן, אם מותר ליקח מנוי סוכה לסוכה אחרת, יש האוסרין להוריד עי״ש. ובספר פרדס יוסף החדש, לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א, על חנוכה, עמוד שמ״ו, ובס׳ סוכת חיים הנדמ״ח ישיבת סוכה עמ׳ שס״ב ובס׳ עולת כהן לולב סי׳ כ״ב אות י״ד.

רבי אביגדר נבנצל
רבה של ירושלים העתיקה

שאלות ותשובות חדשות
ממרן הגר"א נבנצל שליט"א
בהלכות סוכות וארבעת המינים

נכתב ונערך על ידי הגאון הגדול רבי יעקב אהרן סקוצילם שליט"א במח"ס אהל יעקב
[תודתי ניתנה לידידי הגה"צ בעל האהל יעקב שליט"א שמסר לנו התשובות אף שלא הספיק למלאות רוב ההערות בגלל המהירות להדפסת הקובץ בזמן-המו"ל ג.ה.ר.]

נוי סוכה לשם עבודה זרה אם מותר לתלות

שאלה: נוי לשם עבודה זרה אם מותר לתלות בסוכה?

תשובה: לענ"ד שקץ תשקצנו[א].

להרהר איך לבנות הסוכה בבית הכסא

שאלה: אם מותר להרהר בבית הכסא איך לבנות את הסוכה?

תשובה: לא[ב].

א. שו"ת שבט הלוי חלק ב' (סימן נ"ז) כתב כן וביאר משום שאין איסור אלא דוקא שכבר היה בבית ע"ז שלהם, והוכיח כן מדברי המרדכי עי' שם, ואם רק הזמינו אותו לע"ז לחוד אין נאסר, דהזמנה לע"ז לאו מילתא היא. והוסיף דאין להחמיר הכא משום שנעשו בבית חרושת לשם ע"ז עצמה וא"כ יש בה יותר מהזמנה, משום דידוע דבתי חרושת עושים לצורך כל דבר וגם כיון שהוא מעשה מכוניות ואין יד אדם נוגע בעשייתן אין כאן מחשבה הפוסלת והקופסאות שמצויר עליהם שהם לצורך ע"ז שלהם נעשה לפרסומת מכירה כידוע שם. וראה עוד בספר מקדש ישראל הל' סוכות (סימן קכ"ח) שפסק להקל בזה, והביא שם דעת החתם סופר חלק או"ח (סימן מ"ב) וכן הביא שהאדמו"ר מסאטמאר זי"א השתמש לסכך במיני אילנות שהנכרים נוטלין אותן בחגאותיהם, ואמר דכשרים לסיכוך, וטען שאדרבה בכך אנו מכניסין אותם להסוכה לצורך מצוה. וראה עוד בספר שערים מצויינים בהלכה (סימן קל"ד ס"ק י"ב).

ובספר וישמע משה חלק ב' (עמוד רנ"ח) נשאל בזה מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל והשיב שמדינא אין איסור דהרי הזמנה לאו מילתא הוא, אבל אפילו הכי אין זה יפה לקשט את הסוכה בקישוטים שנעשו לעטר את העבודה זרה רח"ל.

והגר"י בעלסקי זצ"ל פסק לגבי מכירת מנורות הנ"ל או עץ אשוח וכדומה שבזמנינו לא נוהגים לעבוד אותם ואינם אלא זכר לדבר, ולכן מדינא מותר למכור אותם, אך לכתחילה צריך למנוע מזה כל שאפשר אא"כ תגרום חשש איבה וכדומה והכל לפי הענין על פי שאלת חכם.

ב. כהכרעת רבינו שליט"א כן ראיתי בבן איש חי שנה א' פרשת ויצא אות ט"ז, דאסור להרהר בצרכי מצוה הן בענין צדקה והן בצרכי שבת הן בצרכי סוכה, לולב ומצה וכיוצא, עכ"ל. וכן בכף החיים (סימן תרכ"ה ס"ק י"ב) כתב כשמחשב ומהרהר בענין עסק עשיית הסוכה יזהר שלא יחשוב ויהרהר בעסק ואופן עשייתה במקומות המטונפין. והנה בספר נר ציון חלק שבט (פרק ב' אות ס"א הערה 156) הובא בספר החשוב שו"ת ארחות אדם

אשה אוכלת בסוכה ושולחנה בתוך הבית

שאלה: אשה אוכלת בסוכה ושולחנה חוץ לסוכה, אם מקיימת מצות סוכה?

תשובה: לא.

[**וראה** עוד בהרחבה בזה בספר גם אני אודך, לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, תשובות מהגאון בעל משנת אהרן שליט"א, על סוכות, חלק א' סימן ל"ו. ע"ש ותרווה נחת]

אשה יושבת בסוכה בשמיני עצרת אם עוברת בבל תוסיף

שאלה: אשה יושבת בסוכה בשמיני עצרת אם עוברת בבל תוסיף?

תשובה: אם יושבת לשם מצוה.

אם מהני שומר באכילה מחוץ לסוכה

שאלה: אם מהני שומר באוכל בסוכה ושולחנו בחוץ לסוכה?

תשובה: לא.

לישן בסוכה שבנויה חלקו על המדרכה

שאלה: נשאלתי מבחור שבדירה שלו בחורים אחרים בנו את הסוכה באמצע המדרכה, והם לא ביקשו רשות מכל הרחוב לעשות כן אבל לא הגיעו עד ערב יום טוב אחד שמוחה כנגד זה, הוא שאל אם מותר לו לישן שם או זה כמו מצוה הבאה בעבירה?

תשובה: מותר[ג].

להעיר אחד שנרדם מחוץ לסוכה

שאלה: אחד רואה חבירו או פלוני נרדם בבית מדרש או שאר מקום מחוץ לסוכה האם הוא חייב להעיר אותו?

תשובה: לא[ד].

קטן יושן בסוכה ואביו רוצה ללמוד שם

שאלה: קטן יושן בסוכה וצריך שיהיה חשוך ואביו לומד שם האם נדחה חיוב חינוך כדי שהוא יכול להמשיך ללמוד שם, או שיצא וילמוד בבית?

(עמוד ל"ח) כתב שדין זה הביא הכף החיים בשם שו"ת הלכות קטנות באמת מבואר שם שאינו אלא במחשב גם בהלכותיה, וזה לשונה, ודיבור אסור במקום שאינו נקי כל מקום שיבא לידי הרהור ולחשוב בשיעור אורך ורוחב או הכשר המצוה כפי התורה. מבואר דאין כוונת דבריו שיש איסור עצמי להרהר בבניית הסוכה במקומות המטונפים, אלא הוא רק כאשר המצוות שמותר לעשותם במקומות שאסורין בדברי תורה כגון שחיטה ובדיקה שכל שאינו מהרהר בהלכות רק בעצם המעשה שריך לעשות כגון כיצד יטול מלמולי הבשר אין חשש. והכא נמי דכוותה לגבי סוכה אם רק מחשב כיצד יעמיד הדפנות והסכך ואינו מחשב בדעתו בדעתו על דיני סוכה אין חשש בזה, והכף החיים ובן איש חי קיצרו הלשון ולא פירטו אופן האיסור בהדיא אבל פשוט דאין כוונתם ליותר מהמבואר בדברי בעל הלקוטי הלכות עצמו, שהאיסור הוא רק באופן שיבוא לידי הרהור בדיניהם.

ג. וכן הורה לי הגרש"ק גרוס שליט"א ומו"ר הגר"מ דייטש שליט"א שמותר לשבת בחלק השני ואין חשש סוכה גזולה. ועי' בספר שערי חג הסוכות (פרק ו') שהביא כמה מקורות לגבי סוכה גזולה וחשיבות הענין לא לבנות סוכה במקום שהולכים בו רבים ועוד פרטים חשובים, וכן מה שציין מספר פתחי חושן בזה.

ד. בספר בן איש חי האזינו אות ח' כתב מאחר ואפילו שינת ארעי אסור מחוץ לסוכה לכן אם רואים אחד בבית הכנסת שהוא מתנמנם צריך לעורר אותו. ובאמת יש פוסקים שחלקו על הפסק הנ"ל שאין חשש אם מתנמנם מחוץ לסוכה, מיהו למעשה נוהגים להחמיר בזה ולא לסמוך על המקילים ולתת להרדם מחוץ לסוכה. ולכן מי שמרגיש בעצמו שמתחיל להתנמנם באמצע דרשה וכדומה צריך להזהר שלא יישן.

ובביאור פסק של רבינו שליט"א כך נקטו עוד גדולי הפוסקים שלא צריכים להעיר את חבירו שנרדם מחוץ

תשובה: שילמד בבית[ה].

לימוד בבית או להכניס הרבה ספרים לתוך הסוכה

שאלה: אחד שמכין שיעור תורה וצריך להביא הרבה ספרים לתוך הסוכה האם הוא יכול ללמוד בבית מדרש כדי שלא יצטרך להביא את כל הספרים לתוך הסוכה כדי למעט את הטירחא?

תשובה: כן[ו].

חיוב לשמוע לאביו ואמו לישון בסוכה אם קר בחוץ

שאלה: בחוץ לארץ יש מקומות שקר מאוד בימי סוכות ויש בחורים שרוצים לישן בחוץ בתוך הסוכה, אב ואמו כועסים עליו שהוא עושה כן האם חייב לשמוע להם לישן בבית או אפשר לישון בסוכה בחוץ?

תשובה: אם יש חשש שיחלה צריך לשמוע להם[ז].

לסוכה, כמ״ש בספר הליכות שלמה הל׳ סוכה (פרק ט׳ סעיף י״ז) שמרן הגרשז״א זצ״ל היקל בזה ודלא כבן איש חי וטעמו משום שלא אסרה תורה את הישיבה חוץ לסוכה, אלא רק ציותה שכל ישיבה קבועה ובכללה שינה תהא בסוכה, וכיון דבשעת שינתו חשיב האדם כמו שוטה גמור ולא בר חיובא כלל ע״כ אין צורך להקיצו. ומטעם זה מעיקר הדין להוציא אדם בשעת שינתו מן הסוכה עי׳ שם.

ועוד טעם לדבר משום שמצות תוכחה אין כאן כיון שיש מתירים כשכבר ישן. ועוד לפעמים הוא פטור משינה בסוכה כיון שיש בסוכה דברים שמפריעים לו לישן וכדומה, וכל זה אם רואה אותו בבית מדרש או בבית. אבל בהולכי דרכים כגון באוטובוס וכדומה אין צריך להקיצו כיון שהולכי דרכים פטורים מן הסוכה. ובספר דרך שיחה פרשת אמור הביא הגר״ח שליט״א בשם חמיו הגרי״ש אלישיב זצ״ל דאפשר דנסיעה של חצי שעה לא הוי בגדר הולכי דרכים לפטור מן הסוכה, ורק נסיעה ארוכה נחשב כהולכי דרכים, והביא שהגר״ג נדל זצ״ל צידד בזה להחמיר עי׳ שם.

ה. עי׳ בספר סוכת חיים הל׳ סוכה לידידי הגרש״ב לונדינסקי שליט״א (עמוד תל״ד) שהסתפק בזה והביא צדדים אם עדיף שאביו ישב בסוכה ויקיים את המצוה מן התורה מאשר החיוב של חינוך, עי׳ שם שנחלקו בזה הפוסקים וראה עוד בשו״ת משנת יוסף חלק ו׳ (סימן קי״ז-קי״ח) שכתב דאפשר שעדיף שבתחילה ישכיב הקטן בחושך ואחר שכבר נדרם יוציאו עם המטה מן הסוכה עד שהוא ילך לישן ואז יחזיר את הקטן, וראה עוד בשו״ת תשובות והנהגות חלק ו׳ (סימן קמ״ג אות א׳) וכמדומני שבספר קובץ הלכות הל׳ סוכות הביא שהגר״ש קמינצקי שליט״א פסק כדעת רבינו שליט״א.

ו. נחלקו בזה האחרונים כמ״ש במגן אברהם (סימן תרל״ט ס״ק י״ג) ובערוך השלחן שם (סעיף י״ט) ועוד עי׳ בספר סוכת חיים (עמוד תל״ח).

ז. והנה בשו״ת משנת יוסף חלק י׳ (סימן ק״ה) נשאל אודות הורים שמתארחים אצל בנם בסוכות ומפצירים בו לא לישן בסוכה פן יצטנן, האם צריך לשמוע להוריו כיון דאם לא ישמע יצטערו בכך. והשיב דלכאורה הוא הלכה מפורשת ביורה דעה (סימן ר״מ סעיף ט״ו) א״ל אביו תעבור על ד״ת במצות עשה או בלא תעשה ואפילו דרבנן לא ישמע לו. וזה מדין כיבוד אב שאינו דוחה חיוב מצוה, אבל לצער הוריו הוא ענין כשלעצמו, וכתב הבית לחם יהודה שם דבן שיודע שהוריו מצטערים כשמתענה לא יתענה תעניות שאינן חובה. אך כל זה לא דמי לנידון דידן, שיש מצוה לבן לישן בסוכה, ואסור לישן חוץ לסוכה ושומר מצוה לא ידע דבר רע אא״כ בצינה גדולה, וזה דומה לתענית חובה שלא ישמע לאביו שלא להתענות.

וכתבו הפוסקים בסימן ר״מ סעיף כ״ה דאם אביו מצטער ודואג שלא ילמד במקום שהבן רוצה מפני שחושש לסכנה אין צריך לשמוע לאביו. והכא נמי בדידן, אלא דבתלמוד תורה יש ענין מיוחד דילפינן מיעקב אבינו שפטור מכיבוד אב ואם, אבל הה״ד בכל חיובי תורה. דאיבעי ליה לאותוביה דעתי, ולא שייך לומר דהוריו

מצטער בסוכה כשיש לו גבס

שאלה: מי שהוצרך להניח גבס ברגלו קודם סוכות והולך עם קביים וגר בקומה חמישית ללא מעלית אם יש לו פטור מצטער מהסוכה. שאין יכול לרדת כל הזמן בנקל כל פעם שיצטרך לאכול?

תשובה: לענ"ד לא אא"כ הוא אונס[ח].

איך כהנים אכלו מנחות ללא סוכה

שאלה: האיך אכלו הכנים שיורי מנחות בבית המקדש, הרי שם היה מקורה בלא סוכה?

פחדנים ביותר ולכן ישמע להם, דאדרבה יאמר דלכבודם מכניס תנור לסוכה ולהרגיעם יקבל ברכת צדיק.

שוב ראיתי בשו"ת התעוררות תשובה חלק ג' (סימן קכ"ח) בהוצאה חדשה וז"ל נראה לי דאם היושב בסוכה איננו מצטער בעדו, כגון שאביו דואג ואין לו ישוב הדעת אולי יתקרר בנו מחמת הצינה פטור, דלא הוי תשבו כעין תדורו דגם מביתו היה יוצא באופן זה, עכ"ל. וודאי שבן בביתו לא היה ישן כאשר אביו מצטער, וכיון דזה כעין תדורו, ממילא פטור הבן מסוכה. ויש לעיין בבן שחשקה נפשו בתורה ללמוד בלילות, ואביו מצוהו ללכת לישון, מה יעשה הבן על פי ההלכה, ויש לעיין בכל זה עוד.

ומענין לענין באותו ענין בסימן ק"ו שם הביא מספר הליכות שלמה מועדים פרק ט' הערה 140 שנשאל אודות אברך בשנה ראשונה אם חייב לישן בסוכה, וגם בבחור שאמא שלו אלמנה ולא רוצה לישן לבד בבית , אם מחויב לישן בסוכה, והשיב דלגבי האברך בשנה ראשונה פסק דלא שמענו להקל בזה, ואילו בבחור צריך לישן בבית עם אמו האלמנה. ובביאור הדברים נראה דלכאורה מצד מצות עשה דכיבוד אם יש לו לכבד אותה ואולי לא היה לא ברירה כי היא ממש מפחדת וגם אולי הוא הגיע רק ללילה אחת, אבל לגמרי לא פטרו.

ועי' בספר מעדני שלמה פסקי הגרשז"א זצ"ל שנשאל שם אודות בעל תשובה אשר בני משפחתו לועגים על מה שיושב בסוכה ומצערים אותו בכך, האם אפשר לפטור אותו מישיבת סוכה בזמן כזה משום מצטער פטור מן הסוכה, והשיב הגאון זצ"ל על פי רבינו יונה ביסוד התשובה הנדפס בסוף ספר שערי תשובה "מי שמבזים אותו על קיום המצוות, אל יניח המצוה מפני הבושה, אלא יעז פניו ויקיים אותה מצוה ולא ישים לב לאלה המלעיגים עליו, כגון המתארח אצל בני אדם שאינם רגילים באכילת סעודה שלישית, שלא יתבייש, אלא יאמר למארחו שים כזית לחם ואסעוד כמצוות בוראי עלי", והוא הדין הכא שלא ישים לב למלעיגים עליו מלקיים מצות סוכה.

ח. והנה איתא בגמ' במסכת סוכה דף כו. אמר רבא מצטער פטור מן הסוכה, וביאר בתוס' שם היינו משום הדרשה של תשבו כעין תדורו, דאין אדם דר במקום שמצטער, וכן דעת עוד כמה ראשונים. ובריטב"א שם כתב דהא דדרשינן בכל דוכתא תשבו כעין תדורו לאו מלישנא דתשבו נפקא לן, אלא שאנו לומדים זאת לפי כוונת המצוה, שאמרה תורה בסוכות תשבו שבעת ימים, כלומר כמו שהייתם יושבים בבתיכם. והנה מבואר מהגמ' והראשונים שאי אפשר לכל אחד לומר שהוא מצטער אלא דוקא בדבר שדרך בני אדם להצטער בו, וכ"כ לדינא ברמ"א (סימן תר"מ סעיף ד') ובמשנה ברורה שם (ס"ק כ"ח) כתב דבלאו כי אפילו אם הוא מצטער אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם, וכך הכריעו בשו"ע הגר"ז ובחיי אדם (כלל קמ"ז דין י"ח) שאין פטור מצטער אלא בדבר שדרך בני אדם להצטער בו.

ויש לעיין בנידון דידן שעצם הצער אינו מחמת הסוכה אלא מחמת הטירחא להגיע לסוכה האם בכה"ג יש פטור. והרי מבואר מדברי רש"י (דף כה: ד"ה צערא) שכתב דהסוכה מצערתו, והיינו שרק בהיותו בסוכה הוא מצטער אבל אם יצא ממנה לא יצטער, הא מבואר דפטור של מצטער אינו בכל צער שיש לאדם, אלא רק כאשר הצער נגרם מחמת הישיבה בסוכה, ואם יוצא מהסוכה הוא מנצל את עצמו מהצער. וכן הוא במרדכי (סימן תש"מ) והרמ"א כתב בהדיא דאין המצטער פטור אלא אם ינצל עצמו מן הצער, אבל בלאו הכי חייב לישב בסוכה אע"ג דמצטער. עי' עוד בספר סוכת חיים (עמוד תקנ"א).

תשובה: עוסק במצוה פטור מן המצוה[ט].

ברכת לישב בהבדלה בסוכה

שאלה: כיצד מכריעים למעשה באמירת לישב בסוכה אחרי הבדלה, והאם אכילת מזונות העצה לברך לכו"ע, או אפילו אחרי כוס היין אפשר לברך?

תשובה: לאכול מזונות[י].

מקום בסוכה או לאורח גדול או בן קטן

שאלה: הגיע אורח גדול לבית ובסוכה יש מקום לשינה רק האבא ובנו הקטן שהגיע לגיל חינוך, מי מכניסים לתוך הסוכה האורח הגדול או הבן הקטן?

תשובה: האורח הגדול.

לקשור הסכך עם אזיקונים

שאלה: האם מותר לקשור את הסכך עם אזיקונים שהם מפלסטיק בכמה מקומות בסוכה כדי שלא יעוף הסכך?

תשובה: זה מעמיד בדבר פסול[יא].

דלת הזזה למרפסת אם מועיל להיות דופן השלישי

שאלה: מי שיש לו מרפסת ששם בונה סוכה, ולפתח למרפסת יש דלת הזזה, אם

ט. כבר הקדים קושיא הנ"ל בשו"ת בית יצחק או"ח (סימן ס"ה אות י"ח), והעיר לי ידיד נפשי הגר"מ גבאי שליט"א שאפשר לתרץ על פי הבית הלוי חלק ג' (סימן נ"א ס"ק ג') שמצות אכילת קדשים מתקיימת פחות מכזית, א"כ אכלו פחות מכזית ואין צריך סוכה כמבואר בשו"ע סימן תר"מ עי' עוד בספר בית מתתיהו מה שהאריך בזה, וכן בספר גם אני אודך תשובות מהגר"מ גבאי שליט"א, חלק ג' סימן י"ג.

י. והנה מה שדנו בזה הפוסקים אם אומרים ברכת לישב בסוכה על ברכת יין של הבדלה הוא מאחר ובמשנה ברורה (סימן תרל"ט ס"ק י"ג) כתב שהסכמת כמה אחרונים דאין לברך לישב בסוכה, ומ"מ הגרשז"א זצ"ל בספר הליכות שלמה (פרק ט' סעיף י"א) כתב דשאני הבדלה שמעולם אין מבדילים ברחוב רק באופן של קביעות ולכן פסק לברך לישב בהבדלה. ועי' עוד בשו"ת רבבות אפרים חלק א' (סימן תכ"ט) שנקט לברך, וכתב דכן נהג החזון איש עי' עוד בשו"ת מקדש ישראל הל' סוכות (סימן ש"כ).

ובספר בני אברהם (קונ' דיני לישב סוכה הערה מ"ב) העיר הערה נכונה דאף לפי המחמירים לא לברך לישב על הבדלה, מ"מ אם עזב ביתו והסיח דעתו מישיבת סוכה לפני הבדלה ליציאה גמורה ממילא חייבים לברך על הישיבה החדש בשעת הבדלה אפילו בלי ברכת יין להבדלה. ואלו פוסקים שחששו לברך ברכת לישב בהבדלה עי' בשו"ת שבט הלוי חלק ו' (סימן מ"ב) שו"ת שרגא המאיר חלק ה' (סימן נ"ד) ובספר חוט שני (עמוד רמ"א).

ולגבי ההנהגה הראויה הוא כמ"ש רבינו שליט"א לקחת מזונות וכך נהגו כמה מגדולי ישראל כגון הגרשז"א והגרי"י קניבסקי זצ"ל והגרי"י פישר כמ"ש בהליכות אבן ישראל (פרק ל' סעיף כ').

ואף לאלו שמברכים ברכת לישב על הבדלה כשאוכל מזונות אח"כ בספר שמעתתא דמשה הביא מהגר"מ פיינשטיין זצ"ל שיש לברך הברכת לישב אפילו בשעת הבדלה ולא אח"כ כשאוכל המזונות, וכן נקט בספר חוט שני ועוד, מיהו בעל הקהלות יעקב זצ"ל הקפיד לומר הברכת לישב רק בשעה שאכל המזונות.

יא. והנה בענין הנידון של מעמיד בדבר פסול עי' בספר החשוב בית דוד שהאריך בכל זה וגם כן יצא להחמיר בזה לכתחילה לא לקשור עם סכך פסול, וכן הובא בחוט שני הל' סוכה. מיהו גם שם ציין שכל הנ"ל היינו אם הוא מחזיק את הסכך שיעמוד ברוח מצויה, אבל אם הסכך כבר עומד מעצמו ברוח מצויה אלא שרוצה לחזקו שיעמוד גם ברוח שאינה מצויה שפיר דמי, וכן שמעתי ממו"ר הגר"צ ריבלין שליט"א דומ"ץ עדה החרדית ירושלים.

המרפסת בנויה באופן שיש לו רק ב׳ דפנות כשרות ביחד עם הדלת שהוא יהיה השלשי, ויהיה חייב שהדלת תהיה סגורה בשעה שמניחים את הסכך? כמ״ש הרמ״א שאין להעמיד את הסכך לפני הדפנות?

תשובה: אם יש שתי דפנות[יב].

חשש בונה בשבת ויום טוב כשסוגר דלת הזזה שהוא עומד כדופן

שאלה: בענין הנ״ל בשבת וביום טוב

יב. והנה הנידון כאן בדלת הזזה במרפסת המצויה מאוד הוא עד כמה צריכים לדאוג שהוא תהיה סגורה בשעת הנחת הסכך, דהרי כתב ברמ״א (סימן תרל״ה בסוף) דאין להעמיד הסכך קודם שיעשה דפנות הסוכה, כי אם יניח את הסכך לפני הדפנות אין על הסכך שם אוהל דאין אוהל בלי מחיצות, וכשיעמיד הדפנות אח״כ יש כאן שאלה של תעשה ולא מן העשוי, לדעת הב״ח דין זה הוא רק לכתחילה, אבל רוב האחרונים נקטן שזה יכול לפסול אפילו בדיעבד, ואז צריכים לחזור ולנענע הסכך כדי להכשירו. ומטעם זה העיר הגר״ש מילר שליט״א (גליון בית המדרש קול יעקב 143) שאף אם הקדים הדפנות אלא שלא הידק אותם יפה שיוכלו לעמוד ברוח מצויה יתכן דגם זה נחשב כהקדים הסכך לדפנות.

ונחלקו האחרונים כמה דפנות צריך לקיום דין הנ״ל, הפמ״ג (משב״ז ס״ק ה׳) כתב דסגי ליה באחד לחוד, ונסתפק דאולי די בשיעור ז׳ טפחים בלבד שזה שיעור הכשר סוכה ואין צריך לכל אורך הסוכה. אבל בבכורי יעקב (ס״ק ח׳) כתב שצריך להעמיד ג׳ הדפנות לפני הנחת סכך, וכן הוכיח הקהילות יעקב (סוכה סימן ו׳) מדברי הגר״א. וכיון שנחלקו האחרונים בכה״ג יש לראות שהדלת הזזה תהיה סגורה כשמניח את הסכך על הסוכה שבמרפסת, ורבינו שליט״א הכריע שאם יש כבר ב׳ דפנות סגי ליה. ושוב תהיה מותר לפתוח את הדלת אחרי שהניחו את הסכך באופן כזה, כיון שהסוכה כבר נעשה בהכשר ושוב לא נפסלת.

עוד הביא גליון שם שהגר״ש מילר שליט״א אב״ד דטאראנטא פסק שגם כשהדלת פתוחה בשעת הנחת הסכך הסוכה כשרה, כיון דדלתות הזזה מונחות על מסילה נחשב כאילו הדלת סגורה אפילו בשעה שהיא פתוחה, ודומה למה שכתב הרמ״א (סוף סימן תרכ״ו) דמותר בשבת ויום טוב לפתוח ולסגור גגון שמחובר לסוכה על ידי צירים, ולא נאסר משום עשיית אוהל משום דהוי כפתח. ור״ל דגם בשעה שהוא פתוח רואים אותו כאילו הוא סגור, כמו פתיחת כסא טרסקל בשבת ועל ידי זה נעשית אוהל עם מחיצות, דשרי משום דעביד וקאי, דכיון שעומד לפתוח ולסגור הוי כאילו עשוי ועומד ואין בפתיחתו משום בניית אוהל בשבת.

ומהאי טעמא ס״ל דמותר לסגור דלתות הזזה גם בשבת ויום טוב למרות שהסוכה נכשרת בכך שמשלימה את הדופן הג׳ של הסוכה, ולא נאסר מצד מחיצה המתרת בשבת, דגם בשעה שהדלת פתוחה הוי כסגורה.

עוד ראיתי בשו״ת אבני ישפה חלק ט׳ כת״י שדן בכעין זה וז״ל: כמה פעמים נשאלתי לענין קיר של הסוכה שהוא עשוי מדלתות, אם מקום זה מצטרף לשעור סוכה. והדבר מצוי בסוכות שעושים במרפסת של הבית ואחד הדפנות הוא דלתות הזזה שנפתחים למרפסת.

וראיתי בספר הסוכה שהביא בשם כמה פוסקים שיש להקפיד שבזמן שהוא מניח את הסכך שיהיו הדלתות סגורות כדי שלא יהיה מצב שאין מספיק דפנות בעת הנחת הסכך. והוא מן הדין שהזכרנו לעיל שצריך שיניח קודם את הסכך ורק אחר כך יניח הדפנות. ואם אחר כך חסרים דפנות עדיין לא נפסלת הסוכה וכמו שמוזכר לענין הגגון שמעל הסכך שדי בכך שהוא פתוח בעת שימת הסכך וכמו שכתב המ״ב סי׳ תרכ״ו ס״ק י״ט.

אבל לא הבנתי למה לא נכשיר את מקום הדלתות מדין צורת הפתח, שהרי כל דלת יש לה משקוף שנעשה כמו צורת פתח, ואם כן אף שהדלת פתוחה עדיין נשארה כאן צורת הפתח.

ובדין צורת הפתח בסוכה השו״ע סי׳ תר״ל סע׳ ב׳ וסע׳ ג׳ הזכיר את השמוש בצורת הפתח בסוכה שאין לה ג׳ דפנות ותליא אם עשוי בצורת ג״ם או שתי דפנות זו מול זו ע״ש. אבל הוא פשוט יותר מביעתא בכותחא שצורת הפתח מועיל להשלים את הדפנות של הסוכה וכמבואר שם בהדיא. ואם כן למה פסל ספר הסוכה כאשר

האם יש איסור לפתוח ולסגור את הדלת הזזה שעל ידי כך מכשרת ונפסלת את הסוכה?

תשובה: לכאורה אסור[יג].

אוכל חוץ לסוכה אם פסול לעדות

שאלה: מי שאוכל חוץ לסוכה אם הוא פסול לעדות?

תשובה: לא.

בניית סוכה לפני התפילה

שאלה: אם מותר לבנות סוכה לפני התפילה?

תשובה: כן[יד].

לקנות קרשים בט' הימים עבור הסוכה

שאלה: אם מותר בט' ימים לקנות קרשים לסוכה?

תשובה: כן.

סוכה של נשים אם הוקצו למצותה

שאלה: סוכה של אשה האם הוקצתה למצותו?

תשובה: למנהג אשכנזים שיכולה לברך לישב בסוכה נראה שכן, וגם לחולקים לקיים את מצוה.

לפנות כלי סעודה מהסוכה אחרי סעודה שלישית אם אסור משום הכנה

שאלה: האם מותר לפנות כלי סעודה מהסוכה לאחר סעודה שלישית (אחר שקיעה,

---

הדלתות פתוחות ולא דיבר כלום לענין הצורת הפתח של הדלתות שהוא משלים מה שחסר בדופני הסוכה אם יש די בדופן עצמו.

ומסתבר שגם ספר הסוכה היה פשוט לו שהמשקוף יכול להשלים לדופני הסוכה מדין צורת הפתח כאשר יש די בדפנות, וכוונתו רק לדון כאשר אין די בצורת הפתח ואין שעור לסוכה בגלל פתיחת הדלתות. ועדיין צ"ע. ולמעשה הדין הוא נכון שכל משקוף של דלת עשוי כמו צורת הפתח, ולכן הוא משלים לסוכה כאשר יש די בדפנות שצורת הפתח יכול להשלים את הסוכה.

יג. מה שהחמיר רבינו שליט"א היינו דוקא אם על ידי כך מכשרת ומפסלת את הסוכה, אבל ברוב מקרים זה לא שייך, וכתב לי במח"ס שבט הקהתי שליט"א שכבר כתב בזה בספרו והעלה שמותר ואין בזה חשש.

בספר קובץ הלכות (עמוד מ"ד) הביא שהגר"ש קמניצקי שליט"א הסתפק אם שרי לפתוח את הדלת בשבת ויום טוב, וסיים בצ"ע. ובספר הליכות שלמה (פרק ז' סעיף טז) הביא שהגרשז"א זצ"ל גם כן הסתפק בזה.

יד. והנה בענין עשיית חפצי מצוה לפני התפילה, כבר הארכנו בכל פרטי הדינים בספרי אהל יעקב פסקי הוראה חלק א' ושם הבאנו נידון דומה לגבי אחד שצריכים אותו לאפות מצוות או שהוא צריך לאפות מצוות וצריך לאפות לפני התפילה יש לעיין האם זה נחשב כצרכי מצוה שמותר לעשות לפני התפילה או לא. ובירורתי אצל כמה פוסקים שליט"א אם נחשב כצרכי מצוה או לא, והגר"א נבנצל שליט"א כתב לי שמותר. ובספר החשוב ויברך דוד הל' תפילה (סימן ס"ה) דן בזה ופסק שמותר, וביאר דלא מבעיא מי שיאכל ממצות אלו לשם קיום מצות אכילת מצה בליל הסדר, שאז חשיב כעסק של מצוה ממש, אלא אף מי שהוא ובני ביתו אוכלים ממצות אחרים, אלא שהוא רוצה להתעסק באפייה כדי לקיים בעצמו את מה שכתוב "ושמרתם את המצות", גם בכה"ג נחשב כמצוה ומותר להתעסק בזה לפני התפילה. מיהו במח"ס שבט הקהתי שליט"א כתב לי שאם אין לו זמן אחר לאפות אלא אותו זמן לפני שחרית יש לו לומר ברכות השחר לפני האפייה. וכבר הזכרנו מספר הליכות שלמה שהגרשז"א זצ"ל היה משגיח על אפיית מצות לפני התפילה.

קודם צאת השבת), כדי שהסוכה לא תהא בזויה?

תשובה: אם באמת כוונתו לכבוד הסוכה[טו].

טו. כך השיב רבינו שליט"א לבמח"ס אבני דרך הובא שם חלק ח' (סימן תס"ד), וכדברי רבינו שליט"א כן הובא בספר ארבעת המינים כהלכתם (עמוד קי"ג) שכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וכן בספר קובץ הלכות להגר"ש קמנצקי שליט"א פסק להקל בזה ואין לחוש להכנה מפני שעושה כן משום הצורך עכשיו ולכבוד הסוכה.

והנה בענין אם צריכים להוציא את הכלים מיד מהסוכה, בשו"ת אבני ישפה חלק ט' כת"י כתב בזה וז"ל: אשר שאלת אם יש חיוב להוציא מידית מהסוכה צלחות ריקות של אוכל או שמא אין צורך להזהר בזה אלא יוציאם כאשר הוא יתפנה לדבר. בשו"ע סי' תרל"ט סע' א' כתב וז"ל: כיצד כלים הנאים ומצעות הנאות בסוכה וכלי שתיה כגון אשישות וכוסות בסוכה אבל כלי אכילה (לאחר אכילה) כגון קדירות וקערות חוץ לסוכה עכ"ל. ומשמע שרק כלי שתיה מותרים כל הזמן בתוך הסוכה, מן הטעם שאדם צריך לשתות כל הזמן וכמו שאמרו חז"ל אין קבע לשתיה. אבל בכלי אכילה חייבים להוציא אותם אחר האכילה מן הסוכה, כיון שאחר שגמר לאכול אינו אוכל יותר ואם כן אין זה כבוד לסוכה להשאיר בה כלי אכילה ריקים.

אלא שעלינו לדעת אם כוונת השו"ע לכל כלי אוכל או שמא דוקא כלי אוכל מסוימים שהם בזיון לסוכה, והיינו כלים כמו קדירות או שמא אפילו קערות גדולות שלא אוכלים מהם לעולם אלא מגישים בהם. אבל צלחות ממש שכולם אוכלים מהם, שמא על זה כלל לא דיבר השו"ע כי זה דבר שהוא מכובד מאד להביא לסוכה כי כל אדם אוכל מתוך צלחת. ואף שהאדם גמר לאכול מן הצלחת, הרי בני אדם רגילים להשאיר הצלחת במקום האכילה, כי יתכן שירצו להניח בצלחת מאכלים נוספים וע"כ אינם ממהרים להוריד צלחת מן השולחן מטעם זה.

ל' הגמ' סוכה כ"ט ב' אמר רבא מאני משתייה במטללתא מאני מיכלא בר ממטללתא חצבא ושחיל בר ממטללתא ע"כ. וכתב רש"י ד"ה מאני מיכלא וז"ל: קערות לאחר שאכלו בהו צריך להוציאם חוץ לסוכה עכ"ל. והב"י סי' תרל"ט הביא בשם המרדכי וז"ל: מאני מיכלא כ' בסה"מ משום מיאוס כגון קערות שנמאסו לאחר אכילה וי"מ כגון קדירה ואגני לישה דטעמא דבעי' כעין תדורו והני אין רגילין להיות בבית דירה אלא בית יש להם לבדם ולאו טעמא משום מאיסותא וכ"כ ראבי"ה דקערות לאחר שאכלו שרי לאנוחינהו בסוכה ובה"ג מפרש מאני מיכלי כגון קדירה ושפוד עכ"ל.

ונראה שספר המצות שמובא במרדכי לומד שהגמ' מדברת לענין צלחות שאוכלים מהם, ולכן הזכיר הענין של אחר אכילה, כי כל עוד שאוכלים הצלחות חייבות להיות על השולחן ואחרי האכילה יש להוציאם. אבל היש מפרשים למדו שמדובר בקדירות ואגני לישה שהם כלים שלעולם לא אוכלים מהם רק מכינים בהם את האוכל. והטעם של היש מפרשים הוא משום שזה לא נחשב כעין תדורו והני אין רגילין להיות כלים אלה הם נמצאים במטבח ולא מביאים אותם לשולחן שהוא המקום שאוכלים שם. וכן פסק ראבי"ה שהצלחות לאחר שאכלו מותר להם להיות בסוכה.

אמנם בשו"ע שם סע' א' כתב וז"ל: אבל כלי אכילה לאחר אכילה כגון קדירות וקערות חוץ לסוכה עכ"ל. וכיון שהשו"ע הזכיר קערות וגם כתב שתלוי אם זה אחר אכילה, מוכח שסובר השו"ע שגם את הצלחות צריכים לסלק מן הסוכה אחר שגמרו לאכול מהם. ויתכן טעמו שאף שהוא הביא פוסקים שמקילים בכלי אכילה כמו צלחות, אבל כיון שהטור סתם לאיסור שאין מניחים כלי אכילה בסוכה אחר אכילה, גם השו"ע סתם כמו הטור.

אבל מה שנראה לי טעם נכון להקל שאין צורך להוציא הצלחות של האנשים תכף ומיד לאחר שגמרו לאכול, הוא משום שאין זה נחשב כמו אחר אכילה אלא בתוך כדי אכילה. והסבר הענין הוא שכל עוד שאין אנו מושכים את ידינו מן הפת זה עדיין נחשב בתוך האכילה.

להשאיר נעלים בתוך הסוכה

שאלה: האם מותר להשאיר מנעליו בתוך הסוכה, או שחסר בזה כבוד לסוכה?

תשובה: זה לא יפה[טז].

קפנדריא דרך סוכה

שאלה: בדין קפנדריא בבית הכנסת, האם שייך לאסור לעשות קפנדריא דרך הסוכה?

תשובה: לא[יז].

שינה בסוכה כחלקו מחוץ לסוכה

שאלה: אחד שיש לו סוכה קטנה, האם מותר לו לישן במטה שחלקו בתוך הסוכה וחלק ממנו נמשך חוץ לסוכה?

תשובה: אם ראשו ורובו בסוכה[יח].

וכן מבואר בשו"ע סי' קע"ז סע' ב' וז"ל: ודין זה האחרון אינו מצוי בינינו לפי שאין אנו רגילין למשוך ידינו מן הפת עד בהמ"ז עכ"ל. והיינו שאין אנו רגילים לסלק את הכלים ולשבת לאכול פירות ולשתות אלא בכל עת אין אנו מושכים ידינו מן הפת וכמבואר שם. ומטעם זה אין אנו מברכים ברכה אחרונה אף אם אכלנו דבר אחר שסלקנו את הלחם כי לעולם אין אנו מושכים ידינו מן הפת.

וכיון שאין אנו מושכין ידינו מן הפת, בודאי אין אנו מושכין ידינו משאר מאכלי הסעודה עד שאנחנו מברכים ברכת המזון. ולכן כאשר הפוסקים הזכירו שצריך לסלק הצלחות מן הסוכה אחר אכילה, ודאי שהיתה כוונתם אחר ברכת המזון שהרי עד אז הוא עדיין נחשב זמן אכילה וכדברי השו"ע שהבאנו שאין אנו מושכים ידינו מן הפת עד אחר ברכת המזון.

טז. בערוך השלחן (סימן תרל"ט סעיף ד') כתב ליתן מנעלים בסוכה אינו לכבוד, ורק בלילה כשחולת מנעליו בהכרח להניחם אצל מטתו, אבל שארי מנעלים לא יכניס לסוכה.

מיהו נציין שבספר קובץ הלכות (פרק י"ד הערה ל') למד מדברי הערוך השלחן היינו שבזמניהם לא היו הרחובות מרוצפות, והמנעלים היו מלאים עפר ואבק ולא היו מניחים מנעלים בחדרי הנאה, ובזמנינו אינו כן, ודרך בני אדם להשאיר מנעליהם גם בחדרי הנאה, ולכן לא חשיב כקערות מלוכלכות.

יז. והנה יש שכתבו דאסור לעשות את הסוכה קפנדריא, כדין בית הכנסת ובית המדרש, המבואר ריש (סימן קנ"א), והביאו מקור לדבריהם מהספר מאה שערים להרי"ץ גיאות (דף עב) בשם רב האי גאון. אמנם המעיין שם יראה שאדרבה, מדבריו נראה ההיפך, דכתב בסוף הלכות סוכה דף צב, וז"ל: דסוכה לאו כהר הבית היא ולא כבית הכנסת היא דתנינא בהו ולא יעשנה קפנדריא, אלא כבית דמיא שדרין בתוכה וכו', עכ"ל. אבל גם לפי דבריהם, אין איסור באופן שעושה את הסוכה על המרפסת וכדומה, משום שכיון שגם בכל השנה עוברים דרכה כדי להגיע לבית, גם בימי חכ הסוכות מותר לעבור דרך הסוכה כדי להגע לבית שהרי גם בבית הכנסת עצמו פסק השו"ע (סימן קנ"א סעיף ה') שאם היתה הדרך עוברת במקום זה קודם שנבנה בבית הכנסת, מותר לעבור בה גם לאחר שנבנה. וא"כ ה"נ כיון שבכל השנה עובר דרך המרפסת לביתו, גם בסוכות לא נאסר עליו לעבור דרך הסוכה הבנויה בה. וראה בכל זה בספר שיעורי הלכה להגר"ש פעלדר שליט"א חלק א' (פרק כ"ג סעיף ג'). וכן בקובץ הלכות הל' סוכות (עמוד קפ"ט) הביא דעת הגר"ש קמינצקי שליט"א שאע"ג דאסור לעשות בית הכנסת קפנדריא, מותר לעשות הסוכה קפנדריא.

יח. והנה כתב המחבר (סימן תרל"ד סעיף ד') מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו חוץ לסוכה כאילו לא אכל בסוכה גרזה שמא ימשך אחר שלחנו. וכתב המגן אברהם (ס"ק ב') שאם מקצתו בתוך הסוכה שוב לא חיישינן, ובברכי יוסף כתב דבעינן רוב שלחנו בתוך הסוכה, והטעם משום דכיון שיש עכ"פ חלק ממנו בסוכה שוב ליכא למיחש. ולפי זה בספר קובץ הלכות (עמוד ק"פ) דן אולי בנידון דידן דאיכא באמת חשש דשמא יתהפך לצד אחר של המטה, אפשר דיש לומר שלא יצא, או עכ"פ שיש לאסור בכה"ג, והגר"ש קמינצקי שליט"א טען שאי אפשר לגזור מה שלא שמענו לחוש, ומדינא מותר.

קציצת ענפים שמאהלים על גבי סוכה

שאלה: האם מותר לקצוץ ענפי אילן שמאהיל על גבי סוכה?

תשובה: כן'ט.

והאם מותר לקצוץ אילן שלם לצורך מצות סוכה כגון שמאהיל על הסוכה?

ולכן פסק שם דמי שיש לו סוכה קטנה, והכניס בה מטתו, וחלק ממנו נמשך חוץ לסוכה, מדינא אין שום איסור לישן בה, אבל לכתחילה יש לסדר שלא יצטרך לישן בצורה זו.

יט. והנה כתוב בתורה (פ' שופטים כ, יט) כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן, כי ממנו תאכל ואותו לא תכרת, כי האדם עץ השדה לבוא מפניך במצור וגו'. וראה ברמב"ם הל' מלכים (פרק ו' הלכה ח') שכתב אין קוצצין אילני מאכל שחוץ למדינה, ואין מונעין מהם אמת המים כדי שייבשו שנאמר לא תשחית את עצה, וכל הקוצץ לוקה. ולא בצור בלבד אלא בכל מקום כל הקוצץ אילן מאכל דרך השמחתה לוקה, אבל קוצצין אותו אם היה מזיק אילנות אחרים או מפני שמזיק בשדה אחרים או מפני שדמיו יקרים, לא אסרה תורה אלא דרך השחתה. ובהלכה ט' כתב כל אילן סרק מותר לקוץ אותו ואפילו אינו צריך לו, וכן אילן מאכל שהזקין ואינו עושה אלא דבר מועט שאינו ראוי לטרוח בו מותר לקוצו.

ובטעם שורש הדבר כתב בחינוך (מצוה תקכ"ט) שורש המצוה ידוע, שהוא כדי ללמד נפשו לאהוב הטוב והתועלת ולהדבק בו, ומתוך כך תדבק בנו הטובה ונרחיק מכל דבר רע ומכל דבר השחתה, וזהו דרך החסידים ואנשי מעשה אוהבים שלום ושמחים בטוב הבריות ומקרבים אותן לתורה, ולא יאבדו אפילו גרגר של חרדל בעולם, ויצר עליהם בכל אבדון והשחתה שיראו ואם יוכלו להציל יצילו כל דבר מהשחית בכל כוחם, ולא כן הרשעים אחיהם של מיזקין שמחים בהשחתת עולם וכו'.

והנה בט"ז יו"ד (סימן קט"ז ס"ק ו') כבר תמה מדוע הטור וכן בשו"ע לאהביאו דין זה של קציצת האילן, בשום מקום, אמנם מציינים שהטור בחושן משפט (סימן שפ"ג) הביא את הדין בקצרה. ויש לציין שיש גם סכנה בקציצת אילנות מאכל כמ"ש במסכת בב"ק דף צא:, וכן הביא הט"ז שם שמצאנו שאסרו חז"ל מפני הסכנה שלא לקוץ אילן העושה פירות.

ולפי זה יש לדון בנידון דידן האם יש מקום להקל לקצוץ ענפי אילן שנושא פירות שמאהילין על סוכתו ורוצה לקוצצם, אולי יש איסור לא תשחית את העצה. והנה בבאר שבע מסכת תמיד דף כט: תמה האיך היו כורתין עצי תאנה למערכה, הלא עובר משום בל תשחית. ונדחק דאולי לצורך מצוה גדולה כמו לצורך עצי מערכה מותר.

והמל"מ (פרק ז' הלכות איסורי מזבח הלכה ג') השיגו דאיסור בל תשחית אינו אלא בקוצץ כל האילן ולא בענפים בלבד. אמנם ברד"ק (מלכים א ו', כג) עמד על קושיית הבאר שבע, ונחדק ליישב שקצצו מאילנות שאין עושין פירות. משמע דנקט דגם קציץ ענף בכלל האיסור. ומצאנו עוד אחרונים שרצו להוכיח מדברי תוס' במסכת ברכות דף לו: ד"ה אין, דאסור לקצוץ גם ענפי אילן, כי הרי הקשה תוס' שם על המשנה במסכת שביעית (פרק ד' משנה י') שאסר לקצוץ אילן בשנת השמיטה משום הפסד פירות שביעית, הרי גם בשאר שנים אסור לקצצו מצד איסור לא תשחית. ואם בקציצת ענפים ליכא איסורא, א"כ איצטריך קרא לאסור בשביעית גם קציצת מקצת האילן, וכן ראה במאירי שם שכתב ליישב כן לקושיות תוס'. ומה שלא תירץ תוס' כן משמע לכאורה דס"ל כהבאר שבע דגם בכריתת ענפים עובר. וכן כתב בשו"ת בית יצחק יו"ד (סימן קמ"ב) דאסור לקצוץ ענפים כי מה לי קוצץ כולו מה לי חציו. וראה עוד בדרכי תשובה (סימן קט"ז ס"ק נ"א).

והנה יש לדון אפילו לדברי המחמירין הנ"ל שאסור לקצוץ אפילו ענפים האם ניתן להקל בזה לצורך מצוה, וכבר הזכרנו דברי הבאר שבע שהתיר לצורך מצוה. וכן בפנים יפות (פרשת שופטים) כתב דבמקום מצוה מותר מעצי מערכה, וכן ממה שהשתמשו בשפוד של רימון לצליית הפסח. וראיתי בגליון בית המדרש קול יעקב לבמח"ס שושנת ישראל (הגר"ד קנר) שהעיר דאולי יש לומר דההיתר במקום מצוה אינו אלא כשמשתמש עם

תשובה: על ידי גוי[כ]. ומה הדין אם יש שאלה הנ"ל לקצוץ

הענפים לצורך מצוה, כמ"ש בפנים יפות הובא בדרכי תשובה שם לצורך סוכה וכו', כי אז נוכל לומר סברא שכל ההשחתה היינו לצורך תיקון כי הוא לשימוש מצוה. משא"כ אם כורת ענף כדי לפנות מקום לבנות הסוכה גרע, דהוי השחתה ואין הכרח דגם זה שרי. מיהו ידוע דעת הרא"ש והבאנו אותו בספרי אהל יעקב (סימן קט"ז) שלצורך מקומו מותר אפילו שלא במקום מצוה.

ולהלכה למעשה הרבה פוסקי זמנינו נקטן דאפילו שלא במקום מצוה אין איסור רק בקציצת כל האילן ולא הענפים בלבד. כך נקט בעל שבט הלוי הגרי"ש אלישיב והגר"נ קרליץ הובאו בספר החשוב עץ השדה (פרק י"א הערה ז'). וכן דעת הגר"ש מילר שליט"א אב"ד טאראנטו. ואע"פ שהבאנו לעיל ראיה מתוס' להחמיר, מ"מ בגליון שם רצו לדחות, דלשון המשנה בשביעית "מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית" משמע להו לתוס' שבשאר שנים מותר לקצוץ על האילן ולא ענפים בלבד, ושפיר הקשו דתיפוק ליה משום בל תשחית. ודעת במח"ס שבט הקהתי שליט"א הובא בספר מועדי הגר"ח חלק ב' (עמוד רס"ו).

כ. והנה לקצץ אילן שלם כדי לבנות שם סוכה, יש לדון בזה היטב, דהרי לפי המקילין הנ"ל אולי אין לנו סמך להקל במקום מצוה, לצורך קציצת כל האילן, ומ"מ נבאר כעת צדדי ההיתר ומדוע הכריע רבינו שליט"א דוקא על ידי גוי. כבר הזכרנו את דברי הרא"ש הובא בט"ז שם, שלצורך מקומו מותר לעקור אילן שלם, ואע"פ שיש אחרונים שדייקו מדברי הרמב"ם שחולק על דברי הרא"ש, מ"מ כבר הבאתי בספרי הדל, שהפתחי תשובה דקדק מדברי הרמב"ם שמותר, ואין איסור אלא דרך השחתה, ואם צריך למקומו לא נחשב דרך השחתה ומותר. וגם החתם סופר נקט דמותר לקצוץ אילן לצורך מקומו, עכ"פ כשיש לו ריוח על ידי הקציצה.

לעומת זה בשו"ת בית יצחק שם וכן בהר צבי או"ח (סימן ק"ב) הביא בשם תשובת בית יעקב (סימן ק"מ) להוכיח מדברי התוס' בב"ב דף כו. ד"ה אנא שחולק על דברי הרא"ש, ואסר לקוץ אילן מאכל לצורך וקמוף שהרי הקשו על מה ששנינו דקוצץ אילן שמפריע ונותן דמים, למה אין בזה משום איסור בל תשחית, ותירצו דמיירי באילן סרק. ומדלא תירצו דלצורך מקומו אין איסור בל תשחית, מוכח דס"ל דאף בכה"ג אסור.

אמנם לכאורה יש להדגיש היתר אחר שמצאנו בדברי האחרונים והארכנו בזה בספרי, בשו"ת יעבץ הובא בפ"ת ודרכי תשובה שם, כתב שמותר לצורך בניית מקוה לעקור אילן שלם, או לעשות בית הקברות. ויותר מזה מצאנו בשו"ת באר מש חלק הק (סימן קל"ו אות י"ד) שכתבו דמותר אפילו לצורך מניעת איסור כגון מי שיש לו אילן בחצרו שפירותיו מתולעים ובניו הקטנים אוכלים פירות מתולעים ואי אפשר לשמור אותם מזה. וכן בחוט שני הל' סוכות כתב דמותר לעקור אילן שלם כשיש אנשים שמגיעים בשבת וקוצצים ממנו פירות. לפי זה תהיה מותר לפנות מקום לבניית סוכה גם כן אם אין מקום אחר לעשות את הסוכה.

אולם אע"פ שיש מקילין, נראה שעדיף לקחת גוי לקצוץ אילן שלם, והטעם כיון שהאחרונים הנ"ל שהביאו מקום להקל גם כן מקצתם העדיפו להביא גוי לעשות את העקירה. וכבר הבאנו כמה דוגמאות דומים בספרי ושם ראינו מנהג המורין להעדיף אפילו במקום שיש מקילים לקחת גוי לעשות העקירה. ומה שהסתפקנו לגבי סוכה שבנוי רק לצורך נשים וקטנים שיש לדון מצד חיוב שלהם עד כמה נחשב לצורך מצוה ובאיזה דרגה ממילא הורה רבינו שליט"א לעשות על ידי גוי משום הספק, וכן ראיתי אחרים שהסתפקו בזה וממילא עדיף לעשות כנ"ל. ובספר קובץ הלכות להגר"ש קמינצקי שליט"א (פרק א' סעיף ט"ז) פסק שאין לקצוץ אילן מאכל כדי להעמיד סוכה במקומו, אבל מותר לקצוץ ענפי אילן מאכל כדי להעמיד סוכה תחת מקומם. ובהערה שם הביא מהגרי"א פארכהיימער שליט"א דומ"ץ לייקווד דכדאי למוכרו לנכרי בקנינים המועלים, ולהניח לנכרי לקוצצו. והגר"ש שליט"א אמר שדבריו נכונים ועצה זו מועיל בכל אופן אם צריך לקצוץ אילן מאכל לאיזה סיבה. ובספר מועדי הגר"ח שם הביא שהגר"ח קניבסקי שליט"א כתב שיתכן שיכול לקצוץ אילן לצורך בניית סוכה כשאין לו מקום אחר.

אילן או ענפים והוא רק לצורך סוכה שמיועד עבור נשים וקטנים, אם מותר לקצוץ?

תשובה: כנ"ל.

לקצוץ ענפים שמאהלים על סוכה בלי להודיע לחבירו

שאלה: אחד שיש בחצר שלו שכן ואילן שלו מאהיל על גבי סוכה שלי, האם מותר לי לקצוץ האילן או ענפים שלו בלי רשותו?

תשובה: לא[כא].

סוכה שנבנתה בשבת על ידי אינם שומרי תורה ומצוות

שאלה: סוכה שנבנתה בשבת על ידי אין שומרים תורה ומצוות אם מותר לישב בה בסוכת או הוי מצוה הבאה בעבירה?

תשובה: יתכן דזו מצוה הבאה בעבירה[כב].

כא. מי שבנה סוכה בחצירו וענפי האילן של שכן שלו מאהילין על הסוכה יש לדון אם חייב להודיע לחברו שקוצץ א הענפים. יש מי שסובר שמותר בלי רשותו מיהו אי אפשר לחייב את השכן לקוצצם, וכן הוא מבואר בשו"ע חו"מ (סימן קנ"ה סעיף כ"ח) לגבי נידון שראובן שיש לו תאנה והנוף נוטה על עלייתו של לוי ומעכבו מלטיח גגו, שיכול לוי לקוץ הנוף המעכבו, היינו שרשאי לקוץ אבל לא יכול לכוף אותו.

מיהו בגליון שם העיר ממדרש תנחומא (פרשת שופטים) מעשה ברבי חנינא בן אלעזר, שהיה לו אילן נטוע בתוך שדהו ונופיו נוטות לשדה אחר. בא אדם אחר וקבל לפניו ואמר, אילנו של איש לפוני נוטה לתוך שדי. אמר ליה: לך ובוא למחר. אמר ליה: כל הדינין הבאים לפניך, מיד אתה פוסק, ודיני אתה מאחר. מה עשה רבי חנינא, מיד שלח פועליו וקצץ את האילן שהיה בתוך שדהו ונוטה לשדה אחר. למחר בא אותו האיש לפניו לדין. אמר לו לבעל דינו צריך אתה לקוץ אותו. אמר לו, ולמה אילן שלך ענפיו נוטין לשדה אחר, אמר לו צא וראה כשם שאתה רואה את שלי, כך עשה את שלך. מיד הלך ועשה כך. ומשמע קצת שלא היה רשות לשכינו של ר' חנינא בן אלעזר לקוץ האילן מדעת עצמו, וצ"ע.

אולם מבואר בעוד מקום בשו"ע (סימן קנ"ה סעיף כ"ו) שהדבר מותר, וכן העלה לדינא בספר משפט צדק הל' שכנים (עמוד 522) בעל חלון שענפי עץ של שכנו מאפילים עליו, רשאי לקצוץ את הענפים שנכנסים לרשותו גם אם שכנו מתנגד, ואפילו אם זהו אילן מאכל, ורצוי לעשות זאת על ידי גוי. ואם שכנו הוציא הוצאות לקצוץ עבורו את הענפים, ישלם לו הניזק את הוצאותיו.

כב. בספר מועדי הגר"ח חלק ב' (תשובה תקמ"ה) הביא דעת הגר"ח קניבסקי שליט"א שכתב שהוי מצוה הבאה בעבירה. וכן קיבל תשובה במח"ס משנת יוסף וז"ל ע"ד שאלתו בעובדא דהוי בשומר תומ"צ שסיכם עם שכינו לעשות סוכה בשותפות, ושכינו אינו שומר תו"מ רח"ל ועושה הסוכה רק בשביל ילדיו, ובנה הסוכה בשבת, האם יוצאים ידי חובתם, דלכאורה הו"ל ממצוה הבאה בעבירה. והבאת מס' מקראי קודש להגרצ"פ פרנק זצ"ל (סוכות ח"ב ס"ו) שנשאל בזה, וענה עפ"י דברי התוס' (סוכה לא.) דלא אמרו מצוה הבאה בעבירה אלא כאשר המצוה באה ע"י העבירה, כגזל שמחמת העבירה עושה המצוה, וא"כ ה"ה הכא שפיר י"ל שיצאו יד"ח, כיון שאין המצוה ע"י העבירה, שהרי יכול לבנותה ביום חול בהיתר. עוד כתב ע"פ דברי התוס' (שם) דהיכא שכלתה העבירה בעשיית הסוכה קודם שבאה המצוה, לא אמרינן בה מצוה הבאה בעבירה.

הנה, מצד מצוה הבאה בעבירה, כבר הארכנו בזה בשו"ת משנ"י (ח"ג סי' כד, ח"ו סי' צד, ועוד) ושם מבואר דדעת רוב הפוסקים כר"י דאם נעשית העבירה לפני המצוה יצא י"ח, עיי"ש. – אך אולי יש לאסור מצד מעשה שבת, דבשו"ע (סי' רמד, ג) מבואר דאינו יהודי שבנה בית לישראל בשבת נכון להחמיר שלא יכנסו בו. ואולי ה"ה בנדו"ד. ולא מסתבר לחלק דשם מיירי בנכרי, וכאן בישראל. דכבר מפורש בשו"ע (או"ח שפה, ג) שאם הוא מחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי, וראה מש"כ בזה בשו"ת משנ"י (חי"ג סי' רפד, וסי' של), עכ"ל. וראה עוד בספר שביבי אש חלק ד' (סימן מ').

פתיחת שלאק שעל גבי הסוכה כשיש עליו מים

שאלה: בימי חג הסוכות וחול המועד סוכות, אם הניחו על גבי הסוכה שלאק מפלסטיק כיון שיש גשמים חזקים ונשאר עליו הרבה גשם, האם מותר להוריד אותו בחג או בחול המועד אם על ידי כך בודאי ירטיב את הקרקע?

תשובה: בחול המועד כן, ביום טוב לא על קרקע מצמיח[כג].

שביעית בד' מינים בחו"ל

שאלה: מוכר אתרוגים בחו"ל שואל אם מותר לו למכור אתרוגי אר"י בנחנטו ונלקטו בשביעית, על ידי שיבליע מחיר האתרוג בדמי לולבים מא"י כשאף הם שביעית?

תשובה: כן.

להשתמש עם הושענות משומשים

שאלה: מי ששכח לקנות ערבות

כג. והנה יש לעיין אם עוברים באיסור זורע וחורש כשמרימים השלאק שמכסה את הסוכה ועליו נמצא הרבה מים אחרי ירידת גשר הרבה, ומתחילה יש לי לציין שלא פירטנו בשאלה לרבינו שליט"א אם הקרקע מלא במים שלכאורה אפשר להקל כפי שהביא בכף החיים דברי היראים שמתיר לשפוך מים על גבי מים הכוונה שהקרקע מלא במים ואין בזה חשש זורע כיון שכבר נמצא שם הרבה מים, והביאו אותו להלכה גם בספר ארחות שבת חלק א'. ובספר אמת ליעקב (סימן תרכ"ו הערה 562) הביא דעת הגר"י קמניצקי זצ"ל שהיכא שירדו כל כך הרבה גשמים, עד שאין לקרקע שום תועלת מהמים היורדים מן הכיסוי, אז מותר להסיר הכיסוי גם אם המים יורדים ישירי למקום העשבים.

אולם בנידון דידן כשאין מים הקרקע יותר וכדומה יש לדון בזה, הנה ראינו כמה גדרים בשאלה דידן, אם המים נופלים על קרקע מרוצף או על גבי קרשים ואח"כ מתגלגלים למקום העשבים וכדומה, כבר פסק הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (הובא בספר הל' שבת להגר"ש איידר זצ"ל הל' זורה הערה ל"ו) שמותר בכה"ג, כיון שגלגול מים למקום העשבים נחשב ככח שני. ובאמת כך כתב לי רבינו שליט"א בזמנינו בתקופת הקורונה שיש הרבה אנשים מתפללים בחוץ וליטול הידים של הכהנים בשבת בחוץ לפעמים המים נשפך במקום ויורד קצת למקום דשא או אדמה, והורה לנו שמותר כיון שהוא כח שני ופסיק רישא דלא ניחא ליה, וכן כתב לי בעל מחבר שבט הקהתי שליט"א וציין לזה כבר בשו"ת הר צבי.

עכ"פ לשפוך ישיר על הקרקע ביום טוב אסור, וראיתי בשו"ת אורח יעקב חלק א' (סימן קכ"ב) להגר"י פארכהיימער שליט"א דומ"ץ לייקווד, והעיר כמה פרטים, אם במקום הסוכה אין קרקע מרוצף וגם אין שם קרשים, יכול לפרוש פלסטיק על הקרקע במקום ירידת המים, שירדו המים לפלסטיק זה לפני שיתגלגלו למקום עשבים, וגם בכה"ג נחשב גלגול המים למקום העשבים, כח שני, ומותר.

והוסיף שמותר לבקש מנכרי להסיר הכיסוי, דכוונתו היא רק להסיר את הכיסוי, והשקאת העשבים היא פסיק רישא, וקיימא לן דפסיק רישא על ידי עכו"ם מותר, ראה בסימן רנ"ג ס"ק צ"ט במשנה ברורה וכן בסימן רנ"ט ס"ק כ"א.

ומה שכתב רבינו שליט"א שבחול המועד מותר, יש לבאר את הדין, דהנה גם בחול המועד יש איסור השקאה אא"כ הוי דבר האבוד, ראה בשו"ע (סימן תקל"ז) אלא דמ"מ נראה דבחול המועד אין איסור בפסיק רישא. עי' במשנה ברורה (סימן תקל"ו ס"ק ה') דנראה דפסיק רישא בחול המועד מותר, וכן כתב בשש"כ (פרק ס"ו הערה צ"ח). וכן בספר זכרון שלמה הביא שכן דעת בעל הבאר משה והגר"י קמינצקי זצ"ל, ולכן בחול המועד מותר להוריד את הכיסוי מעל גבי הסוכה אף אם המים יורדים ישירות על מקום העשבים.

להושענות האם מותר לקחת את ההושענות של חבירו אחרי שכבר חבט אותם?

תשובה: כן[כד].

גדר לולב שנתייבש

שאלה: לולב שנתייבש באופן שאינו נראה לעינים אלא על ידי הסתכלות היטב האם הוא פסול?

תשובה: נראה דפסול[כה].

תיומת שאינו סגור

שאלה: מה הדין אם שני העלים של התיומת האמצעית אינם סגורים בשוה?

תשובה: כמדומני דכשר.

הידור מצוה בלולב ארוך ורחב

שאלה: האם יש הידור מצוה בלולב ארוך יותר?

כד. והנה בשו״ת שבט הלוי חלק ב׳ (סוף סימן נ״ח) כתב להקל בזה, וכן דעת הגרשז״א זצ״ל הובא בהליכות שלמה (פרק י״ב סעיף ו׳) ובספר חוט שני (פרק ט״ז עמוד רפ״ט). וראה עוד בשו״ת מקדש ישראל (סימן תקפ״ג) שהביא כמה פוסקים שהתירו להשתמש בזה שוב ובלבד שיש בהם עלים. אכן ראה בספר סוכת חיים שהביא דעת הגר״ח קניבסקי שליט״א שלא נהגו לקחת מאחרים ערבה חבוטה, ולכתחילה יש לקחת ערבה חדשה מהדורת, וראה בשו״ת רבבות אפרים חלק א׳ (סימן תכ״ט).

כה. והנה איתא בשו״ע (סימן תרמ״ה סעיף ה׳) לולב שיבשו רוב עליו או שדרתו פסול. ושיעור היבשות משיכלה מראה ירקות שבו וילבינו פניו. רמ״א: ויש אומרים שלא מקרי יבש אלא כשנתפרך בציפורן מחמת יבושתו וכן נוהגין במדינות אלו שאין לולבין מצויין. במשנה ברורה (ס״ק כ״ב) הביא דעת הראב״ד שאם עלה העליונה התיומת יבש פסול.

אולם בחזון איש (או״ח סימן קמ״ה ס״ק י״א) כתב שאם רק העלה האמצעי התייבש וכל העלים נשארו בלחותם מודה הראב״ד שכשר, ואפילו אם יבשו רוב עלי הלולב ראשם כשר, ורק באופן שיבשו רוב העלים וכל עלה ברובו פוסל הראב״ד אם גם התיומת התייבשה. וטעמו משום שהראב״ד דיבר על לולב שיבשו רוב עליו, ועל זה כתב אשם התיומת העליונה נשארה בלחותה הריהו מצילה את כל הלולב. אמנם אם התיומת התייבשה בשיעור כזה שבמיעוך מעט התפורר ותיפול, הרי זה פסול, משום שחוששים לו כאילו נקטם.

ולענין אם התיומת נשרפת על ידי החמה ראיתי בספר הליכות שלמה (פרק י׳ סעיף ג׳) שהביא פסקי הגרשז״א זצ״ל בזה שאם נשרף ראש התיומת מחמת השמש, אין זה בכלל יבש, וכשר לכתחילה אף להסוברים שיבשות התיומת פוסלת בכלשהו, כיון שלולב כולו עומד במראהו הירוק ולח הוא, הרי דלא כלתה לחלוחיתו מחמת עצמו, ואין זה נקרא יבש, וכשר. וכן כתב בשו״ת עמק התשובה חלק ה׳ (סימן מ״ב אות ג׳) שאין זה בגדר יבש, דעדיין עלה יפה הוא, ובתוכו יש לחות, ורק בראשו נעשה חום מהשמש, ואין זה נחשב יבש. ועי׳ עוד בשו״ת תשובות והנהגות חלק ג׳ (סימן קפ״א אות ה׳) וז״ל הידור הוא שלא יהא יובש כלל בראש התיומת גם מחמת השמש, וצריך שמראה שלו יהיה ירוק, אבל לחוש ביבש משהו לענין פסול נראה דרק אם מראהו נתלבן נפסל, אבל כשצבעו חום מהשמש וכדומה לא נפסל, וצריך שיהא ניכר שיבש לרוב בני אדם בלי שימת עין מיוחדת בדיוק, דלא גרע מכל פסולי הדר שכך נבדקים. וכיון שהפסול משום נקטם נראה שאין להחמיר אלא אם היבשות בשני חלקי העלה כבנקטם, וגם שיעור יבשות היינו כשנעשה לבן דוקא, ולא ידעתי למה המהדרין מבזבזים זמן רב למצוא לולב שראשו תהא כולו ירוק, ואולי זהו יופי והידור ללולב.

ונראה דמה שפורסם שמרן הגרי״ז מבריסק חשש לפסול בזה, וכן שבנחלק מעט ונראה משהו רווח לחשוש שפסול כהימנק (ראה להלן אות ד׳), או ברוין בראש התיומת מהשמש לחשוש שפסול משום יבש, ודלא כהמנהג להקל בזה משום שרביתה כן, הנה מרן זצ״ל לא חש כלל לפסול מדינא, רק חיפש בעצמו לולב מהודר שאין

תשובה: לא[כו].

הידור מצוה בלולב רחב

שאלה: האם יש הידור מצוה בלולב שרוחב יותר?

תשובה: כן.

עשה נענועים לפני ברכת שהחיינו

שאלה: אחד שעשה את הנענועים לפני שבירך ברכת שהחיינו ביום הראשון האם אפשר לברך עכשיו שהחיינו?

תשובה: נראה דכן, דעדיין יש לו הלל והושענות.

אתרוג עם נקודות שחורות

שאלה: נקודה שחורה על האתרוג שאינה נראית רק כיון שיש שם שתים, דפסול, האם נחשב לנקודה הנראית?

תשובה: כן נלענ"ד.

אתרוג עם מראה כעשבים

שאלה: מה הדין באתרוג שיש לו מראה בחוטם שהוא ירוק כעשבי השדה?

תשובה: כשר.

ספק בהדס ביום ראשון

שאלה: אחד שיש לו הדס ויש לו ספק אם הוא משולש האם ניתן להשתמש בו?

תשובה: לא ביום טוב ראשון.

נקטם עץ ההדס

שאלה: מה הדין למעשה אם נקטם עץ ההדס וגם עלה אחד, האם נפסל בזה?

תשובה: כמדומני שלא.

ערבות לבלב

שאלה: האם צריכים להקפיד על ערבות שיהיו לבלבים?

תשובה: לא צריך אבל כדאי.

בו מקום אפילו לחקור על כשרותו, והפוסקים התירו, והוא לא חולק להורות שפסול, רק חיפש בלי הוראת היתר, ומזה נהגו כן גם כמה מתלמידיו, ובמק"א צידדתי שהיתר אינו רק ביופי, אלא גם בכשרותו שנראה לעין מיד שאין בו פגם, יש בזה מצות ואנוהו כמו יופי, עכ"ל.

ובספר קובץ הלכות להגר"ש קמניצקי שליט"א הל' סוכות (עמוד ער"ב) פסק שלולב שראש העלה האמצעי יש בו מראה אדום וכנראה שנשרף מחום השמש, יש להחמיר שלא ליטלם דקשה מאוד לידע בבירור מחמת השמש ולא מחמת עצמו.

כו. והנה המגן אברהם (סימן תער"ב ס"ק ג') כתב לענין נר חנוכה דיש הידור בנרות שעוה ארוכים, דכשהם ארוכים הם נאים יותר כמו בנרות יוה"כ ולולב ואתרוג וכדומה. מיהו בשו"ת אבני ישפה חלק א' (סימן קכ"ד) הביא מספר טורי אבן במסכת חגיגה דף ז. ד"ה וג"ח שחלק על המגן אברהם עי' שם.

מ"מ מבואר מדברי המגן אברהם שיש מקום לומר שיש הידור בלולב ארוך, ובשיעורי הלכה להגר"ש פעלדער שליט"א כתב שבמציאות לפעמים יש לולב שהוא ארוך יותר ועלול להיות עקום קצת, ומ"מ כיון שאין פסול בלולב עקום אלא אם הוא עקום שדומה למגל, ולולב ישר ממש אינו אלא הידור שהביא הספר חיים וברכה, לכן עדיף יותר להדר על לולב ארוך שההדור זה מבואר במגן אברהם, אפילו שאינו ישר לגמרי. ועכ"פ מנהג כמה מורי הוראה שליט"א כדעת רבינו שליט"א שעדיף לולב ישר ולכן במציאות אם הוא ארוך יותר מדאי אין את ההידור הזה.

אם עדיף לבחור ערבה עם קנה אדום

שאלה: כשיש לפניו ב׳ ערבות אחד עם קנה אדום, ואחד עם קנה ירוק, האם יש עדיפות לבחור את הערבה עם קנה האדום?

תשובה: כן.

להסתכל בכשרות האתרוג בשבת

שאלה: האם מותר להסתכל באתרוג בשבת לברר כשרותו?

תשובה: אם ימצא כשר אולי יהיה מוקצה מחמת חסרון כיס[כז].

חכם שאסר לגבי פסק הלכה באתרוגים

שאלה: נשאלתי מרב אחד שהגיע אליו שואל עם אתרוג שרב אחר שלא היה במקום כבר אמר שהאתרוג פסול האם מותר לרב השני להתיר אותו או שאלה כזה שייך לכלל הנפסק ברמ״א סימן רמ״ב סעיף ל״א חכם שטימא אין חבירו רשאי להתיר, נדה ע״ז, דף ז?

תשובה: נלענ״ד שלא יכשיר[כח].

גדול קנה ד׳ מינים מקטן אם יצא

שאלה: קטן שהוא קנה ד׳ מינים כדי למכור, וגדול קנה ממנו האם יצא ידי חובת ד׳ מינים בדיעבד?

תשובה: לכאורה לא.

ואם לא, האם חייב ליטול את של חבירו עם ברכה או בלי ברכה?

תשובה: עם ברכה. [בע״פ הוסיף: נפק״מ מדין לכם ביום הראשון]

שאלה: ובענין הנ״ל אם גדול נותן לקטן למכור, כגון שהקטן עושה שליחות הגדול, האם לכתחילה יכולים לקנות ממנו?

תשובה: לא. [בפ״ע הוסיף: שאם מניחים על הדלפק ואומרים להניח התשלום בקופסא כמו כן אם הקטן אומר שלא יגנבו והקטן הוא לא המוכר עצמו שרי.]

שאלה: ולגבי ערבות שקטן קיטף מן ההפקר האם מותר לקנות ממנו לכתחילה?

תשובה: לא.

אשה שנטלה לולב בלי להסיר טבעותיה

שאלה: אשה ששכחה להסיר טבעותיה בשעה שנטלה לולב, האם היא צריכה ליטול שנית?

תשובה: לא.

כז. בשו״ת ויען דוד חלק י׳ (סימן מ״ג) נשאל בזה וכתב לגבי מוקצה נראה שאין חשש כיון שיכול הריח בו כמ״ש בשו״ת ויען דוד חלק ט׳ (סימן ע״ט) מיהו לכאורה יש כאן שאלה של הכנה, הגם שאין בו מעשה לא גרע מחיפוש בספר תורה שוב העיר דחיפוש בספר תורה אינו אסור אלא אם עשה מעשה כגון לגלול את התורה לחפש משהו משא״כ ראיה בעלמא אין איסור, ואת״ל שיש איסור ממצוא חפצך לעיין בנכסיו בכה״ג הוי לצורך חפצי שמים ומותר עי׳ שם.

כח. ראה תשובה ארוכה שכתבתי להגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א מח״ס גם אני אודך וברוב חסדו הדפיס אותו בקובץ שמו״ל מה טובו אהלך יעקב גליון ד׳ תשרי תש״פ. ובאמת קיימא לן שמצוות גם כן שייך הענין הורה בה חכם, היינו כשהורה חכם אחד כבר לאיסור, לא ישאל לחכם אחר שיתיר, וה״ה להיפך, ראה ברש״י במסכת חולין דף לז: ד״ה שהורה בה חכם, ואריכות בכל הסוגיא ביורה דעה (סימן רמ״ב סעיף ל״א).

ובספר חוט שני (פרק י״ז אות ב׳) הביא שאם שאל החכם השני והתיר לו, ואין לו אתרוג אחר אלא זה שהורה עליו החכם השני להיתר, צריך ליקח אותו למצוה, משא״כ באיסור והיתר שלא יאכל אף אם אין לו אחרת.

נענועים באשה הנוטלת ד' מינים

שאלה: האם אשה צריכה לנענע את הד' מינים?

תשובה: לא.

אב שביקש מבנו לקנות אתרוג איזה יתן לו

שאלה: אב שצוה את בנו שיקנה אתרוג או לולב בשבילו וגם בשביל אביו שלו, וקנה שתי אתרוגים וא' מהם מהודר יותר מהשני, יש לעיין האם הבן מחויב לתת לאביו האתרוג המהודר יותר משום כיבוד אב, או שיכול לקחת בשביל עצמו האתרוג המהודר?

תשובה: יקיים גם מצוה כיבוד אב[כט]. [בנוסף למצות ד' מינים י.א.ס]

כט. והנה יש לדון האם בנידון דידן צריך הבן לקחת את האתרוג המהודר בשביל עצמו מאחר וזה מצוה שהקב"ה ציוה אותו לקיים ואילו כיבוד אב ואם אינו מחויב לכבד משל עצמו אלא משל אביו כמ"ש ביורה דעה (סימן ר"מ סעיף ה'). ומאידך יש לדון דהרי מצות כיבוד אב ואם הוי דאורייתא ויכול לקיים גם את המצוה באופן מהודר ואילו המהודר ביותר להביא לאביו כדי לקיים את מצוה של כיבוד אב כמ"ש רבינו שליט"א שיכול לקיים גם את זה וגם את זה.

והנה מצאתי שכבר דנו בזה בספרי האחרונים, בשערי תשובה (סימן תרנ"ח ס"ק י"ב) הביא מהכנה"ג דמי שרוצה לקנות לולב ואתרוג, ואחד רוצה לקנותו בעד חכם גדול הדור, שאין צריך להניחו לפני הגדול, דמה דציונו ה' אין חולקין כבוד לרב, דיותר קרוב אצל עצמו לעשות המצוה שצונו הקב"ה. והבכורי יעקב (סוף סימן תרנ"ו) הביא את דבריו והוסיף דלפי זה ה"ה באביו אין צריך לנהוג כבוד בזה, דהא אין חיוב לכבד אביו משל עצמו אלא משל אביו, וא"כ אין חיוב לכבדו במצוה של הקב"ה. ובשו"ת חקי חיים חלק ד' (סימן קל"א) כתב דאם המהודר עולה יותר מהאינו מהודר פשוט שאין צריך לתת את המהודר לאביו דהרי קיימא לן דכיבוד אב ואם משל האב ולא משל הבן, ואפילו אם האתרוג אותו מחיר אין לוותר כי יש שיטות דס"ל דהידור מצוה הוי מדאורייתא, וראה עוד בשו"ת ערוגת הבושם או"ח (סימן י"ט). ובספר הליכות שלמה (פרק י"א הערה 4) נשאל בזה והשיב דאין זה קשור לכיבוד אב, ומאחר והמצוה מוטל על שניהם הרי הם קודמים. וראה עוד בספר בירורי חיים חלק ד' (סימן כ"ח אות ב') ובספר שמחת ישראל (פרק א' סעיף ל"א) אריכות בזה.

אמנם מאידך מצאנו בספר חשוקי חמד סוכה (עמוד שנ"ז) שכתב כי מצות כיבוד אב דאורייתא, וכאן הרי לא יתבטל מהמצוה שנאמר חייך קודמים, כי יכול לקיים שניהם, לקחת לעצמו אתרוג מהודר, ואת המהודר יותר יקנה לאביו כדי לקיים מצות כיבוד אב. וכן בשו"ת משיב נבונים חלק א' (סימן כ"ג) כתב שמותר לתת לאביו אם יש לבן אתרוג כשר שאין בו חשש פסול. ובספר סוכת חיים (עמוד רס"ה) (לידידי הגרש"ב לונדינסקי שליט"א מרא דאתרא קהילת אור גדלי' בלייקווד) הביא שם ששמע מהגר"ט ווייס שליט"א גאב"ד דעדה החרדית דהרי הידור מצוה דרבנן, ואילו כיבוד אב מן התורה וממילא פשוט דצריך לתת לאביו. ובספר דרך שיחה חלק א' (עמוד רפ"ז) הביא שמרן הגר"ח קניבסקי שליט"א נהג לתת את האתרוג המהודר לאביו, כי בלאו הכי היה מברך על אתרוג של אביו זצ"ל.

ובשו"ת שבט הקהתי חלק ד' (סימן קע"ה) כתב לחלק, דאם אין אביו יודע שהבן לוקח לעצמו המהודר, אינו מחויב ליתן לאביו, דהבן רוצה לקיים בעצמו הידור מצוה, אבל אם האבל רואה דהבן בחר לעצמו מהודר, ויש לאביו חלישת הדעת, בכה"ג יש חיוב ליתן לאביו המהודר. אך כתב דאפשר גם בכה"ג אין לו חיוב ליתן, דבשו"ת מהר"ם מלובלין (סימן קל"ו ד"ה ועתה) כתב דאם אין הבן מכלים את אביו ומצערו במעשה אלא בשב ואל תעשה, אין חשש, ואע"ג דלחד תירוץ של הר"ן אם על ידי כיבוד האב יחסר מהבן איזה ריוח, אין להבן לצער אביו, אלא יפסיד הבן הריוח ולא יצער את אביו, היינו נמי דוקא כשצריך הבן לעשות מעשה לצער את אביו ולהקיצו משנתו. א"כ הכא נמי כיון דאין הבן עושה מעשה בידים לצערו אלא על ידי שלוקח לעצמו האתרוג המהודר ממילא מצטער אביו, אינו מחויב לחסר מצות של הידור מצוה בשבילו, עכת"ד.

רבי יצחק טוביה וויים
גאב"ד העדה החרדית ירושלים

שו"ת ממרן הגרי"ט וויים שליט"א בענינים שונים

נכתב ונערך על ידי הגאון רבי שמחה תהלים שליט"א מתוך שו"ת שערי צדיקים כת"י

'שלום עליכם' בשבת חוה"מ

שאלה: האם מזמרים בליל שבת קודש שחל להיות בחוה"מ 'שלום עליכם' ו'רבון כל העולמים'?

תשובה: פאר וואס נישט? סאיז נישט שבת?! בודאי שכן.

לחם משנה

שאלה: אחד שיש לו בשבת רק חלה אחת, מה עדיף, האם לחלק את החלה לשתים בשביל לחם משנה, או עדיף לברך על השלם.

תשובה: עדיף לברך על חלה שלימה.

שנים מקרא בלילה

שאלה: האם אפשר לומר 'שנים מקרא ואחד תרגום' בלילה? ומה הדין בליל שבת ובליל מוצ"ש?

תשובה: כתוב בשערי תשובה סי' רפה, בשם האריז"ל, שאין לומר תרגום בלילה. ומכל מקום לענין ליל שבת מותר. ולגבי מוצש"ק לא שמעתי.

קריאת התורה בארץ ישראל לבן חו"ל

פעם כשהרב היה חלש, שאל אחד אותו [ללא הסכמת הגבאים], היות והוא בא מחו"ל בשבוע זה, ושם יקראו בשב"ק פרשת שלח, וכאן בא"י יקראו פרשת קרח, האם מעיקר הדין עליו לשמוע את ב' הפרשיות - שלח וקרח, או דסגי בפרשת קרח בלבד?

הגבאים ראו מה שאירע, וקראו [כדי לא להטריח את הרב] ואמרו לו, שבבית המדרש של סאטמאר יש מנין שקוראים בו את ב' הפרשיות. ואולם השואל לא רצה לקבל את דבריהם, ושאל שוב שהוא רוצה לדעת את עיקר הדין בזה!

השיב לו הרב: חאפט אריין אלע מצוות!

והיה נראה לשואל שכוונת הרב היא שאכן מצד עיקר הדין עליו לשמוע את ב' הפרשיות. אך הגבאים אמרו לו, שאין כן דעת הרב, ושמעיקר הדין אינו צריך לשמוע אלא פר' קרח, כיון שהוא נמצא כעת בארץ ישראל. ולא זו בלבד, אלא שפעם א' אחד רצה לארגן בבית המדרש של הרב מנין לקרא בתורה ב' הפרשיות, ולא הסכים הרב לזה.

ובספר סוכת חיים שם כתב ששמע מהגר"י בלוי זצ"ל מח"ס פתחי חושן והגר"מ גרוס שליט"א דס"ל דהבן יכול ליטול את האתרוג המהודר ולא להביא לאביו, ומהגר"נ קרליץ זצ"ל שמע שאין הבן חייב לתת את האתרוג משום כיבוד אב, ומ"מ ראוי לתת לאביו את המהודר יותר.

קידוש לבנה או ויהי נועם - מה קודם?

שאלה: אדם שהתפלל מעריב במוצ"ש במנין, והאריך בתפילתו, וכאשר בא לומר 'ויהי נועם' יצאו הציבור לומר 'קידוש לבנה', מה יעשה, יאמר ויהי נועם תחילה או שיקדש הלבנה תחילה?

תשובה: מסתמא קידוש לבנה תחילה.

תספורת לכבוד ראש השנה

שאלה: כתב השו"ע (או"ח סי' תקפא ס"ד): "מכבסין ומסתפרין בערב ר"ה". ויש לדון, כאשר ראש השנה חל להיות ביום ב', האם עדיף שיסתפר בערב שבת שיהא גם לכבוד שבת, או עדיף שיסתפר ביום א' ערב ראש השנה?

תשובה: יותר טוב שיסתפר בערב ראש השנה.

השלכה לפח את הלולב והאתרוג

שאלה: האם לאחר סיום חג הסוכות, יכול להשליך לפח האשפה את הלולב והאתרוג?

תשובה: לא!!! ישאיר אותם בביתו עד לחג הסוכות של השנה הבאה, ויועיל לו לשמירה.

כתיבת חידושי תורה בחוה"מ

שאלה: האם מותר לכתוב חידושי תורה בחוה"מ [הושענא רבה]?

תשובה: אם הוא חושש שאם ימתין עד לאחר יו"ט ישכח - מותר.

תפילה על חוף הים

שאלה: אחד שנמצא בים והגיע זמן תפילת מנחה, ויש לו ב' אפשרויות: א] להתפלל עם בגד ים ובמנין, ב] להתפלל עם בגדים רגילים ביחידות, מה עדיף?

תשובה: עם בגדים רגילים ביחידות.

אודות השחיטה באירופה

ראיתי כשסיפרו לו שבאירופה אוסרים את השחיטה, וכמעט קפץ מהכסא שלו [הגאב"ד היה אז בגיל 90 שנה], ושאל: למה הם אוסרים את השחיטה? וענה לו אחד, הם אומרים שיש בזה צער בעלי חיים, אבל עיקר הסיבה היא בגלל הערביים. אמר הגאב"ד: נראה לי דאדרבה עיקר הסיבה היא מחמת היהודים ולא מחמת הערביים.

סידור בשירותים

שאלה: אחד שיש לו סידור בכיס, האם יכול להכנס לשירותים?

תשובה: לא, צריך כיס בתוך כיס.

שאלת המשך: ואם הסידור בתוך שקית ניילון, ובתוך הכיס, האם מותר?

תשובה: רק ניילון כהה או שעטפו בנייר, שאי אפשר לראות את הסידור ממנו - מותר.

רבי יוסף ליברמן
ראש ישיבת שומרי החומות
ורב קהל סדיגורה, מח"ס משנת יוסף, ירושלים

תשובות ממרן הגאון האדיר רבי יוסף ליברמן שליט"א בענינים שונים

[תודתי לנכדו ידידי היקר הגאון הנפלא רבי יחיאל חיים ליברמן שליט"א שהמציא לי התשובות לזיכוי הרבים]

צירוף לזימון למי שאכל בשוגג חוץ לסוכה

שוכט"ם להמופלג בתורה, ועוסק בה בתדירא, הרה"ג ר' מתתיהו גבאי שליט"א, מח"ם 'בית מתתיהו' ועו"ם.

אחדשה"ט,

ע"ד השאלה במי שאכל בשוגג חוץ לסוכה, וכגון שלא ידע שנסגר הגג שעל הסוכה, אם ניתן לצרפו לזימון, שלפי המבואר בשו"ע (או"ח סי' קצו) אין מזמנין על מי שאכל דבר איסור, ובמשנ"ב (סק"א) כתב שאף כשאין איסור בעצם המאכל, רק האדם אסרו על עצמו, ג"כ אין מזמנין עליו. ולהלן (סק"ד) כ', שגם כשאכל בשוגג אין לצרפו לזימון. ולפי"ז יצאת לדון, דהואיל שמדברי המג"א (סי' תרמ) מבואר דאכילה חוץ לסוכה הוי איסור, אולי אין לזמן על מי שאכל בשוגג חוץ לסוכה.

לענ"ד נראה דרק באופן שהמאכל עצמו אסור עליו, או שזמן אכילתו הוא באיסור כגון ביום תענית ציבור, אין מזמנין עליו, כיון דהוי אכילת איסור שאין בידו לאכלו בהיתר כלל. אבל בנדו"ד שהמאכל כשר ואין איסור בזמן אכילתו, והיה בידו לאכול בהיתר, אלא שבשוגג מחסרון ידיעה אכל חוץ לסוכה, בכה"ג אין זה חשיב אכילת איסור, ושפיר מזמנין עליו.

דושת"ה

קנין ד' מינים לבניו הקטנים

בס"ד, י"ג חשון תשע"ז

בחודש מרחשון, יתברך בכל ענין, מע"כ האברך היקר, בקודש נאדר, מופלא ומופלג בתורה וביראת שמים, דולה ומשקה מבארות עמוקים, כבוד שמו משבחים ומפארים, הרה"ג מו"ה ישראל דייטעל שליט"א, מחכמי התורה בעיה"ת בני ברק.

אחדשה"ט,

ע"ד שאלתך בדבר המחלו' הידועה אם צריך להקנות הד' מינים לקטן ביום הראשון דסוכות כדי שיקיים לכם, או סגי במה שנטלו אף שלא הקנו לו, ואז יוכל ליתן הד' מינים לעוד קטן ואפילו לגדול לצאת בהם יד"ח. והסתפקת במי שיש לו כמה בנים קטנים ורוצה לצאת הדעה שצריך להקנותן לקטן, האם יכול להקנותן לכולם שיהיו שותפין בו ואז יצאו כולם יד"ח לכם.

ראה בשו"ת משנ"י (ח"י סי' קיב) שהבאתי פלוגתת הראשונים בזה, לדעת הריטב"א (סוכה ב: ד"ה א"ר יהודה) קטן שמחנכים אותו במצוות, חייב לעשות לו מצוה בהכשר גמור כגדול. ולדעת המרדכי (סוכה סו"פ לולב הגזול סי' תרנט) בשם הראב"ן, שאם אוחז עם התינוק, כיון שלא יצא מידו לגמרי שפיר דמי [שלא קנה הקטן ויכול גדול לצאת בו אח"כ].

והנה בשו"ע (סי' תרנח, ו) כ' לא יתננו ביום הראשון לקטן קודם שיצא בו, מפני שהקטן קונה, ואינו מקנה לאחרים מה"ת, ונמצא שאם החזירו לו אינו מוחזר וכו', ואם תופס עם התינוק, כיון שלא יצא מידו שפיר דמי עכ"ל. ובמשנ"ב (שם סקכ"ח) כתב בשם המג"א א"ר ופמ"ג, שזה מועיל רק לגדול שיוכל לצאת בו אח"כ, דלא קנהו הקטן, אבל מצות חינוך לא קיים האב באופן זה, ושדעת הבגדי ישע שמקיים בזה מצות חינוך, דעכ"פ מתחנך הבן למצוות, וכ"מ במרדכי בשם ראב"ן. ובשעה"צ (סקל"ו) ביאר דמחלוקתם היא, אם בחינוך קטן די שיחנכנו לעצם מצוה, אפילו בלי פרטיה, וכן ס"ל להבגדי ישע. או שצריך לחנכו לכל פרטי המצוה, שיהא שייך לקטן ולא יהא שאול לו בלבד, וכן סברי המג"א וסייעתו.

ובהסבר פלוגתתם כ' הביכורי יעקב (תרנח סקי"ח) וערוך לנר (סוכה מו:), שכל שעצם המעשה כמו שגדול עושהו, אלא שמעכב דין פרטי שהקטן בכלל אינו מרגיש ואינו יודע ממנו, ס"ל להראב"ן שמקיים בזה מצות חינוך. - והיינו דכיון שתהא הבעלות של האתרוג שלו, אינו ניכר בחפצא דמצוה, לכן ס"ל לראב"ן שיכול לאחוז באתרוג יחד עם התינוק, באופן שלא יצא מידי האב, שאינו ניכר שעושה כן בכדי שלא יקנהו הקטן, אלא כן דרך דבר יקר לשמור עליו ולא להוציאו מידו [כמו בס"ת כשנותנים לקטן בשמחת תורה]. וכן בשאול ביו"ט א', שהוא רק פרט במצוה, ואין הקטן יודע כל הפרטים, אין חשש שיתרגל בהן, ושפיר מקיים מצות חינוך אפילו כשאין הקטן יודע כל הפרטים. ולפ"ד הבגדי ישע יצא יד"ח חינוך.

ואנו נוהגין לא להקנות לקטן, רק לחנכו לקיום המצוה, וכדעת הבגדי ישע דכדי לחנך הקטן אי"צ להקנותו ממש, ודי באתרוג שאול או כשאוחז האתרוג יחד עם הקטן, וא"כ יכול לחנך בזה כמה בנים קטנים בזה אחר

זה. ובפרט אם מיירי בקטן שהגיע לגיל הפעוטות, שקיי"ל בשו"ע (סי' תרנח, ו) דרק מן התורה אין קטן מקנה לאחריני, אבל מדרבנן שפיר מקנה, וא"כ למצות חינוך שהוא רק מדרבנן, שפיר יכול קטן להקנות לחבירו ויוצא מצות חינוך.

אבל אם רוצה להקנות ממש לקטן ושיועיל גם מה"ת לצאת יד"ח לכם, כדמשמע לשון הגמ' דלא ליקני אינשי הושענא לינוקא, דאקנויי קני אקנויי לא מקני, דמשמע שצריך הקנאה ממש ואז אין יכול להקנות לעוד קטן. וע"כ הסתפקת אם מועילה שותפות שעי"ז יצאו כולם יד"ח לכם.

הנה בשו"ע (סי' תרנח, ז) כ' דשותפין שקנו לולב או אתרוג במתנה, אין אחד מהם יוצא בו יד"ח ביום הראשון עד שיתן לו חלקו במתנה, ובהגה, דדוקא שלא קנו לצורך מצוה, אבל אם קנו לצורך מצוה יוצאים בו מסתמא, וא"צ אחד ליתן חלקו במתנה לשני, דאדעתא דהכי קנאוהו ואמרינן יש ברירה. ועיין בבית מאיר שמפלפל בזה אי אמרינן ברירה בדאורייתא עיי"ש, וע"ע במג"א (סק"י) ומשנ"ב (סקל"ב). נמצא לגבי קטנים שחיובם רק מדרבנן, הרי לכו"ע יש בזה דין ברירה, ושפיר יכול לעשות כן שיקנה אתרוג אחד ויקנה לבניו הקטנים בשותפות, ואז יוכל כל אחד ואחד לצאת בזה בלי שיצטרכו להקנות אחד לשני.

דושת"ה בברכה

קריאת פ' בראשית שמו"ת בשמחת תורה

בס"ד, ה' אדר שני תשע"ט

שוכט"ם למע"כ ש"ב המופלג בתורה, ועוסק בה בתדירא, הרה"ג ר' פנחם זעליג בלויא שליט"א, מח"ם 'אדני פז' וראש כולל 'קנין יוסף', בית שמש.

אחדשה"ט,

על דבר אשר כתב בס' חוט שני (הל' שבת ח"ד עמ' קיד) דאפשר להקל לקרות שמו"ת של פ' בראשית בשמחת תורה מזמן שהתחילו לקרות פ' בראשית, דאעפ"י שאין זה כקריאת התורה של יום שני וחמישי, מ"מ הרי כבר התחילו לקרות פ' בראשית ותוקפו כקריאת מנחה בשבת שכבר התחילו מחדש. – ושואל כת"ר לפי"ז, מה הדין כשמתפלל במנין שעדיין לא קראו בראשית, אם יכול להתחיל בקריאת בראשית כשיש ודאי ציבור אחר שקראו בראשית, דנחשב כקורא עם הציבור, כיון דיש כבר ציבור הקורא בראשית. או דילמא, כיון דבמקום שמתפלל עדיין לא קראו בראשית, אינו יכול להתחיל בקריאת בראשית.

וצידד כת"ר דאם ציבור מסויים קראו כבר בראשית יכול לקרוא בראשית שמו"ת, דהנה בשו"ע (רפה, ד) מבואר דקריאת שמו"ת הוא "עד המנחה", וכתב בקצוה"ש (סי' עב סק"ז) דהכוונה לשעה שמתפללים בביהכ"נ. ונסתפק שם מה הדין כאשר בביהכ"נ שהוא קבוע שמה כבר התפללו מנחה והוא לא התפלל עמהם, ויש עוד ביכ"נ שלא התפללו עדיין, אם הוא נגרר בזה אחר ביהכ"נ הקבוע שלו או לא. – וא"כ בנידו"ד אפשר דאם ציבור מסויים קראו כבר בראשית

יוכל להתחיל לקרוא בראשית שמו״ת, אעפ״י שבבית מדרשו לא קראו עדיין בראשית, אתו״ד.

לענ״ד נראה דאין לך בו אלא חידושו של החוט שני, והבו דלא לוסיף עלה. דהנה עיקר חידושו מבוסס על זה שקריאת שמח״ת תוקפו כקריאת מנחה בשבת, אך גם בשבת לא ברירא מילתא להקל בשופי לקרות שמו״ת מיד אחרי מנחה, דהרי לשון השו״ע (רפה, ג) הוא ד״מיום ראשון ואילך חשיב עם הציבור״. ונהי דבמשנ״ב (סק״ז) פירש, דכוונת המחבר ממנחה ו׳יום ראשון׳ לאו דווקא, מ״מ עיין פסק״ת (רפה, ו) דיש שתמהו על הכרעת המשנ״ב להתיר בהחלט ממנחה ולמעלה, בעוד שבראשונים מצינו דעות בזה, ובספרי גדולי האחרונים מצאנו שהעתיקו כסתימת לשון הטושו״ע מ״יום ראשון״.

ומה שציין להקל עפ״י הקצוה״ש אינו מוכרח, דשאני התם שהקילו לקרות שמו״ת מזמן מנחה, ובהא נסתפק מה הדין כשהגיע כבר זמן מנחה ויש שכבר התפללו, ויש שלא התפללו, האם נגרר אחר ביהכ״נ שמתפלל שם בקביעות או לא. משא״כ בנידו״ד אין התחלת שמו״ת של בראשית תלוי בזמן מנחה, אלא במה שכבר התחילו לקרוא פ׳ בראשית, ואין אדם זה יכול לקרות שמו״ת של פ׳ בראשית לפני שסיים הוא והציבור שמתפלל עמהם קריאת פ׳ ׳וזאת הברכה׳.

וגם, המעיין בדברי הקצוה״ש יראה שכתב כן לענין זמן סיום קריאת שמו״ת של פרשת השבוע שעומד בה, אבל לגבי זמן התחלת קריאת שמו״ת של פרשת השבוע הבא העתיק (לעיל סק״ג) את ספיקת הפמ״ג אם הוא מזמן תפלת המנחה או מיום ראשון דוקא עיי״ש, ושמעינן מינה דלענין זמן התחלת הקריאה לא הוי ברירא ליה דאזלינן בתר הציבור, ורק לענין סיום הזמן ס״ל בבירור דאזלינן בתר הציבור, אלא שנסתפק בתר איזה ציבור, אם דוקא דידיה או גם ציבור אחר. – ולפי״ז בנדו״ד דמיירי בקריאת פ׳ בראשית שהוא משבוע הבא, אין לנו כלל סייעתא מדברי הקצוה״ש שיועיל מה שציבור אחר התחילו כבר בקריאתה, וילע״ע בזה.

דושה״ט בברכה

רבי יצחק זילברשטיין
ראש כולל בית דוד חולון
גאב"ד רמת אלחנן

קרש שזכה להיות במזרח הסוכה, האם ישאר במזרח

שאלה: נאמר בירושלמי בשבת (והו"ד בר"ן שם דף לז ע"א מדפי הרי"ף): "אמר ר' אמי והקמות את המשכן כמשפטו, וכי יש משפט לעצים, אלא קרש שזכה להנתן בצפון ינתן בצפון לעולם, וכן בדרום ינתן בדרום. לפיכך רושמין עליהם שלא יחליפו", עכ"ל. ויש לעיין האם הלכה זו נאמרה גם בקרשי הסוכה, דמי שזכה להיות במזרח, [שלשם לפעמים מתפללים], ישאר במזרח. ואולי רק בקרשים שהם חפצי קודש נאמרה הלכה זו ולא בקרשי סוכה שהם רק תשמישי מצוה. אולם מהעובדות שמובאות בהמשך הירושלמי הנ"ל, שמביא הר"ן, דגם בחלוקת כבוד להיכנס ראשון נאמרה הלכה זו, דמי שזכה להיכנס ראשון ישאר בכיבוד זה. נראה דגם בסוכה כך?

כמו כן יש להסתפק במזוזות באם מזוזה זכתה להיות בחדר שבו לומדים תורה, אם רשאי להעבירה אחר הבדיקה, לחדר אשר אוכלים?

תשובה: בספר "כף החיים" (סימן תרל סק"ה) כתב להעמיד את קרשי הסוכה כסדר דנאמר כמשפטם. וציין לעיין בסימן ח' (אות יז) וכונתו שעושים לטלית עטרה לסימן שאותן ציציות שזכו להיות לפניו, ישארו לעולם לפניו. והוא מהשל"ה הביאו במשנ"ב (סימן ח' סק"ט). ועיי"ש עוד דהאר"י לא הקפיד ע"ז. ואפשר דה"ה בענייננו.

ואולי בזה יובן יותר דברי הגר"א (המובא בשער הציון סימן תרעו אות יד) הסובר שבנר חנוכה ביום השני ואילך, תמיד יתחיל להדליק מהנר העיקרי הסמוך לפתח. וכתב שער הציון דחולק על מה שכתוב בשו"ע שיברך על הנוסף, משום דהלא אינו אלא למהדר ביותר, ויניח עיקר המצוה ויברך על הרשות?! ולכאורה הדברים צ"ב, דאם מדליק ראשון את הנר הנוסף אזי הוא העיקר. אולם לדברינו אתי שפיר, דכיון שאמש הדליק את הסמוך לפתח, אם כן זכה נר זה להיות עיקר ואסור לשנותו ולהפכו להידור ואם הנר של אמש ישאר עיקר, נמצא שהדליק ובירך על הרשות והניח את העיקר.

ונראה שסוכה שהתנה עליה מראש שהקרשים שבמזרח לא ישארו שם לעולם אלא בכל פעם כפי שיזדמן לו, דמועיל התנאי שלא יצטרך להקפיד על סדר הקרשים. ומה שבמשכן לא התנו תנאי כזה, הוא דאז אנו מורידים את הקדושה של קרש צפון לכתחילה. ולכן גם בטלית עדיף לעשות עטרה ולא לעשות תנאי שיש בזה הורדה מקדושה.

רמז לקוף שיסכך את הסוכה האם הסוכה כשרה

שאלה: ישנם נכים שיש להם קופים מאולפים העושים כל מה שבעליהם רומזים להם לעשות. ויש להסתפק כשרומזים לקוף שיסכך סוכתם על ידי שיניח מחצלת כשרה על הסוכה, האם הסוכה כשרה ע"י סיכוך כזה?

תשובה: נאמר במסכת סוכה דף ח ע"ב סוכת גנב"ך... סוכת בהמה..., סוכה מכל מקום כשרה, ובלבד שתהא מסוככת כהלכתה. וביאר הלבוש (סימן תרלה) שסוכת בהמה פירושו הוא שעשאו ישראל לצורך בהמה להציל תחתיה. אולם הגליוני הש"ס פירש שעשאה בהמה דומיא דאינך. ויעוין בשו"ת הרשב"א (ח"ג סימן רנט) שהביא דברי השואל שכתב דאין שייכות לעכו"ם בשום עשיות של מצוות, והשיב הרשב"א וז"ל: האיש כמוך יאמר דבר זה, וכי סוכה שעשאה עכו"ם מי מיפסלא לבית הלל דלא בעי סוכה לשם חג, וגם סוכת גנב"ך כשרה, עכ"ל. ומשמע מתיבת "וגם" דהכי קאמר לא מבעי שעשאה עכו"ם, רק אפילו עשאה בהמה כשרה, עכ"ל הגליוני הש"ס. ולכאורה מבואר מדבריו לנידון שאלתנו דמהני הסיכוך ע"י הקוף.

אמנם יש לעיין מהי כוונת הגליוני הש"ס, האם לבהמה שסככה כדי שיהיה לה צל, וכעין מה שכתוב בספר הברית שיש בהמה שקוראים לה "בונה", והיא בונה בתים ועושה גשרים ועוברת על גשרים מעבר הנהר לעברו השני, וכעין זה מצינו במסכת בבא קמא (דף לה ע"א) לגבי שור פקח שעלתה לו נשיכה בגבו וקא בעי למקלייה ואיגנדר בקוטמא ומנא ידעינן דלבתר דקלייה קמגנדר בקוטמא, ומקשה הגמ' מי איכא כי האי גוונא, ומשיבה אין דההוא תורא דהוה בי רב פפא דהוה כיבין ליה חינכיה עייל ופתקיה לנזייתא ושתי שיכרא ואיתסי, וכעין זה יעוין בירושלמי (מסכת תרומות פ"ח ה"ג) חד בר נש זמין חד רבן ואייתיב כלבא גביה אמר ליה ביזיון אנא חייב לך אמר ליה רבי טיבו אנא משלם ליה שביין עלון לקרתא עאל חד מינהון בעא מינסב איתתי ואכל ביציו. ואולי רק לבהמה כזו נתכוון גליוני הש"ס, והסוכה כשרה כיון שהבהמה סיככה לעשות לעצמה צל, וכמו שהציפור עושה לעצמה קן כדי לגדל אפרוחיה. אולם בנידוננו שהנכה רמז לקוף לסכך, לא יועיל כיון שהקוף לא סיכך לשם צל, רק לשם כוונה לשמוע בקול בעליו, ואע"ג שכוונת הנכה היתה לשם לצל, בכ"ז כיון שהקוף לא מבין שמסכך לצל, אולי הסוכה פסולה. או דילמא כוונת הגליוני הש"ס רק באופן זה שבעל הקוף רמז לקוף שיסכך הסוכה כשרה, כיון שדומה למסכך סוכתו ע"י מנוף, שאם מכוין בהפעלת המנוף לשם סיכוך לשם צל, לכאורה הסוכה כשרה, [כמובא להלן]. וכך גם כשמרמז לקוף, אבל "הבונה" שסיכך על דעת עצמו, אולי הסוכה פסולה, וצ"ע.

ויעוין בהליכות שלמה (מועדים, פרק ח סי"ג) שכתב בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל, שאם הונח סוכה מאליה ולא ע"י מעשה אדם, אם היתה דעת הבעלים באותה שעה שיהא לצל הסוכה כשרה, ודייק כן מלשון השו"ע (סי' תרלה ס"א וכן הוא לשון הרמב"ם פ"ה מסוכה ה"ט) סוכה שנעשית מאליה פסולה, לפי שלא נעשית לצל וכו',

משמע שכל הפסול דוקא כיון שלא נעשית לצל, אבל כאשר נעשית לצל, אפילו שנעשית מאליה כשרה. [ויעו"ש מה שהקשה שהרי מקרא מפורש הוא חג הסוכות תעשה לך דמשמע דבעינן עשייה גמורה ולא ממילא, ומ"מ לדינא קיי"ל כדעת השו"ע שהסוכה כשרה אף שהסכך הונח מאליו].

וכן משמע מהאבני נזר (או"ח סימן תעה) שדן אם מותר לסכך ע"י קטן וכתב "דסוכה כל שאינה עומדת לצל אף שמוצל לא מקרי סוכה, ועל כן כשלא עשאה לצל, אף שאחר כך חישב עליה לצל דהוי סוכה אחר כך, הוי תעשה ולא מן העשוי, כיון דבשעת עשיה היתה פסולה, ומחשבה שאחר כך לא הוי מעשה אלא גרמא בעלמא. ואם כן במצווה את הקטן לסכך כיון שבעל הבית חישב עליה בשעת מעשה לצל, דבשעת עשיה היתה סוכה עומדת לצל על ידי מחשבת בעל הבית, שפיר מועיל עשיית הקטן דאין צריך מחשבה כלל", עכ"ד. הרי נלמד מדבריו שצריך כוונה בשעת עשיית הסוכה לסככה לשם צל, ואפילו אם קטן שם את הסכך והגדול חשב לצל מועיל, וא"כ משמע מדבריו, דאפילו אם נעשה הסכך מאליו, כל זמן שיש כוונה לשם צל, כשר. ויתכן דה"ה לענייננו, וצ"ע.

סוכה גבוהה ואי אפשר לו לסככה כי אם ע"י מנוף

שאלה: אדם שסוכתו גבוהה [פחות מכ' אמה], ואין לו מי שיניח שם את הסכך, האם תהיה הסוכה כשרה אם יניח את הסכך ע"י מנוף, ויכוון לשם סוכה?

תשובה: הסיכוך חייב להיעשות בכוונה לשם צל, דהיינו להגן מפני השרב ולא לשם צניעות בעלמא, כמבואר במסכת סוכה דף ח ע"ב, סוכת גנב"ך כשרה ובלבד שתהא מסוככת כהלכתה, כלומר שעשאה לשם צל. וכן פסק בשו"ע (או"ח סימן תרלה ס"א) "סוכה אע"פ שלא נעשית לשם מצוה כשרה, והוא שתהיה עשויה לצל, כגון סוכת גוים, נשים וכו', אבל סוכה שנעשית מאליה פסולה, לפי שלא נעשית לצל". ולפי זה סכך שהונח שלא בכוונה, כגון שרוח הפילה את הסכך על הסוכה לכאורה פסול. אמנם מהאבני נזר (הנ"ל) משמע שצריך כוונה בשעת עשית הסוכה לסככה לשם צל, ואפילו קטן הניח את הסכך והגדול חשב לצל מועיל.

והנה הביאור הלכה (ריש סימן יד ד"ה להצריך) כתב שראוי להמנע מלעשות ציצית ולולב וסוכה ע"י קטן, וטעמו שסו"ס המג"א והפמ"ג (שם סק"ג) נקטו את שיטת ר"ת (המובא בתוס' גיטין דף מה ע"ב ד"ה כל שישנו) שמי שאינו מחויב במצוה אינו כשר לעשיה, ולדבריו גם סוכת גנב"ך היא כשרה רק בדיעבד, עיי"ש.

ונראה בנידון שאלתנו שאין לו אפשרות לסכך אלא על ידי מנוף, יש להקל אם בשעה שהמנוף מניח את הסכך, חושב לשם צל, אף שאינו מניח בעצמו את הסכך, והכא עדיף שהרי אפילו בציצית דבעי עשיה חשובה לשם מצוה דנו הפוסקים להקל בטוית ציצית על ידי מכונה כמבואר בחזו"א (או"ח סימן ו ד"ה ונראה) ובשו"ת הר צבי (או"ח ח"א

סימן י), ויתכן דבסוכה יועיל הסיכוך במנוף אפילו לאוסרים טוויית ציצית במכונה, כי בסוכה אין צריך עשיה חשובה, רק שיהא לשם צל, על דרך שביאר מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (בספר הערות, דף ח ע"ב ד"ה והאי) את שיטת ר"ת הנ"ל לחלק בין עשית ציצית ותפילין דבעי עשיה חשובה, כי צריך עשיה לשם מצוה, ובהא מי שאינו מחויב במצוה אינו כשר לעשיה, משא"כ בסוכה שא"צ עשיה לשם סוכה א"כ אין שום חשיבות בעשיה. [ועיין בזה בספר הסוכה השלם (פסקים והערות מהגרש"ז אויערבך בסוף הספר, אות ה) ובספר הליכות שלמה (מועדים, פרק ח סעיף יג)].

האם מותר להרוג ביו"ט יתוש המפריע לשנתו בסוכה

שאלה: היושן בסוכה ויש שם יתושים ומצערים אותו, האם מותר להרוג אותם ביו"ט, או שמא אסור משום דהוה נטילת נשמה?

תשובה: שמעתי בשם הגאון ר' יעקב קמינצקי זצ"ל שאם יתוש או זבוב מצערים אותו בסוכה מותר להרגו, דאמרינן מתוך שהותרה נטילת נשמה לצורך, הותרה גם שלא לצורך, כמבואר במשנ"ב (סימן תקיח סק"א) דכל המלאכות השייכות לאוכל נפש כגון הבערה ושחיטה, אמרינן בה מתוך, ולכאורה מותר להרגם גם בכל יו"ט, ולאו דוקא בסוכה. ואולי בשאר יו"ט אפשר לו להכנס לחדר אחר משא"כ בסוכות.

ויש להעיר על דבריו מתוך דברי הרדב"ז שהביא המשנ"ב (סימן תקלג סק"כ) שזבובים ויתושים המצערים את האדם מותר להרגן בחול המועד, דאין לך צורך אדם גדול מזה, ואע"ג דמצי להבריחם מיד יחזרו עליו. משמע דרק בחול המועד מותר להרגן, ולא ביו"ט.

ויתכן שיש להתיר על ידי התזת ספריי, דהנה כתב מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קובץ תשובות ח"א סימן לו) דאסור להתיזו בשבת, משום דהוה פסיק רישא והוה כוחו ממש, והביא שראה בשם החזו"א שבחלון פתוח ולצורך חולה מותר. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו סימן קלט ב) כתב שאם אינו זורק עליהם ממש אינו רק דבר שאינו מתכוון ולא הוה פסיק רישא, ואם יש לו צער גדול יעשה בשינוי, ואם אי אפשר מותר אף בלא שינוי. ונראה דבסוכה כאשר ממילא יש חורים בסכך והוה כחלון פתוח, וגם הוה מצטער גדול, מותר להתיז ספריי שלא עליהם ממש, וצ"ע.

בירך המוציא ולישב בסוכה ועף הסכך

שאלה: בירך 'המוציא לחם מן הארץ' וגם 'לישב בסוכה', ולא הספיק לאכול עד שבאה רוח חזקה והעיפה את הסכך, ורוצה עכשיו ללכת לחפש את הסכך ולהשימו מחדש על סוכתו, איך יתנהג בענין שתי הברכות?

תשובה: בענין ברכת המוציא - נראה שיאכל פירור לחם מחוץ לסוכה, כדי שברכת 'המוציא' לא תהיה ברכה לבטלה, ואף על פי שהוא נוהג לא לאכול ולא לשתות כלום מחוץ לסוכה ואפילו אכילת ארעי כמבואר בשו"ע (סימן תרלט ס"ב ובמשנ"ב ס"ק יד), בכל זאת עדיף שיאכל אכילת עראי מחוץ לסוכה כדי להציל את ברכת המוציא שלא תצא לבטלה, והדבר דומה למה שכתב הרמ"א (סימן רעא ס"ה ובמשנ"ב ס"ק כו) אדם ששכח להבדיל עד לאחר שבירך המוציא ונזכר קודם שאכל, יאכל תחלה ואח"כ יבדיל, כדי שלא תהיה הברכה לבטלה. יעו"ש, הרי שמוטב לו לאכול קצת באיסור, כדי להציל את הברכה, וה"ה בענייננו.

ויש לדון דאולי עדיף לא לאכול גם את הפירור מחוץ לסוכה, ויתחיל מיד בעשיית הסוכה, ואין זה הפסק לגבי ברכת המוציא, דהליכה לא הוי הפסק, כמבואר במשנ"ב (סימן ח ס"ק לג) דהאחרונים הסכימו דעצם הליכה לא חשיב הפסק, שתי תשובות בדבר, א. דהתם הוה מחלוקת הפוסקים שיש אומרים דעצם ההליכה הוה הפסק, ואם כן למה צריך להכנס לספק ברכות, בשביל דבר שמותר לאכול חוץ לסוכה, ב. דהא כתב השו"ע (סימן רו ס"ג) שלא להפסיק בין הברכה לאכילה, יותר מכדי דיבור. ואם הוא רוצה להיות משובח ולאכול בסוכה יצא שכרו בהפסדו משום הני טעמי.

בענין ברכת לישב בסוכה - אין צריך לברך שנית, אלא שלא יפסיק בדיבור, ולא יסיח דעתו עד שיעלה את הסכך על דפנות הסוכה. והדבר דומה למבואר בשו"ע (סימן כה סעיף יב) מי שמניח תפילין של יד ובירך, ובתחלת ההידוק נפסק הקשר של יד, והוצרך לעשות קשר אחר, אם לא הסיח דעתו, אינו צריך לחזור ולברך, וה"ה בענייננו.

ואע"פ שאכל את הפירור מחוץ לסוכה לא הוי הפסק בין ברכת 'לישב בסוכה' למצות הישיבה בסוכה, כמבואר בשו"ע (סימן רט ס"ה) ובמשנ"ב (סימן רט סק"ח) שאם בירך על כוס בורא פרי הגפן והתחיל לשתותו והיה מים, אם היה דעתו לשתות גם שאר יין, אין צריך לברך שוב על היין ואף דכוס זה היה מים, והתחיל לשתותו, אפילו הכי לא מקרי הפסק כיון שלא הפסיק בדיבור בינתיים, יעו"ש. הרי שטעימה לא הוי הפסק בין ברכת היין לשתיית היין, וה"ה בענייננו.

והנה מצינו דין דומה במשנ"ב (סימן תרלט ס"ק מח) במי שקידש בליל סוכות והתחיל לאכול ואחר כך ראה שהגג לא היה פתוח, שיאכל שוב כזית ויברך לישב בסוכה. יעו"ש. וצ"ע מאי שנא מהמבואר במשנ"ב (סימן כה סק"נ) שמי שיש בידו תפילין בלי קשר ובירך ועשה קשר והניח, דבדיעבד שפיר עולה לו הברכה שעשה, דעשיית הקשר אינה הפסק. ויש לתרץ דהמברך בסוכה שעל גבה גגון אינה סוכה כלל, ודינה כדין הבית, משא"כ במברך על תפילין שאין בה קשר, שם תפילין עליהם, אלא שיש בהם חסרון.

בירך על לולב כשהוא עדיין עטוף בניילון היברך שנית

שאלה: בעל תשובה שבירך 'על נטילת לולב', ונענע את הלולב, והלולב היה עטוף בניילון, ולא ידע שהוא חציצה, והעיר לו אחד הרי זה חציצה, כמבואר בשו"ע (סימן תרנא ס"ז), ומסתפק האם כשיטול פעם שנית את הלולב, יהיה חייב לברך שנית, או שברכתו הראשונה עולה לו לנטילה השנית?

תשובה: לכאורה הדבר דומה למברך על הנחת תפילין בשעה שמונחים עדיין בכיס, שבדיעבד אין כאן הפסק ומוציא את התפילין ומניחם, כמבואר בשו"ע (סימן כה ס"ח) דצריך לברך לאחר ההנחה על הקבורת. וכתב המשנ"ב (ס"ק כה) דקודם לכן לכתחילה אין ראוי לברך דהוי קודם דקודם. והתוס' בסוכה דף לט ע"א (ד"ה עובר) דימו אתרוג המונח בכלי, לתפילין קודם זמן הנחה על הקיבורת, יעו"ש. וכל זה אם לא הסיח דעתו, אבל אם הסיח דעתו בין הברכה להנחה, חוזר ומברך. ולכן בעניננו אם עדיין לא הניח הלולב מידו יוציאו ויטלנו על סמך ברכתו הראשונה, אך אם כבר הניח את הלולב והסיח דעתו, חייב לברך שנית.

האם מותר להאזין לשיעור כשברור שירדם מחוץ לסוכה

שאלה: תלמיד חכם העייף מאד, וחפץ לשמוע שיעור תורני, אך כמעט בטוח שיירדם באמצע השיעור מחוץ לסוכה, האם מותר ללכת לשמוע את השיעור?

תשובה: ישתדל לשמוע ולהאזין ולא להרדם, ואם לא יעלה בידו, אין בו עון, משום שמצות סוכה הוא תשבו כעין תדורו, וגם בכל ימות השנה אדם נרדם כשהוא עייף בבית הכנסת, ולא מקפיד להרדם רק בבית, וכעין מה שכתב המשנ"ב (תרלט סק"ל) ובשער הציון (ס"ק נז), שאדם הרגיל לשמוע הבדלה כל השנה בבית הכנסת, יכולים לשמוע בסוכות גם כן בבית הכנסת.

ויעוין בבן איש חי (שנה ראשונה פרשת האזינו סעיף ח) שכתב וז"ל: "אבל שינה... אסור לישן [אפילו שינת ארעי] חוץ לסוכה, לפיכך אם רואה אדם חבירו בבית הכנסת מתנמנם בעת קריאת ס"ת, וכיוצא, צריך לעורר אותו", עכ"ל. ואין הדברים סותרים למה שכתבנו אנו. שדבריו אמורים ביחס לאדם אחר, החייב להעיר אותו כדי שלא יתבטל מהסוכה, אבל לאדם עצמו, מותר לילך לבית הכנסת לשמוע דברי התורה, כיון שמצידו הרי זה תשבו כעין תדורו.

אולם בקונטרס זמן שמחתינו (סימן א) כתב בשם מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל דמי שיושב בבית הכנסת ומרגיש שעלול להרדם, צריך לעמוד ולעשות כל טצדקי שלא ירדם, ומי שיודע בעצמו שעלול להרדם שישים לעצמו שומר, וכן כתב שם בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל דאסור ללכת לשיעור כשיודע שיתנמנם שם, וכן אדם שיודע שהוא מתנמנם בשעת נסיעה, אסור לו לנסוע, עיי"ש.

לסמוך קצה הסכך שלו על כותל חבירו שלא מדעתו

שאלה: האם מותר לסמוך את קצה הסכך שלו על גבי כותל של חבירו שלא מדעתו? ומה הדין כשחבירו מתנגד לכך, בטענה שהסוכה מפריעה לו?

תשובה: נראה שמותר להניח סכך על גבי כותלו של חבירו שלא מדעתו, וראיה לכך מהמבואר ברמ"א (חו"מ סימן קנג ס"ד) שאם בעל החצר רוצה לקבוע זיז בכותל חבירו, בעל הכותל יכול למחות בו [אפילו בזיז פחות מטפח]. וביאר הסמ"ע (שם סק"י) שאע"ג דאין שייך היזק ראיה מחצר לגג, מ"מ יכול לומר זיזך יקלקל כותלי, יעו"ש. משמע שלולא טענה זו, לא יכול לחבירו למחות. ואם כן בענייננו שהסכך אינו יכול להזיק את הכותל, כיון שאינו כבד, והוא רק נסמך באופן ארעי על גבי הכותל, לכאורה אין חבירו יכול למחות.

ויש להוסיף שאין דרכם של בני ישראל להקפיד אחד על משנהו בהקמת סוכה של מצוה אם בגלל זה יסבול קצת בהיזק ראיה, בהאפלה וכדו', ומצינו סמוכין על כך במסכת בבא בתרא (דף ו ע"ב) שסוכת מצוה, עד שבעה יומין לא הוי חזקה, [ועיין בתוס' דלאו דוקא שבעה דשמיני עצרת לא יוכל לסתור], ורק לבתר שבעה יומין הוי חזקה, ופירש"י שכיון דשבקוה עלה יותר מן הצורך הוי ליה למחויי, ומינה דהא בכדי הצורך רגילות הוא שלא למחות. וכן נפסק בשו"ע (חו"מ סימן קנ"ג סעיף יז) דאין חזקה לסוכת החג כל שבעה ימי החג, עיי"ש. ולכאורה הטעם הוא בגלל ההנחה הפשוטה והמושכל הראשון שאין דרכם של בני ישראל להקפיד אחד על משנהו בהקמת סוכה דמצוה, גם כאשר בגלל זה יסבול קצת באותם הימים מהיזק ראיה או האפלת אור וכדומה. [אך צריכים מקימי הסוכה לצמצם להקימה סמוך לחג בכל מידת האפשרות].

אמנם אם השכן בכל זאת מתנגד, בטענה שהסוכה מפריעה לו, ובית הדין אכן רואים שיש בסיס לטענותיו, נראה שאי אפשר לכפות עליו את בניית הסוכה, כי סוף סוף אין זה מדת סדום. וכן כתב בספר עיקרי הד"ט (סימן לב אות יג) שאם חבירו מעכב עליו מלבנות סוכה כי טוען שהוא מאפיל עליו, יכול לטעון כן, דכל מה שאמרינן דניחא ליה לאיניש, הני מילי בסתמא, אבל כאשר הוא מתנגד להדיא, יכול למחות, [וכן משמע במשנ"ב (סימן יד ס"ק יג)]. וכן משמע מדברי השערי תשובה (סימן תרלז סק"א) דסוכות השותפים דקפדי אהדדי פסולה, יעו"ש.

רבי עזריאל אויערבאך
אב"ד בית וגן
מח"ס לבושי עז

שאלות ותשובות ממרן הגר"ע אויערבאך שליט"א
בענין בן אר"י בחו"ל ביום טוב שני וענינים שונים

נכתב ונערך על ידי הגאון רבי משה צבי ארי' טשעסיר שליט"א

ליל יו"ט שני

א) האם יש להתפלל ערבית עם בציבור הגם שמאריך יותר מהציבור (שמתפלל תפילת חול), או עדיף להתפלל ביחידות.

יתפלל תפילת חול עם הציבור, ויתפלל יותר במהירות.

ב) כשמתפלל תפילת חול בשעה שהציבור מתפלל תפילת יו"ט (אותה התפילה), האם חשיב תפילה בציבור.

אפשר דחשיב תפילה בציבור וכעי"ז מצינו לענין תפילת שחרית ומוסף. דבג' ברכות ראשונות מתפללין בשוה.

ג) האם אומר 'אתה חוננתנו'.

כן.

ד) מה יעשה לענין הבדלה.

יבדיל מוצאי יו"ט ראשון בצנעה, בחדר פרטי.

ה) האם חייב ליטול ידיו ולהשתתף בסעודת יו"ט עם משפחתו, שאם אינו משתתף ניכר שאצלו אינו יו"ט.

א"צ, דאינו ראי'. דאפשר אינו אוכל משום שאינו מרגיש טוב.

ו) האם חשיב ביטול תורה.

לא. דכדי שלא יזלזלו ביו"ט שני זהירין בזה.

ז) האם אפשר להשתתף בזימון ולברך על הכוס. (דאצלו אינו סעודת יו"ט, ואינו מזכיר 'יעלה ויבא').

למה לא. רק בציור שא"א לצרף אכילה של זה עם אכילה של זה אינו מצטרף לזימון.

ח) האם אשה תדליקה נרות בלא ברכה כמו שאר הנשים שנמצאים שם.

א"צ, דמעיקר הדין א"צ להדליק בכלל אלא יוצא עם הבעה"ב. ומו"ח ביו"ט שני של ר"ה לא הדליק בעצמו כמו ביו"ט ראשון וערב שבת, אלא יצא עם הדלקת אשתי. דההדלקה אינו אלא משום כבוד יו"ט. וכעין מה שמדליקין נרות בברית. דבאמת מה שמדליקין בכל ערב שבת ויו"ט אינו מוסיף אורה, שיש חשמל. ולכן יש להדליק החשמל קודם להדלקת נרות ולכון על שניהם. ובאמת מצד הסברא אפשר לברך אף על חשמל, שמוסיף אורה וללא ישכל בעץ ואבן. אין אנו יודעין כל הענינים של הדלקת נר. אבל ביו"ט

שני א״א לעשות כן. אלא טוב לכוין ׳שעון שבת׳ קודם יו״ט שתדלק הנרות קודם להדלקת נרות.

ט) איזה מלאכות אפשר לעשות בצנעה.

מותר לעשות כל המלאכות בצנעה ובלבד שלא תהי׳ ניכר. דאינו אסור מצד מראית העין, דמראית העין אסור אפי׳ בחדרי חדרים. ואינו אלא משום שלא יזלזלו ביו״ט שני. ולכן בצנעה מותר. דאצלו חול.

י) האם מותר לעלות לתורה.

יש נידון בזה. עי׳ בספר יום טוב כהלכתה. יש שם כל השאלות. כל השאלות לא היו שכיח. אבל היום נעשו שכיח.

יא) האם כהן נושא כפיו.

כן. דממנ״פ, בני חו״ל נושאין כפיהם מצד היו״ט. ובני א״י נושאין כפיהם בכל יום.

שמיני עצרת

יב) האם יש להשתדל לעלות לתורה בשמיני עצרת (שאצלו הוא שמחת תורה).

כן.

שמחת תורה

יג) בשמחת תורה (אסרו חג לבני א״י), האם יש להתפלל בצנעה בתפילין. או עדיף להניח תפילין בבית ולקרות ק״ש ולהתפלל עם הציבור.

יתפלל ביחידות בתפילין.

יד) האם מותר לעלות לתורה בשמחת תורה (לא גרע מקטנים).

מותר. אבל א״צ. אם קורין לו לעלות יעלה.

טו) האם ראוי שלא תהי׳ ׳מכובד׳ באמירת הפסוקים בהקפות.

אפשר. אינו מוציא הציבור בכלל.

טז) מאימתי יכול להתחיל שמו״ת בפ׳ בראשית.

לאחר שחרית של שמיני עצרת. אע״פ שעדיין לא שמע פ׳ בראשית.

יז) האם מותר לבן א״י לעשות מלאכה לבן חו״ל הנמצא בא״י ביו״ט שני.

מותר לעשות בשבילו. אבל אסור לבן חו״ל לבקש מהבן א״י לעשות המלאכה, דהמלאכה אינו אסור אלא הדיבור - דיבור של חול. אבל מותר לבקש ממנו קודם יו״ט. ובדרך רמז מותר אף ביו״ט.

ענינים נוספים

א) בן חו״ל שבנו בן א״י, האם יש לאב חיוב סיפור יציא״מ לבנו בסדר בליל יו״ט שני[א].

זה שאלה ישנה. הוא מח׳ רב נחום זצ״ל והגרי״ש אלישיב זצ״ל. רב נחום היה סובר

א. לכאו׳ תלוי אי הוא חיוב מצד האב או מצד הבן. וגם נפק״מ בבנו קטן, דאי הוא חיוב מצד האב הוא חיוב מדאו׳. אבל אי מצד הבן אינו אלא מדרבנן מצד מצות חינוך. וראיתי בספר סוכת חיים (פסח ח״ב עמ׳ תעז׳)

דיש חיוב. אבל הרב אלישיב היה סובר דאין כזה דבר[ב].

ב) כשיש רק כהן א', האם הציבור אומרים ה'רבש"ע' על חלום רע[ג] בשעת ברכת כהנים.

בחו"ל שאין הכהנים נושאים כפיהם אלא בתפילת מוסף ביו"ט, ובין יו"ט ליו"ט יש לאדם כמה חלומות, יש לאומרה[ד], דלרוב ראשונים גם בכהן א' מקיים מ"ע מדאו'[ה]. אבל בא"י שנושאין כפיהם בכל יום נוהגין שלא לאומרה כשיש רק כהן אחת.

ג) האם מותר לכתוב דברי תורה בחוה"מ[ו].

אם ירא שמא ישכח, דהוא דבר האבוד. ואפי' אם יש לו ספק מותר. דספק דבר האבוד ג"כ מותר.

דגם נפק"מ בקטן שנרדם לפני שסיפרו לו סיפור יציא"מ. דאי מצד חיובא דבן א"צ להקיצו. אבל אי מצד חיובא דאב יש לדון אם מחויב להקיצו.

ב. בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סי' קנו' כ' דבמצות סיפור נכללו ב' ענינים. א' לספר מנפלאות הבורא ית"ש להשריש בו אמונה. ב' לספר מצוות הלילה פסח ומצה. ושניהם בכלל מ"ע דסיפור. וכשמספר ביו"ט לבן א"י מקיים המצוה כשמספר באמונה ולא כשמספר ממצות הלילה. (ע"ע בח"ד שכ' דפשוט דתלוי בהמספר. ועיי"ש שמביא שגדול א' מחו"ל ביקר הגרי"ז ביו"ט שני ואצל הגרי"ז היה אסרו חג, וחקר האם מקיים בזה מצוה קבלת פני רבו ברגל. והניח בצ"ע. וע"ע בשו"ת בצל החכמה ח"א סי' סג'). בספר מאורי המועדים (עניני פסח עמ' עב') הו' בשם הגרמ"ד סאלאוויציק זצ"ל דהוא חיובא דאב, והבן הוא 'חפצא דמצוה'. שעל ידו מקיים האב מצות סיפור יציא"מ. (עיי"ש שמביא ראי' ממתני' בקידושין כט' דמצינו כמה דברים שחייב האב בבנו, ולא נקט סיפור יציא"מ. אלא ע"כ דהוא חיובא דאב, אלא שנתקיים ע"י בנו). וכן דעת הגראי"ל שטיינמן זצ"ל (ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה) והגר"ח קניבסקי שליט"א (דרך שיחה פ' בא. ועיי"ש שכ' דהא דלא תנן במס' קידושין שם הוא משום דמצות סיפור יציא"מ אינו מתקיים רק לבנו, אלא גם לאשתו ואפי' עי' עצמו – פסחים קטז'). וכן ראיתי בספר סוכת חיים שם שכן פסק הגרי"ש אלישיב זצ"ל בין לקולא (אב בן א"י ובנו בן חו"ל) ובין לחומרא (אב בן חו"ל ובנו בן א"י). בספר משלחן רבי אליהו ברוך (פינקל) מביא דעת הגר"נ פרצוביץ זצ"ל שאם האב הוא מא"י ובנו מחו"ל בוודאי שאין חיוב על האב. וגם אם האב הוא מחו"ל ובנו מא"י אינו מחויב לספר לבנו, דצריך לספר בכל הנסים שנעשו 'ביום הזה' ("זכור את יום הזה"). וכ' דאצל הבן אינ 'ביום הזה' אין האב מקיים מצותו אם מספר לבנו. ועיי"ש שכ' הגרא"ב דתלוי במח' הרמב"ם (פ"ז הל' חו"מ וספה"מ מ' קנז') והחינוך (מצוה כא'). וע"ע בספר חוט שני שבת ח"ג עמ' רלד'.

ג. עי' מחבר סי' קל'.

ד. עי' ברמ"א שכ' "ובמקום שאין עולין לדוכן (כמו במדינותינו שאין נ"כ כל השנה רק ביום טוב – משנ"ב) יאמר כל זה בשעה שהשליח צבור אומר שים שלום, ויסיים בהדי שליח צבור, שיענו הקהל אמן (הר"ן פ' הרואה)".

ה. עי' בסי' קכח' בטור, ב"י, ב"ח, ט"ז ס"ק ג', משנ"ב ס"ק (לז' ו)לט' ובאור הלכה סעי' כה' ד"ה יותר. וע"ע תוס' מנחות מד'.

ו. המחבר בסי' תקמה' ס"א כ' "אסור לכתוב בחול המועד ואפילו להגיה אות אחת בספר אסור". אבל בס"ט כ' "ואם שמע דבר חידוש מותר לכתבו כדי שלא ישכח. וכן אם ראה ספר מחודש מותר להעתיקו אם לא ימצא להעתיקו לאחר המועד". ובמשנ"ב מביא דה"ה דמותר לשמוע לכתחילה כדי לכותבו. וגם אין חילוק בין אם שמע החידוש מאחר או שחדשו הוא בעצמו. בשו"ת מן השמים (סי' לב' והו' בשערי תשובה) מוסיף ביאור

ד) האם ראוי עכ״פ לקצר בכתיבה – כתיבת ראשי תיבות[ז]. **א״צ, מותר**[ח].

לזה, דאם לדבר האבוד התירו לכתבם בחוה״מ, כ״ש משום איבוד תורה מותר. ובט״ז ומאמר מרדכי כ׳ דהוא דבר האבד, מפני שאחר המועד יש לו לחבר חידושים אחרים ולכותבם. ואם יתעכב בכתיבת החידוש הישן יבטלנו מלימוד חידושים אחרים אחר המועד. ומבו׳ דאפי׳ אי אין חשש שישכח לאחר המועד. (ואף שבימינו יש לנו ״טייפ״ ויכול להקליט שלא ישכח, ראיתי בספר תשובות אבגדור הלוי שאמר הרה״ג ר׳ אבגדור הלוי נבנצל שליט״א דגם בהקלטה יש מלאכה). ובשו״ת תשובות והנהגות ח״ג סי׳ קנב׳ מביא שהחזו״א זצ״ל נהג לכתוב חידושיו כרגיל בחוה״מ, ובריטב״א (מו״ק יח׳:) כ׳ שהתירו לו רבותיו לכתוב חידושיו בחוה״מ. ומדלא חילקו בזה משמע שהתירו כדרכו בכל גוונא. ומצינו בשו״ת חתם סופר (אהע״ז ח״ב סי׳ פו׳) שכתב בחוה״מ. וכן נהג בעל שיירי כנסת הגדולה ומהרש״ם. ובשדי חמד (מערכת חוה״מ) מביא מכמה גדולים שהתירו. וכן נהג הב״ח זצ״ל וכמו שהעיד הט״ז שכתב חיבוריו בחוה״מ. ומשמע שכתב כדרכו בלא קיצור. ועי׳ בפמ״ג סוף הל׳ ר״ח (א״א סי׳ תכח׳ ס״ק י׳) ״סיימתיו ג׳ חה״מ סוכות התקמ״ד פק״ק פפד״א, ה׳ יזכני לראות בני בנים עוסקים בתורה ומצות ה׳ ואזכה להדפיס חיבורי בחיי בזמן קרוב אמן״. וע״ע בספר מגיד מישרים פ׳ צו׳ שהתיר המגיד להב״י. וראיתי בספר כאיל תערוג (מועדים עמ׳ קצח׳) שחידש הגראי״ל שטיינמן זצ״ל דדבר זה תלוי במח׳ הפוסקים האם מניחין תפילין בחוה״מ. דהאוסרין להניח תפילין ה״ה דאסור לכתוב דכיון דכתיב בהן אות, דאסור לעשות מלאכה מדאו׳. ולכן יש להחמיר ולא לכתוב אף חידושי תורה בחוה״מ. (עיי״ש בעמ׳ קצז׳ שהגראי״ל שטיינמן זצ״ל נמנע מלכתוב בחוה״מ אפי׳ חידושי תורה משום שחשש שמא אינו דבר האבוד ממש כי יכול לזכור). אולם בשדי חמד (מערכת חוה״מ) מביא בשם שו״ת אהל משה שמדת חסידות הוא לאדם חשוב שלא לכתוב בחוה״מ אפי׳ לדבר מצוה. וכ׳ הגר״מ שטרנבוך שליט״א שם דנראה דהיינו דוקא בפני רבים שאינם מבינים הצורך לכתוב במועד חידושי תורה, ויבואו להקל במלאכת המועד. אבל כשכותב בצינעא הרי לת״ח אין שמחה כחידושי תורה, ובפרט כשמסדר הדברים בכתב. וע״כ אם מרגיש צורך לרשום חידושיו ושמחה היא לו בזה, אין לו לימנע משמחת יום טוב שכל אחד מקיים במה שמשמחו. ויש לו לסמוך על גאוני עולם שהקדימו ועשו כן. ועי׳ בארחות חיים (ס״ק ז׳) שכ׳ דמי שנוהג להחמיר ע״ע לא לכתוב חידושי תורה בחוה״מ, יכול לשאול על נדרו, ואפשר דמצוה נמי איכא. ובשדי חמד כ׳ ״וקרוב הדבר לומר דמה שנהג לא לכתוב הוא מנהג בטעות״. (לענין סידור כתבים עי׳ בחיי אדם כלל קיא׳ ושו״ת תשובות והנהגות שם).

ז. המחבר ריש תקלז׳ כ׳ ״דבר האבד, מותר לעשותו בחול המועד בלא שינוי״. ובהגהות רעק״א שם מביא בשם רבינו ירוחם ״ולא אמרי׳ שיעשה מלאכה עד כדי שלא יופסד אלא יעשה כל המלאכה מכל וכל ויגמור אותה״. עיי״ש בכ״ד. ובספר שמירת שבת כהלכתה (ח״ב סי׳ סז׳ סעיף יז׳) כ׳ ע״פ דברי רעק״א דמי שהותרה לו לכתוב בחוה״מ א״צ לקצר בכתיבתו

ח. עי׳ בשו״ת תשובות והנהגות (ח״ג סי׳ קנב׳) שכ׳ הגר״מ שטרנבוך שליט״א שאם יסוד ההיתר הוא משום דהוי רק כדבר האבוד, אזי י״ל שלא הותר אלא אם בלי זה יישכח וע״כ יש למעט בכתיבה. אבל באמת יסוד ההיתר כתיבה הוא משום שאינו מעשה אומן ולצורך המועד, ואף בלא דבר האבד. ולפ״ז למחדש חידושי תורה שיש לו נחת ושמחה רבה מאד כשכותב תשובה או חידוש באופן ברור שיוכלו להבין, זה גופא סיבה מספיקה להתיר לו לכתוב בחוה״מ, שלא אסרו אלא במלאכת טירחא ולא בכתב שלנו. ואם יש איזה צורך וכ״ש משום שמחת החג לא אסרו. ואפי׳ אם יסוד ההיתר הוא מפני דבר האבד, מ״מ אינו בגדר דחויה אלא בגדר הותרה. ולכן אין צורך לצמצם, ויכול לכתוב החידושים כדרכו תמיד ולא בציונים לבד. וכן מבו׳ בשו״ת תשובה מאהבה (ח״א סי׳ רז׳) שכ׳ ״ב״ה יום ד׳ א״ח של פסח תקסח״ל פראג. אהובי ידיד נפשי אמרתי להעתיק לך מה שכתבתי יום א׳ העבר במרת נפש וזה לשוני הן היום בלילה מוצאי ש״ק חוה״מ פסח ערב שביעי של פסח תקסח״ל נח נפשי׳ דהאי סבא קדישא וכו״. ועיי״ש שמאריך בתשובתו ואינו חושש לקצר בדבריו. אולם בספר מקור חיים

ה) האם עדיף לכתוב במחשב.

כן[ט].

ו) מה הביאור במש"כ המאירי בפ"ק דפסחים (ז':) דברכת שהחיינו ביו"ט קאי ג"כ על מצות ספירת העומר'. הרי מצות ספיה"ע אינו ביו"ט אלא ממחרת.

ברכת שהחיינו דיו"ט קאי על כל מצוות השייכים לפסח. ומצות ספיה"ע שייך לפסח. מקושר לפסח ושבועות. ולכן אין מברכין שהחיינו על מצות הלל, דמצד היו"ט[יא].

אמרתי להרב שליט"א דכשהייתי אצל הגר"מ שטרנבוך שליט"א אמר להבעל קורא

להחות יאיר כ' דיש לצמצם בכתיבה. וכן משמע מהמשנ"ב דמ"מ יכתוב בשינוי. וע"ע בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' רמא') שכ' שאיחר מלהשיב משום שלא רצה לכתוב בחול המועד. אבל באו"ח ח"א סי' כ' מצינו שכתב תשובה בחוה"מ. ובשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ת ח"ב סו"ס סג' ד"ה והנה זאת ומהדו"ג ח"א סי' קח') משמע שהוא בעצמו לא היה כותב, רק מצוה לאחר לכתוב. וע"ע מה שמביא השערי תשובה בשם הרדב"ז דלהשיב תשובה הוא לצרכי הרבים ואפי' שלא לצורך המועד מותר, דאינו אומנות. ושו"ר דבשו"ת חיים שאל (ח"א סי' יג') כ' "ואין הזמן מסכים לעמוד בראיות כל אחד ובויכוחם כי יומא כי האידנ' יום מקרא קדש חולו של מועד ושעת הקוצר הוא לכבוד מועד. ואפי' לכתוב מה שמחדש בתורה הרשב"א ז"ל אסר שלא יכתוב מה שמחדש במועד כמו שהביא מרן בב"י א"ח סי' תקמ"ה תשובתו. ונדפסה עתה בשו"ת הרשב"א ח"ג הנדפסות עתה מחדש סימן רע"ג עיין שם. אלא שאנו סומכין בזה על התוספות ועל הרא"ש דעביד עובד' בנפשיה לכתוב תשובת שאלה בחולו של מועד וכמו שמבואר בטור וב"י סימן הנ"ל וכן פסק מרן בש"ע". (לענין כתיבת "בס"ד" וכדו' בתחילת הדף, הורה הרה"ג ר' אביגדר הלוי נבנצל שליט"א (ירושלים במועדיה חול המועד עמ' שיד') דעדיף להמניע. שכל כתיבה זו עיקרה כבוד שמים. ובכתיבה בחוה"מ אדרבה, כבוד אלוקים הוא להימנע מכל כתיבת מילה נוספת בחוה"מ. ועי' בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב סי' קלח' לענין כתיבת 'בס"ד' בכלל).

ט. עי' בשו"ת באר משה ח"ז סי' לט', שו"ת שבט הקהתי ח"א סי' קסט' וספר חול המועד כהלכתה דכתיבה במחשב לא חשיב כתיבה ומותר בחוה"מ. ובקובץ מבקשי תורה סי' קו' מביא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שמשו"כ מותר למסור הודעות באיתורית ולהשתמש בטלפון אע"פ שמספרים מופיעים על המסך. אך אם יש לו מכשיר טלפון רגיל שלא מופיעים מספרים עדיף להשתמש ברגיל. (פסקי תשובות). ע"ע בספר אהל יעקב סי' קיד'.

י. וז"ל שאני אומר שספירת העומר נפטר הוא בזמן של יום טוב, עכ"ל. ועי' בשבלי הלקט (סי' רלד') שכ' "מה שלא נהגו לברך שהחיינו, לפי שזמן ספירה תלוי בקביעת פסח כמה דתימר וספרתם לכם ממחרת השבת. לכן נראה שאין מברכין עליו זמן ודי לו בברכת זמן של יו"ט עצמו. ואינו דומה לסוכה ולולב שטעונין זמן ואינן נפטרים בזמן של יו"ט עצמו, דהתם איתחייב בזמן משעת עשייה ואם לא בירך משעת עשייה מברך בשעת קיום המצוה. ושופר נמי שטעון זמן שהרי יש בו מעשה של תקיעות ובכל הני סוכה ולולב ושופר אית בהו מעשה. משא"כ בספיה"ע". וע"ע במטה משה תרסט'. אולם שמעתי דאפשר דאין כוונת המאירי ליו"ט של פסח, אלא ליו"ט של שבועות. דלאחר שמסיים כל המצוה (א"ש טפי אי אמרי' דהמצוה בשלימותה הוא ספירת כל הימים) מברך שהחיינו. דעי' ברא"ש פ"ק דפסחים שכ' "והא דלא מברכין עלה שהחיינו אע"ג דבאה מזמן לזמן. נ"ל כיון דמצוה זו אינה אלא לצורך הרגל לתקן הבית ולבער החמץ מתוכו לצורך המועד סמכינן לה אזמן דרגל מידי דהוה אעושה סוכה ולולב לעצמו דמחויב לברך שהחיינו בעשייתו אלא סמכי' ליה אזמן דרגל". וא"כ אפשר דה"ה לענין ספיה"ע שאין מברכין אלא לבסוף בחג השבועות. (אולם בשבלי הלקט מבו' דקאי על פסח).

יא. עי' בספר משנת יעבץ סו"ס כה' שמבאר המאירי כדברי הרב שליט"א. ועי' יחזקאל מה' כא' (הפטורה לפ' החודש) דכתיב "בראשון בארבעה עשר יום לחדש יהיה לכם הפסח חג שבעות ימים מצות יאכל". "שבועות

שיכוין להוציא הציבור בקריאת הקרבנות (רביעי) משום דאינו רק חיוב שמיענה ככל קריה״ת, אלא הוא חיוב קריאת וצריך לצאת ע״י שומע כעונה. ואמר הרב שליט״א זהו דבר חדש. לא ראיתי כן לא בשו״ע ולא במשנ״ב וגם לא בחיי אדם וערוה״ש[יב].

ח) אשה בחו״ל שיש חציצה ליל יו״ט שני והגוי שהיה צריך לבא להמקוה לא הגיע. האם אפשר להסירה ע״י אשה מא״י שנמצאת שם.

לא.

ט) במשנ״ב כ׳ שאפשר להתחיל אמירת סליחות אפי׳ קודם שיש עשרה. מה יעשו לענין אמירת היג׳ מידות.

בוודאי שאי אפשר. רק בציבור אומרים.

י) האם אפשר לאומרה עם הטעמים.

לא. דוקא ביחיד מותר לאומרה בטעמים.

יא) מה עושין נשים בערב ר״ה לענין התרת נדרים.

בעלה נעשה שליח להתירה לה. דאין דכיון דכבר יש בי״ד, מתירין גם הנדרים שלה.

יב) מה הדין באב בנדרי בתו.

ג״כ נעשה שליח להתיר נדריה. אם יש כבר בי״ד.

יג) האם צריך לומר כל הנוסח בשבילה.

לא. לאחר שאומר הנוסח (בשביל עצמו), אומר שהוא שליח להתיר נדרי אשתו. ואומרים ׳מותר לך מותר לך וכו׳.

יד) האם אבל יכול להיות ש״ץ לפסוקי דזמרא בימים הנוראים.

מותר.

טו) האם בכלל בכל השנה יש ענין שתהי׳ ש״ץ לפסוקי דזמרא.

א״צ.

טז) האם נשים יכולות להקל ללכת לישון בר״ה.

הלוואי שילכו לישון! שלא יספרו לשה״ר!

יז) מי שיכול ללכת לביהכ״נ ביו״כ רק לתפילה אחת. לאיזה תפילה עדיף ללכת.

אין נפק״מ. מה שיבחור. אבל בר״ה יש ללכת לשמוע תקיעות. והעיקר היא התקיעות דמיושב שתוקעין בנשימה אחת, דלכו״ע יוצא בזה.

יח) התוקע בביתו לבתו או לאב זקן. האם יתקוע שניהם בנשימה אחת.

כן. אבל מ״מ יפסיק ביניהם קצת.

יט) כשיש בה׳סימנים׳ של ליל ר״ה חשש תולעים. האם מספיק להניחה על השלחן ולהביט עליו ולומר ה׳יה״ר׳.

ימים - על שם שמתחילין ממנו לספור שבעה שבועות, מצאתי״. וכששאלתי הגרא״מ אזרחי שליט״א השיב דמצותת ספיה״ע תלוי בחג הפסח כדכתיב ״ממחרת השבת״. ועי׳ בשו״ת אבני נזר או״ח סי׳ שפד׳ שכ״כ בביאור דברי הרמב״ן (קידושין לג׳:) דנשים חייבות בספיה״ע. וכ״כ בשו״ת תשובות והנהגות ח״ו סי׳ קיז׳. וע״ע במועדים וזמנים ח״ד סי׳ רצא׳ ובעמק ברכה עמ׳ עח׳. ע״ע בספר הכתב והקבלה פ׳ אמר.

יב. כדרכו (וכדרך אביו) שלא לחדש שום דבר שלא מצינו בפוסקים.

תולעים אינו סימן טוב. וכשא״א לאוכלה אינו סימן טוב אפי׳ להביט עליו.

כ) האם יש ענין לפתוח ארון קודש שאין ס״ת לאבינו מלכינו וכדו׳.

לא.

כא) ציבור שאין להם ארון קודש והס״ת מונחת על השלחן תחת טלית. האם יש ענין להסיר הטלית בשעת ׳אבינו מלכנו׳ וכדו׳.

אין צריך.

כב) האם אפשר לומר הסליחות של נעילה לאחר ברכת כהנים כדי שלא תהי׳ צריך לאומרם במרוצה ולסיימה לפני השקיעה מחמת ברכת כהנים.

אסור לשנות!

כג) האם מותר להתחיל ׳אשרי ובא לציון׳ קודם נעילה קודם פלג המנחה ולהתחיל שמו״ע שלנ נעילה מיד בפלג המנחה.

כן. אינו קשור לתפילה נעילה אלא לה׳יום׳.

כד) עד כמה דקות לאחר השקיעה אפשר לעשות ברכת כהנים.

יש להתחיל שתי דקות קודם השקיעה. אבל אסור לכתחילה להתחיל לאחר שקיעה, דהוא ספק לילה. לא הייתי אצל הרב אלישיב זצ״ל בימים נוראים. אבל בשעה״ד אפשר לסמוך על שיטות ולהתחיל כמה דקות לאחר השקיעה. הש״ץ צריך להתפלל ברור ומהר.

כה) האם באמת ראוי לומר נעילה כ״כ מהר.

כשמתפללין מהר אין נופל בראש שום מחשבות.

כו) האם זהו רצונו של הקב״ה הוא שיתפללו נעילה במרוצה.

הקב״ה ג״כ רץ, ביחד!

לב) האם מותר לעשות סחורה עם אתרוג של שביעית. שכ׳ החזו״א דאתרוג של מצוה יש ללקטו קודם ר״ה של שביעית ולא ליכנס בפלוגתא דרבוותא.

מחמירין ע״ז.

לג) מי שיש לו עציצים על המרפסת שלו, וצריך להכניסם למקום אחר כדי לבנות סוכתו. האם מותר להחזירם לאחר סוכות בשביעית.

אסור להחזירם. אם אין גג על העציצים שלא תהי׳ תחת כיפת השמים.

רבי אהרן יהודה גרוסמן
דומ"ץ ירושלים
מח"ס ודרשת וחקרת

בענין אי ישן פטור מכל המצות או לא ואם מותר להוציא ישן מסוכה

או"ח סי' תרל"ט סעי' א'

בס"ד פעיה"ק ירושלם ת"ו יום כ"ה לחודש תשרי שנת תשע"ד

מעלת כבוד הגאון האדיר המפורסם רבי אשר ויים שליט"א מח"ס הנפלאים מנחת אשר.

אחדשכתר"ה כתלמיד לרב.

א) זכיתי לשמוע שיעורו בחוה"מ סוכות בביהכנ"ס "חניכי הישיבות רוממה" בענין ישן אי חייב במצוות או לא, ונהניתי מאד מאד, כמו שנהנו כל הציבור, וכיון שמעכתר"ה כבר נתן ברשות, שזה דרכה של תורה שהראב"ד חולק על הרמב"ם וכו', רציתי ג"כ להעיר ולהאיר בדבריו הנחמדים מאד מאד.

ב) כשם שדרכה של תורה שאחרונים חולקים על ראשונים, כך דרכה של תורה לעמול להצדיק דברי הראשונים, כמו שיצא רבינו הרמב"ן בספרו מלחמות ה' להצדיק את רבינו הרי"ף מתלונות רבינו הבעל המאור, ועיין שו"ת חת"ס יו"ד סי' ס"ט שנדחק בגאונות מופלגת להגן על מהר"י אייבשיץ, הו"ד בפ"ת יו"ד סי' ס"ה סק"ב, על אף שהיה באמת טעות הדפוס והיה צ"ל "סה"נ" שהוא ר"ת סדר הלכות ניקור ולא "סמ"ג" עיי"ש, ואין ספק שגם הגרשז"א ידע כל הסוגיות שהזכיר מעכתר"ה, וע"כ צ"ל שהיה ס"ל שיש לחלק ביניהם.

ג) בענין הקיצת כהן הישן באהל המת ביו"ד סי' שע"ב סעי' א' ברמ"א בשם המהרי"ל, גם אני בעניי כתבתי לפני שנים רבות בגליון הערוך השולחן שלי בהל' תפילין שקשה משם, שאם אנו כמתים בלי שום חיובים בשעת השינה, למה צריכים להקיץ כהן הישן באהל המת, אבל גם זה תירץ הגרשז"א בספר הנ"ל, דשאני התם משום שהמשך הטומאה הוא גם כשהאדם ישן, וקעביד עבירה לאונסו עיי"ש, ובין אם נקבל חילוקו או נחלוק, מ"מ משום כבודו צריכים להזכיר שלא שכח הגרשז"א סוגיא זו, ודן בו כשצידד להוציא ישן מסוכה, (וע"ע ערוה"ש יו"ד סי' שע"ב סעי' ד' שביאר הרמ"א כי השהייה הוא כעשיית מעשה עיי"ש).

ד) לא רק גאוני יוצאי ליטא כתבו שישן פטור מן המצות, אלא גם גאון יוצא אלטונא ועמדין כתב כן בשאילת יעבץ ח"ב סי' צ"ז וז"ל, הבא על אשה בשינה וילדה ממנו נראה דלא קיים המצוה "דישן לאו בר דעת הוא לגמרי לא למצוה ולא לעבירה לא

נשכר ולא נענש", וכן מצינו בלוט שלא ידע בשכבה ובקימה, וכו', עכ"ל, הו"ד בשד"ח ח"ג עמוד 143 עיי"ש, וע"ע בעמוד 144 שהביא קושיא עליו מתוס' בסנהדרין דף מז. ד"ה אימא, שאפשר להקריב קרבנו של ישן, אבל להצדיק דברי היעב"ץ כתב לחלק, שרק כשעושים דבר בשביל הישן הו"ל בר דעת, אבל הישן שעושה בעצמו כשהוא ישן אינו כלום עיי"ש, ואח"כ חילק בין מ"ע למצות ל"ת עיי"ש, ואח"כ פלפל מאד בסוגיא ביבמות דף נג: שהזכיר כתר"ה, בענין בא על יבמתו כשהיה ישן עיי"ש.

ה) השד"ח שם בעמוד 145 בד"ה ויש הביא ראיית מעכתר"ה מאו"ח סי' נ"ה שישן מצטרף למנין עשרה, וחוץ ממה שהט"ז והפר"ח שם הם תניא דמסייע להגרשז"א, שכתבו שישן גרע מקטן דמבואר בזוה"ק שאין בישן קדושה, דסלק מיניה נשמתא, וטעים טעמא דמותא, (זה תניא דמסייע להערוה"ש הנ"ל בהל' תפילין), ושריא עליה רוח מסאבא, הא הביא דברי הב"י בשם הרא"ש באה"ע סי' קל"ח דישינה לית בה דעת כלל, וגריעא מחרשת, ואח"כ הביא מהנהר שלום שגם להזוה"ק יש לישן קצת קדושה, וי"ל שזה סגי למנין עשרה שהשכינה שורה כשיש עשרה מבנ"י הקדושים, אבל אין ראיה משם שהישן חייב במצוות. (בעמוד 196 בסוד"ה ושם הביא השד"ח ראיית מעכתר"ה מישן המזיק עיי"ש, והביא שבשו"ת עבודת הגרשוני סי' ס"ט הסתפק אם ישן שהרג חייב גלות או לא, והחת"ס בחו"מ סי' קפ"ד פשיטא ליה שחייב גלות עיי"ש).

ו) שם בד"ה עוד הביא ראיית כתר"ה מישן בשמיני בסוכה, והגרשז"א ידע כל זה, שציין לעיין בשד"ח זה, שהדבר אליהו (לגאב"ד טארלא) דן בכל זה וסיים שיוצא שאסור להוציא ישן מסוכה כי מבטלו ממצוה, וכתב ע"ז השד"ח שזה כהמהר"ח פלאג'י אבל לא ראה שאילת יעב"ץ, ע"ע שם בעמוד 147 בד"ה ויותר שדחה הראיה מהבאת קרבנו של ישן, די"ל שרוב בני אדם ישנים בלילה ולא ביום, ואה"נ אם היה ידוע שהוא ישן היה אסור להקריב קרבנו, ואגב הביא שם עוד אחד מגדולי יוצאי ליטא שס"ל שישן פטור מן המצות, והוא הגאון בעל פרי יצחק בשו"ת סי' ה' עיי"ש, ולא אאריך עוד.

ז) זכינו לדין בס"ד, שאם ישן חייב במצות או לא הוא מחלוקת גדולה בין רבותינו הראשונים והאחרונים, והגרשז"א רק צידד בדבר אם מותר להוציא ישן מסוכה או לא, ויש מקום לדבר לדעת הב"י בדעת הרא"ש, והט"ז, והפר"ח והשאילת יעב"ץ, והערוך השולחן, והמשיב דבר, והפרי יצחק, שכולם ס"ל שישן פטור מן המצות כחרש שוטה וקטן, וי"א שגרע מהם, וכל הסוגיות שהביא מעכתר"ה שערי תירוצים לא ננעלו, ולמעשה בספק דאורייתא יש להחמיר, וגם הגרשז"א נשאר ב"וצ"ע" כאמור, אבל עדיין יש לצדד במי שאין לו סוכה אחרת והוא חייב ללכת לישון בסוכה בודאי, אי אמרינן בכה"ג אין ספק יוצא מידי ודאי ויהא מותר לו להוציא הישן ולסמוך על הפוסקים הנ"ל וצ"ע.

ח) באמצע השיעור הזכיר מעכתור"ה מי שמאיים על חבירו באקדח שיבשל לו בשבת, ופשיטא ליה שאסור להכשיל ישראל בחילול שבת גם כשלא יענש ויהא אונס, בעניי הארכתי בזה בספרי ודרשת וחקרת, במי שאביו קרדיולוג, וגר בחו"ל, ויש לו

מספר טלפון מיוחד למקרי חירום של הצלת נפשות, שחייב עפ״י דין להרים גם בש״ק מדין לא תעמוד על דם רעך, ומצות השבת גופו וכו׳, ובנו נולד לו בן בש״ק בא״י, ובמוצאי ש״ק התקשר לאביו כשעדיין שבת שם לבשרו, ו״הכשילו״ במצוה גדולה של הצלת נפשות, וכן מי שרצה לבקר חולה בבית חולים ונפל על הארץ בהצגה ואחז בלבו כאילו יש לו התקפת לב, וקראו אמבולנס (כדין), והאמבולנס לקחו לביה״ח, איזה איסור עבר (חוץ מגניבת דעת), וצידדנו בדברי הגר״י זילברשטיין שליט״א באחות שטבלה במקוה פסולה בליל ש״ק, אם מותר לומר לנכרי להתקשר אליה כדי להצילה מחייבי כריתות, (שהיא תרים משום פיקוח נפש), אם יש למעכתו״ה ראיה לדבריו שלפני עור הוא גם כשלא עבר העור שום אסור נא להודיעני, (גם אשמח לקבל ממנו חוו״ד הרמה על כל הנ״ל).

ואינני אלא תלמיד הרוצה להתלמד המתאבק בעפר רגלי ת״ח כמותו, ואוהבו ומכבדו ומוקירו כערכו הרם.

אהרן יודא הלוי גרוסמן
פעיה״ק ירושלים תובב״א

בענין הדסים משולשים שעלה התחתון נוגע רק באמצעי ולא בעליון

או״ח סי׳ תרמ״ו סעי׳ ג׳

בס״ד פעיה״ק ירושלם ת״ו יום כ״ה לחודש תשרי שנת תשע״ה

מע״כ הרה״ג ר׳ שמואל יעקב אברהמי שליט״א

שלום וברכה וישע רב.

את מכתבו קבלתי עם שאלתו בענין הדסים שיש להם שילוש מיוחד, שעלה א׳ עם עלה ב׳ יש להם מפגש, וכן עלה ב׳ עם עלה ג׳, אך עלה ג׳ עם עלה א׳ אין להם שום מפגש אם כשרים הם או לא, ומרוב טרדות החג לא הספקתי להשיב עד הלום, ועמו הסליחה, וכעת הנני לעשות רצון יראיו לכתוב את הנלענ״ד בקיצור נמרץ.

א) מש״כ בחוט שני עמוד רפ״ח שבשעת הדחק אפשר להקל כיון שיש להם שייכות, אבל לכתחילה מחפשים שיהיו כולם נפגשים, אם כוונתו לשעת הדחק שכתב הרמ״א בסי׳ תרמ״ו סעי׳ ג׳ שאין זה הדס שוטה הנזכר בגמרא (בשם המהרי״ק והתה״ד) יש מקום לדבריו דלא גרע נד״ד, אבל היום שבס״ד יש שפע של הדסים מהודרים (כן ירבו), בודאי אין לקחת הדס כזה, שאם כששני עלים שוים זה כנגד זה ואחד מעליהם פסול, כ״ש כששלשתם אינם זה כנגד זה שיש לפסול, שאין לך שוטה גדול מזה, (עיין מ״ב ס״ק י״ב כשאין העלין הולכין כסדר אלא משובשין כשוטה כך בנד״ד), ודי לן בחידושו של החזו״א שחוט המקיף סגי, שגם קולא זו לא נתקבל אצל כל הפוסקים, וידוע שמרן רי״ז הלוי לא סמך על זה, והבו דלא נוסיף על זה להקל כשהעלים מדורגים בג׳ מדרגות כנלענ״ד.

ב) יפה דחה מעכתו״ה כל הסברות להקל, דליכא ראיה מלשון השו״ע, שבא לאפוקי מרב כהנא בסוכה דף לב: שמכשיר בתרי יחד, וכן אין ראיה מדברי החזו״א

בחו״ב דלא מיירי התם בציור דידן, ובודאי נמצא היום הדסים משולשים בהידור כנ״ל, ויש הרבה מקום לפלפל בראיותיו מהקה״י, ובפרט אם ס״ל להחזו״א שמפגש חוט הוא הוא ״גבעול אחד״ שא״ר יהודה בש״ס, ולא שרק סגי בזה, אבל לענ״ד א״צ ראיה לפסול, אלא ראיה להכשיר בנד״ד, וכיון שלא מצאנו בפוסקים שהתירו דבר זה, פשיטא שאין להכשירו אלא בדוחק גדול כשח״ו אין הדסים אחרים להשיג, אגב יש לעיין בספר הל׳ חג בחג על ארבעת המינים, בעמוד קצ״ח הערה 4, שהביא הרבה מרבותינו הראשונים דס״ל דבעינן שהעלין יהיו בשוה, לא העוקצין, ושכן נקט הביכורי יעקב בפשיטות, עיי״ש שהאריך מאד בזה, ולא ראיתי הדסים שהזכיר מעכתר״ה ולא ידעתי האם שייך במדורגים כאלה שלמעלה יהיו שוים וצ״ע.

ידידו דו״ש
אהרן יודא הלוי גרוסמן
פעיה״ק ירושלים תובב״א

בענין הידור מצוה כשיש לפניו כמה מצות באיזה מהם יהדר יותר, ואם חייבים לספר לשידוכים על בחור שיש לו מספר גבוה במשקפיו, נשבר כסא שישב עליו אם חייב לשלם לקפל דפים של ספרים עניני ברכת כהנים ועוד ענינים שונים

או״ח סי׳ תרנ״ו סעי׳ א׳

בס״ד פעיה״ק ירושלים ת״ו יום ז׳ לחודש כסלו שנת תשע״ז לפ״ק

מע״כ הרה״ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א מח״ם גם אני אודך ועוד ספרים נפלאים.

אחדשכתר״ה בידידות.

זמן רב לא התפניתי להשתעשע עם מעכתר״ה מחמת הרבה טרדות ועמו הסליחה, וכעת כרצון יראיו אעשה בעז״ה להשיב על חלק עכ״פ משאלותיו שהגיעו אלי בזמן האחרון.

א) זה יצא ראשונה, במה ששאל מי שיש לו אפשרות להדר באחד מד׳ דברים, א) סוכה יפה, ב) ד׳ מינים מהודרים יותר, ג) בגדים חדשים לחג לבני ביתו, ד) מאכלים משובחים יותר לחג, במה עדיף שישקיע עכ״ד, בב״ק דף ט. א״ר הונא במצוה עד שליש, ופירש רבי זירא שהכוונה להידורי מצוה, ופירש״י שיוסיף שליש בדמים, וכן נפסק להלכה בשו״ע או״ח סי׳ תרנ״ו סעי׳ א׳ עיי״ש, וכתב המ״ב שם שיש מחמירים לחשבן שליש בלבד שאם יש לקנות בשש, יש לו לקנות בתשע, ולפי״ז נלענ״ד בנד״ד שאם דרך משל יש לו מאה דולר להשקיע, יחלקו לכל המצות לפי החשבון הנ״ל, שאם יש לו אתרוג כשר ששילם עבורו שישים ש״ח יחליפנו באתרוג של תשעים, וכן אם היה קונה יין לשמחת יו״ט בשישים ש״ח יקנה בתשעים, וכן בנוי סוכה, אם קנה בשישים יקנה בתשעים, וכן יוסיף בבגדי בני ביתו באופן הנ״ל, (מפורסם הסיפור עם מוח״ז הגר״ש הלוי אייזען זצוק״ל, שאברך

אחד בא לפניו עם אתרוג יפהיפה בכל ההידורים, ושאלו כמה זה עולה, א"ל חמש מאות ש"ח, שאלו אם אשתו עובדת, והשיב לאו, היכן הוא לומד, בכולל מיר, האם אביו תומך בו, לא, א"ל האתרוג פסול עבורך, תמה האברך, וא"ל תקנה אתרוג במאה חמישים ש"ח, ותקנה בגד לחג לאשתך עם העודף...)

ב) מה ששאל כשיודע שיש לבחור מספר גבוה במשקפים, אם חייב לספר כששואלים עליו, לשידוכים, עובדא ידענא במעשה כעין זה, שהורה הגר"י פישר זצוק"ל בעל האבן ישראל ראב"ד דפעיה"ק, כדלהלן, אם שואלים במפורש האם יש לו איזה בעיה רפואי כל שהוא, חייב לענות האמת שיודע, (עם כל כללי הח"ח שאינו מגזים וכוונתו לתועלת וכו', ב) אם אינו שואל אינו חייב לספר, (דאיהו דאפסיד אנפשיה שהו"ל לשאול), ג) אם זה קרוב משפחתו וכדומה ורוצה לספר, מותר לספר, (שוב עם כל כללי הח"ח), נא לעיין היטיב בכללי הח"ח בזה כי קיצרתי.

ג) בחור שישב על כסא של הישיבה, ורצה להתקרב לשולחן, ובעודו יושב קירב עצמו ונשבר הכסא, פשיטא שזה פשיעה, ולא מתה מחמת מלאכה וחייב לשלם, אא"כ הנהלת הישיבה מוחלת, (קיבל רשות מכל שכיניו לבנות דירה על הגג המשותף, גג הדירה שבנה שוב שייך לכל הבנין, אא"כ סיכמו אחרת, או שיש מנהג המדינה אחרת וצריך בירור).

ד) לעשות קיפול קטן בספר ששאל מחבירו כדי לזכור מקומו, עיין בגליון "פנינים" גליון ע"ג שהביא הרבה אוסרים גם בספר שלו, ביניהם הגה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין, ורבי דוד בהר"ן. והחזו"א ולעומתם הגרשז"א התיר וכן הגר"מ שטרנבוך שליט"א התיר, והגריש"א (אני ראיתי מו"ר הגר"א ליטשטיין זצ"ל ראש ישיבת קמניץ שנהג לקפל, ואמר שיקבל שכר על זה משום ביטול תורה) ולענ"ד היום שיש שפע רב של ספרים יש יותר מקום לקפל אבל בספר שאול צריכים לאמוד דעת המשאיל אם גברא קפדנא הוא או לא כנלענ"ד.

ו) אין חשש לועג לרש כשמברך ברכות השחר בפני אשתו שתענה אמן, משום "שלא עשני אשה" דא"כ האיך כהנים מברכים אק"ב של אהרן בפני כל הלויים והישראלים בביהכנ"ס וכדומה, אע"כ רק במתים שהיו חייבים וכעת פטורים מכל המצות איכא לועג לרש, מה עוד שהמתים נמצאים בעולם האמת, ובאמת מצטערים שאינם יכולים לקיים עוד מצוות, ורק כשלרש אין כל איכא לעג, ולא באשה שחייבת במצותיה, ואינה בגדר "רש" וק"ל.

ז) מה ששאל אם יש ענין לכהנים בברכת כהנים לכוין גם על המתים, לא שמענו ולא ראינו דבר כזה, אבל בס"ח סי' רמ"א האריך שיש להתפלל על המתים כמו שהתפלל מרע"ה על עצמותיו של יהודה וכו' עיי"ש, ואולי גם ברכת כהנים בכלל זה, אבל אפילו אם כן א"צ כוונה מיוחדת, אלא הוא מכוין לכל כלל ישראל בלי יוצא מן הכלל, ואם כלפי שמיא גליא שהמתים בכלל מה טוב ומה נעים, ואם לא לא הפסיד כלום כנלענ"ד.

ח) שמע ברכת כהנים מכהן אחד בודאי יש ענין לשמוע משנים, (וכן נהג מו"ר הג"ר משה אהרן שטרן זצוק"ל משגיח דישיבת קמניץ), דלדעת ר"ת בתוס' מנחות דף מב.

ד״ה כל כהן, כהן אחד העוסק במצוה דרבנן, וכתב המאירי בסוטה דף לח. דלא כהמהרל״ח והט״ז סק״ג, עיין מ״ב סי׳ קכ״ח ס״ק ל״ט, ושעה״צ ס״ק מ״א, והרי החרדים בסי׳ י״ב סעי׳ י״ח כתב שגם הישראל המתברך הוא בכלל המצוה, והאג״מ באו״ח ח״ד סי׳ כ״א פסק כהחרדים, וכ״כ הגרע״א והשע״ת, ומפורסמים דברי הראב״ד בסוף מסכת תמיד בשם ספר המקצועות, וע״ע שו״ת חת״ס סי׳ כ״ב, ויהודה יעלה סי׳ מ״ו, וחתן סופר סי׳ י״ג, ומנ״ח מצוה שע״ח שדנו בזה, (הריטב״א בסוכה דף לא: ס״ל דליכא חיובא על הישראל כלל עיי״ש), ועכ״פ כיון שלהרבה שיטות עדיין לא קיים מ״ע דאורייתא בודאי יש ענין להתברך משני כהנים כשאפשר. שו״ר תניא דמסייע לי, שכתב הקצות השולחן סי׳ כ״ג בבדה״ש ס״ק מ״ז, שכהן שעלה לדוכן יחידי יחזור ויעלה, כדי לקיים חיובו מן התורה עיי״ש וה״ה בנד״ד וק״ל.

ט) אמר ביום ל״ג בעומר ״היום ל״ג בעומר״ יצא, אבל אם אמר ״היכן יש מדורה של ל״ג בעומר״ לא אמר כלום, כיון שלא אמר ״היום״, (עיין בשו״ע או״ח סי׳ תכ״ח סעי׳ א׳ שכתב המחבר ל״ג ״לעומר״).

י) אדם שהוא מסוכן לציבור אין להשתדל להוציאו מבית המאסר, ואם אינו מסוכן, והם מענישים אותו יותר ממה שמגיע לו עפ״י תורה, מצוה להשתדל עבורו, ומותר להשתמש בכספי צדקה לזה, אם הוא ראוי לקבל צדקה.

יא) דף שכתוב בו ״היום יום אחד לעומר״ אינו טעון גניזה, ומ״מ אין לזורקו בבזיון כיון שזה נוסח של מצוה, אבל אין לו קדושה כי בכל ימות השנה אין בנוסח הזה כלום, כ״כ בספר גנזי הקודש פי״ב סק״י בעמוד קמ״ג בשם הגריש״א עיי״ש, ולכן מותר להיכנס עמו לביהכ״ס וכדומה מאותו טעם, (הטעם שלא תיקנו חז״ל לברך שעשני כהן או לוי עיין ב״ח סי׳ מ״ו סעי׳ ז׳, ודבריו שייכים גם לזה ולא אאריך).

יב) עיין יו״ד סי׳ ר״מ סעי׳ ז׳, בחי׳ רע״א, שהביא תשובת שער אפרים סי׳ ע״ח, שגם אם אביו סומא יש לקום בפניו, ומסתבר שה״ה אם הוא חרש או זקן מאד או מנמנם לא יקרא שמו, ושם בסעי׳ ב׳ גם במותו אסור לקרותו בשמו, וא״כ כ״ש בטלפון או בשידור חי ומש״כ מעכתר״ה שאסור לקרותם בשמם ״בפניהם״, יש לדעת דגם שלא בפניהם אסור כשהוא שם פלאי עיי״ש בסעי׳ ב׳, (וע״ע בשו״ת גינת ורדים יו״ד כלל ד׳ סי׳ ב׳, ושו״ת הלכות קטנות ח״א סי׳ קנ״ד, ומנ״ח מצוה רנ״ז, וברכ״י יו״ד סי׳ רמ״ד אות ב׳, ושו״ת קנין תורה בהלכה ח״ד סי׳ ט״ז בזה ולא אאריך).

ידידו דו״ש המצפה לישועתן של ישראל בקרוב
אהרן יודא הלוי גרוסמן
פעיה״ק ירושלים תובב״א

בניית סוכה בלילה ושיעור גדלות בגוי

או"ח סי' תרע"א סעי' ב'

בס"ד פעיה"ק ירושלם ת"ו יום ח"י לחודש כסלו שנת תשע"ה

מע"כ הרה"ג ר' רועי תמיר שליט"א

שלום וברכה וישע רב.

עתה באתי (באיחור רב ועמו הסליחה), להשיב על שני מכתביו האחרונים:

בניית סוכה בלילה כשזה מפריע לשכנים, הגר"י סלנטר זיע"א לא היה מסכים לזה בלי שום הוראת היתר בעולם, וע"ע שו"ע הגר"ז סי' תרל"ז סעי' י"א שלא יברך על סוכה שגורם נזקי שכנים כהאפלת חלונו וכו', וה"ה סוכה של גזל שינה אסור לבנותו, ויעסוק בהל' סוכה, או יעשה דברים שאינם עושים רעש, אבל מסתבר שעד שעה עשר או אחת עשרה השכנים מסכימים, ועיין אבנ"ז או"ח סי' תנ"ט, ושו"ת חת"ס יו"ד סוף סי' רע"א, וחלקת יואב סי' כ"ז, ומנחת אליעזר ח"ד סי' נ"ה, ושאילתות דרב אחי מצוה קס"ט, ומקראי קודש סוכות ח"א סי' צ"ה, קנין תורה ח"ג סי' צ', מועדים וזמנים ח"א סי' ב', משנ"ה ח"ח סי' רל"ז, וח"י סי' ע"ב, ושו"ת ודרשת וחקרת או"ח ח"א סי' ס"ח שיש מצוה לבנות סוכה, אבל ח"ו לעשות מצוה הבאה בעבירה כשאפשר לקיים שניהם, ולבנותו בזמן שאינו מפריע לשכניו ומש"כ בחו"מ סי' קנ"ו סעי' ג' מיירי שאין לו זמן אחר, ופשיטא שגם שם מותר רק בשעות המקובלות כמנהג המקום, ואין זה צריך לפנים מרוב פשיטות כנלענ"ד.

אמת שקטן גוי תלוי בשכלו, ואם יש לו שכל לסכך לשם צל, הו"ל סוכת גנב"ך וכשירה היא וכמש"כ המנ"ח במצוה ק"צ אות ח', עפ"י הרמב"ם בפ"ט מלכים הל"י שהזכיר כת"ר, בענין כזית לחם טפל למליח אם יוצא בו מצות ישיבת סוכה, כמדומה שבמקראי קודש דן בזה לענין אכילת מצה, (אין הספר תח"י כעת לעיין בו), ובין אם ברכת העיקר פוטרת אותו, ובין אם א"צ ברכה, עדיין יש להסתפק כי סוף סוף אכל כזית מצה או לחם בסוכה, בין אם בירך עליו בין אם לא בירך מצות בערב תאכלו מצות קיים וכן לא פשיטא לי שמותר לאכול לחם הטפל לפירות חוץ לסוכה, גם להאג"מ באו"ח ח"ד סי' מ"ב, שי"ל שפטור מברכה לא קשור לפטור מסוכה, אבל מאידך י"ל שאכילה הטפילה לא סגי לחייב ברכת לישב בסוכה, דבעינן אכילה חשובה, וא"כ ספיקו של הגאון בבני ראם במקומה.

מה שהק' שהש"ך עה"ת אמור ד"ה ובזוהר, כתב שאסור להכניס עכו"ם לסוכה, וא"כ האיך הכניס אאע"ה המלאכים שנדמו לו כערבים לסוכתו, ("תחת העץ" ויאכלו), ראשית כל הרי אמר להם יקח נא מעט מים, לבטל הע"ז שלהם, כמש"כ החת"ס והארכנו בזה בודו"ח עה"ת וע"ע שפתי חכמים שביאר שמש"כ רש"י תחת העץ "תחת האילן", דאדרבה לא היה סוכה, אלא אילן המחובר לקרקע, והיה הכרח לרש"י לפרש כן, מקושיית התוס' בר"ה דף יא. ד"ה אלא, דבפרקי דר"א מבואר שמל אאע"ה את עצמו ביו"כ, וא"כ יום שלישי למילתו שבו באו המלאכים היה י"ב תשרי, ויש בל תוסיף לישב בסוכה קודם סוכות (עיין שד"ח מערכת כ' סי' מ"א), וע"כ שלא היה סוכה רק אילן ועיין ספר אילני דפלפלי פרשת וירא שהאריך בזה.

רבי אלחנן יעקב דוד הכהן רבינוביץ
מח"ס מועדי קדשיך ושא"ס, ירושלים

סגולת הסוכה

(ליקוט מספרים הקדושים)

א. סגולת הסוכה לפעול השגת רוח הקודש

אמר הרב הקדוש המפורסם מהר"פ מקארעץ זצוק"ל, נקרא חג הסוכות, מלשון סוֹכֵה ברוח הקודש (עכ"ד).

ובזה מדוייק הכתוב (דברים ט"ז, י"ג) "חג הסוכות תעשה לך" שתהא אתה סוֹכֵה ברוח הקודש.

ואמר עוד הרב הקדוש הנ"ל, שלכן אנו אומרים בחג הסוכות "זמן שמחתינו", כיון שבחג הסוכות הוא שמחת בית השואבה, שמשם היו שואבין רוח הקודש (עכ"ד).

השמחה בסוכות יכול לפעול רוח הקודש

נראה לי כוונתו, שהשכינה אינו שורה מתוך עצבות, אלא מתוך שמחה (שבת דף ל' ע"ב), כדכתיב (מלכים ב. ג', ט"ו) והיה כנגן המנגן, ותהי עליו רוח אלקים.

ולכן אומרים "זמן שמחתינו" שהזמן מסוגל לשמחה, על כן סגולת הזמן בעצמו יכול לפעול השגת רוח הקדוש.

(בני יששכר, מאמרי חודש תשרי, מאמר י' ס"ק א')

ב. ס'ומך ו'עוזר כ'ל ה'נופלים

עוד אמר הרב הקדוש הנ"ל, סוכה נוטריקון ס'ומך ו'עוזר כ'ל ה'נופלים.

וכל מי שמשפיל עצמו, כאילו נופל, הקב"ה עוזרו ומעמידו, ומחזיקו ביד ימינו, וזה דוקא למי שהוא בעיניו חשוב כאין, כדאיתא בגמ' (עירובין דף י"ג ע"ב) מי שמשפיל עצמו, הקב"ה מגביהו.

(בני יששכר, מאמרי חודש תשרי, מאמר י' ס"ק ד')

ג. סוכות אנו שרים ונסיכים

עוד אמר הרב הקדוש הנ"ל, סוכה מלשון שררה ונסיכות, ולכן אנו יושבין בסוכה צילא דמהימנותא, ורוב סוכות בשווקים וברחובות, ואין אנו יראים משום דבר, להראות מהימנותא, שאנו יושבים כנסיכים, עלמא דחירות. כמאן דנצח קרבא, וכלי מלחמתו בידו, ואינו ירא מאדם (עכ"ד).

איך עושים סוכות ברחוב

ובזה יונח לנו, מה שנתקשו הפוסקים, על מה שעושים הסוכות בשווקים וברחובות, לו יהיה שישראל מוחלין, אבל חלק הגויים מי ימחול (מג"א סימן תרל"ז ס"ק ג').

ולפי הנ"ל יונח, כיון שאנחנו אז שרים ונסיכים, מסוד עלמא דחירות, אז כל האומות נקראים לנו עבדים, מדוגמת ביאת המשיח שאמרו חז"ל (עירובין דף מ"ג ע"ב) כיון דאתי משיח הכל עבדים לישראל.

והנה מה שקנה עבד, קנה רבו (פסחים דף פ"ח ע"ב), על כן אין חשש לעשות הסוכות בשווקים וברחובות, להורות סוד הסוכה, עלמא דחירות.

(בני יששכר, מאמרי חודש תשרי, מאמר י' ס"ק ה')

ד. מצות סוכה סגולה לאריכות ימים

בגמ' ברכות (דף ח' ע"א) אמרו ליה לרבי יוחנן, איכא סבי בבבל, תמה ואמר (דברים י"א, כ"א) למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב, כיון דאמרי ליה דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא, אמר היינו דאהני ליה (בזכות שמאריכים בבית הכנסת שחרית וערבית, מאריכים ימים).

וקשה הלא עדיין הקושיא במקומה עומדת, הרי "למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב", וא"כ איזה תירוץ הוא שמאריכים ימים, בזכות שהולכים לבית הכנסת.

בית כנסת בגולה – קדושת ארץ ישראל

והסביר המהרש"א (חידושי אגדות שם ד"ה הנוגעים) דאיתא בגמ' (מגילה דף כ"ט ע"א) עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבחוצה לארץ, שיקבעו בארץ ישראל, אם כן כל בית הכנסת ובית המדרש בחוץ לארץ, קדושת ארץ ישראל יש להם, ושפיר הוי על האדמה (עכ"ד).

ונוכל לומר שגם בישיבת סוכה הוא בכלל למען ירבו ימיכם על האדמה, - כי קדושת ארץ ישראל הוא מחמת שאינו תחת שום שר וממונה, רק תחת הקב"ה בעצמו כביכול.

וגם קדושת בית הכנסת ובית המדרש, הנעשים לקבלת עול מלכות שמים בקריאת שמע ותפילה, ולימוד תורה הקדושה, על כן הוי מקום השראת שכינתו יתברך כמו ארץ ישראל.

וסוכה נקראת צילא דמהימנותא (זוהר חלק ג' דף ק"ג ע"ב), בוודאי גם בישיבתה בקבלת מצוותיה צילא דמהימנותא, דומה לישיבת בית הכנסת ובית המדרש וארץ ישראל.

(צמח דוד, סוכות ד"ה למען)

ה. צרה נהפך לרצה

על ידי מצות סוכה, נהפך הצרה לרצה.

(צבי לצדיק, מאמרי חג הסוכות, מאמר ג' אושפיזא דיעקב, ד"ה ואחר, דף צ')

ו. יוצאים זכאי בראש השנה ויום כיפור, בזכות הסוכה

בכל שנה ושנה אנחנו יוצאים זכאי מן המשפט מראש השנה ויום הכיפורים, בזכות מצות סוכה, שאנחנו מוכנים לקיים אח"כ.

(ליקוטי צבי לצדיק, מאמרי חודש תשרי מאמר ג' ס"ק ד')

ז. ישיבה בסוכה סגולה לפרנסה ועשירות

להבין מדוע כתיב (ויקרא כ"ג, מ"ג) "בסוכות הושבתי את בני ישראל" תיכף "בהוציאי אותם מארץ מצרים", כי כמו שביציאת מצרים נטלו אז ביזת מצרים, ועשירות גדולה, כן בכל פעם אשר תשבו בסכות, שהוא זכר לזה, תזכו לפרנסה ושובע ועשירות גדולה.

(צבי לצדיק, מאמרי חג הסוכות, מאמר ו' אושפיזא דאהרן, דף קנ"א, ד"ה וזהו)

ח. בסוכות נשפע שובע לעולם

הרה"ק מבעלז זי"ע אמר על דברי

האריז״ל, דסוכות רומז לשובע, שנשפע אז שובע לעולם.

כי סוכות רומז ליעקב אבינו ע״ה, כדכתיב (בראשית ל״ו, ט״ז) ״ולמקנהו עשה סוכות״ (כמבואר בטור או״ח סימן תי״ז), והיה הראשון שהתפלל (בראשית כ״ח, כ׳-כ״א) שיתן לו השי״ת לחם לאכול ובגד ללבוש (ע״כ).

ויש לומר שכל בקשת יעקב (שם) ״ונתן לי לחם לאכול, ובגד ללבוש, ושבתי בשלום אל בית אבי״ יש לזה שייכות לחג הסוכות, כי ״לחם לאכול״ הוא לחם אבירים, אשר נתן ה׳ לנו לאכול במדבר, ״בגד ללבוש״ מרמז על ענני הכבוד, דכמו שהבגדים מקיפים גוף האדם, כך הקיפו ענני הכבוד לעם ישראל, מכל ששה צדדים.

״**ושבתי** בשלום אל בית אבי״ זה הסוכה, דכתיב לקמן (שם ל״ג, י״ז) ויעקב נסע סוכתה.

(רביה״ק בעל חוקי חיים זי״ע)

ט. לכוין בישיבת סוכה לקיים המצוה, ולא לכוין על סגולות

ואסיים המאמר בדברי השל״ה הק׳ (שער האותיות ערך קדושת אכילה ס״ק ע״ד בהגה״ה) שהביא דברי הגמ׳ (שבת דף ס״ב ע״ב) אמר רב חסדא, אנא משאי מלא חפני מיא, ויהבו לי מלא חפני טיבותא פירוש: אני נוטל ידי במלא חפניים מים, ונותנים לי מן השמים מלא חפניים של טובה (וכן נפסק להלכה בשו״ע או״ח סימן קנ״ח סעיף י׳).

סיים השל״ה הק׳, וז״ל: אבל לא יעשה על מנת להתעשר ח״ו, דאם כן עובד על מנת לקבל פרס (עכ״ל), אלא יעשה הכל לכבוד השי״ת, והשכר ממילא יבוא (אליה רבה סימן קנ״ח סעיף י׳, מ״ב שם ס״ק ל״ח).

כן הוא במצוות סוכה, צריכים לישב בסוכה לקיים מצוות הבורא, והשכר ממילא יבוא.

הסוכה זכר לענני כבוד

(ליקוט מספרים הקדושים)

למען ידעו דורותיכם, כי בסוכות הושבתי את בני ישראל, בהוציאי אותם מארץ מצרים (ויקרא כ״ג, מ״ג), ענני כבוד היו, דברי רבי אליעזר, רבי עקיבא אומר סוכות ממש עשו להם (גמ׳ סוכה דף י״א ע״ב). משרשי המצוה למען נזכור הנסים הגדולים שעשה הא-ל ברוך הוא לאבותינו במדבר, בצאתם ממצרים, שסיככם בענני כבוד, שלא יזיק להם השמש ביום, וקרח בלילה. (ספר החינוך סימן ש״כ)

הקדמה

הקדמונים חקרו ודרשו, למה ציוה השי״ת לעשות זכר לענני הכבוד במצוות סוכה, ולא עשה כן, במן, ובאר, דהרי ג׳ מתנות טובות נתן הקב״ה לישראל במדבר,

מן, באר, ענני כבוד, ולמה דוקא עושים זכר לעננ כבוד (בני יששכר, מאמרי חודש תשרי, מאמר י׳ ס״ק י״ג), והרבה תירוצים תירצו:

א. ענני כבוד היה מצד החסד ולא חיוב

מן, ובאר, המה לחם ומים, שהם ההכרח לחיי האדם, ואין על זה כל כך תוספת טובה, ובפרט שהקב״ה הוציאנו למדבר, צריך לפרנסנו שמה.

אבל מה שהקיפן השי״ת בעננ הכבוד, חיבה יתירה הוא לנו, לכן ציוה השי״ת במצותיו, לעשות זכר רק למתנה זו.

(החיד״א בספרו ראש דוד. בני יששכר שם ס״ק י״ד)

ב. ענני כבוד לא היה לערב רב

מן ובאר, היה גם לערב רב, שעלו עם ישראל מארץ מצרים.

(החיד״א שם. בני יששכר שם ס״ק ט״ו)

ג. ענני כבוד קיבלו ולא ביקשו

מן ובאר, ניתן לישראל ע״י תלונתם ותערומתם, שבקשו אוכל (שמות ט״ז, מ׳), ומים (שם, י״ז, ב׳).

משא״כ ענני הכבוד ניתן להם, שלא ביקשו זאת, רק בטובו הגדול ית״ש, ולכן נצטוו לעשות זכר רק לעננ הכבוד.

(החיד״א שם. בני יששכר שם ס״ק ט״ז)

ד. סעודות החג, הם זכר למן ובאר

כמו שהמן היו יכולים להרגיש כל הטעמים (יומא דף ע״ה ע״א), כך בבאר היו יכולים להרגיש כל המשקים.

ולכן כיון שנצטוינו בשמחת החג בבשר ויין ושאר מטעמים, יש גם זכר למן ובאר, בחג הסוכות.

(בני יששכר, שם ס״ק י״ג)

ה. יציאת מצרים וענני כבוד, הם איתערותא דלעילא

ידוע שיציאת מצרים היה שלא על ידי מעשינו, והיה בחפזון, כדכתיב (דברים ט״ז, ג׳) כי בחפזון יצאת מארץ מצרים.

וגם ענני הכבוד היה כך, להורות שהושיעם השי״ת על ידי איתערותא דלעילא, דכתיב (שמות י״ט, ד׳) ואשא אתכם על כנפי נשרים, ואביא אתכם אלי.

וזה הוא ״למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים״ שהיו עירום ועריה.

(צמח דוד, סוכות ד״ה ויש לומר)

ו. עושים זכר רק על הקנינים

ביזת מצרים, וביזת הים היה כסף הקידושין, שהקב״ה נתן לישראל, וענני כבוד היה החופה.

ולכן לא עושים זכר למן ובאר, שלא נעשה שום זכר, רק על מה שנשתעבדו ונקנו להיות לו לעם ית״ש.

דיום ראשון של פסח היה ביזת מצרים, ויום השביעי של פסח היה ביזת הים, ושניהם היו כסף קידושין.

וחג השבועות, ביום זה נהיה כלל ישראל לעם לה׳ אלקינו, בקבלת עול תורתו ומצותיו ומלכותו ית״ש.

וסוכות, ענני כבוד, היה קנין החופה,

ולכן עושים זכר על כל הקנינים שבהם נקנין אנחנו להיות לעם לה׳ אלקינו ית״ש.

(צבי לצדיק, מאמר חודש תשרי, מאמר ג׳ ס״ק א׳)

ז. עושים זכר שיצאנו ממצרים דרך כבוד ועליה

מצינו הרבה פעמים בתורה שכתוב על יציאת מצרים לשון עליה, כגון: אני ה׳ המעלה אתכם מארץ מצרים (ויקרא י״א, מ״ה), ואנכי אעלך גם עלה (בראשית מ״ו, ד׳), והוא לשון עלייה ממש, כדכתיב (שמות י״ט, ד׳) ואשא אתכם על כנפי נשרים, ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל ואסע אתכם על עננין, לבית המקדש, לעשות שם קרבן פסח, וכן כתיב (שם, י״ב ל״ז) ויסעו בני ישראל מרעמסס סוכתה, ק״כ מיל היו, ובאו לפי שעה, שנאמר: ״ואשא אתכם על כנפי נשרים (רש״י, שם), היינו שיציאת מצרים היה דרך עליה למעלה, למקום בית המקדש, וכן ק״כ מיל מרעמסס לסוכות, ולכן הוא לשון עלייה ממש.

ובזה מובן, מדוע המצוה לעשות זכר לנס עניני כבוד, יותר מכל הניסים שנעשו בדרך צאתינו ממצרים, כיון שהוא מעצם היציאה ממש, רק שהוא זכר ליציאה דרך כבוד ועילוי.

(צבי לצדיק, שם מאמר א׳ ס״ק א׳)

רבי אליעזר הכהן רבינוביץ
רב ומו"צ בבית שמש וראש כולל דזי'קוב ויזניץ
ומח"ס חינוך הבנים כהלכתו ושא"ס, בית שמש

האיך מברכים בשעת הדחק על לולב של אשתקד והרי יש לחוש שהוא שייך לקטן
ומה היו עושים בבית המקדש עם לולבי הקטנים שלא יתערבו עם של הגדולים

שורש הענין

במסכת סוכה (מ"ו ע"א) מבואר שאין להקנות לקטן את הלולב ביום טוב ראשון קודם שיצא בו ידי חובתו, ורק לאחר שכבר יצא בו הגדול אז הוא יכול להקנותו לקטן , וכן הוא בשו"ע או"ח בסימן תרנ"ח (סעיף ו'), ומבואר שם בפוסקים דכך הוא הסדר לכתחילה דלאחר שכבר נטלו הגדולים את הד' מינים ביו"ט ראשון ויצאו יד"ח אז מקנים אותם לקטנים שיתחנכו במצות ד' מינים.

ולפי זה יש לתמוה על הא דמבואר בש"ס ופוסקים - עיין בסוכה (ל"א ע"ב) ובשו"ע סימן תרמ"ח (ס"א) - דבשעת הדחק מברכים על לולב ישן של אשתקד, והרי מן הסתם לולב זה שייך לקטן שהקנו אותו לו בשנה שעברה, וא"כ אינו בגדר לכם.

שיטת המחמירים דמיירי בידוע שאינו שייך לקטן

והנה בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ג ח"ג סימן קל"ז) כבר נשאל בזה איך יוצאין בלולב של אשתקד והרי הקנו אותו לקטן ויצא בו [ובתירוצו שם לא השיב על שאלה זו ואולי כונתו שם בתירוצו דמשכח"ל באופן שבשנה שעברה היה י"ט ראשון בשבת ואין נוטלים בו לולב, וביו"ט שני אינו מקנה לו דסגי ליה בשאול].

ובשדי חמד (מערכת ד' מינים סימן ג' אות כ"ד ד"ה ובמה) הביא את דברי השואל ומשיב, וכתב ע"ז די"ל דאה"נ דבלולב שנתנו לקטן אין יוצאין בו לשנה אחרת ביום א', ומה שהכשירו לולב ישן במקום שאין מצוי חדש הוא רק באופן שידוע בבירור שלא נתנוהו אשתקד, וכ"כ בשו"ת אוריין תליתאה (סימן כ'), וכן העיר בספר אבני צדק (או"ח סימן פ"ו), ועיין גם בחיים וברכה (אות ער"ב).

וכ"ה במשנ"ב בסימן תרנ"ח ס"ו (ס"ק כ"ה) וז"ל: ולפי"ז יש יזהר שלא לברך על לולב של אשתקד אם זוכר שנתן אותו במתנה לקטן (עכ"ל),

איברא דמלשונו משמע קצת דבאופן שהוא מסופק יכול לברך ע"ז, ולכאורה תמוה דסו"ס הוי ספק, ובשד"ח הנ"ל מבואר באמת דבעינן שידע בבירור וע"כ דגם לשון המשנ"ב הוא ל"ד, ואפשר דמיירי באופן דפשיטא ליה דגם אם נתנו לו מ"מ אח"כ

החזירו לו הקטן, ומיירי גם בהגיע לעונת הפעוטות ובכה״ג איכא ס״ס, וצ״ע.

ושו״ר בהלכות חג בחג (פ״ז הערה 23) שכתב לבאר דברי המשנ״ב דבמקום ספק הרי לא יוכל הקטן להוציא מידו מספק, דהמוציא מחבירו עליו הראיה, וממילא הוי בחזקת הגדול המוחזק ונעשה בגדר לכם.

תקנת חז״ל לקלקל לולבי הקטנים לאחר סוכות

וראה בדברי השד״ח (ח״ז כללים אות ל׳ כלל קמ״א אות י״ד) שהביא מכתב מהגר״ח ברלין זצ״ל שג״כ תמה על מה שנוהגין ליטול לולב של אשתקד והרי הקנו אותו לקטן, וסיים ע״ז בזה״ל: ונפלאתי מעודי ע״ז וכבר שאלתי לחכמים ולגאונים מאורי ישראל ואין מגיד לי.

ובתו״ד כתב שם לחדש פירוש חדש עפי״ז בהא דתנן בסוכה (מ״ז ע״א) ׳מיד תינוקות שומטין את לולביהן ואוכלין אתרוגיהן׳, שהכונה בזה דחז״ל חששו לחשש זה שלא יברכו לשנה הבאה על לולב ואתרוג של קטן של אשתקד, ולכן תקנו שכל התינוקות יאכלו את אתרוגיהן ולא יצניעום, וגם ישמטו את לולביהן והיינו שיקרעו אותם באופן שיפסלו (עכתו״ד).

דיעות המקילים וסברתם בזה

ואולם מצינו לכמה וכמה אחרונים שכתבו בזה כמה וכמה צדדי ההיתר דאפשר לברך על זה בכל גווני.

בשו״ת שערי דיעה (מהדו״ת סנ״ג) כתב לחדש דהקטן קונה את הלולב רק לזמן המצוה ולא קודם לזה ולא אח״כ והביא ראיות לזה, וכתב שם דלפי״ז שפיר יכולים לברך על לולב של אשתקד, והובא בקצרה בשד״ח הנ״ל. [אכן דבריו צ״ב דא״כ מהו החשש ביו״ט ראשון גופיה לאחר שיצא בו הקטן, ואולי דעתו כדברי הקה״ח הנ״ל דבאמת מועיל קנין לזמן, אלא שהוסיף לחדש דגם בסתמא הוי כאילו הקנה לו לזמן המצוה, וצ״ע].

ובהגהות המהרש״ם על ספר ארחות חיים החדש (סימן תרנ״ח) כתב ליישב דבאופן שנתנוהו רק לקטנים שהגיעו לעונת הפעוטות ש״ד, והיינו אליבא דהסוברים (עיין נוב״י אבן העזר תנינא סימן ל״ד) דבעשה קנין דרבנן קודם שהיה נפק״מ לקנין דאורייתא שפיר דמי, ועיין בשו״ת מנחת יצחק (ח״ב סל״ד) שכיון לזה מדעת עצמו.

עוד כתב המהרש״ם דבלולב של קהל ליכא חשש זה דגם אם הקנה אותם השמש לקטנים ליכא חשש דלא חל ההקנאה דעשו אותו שליח לתקוני ולא לעוותי, וכן הסכים להלכה בחיים וברכה (אות ער״ב).

ובספר חתן סופר (דף ע״ד בד״ה שמעתי) כתב ליישב עפמש״כ כמה אחרונים לחלק דבאמת הפקר ב״ד הפקר מועיל מדאורייתא וכיון שקטן יכול להקנות מדרבנן [והיינו בהגיע לעונת הפעוטות] ממילא פקע זכותו מדאורייתא משום הפקר ב״ד, אלא דקנין דרבנן אין מועיל לדאורייתא ולזה בעינן שיזכה בו הגדול מן ההפקר וביו״ט אסור לזכות [ויל״ע דהרי הוי כאן זכיה לצורך מצוה], וממילא לשנה הבאה ליכא חשש זה שאפשר לזכות בו קודם החג, והובא דבריו בשו״ת משיב דבר לבעל העץ חדש (סימן פ״ז).

ובספר כלי חמדה עה״ת (בסו״פ נשא) כתב ליישב אליבא דהסוברים דקטן יכול להפקיר (וציין לאבן העוזר בריש פסחים)

וא״כ י״ל דלאחר יו״ט מפקירו הקטן ואז יכול הגדול לחזור ולקנותו ויוצא בו, אבל ביו״ט עצמו יש איסור לקנות מן ההפקר, ורק לקנות ע״י דעת אחרת מקנה לא אסרו לצורך מצוה כיון דבאופן שדעת אחרת מקנה א״צ כונת הקונה והאיסור לקנות ביו״ט הוא על הקונה, ושוב חזר בו מזה משום דבב״מ (כ״ב ע״ב) מבואר דקטנים אינם יכולים כלל להפקיר.

ובשו״ת אגר״מ (ח״א סימן קפ״ד) האריך בדין זה וכתב לחדש דמש״כ המשנ״ב דאם הקנה אותו לקטן א״א לצאת בו בשנה הבאה זהו רק במקומות שמצניעים לולביהם לשנה הבאה, אבל באופן שזרקו הקטן למקום הפקר נעשה הפקר ממילא אף שאין הקטן יכול להפקיר, ופקע בעלותו ממנו ואפשר לצאת בו לשנה הבאה. [וחזר והזכיר דבריו בקצרה בח״ב סימן ק״ז].

מה היו עושים בבית המקדש עם לולבי הקטנים

במסכת סוכה (מ״ב ע״ב) שנינו במשנה יו״ט הראשון של חג שחל להיות בשבת מוליכין את לולביהן להר הבית וכו׳ ומלמדים אותם לומר כל מי שמגיע לולבי לידו הרי הוא לו במתנה. – והטעם לזה לפי שכל הלולבים נתערבו זה בזה, והרי ביו״ט ראשון אין אדם יוצא יד״ח ד׳ מינים רק אם הם שלו.

והנה בספר שמחת יו״ט למהרי״ט אלגאזי (סימן צ״ד) הקשה מה הועילו חכמים בתקנתם והרי לא יבצר מהיות ביניהם קטנים המביאים את לולביהם וגם הם היו סודרים אותם על גבי האצטבא - דאל״ה הו״ל לתנא למיתני דכשם שהזקנים מניחים את שלהם בלשכה כך הקטנים מניחים את שלהם בפנ״ע - וא״כ אף אם יאמרו הקטנים כל מי שמגיע לולבי בידו הרי הוא שלו לא מהני דהרי קטן אינו יכול להקנות, ואין מתנתו מתנה.

ששה תירוצים על קושיא הנ״ל

א. המהרי״ט אלגאזי תירץ דאין בזה חשש מפני שלכל אחד, יש ס״ס שמא הלולב שנטל הוא שלו, ואם אינו שלו שמא הוא של גדול אחר, והרי זה ספק ספיקא המתהפך.

אכן המהרי״ט אלגזי נתקשה עפ״י דרכו דא״כ למה הוצרכו לתקן שכל אחד יאמר את התנאי הזה ש׳מי שיגיע לולבי בידו הרי הוא שלו במתנה׳, והרי סגי במה שכמה בני אדם יאמרו כן אי נמי שרק ב״ד יאמרו כן, ושוב איכא ס״ס, שכלפי כל אחד שייך לומר ספק שמא נטל את הלולב שלו, ושמא נטל את הלולב של אלו שהקנו לו.

ואולם בספר שבספר שרשי הים (הלכות לולב פ״ז הי״ג דף קל״ב ע״ב) וכן בספר מכתב לחזקיהו לבעל השד״ח ע״מ סוכה (שם) פקפקו בכל דברי המהרי״ט אלגזי ודעתם דלא הוי ס״ס מעליא מחמת כמה טעמים, ועיקר טענתם הוא שאין עושים ספק ספיקא לכתחילה בדאורייתא, וכמבואר בשו״ת מהרשד״ם (יו״ד סימן מ״ה) ובשו״ת מהרי״ט (יו״ד ס״ב) ובעוד אחרונים, עוד הקשו דהרי כל אחד מכיר את לולבו שלו שהרי אין כל הלולבים שוין במראה ובקומה, וא״כ כשמגיע איזה לולב בידו והוא מכיר שאין הלולב שלו הרי נתבטל כל הס״ס.

ב. בספר שרשי הים (שם) כתב ליישב שהאבות לא היו מקנים את הלולבים לבניהם עד יו״ט, ונמצא שכל זמן שלא חילקו את הלולבים בבית המקדש היו כל הלולבים שייכים רק לגדולים בלבד, ושפיר מועיל מה

שהתנו שכל מי שמגיע איזה לולב בידו הרי הוא שלו.

וכעי״ז תירץ השדי חמד דגם הקונים לולב מיוחד לבניהם לא היו מקנים אותו לקטן בערב יו״ט שמא יארע איזה פסול בלולבו ואין מקנה אותו לבנו רק ביו״ט סמוך לנטילה, ולפי״ז בשעת ההנחה עדיין שייכים כל הלולבים לאבות.

ועדיין יש להעיר מה היו עושים עם לולבי היתומים, ועיין בגיטין (נ״ב ע״א) שהאפוטרופסים קונים ליתומים לולב וערבה ממעות היתומים, וכ״ה ברמב״ם (נחלות פי״א הי״א) ובשו״ע חו״מ (סימן ר״צ סט״ו), והרי לולבים אלו שייכים מעיקרא לקטנים, וצ״ע.

עוד יש לציין דיתכן דלא סגי במה שהאב לא הקנה לבנו להדיא את הד׳ מינים, דבזה שקנאו לצורך בנו יתכן שנעשה כבר כשל בנו, - ועיין היטב בפלוגתא דאמוראי בב״ק (ק״ב ע״ב) בביאור טעמא דמתני׳ דערכין (כ״ד ע״א) דאחד המקדיש ואחד המעריך אין לו בכסות אשתו ולא בכסות בניו, ועיין גם בקצה״ח (סימן צ״ז סקי״ג, ובסימן קפ״ג סק״ג) שהאריך לבאר שיטות הראשונים בזה לדינא. [ושו״מ בשו״ת להורות נתן (יו״ד סימן ס״ט) שכבר דן בכעי״ז לענין קטן מופלא הסל״א שאסר חפץ אחד לכל שאר הקטנים בקונם האם חל האיסור או דאין החפץ נחשב שלו אעפ״י שאביו קנאו עבורו, ועיי״ש מש״כ בזה], - ועכ״פ י״ל שהאב חשב להדיא שאינו מקנה אותו לבנו.

ג. עוד תירץ השד״ח במכתב לחזקיהו (שם) כעין התירוץ הנ״ל, דבאמת לרוב הקטנים לא היו קונים לולב בפנ״ע רק לאחר שיצא בו האב היה מקנה לבנו, ומי שהיה מהדר והשיגה ידו וקנה לולב מיוחד לבנו באמת היה צריך להניחו במקום מיוחד אלא משום דמיעוטא נינהו לא חש התנא להזכיר את זה.

ולתירוץ זה י״ל דה״נ היו מניחים שם את לולבי היתומים הקטנים, ומשום דהוי מיעוטא דמיעוטא לא חשש התנא להזכירם.

ד. בספר שרשי הים (שם) תירץ שהקטנים היו מוליכים בעצמם את לולביהם בשבת ולא היו חוששים לחילול שבת וכדמצינו ביבמות (קי״ד ע״א) בעובדא דאירכסו המפתחות דביהכ״נ עיי״ש.

ואולם המכתב לחזקיהו העיר דתירוץ זה שייך רק לסוברים דליכא חינוך במצות ל״ת, אבל לשיטת התוס׳ (שבת קכ״א ע״א) דקטן שהגיעו לחינוך ב״ד מצוין להפרישו, ועובדא דיבמות מיירי בלא הגיע לחינוך, הדק״ל.

אכן זה תלוי בב׳ הדיעות שהובאו בשו״ע (סימן תרנ״ח ס״ו) דלסוברים דרק עד שהגיע לעונת הפעוטות אינו יכול להקנות, אבל לאחר מזה יכול הקטן להקנות את לולבו לגדול א״ש דקודם שהגיע לעוה״פ יכול להביא בשבת שאין מצוין להפרישו ולאחר שהגיע הרי יכול להקנות.

עוד כתב דיתכן דגם לשיטת התוס׳ אין ב״ד מצוין להפריש קטנים רק מאיסור תורה ולא מאיסור דרבנן, וירושלים דלתותיה ננעלים ואין בה רה״ר ולפי״ז א״ש שהיו מביאים לולביהם בשבת. ושוב חזר בו דודאי לשיטת התוס׳ גם מאיסור דרבנן צריך להפרישו בהגיע לחינוך והכי קיי״ל, ועוד דע״כ מיירי מתני׳ לאחר שנפרצה פרצות

בחומת ירושלים והיה לה דין רה״ר עיי״ש (עכתו״ד).

והנה מדבריו נראה דפשיטא ליה דזמן הגיע לחינוך לענין שבת הוא בהגיעו לעונת הפעוטות, אכן מסקנת הפוסקים דזמן חינוך לשבת הוא קודם לזה בהיות הקטן בר הבנה, וזהו לערך בקטן כבן שלש שנים, כמשנ״ת בספר תורת הקטן (חלק א׳ פרק ה׳ סעיף י״ד) עיי״ש, ואילו עונת הפעוטות הוא רק בקטן כבן שש ואילך וכדאיתא בגיטין (נ״ט ע״א) ובשו״ע חו״מ (סימן רל״ה).

עוד יש לדון דאף דבלא הגיע לחינוך אין מצוין להפריש מ״מ ספייה ודאי איכא, והאיך שייך לומר ששום אב לא אמר לבנו ליטול הלולב וכל קטן לקחו מעצמו, באופן דליכא חשש ספייה רק מניעה משום חינוך, ובפרט דהוי כקטן העושה ע״ד אביו דיודע שניח״ל לאב במה שהביא את הד׳ מינים לבית המקדש כדי שיתחנך, והרי קטן העושה על דעת אביו צריך למחות בו גם אם הקטן לא הגיע לחינוך. [ופרטי הדינים בזה נתבארו בתורת הקטן ח״א פרק ל״א, ומש״כ לדון אליבא דהתוספות מה הדין באיסור דרבנן, עיין בח״א פרק ב׳ סעיפים י״ח-כ״א].

ה. עוד תירץ בספר שרשי הים שהלולבים של קטנים היו קצרים משאר לולבים והיו ניכרים ולא היו מתערבים בלולבים של הגדולים.

והעיר ע״ז המכתב לחזקיהו דסו״ס האיך הקטנים יצאו יד״ח, והרי לולבי הקטנים נתערבו זה בזה, והרי מבואר במג״א (סימן תרנ״ח סק״ו) דגם לחינוך קטן בענין שיהא שלו והרי נתערבו לולביהם (עכ״ד).

ולענ״ד יש לקיים תירוץ זה, ולא מיבעיא לסוברים דלגבי חינוך קטנים א״צ דין לכם (עיין משנ״ב שם בסימן תרנ״ח ס״ק כ״ח) דבודאי ניחא בפשיטות, אלא אפילו לסוברים דבעינן לכם וכדעת המג״א, נמי אתי שפיר, דדוקא קטן לגדול אינו יכול להקנות כיון שהקנין של הקטן חל מדרבנן מדין פעוטות, והגדול מחוייב בד׳ מינים מה״ת, ואין קנין דרבנן מועיל לדאורייתא, אבל קטן יכול להקנות לולבו לקטן אחר, כיון שהקטן השני מחוייב רק מדרבנן משום חינוך, וממילא סגי שיהא שלו מדרבנן, ולפי״ז שפיר מועיל מה שאמרו הקטנים כל מי שמגיע לולבי בידו.

אך אכתי יש לחוש ללולבי הקטנים שלא הגיעו לעוה״פ שאין יכולים כלל להקנות אפילו מדרבנן, וי״ל דסתמא דמילתא קטן כזה עדיין לא הגיע כלל לחינוך לולב (ועיין בט״ז בריש סימן תרנ״ז ובבכורי יעקב שם), וממילא לא היו קונים לו לולב.

ו. עוד תירץ בספר שרשי הים שביום השבת לא היו הקטנים נוטלים לולב כלל.

ואולם המכתב לחזקיהו השיג ע״ז דלא מצאנו בשו״מ שבשבת אין מחנכים אתה קטנים ליטול לולב, ופשטות הברייתא קטן היודע לנענע חייב בלולב משמע דומיא דגדולים (עכ״ד).

ואולי י״ל דבשבת לא היו הקטנים נוטלים את הלולב בבית המקדש רק בביתם, מפני החשש הנ״ל, ורק הגדולים הקפידו בכך גם בשבת משום ושמחתם לפני ה״א.

רבי נפתלי צבי ראטטענבערג
רב ואב"ד דק"ק עטרת משולם - קאסאן בית שמש
ומו"צ העדה החרדית

באיזה אופן גזרו שמא ימשך אחר שלחנו

כתב השו"ע בסימן תרל"ד: מי שהיה ראשו ורובו בסוכה, ושלחנו חוץ לסוכה ואכל, כאילו לא אכל בסוכה, אפילו אם היא סוכה גדולה, גזירה שמא ימשך אחר שלחנו.

יש לברר בעיקר הגזירה באופן ששלחנו חוץ לסוכה, מה הדין ביושב ע"ג קרקע והאוכל ג"כ על הקרקע חוץ לסוכה אם גם בזה גזרו שמא ימשך אחר מאכלו.

וכן מה הדין באופן שאדם אחר מאכילו ואותו האדם עם האוכל הם מחוץ לסוכה, ומושיטים לו האוכל בסוכה, וזה מצוי בחולה וכדומה שיש לו מסירת המאכילו.

גם יל"ע באופן שברכיו בולטים חוץ לסוכה ושם האוכל מונח.

ושורש הספק הוא אם דוקא על שלחן גזרו או דה"ה בכל האופנים שהאוכל מונח חוץ לסוכה.

והנה ביו"ד סימן פ"ח קי"ל שלשני בני אדם אסור לאכול יחד על שלחן אחד זה בשר וזה גבינה, וגם שם יל"ע מה הדין בלא שלחן וכגון שני בנ"א המכירים זה את זה וישובים זה אצל זה ואחד אוכל חלב ואחד אוכל בשר.

כשהאוכל מחוץ לחלון

עוד יש לברר אם כל גזירה זו הוא רק כשהפתח פתוח שם אצל השלחן, אם מה הדין כשיש חלון בסוכה ומחוץ לחלון מונח השלחן ואוכל דרך החלון, האם גם בזה אסור מכח הגזירה הנ"ל, ואולי בזה לא שייך כ"כ שמא ימשך, ועיין.

כשחלק מן השלחן חוץ לסוכה

כתב המשנ"ב (סק"ו): ואם מקצת שולחנו עומד בסוכה ומקצתו תוך הבית מותר דלא גזרינן שמא ימשך אחר שולחנו.

ובשעה"צ (ס"ק ו') כתב: ואפילו אם רובו בבית ובסוכה רק טפח ממנו, מותר דהא סגי בשולחן טפח כן כתב החיי אדם. ובברכי יוסף כתב, דוקא רובו בסוכה, ואפילו משהו יותר מחציו סגי, עיין שם.

ויש להסתפק לדעת הברכי יוסף דבעינן רוב שלחנו בסוכה מה הדין בסוכה רחבה י' טפחים ושני פתחים יש לה זה נגד זה, והשלחן בולט משני צדדים לכאן ולכאן ומכל צד בולט ששה טפחים ונמצא שרוב שלחן אינו בסוכה אבל מכל צד יש רק מיעוט שלחן חוץ לסוכה.

וכמו כן משכח"ל ספק זה בסוכה הגבוהה מעשרים אמה ובנה איצטרא באמצע ויש פחות מר"א וכל צד דקי"ל לעיל סימן תרל"ג שרשאי לישב בצד אחד על הארץ סמוך לאצטבא, וא"כ מה דין בשלחן על

האצטבא ובולט לימין ולשמאל ששם אסור לו לישב כל זמן שהוא יושב כאן, ויש חשש שיושיט ראשו לשם ויאכל כך, והבן.

שמא ימשך בשאר מצות התורה

עוד יש להתבונן האם גם בשאר מצוות התורה שייך גזירה זו של שמא ימשך אחר שלחנו.

והנה לגבי אכילת קדשים קלים ומעשר שני בירושלים לא שייך זה האם השלחן מחוץ לחומה הרי תיכף נפסל האוכל המונח שם.

אך משכח״ל בכל הטמאים המשתלחים חוץ למחנה, ואליבא דמ״ד ביאה במקצת לא שמה ביאה, אם מותר לישב בפתח המחנה ושלחנו עם המאכל בתוך המחנה, או שמא גם בזה יש לגזור שמא ימשך לפנים ועובר בעשה ול״ת, וכמו כן יש לחקור כלפי נדר או שבועה במה שנדר או נשבע שלא יכנס לבית פלוני או קונם בית פלוני אם מותר לאכול בפח הבית כששלחנו תוך הבית, או גזרינן שמא ימשך.

האם בשינה גזרינן שמא ימשך

והנה דנו האחרונים מה הדין כלפי שינה באופן שמקצת המטה בסוכה ומקצתו בחוץ אם גזרו שמא ימשך.

ונראה כי בזה אין גזירת חז״ל שבכל גווני לא יצא משום שמא ימשך, וכל שלבסוף נשאר לישון בסוכה ודאי יצא יד״ח, ואך אם יודע בתחלה שהוא עלול למשך באמצע שנתו אל מחוץ לסוכה יל״ד אם הוא צריך להקפיד בכך, וזה ספק כללי בכל המצוות אם חייב לעשות העולה לפני הנמים שלא יגרם לו אח״כ ביטול מצוה, אבל אין זה שייך לגזירת חז״ל של שמא ימשך.

ויש לציין מה שמצינו בכהנים שהיו ישנים בבית המקדש בלשכה שחציה קודש וחציה בחול וכיון שאין ישיבה בעזרה וכ״ש שכיבה ממילא שכבו בחציה שבחול, ולא מצינו שגזרו שלא לישן בחצי הסמוך לקודש משום שמא ימשך.

רבי משה בראנדסדארפער
אב"ד ומח"ס היכל הוראה

סוכה שבנו בתחילת חודש אלול

בס"ד, יום רביעי יז אלול תשפ"א
בבי מדרשא היכל הוראה ירושת"ו

אודות מה שנשאלתי מגבאי בית הכנסת שבנה סוכה גדולה עבור המתפללים ובנה אותה בתחילת חודש אלול קודם ט"ו לחודש (דהיינו יותר משלשים יום לפני החג) ושואל אם צריך לחדש בה דבר קודם החג.

והוריתי דמן הראוי שיחדש בה דבר כדי שתהיה סוכה כשרה לכל הדעות דהנה מעיקרא דדינא משנה מפורשת היא במס' סוכה (ט א) סוכה ישנה, בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין. ואיזו היא סוכה ישנה, כל שעשאה קודם לחג שלשים יום. אבל אם עשאה לשם חג, אפילו מתחילת השנה כשרה, וכן נפסק להלכה בשו"ע סי' תרלו ס"א וז"ל: סוכה ישנה, דהיינו שעשאה קודם שיכנסו שלשים יום שלפני החג, כשרה ובלבד שיחדש בה דבר עתה בגופה לשם החג וכו' ואם עשאה לשם החג, אפילו מתחלת השנה, כשרה בלא חדוש, עכ"ל ולפי"ז באמת אין צריך לחדש בה דבר קודם החג כיון שעשאה לשם חג .

אולם הב"ח כתב דלבית הלל אם עשאה קודם שלשים בעי חידוש אפילו עשאה לשם חג דכיון דאין חילוק בין עשאה לשם חג לעשאה סתם דבר תורה אם כן כי היכי דבעינן חידוש מדרבנן בעשאה סתם הכי נמי בעשאה לשם חג והיינו טעמא כיון דעשייתה כבר הוה קודם שלשים לחג בעינן למיעבד בה חידוש לשם חג סמוך לחג כי היכי דליהוי היכר דיושב בה לשם מצות סוכה וכך ראוי להחמיר נראה לי, עכת"ד. ובספר אליה רבה השיג עליו, אמנם החיד"א בספרו ברכי יוסף קיים דברי הב"ח להלכה למעשה דצריך לחדש בה דבר.

ובאמת דיש לעיין אמאי לא הביא המשנה ברורה דין זה דשם בסי' תרלו סק"ז הביא דברי החיי אדם דסוכה העומדת משנה לשנה צריך לחדש בה דבר בכל שנה בפ"ע דכיון שעבר החג נתבטל ממנו שם סוכה של חג ודנו על זה הפוסקים היאך נתבטלה מחשבת העשיה לשם סוכה – שוב ראיתי דברי הלבוש (סימן תרלו ס"א) וז"ל: מ"מ אמרו חז"ל [סוכה ט ע"א] שיעשה כל אדם סוכתו לשם החג כדי לחבב את המצוה, לפיכך סוכה שנעשית תוך שלשים יום לפני החג מסתמא נעשית לשם חג וכשירה, ואין צריך לחדש בה שום דבר כשיגיע החג. ואם נעשית קודם שיכנסו שלשים יום שלפני החג גם כן כשירה, עכ"ד. [ועיי"ש באליה רבה שתמה דהא לא שייך בו כשרות ופסלות] עכ"פ מדברי הלבוש מוכח דהא דבעינן לשם סוכה הוא משום חיבוב מצוה בעלמא נמצא דלדבריו דיש להדר אחריו אם עשאה קודם לשלשים יום אף כשעשאה לשם חג והגם דהלבוש לא הזכיר דין זה דאם עשאה קודם

שלשים צריך לחדש בה דבר מכל מקום מן הטעם שכתב דחידוש דבר הוא משום חיבוב מצוה אפשר דלשיטתו יש להדר בזה ולחדש דבר בסוכה שעשאוה קודם שלשים יום, והמשנה ברורה לא הזכיר אלא דברים שהם מעצם הדין.

אמנם בספר כף החיים (סי׳ תרלו סקי״ג) הביא דברי הברכי יוסף להלכה שקיים דברי הב״ח דסוכה שעשאה קודם שלשים יום לחג צריך לחדש בה דבר אף שעשאה לשם חג וכדברי הב״ח על סמך זה הוריתי דיש לחוש לדברי הב״ח ולחדש בה דבר.

רשמתי את אשר חנני השי״ת
משה בראנדסדארפער

הואיל ואתא לידן האי מילתא דשלשים יום לפני חג הסוכות נימא בה מילתא מה ששמעתי אומרים [מובא בספר הבית לרנר תשסז סי׳ ה ס״ט בהערה יא בשם מנהגי בעלזא הערה יב בשם הרה״ק מהר״א מבעלזא זי״ע] - שמי שרוצה לעבור דירה שיעבור קודם שלשים יום שלפני החג וטעמם עמם דהתורה אמרה בסוכות תשבו שבעת ימים ואמרו חז״ל צא מדירת קבע והכנס לדירת עראי ובפחות משלשים יום לא נקרא שיושב בביתו דירת קבע, ובאמת נ״ל דאין לחוש לזה וכמו דחזינן במצות מזוזה (יורה דעה סי׳ רפו סכ״ב) וז״ל: השוכר בית בחוצה לארץ והדר בפונדק בארץ ישראל, פטור ממזוזה שלשים יום. והשוכר בית בארץ ישראל, חייב במזוזה מיד, משום ישוב ארץ ישראל. ע״כ. ומבואר להדיא דבשביל חיוב המזוזה אף שבשביל להתחייב בה בחו״ל בעינן שלשים יום כדי שתהיה חשובה כדירתו מ״מ בארץ ישראל נתחייב בה מיד כשנכנס לדור בה דזה הוה קביעותו ואם כן כשנכנס לדור בדירתו בזה עצמו קבע את דירתו שם ושפיר מקרי יציאת מדירת קבע וכניסה לדירת ארעי.

הנ״ל

אם יש חיוב מזוזה בסוכה שנבנתה לשם סוכה קודם שלשים יום לחג

בס״ד, יום שלישי כו מנ״א תשפ״א בבי מדרשא היכל הוראה ירושת״ו

אל כבוד הרה״ג ר׳ מיכאל אליעזר בן הרה״ג ר׳ דוד דוב שפיצר שליט״א משומעי לקחי בשיעורים תמידין כסדרן ומן המוסמכים להוראה ע״י בית מדרשינו ״היכל הוראה״

ע״ד מה ששאלת אודות המצוי כאן בירושלים עיה״ק תו״ב שבונים סוכות לימי החג כבר מלפני ר״ה וברה״ה משתמשים עם הסוכה לאכילה ושינה לבאים מחוץ לעיר לאותן שאין להם מקום לאכול וללון בבית של ההורים והם מתאכסנים בסוכה של ההורים ובאם הסוכה בנויה באופן שיש שם צוה״פ ממשקוף ובז׳ מזוזות אם חייבים להניח שם מזוזה.

והנה שאלת חכם חצי תשובה ורצונך לדייק ממה שכתב בשו״ע יו״ד סי׳ רפו סי״א דסוכת החג בחג וכו׳ פטורים מן המזוזה ומשמע דוקא בימות החג אבל לא לפניהם

ולאחריהם ובפרט לדברי הדעת קדושים (סי׳ רפו סקט״ז וכן במקדש מעט ס״ק לז) שאם אחר החג משתמשים כמה ימים במקום הסוכה כדירה שחייבת מיד במזוזה ומדבריו רצית לדייק דאין נפ״מ בין משתמש לאחר הסוכות לבין משתמש לפני הסוכות ובשביל זה רצית לומר דכל הבונים סוכותיהם קודם ראש השנה ומשתמשים בה שימוש של קבע כגון לדור שם אף קודם ימי הסוכות דחייבת במזוזה

ובאמת נראה דאין לחוש לזה חדא דלא מצינו שחששו הפוסקים לדברי הדעת קדושים ובפרט דחזינן דנחלקו הפוסקים במי שדר בדירת קבועה כל ימות השנה ובסוכות מסיר הגג ומניח שם סכך אם לאחר החג צריך להסיר המזוזות ולקבען מחדש משום תעשה ולא מן העשוי הרי להדיא דכל שיש לה שם דירת ארעי היא פטורה מן הסוכה ובפשטות שם דירת ארעי היא כשאינה קבועה לשלשים יום. ועיין עוד בשו״ת שבט הלוי (ח״ב סימן קנג).

ולאמיתו של דבר נראה לענ״ד דמה שרצה לדמות דין זה למה שכתב הדעת קדושים דאם דר בה אחר החג חייבת במזוזה דמאי שנא אם משתמש בו קודם חג הסוכות למשתמש בו אחר חג הסוכות, זה אינו דבאמת חילוק גדול יש בין משתמש בה קודם החג לבין משתמש בה אחר החג דכשעושה שימוש בסוכה קודם החג ודאי מיירי שבנה הסוכה לשם סוכה בלבד ולא לשם דירת קבע [ואף שמשתמש בה עכשיו תשמיש של קבע מכל מקום עיקר מטרתו היא להשתמש בה שימוש של דירת ארעי, דאל״כ יצטרך לנענע הסכך קודם חג הסוכות]

ולכן אף אם משתמש בה תשמיש של קבע קודם החג לא חל על המקום שם דירת קבע, ועדיין הוא פטור מן המזוזה אולם לא כן הוא כשרוצה להשתמש בה לאחר הסוכות דאז מיד כשבונה אותה קודם חג הסוכות חל עליו חיוב מזוזה דכיון שרוצה להשתמש בה לאחר סוכות חל עליו שם דירת קבע שהרי אחר החג אינו צריך שיהיה עליה שם דירת ארעי והוה ככל בית שדרים בה דירת קבע שחייבת במזוזה ונראה דזה היתה כוונת הדעת קדושים שכתב דבריו במי שרוצה להשתמש אחר החג דוקא ולא הזכיר מה דינו אם רוצה להשתמש קודם החג. נמצא דאפילו לדברי הדעת קדושים מה שמשתמשים קודם החג הוא פטור מן המזוזה.

ומה שהערת על מה שכתבתי בהיכל הוראה לענין לכבד אחרים לקבוע מזוזה בפתחו, יישר כח על דבריו וזה עתה שמעתי שכן היתה דעתו של הגרי״ש אליישיב זצוק״ל שכאשר אחד ממקורביו ביקש ממנו לבוא לביתו לקבוע מזוזה אמר לו שמצוה בו יותר מבשלוחו

כן נראה לי הלכה למעשה דאין ענין לכבד אחרים בקביעת המזוזות בביתם

רשמתי את אשר חנני השי״ת
משה בראנדסדארפער

איזה ברכה לברך על לחמניות מזונות

בס״ד, יום שני י במנ״א תשפ״א בבי מדרשא היכל הוראה ירושת״ו

אל כבוד הבה״ח מו״מ כמר יהושע מאיר פרישוואסער שיחי׳

הנני להשיבו בזה על דבר מכתבו בענין פת הבאה בכיסנין שדיברנו על זה בשיעור בהיותי במחנכם בעיר הבירה לונדון.

על דבר מה שכתבת שדיברת עם המורי הוראה שהורו שיש לברך על הלחמניות שנותנים לבחורי הישיבות ברכת בורא מיני מזונות ולחמניות אלו יש בהם רוב מי פירות [דהיינו 51% מי פירות ו 49% מים] ואמרו שהם סומכים על דעת המהרש״ם בדעת תורה דהיכא דיש רוב מי פירות לא בעינן טעם ועל זה אתה תמה מדברי הב״י שכתב בסי׳ קסח וז״ל: הילכך על כרחך לומר דלאו במידי דמיקרי לחם תליא מילתא אלא לא קבעו חכמים לברך המוציא ושלש ברכות אפילו בכזית אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע עליו דהיינו וכו׳, ומזה אתה תמה היאך יפרנס הדעת תורה דברי הבית יוסף דמוכח מיניה להדיא דודאי מצריך טעם, אולם עיין נא בהמשך דברי הב״י שם וז״ל דהיינו עיסה שנילושה במים לבד בלי שום תערובת אבל כל שיש בה שום תערובת ממי פירות או מתבלין כיון שאין דרך בני אדם לקבוע סעודתן עליו לא חייבוהו לברך המוציא ושלש ברכות אלא אם כן אכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו והוא שיהיה טעם התערובת ניכר בעיסה דומיא דעירב בה מיני תבלין שטעמם ניכר בעיסה, עכ״ל. ומבואר להדיא דאין טעם הפטור או החיוב משום הטעם, אלא תליא בדבר שדרך בני אדם לקבוע עליו ועל זה אמר דבעינן שיהיה הטעם ניכר אבל במידי שאין דרך בני אדם לקבוע לאו בטעמא תליא מילתא, ולכן כתב הדעת תורה דלאו בטעמא תליא מילתא , עכ״פ העולה מדברי הב״י דבדבר שדרך בני אדם לקבוע עליו סעודה אף אם יש לו טעם המי פירות אכתי ברכתו המוציא ולא מזונות.

ובנדון הלחמניות שעושים אצלכם בלונדון אף המהרש״ם יודה דברכתם המוציא ולא מזונות דהרי לכתחילה עושים אותם בשביל לקבוע עליהם סעודה לאכלם בסעודה ובכה״ג לאו בטעמא תליא מילתא.

ובאמת דכבר נשתברו הרבה קולמוסין בענין זה ואעתיק לך דברי מודעה רבה שנתפרסמה בחודש תמוז תשס״ב מבית הוראה של הגר״ש וואזנער זצוק״ל שכתב דלחמניות שנילושו במי פירות [דהיינו מי פירות לבד בלי תערובת מים] דינו כלחם גמור כיון שהדרך לאכלם כסעודות ובסעודות, ואף אם לשו במי פירות כדי שיחשבו למזונות בעינן דוקא שיהיה ניכר טעם המי פירות יותר מטעם הקמח ואף אם יהיה הרוב מי פירות או כולו מי פירות אפי״ה כל זמן שאין טעם המי פירות עיקר הוה פת וקל וחומר לחמניות שאוכלים בסעודות [שולחן מתוק, בר מצוה אירוסין וכדומה] לדעת רבים מגדולי האחרונים מצטרף הכל לשיעור סעודה ואף אם אתה

מחשיבו לבת הבאה בכיסנין צריך ליטול ידיו ולברך לאחריו שלש ברכות ועל זה באו על החתום הגרמ״ש קליין שליט״א ומורו ורבו הגר״ש וואזנער זצוק״ל הוסיף הצטרף לדבריו והוסיף דגם הגאונים מדורות שלפנינו סברו כן וכן הצטרף הגר״נ קרליץ זצוק״ל להנ״ל למנוע מכשול.

רשמתי את אשר חנני השי״ת
משה בראנדסדארפער

רבי אברהם יהודה הכהן רבינוביץ
מח"ס שו"ת "יאר ההלכה", בית שמש

להתפלל שלא ירדו גשמים בסוכות

לכבוד אחי הרב הגאון בקי טובא מזכה הרבים רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על הגדש"פ

אחדשה"ט באהבה רבה

בדבר שאלתך אם מותר להתפלל שלא ירדו גשמים בסוכות, דהרי גשמים בחג הסוכות הוא סימן קללה כמבואר בגמ' תענית (דף ב' ע"ב) ובגמ' סוכה (דף כ"ח ע"ב).

נלפענ"ד שלא יתפלל שלא ירדו גשמים, דהרי ירידת הגשמים הוא סימן קללה בין אם ירדו גשמים או לא, וכמו שהסביר הרמב"ם (בפירוש המשניות סוכה פרק ב') מהו הסימן קללה,וכתב שירידת הגשמים בתחילת הסוכות רמז כי השם אינו מקבל מעשיהם ברצון. ואם כן, להפך, אם לא ירדו גשמים, לא ידע שלא קיבל השי"ת ברצון את מצות סוכה. ואם ירדו גשמים, ידע שצריך לחזור בתשובה ולקיים מצות סוכה יותר בהידור, כל אחד כפי מה שצריך לתקן במצות סוכה.

ועוד, שלא בכל פעם ירידת גשמים בסוכות הוא סימן קללה, וכדברי המגיד מישרים למרן הבית יוסף (בפרשת אמור) על הגשמים שירדו באותו השנה, וז"ל, והא גשמים דאתי לא הות דוגמא שפך לו קיתון על פניו ח"ו אדרבה נתקבלו דבריכם וכו', אלא, דכיון דהקפתם לר' אלעזר בד' מינים הבאים לרצות על המים ,נתעוררו המים ובאו. ואלו הייתם מקיפים פעם אחרת היו רוב גשמים באים לעולם כמו בימי חוני המעגל. ומפני כך באו גשמי ברכה רצופים כדי שלא תקיפו יותר עליהם. וכלל זה יהיה בידכם, כל זמן שהעולם יהיה צריך לגשמים ביותר, תלכו ותקיפו הצדיקים הנזכרים, ותענו ועל כל צרה שלא תבא על הציבור תקיפו אותם ז' פעמים ותתענו (עכ"ל).

ועוד שלא בכל המקומות הוא סימן קללה כשיורדים גשמים.דהמשמרת שלום (קוידנוב) (סימן מ"ג אות א') והערוך השלחן (סימן תרל"ט סעיף כ') בשם המשנת חסידים כתבו,שרק בארץ ישראל הוי גשמים בחג סימן קללה כיון שאין הדרך שירדו גשמים בזמן של סוכות, משא"כ במקומות שהדרך שבזמן סוכות כבר יורדים גשמים הוי הגשמים סימן ברכה.

ועוד דהילקוט הגרשוני (סימן תרל"ט) והשו"ת תירוש ויצהר (סימן קי"ג) והביכורי יעקב (סימן תרל"ט ס"ק ל"ט) בשם החמדת הימים. כתבו שאם ירדו גשמים קודם כניסת החג, אפילו אם ממשיכים ויורדים בחג, לא הוי סימן קללה.

ועוד, שלא בכל ימי החג הוי סימן קללה כשיורדים גשמים. דהאבני נזר והגר"ח מברלין זצ"ל הוכיחו מהרמב"ם (הנ"ל), שרק בליל ראשון הוי סימן קללה. שהרי כתב ירידת הגשמים בתחילת הסוכות. אבל בשאר

הימים הוא סימן ברכה.וכן מוכח מדברי הריטב״א והמאירי (תענית דף ב׳ ע״ב). וע״ע בשו״ת היכלי שן (ח״ב סימן ט׳).אולם בתירוש ויצהר (הנ״ל) כתב, שמה שכתב הרמב״ם בתחלת הסוכה אתא לאפוקי, שדוקא אם לא ירדו גשמים קודם סוכות אבל אם ירדו קודם החג לא הוי סימן קללה וכמו שנכתב לעיל. והיחי יעקב (המובא לקמן) ביאר באופן אחר דברי הרמב״ם וכמו שיתבאר.

ובשו״ת זכרון יהודה (סימן קפ״ג) והביכורי יעקב (שם ס״ק ל״ט) כתבו, דרק בשאר ימות החג הוי גשמים בליל סוכות סימן קללה. אבל בלילה ראשון של סוכות דהוי חובה לאכול בסוכות לא הוי סימן קללה. אלא סימן ברכה.

ועוד, דבשו״ת ויחי יעקב (סימן ל״ז) כתב, שרק אם קודם אכילתו התחילו לרדת גשמים הוי סימן קללה, דאז הוי מצטער אפילו בקצת גשמים ופטור מהסוכה. אבל, אם כבר התחיל אכילתו וירדו מקצת גשמים שעדין אינו פוטר מהסוכה, והפסיקו הגשמים, לא הוי הגשמים סימן קללה. ואם כן, מה שכתב הרמב״ם בתחילת הסוכות, היינו בכל פעם קודם שהתחיל אכילתו.

אלא, דמ״מ אולי יכול להתפלל שלא ירדו גשמים בסוכות, כדי שלא יפריע לקיים מצות סוכות. ושאלתי זאת את זקני הגה״צ בעל המעדני השלחן שליט״א, ואמר לי, כיון שלהתפלל על הגשמים הוא דבר חמור מאד, ולכן לא התפלל אף שעל ידי זה לא יוכל לקיים מצות סוכה כראוי. אלא אם כן כבר ירדו מספיק גשמים בשביל השנה. ודבר זה מצוי באיזה מקומות בחו״ל, דאז יכול להתפלל שלא ירדו גשמים.

הדו״ש בלונ״ח

רבי אהרן אקר
מח"ם משפטי אהרן
דומ"ץ בבית הדין דבר למשפט

שו"ת קצר בהלכות ארבעת המינים הקשורים לחושן משפט

א. חיוב תשלום על ד' מינים קודם החג

האם יש מקום להקפיד ביותר לשלם על ד' מינים שקונה קודם חג הסוכות, ולא לאחר החג, או שכיון שעושה קנינים אחרים בזה, לא צריך להגיע לקנין כסף?

ראוי להקפיד בזה.

מקורות: בשו"ע (או"ח תרנ"ח ס"ג) כתב אין אדם יוצא י"ח ביום ראשון בלולב של חבירו שהשאילו, דבעינן לכם משלכם, ובמשנ"ב (סק"י) כתב יש אומרים דהני דקני אתרוג למצוה ופרעי אחר החג לא יאות עבדי, דכל כמה דלא יהיב דמי לא קני אלא מדרבנן, ואנן בעינן לכם מדאורייתא, אם לא שהביאו לרשותו וקנהו בתורת חצר. ולכתחילה נכון להזהר בזה ולפרוע קודם החג. ומקורו מהשערי תשובה בשם המחנה אפרים. והיינו דחיישינן לשיטות דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא. ומדין עייל ונפיק אזוזי שהמקח לא חל (עיין ריש סי' ק"צ) ראיתי הערה מהגרש"ז אוירבך זצ"ל שבאתרוגים אין עייל ונפיק אזוזי, כיון שהמוכר לא חפץ שיחזירו לו את האתרוג, שהרי בערב החג אין לו מה לעשות עם האתרוג, ומעדיף למוכרו, וע"כ אינו נחשב עייל ונפיק אזוזי, וכמו מוכר שדהו מפני רעתה. ויעויין בספרינו משפטי אהרן מדוע לא מועיל בזה קנין יד.

ב. האם באתרוגים יש דין אונאה

אין באתרוגים כלל דין אונאה, מלבד במקרים מסויימים.

מקורות בקצרה: בעיקר הדבר נחלקו הב"י והב"ח בריש סי' ר"ט בדבר שאין שערו קצוב וידוע אי יש בזה אונאה או לא, הב"י סבר דאין בזה אונאה, והב"ח והש"ך סברו דיש בזה אונאה, ובמחנ"א (אונאה כ"ד) הקשה על הב"י מהא דספרים יש בהם אונאה, אף דאין שערם קבוע, ומביא המחנ"א משו"ת הרא"ש (כלל י"ד סי' כ') דשם איתא דל"ש אונאה אלא בחפץ שדמיו ידועים ונתאנה בשומת החפץ, אבל במכירת אלמואנה של הקהל ל"ש אונאה, כי האלמואנה משתנית לפי הזמן.

והנה בהבנת המחנ"א מצינו ב' הבנות, הבנת הבית יצחק (או"ח סי' ק"ח סק"ב): שהבין דהמחנ"א בא להביא משו"ת הרא"ש דממנו משמע קצת כדברי הב"י, וע"כ כתב הבית יצחק להכריע להלכה דהמוחזק יכול לומר קים לי כהב"י שאין בו דין אונאה. אכן השבה"ל (ח"ה סי' רי"ח) הבין בכונת המחנ"א לא כן, אלא דהב"י והרא"ש מיירי בשני ענינים שונים לחלוטין, הב"י מיירי בדבר המשתנה מחמת איכות הדבר, וכגון קניית פרות שיש פרה מעולה באיכות טובה ויש פרה באיכות פחות טובה, והמחיר נקבע

בכל אחד לפי מה שהוא, וזה לב״י נחשב דבר שאין לו שער ידוע שאין בו אונאה, ובזה חלקו עליו הב״ח והש״ך דיש בזה אונאה, ויש עוד דבר, שפעמים משלמים עליו יותר ופעמים פחות, ובזה לכו״ע אין בו אונאה, ובזה מיירי השו״ת הרא״ש.

לפי״ז כתב השבה״ל דבמח׳ הב״י והש״ך והב״ח בזה מסתבר טעמייהו דהב״ח והש״ך, ומסתפק אם אפ״ל קים לי כב״י, ומשמע דעתו דאאפ״ל קים לי כב״י בהא, אכן בדבר שאין לו כלל שער ידוע, והיינו שהמחיר של הדבר עצמו משתנה, בזה לכו״ע אין בו אונאה, והיינו שהדבר עצמו אין מחירו קבוע, שתלוי בהרבה גורמים. ובשבה״ל כתב שם דבסחורות בימינו בד״כ יש להם מחיר קבוע, וע״כ יש בזה אונאה.

עכ״פ לב׳ ההבנות, בין להבנת הבית יצחק, ובין להבנת השבה״ל, נראה דבאתרוגים אין בהם דין אונאה, כיון שהוא סוג דבר המשתנה לפי הזמן, ולפי זהות הקונה, ובאותו סוג אתרוג יכול להיות בשני זמנים שני מחירים שונים, וכמו שכתב הבית יצחק שם דבאתרוגים המחיר נד ומשתנה מרגע לרגע, וע״כ אף אי נימא דאאפ״ל קים לי כב״י, זה דוקא בדבר שאין לו שער קבוע, כיון שיש סוגים כאלו ואחרים, אבל באתרוגים שבאותם סוגים ג״כ מצוי שמשתנים השערים, לפי המקום הזמן והקונים, בזה פשיטא שאין בו דין אונאה.

ויעויין בחכמת שלמה (סי׳ ר״ט ס״ב) דמיירי לענין הקונה אתרוגים בקופסאות סגורות, והובאר שהם מקולקלים, והפסיד הקונה הרבה, ודן אם יש בזה אונאה, וכתב ״נער הייתי וגם זקנתי ולא ראיתי מי שיבוא לתבוע אונאה וביטל מקח באתרוגים, ואנוכי יושב פה זה ל״ז שנים, ומקור קניית אתרוגים הוא פה ורוכלת עמים בזה, ולא נשמע מעולם שיבוא אחד ויפצה פיהו בזה, והטעם כי כן הוא מנהג התגרין שקונין אדעתא דהכי אם טוב אם רע... נעשה כן המנהג בין התגרים שלא יהיה בזה אונאה, כמו דמהני מנהג התגרים לענין קנין״. ואמנם הוא מיירי לענין אתרוגים בקופסאות סגורות, אכן לאור דברינו הנ״ל, משמע דבכל אתרוגים אין דין אונאה. (חוץ מהיכא שקונה קופסא סגורה שכתוב ע״ז דרגת הידור מסויימת, ופותח ורואה שאין זה בדרגת הידור זו, דבזה פשיטא דנחשב מקח טעות, והחכמת שלמה מיירי שלא היה כתוב על הקופסאות כלום).

ג. לא מוצא את המוכר כדי לשלם לו

בערב החג קודם החג ממש, אדם נטל לולב ממוכר בשוק ארבעת המינים לאחר שקצץ עמו את מחירו, ע״מ להראות לרב אם הוא מהודר, הרב אמר שהוא מהודר, אמנם כשחזר הקונה נכח לראות שהפקחים סילקו את המוכרים מהשוק, וכעת אינו מוצא את המוכר. ושאלתו בפיו אם יכול לברך על הלולב?

כן.

הרחבת התשובה: הנה בפשטות מסתבר שהמוכר התכוין להקנות לו את הלולב אם זכר ממנו, שהרי יודע המוכר שלאחר החג כבר אין מה לעשות עם הלולב, ויהיה שוה פחות מפרוטה, וא״כ מעדיף המוכר שישים הקונה את דמי הלולב בצד, וישתמש בלולב, וישלם לו כשימצאהו. כן נראה. והסכים עמדי הגר״ש רוזנברג, ואמר כן בשם חמיו הגר״נ קרליץ זצ״ל. וביאר דעתו, דממ״נ אם המוכר זוכר מכך הרי מתכוין להקנות לו,

ואם אינו זוכר יש כאן השבת אבידה, באופן שחייבים למכור את האבידה, וכגון חמץ שעומד לעבור עליו הפסח, ואין כאן בעיה של שום דמים, שהרי המוכר קצץ עמו את דמיו, ויכול להניח את דמי הלולב בצד ולהשתמש בו ולצאת ידי חובה, דנחשב לכם. ולאחר החג ינסה למצוא את המוכר, ואם לא ימצא, יהיה מונח עד שיבוא אליהו.

ד. נטל אתרוג לבודקו ומחזירו מאוחר

אדם נטל אתרוגים ממוכר אתרוגים בעשרת ימי תשובה ע"מ לבודקם, וחפץ להחזירם יום קודם החג. המוכר טוען שמזיק לו בכך, שהמחיר יותר זול, וכן שיותר קשה למכור את האתרוגים סמוך לחג, האם צודק המוכר בטענתו?

המוכר צודק בטענתו.

הרחבת התשובה: הנה בגוזל אתרוג ומחזירו לאחר סוכות, דן הפתחי תשובה (חו"מ סימן שס"ג סק"א) בשם כמה פוסקים ובכללם הפרי מגדים, אם דינו כגוזל חמץ ועבר עליו הפסח שיכול לומר הרי שלך לפניך, או שזה לא דומה. ולהלכה ר"ל שזה שונה, כיון שנחשב גרמי, כמו עיכב סחורה מלמכור וכעת הסחורה הוזלה, ול"ד לחמץ שעבר עליו הפסח שכיון שהוא לא שכיחא לכן לא עשו תקנה דגרמי. ומביא עוד הפתחי תשובה מהבית שמואל, שמחלק בין חמץ שעבר עליו הפסח ששם הוא היזק שאינו ניכר, שהרי אין רואים על החמץ שעבר עליו הפסח, משא"כ אתרוג לאחר החג היזק ניכר הוא. אכן כתב הפתחי תשובה שתליא במחלוקת המחבר והרמ"א במטבע שפסלו המלך אם יכול לומר הש"ל, וא"כ יכול לומר קים לי. ויעויין במשפט שלום למהרש"ם (חו"מ סימן ר' סק"י) שמביא כמה פוסקים ובכללם השואל ומשיב המחייבים בזה למעשה, וכן מחייב בנטל סחורה ביום השוק ומחזירה לאחר יום השוק, וכעת מחירה זול. וכן מסיק הפתחי חושן לחייב. טעם החילוק בין מטבע שפסלו המלך ללקח אתרוג והחזירו לאחר החג נראה, שבמטבע שפסלו המלך לא ידעו מראש בשעת הגזילה שהמלך עומד לפוסלו, משא"כ בסחורה ובאתרוג, שידוע מראש שיש זמן היוקר ויש זמן הזול, ולכן נחשב גרמי. ונראה שה"ה כשמחזיר אתרוג קודם החג שמחירו זול יותר, שנחשב מזיק בגרמי.

ה. נתקע בדוכן לולבים ופסל לולב

אדם נתקע בערב סוכות בלולב שבלט מדוכן לולבים, ופסלו, האם חייב לשלם על הלולב?

חייב.

הרחבת התשובה: הנה נפסק בהלכה (חו"מ סימן תי"ב) כשיטה ריש פרק המניח שאין דרכם של בני אדם להתבונן בדרכים, ולכן אם נתקל אדם בחפץ המונח ברשות הרבים פטור, אמנם כל זה דוקא בדבר קטן, אבל בדבר גדול שאמורים לראות העוברי דרכים, חייב הנתקל בו. עוד איתא בגמ' שם ונפסק בהלכה, שאם יש רשות להניח וכגון בית הבד שהניחו שם בחוץ את הכלים, חייב הנתקל, שהיה לו להזהר. ואף ששיטת הנימוקי יוסף המובאת בדרכי משה שאין לחייב, מ"מ אי אפשר לומר קים לי כשיטה זו. לפי"ז נראה שבדוכן של לולבים שיש רשות מצד העיריה ומצד הרגילות להניחו, היה על העובר ושב להזהר בדרכו, וחייב לשלם על הלולב. אמנם אם זה בלט באופן

חריג ולא מצוי, מסתבר שפטור. באופן שהלך שם בחושך ופסל לולב, בזה כתוב בהלכה שפטור אפילו אם יש רשות להניחו, וכן פסק השו״ע. אמנם הרעק״א מביא מהרש״ל שחייב אף באפילה. ולדינא ברור שאפ״ל קים לי ולהפטר באפילה.

ו. קניית ערבות מקטן

שאלה: האם אפשר לקנות ערבות לד׳ מינים מילד קטן?

יסוד השאלה: כיון שקטן קונה ואינו מקנה, א״כ יש חסרון בלקחתם ״לכם״, ולכן ידוע שיש להזהר לקנות ערבות או שאר ד׳ מינים מקטן המוכרם.

תשובה: יש על מי לסמוך להקל.

מקורות בקצרה: נתיבות המשפט חו״מ סימן קפ״ב סק״ב מחדש, שמוכר שמסר חפץ לשליח אפי׳ גוי, וכתב ללוקח על ידו לך משוך וקני, קנה הלוקח כשמשך. וכן אם הלוקח שלח ע״י גוי מעות למוכר לקנות ע״י הכסף, קנה המשלח כשקיבל המוכר מעות. וכן בתרומה אם ציוה לקטן לתרום, והמשלח אמר: התבואה שיפריש קטן זה ויקרא לו שם תרומה היא תרומה, הוי תרומה. הביאור בזה, שכל שהשליחות לא מצריכה חלות אלא היא מעשה קוף בעלמא, יכול גם הקטן להיות שליח. וע״ע ביאור הלכה (או״ח סימן תמ״ח ס״ג ד״ה ובלבד) בשם מחנה אפרים (שלוחין ט״ו). ומביא הביאור הלכה דמתשובת ריב״ש (סימן ת״א) לא משמע כן. והרמ״א פסק כריב״ש (או״ח סימן ת״נ ס״ו). וי״ל דבאופן שהמשלח אמר לשליח מפו׳ שיאפשר לקונה לקנות אף הריב״ש יודה, ונחלק רק בסתמא, אכן יעויין שם בקצות החושן (סק״ב) וכן בסימן קכ״ו (סקט״ו) שחלק על הנתיבות, וסבר שבכל אופן אין שליחות לעכו״ם ולקטן. ויעויין עוד בענין הנתיבות כאן במהרש״ם (ח״ג סימן שכ״ב), ובקרן אורה (מעילה כ״א) ובמחנ״א (שלוחין ט״ו וכ׳).

רבי אוריאל יצחק הלוי
מו"ץ בית ההוראה אש חיים
כולל מורשה ודעת בני ברק

בענין גדר פטור מצטער מן הסוכה

הנה מהות וגדר הדין דישיבת סוכה היינו לגור בה 'דרך דירה' כדרשת חז"ל על הפסוק 'בסוכות תשבו שבעת ימים' תשבו כעין תדורו, ומה"ט המצטער פטור מן הסוכה כיון דדרך אדם לישב בדירתו בהשקט ובטח, ובמילא אם מצטער הרי זה סתירה ל'דרך דירה', ומה"ט לא שייך לכאורה להחמיר בזה כדאיתא בגמרא דע"ז נאמר הפטור מהדבר ועושהו נקרא הדיוט וכמש"נ (וע"ז יש להוסיף, דנחלקו הפוסקים האם המצטער פטור מאכילה בסוכה אפילו בלילה הראשון, דעת הרמ"א (סי' תר"מ סעי' ד') דבלילה הראשון חייב לאכול בסוכה, ועי' להגר"א שכתב דהרמ"א לשיטתו (בסי' תרל"ט סעי' ה') דבלילה הראשון אפילו ירדו גשמים חייב לישן בסוכה, אבל הרשב"א בתשובה כתב (ח"ד סי' ע"ח) שהמצטער פטור מן הסוכה אפילו בלילה הראשון, דבעינן תשבו כעין תדורו, וכ"כ הכלבו בשם הראב"ד, וכ"כ הסמ"ג והאור זרוע והו"ד בב"י סי' תרל"ט, וכ"כ הרב שלחן גבוה (סי' תרל"ט סקי"ט) שדעת מרן השו"ע לפטור מצטער מן הסוכה אף בלילה הראשון של החג, וכ"כ המאמר מרדכי (שם סק"ו) בדעת מרן השו"ע, וכן במ"ב סקט"ו ובכה"ח סקכ"ה, וע"ע שו"ת יבי"א ח"ט חאו"ח סי' ס"א, ובביאור שיטת הרמ"א עיין שו"ת הרדב"ז ח"ה סי' ב' אלפים ש"כ ואכמ"ל).

והנה יש לעיין מה הדין באדם שלא יכול לישון בסוכתו מפני רעש השכנים, כפי המצוי היום שהסוכות בנויות בחצרות משותפות, באופן שהן סמוכות זו לזו, וכן בסוכות הבנויות במרפסות של בנין משותף, ולעתים קורה כי אדם עולה על יצועו לשנת הלילה, והשכנים עודם בעיצומה של סעודת החג, ומרעישים טובא ע"י דיבורים בקול רם, ושירה וכו', והנה יש לדון להלכה, האם מצב זה הוא בכלל גדר 'מצטער' דפטור מן הסוכה או"ד לא, כיון שזו דרך השימוש בסוכה, דכן היא הדרך והרגילות בסוכות, שאנשים שומעים אלו את אלו ובמילא י"ל דזו צורת הדירה בסוכה.

והנה יש לחקור האם פטור מצטער מן הסוכה היינו דוקא כשהצער בא לו מחמת הסוכה גופא כגון מזבובים הנמצאים בה וכדו' או אפילו במצטער מחמת דברים צדדיים, שאינם קשורים לסוכה ואינם באים מחמתה גופא וכגון נ"ד דאיכא רעש מהשכנים וכדו'.

עוד נראה לחקור ביסוד הפטור דמצטער בסוכה, האם זהו דין מצד הסוכה, דבמצות סוכה נתחדש דאם הסוכה גורמת לאדם צער,

פטור (וכן מוכח לכאורה מדברי האחרונים שהקשו אמאי לא נילף מדין סוכה לשאר מצות דמצטער פטור יעוי׳ בשד״ח שהבאנו להלן וש״נ) או דהיינו מפני דבכה״ג לא הוי דרך דירה, וה״ז סתירה להמציאות דתשבו כעין תדורו וכמשנ״ת לעיל, והלום ראיתי שכעי״ז הובא בספר חזון עובדיה (סוכות עמ׳ ר׳ הערה ח׳, ובמפתחות עמוד תקע״ד) ותו״ד, דהנה בספר יראים לר״א ממיץ כתב (סי׳ קכ״ג) וז״ל: מצטער פטור מן הסוכה, פירוש שיש לו צער כשהוא בסוכה, ובצאתו מהסוכה ינצל מהצער, משום דתשבו כעין תדורו בעינן, ואין דרך אדם לעמוד בדירתו בצער כשהוא יכול להנצל מן הצער וכדתנן ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה ומי שאינו בקי בשיעור הזה יתן לבבו שאם הוא מצטער בדבר ההוא, שאילו היה צער זה בביתו, רשאי לצאת מסוכתו עכ״ל, וכ״כ בשמו המרדכי (פ״ב דסוכה סי׳ תש״מ) וכ״כ בשבולי הלקט (סי׳ שמ״ג) וכן מוכח בספר המכתם (סוכה כו. עמוד נח) וכן פסק הרמ״א (תר״מ ד׳) וכתב הט״ז (סק״ז) דהוה אמינא שהטעם שמצטער פטור משום שעיקר טעם המצוה כדי להזכיר חסדי השי״ת עם אבותינו כמו שנאמר, כי בסוכות הושבתי את בני ישראל, וזה המצטער טרוד בצערו ואינו שם על לבו, ולכן הוא פטור קמ״ל שאין הטעם אלא משום תשבו כעין תדורו, ואין אדם דר במקום צער כשיכול להנצל ממנו, וה״נ בסוכה ע״כ, הא קמן דהט״ז מייתי לב׳ צדדים כעין חקירתינו ביסוד דין ׳מצטער׳ האם היינו מפני צער הגברא דטרוד בצערו או מפני החפצא דישיבת סוכה דבכה״ג לא הוי דרך דירה, (וע״ע שדי חמד חלק ה׳ מערכת המ״ם כלל ר״כ עמ׳ 130 שדן ביסוד הפטור דמצטער האם זהו דין מיוחד בסוכה מטעם דבעינן תשבו כעין תדורו או שזהו דין כללי, וה״ה בשאר מצות, יעוי״ש בדברי האחרונים שהביא, וצרף לכאן).

ונראה דב׳ החקירות הללו תלויות זו בזו, והיינו דאי נימא דהוא דין מצד הסוכה, דהתורה פטרה את האדם מהמצוה כאשר היא גורמת לו צער (וילפ״פ כהס״ד דהט״ז הנ״ל דבכה״ג אינו יכול להזכיר חסדי השי״ת וכו׳) א״כ י״ל דזהו דוקא כשהצער הוא מחמת הסוכה גופא וכגון מפני זבובים או ריח רע שבתוכה וכדו׳, משא״כ כאשר הצער הוא מחמת דבר אחר, לא. ואי נימא דהיינו טעמא דמצטער פטור מפני דבכה״ג לא הוי דרך דירה וא״כ חסר עיקר ומהות המצוה, בסוכות תשבו - כעין תדורו, א״כ אין נפק״מ מחמת מה מצטער, דעכ״פ לא הוי דרך דירה, ויהיה פטור אף כשגורמי הצער הם דברים צדדיים וכגון נ״ד.

שוב נתבוננתי דאפשר נמי לתלות החקירות זו בזו בהיפוך, והיינו דאי נימא דפטור מצטער היינו פטור בהגברא כלומר מפני דבכה״ג אדם לא יכול לכוין דעתו, וכהס״ד דהט״ז, א״כ אין נפק״מ מה גורם לו הצער, דאף כשהגורם הוא דבר חיצוני, הא סו״ס חסר לו הישוב הדעת ופטור, משא״כ אי נימא דפטור מצטער היינו בהחפצא כלומר כאשר האדם מצטער, לא הוי דרך דירה וליכא התכלית דתשבו כעין תדורו, ובמילא חסר בהשם ׳סוכה׳, א״כ י״ל דהיינו דוקא כשהמפריע הוא מחמת הסוכה גופא, דבכה״ג דוקא לא הויא ׳דירה׳, אך כאשר המפריע הוא גורם חיצוני וכגון נ״ד, י״ל דאכתי לא גרע מהשם ׳דירה׳ דהסוכה, וחייב אע״ג דמצטער ודו״ק. וכ״ז לא כתבתי אלא

לפלפולא בעלמא, ולענין דינא ראה להלן. (ובגוף החקירה האם פטור מצטער היינו דוקא במפריעים מחמת הסוכה עצמה או אף במפריעים צדדיים, ראיתי מציינים שעמדו בזה בשו״ת משנה הלכות ח״ו סי׳ קט״ו, ובספר מקראי קדש סוכות ח״א סי׳ ל״ה, ואינם תח״י).

והנה בשו״ע נפסק (או״ח סי׳ תר״מ סעי׳ ד׳) מצטער פטור מן הסוכה, הוא ולא משמשיו (דכעין תדורו בעינן, ואף בכל השנה אין אדם דר במקום שהוא מצטער - מ״ב סקי״ג) איזהו מצטער זה שאינו יכול לישון בסוכה מפני הרוח (והוא הדין מפני הצינה במקומות הקרים - ביה״ל ד״ה מפני) או מפני הזבובים והפרעושים וכיוצא בהם או מפני הריח, ודוקא שבא לו הצער במקרה, אחר שעשה שם הסוכה, אבל אין לו לעשות סוכתו לכתחילה במקום הריח או הרוח ולומר מצטער אני, ובהגהת הרמ״א כתב, מי שכבו לו הנרות בסוכה בשבת, ויש לו נר בביתו מותר לצאת מן הסוכה כדי לאכל במקום נר וכו׳ ע״כ, הא קמן כמה דוגמאות לדין מצטער דפטור מן הסוכה, אכן בכל המקרים הללו הצער הוא בתוך הסוכה ומחמתה. אמנם מצאתי להגאון בעל חות יאיר בספר מקור חיים (סי׳ תר״מ) שכתב וז״ל: תינוק המוטל בעריסה, שצריך לנדנד עריסתו בלילה להרגיעו ולהשקיטו, גם המשמשו פטור מן הסוכה ע״כ, וראה בחזון עובדיה (שם הערה ז) שכתב דה״ה במי שאשתו חלשה, ויש להם ילדים קטנים שמתעוררים בלילה ובוכים וצריך לקום ולטפל בהם, ונבצר ממנו לדעת מתי לקום אליהם, אם יישן בסוכה, מותר לו לישן בבית לצורך הטיפול בילדים עכ״ל, וע״ע שו״ת שבט הקהתי ח״א סי׳ קצ״ח ודו״ק. חזינן א״כ דאפילו טורח קל ו׳חיצוני׳ לגמרי כמו הדאגה לילדים והצורך לידע מתי עליו ללכת לביתו למענם, נמי חשיב מצטער, ובחזו״ע מייתי לה לדברי החו״א הללו בכלל דיני מצטער, ע״ש, ועל כרחך דהיינו טעמא דבכה״ג לא הוי דרך דירה, וכמשנ״ת לעיל, דזהו גדר הדין דמצות סוכה, לגור בסוכה וכנ״ל, ומיניה לנ״ד, דכאשר רעש השכנים מפריע לו לישון, נמי הוי בכלל דין מצטער ופטור מן הסוכה.

עוד נראה להוכיח דאפשר להקל בזה, דהנה הרמ״א שם כתב לגבי מי שכבו לו הנרות בסוכה וכו׳ דאינו צריך לילך לסוכת חבירו שיש שם נר אם יש טורח גדול בדבר עכ״ד, ולכאורה מכאן מוכח דגדר ׳מצטער׳ דאינו דוקא כשמצטער מהסוכה גופא אלא גם אם ישנה סיבה חיצונית כגון הכא דקשה לו לילך לסוכה, נמי בכלל ׳מצטער׳ הוא, וכך ראיתי שהוכיח בספר פסקי תשובות בסי׳ תר״מ (אות ז׳ הערה 21 יעו״ש הוכחות נוספות לזה) ומינה לנ״ד.

מקור נוסף לפשוט שאלתינו נראה מדברי התרוה״ד בסי׳ צ״ב שהביא הרמ״א שם בזה״ל: מי שלא יוכל לישן בסוכה מחמת שצר לו בפישוט ידיו ורגליו לא מקרי מצטער וחייב לישון שם אף על גב דצריך לכפוף ידיו ורגליו, וביאר המ״ב (סקכ״ו), דדרך האדם לפעמים לישן כך כפוף, וראיה מהא דק״ל ששיעור סוכה ז׳ על ז׳ טפחים וכו׳ ע״כ, הרי לפנינו דוגמא למצב דאע״ג שהאדם מצטער אינו פטור כיון דלפעמים אנשים נדחקים כך. אכן יעוין במ״ב שם דמייתי דברי ספר נהר שלום, דמכל מקום מי שהוא מעונג וקים ליה בגויה דלדידיה הוי מצטער לישן שם

בכפיפה, אין הכי נמי דפטור מלישן שם יעוי״ש, ולכאורה ה״ה בנ״ד אם מרגיש שאינו יכול לסבור הדיבורים וכו׳ פטור. וע״ע בדברי הרמ״א (שם) דנהגו להקל בשינה בסוכה משום שמצות סוכה איש וביתו כדרך שהוא דר בכל השנה, ובמקום שאינו יכול לישון עם אשתו פטור. וע״ע בספר שלמי מועד (פסקים מהגרשז״א זצ״ל, עמ׳ קי״ד) שכתב שאם האשה מפחדת לישון לבדה בבית, אפשר להקל לישן חוץ לסוכה ע״ש ודו״ק. (שוב לאח״ז העירוני דכעי״ז דעת הגר״נ קרליץ (שליט״א) זצ״ל בספר חוט שני על הלכות סוכה (תו״מ ד׳ דף רנ״ח) יעוי״ש דמדמי לה לזבובים וכנ״ל אכן הוא איירי באורחים המפריעים שנמצאים בתוך סוכתו. ולכאו׳ אינו ראיה לנ״ד ודו״ק).

שוב לאחר זמן (חוה״מ סוכות ה׳תשע״ח) שאלתי את הגאון רבי צבי כהן (שליט״א) זצ״ל בעמח״ס רבים וחשובים על פתגמא דנא, והשיבני שדעתו נוטה כי לפי שורת הדין אכן פטור מחמת רעש השכנים, אך למעשה יש לשקול הדבר היטב, עכת״ד.

ולענין דינא נראה, דיש לחלק המציאות לג׳ סוגים, אם מדובר באדם שמרגיש שאינו יכול לסבול את דיבורי השכנים וכו׳, נלענ״ד דפשיטא דפטור, דומיא דמש״כ המ״ב בשם נהר שלום דאם קים ליה בגויה שמצטער מפני דוחק המקום, פטור, וה״נ, ואם הדבר מפריע לו רק מעט ויודע שאחר מעט זמן תחטפנו שינה, נראה פשוט דחייב, מפני שזוהי דרך דירה בסוכה, וכה״ג לא הוי בגדר ׳מצטער׳, ודומיא דמש״כ הרמ״א לגבי מי שאינו יכול לישון בפישוט ידיו ורגליו, וכביאור המ״ב דדרך אדם לפעמים לישן כך וכנ״ל, וה״נ לפעמים יש איזה רעשים ומפריעים גם בבית, ואם מדובר במצב ׳אמצעי׳, היינו שהדבר מפריע לו מאוד אך אינו אסטניס כ״כ שהדבר מפריע לו ברמה שאינו יכול לסבול כהנ״ל, נראה ג״כ דהמיקל יש לו על מי לסמוך, דכה״ג נמי בכלל מצטער הוא, דסו״ס אינו ׳דרך דירה׳ בכה״ג, ובפרט לפי מה שביארנו דזו כל המהות והחפצא במצות ישיבת סוכה. (אכן ראוי להבחין היטב האם הרעש הוא באמת ׳מפריע׳ מהותי או שזהו סתם כעס ותרעומת על דיבורי השכנים ודו״ק) והנלענ״ד כתבתי.

רבי משה צבי ארי׳ טשעפיר
מח״ס שו״ת הגר״מ שטרנבוך כת״י, ירושלים

בניית סוכה במוצאי יום כיפור ועוד ענינים

דברי הרמ״א

הרמ״א בסוף הל׳ יו״כ (סי׳ תרכד׳) כ׳ ״והמדקדקים מתחילים מיד במוצאי יום כיפור בעשית הסוכה כדי לצאת ממצוה אל מצוה״. ובלבוש הוסיף ״ע״ש בפסוק ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלוקים בציון״.

בריש הל׳ סוכה (סי׳ תרכה׳) כ׳ המחבר ״בסוכות תשבו שבעת ימים וגו׳ כי בסוכות הושבתי את בני ישראל הם ענני כבוד שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש״. והוסיף הרמ״א ״ומצוה לתקן הסוכה מיד לאחר יום כיפור דמצוה הבא לידו אל יחמיצנה״. וצ״ב מפני מה חוזר וכותב דין זה ב׳ פעמים. ומבאר המשנ״ב (בשם הפמ״ג) שיש להתחיל לבנות הסוכה במוצאי יו״כ, ולמחרת מתקן כולה אם אפשר. ועוד כ׳ דמדויק בלשון הרמ״א דמדקדקים יתחילו לבנות הסוכה במוצאי יו״כ. ומי שאין מדקדק יתחיל ויגמור עכ״פ במחרת יו״כ. עכ״ד[א].

טעם ומקור

האליה רבא מביא מקור לזה ממדרש דאי׳ ״אמר ר״א למה אנו עושין סוכה אחר יו״כ, אלא שמא יצא דינו של ישראל ביו״כ לגלות, לכן עושין סוכה וגולין מבתיהם לסוכה״. והעיר הא״ר (בשם זקנו) מפני מה תלה ר״א סוכות ביו״כ, הו״ל למיפרך למה אנו עושין סוכה בט״ו בתשרי. ועוד, הו״ל למה צוה התורה לישב בסוכה. אלא דעל עצם מצות סוכה כבר מפורש בקרא שיושבין בסוכות בט״ו בתשרי ״כי בסוכות הושבתי וגו׳״. אלא ע״כ כוונת ר״א הוא מפני מה עושין הסוכה לאחר יו״כ, הא היה יותר טוב לעשותו קודם יו״כ דעשיית נמי מצוה אולי תכריע הכף לזכותו[ב]. וע״ז מתרץ ר״א אלא שמא וכו׳. ובשערי תשובה העיר ע״ז, דמה שהסוכה דומה לגלות היינו ישיבת סוכה ולא הבנין. וא״כ יש לבנותו קודם יו״כ. ועיי״ש שהביא מהברכי יוסף שכ׳ שהמדקדקים עושין הדפנות ועצי הסכך קודם יו״כ, ובמוצאי יו״כ מניחין הסכך אם לא כולו מקצתו.

עוד בדברי הרמ״א

בהגהות חכמת שלמה העיר על דברי הרמ״א בהל׳ סוכה, מה שייך דין לבנות סוכה מיד לאחר יו״כ למש״כ המחבר קודם לזה שהסוכה הוא זכר לעננ הכבוד וכו׳. ומבאר ע״פ מדרש שע״י תשובה ביו״כ כלל ישראל מכסה עוונם מהקב״ה ומשליח אותו במצולות. וכנגד זה משלם להם הקב״ה תיקף

א. ע״ע בבאר היטב שכ׳ דמש״כ הרמ״א בהל׳ סוכה דמצוה לתקן ר״ל לבנותה כולה.

ב. וכה״ג הק׳ הלבוש גבי קידוש לבנה שממתינן עד מוצאי יו״כ.

בסוכות לכסות אותם מזרם וממטר ומעונש גהנום. וע"ז כ' הרמ"א דלכן יעשה הסוכה מיד לאחר יו"כ שנמשך מיו"כ מדה כנגד מדה[ג].

"אין מעבירין על המצוות" -אבני נזר

הנה דין "אין מעבירין על המצוות" ילפי' מקרא "ושמרתם את המצות, אל תקרא המצות אלא המצוות, מצוה הבא ידך אל תחמיצנה"[ד]. וכ' האבני נזר (או"ח סי' תנט') דיש ב' אופנים בדין זה. א) היכא שאין בו אלא זמן אחד ארוכה דכמה דקדים מעלי טפי. ב) היכא דיש ב' זמנים דצריך לעשות המצוה חיוב לעשותו בזמן הראשון. וכן מצינו במס' מגילה (ו:) דבשנה מעוברת למ"ד קורא באדר ראשון כשממתין עד אדר שני חשיב מעביר על המצוות. וכ' דבאופן א' שאין בו אלא זמן א' אינו אלא חומרא בעלמא להקדים המצוה בתחילת הזמן. אבל באופן ב' שיש ב' זמנים מחויב לעשותו בזמן ראשון מצד הדין. ועפ"ז מחדש דהיכא שיו"כ ביום ד' דנמצא שיש שבת בין יו"כ לסוכות, כיון ששבת מפסיק חשיב כשני זמנים. ולכן מעיקר הדין מחויב לעשות הסוכה קודם שבת[ה].

החולקים על האבנ"ז

בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ד סי' נה') מביא דברי האבנ"ז וחולק עליו בתקיפות מצד כמה ראיות. ועיקר הטענה הוא שאין להביא ראי' ממה דאי' במס' מגילה לעשיית סוכה דכשיש ב' זמנים מחויב לעשותו בזמן הראשון, דקריאת המגילה הוא מצוה ממש משא"כ עשיית הסוכה שאינו אלא הכשר מצוה[ו].

שו"ת ארץ הצבי

תנן במס' זבחים (מז'.) ששפכו שירי הדם אל יסוד מערבי של מזבח החיצון. ובגמ' ילפי' מקרא " אל יסוד מזבח העולה אשר פתח אל מועד" - ההוא דפגע ברישא. והק' תוס' למ"ל קרא תיפ"ל מדין "אין מעבירין על המצוות". וכ' תוס' דדין אמע"ה שייך דוקא כשיש ב' מצוות לפניו ועובר על הראשון להגיע לשני[ז].

בשו"ת ארץ הצבי (להגאון מקאזיגלאוו הי"ד ח"ב סי' ע') מבאר דיש ב' טעמים לדין אמע"ה. א) משום ביזוי מצוה ב) משום זריזין מקדימין למצוה[ח]. ומבאר דדין בזוי מצוה הוא מדאורייתא כדמצינו לענין כיסוי הדם (שבת כב' וחולין פז') שלא יכסנו ברגל כדי שלא תהי' המצוות בזויות. אבל דין זריזין מקדימין למצוה אינו אלא רק מדרבנן

ג. ע"ע בקצה המטה סו"ס תרכד'.

ד. עי' יומא לג'. ורש"י שם ומגילה ו':.

ה. עיי"ש באות יז' שכ' "חיוב עשיית סוכות חל בעצמותו במוצאי יו"כ.

ו. ע"ע בשו"ת חלקת יואב מהדו"ק סי' כז' ס"ק יא' שדחה דברי האבני נזר. וע"ע בשו"ת מחזה אברהם סי' קלה' שמפלפל בדבריו.

ז. וכ"כ במס' מנחות סד':

ח. ע"ע בספר תורת יומא פ"ג סי' כא' – כב', באר שמעון או"ח סי' תריב', הפרשה המחכימה ויקרא סי' קעה' ומשחת שמן ח"ב סי' קמו' בענין זריזין מקדימין למצוה ושיהוי מצוה:.

וחומרא יתירה כמו שמצינו באברהם אבינו[ט]. ועפ״ז מבאר מש״כ תוס׳ דדווקא כשמניח א׳ ועושה השני יש משום אמע״ה היינו מצד דין דאורייתא דביזוי מצוה. אבל אי הב׳ מצוות אינו לפנינו אינו אסור מדאו׳ אלא דיש דין זריזין מקדימין למצוה[י].

ביאור בדברי הרמ״א

ע״פ דברי הארץ צבי בי׳ אאמו״ר שליט״א דברי הרמ״א. דבסוף הל׳ יו״כ כ׳ שהמדקדקים מתחילין בעשיית הסוכה. והיינו מצד דין זריזין מקדימין למצוה[יא]. ובהל׳ סוכות כ׳ ומצוה לתקן הסוכה והיינו מדאו׳ משום ביזוי מצוה. ונראה להוסיף לזה דדין זריזין חל מיד לאחר יו״כ, דקודם לכן טרודין ועוסקים בעניני תשובה. ולכן כ׳ הרמ״א ענין זריזין בסוף הל׳ יו״כ. משא״כ הדין דאו׳ של ביזוי מצוה הוא דין בסוכה, ולכן כ׳ כן בהל׳ סוכה. ומובן נמי מש״כ ענין מדקדקין דווקא במצות סוכה, שמענינו של יו״כ[יב].

אבל מ״מ דוחק לומר דזהו כוונת הרמ״א. ובאמת בכלל יש להבין מש״כ הרמ״א ״כדי לצאת ממצוה אל מצוה״. דלפ״ז אפי׳ מצוה כל דהוא סגי. ומדוע דווקא מצות סוכה. ויותר קשה לפי מש״כ הערוך השלחן דמי שאין לו סוכה לבנות, עכ״פ ילמוד הל׳ סוכה במוצאי יו״כ. ול״ש בזה טעמא של הרמ״א. וצ״ב.

ושמעתי ממו״ר הגרש״א אלשין שליט״א, דהנה מבו׳ בכמה ספרים דבר״ה עושין תשובה מיראה – מצד יראת המשפט. ואילו ביו״כ אנו כמלאכים ועושין תשובה מאהבה[יג]. אבל לכאו׳ הוא דלא כמה דמצינו בכמה מקומות דבסוכות מגיעין למדריגת תשובה מאהבה[יד]. ובי׳ דהנה בימי אלול עד הושענה רבה אומרים ״לדוד ה׳ אורי וכו״. ואי׳ אורי זה ר״ה. ישעי זה יו״כ. כי יצפנני בסכה וכו׳ זה סוכות. ומבו׳ שסוכה הוא ענין של הגנה. וכן מבו׳ בשל״ה הק׳ שכ׳ ״מלך״ זה ר״ה. ״עוזר״ זה עשי״ת. ״מושיע״ זה יו״כ. ״ומגן״ זה סוכות״[טו]. והכוונה בזה הוא

ט. ע״ע במס׳ יומא דף כח:׳ דאי׳ ״אטו אנן מאברהם אבינו ניקם וניגמור״.

י. ע״ע בהעמק שאלה שאילתא קסט׳

יא. וא״ש לפ״ז מה שהוסיף הלבוש פסוק ״ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלוקים בציון״. דאינו אלא הנהגה טובה.

יב. ע״ע בספר תורת יומא פ״ג סי׳ רלג - רנה׳ בענין אין מעבירין על המצוות.

יג. ועפ״ז מבארין מה דאי׳ במס׳ יומא דף כ׳ שהטן אינו מקטרג ביו״כ. דכיון שעושין תשובה מאהבה נהפכין העוונות לזכויות. ולכן אינו רוצה לקטרג.

יד. ועפ״ז מבארין החת״ס וקדושת לוי (פ׳ האזינו) דסוכות הוא ראשון לחשבון עוונות דר״ל שעכשיו נתתקן החשבון שהיה יכול לקיים מצוה באותה שעה (גר״א), שבסוכות נהפך להיות זכות ואין בו חשבון על מה שלא עשה מצוה, אלא אדרבה, יש כאן חשבון חדשה של מצוות. ובשו״ת בית אפרים בהקדמתו לחלק לאו״ח, ישועות יעקב סי׳ תקפא׳. וע״ע בקצה המטה סי׳ תרכה׳ אות קטז׳ שכ׳ דלכן נקרא חג הסוכות ״זמן שמחתינו״. דהכוונה הזה הוא שאנו שמחים על עצם הזמן. שע״י התשובה מאהבה נהפך לזכיות ושוב אין בו חשבון על הזמן שעשה העבירה. וע״ע במשך חכמה סוף פ׳ האזינו מש״כ לבאר מה דכתיב ״על אשר מעלתם״ ו״על אשר לא קדשתם וכו׳ דהכוונה היא לענין דין וחשבון.

טו. ע״ע בשפת אמת בבי׳ ״משכני אחריך נרוצה״.

שבימים הנוראים מגיעין לידי מדריגות גבוהות וקורבה מיוחדת להקב"ה. ולאחר יו"כ עלול שהכל ילך לאיבוד ח"ו. ולכן מיד לאח"כ יש יו"ט סוכות שבא להגן על המעלות שהשיג האדם בימים הנוראים שלא לילך לאיבוד.

ועפ"ז בי' דלעולם ביו"כ כבר זוכין לתשובה מאהבה. אולם עדיין אינו בטוח שישאר עמו עד שיכנס לתוך הסוכה שמגן על המעלות. וזהו מה דאי' דסוכות הוא ראשון לחשבון עונות.

וע"פ זה בי' מש"כ הרמ"א שנוהגין להתחיל בבנין הסוכה מיד לאחר יו"כ כדי לילך ממצוה למצוה. דהכוונה בזה הוא שמיד לאחר יו"כ יש להתחיל בבנין הסוכה שהוא ההגנה על כל מה שהשיג בימים הנוראים. וצריך לשים ההתעורות של יו"כ[טז]. ולאחר סוכות שאין בו ההגנה של הסוכה, כ' הירעות דבש שלימוד התורה מגין כמו הסוכה[יז]. [יח].

שליח מיד עדיף או בעצמו לאחר זמן

מי שאינו יכול לבנות הסוכה מיד הסתפק הפמ"ג (א"א ס"ק א') אי עדיף לעשותו מיד ע"י שליח, או לאח"כ בעצמו. ובשדי חמד (כללים מערכת המ"ם כלל נח') כ' שעדיף שימתין לעשותו בעצמו משום דין "מצוה בו יותר מבשלוחו". וכ"כ בשו"ת שבט הלוי. אבל הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג פרק כד' אות יא') הורה שעדיף לעשות מיד ע"י שליח. וצ"ב במה פליגי.

"כל שהויי מצוה לא משהינן"

תנן במס' יבמות (לט'.) "מצוה לגדול ליבם". ואי במדינת הים אין ממתינן לגדול שיבא. ובגמ' מפרש "כל שהויי מצוה לא משהינן". המג"א (סי' כה' ס"ק ב') מביא ראי' לזה דלא משהינן מצוה אפי' אי יקיים המצוה לאח"כ בהידור. ולכן מי שאין לו טלית אלא תפילין יניח התפילין בלי טלית, עיי"ש. אבל בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' לז') כ' דמצוה מובחר ממש כמו אתרוג הדר ושמן זית לנר חנוכה בוודאי משהינן.

הנה יש לדון אי הדין "זריזין" הוא חלק מהמצוה או מעלה צדדי. והראה לי מו"ר הגר"א ברנשטיין שליט"א תוס' במס' שבת (קל') דמפורש דדין זריזין הוא מעלה בעצם המצוה ולא דבר צדדי, עיי"ש. וכן הראה לי מה שפירש"י במס' מגילה דף כ' דקריאת המגילה כשר כל היום ופירש"י דהו"א דכשר רק בבוקר מדין זריזין. ומבו' דמעכב

טז. ע"ע בספר אור גדליהו בהספדו על הגר"א קוטלר זצ"ל שמביא דברי הרמב"ן בשה"ש עה"פ "מה תעירו ומה תעוררו את האהבה עד שתחפץ שכל התעוררות והרגשים לקדושה שיש להאדם צריך הוא שידאג שלא ילכו לאיבוד. והעצה לזה הוא לעשות מעשה בהרגש זה. שהמעשה שומר ההתעוררות, עיי"ש.

יז. ע"ע בבעל עקידת יצחק פ' אמר שער סז' שכ' "אמנם לימוד של עיון הותר לפי שהלמוד אשר על זה התואר הוא עצמו גופה של סוכה וטעמה כמו שאמרנו", עיי"ש בכל דבריו. וע"ע בתרגום ירושלמי דברים לג' ג' ורש"י שה"ש א' ד' דמבו' דתורה שייך לעניני הכבוד.

וע"ע בספר משלחן רבי אליהו ברוך עניני סוכות עמ' ריז'- ריט'. ולפ"ז א"ש לפ"ז מה שחוגגין שמחת תורה לאחר סוכות.

יח. ע"ע מש"כ במקו"א בענין "ימי אהבה" דימי סוכות הם המשך והשלמה לימים הנוראים.

במצוה וע״פ מש״כ תוס׳ בשבת דחלק מהמצוה[יט].

ועפ״ז יש לפרש דבזה פליגי הפוסקים הנ״ל לענין דין ״מצוה בו יותר מבשלוחו״. דאי הוא הידור ממש בעצם מצות סוכה כמו אתרוג, ראוי להמתין לעשותו בעצמו. ואי אינו אלא דבר צדדי עדיף לעשותו בעצמו[כ].

והראה לי גיסי הבה״ח שלום מרדכי קראהן שליט״א מש״כ הרה״ג ר׳ אברהם ארלנגר שליט״א בספר ברכת אברהם עמ״ס פסחים (קה׳.) בשם הגרב״ד זצ״ל דדין ״זריזין מקדימין״ נאמר באופן שיש זמן להמצוה דאע״פ שמצותו כל היום מ״מ יש מצוה להקדים. משא״כ דין ״שיהוי מצוה לא משהינן״ נאמר במצוות שאין להם זמן, שאין לדחותה שלא לאחר המצוה שהתחייב בה. עיי״ש בכ״ד.

ובדף ד׳. שם מק׳ ע״ז איך אמרי׳ דדין ״זריזין מקדימין למצוות״ נאמר רק במצוות שיש להם זמן, הרי ילפי׳ דין זה מ״וישכם אברהם בבקר״, ולא היה שם זמן.

ומביא בשם הגר״נ פרצוביץ זצ״ל דלענין ״לא משהינן״ אינו מחייב השכמה. אלא דכשיש לפניו המצוה שלא תדחה לאחר זמן. משא״כ ״זריזין״ הוא ענין השתדלות להקדים הזמן לתחילת היום, וזהו ענין ״וישכם אברהם בבקר״.

בענין חשב לעשות מצוה ונאנס

תנן במס׳ סוכה (כח׳:) ״ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה, משלו משל למה הדבר דומה לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו רבו קיתון על פניו, ואמר לו אי אפשי בשימושך״[כא]. ויש לדון אי יש כעין הך סברא בכל המצוות דאם נאנס

יט. עי׳ מש״כ בזה במקו״א לענין תפילת ותיקין.

כ. ע״ע בביאור הלכה סי׳ תכו׳, משנ״ב סי׳ רכט׳ ס״ק ט׳ ושעה״צ שם ס״ק א׳ דמשמע דמעלת ״ברוב עם הדרת מלך״ עדיף ממעלת ״זריזין״.

כא. וכ׳ הרמ״א (סי׳ תרלט׳ ס״ז׳) בשם המהרי״ל ״וכשיוצא מן הסוכה מכח הגשמים, אל יבעט ויצא, אלא יצא כנכנע כעבד שמוזג כוס לרבו ושפכו על פניו״.

בפי׳ המשניות להרמב״ם כ׳ ״וירידת גשם בתחלת סוכות מורה שאין פעולתם רצויה לפני הקב״ה״. ומבו׳ דהיינו רק בתחילת החג. אולם בריש מס׳ תענית אמר ר׳ יהושע דגשמים בחג הוא סימן קללה. ומשמע כל ימי החג. והריטב״א שם מתרץ דבלילה א׳ הוא סימן קללה. אבל מכאן ואילן אינו לא סימן ברכה ולא סימן קללה. וכן משמע מדברי המאירי שם. וע״ע בבכורי יעקב סי׳ תרלט׳ ס״ק לט׳ שהביא דברי הראשונים הנ״ל. ועיי״ש שמחדש דלפי השיטות דחייב לאכול בסוכה לילה ראשונה אפי׳ בירדו גשמים, אינו סימן קללה, שבלא״ה מקיים את המצוה. אלא אדרבה הוא סימן ברכה, הקב״ה רוצה להרבות שכרו ולזכות אותו שיקיים המצוה מתוך צער וטורח. ועו״כ דדוקא אי התחיל לירד גשמים פתאום בתחילת החג הוא סימן קללה.

אבל בערוך השלחן סי׳ תרלט׳ סוף ס״ק כ׳ ״והמקור חיים פי׳ בזה דהמים ממתקין היין האדום והוא רמז לרחמים הממתק את הדין ואין מניחין מן השמים. ואמרו שזהו על ארץ ישראל״.

שא״א לקיים את המצוה האם הוא כעבד ששפך לו רבו קיתון על פניו וסימן מן השמים שהקב״ה לא ניחא ליה בעבודתו[כב].

ויש לחלק בין אונס של ירידת גשמים שמן השמים לשאר אונסין. ואע״ג שהכל נגזר מן השמים, מ״מ שאני גשמים שניכר שהוא מהקב״ה כדמבו׳ בריש מס׳ תענית לענין ״מאימתי מזכירין גבורת גשמים״ שבירידת גשמים ניכר גבורת הקב״ה.

אבל מ״מ יש לדון לענין מי שהשתדל לקדש הלבנה עד חצי חודש ונאנס שלא היה יכול לקדשה מחמת גשמים או עננים אי אמרי׳ דהוא סימן שאין הקב״ה חפץ במצוותו וכאילו שופך הקיתון על פניו.

אי׳ במס׳ ברכות (ו׳.) וקידושין (מ׳.) ״אמר רב אשי חשב לעשות מצוה ונאנס מעלה עליו הכתוב כאלו[כג] עשאה[כד״כה]. ומשמע דאינו סימן רע[כו]. [כז] וצ״ב מ״ש מצות

כב. עי׳ בשו״ת תשובות והנהגות כרך א׳ סי׳ תלא׳ מש״כ בענין סימנים מן השמים. ועי׳ במש״כ בפ׳ תצוה לענין ״תורה לאו בשמים היא״.

כג. עי׳ בחכמת שלמה ריש אה״ע מש״כ בגדר ״כאילו״. וע״ע שו״ת מהרש״ם ח״ה סי׳ מו׳, טוב טעם ודעת הקדמה להל׳ טריפות מאמר א׳, שו״ת חקרי לב או״ח סי׳ ב׳, שו״ת פרי השדה ח״ב סי׳ קו׳ ועיון יעקב קידושים דף מ׳.

כד. ע״ע בחשוקי חמד יבמות עא׳. במה שדן הגר״י זילברשטיין שליט״א עפ״ז דאפשר דמהני תפילות הסנדק על תינוק שנודע לאח״כ שהוא נכרי.

כה. עי׳ בנועם אלימלך פ׳ וירא שכ׳ ״והטעם הוא כדברינו הנזכרים לעיל שעיקר הוא כוונת הלב, והבורא ברוך הוא הבוחן לבבות וחוקר כליות יודע מחשבות זה האדם שהיה כוונתו לשמור ברצון שלם לכן חושב לו כאלו עשאה. בשלמא מלך בשר ודם הרוצה לבחון את עבדיו ומצוה להם איזה עבודה לעשות אם יעשה בשלימות לא יבחון את לבבם אם כוונתם שלימה לעבדו באמת וברצון, רק אחר שיעשו ויקיימו את מצות עבודתו אשר צוה עליהם יראה לפי המעשה אשר עשו ויבחון קצת כוונתם. אבל הבורא יתעלה החופש כל חדרי בטן ובוחן כליות ולב יודע תוכן כוונתו אם היא שלימה אזי חשוב לפניו יתברך כאלו עשאה* וכן להיפוך אם יעשה אדם מצוה במעשה ולא יכוין לבו לעשות בדחילו ורחימו לא פרחת לעילא. ובשפת אמת (בחקתי תרמ״ד) כ׳ ״וכאשר חכמים הגידו הרהורי עבירה קשין מעבירה יש לנו ללמוד כי הרהורי מצוה נוחין מהמצוה עצמה. שתיקון הנפש תלוי ברוב הרהור ותשוקה לעבודת הבורא יתברך״.

כו. אבל עי׳ משנת רבי אהרן ח״א מאמר ההרחב פיך ואמלאהו א׳ ס״ד שבי׳ שאין הכוונה לענין קבלת שכר, אלא לענין המדריגה. עיי״ש בכ״ד הנפלאים. וע״ע בקובץ הערות בביאור אגדות ע״ד הפשט סי׳ ג׳ ס״ק ו׳ שכ׳ רב אלחנן הי״ד דמה דאי׳ דאונס כאילו עשהו היינו לענין השכר מצוה. ולא התיקונים היוצאים מקיום המצוה, עיי״ש.

כז. עי׳ במשך חכמה פ׳ וירא (עה״פ ״ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה׳ יראה״) שהעיר על מה שבישראל מחשבה טובה מצטרפת למעשה, מחשבה רעה אינה מצטרפת למעשה. ובאומות אינו כן, רק מחשבה רעה מצטרפת למעשה ומחשבה טובה אינה מצטרפת למעשה, דהרי הקב״ה אינו בא בטרוניא עם בריותיו (ע״ז ג׳). ומבאר ״כי בהמסרו יצחק את נפשו על קידוש שמו יתברך, ומאז והלאה הוקבע לטבע קיים באומה הישראלית להימשך אחרי רצון ההשגחה מעומק הלב ולמסור נפשם ורוחם על קידוש שמו יתברך, כאשר עשו אבותינו באלף החמישי והשישי כידוע, עד כי כעת יוקשה על נפש הישראלי מה זה נסיון להאשל הגדול צור מחצבתינו אברהם ויצחק״. (עיי״ש שמציין לדברי רמב״ם בהל׳ גירושין לענין דין ׳כופין אותו עד שיאמר רומה אני׳). ״אבל חשב לעשות רעה, היא רק כפורחת והבל נדף, שעלה במחשבתו מאיזה סיבות שונות. אבל זה אינו מרצונו

סוכה דירידת גשמים הוא סימן שאין הקב״ה חפץ בקיומה.

ובאמת יש עוד מקום לחלק, דשאני ירידת גשמים דהוא אונס על הרבים ולכן הוא סימן רע שאין הקב״ה חפץ במצוות של כל הרבים. משא״כ באונס דיחיד, דאז אמרי׳ ״חשב לעשות מצוה ונאנס מעלה עליו הכתוב כאילו עשהו״.

אבל באמת יש מקום לחלק ולומר להיפוך. דאונס דיחיד הוא סימן לאותו יחיד שאין הקב״ה חפץ בעבודתו. משא״כ באונס דרבים דע״כ שאין ברבים שום יחיד שהקב״ה חפץ בעבודתו. וע״כ שאינו סימן מן השמים. וע״כ דשאני אונס דירידת גשמים בסוכות משאר מצוות. ועדיין טעון ביאור.

קידוש לבנה

בשו״ת שבות יעקב (ח״ב סימן י׳) כ׳ שאיזה רב גזר תענית על הציבור בשביל זה שלא היו יכולין לקיים מצות קדוש לבנה בחודש שהיה כולו מעונן, אבל אינו נכון בעיניו, שהרי הם אנוסין. ואי׳ בגמ׳ ״חשב לעשות מצוה ונאנס מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה״ [כח].

ומבאר דשאני גשמים בסוכה דהוא סימן קללה שצריך לילך מדירתו דירת קבע לדירת עראי, והוא במקום גלות. ואי לא שמראה הכנעה בשעה שיוצא מהסוכה, יאמרו ששמח בלבו בגשמים כדי להיפטר ממצות סוכה. ואין מחשבתו שלימה לעשיית מצות זו. לכך צריך הכנעה כדי שיהא ניכר מחשבתו מתוך מעשיו שמחשבתו לטובה ותו אינו נענש בדבר. ועוד, סוכה דומה למשל ממש כמו ששופכין לו קיתון על פניו, כן שופכין עליו גשמים, ובאמת משל היה ואין ללמוד ממנו למקום אחר.

בספר בהערות עמ״ס קידושין שם בי׳ הגרי״ש אלישיב זצ״ל דשאני גשמים בחג דהאונס הוא בגוף המצוה שא״א לקיימה. משא״כ שאר אונסין שהן בעקיפין ואינם בגוף המצוה. ועוד דשאר אונסין זהו על הפרט ואילו גשמים זהו על כל אותה המדינה.

אולם במס׳ יומא (פח׳.) אי׳ ״תנא דבי רבי ישמעאל הרואה קרי ביום הכפורים ידאג כל השנה כולה״. ופירש״י ״הרואה קרי ביום הכפורים - ולא במתכוין. ידאג כל השנה כולה - שמא לא קיבלו תעניתו, והשביעוהו במה שבידם להשביעו, כעבד המוזג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו״. ומבו׳ דשייך גם בשאר דברים ולא רק לענין סוכה.

הטוב והאמתי. לא כן באומות העולם, ״נפשם איותה רע״ (משלי כא, י), ״ורשע תאות נפשו״ (תהלים י, ג), ואם יחשוב בטוב, זה אינו חקוק אצלו, רק עלה מאיזה סיבה, אבל לא נתעצמה בנפשו כלל, וכו״, עיי״ש בכ״ד. וע״ע בשפת אמת בפ׳ ראה שמדייק ב״ואת הברכה אשר תשמעון״ דהוא עצם טבע של האדם. (שמעתי ממו״ח שליט״א). ועי׳ בכלי יקר דברים ל׳ יא׳ בא״ד ד״ה כי קרוב.

כח. והוסיף שאין לומר דלא קי״ל כרב אשי משום דכנגד סתם משנה במס׳ סוכה דירידת גשמים הוא סימן קללה בהג, דהרי המהרי״ל שפסק שצריך להיות נכנע ביציאתו מן הסוכה מחמת גשמים משום דהוא סימן קללה פסק להדיא בהל׳ ר״ה אצל שופר דהא דאי׳ במס׳ ר״ה ״כל שנה שאין תוקעין בתחילה מריעין לה בסופה״, היינו דווקא שהן מזידין שלא לתקוע. אבל אם נתבטלה התקיעה מחמת אונס לא יאונה להם כל און. ועיי״ש שמחלק בין אונס שכיח לאנוס שאינו שכיח.

תקיעת שופר

אי׳ במס׳ ר״ה (טז׳:) ״כל שנה שאין תוקעין לה בתחילתה, מריעין לה בסופה״. וביאר הבה״ג (הו׳ בתוס׳) שהכוונה בנאנסו ולא תקעו. ובספר הערות שם העיר הגרי״ש אלישיב זצ״ל דהרי קי״ל דאפי׳ חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. ותי׳ דאמנם שכר מקבלים כי נאנסו, אבל עכ״פ את הענין של בלבול השטן לא נתקיים כשנאנסו ולא תקעו[כט].

חולה שאינו יכול לצום

באגרת סופרים (מכתב לג׳) כ׳ הכתב סופר לבנו, שנחלה מאד כמה ימים קודם תשעה באב, והזהירו הרופאים שלא יצום בתשעה באב, ובכה והתפלל להקב״ה שירפאהו ויצליח להתענות, כדי שלא יהיה בבחינת שמראים לו באצבע, ׳לא חשוב את לאתאבולי על ירושלים׳. ומשמע מדבריו שחולה שאינו יכול להתענות, הוה כאילו מראים לו מן השמים שאין חפצים בתעניתו. וצ״ב, דאינו אלא אונס וכמאן דעביד.

וראיתי בספר חשוקי חמד (סוכה כח׳:) שמחלק הגר״י זילברשטיין שליט״א דרק כאשר נחלה שלא כדרך הטבע. אבל בחולה זקן, או שכבר נחלה הרבה קודם התענית לא הוא כמראים לו באצבע מן השמים[ל].

הניח תפילין פסולין

בשו״ת רב פעלים (ח״ד או״ח סי׳ ב׳) דן במי שלבש תפילין כמה שנים, וכאשר פתח אותו לבודקו פעם שנית נמצא שהיו פסולין. ולכאו׳ נמצא שלא קיים המצוה כמה שנים ובירך ברכה לבטלה. וכ׳ ״ואיך זה איש תם וישר יהיה ערום ממצוה יקרה זו ושיהיה בידו שגגת ברכה לבטלה. גם זה דבר קשה מאד לסבלו״.

ומביא מספר לב חיים (סי׳ י׳) שהביא מש״כ החיד״א בספר בדבש לפי (מערכת ד, אות ד׳) שהביא משם ספר שבלי לקט (ח״א, כ״י, שבלת ח) שכ׳ בשם גדול וז״ל, וכל איש מקבל שכר כל מה שרואה בדעתו אם דעתו מכוין לשמים שהרי אתה רואה שבתפילין שתפרן בפשתן פסולים כדאמר פרק אלו הלוקין אמר רב חזינן לתפילי דבי חביבי דתפרי בכיתנא ולית הלכתא כוותיה ובודאי דרבי חייא הגדול הי׳ לו שכר תפילין כשאר החסידים אעפ״י שתפורות בפשתן, עכ״ל.

ועפ״ז כ׳ ״הרי נראה דאפילו כפי הלכה

כט. לענין ר״ה שח״ל בשבת שאסרו חכמים לתקוע, עי׳ משך חכמה פ׳ אמר, קרבן עני פ׳ האזינו ומשנת רבי אהרן בעניני ר״ה עמ׳ ר׳.

ל. ע״ע בשו״ת בנין ציון החדשות סי׳ כה׳ במה שכתב ״דברי תוכחת מגולה באהבה מסותרת״ למי שלא שקטה נפשו ותפעם רוחו בקרבו שלא יכול להתענות ביוהכ״פ. ועיי״ש שכ׳ לולא דברי רש״י לא שייך משל דשפיכת קיתון רק במצות סוכה ולא בשאר ביטולי מצות שבאו ליד אדם. ואפי׳ בסוכה לא אמרו רק בירדו גשמים ולא בשאר אונס כגון חולי או מצטער בדברים אחרים. ומסיים ״ולכן היה נ״ל דודאי בשאר ענינים שנעשו העכובים ע״י מנהגי עולם שנעשו ע״י שלוחי הקב״ה לא נחשבו כשפיכת קיתון ואינם סימן שהקב״ה ממאס עבודתו. אלא שלא רצה לבטל שליחות השליח מפני עבודתו וכמאמר הנהר לר״פ בן יאיר (חולין דף ז׳) אתה הולך לעשות רצון קונך וכו׳. אבל ירידת הגשמים שבאים ע״י הקב״ה בכבודו ובעצמו כדאר״י ג׳ מפתחות לא נמסרו לשליח בזה דוקא נחשב כשפיכת קיתון״.

היו תפילין פסולין עכ״ז כל שלדעתו מכוין לשמים לקיים המצוה, יש לו שכר תפילין״[לא].

אולם בשו״ת הר צבי (ח״א סי׳ לה׳) מביא דברי הרב פעלים, וחולק עליו וכ׳ אם היה טעות במציאות של פסול בעשיית המצוה שהפסיד שכר המצוה. ומביא ראי׳ מהא דאי׳ בב״ק (טז׳:) ובב״ב (ט׳.) ״דרש רבא מאי דכתיב ויהיו מוכשלים לפניך בעת אפיך עשה בהם, אמר ירמיה לפני הקב״ה, רבש״ע אפילו בשעה שעושים צדקה הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים כדי שלא יקבלו עליהם שכר״. ולשון מכשול משמע שיכשלו בזה היינו שמכוונים לעשות צדקה וחושבים אותם למהוגנים אלא שטועים בהם.

אבל מ״מ יש לדון שעכ״פ יהא בכלל מה שאמרו חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. ובפרט דהוא אונס דלא שכיח.

אולם במשך חכמה סוף פ׳ בא מביא ממכילתא (פרשה יז, י) ״מימים ימימה, מגיד דאדם צריך לבדוק את התפילין לאחר י״ב חודש״. ומביא שבשו״ת משכנות יעקב (יו״ד סי׳ טז׳) הביא ראיה מכאן לבדיקת הריאה מיעוט המצוי דהוה דאורייתא. אבל כ׳ דאינו ראי׳. דבלא תעשה העיקר הוא מה שאין אדם עושה, ואם עשה מחמת אונס או ענין אחר הפוטרו, שוב הוא כמו כל אדם שעשיה אינו נחשב לעשיה, ושוב לא עשו כמו זולתו. אבל לא כן במצות עשה, אף שלא יעשה מחמת איזה אונס, מכל מקום לא מיחשב כמאן דעביד, דסוף סוף לא עשה.

ועפ״ז כ׳ דאין להביא ראי׳ מתפילין לטריפות. דתפילין הוא מ״ע והמבטלה אפי׳ באונס חשיב ביטול. משא״כ באיסורים דכיון דרוב אינו טריפה, שוב אין לנו לחוש למיעוט, דהולכין בתר רובא. ושוב אף אם אחד מני אלף יאכל טריפה, לא תתיחס זה לעבירה כלל, וכמו שלא אכל דמי. ונמצא דשוללין ממנו האכילה ולא עבר כלל[לב].

גדר של "כאילו עשהו"

המהר״ם שיק (או״ח סי׳ שלא׳) מבאר דמצוות שחייב מצד ציווי הקב״ה אמרי׳ דחישב לעשות מצוה לא עשהו מעלה עליו

לא. ויעו״ש ברב פעלים שהביא בענין זה הא דשנינו בסוכה (פ״ב מ״ז) שאמרו לר״י החורני אם כך היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך, דמדברי התוס׳ סוכה (ג. ד״ה דאמר לך) מבו׳ שהכונה לומר דאפילו מדאו׳ לא קיים המצוה, ואעפ״י שכוונתו היתה לשמה לקיים מצות ד׳ אפ״ה אמר לו דלא קיים המצוה מימיו.

מיהו מדברי הר״ן בפ״י דפסחים (משנה ה) כל שלא אמר ג׳ דברים אלו בפסח לא יצא יד״ח, מבואר דזה שאמרו לר״י החורני לא קיימת מצות סוכה, היינו דלא יצא יד״ח כראוי. ולבסוף מסיק שגם לפירוש התוס׳ באמרו לר״י החורני אין מזה סתירה לדברי השבלי לקט די״ל ע״ד ההפלגה אמרו כן וכו׳ כדי לקבוע ההלכה מכאן ולהבא. אבל אה״נ שגם הם מודים כי מה שעשה מקודם לפי תומו וכו׳ יש לו שכר שלם וכו׳ ודלא כהרב יעב״ץ ז״ל בלחם שמים במשנה פסחים שם דס״ל דאם בשגגה לא קיים המצוה אפילו כדין תורה אין לו שכר כלל, עכ״ל.

לב. ועיי״ש שכ׳ דה״ה לענין מזוזה, ״אם יקרה לאחד שמזוזתו תרקב, אף שלא היה צריך לחוש לזה וכמאן דאניס דמי, מכל מקום בטח לא תתיחס אליו מעשה חדש לאמר שהיה לו מזוזה כשרה. נמצא דלא קיים המצוה. אם כן שפיר צריך לבדוק, ונכון״.

הכתוב כאילו עשהו. ולכן קי״ל[לג] דמי שאין לו כדי לבזבז על המצוה חשיב אונס וכמאן דעשהו. אבל מצוה שמחויב נגד אחרים א״א לומר כן. דמחשבתו הטובה אינו מועיל כלל לאחרים[לד].

פדיון הבן ונרות חנוכה

ועפ״ז מבאר מה דמבו׳ במס׳ קידושין (כט׳) דחייב לבזבז כל ממונו לצורך פדיון הבן[לה]. דל״ש לומר דכיון דהוא אונס כאילו קיבל הכהן המעות. ומבאר נמי עפ״ז מה דקי״ל דעני חוזר על הפתחים לצורך נר חנוכה אע״פ דאינו אלא מדרבנן. דל״ש בזה אונס כמאן דעביד. דסוף כל סוף לא פירסם את הנס[לו].

בשו״ת חתם סופר (חו״מ סי׳ א׳) כ׳ שמי שנאנס ולא עשה המצוה נחשב כאלו נעשה מעשה בפועל. ״וזהו מחסדי הבורא יתברך שמו על עושי רצונו, אבל לא מעיקר הדין״.

והוסיף (בסי׳ קעו׳) דאע״פ דאונס כמאן דעשהו, מ״מ החוטף מצוה מחבירו צריך לשלם לו עשרה זהובים, ולא אמרי׳ דכיון שנאנס מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה ונמצא שלא הפסיד כלום. שעשרה זהובים אלו הם ההפרש בין העושה מעשה בפועל לבין כאילו עשאה.

בחידושיו למס׳ חולין (פו׳.) הוסיף החת״ס כי זה העושה המצוה בפועל עובד ה׳ בשמחה ובטוב לבב. ונשכר על זה, וזה שנאנס מצטער על שלא זכה לעבוד ה׳, ומקבל שכר שמים על צערו, נמצא אף על פי שלענין שכר שמים אין הפרש, מכל מקום בצערא דגופא איכא הפרש, ועשרה זהובים הם לפי שיעור צערא דגופא[לז].

עשרה ראשונים בתפילה

במס׳ ברכות (מז׳:) אי׳ ״ואמר רבי יהושע בן לוי, לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים, שאפילו מאה באים אחריו קבל עליו שכר כולם. שכר כולם סלקא דעתך. אלא אימא נותנין לו שכר כנגד כולם״.

ויש להעיר, איך יכול לומר ״לעולם ישכים וכו״, הרי לא שייך ענין זה אצל כל אדם. שהרי א״א שתהי׳ כולם מעשרה ראשונים. וראיתי בספר אמרי שפר במס׳

לג. עי׳ ב״ק דף ט׳ ורמ״א או״ח סי׳ תרנו׳. וע״ע מש״כ במקו״א.

לד. ע״ע אתוון דאורייתא כלל יג׳.

לה. עי׳ מש״כ ע״ז במקו״א.

לו. וכ״כ בשו״ת אבני נזר או״ח סי׳ תקא׳ אות ג׳. וע״ע בכלי חמדה פ׳ צו׳ אות ג׳ שכ׳ כעין סברא זה לענין החיוב לעני ליתן מחצית השקל. וכעין מה שהו׳ לעיל בשם הגרי״ש אלישיב זצ״ל לענין אונס בתקיעת שופר.

וכעי״ז מצינו לענין דין ״שומע כעונה״. דידוע מש״כ הבית הלוי (סוף ספר בראשית) דא״א לכהן לקיים מצות ברכת כהנים ע״י כעונה משום דיש דין ״קול רם״. וע״י שומע כעונה אינו יוצא ״קול קום״. ועי׳ בחזו״א (או״ח סי׳ כט׳ אות ג׳) מה שהק׳ ע״ז. והעמק ברכה (נשיאת כפים אות ה׳, עמ׳ יד׳) מבאר דכוונת הביה״ל דדין קול רם היינו שישמעו הציבור את קול ברכתו. ודין שומע כעונה לא מהני אלא לענין האמירה, אבל עדיין אין הציבור שומעים ברכתו, עיי״ש. (ע״ע בקונטרס אש תמיד ובס׳ מאורי שערים מהגר״ל גורביץ זצ״ל עמ׳ רצז׳ שהביא כ״ז בשם הגרי״ז). וע״ע בשו״ת האבן יקרה תליתאה סי׳ קעו׳ לענין גדר אונס בכמה מצוות.

לז. אולם בשו״ת חת״ס יו״ד סי׳ רכב׳ משמע דכאילו עשהו ממש.

ברכות שם שמדייק במה דאי׳ ״וימנה עם עשרה הראשונים״ דאה״נ א״א שתהי׳ כולם מעשרה הראשונים. אבל מ״מ שייך אצל כל אדם. דהרי כל המחשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשהו נותנין לו שכר כאילו עשהו. ונמצא שאפי׳ אם נאנס ואינו מעשרה הראשונים מ״מ ״נמנה עמהם״.

ישוב ארץ ישראל

בשו״ת תשב״ץ (ח״ג סי׳ רפח׳) דן בענין מי שעלה לא״י ומת בדרך האם רצויה כאילו דר שם. ובשו״ת מהר״י ברונא (סי׳ עז׳) כ׳ דבוודאי חשיב כאיו מת בא״י ואינם צריכים גלגול עצמות לעתיד לבא.

אולם בגליוני הש״ס במס׳ כתובות (קיא׳) תמה הגר״י ענגל זצ״ל ע״ז, וכ׳ דדווקא בהתחיל ונאנס לבסוף חשיב כאילו עשהו.

נטמא באונס

לענין מי שנטמא באונס אם הוא סימן מן השמים, עי׳ בדברי הנצי״ב במרומי שדה נזיר ג׳, והעמק דבר פ׳ נשא. וע״ע מש״כ בפ׳ קרח טז׳ א׳. (נזר אברהם ממו״ח הרב אברהם זעליג קראהן שליט״א בנזיר שם). וע״ע במשך חכמה במדבר ו׳ ח׳.

רבי אלחנן פרינץ
דומ"ץ בבית שמש
ומח"ס שו"ת אבני דרך

סוכה עם ריח רע לחולה קורונה

האם חולה קורונה שאינו מרגיש טעם וריח, יכול לשבת בסוכה שיש בה ריח רע? (ואציין כי יש חולי קורונה שחפצים בכל מאודם שתהיה להם סוכה, ורוצים לבנות סוכה קטנה, אך המקום היחידי שיש להם הוא מעל צינור ביוב או ליד גב קיר של שירותים. אגב, יש אנשים שיש ליד מקום הסוכה ריח רע בגלל ריסוס או זפת או חיה מתה).

הגמרא במסכת סוכה (יב, ב) אומרת: "אביי אמר בצוצי מסככין בשוצרי לא מסככין, מאי טעמא כיון דסרי ריחייהו שביק להו ונפיק. אמר רב חנן בר רבא הני היזמי והיגי מסככין בהו, אביי אמר בהיזמי מסככין בהיגי לא מסככין מאי טעמא כיון דנתרי טרפייהו שביק לה ונפיק".

הרמב"ם בהלכות סוכה (ה, א-ב) פסק: "אין מסככין אלא בדבר שגידולו מן הארץ... ואין ריחו רע, ואינו נושר, ואינו נובל תמיד... אבל אם עבר וסיכך בדבר הנובל ונושר, או בדבר שריחו רע - כשרה, שלא אמרו אין מסככין באלו אלא כדי שלא יניח הסוכה ויצא". כלומר, הרמב"ם הבין דדברי הגמרא זהו לכתחילה, אך בדיעבד אם סיכך בדבר שריחו רע, יוצא ידי חובה (ועיין בפמ"ג דהבין דזה שרי לכתחילה לפי הרמב"ם). וכן העלו גם הרא"ש (א, כה) והשולחן ערוך (תרכט, יד): "יש דברים שאסרו חכמים לסכך בהם לכתחילה, והם מיני עשבים שאינם ראויים לאכילה ואינם מקבלים טומאה וריחם רע, או שנושרים עליהם, דחיישינן שמא מתוך שריחם רע, או שעליהן נושרים - יצא מן הסוכה" (וע"ע ברמ"א תרל, א דלא יעשה דפנות מדבר שריחו רע). מתוך דבריהם, יכולים אנו ללמוד דחולי קורונה, דאין חשש שיעזוב את הסוכה, כיוון שאינו מריח, שרי לכתחילה.

אולם, הפרי מגדים במשבצות זהב (תרל, סק"א) כותב כי סוכה שיש בה ריח רע, עד שאין אדם סובלו - פסולה גם בדיעבד, מפני שלא מתקיים בה התנאי של "תשבו כעין תדורו". אלא דלאו דברי הפרמ"ג דהטעם הוא משום, תשבו כעין תדורו, אזי יש בעיה בסוכה גם לחולי קורונה.

וראיתי דכתב בשו"ת אור לציון (ח"ד כה, ב) לגבי עשיית סוכה במקום שיש ריח רע: "אם הריח רע קל ונסבל, אף שאין לעשות שם סוכה, בדיעבד הסוכה כשרה, אך אם אינו נסבל, הסוכה פסולה" (ולא חילק אם הריח לא נסבל לבן אדם רגיל או אף למי שאינו מריח, שהוא לא מרגיש כלל מהריח). עוד בדין הריח (רע) בסוכה, עיין בשו"ת שבט הלוי (ג, עה), בספר סוכה כהלכתה (ג הערה ח) ובספר ילקוט יוסף (תרכט, כג עמוד

עדר ובהערה שם. תרכט, כה עמוד רעז ובהערה שם).

ויש לחקור, האם פסול מחמת חסרון הגברא (שהאדם עצמו אינו מריח) ואין הסוכה פסולה לגביו, או דהוא פסול מחמת חסרון החפצא דסוכה, ויהא פסול.

וחשבתי להביא ראיה מדין קריאת שמע, שם מצינו דכתב מרן השולחן ערוך (עט, א) כי צריך להרחיק ד׳ אמות ממקום שכלה הריח. ואפילו יש לו חולי שאינו מריח צריך להרחיק ד׳ אמות ממקום שכלה הריח למי שמריח. וע״ע במשנה ברורה (סקכ״ג) ״כל שדרך בני אדם להצטער מאותו הריח״. ובהלכות סוכה מצינו דמי שיש לו ריח רע, מיקרי מצטער, והמשנה ברורה (תרמ, סקי״ז) הפנה להלכות קריאת שמע (עט, סקכ״ג). ולפי זה סוכה עם ריח רע, אינה לכתחילה לחולה קורונה. אולם, אציין כי המגן אברהם בהלכות קריאת שמע (עט, סק״ט) כתב: ״מיהו נ״ל דמי שאינו מריח מותר לקרות בזה״.

אלא דישנו הבדל בין ריח רע שיש לו עיקר כצואה/ביוב או נבלה, דבזה אסור לברך שם (גם מי שאינו מריח). והכי מפורש בריש סימן עט. לבין ריח רע שאין עיקר (כגון: העבירו הצואה וכדו׳), דבזה המג״א היקל דאזלינן בתר האדם עצמו, לבין המשנ״ב דסובר דיש להתבונן בתר בני אדם. וממילא אם הסוכה של חולה הקורונה הינה ליד ביוב או צואה או נבלה וכדו׳, אסור לו לבנות שם סוכה, כי לא ניתן לברך שם.

אלא דיש לדחות זאת, שכן מה שמרן (עט, א) החמיר שיש להרחיק ממקום שהריח כלה ד׳ אמות זהו דווקא ברשות שלו. אך כאשר הריח מגיע מרשות אחרת, מרן מביא שם בסעיף ב מחלוקת, ואף שדעתו להחמיר. כבר הורה המשנה ברורה (עט, סקי״ח) דהיכא שיש שני ספקות: ריח מרשות אחרת, וכן האם אזלינן בתר האדם עצמו או רוב העולם, יש להקל. וזו הדוגמא של חולה קורונה כאשר הריח מגיע מרשות אחרת והוא עצמו לא מריח, וממילא הסוכה תהיה בשבילו כשרה.

וזו לשון המשנה ברורה: ״ולא שינוי רשות - ע״כ מי שמתפלל בבית והריח ר״ר ממקום אחר יפסיק וישהא עד שיעבור הריח. ומי שיש לו חולי שאינו מריח אפשר שיש להקל בזה במקום הדחק״, וביאר בשער הציון (סקכ״ב): ״כי הא״ר מדמה ללילה שנזכר בסקי״ד ושם הדה״ח מתיר בשעת הדחק ואפשר דשם משום דמצרפינן לזה דעת הרא״ש וצ״ע״.[א] וע״ע בספר מקראי קודש הררי (ארבע-מינים פרק ח הערה לא

א. וכתב המשנה ברורה (תרל, סק״ד) בהאי לישנא: ״מדבר שריחו רע - דחיישינן שמא מחמת זה יצא מן הסוכה ודיעבד שפיר דמי אף בסכך כמ״ש בסימן תרכ״ט סי״ד (שו״ע או״ח תרכט יד) אם לא שהוא ר״ר שאין אדם סובלתו אפשר דפסול מן התורה דבעינן תשבו כעין תדורו [פמ״ג] עוד כתב אותן שעושין סוכה אצל בה״כ ואשפה מפני שהמקום צר להם וריח רע מגיע אליהם מן התורה יוצא ידי חובתו אבל לא יברך בהמ״ז שם (כדלעיל שו״ע או״ח עט ב) עי״ש בדעה ראשונה שפסקו כן האחרונים) ואם יש לו מקום אחר בודאי לא יעשה שם. ואם אין מגיע לו הריח רע רק רואה בית הכסא ג״כ אסור ועיין לקמן בסימן תרל״ז בביאור הלכה סוף ד״ה וכן בקרקע שהיא של רבים (בה״ל תרלז ד״ה וכן)״.

ענף 2 עמוד שיד, במהדורת תשע״ו) ובשו״ת אגורה באהלך (ב, מא).[ב]

בעל שו״ת חיי הלוי כתב לי בשאלתנו: לענ״ד נראה דאין בזה חשש, ויכול גם לברך לישב בסוכה. והנה מבואר בשו״ע (תרמ, ד) מצטער פטור מן הסוכה... איזהו מצטער, זה שאינו יכול לישן בסוכה מפני הרוח או מפני הזבובים והפרעושים וכיוצא בהם או מפני הריח. ומשמע שאם אינו מצטער בזה חייב בסוכה. וע״ע בשו״ע (תרכט, יד) שכתב המחבר דיש דברים שאסרו חכמים לסכך בהם לכתחילה והם מיני עשבים שאינם ראויים לאכילה ואינם מקבלים טומאה וריחם רע או שנושרים עליהם, דחיישינן שמא מתוך שריחן רע או שעליהן נושרים יצא מן הסוכה. ובמ״ב (סקל״ח) כתב בשם האחרונים דאם עבר וסיכך בהם כשרה לישב בה. והיינו אף שיש להם סכך אחר אינו מחוייב לסכך מחדש, ואם היה ריח רע כ״כ שאין דעת האדם סובלתו יש לומר דפסול מן התורה דבעינן תשבו כעין תדורו. אכן גם בזה יש לומר דכיון שהוא אינו מרגיש ריח אין חשש כלל. ואינו דומה למבואר בשו״ע (עט, א) שכתב המחבר היתה צואת אדם מאחריו צריך להרחיק ד׳ אמות ממקום שכלה הריח, אפילו אם יש לו חולי שאינו מריח צריך להרחיק ד׳ אמות. דמסתבר דדוקא שם דיש ענין של והיה מחניך קדוש, ובזה לא מהני מה שהוא עצמו אינו מריח, משא״כ לענין סוכה שאין שם צואה וכדומה, רק כל השאלה הוא שמצטער פטור, כיון שאינו מריח ואין לו צער חייב בסוכה. עכ״ל.

והעיר בעל שו״ת שואלין ודורשין כי ״מסתבר שסוכה שיש בה ריח רע, החסרון הוא בסוכה ולא באדם המריח, שהרי נפסק שלא להקים סוכה במקום שיש ריח רע, משמע דעצם הקמת הסוכה במקום כזה הוא לא ראוי. עם זאת בודאי שכל זה לכתחילה, ובדיעבד יצר יד״ח. ורק אם אינו יכול לישון שם בלילה מצער, לדעת הרמ״א בשם המרדכי לא יוצא גם יד״ח אכילה ביום. אך כאמור החסרון הוא בסוכה״.[ג]

ובעל שו״ת דברי בניהו כתב לי כי אינו יוצא בסוכה כזו שיש בה ריח רע (ואין חילוק בין האנשים). וע״ע בספר יעננו ביום קראנו (סי׳ ז אות ו עמוד קכז) לגבי תפילה כנגד צואה למי שאיבד את חוש הריח (וכן בשו״ת חמדת יואל אלמקייס ח״א, ד).

העולה לדינא: מותר לחולה קורונה שיש

ב. ויש לדון במקומות בהם ניתן לפזר ריח טוב אי מהני. ונראה מהשדי חמד (ח״ד בצוואת המחבר עמוד 16 אות י ד״ה ׳וכגון) והובאו דבריו בשו״ת ודרשת וחקרת (ה אורח-חיים יא) דמהני כאשר מיירי בדבר המוציא ריח רע והוא מכוסה (כמי רגליים המכוסים). וע״ע בזה בספר ואשי ישראל (סימן עב) בעניין התזה על צואה שלא יהיה ריח, דביאר הגרח״ק דלא ברור דמהני, דהוי כסותם האף, ע״ש.

ג. ואציין כי בספר היכל הוראה (ה, ט) דן לגבי אדם שיש לו חוש ריח מפותח והוא מריח ריח רע, האם אזלינן בתר חוש הריח אצל רוב אינשי או כל חד לפום שיעורא דיליה, לפי חוש הריח שיש לו. והעלה לדינא דהולכים ע״פ כל אדם (ולא ע״פ הכלל), וציין דהסכים עמו הגרח״ק. וע״ע בשו״ת התעוררות תשובה (א, נח) ובשו״ת קרן לדוד (יז). אולם חזיתי בספר שלמי ברכה (פי״ב עמוד נד) דהובא בשם הגרשז״א ״שאדם מצונן או אדם שחוש הריח שלו נחלש, משערין את ההרחקה מריח רע לפי שיעור אדם רגיל״.

לו ריח בסוכה מרשות אחרת לישב בה ואף לברך כאשר הוא אינו מריח. אולם כאשר הריח נמצא ברשות שלו (אף שאינו מריח), אזי לענ״ד קשה יהא להקל.[ד]

מצוות סוכה לנמצא בבידוד עקב הנגיף

האם מי שנמצא בבידוד[ה] בגלל הנגיף פטור מסוכה או שהוא צריך להוציא ממון בשביל שיבנו לו סוכה קטנה שתהיה בשבילו. ועד כמה כסף הוא צריך להוציא על סוכה. ואינני שואל לגבי חולה קורונה[ו] דהוא עצמו כדין חולה שפטור. ולכאורה באכילה הוא וודאי שחייב, ויכול לאכול בסוכה של המשפחה אחר שהיא תסיים, ויחתה לפני ואחרי. עיקר הבעיה זה השינה.

נראה כי יש לחלק בכמה מצבים. ואפרט.

אם יש לאדם הנמצא בבידוד, מקום בבית, אשר בו יכולים לבנות לו סוכה, כגון: מרפסת קטנה (ששם שאר המשפחה לא

ד. ואעיר כי אם ברשותו קיים הריח, אין הדבר מתיר לו לצאת לסוכה אחרת, דהרי עלול הוא להדביק אחרים ולהביאם לידי חשש סכנה, ואכמ״ל.

ה. לגבי מה ששאלו אנשים, האם בגלל חשש שמא יכנסו לבידוד כדאי להתחיל את בניית הסוכה כבר בעשרת ימי תשובה. לענ״ד ראוי לעשות כבכל שנה אחר יום כיפור (ובעיקר את הסכך), שכן במדרש פסיקתא דרב כהנא (פסקא אחריתא דסוכות. הובא באליה-רבה תרכה, סק״א) מבואר דאם יצא דיננו ביום הכיפורים לגלות, ע״י הסוכה אנו גולים. ומה שציינו דהעיקר זה לגבי הסכך, שכן הכי ביאר בכף החיים (תרכה, סק״ה) ע״פ הברכי יוסף (תרכה, סק״ב). וע״ע בספר סוכה כהלכתה (ב הערה ט), באלף המגן (סקי״ד) ובשו״ת אור לציון (כ, ז). ובעיקר דיש בכך את המעלה של ילכו מחיל אל חיל, ולצאת ממצוה אחת למצווה אחרת (עיין ברמ״א סו״ס תרכד).

ו. אף שחולה קורונה פטור, כפי שפסק השולחן ערוך (תרמ, ג) כי שחולין ומשמשיהן פטורים מן הסוכה, אפילו חולה שאין בו סכנה, כגון שחש בראשו או חש בעיניו פטור מן הסוכה. אולם דין זה הוא לגבי שבעת ימי סוכות. אך לגבי הלילה הראשון, ראוי מאוד שאם יש אפשרות שיכנס ויאכל בסוכה, באופן ששאר המשפחה יצאו בשעה זו מהסוכה (ויחטה לפני ואחרי), ראוי שיעשה זאת (ועיין בגוף התשובה, דזה בתנאי שלא נמצא ברה״ר ועוד). ואינני מדבר על חולה המחובר לחמצן שמצבו יכול להחמיר עקב כניסתו לסוכה, דבזה אין לו להיכנס לסוכה (עיין בשו״ת בנין-שלמה מז. ובנטעי-גבריאל סוכה מא, ט).

הטעם לכך, שכן מצינו מחלוקת האם הפטור של חולה הוא גם ביום הראשון. הברכי יוסף (תרלט, סק״ה) הסתפק בזה, וציין שבאורחות חיים ובכל בו משמע שחולה פטור (אולם בשו״ת חיים-שאל ב, לח אות צב כתב דחייב). וע״ע בשערי תשובה (תרלט, סק״ה) דהוסיף שנראה שהאליה רבה פוטר. וכן איתא דפטור בשו״ת דברי מלכיאל (ג, לב) ובתכלת מרדכי (פסקי מהרש״ם עמוד שע). וע״ע בזה בשו״ת חלקת יואב (סוף ח״א בקונטרס דיני אונס, ענף ז). אולם בבכורי יעקב (תרמ, סק״ו) העלה דחולה חייב בלילה הראשון (ועיי״ש שהוכיח מערוך לנר, סוכה כו). וכ״פ גם הישועות יעקב (תרמ, סק״ב) והבן איש חי (פרשת האזינו יב). ועיין בדברי המנחת חינוך (מצוה שכה, סקי״א). וע״ע בספר הלכות חג בחג (סוכות ח״ב יד הערה 17). וע״ע בספר נטעי גבריאל (סוכה מא, ח ובהערות שם) ובשו״ת להורות נתן (ח, פו).

בונה), אזי וודאי דיש לדאוג לבנות לו סוכה. וצריך להתאמץ לכך (עיין משנה-ברורה תרמ, סקכ״ד). וידוע דלגבי מצות עשה (עוברת) הדין הוא שצריך להוציא עד חומש ממונו (כתובות נ, א. אורח-חיים תרנו. משנה-ברורה סק״ז. ביאור-הלכה ד״ה ׳יותר מחומש׳). וב״ה שזכינו שבמציאות ימינו ניתן לקנות סוכה קטנה במחיר נמוך מאוד. ועיין עוד באריכות בהערה במה שהבאתי מדברי בעל שו״ת משיב נבונים.[ז]

עוד בגדר כמה עליו לטרוח בבניית הסוכה, עיין בדברי הפרי מגדים (א״א תרמ, סקט״ו), בביאור הלכה (תרמ ד״ה ׳הולכי׳), בשו״ת דברי מלכיאל (ג, לב ד״ה ׳והנה הפוסקים׳), בשו״ת משנה הלכות (ו, קטו), בשו״ת משנת יוסף (ז, קיז), בחזון עובדיה (סוכה עמוד קנו ובהערות שם), בספר אשרי האיש (כו, לט) ובספר גם אני אודך לגרמ״ש דיין (ו, כו).[ח]

השאלה היותר מורכבת היא מה לעשות

ז. וכתב לי באריכות בעל שו״ת משיב נבונים, כמה מחויב להוציא. והנני מביא את תו״ד (כיוון דתשובתו ארוכה). על דברי הפמ״ג (תרמ א״א סקט״ו) כתב הבכורי יעקב (סקכ״ה) דצריך להוציא עד חומש ככל מצוות עשה. אך בשו״ת דברי מלכיאל (ג, לב) ביאר בפמ״ג דיש להוציא ממון רק כדרך בני האדם לפזר על דירה לשבעה ימים (כלומר, סוכה קלה משאר מצוות עשה, בהוצאת ממון). והקשה על מה שהקל הרמ״א (תרלט, ב) בשינה בסוכה, הרי היה צריך להוציא ממון, שתהא לו סוכה ביחד עם אשתו. ותירץ דיש להוציא כפי שהיה מפזר על דירה. ובקושית הרמ״א איתא גם בהליכות שלמה (ט הערה לו) וציין דנצטווה לבנות דירה אחתולא שתיים.ומכאן דייק דאם יש כבר סוכה לשאר המשפחה והיא מספיקה גם לו לאכילה (אחר שאכלו המשפחה), אינו מחויב לבנות עוד סוכה (בשביל שינה). אך זה מעיקר הדין, ולכתחילה יעשה כל טצדקי לקיים המצווה בשלמות.

ח. והוסיף לי בעל חבל נחלתו: כאשר שיש לו סוכה בה הוא אוכל, אלא שמסיבות רפואיות אינו יכול לישון שם והשאלה כמה ממון צריך להוציא כדי לבנות סוכה נוספת בה יוכל לישון. כתב הפרי מגדים (או״ח א״א תרמ, סקט״ו): ״מי שבא בדרך לסוכת חבירו או בין עכו״ם, ורוצים ממון הרבה בשביל סוכה, עיין סימן תרנו [בהגה] מצוה עוברת אין צריך לבזבז ממון רב. וי״ל שב ואל תעשה, וסוכה קום ועשה אוכל באיסור, כמו שכתבתי לעיל [אות י], עיין פני יהושע בחידושיו לסוכה (כה, א ד״ה במשנה), וי״ל כתדורו, וכל מה שעושה בדירה יעשה כן בסוכה, ודבר מועט ממון יתן, והבן״. וע״ע בדבריו בספרו חבל נחלתו (כד, טו).

בשאלה שלפנינו קיימת רק הצד השני בהסתפקות הפמ״ג שכן הוא אינו מבטל מצוה, והראיה שאוכל בסוכה. אלא שאינו יכול לישון בה, ועל כן הוא נצרך להוציא ממון כדי לבנות סוכה נוספת. והפמ״ג חידש שכיון שבמצות סוכה יש חובה כעין תדורו דהיינו כמה שמוציא על דירה יוציא על סוכה - לכן לכאורה, יוציא ממון כעין כמה שהיה עולה לו לישון באכסניא ללילה לשבעה ימים (ללא סעודות), אם השיעור הזה מתאים לכיסו (ואולי לשיעור של 200 שקל ללילה שהוא 1400 שקל לשבעה ימים לא היה הולך).

כתב בביאור הלכה (תרמ, ח): ״ודעת המ״א דמה שאמרו פטורין מן הסוכה ביום היינו אף כשהגיע למלון פטור לטרוח לעשות שם סוכה בעת האוכל כיון שדעתם לילך לאלתר וחייבין בלילה לעשות שם סוכה כיון שנח שם אפילו אם לן אצל נכרי אם יש לו שם ממה לעשות סוכה [ואפילו אם צריך להוציא ע״ז מעט מעות אפשר דצריך להשתדל ע״ז]״. ואף הוא כתב שייתן מעט מעות וישתדל.

וכך כתב בשו״ת משנה הלכות (ו, קטו): ״ולפענ״ד בלאו הכי לא קשיא מידי דשאני לפטור ממצות סוכה בשביל ממון היינו בזמן שיש לו סוכה והוא רוצה לפטור עצמו מסוכה שלא יכנס בה בשביל ממון וכה״ג ודאי הוה בכלל כל מ״ע דצריך לפזר עד חומש, אבל לעשות סוכה אין זה בכלל ביטול מצוה בשביל ממון אלא הוא

כאשר אין אפשרות לבנות לו סוכה נפרדת, כגון כשמתגוררים בבנין מגורים ואין עוד מרפסת וכדו׳. גם בזה יש לחלק בין שני מצבים. אם הסוכה גדולה דיו, וניתן לחלק את הסוכה באמצעות ניילון שקוף עבה ופתחי אוורור לכל צד של הסוכה, אזי יעשו זאת, וכך יוכל המבודד להיות בסוכה, מבלי לסכן את בני המשפחה (אולם יראו שהדבר בצורה בטיחותית).

אם לא ניתן לחלק את הסוכה ולא ניתן לבנות לו סוכה פרטית, אזי, אם הסוכה של המשפחה נמצאת בחצר הפרטית או בגינה הפרטית או במרפסת, אזי הנמצא בבידוד יאכל בשעות נפרדות, אחר שיחטה[ט] לפני ואחרי אכילתו (כפי שאדם בבידוד הולך לשירותים או להתקלח, כך הוא יכול ללכת לסוכה, אבל בנפרד, באופן שאיננו מסכן את בני הבית). לגבי זמן האכילה בלילה הראשון, אם אין לו צער ויכול להמתין בערך כשעה וחצי עד שהמשפחה תסיים את האכילה (סביבות השעה 21:00), אזי ימתין. במידה ואין הוא יכול להמתין (וממילא דינו כ׳מצטער׳), אזי יקדש ויאכל לפחות כזית בסוכה (רצוי כביצה - עיין משנ״ב תרלט, סקכ״ב) וימשיך בבית את הסעודה (עיין

דין של ׳תשבו כעין תדורו׳ וזה פשוט בדברי המג״א ועיין בכורי יעקב אות כ״ח... אלא דלפ״ז נראה דהדין לחפש מקום אחר כשאין לו מקום בחצרו ולעשות סוכה אינו אלא עד כדין תשבו כעין תדורו ואם לא ימצא רק בשביל ממון רב אזי פטור מלעשות סוכה דאין כאן תדורו ותדורו נמי אין כוונתו שמנה חדרים וכיוצא בו אלא כעין חדר אחד וכנ״ל שדרך לשכור לז׳ ימים וכל מה שעולה לפזר בעד דירה כזה זה הוא מה שהוא מחויב לפזר עבור מצות סוכה ועבור מקום לסוכה... ולענין מרחק המקום נראה נמי פשוט דאין צריך לצאת למרחקים ולהתרחק מביתו למצוא מקום ראוי לסוכה וכ״ש שלא לילך למלונות או לעיר אחרת מקום שיש שם סוכה ואין שם צער דלא מצינו שיהא אדם מחויב לעזוב את מקומו ועירו בשביל לקיים מ״ע זו ואדרבה מצינו להיפך דכעין תדורו ועיין ב״ח סי׳ תרמ הנ״ל שכתב בהא דאין כל אדם יכול לומר מצטער אני וז״ל ובארץ רוסיא רגילות הוא להיות קור וצינה בחג הסוכות ונראה בעיני דכל אדם מצונן פטור מן הסוכה דזה נקרא מצטער שדרך בנ״א מצוננין להצטער בכך ואצ״ל העניים שאין להם מלבושים להגן עליהם מפני הצינה שפטורין כשניצלין מן הצינה בצאתם מן הסוכה ע״ש והביאוהו הפוסקים הרי דלא צוה להם להוציא הוצאות לצאת למקומות החמים וגם לא חייבם לבנות סוכות עם תנורים גדולים שיחם להם וגם אמר כ״ש בני עניים שאין להם מלבושים להגן עליהם לא חייבם לקנות לעצמן מלבושים לסוכה או שילכו לסוכות הגבירים שיש להם סוכות בנויות עם תנורים וישבו שם ויחם להם אבל נראה פשוט דכל זה אין להם חיוב כל שאין ביכולתם מעצמם לקיים המצוה כמו שהוא לא צותה תורה עליו משום מצטער והגם שיכול ליכנס לסוכת חבירו כיון שהוא מצטער בזה אינו מחויב בדבר וזה ברור בס״ד״.

נוסף בדברי שו״ת משנה הלכות ש׳תשבו כעין תדורו׳ הוא ביחס לעשירות האדם. עני אינו מוציא ממון רב, ועל כן א״א לחייבו להוציא הרבה על סוכה. ואילו עשיר שרגיל בבתי מלון וכד׳ ניתן לחייבו בבניית סוכה גם בהוצאה גדולה.

ונראה לענ״ד, שדברים אלו נאמרו למי שאין לו סוכה לאכול בה שצריך להוציא כפי יכולתו מעט ממון משום תשבו כעין תדורו. אבל בשאלה שלפנינו הרי הוציא כבר לסוכה אחת, ולסוכה שניה אין דרכו ודרך אחרים להוציא. ועל כן לפענ״ד הוא פטור לגמרי מבניית סוכה נוספת. ורק כמעשה חסידות למי שיש ממון רב, יכול להוציא ולבנות סוכה נוספת לישון בה. ועי׳ חשוקי חמד (סוכה כו, א). עכ״ד, הגר״י אפשטיין.

ט. כמובן, באופן המותר בשבת ויום טוב.

משנה-ברורה תרלט, סקל״ו). ואז המשפחה תכנס לסעוד את סעודת החג.

אולם כאשר לא ניתן לחלק את הסוכה ולא ניתן לבנות לו סוכה פרטית, והסוכה של המשפחה נמצאת במקום שההגעה לשם כרוכה במעבר ברשות הרבים, אזי המבודד פטור מן הסוכה (שהרי זו סכנה, ואדם זה נחשב כאנוס, ואף אסור לו לסכן אחרים בשביל מצוות סוכה).[י] וע״ע בשו״ת ברכת אוריאל (ב, עב אות ב) ובספר מנחת אשר (מגפת הקורונה, סי׳ קג).

אגב, כתב לי בעל שו״ת חיי הלוי דהוא עצמו היה חולה בקורונה בסוכות ולמרות זאת היה כל הזמן בסוכה (והדליקו לו שם שני תנורי חימום). וממילא העיר כי שאלתנו תלויה לפי העניין. וציין לי במכתבו כי הוא הסתפק, האם עליו לברך לישב בסוכה בכל סעודה, כיוון שכמעט לא יצא מהסוכה (כשיצא רק לשירותים, לא מקרי הסחת דעת).

נטילת לולב לאשה אשכנזיה שהתחתנה עם ספרדי

נשאלנו מזוג צעיר שהתחתן בשנה האחרונה, שהבעל הוא ספרדי, והאשה במקור היתה אשכנזיה. וכעת בהגיע חג הסוכות, האשה רוצה מאוד ליטול לולב ולברך עליו, כפי שהורגלה. ושאל בעלה, האם היא רשאית לברך על ארבע מינים. וציין כי זה חשוב מאוד לאשתו.

כידוע במצוות עשה שהזמן גרמא, נשים פטורות (עיין קידושין כט, א). אולם נחלקו הראשונים (והאחרונים) אי רשאיות לברך או שאסורות.

התוספות בשם רבנו תם (ראש-השנה לג, א ד״ה ׳הא רבי יהודה׳. קידושין לא, א ד״ה ׳דלא מפקידנא׳) העלו דאף דנשים פטורות רשאיות הן לברך. וכן העלה רש״י בתשובותיו[יא] (תשובה סח) דרשות בידן ואין מוחין בהן, דלא גרע ממי שאינו מצווה ועושה. וכן משמע מהר״ן (ראש-השנה שם) שציין דאף יש להן שכר. וכן מצינו ראשונים רבים שהתירו לנשים לברך על מצוות עשה שהזמן גרמא ובהם: הרמב״ן (קידושין שם), הרא״ה (שם), הריטב״א (שם), הרשב״א (ראש-השנה שם. וכן בשו״ת הרשב״א קכג), הרי״ץ גיאת (הובא ברא״ש) ועוד (וכן נראה דעת הטור כמובא בסי׳ תקפט).

כנגדם, ישנם ראשונים אשר אסרו על הנשים לברך במצוות עשה שהזמן גרמא,

---

י. והוסיף לי הגר״י אריאל, בהאי לישנא: מבודד אינו חולה אלא אנוס ויש דיון בפוסקים האם אדם חייב להכניס את עצמו לחיוב, בסוכה יש סברה לחייב ואם כן על קיום מצוה יש להוציא ממון. אך בלילה הראשון שחובה לאכול לפות כזית/כביצה ניתן לתאם עם בני הבית שהוא יקדש ראשון כשכל בני הבית מסתגרים ומאפשרים לו להגיע לסוכה לבד. שישתמש בכלים חד-פעמיים ובני הבית יכנסו לסוכה אחרי חיטוי. ביתר הימים ייתכן שאנוס פטור מלעשות סוכה. לגבי שינה י״ל שמכיון שאסור לו לישון עם אחרים בסוכה הוא פטור.

יא. יתכן דאין זו דעת רש״י אלא זו תשובת רבי יצחק ברבי אליעזר הלוי מוורמיישא.

ובראשם עומד הרמב"ם[יב] (ציצית ג, ט. וכ"כ הרב המגיד סוכה ו, יג), רבנו ישעיה הראשון (בפסקיו לראש-השנה), ספר המכריע (עח), הריא"ז (בשלטי-גיבורים עמ"ס ראש-השנה בשם זקנו רבנו ישעיה הראשון וציין דזו גם דעתו), רבנו מנוח (בספר המנוחה פ"ב דשופר), שו"ת התשב"ץ (בחוט-המשולש לב), וכן נראה דדעת הסמ"ג (עשין מב), האור זרוע (ב, רסו) וע"ע במקורות רבים המובאים בשו"ת יביע אומר (א אורח-חיים לט-מב).

השולחן ערוך (סי' יז. תקפט) פסק כרמב"ם דנשים אינן מברכות. ואילו הרמ"א (דרכי-משה הארוך סי' יז. רמ"א תקפט) פסק כרבנו תם ודעמיה. ולפי"ז פשיטא דנשים אשכנזיות יכולות לברך וכן העלו הלבוש (יז, ב), הט"ז (תרנח, סק"ו), המג"א (תרנח, סקי"א), שו"ע הרב (יז, יג), חיי אדם (יא, מג), סידור דרך החיים, ערוך השלחן (תרמ, ב), משנה ברורה (יז, סק"ד-ה. תקפט, סקי"א). ואמנם יש מעטים הסוברים שגם אשכנזיות לא יברכו על מצוות עשה שהזמן גרמא ובהם הישועות יעקב (יז, סק"א) בשם החכם צבי. וכן דעת הדברי חיים מצאנז (הובא במקור-חיים תלה). וכן נוהגות עד היום נשות צאנז. אך רובא דרובא מהאשכנזיות מברכות. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (ט, ב. יז, סד), בהליכות שלמה (יא ארחות-הלכה 73) ובספר שערי חג הסוכות טשזנר (עמוד קס).

אלא שבתר עיוני ראיתי דגם רבים מהנשים הספרדיות מברכות על ארבע מינים, שכן הכי מפורש בחיד"א גם בברכי יוסף (תרנד, סק"ב), גם בספרו יוסף אומץ[יג] (פב) וגם בשיורי ברכה (תקפט). ודברי החיד"א הובאו בזכור לאברהם אלקלעי (ח"א הלכות ברכות סק"נ, ערך נשים. ח"ג הלכות ברכות סקי"ז). וכן כתב השלחן גבוה (תקפט, סק"י. תרמ, סק"ב) דהכי מנהג סלוניקי, וכ"כ גם בשו"ת תפארת אדם (סו"ס ז). ובשו"ת ויקרא אברהם אדאדי (בקונטרס מקום שנהגו סק"ב. דף קכח) ציין דזה היה מנהג קדמון בירושלים וכן בבבל. וכן הובא גם בשער המפקד (הלכות ברכות דף לה). וע"ע בדברי הבן איש חי בשו"ת רב פעלים (ח"א סוד-ישרים בסופו, סי' יב) דמנהג הנשים לברך על הלולב. והניף ידו בשנית גם בספרו ידי חיים (ג דף קמ). ובספר יפה ללב לגר"י פלאג'י (תרנח, סק"ה) ציין דגם באיזמיר הנשים בירכו על הלולב.

ועיין בשדי חמד (כללים, מערכת מ סקקל"ו) כי הכריע כדעת החיד"א. וכ"כ גם בספר ברכת יוסף (ח"א אות א סו"ס ג) דהכי ראה שמנהג הנשים בצפת. וע"ע בספר כתר שם טוב (ח"ז עמוד פב) דהכי מנהג הנשים בא"י, בסוריא, במצרים ועוד. וכן הכריע גם בשו"ת יין הטוב (אורח-חיים כח) דנשים תברכנה על הלולב כדעת החיד"א. וכן הובא גם בספר זכרונות אליהו מני (מערכת ע סק"ב דף לב) דהכי נוהגות הנשים בחברון. וכ"כ

יב. דעת הראב"ד אינה ברורה, כפי שהאריך להוכיח בספר מקראי קודש הררי (ארבע מינים פרק ז עמודים רח-רט, הוצאת תשע"ו). בתשובה זו נעזרתי רבות בדברי המקראי קודש.

יג. וזו לשונו שם: "נהגתי לומר לנשים שיברכו על הלולב וכמנהג קדום שהיו נוהגות הנשים בעה"ק ירושלים ת"ו והגם דמרן ז"ל פסק שלא יברכו".

בספר מנוחת שלום (ז עמוד קיח) ובספר נתיבי עם (תקפט) דנשים מברכות על הלולב. וכן נהגה אשתו של האור לציון לברך על הלולב (ובעלה לא עיכב ידה כלל בזה). וכן דעת הגר"מ אליהו (עיין בספר מאמר מרדכי, הלכות חגים נב, כז. וכן הובא במקראי-קודש הררי, ארבע מינים פי"ב עמוד תרצד הערה סז) דנשים מברכות על הלולב. וע"ע במקור חיים לגרח"ד הלוי (ח"א סי' פה) ובשו"ת שמש ומגן (ב, נה סק"ו).

ולא ניתן להתעלם מהפוסקים הספרדים שהלכו אחר פשט לשון מרן, והעלו דאין לנשים לברך על מצוות עשה שהזמן גרמא ובהם נטילת לולב, והכי איתא בפר"ח (תקפט, סק"ו), בנחפה בכסף (ח"א דף קפא), בשו"ת כפי אהרן (ב, ח), בשו"ת שמחת יו"ט אלגאזי (ט) ובשו"ת יביע אומר (א, לט-מב. חזון-עובדיה סוכות עמוד שלט. בשו"ת יחוה-דעת א, סח). וכן מצינו עוד פוסקים שציינו דהנשים לא תברכנה ועיין בזה בשו"ת מקוה המים (ד, סב), בשו"ת הליכות שבא (לה) ובספר עטרת אבות (דיני סוכות יח הערה כז). וע"ע בשו"ת דברות אליהו (ב, כב). וכ"כ גם בילקוט יוסף (ארבע-מינים תרנח, א עמוד תרפט).

ואציין כי ידידי בעל האדרת תפארת חלק עלינו בזה והעיר לי דלדעתו: "אין לה לברך, ויש לה לעשות כפי מנהג בעלה, והרי לכו"ע לא חייבת בכלל במצווה, וגם אין ברכות מעכבות. ובפרט שאין לדבר סוף וזה יכול לגרום מחלוקת, וגם יתכן שבותיה ילמדו ממנה ויגידו שזה מנהג אמם".

העולה לדינא: אשה שבמקור היתה אשכנזיה וכעת התחתנה עם ספרדי והיא רוצה מאוד ליטול לולב ולברך עליו, כפי שהורגלה, רשאית לעשות כן[יד].

נענועי ארבעת המינים במנייני חצר בימי הנגיף

בעקבות הנגיף בתי הכנסת סגורים ומתפללים בימי חול-המועד סוכות בשטחים פתוחים במניינים של עד עשרים איש. במקומות רבים המניינים הללו מורכבים מתושבי הבניינים הסמוכים, דבר שיוצר ערבוב בין המנהגים. מצוי מאוד שבמניין אחד מתפללים: אשכנזים, ספרדים, תימניים, חסידים, ליטאים וכו'. ונשאלנו, מה יעשו עם נענועי ארבעת המינים. האם כל אחד ינהג ע"פ מנהגו או שיש לקבוע מנהג אחיד לשנה זו לכל מתפללי החצר או שיש ללכת אחר החזן.

לפני שאגע בגוף השאלה, אציין כי מקור הנענועים הוא איתו דהוי במשנה ובגמרא במסכת סוכה (לז) וצוין גם בברכות (ל, א). ונפסק ברמב"ם (לולב ז, י) ובשולחן ערוך (תרנא, ח-יא).

עיקר השאלה הינה מצד איסור לא תתגודדו (דברים יד, א) שנדרש בגמרא ביבמות (יג, ב) דאסור לעשות אגודות

יד. והעיר ע"כ מו"ר הגר"א נבנצל, בהאי לישנא: "אולי דוקא אם אין הבעל מקפיד".

אגודות. ופוסקים רבים ציינו דהוי איסור דאורייתא (עיין בשו״ת יביע-אומר ח יורה-דעה יג שמנה השיטות והדעות). ראוי לציין כי ישנה מחלוקת גדולה בטעם האיסור, האם הוא בכדי שלא יהא נראה כשתי תורות או כדי שלא לגרום למחלוקת (פסחים נ, אל ישנה מפני המחלוקת). ואי אזלינן דבתר טעמא שלא לגרום למחלוקת, במציאות נדוננו אין חשש.

בנידוננו המציאות קצת יותר מורכבת שכן אף שיש מקלים בצינעא (שכל אחד יתפלל בנוסחו), כמבואר בשיורי ברכה (קלא, סק״ה), בשו״ת משיב דבר (אורח-חיים יז), בשו״ת אגרות משה (אורח-חיים ד, לג-לד), בשו״ת אור לציון (ח״ב ה, יא) ועוד, אצלנו הנענועים נעשים בפרהסיא (וקשה שלא להבליט זאת בין המתפללים השונים). ואולם יש הסוברים כי באותו בית כנסת, אין איסור לא תתגודדו, אף כשהדבר נעשה בפרהסיא. ועיין באריכות בגדר לא תתגודדו בשו״ת אורח משפט (עמוד מט) ובשו״ת תרומת הגורן (קכה. קכז).

בטענה שנענועים הוי מנהג, מצינו מחלוקת אי במנהג אמרינן דקיים איסור לא תתגודדו. המאירי (יבמות יד, א) כתב שבדבר התלוי במנהג אין קפידא אם הללו נוהגים כך והללו נוהגים כך. וכן משמע מהמג״א (תצג, סק״ו) דאין אומרים לא תתגודדו במנהג, וכן העלו גם בשו״ת דברי מרדכי (גדולת מרדכי ו), בשו״ת מעיל צדקה (מט), בשו״ת פנים מאירות (ב, קלג) ובשו״ת חסד לאברהם (קמא. אורח-חיים יט). אולם מהרמב״ם[טו] (עבודה-זרה יב, יב. וע״ע בשו״ת הרמב״ם לג. קיא) והרדב״ז (ג, תקלב) משמע דאמרינן לא תתגודדו גם במנהג (וע״ע בחיי-אדם כלל לב, לג). ועיין בשדי חמד (כללים מערכת למ״ד, כלל עט בסופו) דהביא מחלוקת בזה. וע״ע בזה בשו״ת יביע אומר (ו, י סק״ד).

אולם לגבי הנענוע יש פוסקים סוברים שחיוב הנענוע מדאורייתא, עיין בחת״ס (סוכה מב, א ד״ה ׳קטן׳), ועיין בריטב״א (סוכה לח, ב) דהולכים בספק נענוע לחומרא. ויש שציינו דהוי דרבנן (עיין בריבב״ן סוכה לז. בעל-העיטור הל׳ לולב דף צב. בשו״ת התשב״ץ ב, רעז. ערוך-לנר נדה כו, ב. שו״ת בנין-ציון לג). וע״ע באריכות במחלוקת בזה בשד״ח (כללים מערכת נו״ן סקמ״ז). ויש הסוברים כי הנענוע הינו מכשירי מצווה ואינו מעכב (תוספות סוכה לט, א ד״ה ׳עובר לעשייתן׳. ועיין בחזון-עובדיה עמוד שנט). יתרה מכך, איתא במג״א (תרנא, סקכ״ב) דהנענוע אינו אף מדרבנן, שכן אף אם לא נענע יצא. שיטה מעניינת מובאת בביכורי יעקב (תרנא, סק״מ) כי הנענועים הם מצווה בפני עצמה (ומי שנטל ארבע-מינים ולא נענע, יצא יד״ח נטילת לולב, אך ביטל מצוות נענועים). אולם גם אי נימא דהוי חיוב לנענע, יתכן דסגי בנענוע בברכה. אך בוודאי דאופן הנענועים הוא מנהג.

נראה דאצלנו יש הרבה שיטות לצרף שכל אחד יעשה כמנהגו. בשו״ת מהרש״ג (ב, יב) כתב כי האיסור נוהג רק במי שמורה כן לאחרים, אולם העושה כמנהג אבותיו לית לן בה (וע״ע בזה במהרש״ם בדעת-תורה

טו. וכן הוכיחו דזו שיטת הרמב״ם בשו״ת דברי יוסף אירגס (מה), בספר משנת חכמים (דף קכג), בשו״ת מעיל צדקה (נ), בשו״ת משפט צדק (ב, מז). וע״ע בחת״ס (ליקוטים פו).

תצג). כמו כן, הרמ״א (תריט, א) דיש לנהוג כמנהג רוב הציבור, אצלנו אין רוב ציבור שעושה דבר אחד (וממילא אין את החשש שיתבלבל, עיין משנה-ברורה סק״ז. כף-החיים סק״ל). ואציין כי המהרשד״ם (יורה-דעה קנג) ביאר דכל שאינו איסור תורה או איסור דרבנן, אין שייך בו איסור של לא תתגודדו.

וכן, יש רבים הסוברים כי מי שאינו שליח ציבור, ינהג כמנהג אבותיו (ובמקורות הרבים לכך, עיין בשו״ת יביע-אומר ד אבן-העזר יג. ה יורה-דעה ג. ו, י סק״ד-סק״ח. וע״ע בשו״ת תבואות-שמש אורח-חיים נג. וכן דעת גם הגר״מ אליהו זצ״ל כמובא במקראי-קודש הררי ראש-השנה עמוד נד). כמו כן, ראיתי סברא נוספת והיא דבדבר שיודעים שיש מנהגים שונים בו, לא שייך איסור לא תתגודדו (הגר״ש ישראלי, הובא במקראי קודש הררי, ראש השנה עמוד נד).

ושמחתי למצוא בזה את דברי ערוך השלחן (תרנא, כב) שכתב ״ויראה לי דאם אחד רוצה שלא לנענע ככל הציבור הרשות בידו ואין בזה משום לא תתגודדו... וודאי דכיוון שאין זה חוב גמור, יכול לעשות כפי הנראה לו״. וכן ראיתי דכתב באשל אברהם מבוטשאטש (תרנא, י) כי במנהגי הנענועים לא שייך לא תעשו אגודות אגודות. וכ״פ גם בנטעי גבריאל (ארבעה-מינים נג, ח) וזו לשונו: ״בסדר הנענועים של הלולב אין חשש איסור משום לא תתגודדו כשקצת נוהגים כשו״ע וקצת נוהגים כאר״י, שאין חשש איסור זה בדבר התלוי במנהג״. וע״ע בפסקי מהרי״ץ (עמוד רעד).[טז]

בקושטא, כבר מצינו בקיצור פסקי הרא״ש (יבמות א, סק״ט) כי יש להקל במקום שנקבצו אליו אנשים מכמה מקומות (ובוודאי דזו המציאות בימינו בעת הנגיף). וע״ע באריכות בזה בספר פרדס אליעזר (סוכות פרק יז).

אציין כי אחת הראיות המרכזיות אשר הוזכרו בפוסקים דלא שייך איסור של לא תתגודדו בנענועי הארבע מינים הוא מהמשנה במסכת סוכה (ג, ט): ״אמר רבי עקיבא צופה הייתי ברבן גמליאל ורבי יהושע שכל העם היו מנענעין את לולביהן [באנא ה׳ הצליחה] והן לא נענעו אלא באנא ה׳ הושיעה נא״. וממילא, אין איסור לשנות ממנהג הנענועים, שאם היה שייך בזה איסור לא תתגודדו, בודאי לא היו עושין כן לשנות ממנהג הציבור שהתפללו שם. וע״ע בשו״ת שערי דעה (סי׳ ז׳ במוסגר) בתשובה להגאון מאונגוואר בעל קיצור שו״ע: ״נראה לענ״ד דבמקום שאינו מעכב מעיקר הדין ליכא לא תתגודדו, וכדמוכח משנתינו דסוכה דאמר ר״ע צופה הייתי בר״ג ור״י שכל העם נענעו לולביהם והם לא נענעו אלא תחלה וסוף, והיינו משום דבדבר שאינו מעכב רק להידור מצוה לא שכיח מחלוקת כל כך, שבזה יכול כל אחד לעשות כפי חשק לבו לשם שמים״.

וע״ע בספר שפתי איל (ענייני המועדים סקמ״ב) דהובא בשם הגראי״ל שטיינמן זצ״ל

טז. ולא אכחד לציין כי בספר עץ השדה לרב אליהו פוסק (אות לה) העלה דגם בנענועים שייך איסור אגודות אגודות.

דאין משום לא תתגודדו בנענועים שונים בבית הכנסת, ע״ש (עוד בעניין לא תתגודדו בנענועים עיין בבית מתתיהו ח״ד בפתיחה אות ד). עוד בעניין לא תתגודדו בזה, עיין בשו״ת נר לעזרא (ח״ג עמוד קסג), בספר סוכת חיים (ארבעת המינים עמוד תיא), בספר שלמי סוכות (עמוד תשלב), בספר ארבעת המינין כהלכתם (עמוד נו), בשו״ת באר משה (ז עמוד שיד), בספר יצחק יקרא (סי׳ תרנא, א) ובספר שושנת ישראל (סוכות עמוד רמח).

העולה לדינא: בימים אלו של הנגיף ומתפללים בימי חול-המועד סוכות בשטחים פתוחים במניינים של עד עשרים איש. וקיימים במניינים אנשים הנוהגים באופנים שונים. בשעת הנענועים כל אחד יעשה כמנהגו, ולא שייך בזה איסור של לא תתגודדו.

רבי מתתיהו גבאי
מח"ס בית מתתיהו, מועדי הגר"ח, ירושלים

בענין עשיית סוכה לפני התפילה

לכבוד יד"נ הרה"ג המפורסם לשו"ת מזכה הרבים רבי נמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעל גם אני אודך ומח"ס פרדס יוסף החדש על המועדים, ועורך הקובץ הנפלא מה טובו אהליך יעקב,

על שאלתו אם מותר לבנות סוכה לפני התפילה כשאין יכול אחר כך, וכגון שהגיע אחד לעזור לו בבניית סוכה לפני התפילה, אם שרי לפני התפילה, או כשאין יכול אחר כך. והגר"א נבנצאל כתב לי דשרי לבנות סוכה לפני התפילה, ונחזי אנן בזה.

חפצי שמים לפני התפילה

א. בברכות י"ד ע"א אמר רב אידי בר אבין א"ר יצחק אסור לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל, שנאמר צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו, יעו"ש. הרי שאסור לעשות צרכיו לפני התפילה, וכתב הפר"ח או"ח סי' פ"ט סק"ו דמלשון הגמ' אסור לעשות חפציו דווקא חפציו אסור לו לעשות, הא חפצי שמים שרי לעשות לפני התפילה, והוכיח ממש"כ רש"י במגילה כ"ג ע"א, שביום טוב היו מאחרין לבוא לביהכנ"ס משום שצריך לטרוח להכין סעודת יו"ט, הרי דשרי להכין סעודת יו"ט לפני התפילה, וכתב הפר"ח עפ"ז סמך למה שנוהגין מקצת אנשים לקנות לפני התפילה יעו"ש. ואכן המשנ"ב סי' ר"נ סק"א דאם רגילין למכור בבוקר השכם קודם התפילה ולא ימצא לקנות אחר התפילה, יקנה ואח"כ יתפלל יעו"ש. הרי דשרי לקנות לצורך שבת לפני התפילה ומשום דהוי צרכי מצוה, ואולם כ"ז כשלא ימצא אחר התפילה לקנות שרי לקנות לפני התפילה. ואולם במשנ"ב סי' פ"ט ס"ק ל"ו כתב דלקנות צרכי סעודת שבת בע"ש קודם התפילה שרי דחפצי שמים הוא, הא בחול אסור יעו"ש. ולא חילק המשנ"ב דאם יכול להשיג אחר התפילה לא יקנה קודם התפילה, ועפ"ז יהא נפק"מ לענין בניית סוכה לפני התפילה דלכאו' יהא שרי לבנות התפילה דהוי חפצי שמים דעשיית סוכה הוי מ"ע, וכמש"כ הרמ"א או"ח סי' תרכ"ה דאיכא דין מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה. ובס' תל תלפיות ח"ב תשו' תרע"ז, דעוסק בעשיית סוכה פטור ממצוה דכתיב תעשה עי"ש. אולם כ"ז כשלא יוכל לבנות הסוכה אחר התפילה יהא שרי לבנות קודם התפילה כדין חפצי שמים דשרי. וכן מבו' במג"א או"ח סי' רנ"א סק"ו שאם לא ימצא לקנות צרכי שבת אחרי התפילה יקנה ואח"כ יתפלל, דהוי מצוה עוברת, וא"כ היכא שאי"ז מצוה עוברת אסור לפני התפילה אף בצרכי מצוה, ועמש"כ בשו"ת שבט הקהתי ח"א סי' ס"ט, ועיקר הדבר דשרי להכין סעודת יו"ט לפני התפילה מבו' במשנ"ב סי' תקכ"ט ס"ק י"ד עי"ש, ובשו"ת רבבות אפרים ח"ח סי' תקל"ט יעו"ש.

והנה הרמב"ם פ"ו מתפילה ה"ד אסור

לאדם שיטעום כלום, או שיעשה מלאכה משיעלה עמוד השחר, עד שיתפלל שחרית עי״ש. ומלשון הרמב״ם נראה שדווקא מלאכה אסור לפני התפילה, ולא הזכיר הרמב״ם איסור עשיית חפציו לפני התפילה, אלא איסור מלאכה, ולכאו׳ תליא בגדרי מלאכה, ואולם בשו״ע או״ח סי׳ פ״ט ס״ג אסור לו להתעסק בצרכיו עד שיתפלל, הרי שהאיסור בעשיית צרכיו לפני התפילה ולא תליא בגדרי מלאכה, אלא כל עיסוק בצרכיו אסור לפני התפילה. וא״כ י״ל נפק״מ למש״כ הרמב״ם דאסור לעשות מלאכה לפני התפילה, ליכא היתרא דדבר מצוה ומלאכת מצוה שרי לפני התפילה, דאם האיסור זהו בעשיית חפציו י״ל דחפצי שמים שרי, ולא מקרי עשיית חפציו אלא חפצי שמים. ואולם אם האיסור זהו בעשיית מלאכה לפני התפילה ולא בעשיית צרכיו, י״ל דאף מלאכת מצוה אסור לפני התפילה, וצ״ע. וא״כ שבניית סוכה הוי בגדר מלאכה, ומה״ט כתב המשנ״ב סו״ס תרכ״ה דאין לבנות סוכה בערב שבת אחר חצות עי״ש, ומקורו מהפרמ״ג שם א״א סק״א עי״ש, ומה שהבאנו בזה במועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ תקמ״א עי״ש, ובספר גם אני אודך תשובות מבעל משנת אהרן,על סוכות, חלק א׳ סימן ב׳, ובס׳ מאיר עוז חי״ב סי׳ רנ״א ובס׳ דור המלקטים שבת ח״א סי׳ רנ״א או״ג סק״ו. ואולם הכס״מ פ״ו מתפילה ה״ד שם דמקור דברי הרמב״ם דאסור לעשות מלאכה לפני התפילה זהו מהמבו׳ בברכות י״ד הנ״ל, דאסור לעשות חפציו לפני התפילה עי״ש. הרי שס״ל להכס״מ דעשיית חפציו זהו עשיית מלאכה, וא״כ יהא נפק״מ אם דווקא מלאכות נאסר לפני התפילה או עשיית חפציו, דעשיית חפציו זהו גם דברים שאינם בגדרי מלאכה אלא צרכיו, והערוך השלחן או״ח סי׳ פ״ט סעי׳ כ״א כתב דאין לחלק בין מלאכה דווקא לשאר עסק דאיזה הפרש יש בזה עי״ש.

ואמנם הצל״ח ברכות י״ד שם כתב בדעת הרמב״ם, דלא ס״ל איסור עשיית חפציו לפני התפילה, אלא דווקא לאיסור מלאכה לפני התפילה. ומקורו מהמבו׳ בברכות ה׳ ע״ב, אבא בנימין אמר על שני דברים הייתי מצטער כל ימי, שתהא תפילתי סמוך למיטתי, והיינו שלא היה עושה מלאכה קודם שיתפלל, וא״כ רק איסור מלאכה אסור לפני התפילה ולא איסור עשיית חפציו. וכתב הצל״ח שכן ס״ל להרי״ף והרא״ש שם ס״ז, דגרסו בגמ׳ ברכות י״ד שם, אסור לאדם לצאת לדרך קודם שיתפלל, ולא גרסו בגמ׳ דאסור לעשות חפציו לפני התפילה, וא״כ זהו שס״ל להרמב״ם דליכא איסור בעשיית חפציו קודם שיתפלל, ורק שאסור לעשות מלאכה לפני התפילה יעו״ש, ובס׳ ערוך השולחן או״ח סי׳ פ״ט ס״כ עי״ש, ומש״כ בס׳ עינים למשפט ברכות י״ד אות ו׳ יעו״ש. וא״כ י״ל דבאיסור עשיית מלאכה לפני התפילה ליכא היתרא דדבר מצוה, ורק אם נימא דהאיסור משום עשיית צרכיו י״ל שחפצי שמים שרי, דלא מקרי עשיית חפציו, וצ״ע.

והנה בשבת ק״נ ע״ב והאמר ר׳ אלעזר בן אנטיגנוס, אסור לו לאדם שיעשה חפציו קודם שיבדיל. ובחידושי מרן רי״ז הלוי פכ״ט משבת ה״ה, כתב לדייק דאמרי׳ דאסור לאדם לעשות חפציו קודם שיבדיל, ולא אמרו דאסור לעשות מלאכה קודם שיבדיל, הרי שלא נאסר דווקא מלאכה אלא כל עשיית חפציו נאסר לפני שיבדיל, והביא

להגמ׳ בברכות י״ד הנ״ל דאסור לאדם שיעשה חפציו קודם שיתפלל, והתם פשיטא דאין בזה ענין מלאכה, וע״כ דכל חפציו נאסרו עי״ש. הרי שנקט דאיסור עשיית חפציו אי״ז דווקא עשיית מלאכה, אלא כל עשיית צרכיו מקרי כמלאכה לענין איסור קודם התפילה וקודם הבדלה. ואולם למש״כ הצל״ח הנ״ל דדעת הרמב״ם דאיסור עשיית חפציו לפני התפילה זהו לעשיית מלאכה דווקא, ומקורו בגמ׳ ברכות ג׳ וכנ״ל, וכ״כ בביאור הגר״א סי׳ פ״ט ס״ק י״ג, יעו״ש. וא״כ נאסר רק עשיית מלאכה דווקא ולא שאר חפציו. וגם לענין הבדלה ברבינו חננאל שבת ק״נ גרס אסור לעשות מלאכה קודם שיבדיל, הרי שלא גרס חפציו דלאו דווקא מלאכה, אלא נאסר רק מלאכה לפני הבדלה, וא״כ י״ל דה״ה קודם התפילה נאסר רק מלאכה.

וילהס״ת אם שרי לעשות מלאכת מצוה קודם שיבדיל, דאם נימא דהאיסור שיעשה חפציו קודם שיבדיל, א״כ חפצי שמים שרי, וכמו באיסור עשיית חפציו קודם התפילה דשרי חפצי מצוה וכנ״ל. אולם אם נימא דהאיסור קודם שיבדיל זהו בעשיית מלאכה, ומחובת הבדלה שאוסרתו במלאכה, וכמש״כ בחי׳ מרן רי״ז הלוי פכ״ט משבת ה״ה, א״כ ליכא היתרא דחפצי שמים דשרי, דאיסור מלאכה הוי משום לתא דשבת. ומצאתי שכתב לדון בזה יד״נ הג״ר אליהו כהן בעל המעשה חמד בקובץ נר המאיר שבת עמ׳ ל״ו עי״ש. וראיתי בס׳ באר שמעון שבת ומועדים עמ׳ ק״י, שכתב עפ״ז בדעת הרמ״א או״ח סי׳ רצ״ט ס״י דהדלקת הנר להבדלה או נר חנוכה שרי קודם הבדלה שהוא בכלל חפצי שמים דשרי, יעו״ש. ואולם י״ל דכ״ז אם האיסור קודם הבדלה מחמת עשיית חפציו קודם שיבדיל י״ל דחפצי שמים שרי, אולם אם האיסור זהו דאין לעשות מלאכה מחמת לתא דשבת ל״מ חפצי שמים.

אפיית מצות לפני התפילה

ב. וראיתי בשו״ת ויברך דוד תפילה ח״א סי׳ ס״ה, שכתב לדון אם שרי לאפות מצות לפני התפילה, וכתב דלא מבעיא אם אוכל ממצות אלו לשם קיום מצות אכילת מצה בליל הסדר דחשיב כעסק של מצוה ממש, אלא אף מי שהוא ובני ביתו אוכלים ממצות אחרים, והוא רוצה להתעסק באפיית מצות לקיים מ״ע ושמרתם את המצות, גם בכה״ג נחשב כמצוה ומותר להתעסק בזה לפני התפילה יעו״ש. וכ״כ בס׳ הליכות שלמה תפילה פ״כ ארחות הלכה 23, דשרי להתעסק באפיית מצות לפני התפילה, וכדין חפצי שמים דשרי לפני התפילה, יעו״ש. ובס׳ דברי מרדכי אפיית מצות עמ׳ 20, ובס׳ אהל יעקב ליד״נ הגר״י סקוצילס ח״א סי׳ כ״ט עמ׳ נ׳, יעו״ש.

ואולם שאלתי למרן הגר״ח קניבסקי אם מותר לאפות מצות לפני התפילה, וכתב לי אם צריך. ולכאו׳ כוונתו אם צריך היינו אם א״א אח״כ. ואולם בס׳ הנהגות רבינו עמ׳ רכ״ט החמיר מרן באפיית מצות לפני התפילה יעו״ש. ואולי זהו רק כה״ג שיכול לאפות מצות אחר התפילה. ועי׳ בס׳ תל תלפיות ח״א תשו׳ קט״ז שהשיב הגרח״ק, דעוסק באפיית מצות ליכא פטורא דעוסב״מ, דאי״ז אלא הכשר מצוה עי״ש. ואולם שאלתי להגרח״ק בעוסק באפיית מצות אם פטור מהמצוה, והשיב כן, וא״כ י״ל דשפיר חשיב כחפצי שמים דשרי.

ויש לדון אם שרי להגעיל כלים לפני התפילה אם שרי כחפצי שמים דשרי לפני התפילה, דהסמ"ק מ"ע קצ"ח מנה הגעלת כלים במנין המצוות, וע"כ ס"ל שהוי כמ"ע ממש. וכן מבו' בתוס' ע"ז ס"ז ע"ב ובס' הישר לר"ת שו"ת סי' נ"ו. ואולם הרמב"ם והרס"ג והסמ"ג השמיטו הגעלת כלים במנין המצוות, וע"כ ס"ל שאי"ז בגדר מ"ע אלא מתיר האיסור, וליכא התירא דעשיית חפצי שמים לפני התפילה, ועי' במועדי הגר"ח ח"ב תשו' קל"ט דהשיב, דאיכא דינא דזריזין מקדימין למצוות בהגעלת כלים להזדרז ולהגעיל עי"ש. ומש"כ בזה נפק"מ בבית מתתיהו ח"ג סי' אות ה' אם הגעלת כלים הוי בגדר מ"ע יעו"ש. ומש"כ בס' אורה ושמחה פי"ז ממאכלות אסורות. וע"ע בס' ענפי משה פסח סי' ק"ד שהביא ממרן הגר"ח קניבסקי בטעם שאין מברכין על הגעלת כלים, שהוי בגדר עיצה טובה. ובס' תל תלפיות לידי"נ הג"ר חיים משה דרורי תשו' קצ"ו, דנשאל מרן הגר"ח קנייבסקי אם עוסק בהגעלת כלים פטור ממצוה, שתליא בפלוגתא, והיינו בהך פלוגתא אם הגעלת כלים הוי מ"ע עי"ש. ובמועדי הגר"ח ח"א תשו' ע"ט השיב ע"ז, אם העוסק בהגעלת כלים פטור מהמצוה, לא מסתבר עי"ש.

טבילת כלים לפני התפילה

והלום ראיתי בספר גם אני אודך לידידי הגר"מ חליוה, חלק ו' סימן ל"ג, שכתב בתו"ד בפשיטות דאין להטביל כלים לפני התפילה, דאין לעשות חפציו לפני התפילה, עי"ש. והעיר ע"ד בס' עזר לשלחן טבילת כלים עמ' ס"ב דטבילת כלים הוי מ"ע, וחפצי שמים שרי לפני התפילה יעו"ש. ולכאו' י"ל בזה דהא הרמב"ם השמיט בסה"מ הך מ"ע דטבילת כלים. וכתב ע"ז בשו"ת מנחת אשר ח"ג סי' נ"ה, שס"ל להרמב"ם דטבילת כלים ל"ה מ"ע אלא מתיר האיסור בשימוש בכלי, ואי"ז אלא הכשר גרידא יעו"ש. ועפ"ז שפיר יש לדון דאין להטביל כלים לפני התפילה, דאין לעשות חפציו לפני התפילה, ולא מקרי חפצי שמים, דאין הטבילה מ"ע אלא מכשיר והיתר לשימוש בכלי. ואולם אם נימא שטבילת כלים הוי מ"ע ממש, וכ"כ לי מרן הגר"ח קניבסקי אם העוסק בטבילת כלים פטור מהמצוות, וכתב לי כן, הרי שבעוסק בטבילת כלים מקרי מצוה לפוטרו ממצוה אחרת, ופטורא דעוסב"מ יליף בסוכה כ"ה מבשבתך הוא דמחייבת הוי פרט לעוסק במצוה, ובלכתך פרט לחתן עי"ש. וא"כ בעוסק בטבילת כלים מקרי שבת דמצוה ולכת דמצוה ול"ח לכת דידך, א"כ ה"ה יהא שרי להטביל כלים לפני התפילה, ומקרי כחפצי שמים דשרי לפני התפילה ולא כעשיית צרכיו דאסור. ואמנם בס' תל תלפיות תשו' קצ"ו השיב מרן הגר"ח קניבסקי, אם עוסק בטבילת כלים פטור מהמצוה, דתליא אם במ"ע קיומית איכא פטורא דעוסב"מ עי"ש. ומה שהארכנו ע"ז בבית מתתיהו ח"א ס"א עי"ש. וכתב לי בעל שו"ת יעלת חן, בשם הגר"ד קוק, דטבילת כלים שרי לפני התפילה כחפצי שמים דשרי, והג"ר שמאי גרוס בעל שבט הקהתי כתב לי דאם אי אפשר אחרי התפילה יטביל לפני התפילה, והגר"א נבנצאל כתב לי להתיר להטביל כלים לפני התפילה.

ולכאו' י"ל עוד, עפמש"כ בס' אהל יעקב פסקי הוראה ח"א סי' ר"צ אם שרי לחתן וכלה להטביל כלים באמצע השבע ברכות, דחתן וכלה אסורין בעשיית מלאכה כמבו'

בשו״ע אהע״ז סי׳ ס״ד, והשיב ע״ז זריזין מקדימין למצוות עי״ש. ובשו״ת אבני דרך ח״ז סי׳ קל״ט ובספר גם אני אודך תשובות פסקי הוראה, חלק ב׳ אהע״ז סימן ד׳ עי״ש. וא״כ דשייך זריזין מקדימין למצוות בטבילת כלים ע״כ שטבילת כלים הוי מ״ע ממש, וא״כ מה״ט שרי להטביל כלים לפני התפילה משום זריזין מקדימין למצוות, ואף שיוכל להטביל אחר הטבילה מ״מ שרי להטביל לפני שמתפלל לקיים הך הידור דזריזין מקדימין למצוות, ואמנם בבית מתתיהו ח״ג סי׳ י״ז אות ג׳ כתבנו לדון דל״ש דינא דזריזין מקדימין למצוות בטבילת כלים, אף אם נימא שהוי כמ״ע, ומשום דטבילת כלים עיקרה התוצאה שהכלים יהיו טבולין, וכל היכא שהמ״ע התוצאה ליכא דין זריזין מקדימין למצוות וכמש״כ בס׳ מנחת אשר בראשית סי׳ כ״ב אות ב׳ עי״ש, וא״כ עפ״ז ל״ש זריזין בטבילת כלים, יעו״ש. ושו״מ בקונ׳ כוס של אליהו טבילת כלים פ״ו ס״ט, בשם בעל מחזה אליהו זצ״ל, דל״ש זריזין בטבילת כלים. עי״ש, ומש״כ בזה בקונ׳ מים רבים לידידי הרה״ג רבי מרדכי קוט פ״ב ס״ג עי״ש. וע״ע בשו״ת דעת ישראל נדה ח״ב להג״ר ישראל שוורץ סי׳ רנ״ד לענין טבילת אשה אם איכא דין זריזין מקדימין למצוות יעו״ש.

ובמועדי הגר״ח ח״א תשו׳ רנ״ו, שאלתי למרן הגר״ח קניבסקי, אם מותר להטביל כלים בחול המועד, והשיב צורך המועד עי״ש. ונראה דרק לצורך המועד שרי להטביל כלים בחוה״מ, וכשאי״ז צורך המועד אסור להטביל כלים בחוה״מ, אף שעיקר טבילת כלים הוי מ״ע, וא״כ י״ל דשרי אף שאי״ז צורך המועד. וכיו״ב ראיתי בס׳ מעדני שלמה עמ׳ קס״ה בשם בעל המנחת שלמה זצ״ל, דשרי לקשור ציצית בחוה״מ אף שאי״ז צורך המועד כיון שהוי מעשה מצוה ע״ש, ובס׳ שלחן שלמה יו״ט ח״ב עמ׳ קצ״א, וכ״כ לי הגר״א נבנצאל, ועמש״כ בזה בשו״ת דברי בניהו חכ״ט סי׳ ל״ז ובס׳ לקט הלכות להגרח״ש סגל ח״א עמ׳ רנ״ג, ואולם מרן הגר״ח קניבסקי כתב לי אם מותר לקשור ציצית בחוה״מ כשאי״ז צורך המועד, והשיב ע״ז, לא. הרי שלא ס״ל היתרא דמעשה מצוה להתיר במלאכה בחוה״מ. וכיו״ב כתב לי מרן הגר״ח קניבסקי אם מותר להפריש תרומות ומעשרות שלא לצורך המועד, וכתב לי אסור, ואולם בס׳ שמירת שבת כהלכתה פס״ח הערה ק״ג הביא מבעל המנחת שלמה זצ״ל שמותר להפריש תרו״מ אף שאי״ז צורך המועד, שהוי דבר מצוה, וכ״כ לי הגר״א נבנצאל, ועמש״כ בזה בס׳ שמירת המועד כהלכתו פ״א הערה 48, ומש״כ הגר״א דבורקס בקובץ אליבא דהלכתא צ״ה עמ׳ מ״א, ובס׳ יום זה לישראל פ״כ ס״ח, אמנם י״ל למש״כ המג״א או״ח ס״ח דהפרשת חלה ל״ה בגדר מ״ע אלא מתיר, י״ל כיון שאי״ז צורך המועד לא מקרי בצורך מצוה להתיר בחוה״מ. וא״כ י״ל דה״ה בטבילת כלים אם נימא שאי״ז בגדר מ״ע, אלא מתיר האיסור דשימוש בכלי, וכמש״כ המנחת אשר דמה״ט השמיט הרמב״ם טבילת כלים במנין המצוות, יהא אסור להטביל כלים בחוה״מ כשאי״ז לצורך המועד, דליכא היתרא דמלאכת מצוה, דאי״ז מצוה אלא מתיר.

ושו״מ בס׳ שמירת המועד כהלכתו פ״א עמ׳ כ״א, שכתב לתלות אם שרי להטביל כלים בחוה״מ, אם טבילת כלים הוי בגדר

מ״ע או מתיר האיסור לשימוש בכלי, ואם הוי בגדר מתיר האיסור ליכא התירא דשרי משום שהוו דבר מצוה יעו״ש. ואולם בס׳ שמירת שבת כהלכתה פס״ח סעי׳ כ״ו בשם הגרש״ז זצ״ל, דשרי להטביל כלים בחוה״מ אף שאי״ז לצורך המועד עי״ש. וכ״כ בשו״ת דבר יהושע ח״ג יו״ד סי׳ ע״ד, ומש״כ בזה בס׳ פני השלחן חוה״מ סי׳ תק״מ ס״ז ובס׳ אהל יעקב טבילת כלים הנדמ״ח סי׳ ק״כ סעי׳ שנ״ז, ובשו״ת מציון תצא תורה תשו׳ תי״א השיב ע״ז שמותר להטביל לצורך המועד, וללא צורך המועד אין להטביל משום טירחא עי״ש, ובשו״ת רבבות אפרים ח״א סי׳ שנ״ה ובס׳ חוה״מ כהלכתו פ״ז הערה ו׳ ובקונ׳ מים רבים לידידי הרה״ג רבי מרדכי קוט פי״ד סעי׳ י״א עי״ש, ובספר גם אני אודך תשובות פסקי הוראה, חלק ב׳ אהע״ז סימן ד׳ יעו״ש. וראיתי בס׳ קדושת המועד פ״ב סעי׳ י״ג דה״ה לענין הגעלת כלים שרי בחוה״מ כטבילת כלים, ולהנ״ל יל״ד בזה אם נימא שהגעלת כלים ל״ה בגדר מ״ע, וצ״ע.

ונפק״מ בזה י״ל אם טבילת כלים הוי בגדר מ״ע, במש״כ בס׳ חשוקי חמד ע״ז מ״ט ע״ב, במקוה לטבילת כלים שנפל לתוכו לחם בפסח אם מותר להטביל כלים שם ואם מותר ליהנות בזה, והביא מבעל הקנה בושם זצ״ל דשרי כיון שמצוות לאו ליהנות ניתנו יעו״ש. ויש לדון בזה בתרתי ע״פ מה שהארכנו בבית מתתיהו ח״ב ס״א שמלה״נ הוי רק במצוה שבחובה, ולא במ״ע דרשות, א״כ טבילת כלים אי״ז מצוה שבחובה, ול״ש מלה״נ. אולם יל״ד עוד דהרמב״ם השמיט טבילת כלים במנין המצוות. ולמש״כ המנחת אשר הנ״ל, דס״ל דטבילת כלים ל״ה מ״ע אלא מתיר האיסור בשימוש בכלי, וא״כ עפ״ז ל״ש כלל היתרא דמלה״נ, וצ״ע. ואמנם בס׳ היכל הוראה ח״ג הוראה ל״ג, בנידון זה להטביל כלים בחוה״מ במקוה שיש בה פירורי לחם, והביא הוראת בעל הקנה בושם זצ״ל להתיר, ולא הזכיר משום מלה״נ עי״ש. ובשו״ת מציון תצא תורה תשו׳ שמ״ה השיב ע״ז הגר״א נבנצאל במקוה קר מותר, ובס׳ הנהגות רבינו עמ׳ רל״א השיב ע״ז מרן הגר״ח קניבסקי אין ראוי, ובס׳ אהל יעקב טבילת כלים הנדמ״ח סי׳ ק״כ סעי׳ כ״ג בשם הגרח״ק שמותר אבל טוב ליזהר. והג״ר שמאי גרוס בעל שבט הקהתי כתב לי ע״ז, שמותר להטביל כלים בפסח במקוה עם פירורי חמץ, ויעטוף את זה אח״כ. ומש״כ בזה בשו״ת מנחת דוד ח״ו סי׳ מ״א, ובשו״ת תשובות ישראל ח״ה סי׳ כ״ו, ובס׳ אהל יעקב פסקי הוראה ח״א סי׳ קמ״ו יעו״ש.

אמנם י״ל עפמש״נ לעיל י״ל לענין טבילת כלים לפני התפילה להטביל מעט כלים קודם שמתפלל, דאם נימא דהאיסור לעשות חפציו היינו עסקיו ודברים שנצרך להם, ה״ה י״ל דטבילת כלים מקרי עשית צרכיו לפני התפילה, אולם אם נימא דמקור האיסור זהו עשיית מלאכה קודם התפילה, להטביל כמה כלים אי״ז בגדר עשיית מלאכה, וכיו״ב כתב בס׳ תפלה כהלכתה פ״ו ס״ק ל״ו בשם הגרש״ז זצ״ל דשרי לזרוק האשפה לפני התפילה, וכ״כ בס׳ אמת ליעקב להגר״י קמינצקי זצ״ל סי׳ פ״ט הערה קי״א עי״ש ובס׳ כשחר אורך עמ׳ ס״ז ובס׳ הליכות שלמה תפילה פ״ב ס״ה עי״ש. ואולם ראיתי בס׳ חוט שני תפילה עמ׳ קפ״ב דאסור להכניס כביסה למכונת כביסה לפני התפילה עי״ש, ובס׳ ויברך דוד תפילה סי׳ כ״ט עי״ש.

ולכאו׳ להכניס כביסה למכונה ל״ה בגדר מלאכה, ומה״ט התירו לכבס בערב שבת במכונה דאין בזה טירדא וטורח, וכמש״כ בשו״ת אור לציון ח״ב פט״ז ס״א ובשו״ת אבני ישפה ח״א סי׳ מ״ט ובשו״ת שבט הקהתי ח״ב סי׳ ק״ד יעו״ש. ואולם בס׳ חוט שני שבת פ״ג סק״א החמיר אף בכיבוס במכונה בערב שבת עי״ש, ומש״כ בזה מו״ר בשו״ת משנת יוסף ח״ז סי׳ נ״ג או״ט ובס׳ בירורי הלכות סי׳ י״ח ובס׳ פסקי תשובות סי׳ רמ״ב אות י׳ יעו״ש. ובקובץ מה טובו אהליך יעקב [היצא לאור על ידידנו הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א] חלק ט״ז עמוד ק״מ, השיב הגר״מ שטרנבוך דאין להפעיל מכונת כביסה לפני התפילה עי״ש.

ובהכי י״ל במש״כ בס׳ אבני ישפה תפילה פ״ז ס״ב לענין רחיצה לפני התפילה דליכא איסור עשיית חפציו לפני התפילה יעו״ש. ולפמש״כ י״ל אם נימא דנאסר לפני התפילה רק דברים שהם בדברי מלאכה וכמשמעות הרמב״ם וכנ״ל, רחיצה לפני התפילה אי״ז בגדר מלאכה אלא כעשיית חפציו. ושו״מ מש״כ בזה בשו״ת אז נדברו ח״ו סי׳ מ״ג דרחיצה אי״ז מלאכה יעו״ש. ומש״כ בזה לענין רחיצה לפני התפילה בס׳ אשי ישראל פי״ג סכ״א ובשו״ת שבט הלוי ח״ט ס״א או״ב עי״ש. ובס׳ נקיות וכבוד בתפילה פ״י הערה 22 השיב מרן הגר״ח קניבסקי דמי שקשה לו להתפלל בלא רחיצה שרי עי״ש. ובס׳ שיח תפילה עמ׳ תרצ״ג בשם מרן הגר״נ קרליץ זצ״ל עי״ש. ובתשובות והנהגות ח״ז סי׳ ט״ז התיר להתקלח ולהתגלח למי שרגיל עי״ש, ובס׳ אוצר תשובות לשאלות המצויות ח״א סי׳ ל״ד ובשו״ת אבני דרך ח״ח סי׳ נ״ה. ושאלתי למרן הגר״ח קניבסקי אם מותר להתרחץ לפני התפילה, וכתב לי לצורך התפילה שרי. ועמש״כ בזה בשו״ת מחקרי ארץ [שעיו] ח״ג סי׳ כ״ט ובשו״ת עולת יצחק ח״ב ס״מ ולמו״ר בשו״ת משנת יוסף ח״ט סי׳ י״א ובשו״ת רבבות אפרים ח״א סי׳ ס״ו ח״ו ס״ב, ובס׳ שמחת מרדכי עמ׳ תס״ו השיב הגר״א נבנצאל דמותר. ובס׳ שיח חיים תשו׳ כ״ג השיב הגרח״ק להקל עיי״ש, ובס׳ חמדת חיים עמ׳ נ״ד. וראיתי בס׳ תורת חיים [סופר] סי׳ מ״ז סק״ב דאין לכתוב לפני התפילה דהוי כעשיית חפציו עי״ש. ומה״ט שרי לכתוב חידושי תורה לפני התפילה וכחפצי שמים דשרי עי״ש. ולכאו׳ כתיבת כמה מילים אי״ז בגדר מלאכה, אלא כמלאכה קלה, וכגון שנצרך לכתוב כמה שורות, י״ל דשרי לפני התפילה דאי״ז בגדר מלאכה שיש בה טירחא וטירדא. ועיקר הדבר נקט כן בס׳ אשל אברהם מבוטשאטש סי׳ פ״ט דמלאכות קלות שרי לפני התפילה עי״ש.

שחיטה לפני התפילה

ג. ובתשו׳ דברי יציב או״ח סי׳ נ״ט כתב דאין להתיר להתעסק במלאכת השחיטה לפני התפילה, מהך דינא דאיסור עשיית חפציו לפני התפילה עי״ש. ולכאו׳ צ״ע הא שחיטה הוי מ״ע, וכמש״כ הרמב״ם בסה״מ מ״ע קמ״ו והוא שצוונו לשחוט יעו״ש, א״כ הוי כחפצי שמים דשרי לפני התפילה. ובבית מתתיהו ח״א ס״א או״ב הבאנו ממרן הגר״ח קניבסקי דהעוסק במצות שחיטה איכא פטורא דעוסק במצוה פטור מהמצוה יעו״ש. ובמועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ תקע״ג לענין השוחט אם פטור מסוכה, והשיב ע״ז יתכן יעו״ש. ובתשובות והנהגות ח״א תשו׳ שע״ט ובס׳ תל תלפיות תשו׳ תשכ״ה יעו״ש. וא״כ

י״ל דעוסק במצות שחיטה הוי כחפצי שמים דשרי לפני התפילה, וכדחזינן ששייך בו פטורא דעוסב״מ, אולם י״ל דאם מקבל שכר על השחיטה כשעוסק בשחיטה בכדי להשתכר לא מקרי עוסק במצוה לפוטרו מהמצוה, וכמש״כ המג״א או״ח סי׳ ל״ח סק״ח יעו״ש. וא״כ מה״ט אין לשחוט לפני התפילה כשכוונתו להשתכר מהשחיטה ולשם שכר. ועמש״כ עפ״ז לענין כתיבת סת״ם לפני התפילה אם שרי, בשו״ת חקי חיים ח״ב להגרח״י קעניג זצ״ל ח״ב סי׳ כ״א ובשו״ת שבט הקהתי ח״א סי׳ ס״ט ובשו״ת חיי הלוי ח״ב ס״א ח״ג ס״ו ובשו״ת עומק ההלכה ח״א ס״ז ובשו״ת דברי בניהו חל״ד ס״ד ובדברי ידידי הג״ר אמיר ולר בקובץ המאור כסלו טבת תשפ״א עמ׳ ק״ד ובס׳ אהל יעקב פסקי הוראה ח״א סי׳ כ״ט עמ׳ מ״ח ובשו״ת ויברך דוד תפילה ח״א סי׳ ס״ו.

ועמש״כ בס׳ חוט שני תפילה עמ׳ קל״ג לענין מכירת אתרוגים לפני התפילה, וכן מכירת סכך וסוכות יעו״ש. ובשו״ת ויברך דוד תפילה ח״א סי׳ ס״ו לענין מכירת ספרים לפני התפילה עי״ש. ובשו״ת אבני דרך חי״ז סי׳ י״ד לענין קניית ספר לפני התפילה עי״ש. ובס׳ אהל יעקב פסקי הוראה ח״א סי׳ כ״ט עמ׳ מ״ט יעו״ש, ובשו״ת אבני ישפה ח״ו סי׳ י״ב. וע״ע בשו״ת מקדש ישראל סוכות סי׳ ת״פ, לענין בדיקת ד׳ מינים לפני התפילה עי״ש.

צדקה ומתנות לאביונים ומשלוח מנות לפני התפילה

ויש לדון באוסף צדקה לפני התפילה ומקבל ע״ז שכר אם שרי, והנה הערוך השלחן או״ח סי׳ פ״ט סעי׳ כ״ד דשרי לאסוף צדקה לפני התפילה, וליכא איסורא דעשיית חפציו דהוי חפצי שמים יעו״ש. ועפ״ז י״ל דה״ה יהא שרי ליתן מתנות לאביונים לפני התפילה דהוי כחפצי שמים. ולכאו׳ ה״ה יהא שרי לשלוח מנות בפורים לפני התפילה דהוי כחפצי שמים. ואולם במועדי הגר״ח ח״א תשו׳ תשנ״ג שאלתי למרן הגר״ח קניבסקי אם אפשר לשלוח מנות לפני התפילה, והשיב ע״ז אין ראוי. ולכאו׳ צ״ע הא חפצי שמים שרי לפני התפילה. אולם י״ל עפמש״כ היפה ללב או״ח סי׳ פ״ט סק״ד דאין ליתן מתנה לחבירו לפני התפילה דהוי כשאילת שלום, והוכיח ממש״כ הרמ״א יו״ד סי׳ שפ״א ס״ג שאסור לשלוח מנות לאבל, דאין לך שאילת שלום גדולה מזו, עי״ש. ומש״כ בזה בשו״ת בצל החכמה ח״ה סי׳ ע״ג ובדברי ידידי הג״ר אמיר ולר בקובץ תולדות שרה ח״א עמ׳ כ״ה עי״ש.

וא״כ דנתינת מתנה הוי כשאילת שלום לחבירו, מה״ט אין ראוי לשלוח מנות לפני התפילה. ואולם בס׳ דרכי חיים ושלום אות תתמ״ט, דאפשר לשלוח מנות לפני התפילה עי״ש. ובשו״ת בצל החכמה ח״ו סי׳ פ״א מש״כ בזה. ובס׳ דולה ומשקה עמ׳ רנ״א השיב מרן הגר״ח קניבסקי שבשעת הדחק יכול להקל לשלוח מנות לפני התפילה, יעו״ש. ובס׳ ישמח ישראל פ״כ הערה 47 יעו״ש.

אמנם י״ל דה״ז תליא בתרי טעמי דמשלוח מנות, ולמש״כ בשו״ת תרומת הדשן סי׳ קי״א דטעם משל״מ שיהא לחבירו לסעודה, א״כ שפיר י״ל דיכול לשלוח משל״מ לפני התפילה, ואי״ז כשאילת שלום לפני התפילה, אלא כעשיית מצוה דשרי לפני התפילה, וכנתינת צדקה לפני התפילה דשרי. אולם לטעם משל״מ להרבות שמחה ורעות

עם חבירו וכמש״כ המנות הלוי ודעימיה, והארכנו ע״ז בבית מתתיהו ח״ב ס״ט עי״ש, שפיר י״ל דאין ליתן משל״מ לפני התפילה דהוי כשאילת שלום עם חבירו שמרבה עמו רעות ושמחה.

ויל״ד כשנתן לו חבירו משל״מ לפני התפילה אם יהא שרי להחזיר לו משל״מ לפני התפילה, דאחר שחבירו שלח לו משל״מ חייב להחזיר לו, א״כ אין לשלוח לפני התפילה. ומה״ט כתבו דאין לשלוח מנות מפירות שביעית כשחבירו כבר שלח לו משל״מ. ועי׳ מה שהבאנו בזה בבית מתתיהו ח״א ס״ב אות ד׳ ובמועדי הגר״ח ח״א תשו׳ תשע״ה עי״ש, ובקובץ מה טובו אהליך יעקב חלק ח׳ עמוד קכ״א עי״ש. וא״כ שחבירו כבר שלח לו משל״מ וחייב להחזיר לו, אולי לכו״ע אין להחזיר לחבירו משל״מ לפני התפילה דהוי כפריעת בע״ח, וצ״ע.

פריעת בעל חוב מצוה לפני התפילה

וילהס״ת אם שרי לפרוע חוב לפני התפילה, דהא פריעת בע״ח מצוה כמבו׳ בכתובות פ״ו ע״א, וא״כ י״ל דיהא שרי לפרוע חוב לפני התפילה, וליכא איסורא דעשיית חפציו לפני התפילה דמקרי חפצי שמים, ולצורך מצוה שרי לעשות חפציו לפני התפילה. אולם י״ל עפמש״כ בתוס׳ בכתובות נ״ו, דפריעת בע״ח החיוב לפרוע חובו אי״ז מחמת המצוה, וגם ללא המצוה י״ל שגופו משועבד להחזיר חובו מחמת שלווה יעו״ש. וא״כ י״ל דשפיר כשמחזיר חוב לפני התפילה חשיב כעשיית חפציו דאסור לפני התפילה והוי כחלק מעסקיו, דאין לעשות לפני התפילה, ובבית מתתיהו ח״א סי׳ י״ז אות י״ד כתבנו לדון בעוסק בפריעת בע״ח מצוה, אם איכא פטורא דעוסק במצוה פטור מהמצוה, די״ל דעיקר פטורא דעוסב״מ יליף מבשבתך ולא בשבת דמצוה וכנ״ל, וא״כ י״ל כשעוסק בפריעת בע״ח מקרי כחלק משבת דידיה וכחלק מעסקיו דליכא פטורא דעוסב״מ. והבאנו ממרן הגר״ח קניבסקי דהעוסק בפריעת בע״ח פטור מהמצוה עי״ש, ובס׳ הזכרון אהל שרה לא עמ׳ תקט״ז עי״ש, ובס׳ תל תלפיות תשו׳ תקע״ו, וע״ע בבית מתתיהו ח״ד סו״ס כ״ז מ״ש אם שרי לפרוע חובו בבית הכנסת כדין צרכי מצוה עי״ש. וא״כ יהא נפק״מ לענין פריעת בע״ח לפני התפילה. וע״ע בשו״ת אבני ישפה ח״ו סי׳ י״ב ענף ו׳ לענין להחליף דולרים לשקלים לפני התפילה בכדי לחלק צדקה לעניים עי״ש, ובשו״ת ויברך דוד תפילה ח״א עמ׳ קמ״ד ובס׳ אהל יעקב לידי״נ הגר״י סקוצילס פסקי הוראה ח״א סי׳ כ״ט עמ׳ מ״ח עי״ש, ובס׳ אמת ליעקב או״ח סי׳ פ״ט הערה קי״א דשרי לעשות חסד לפני התפילה עי״ש, ובשו״ת דברי בניהו חכ״ד ס״ז ובשו״ת אבני דרך ח״ט ס״ו עי״ש.

ושו״מ בס׳ אהל יעקב לידי״נ הגר״י סקוצילס ח״א פסקי הוראה סי׳ כ״ט עמ׳ מ״ז שהביא בשם הגר״י קמינצקי זצ״ל שמותר לשלם חובות לפני התפילה, כיון שתשלום חובות הוי מצוה עי״ש, ובשו״ת ויברך דוד תפילה ח״א סי׳ נ״ח. ולפמש״כ יל״ד בזה כיון שפריעת בע״ח גם ללא המצוה חייב לפרוע חובו שגופו משועבד להחזיר ההלואה, וא״כ הוי כחלק מעסקיו שאסור לעשות קודם התפילה, וצ״ע. וכתב לי הג״ר שמאי גרוס בעלי שבט הקהתי, אם מותר לפרוע חוב לפני התפילה, מותר אם לא ימצא בנקל אח״כ, כמו בחוה״מ דמותר כה״ג, עכ״ל. ואולם במועדי הגר״ח ח״א תשו׳

רס״ח שאלתי להגרח״ק אם מותר לפרוע חוב בחוה״מ כשהגיע זמן הפרעון דפריעת בע״ח מצוה, והשיב יקנה לו ע״י אחר ויודיע לו עי״ש, ובמועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ שמ״ח עי״ש.

וראיתי בשו״ת אך טוב לישראל ח״ג ס״ד אם שרי לקיים מ״ע דעונה לפני התפילה כשאשתו משתוקקת וכיו״ב, וכתב להתיר כדין חפצי שמים דשרי לפני התפילה וכנ״ל יעו״ש. וכ״כ לי הגר״א נבנצאל דשרי לקיים מצות עונה לפני התפילה כשאשתו משתוקקת או ביוצא לדרך. והנה בבית מתתיהו ח״א ס״א אות ל׳ כתבנו לדון בהמבו׳ בכתובות ג׳ ע״ב, במת אביו של חתן מכניסין המת לחדר ובועל בעילת מצוה, ובתשו׳ מהרש״ל סי׳ ע׳ הקשה הא אונן פטור מכל המצוות, והבאנו תירוץ מרן הגר״ח קניבסקי דמ״ע דעונה הוי שיעבוד, ואונן חייב בזה עי״ש. אמנם י״ל דשיעבוד זה מחמת המצוה, ושפיר יהא שרי לפני התפילה, ואילו השיעבוד דפריעת בע״ח הוי גם ללא המצוה, ויש לדון אם שרי לפני התפילה.

ה. וילהס״ת במנהג שנהגו לעשותו בתורת מנהג, אם שרי לעשותו לפני התפילה, אם הוי כחפצי שמים דשרי, או״ד כיון שאי״ז אלא בתורת מנהג לא מקרי כחפצי שמים להתיר לפני התפילה, ובמועדי הגר״ח ח״א תשו׳ שצ״ו שאלתי למרן הגר״ח קניבסקי בעוסק בתקיעת שופר בחודש אלול אם יש לו פטורא דעוסק במצוה פטור מהמצוה, והשיב אי״ז אלא מנהג עי״ש. ואולם ראיתי בס׳ תל תלפיות ליד״נ הג״ר חיים משה דרורי תשו׳ תרס״ב, ששאל למרן הגר״ח קניבסקי בעוסק במנהג הכפרות בעיוה״כ אם פטור מהמצוה, והשיב ע״ז דאיכא פטורא דעוסק במצוה עי״ש. וא״כ יל״ד אם ג״כ עשיית מנהג יהא שרי לפני התפילה אם הוי כחפצי שמים דשרי, דסו״ס גם מנהג שנהגו אי״ז כעשיית צרכיו לפני התפילה.

ושאלתי למרן הגר״ח קניבסקי במנהג עשיית החלאקה אם מותר לגזוז מעט שערות לקטן לפני התפילה, וכתב לי לא. ואולם בס׳ נטעי גבריאל תגלחת הילדים פ״א ס״י דשרי לעשות חלאקה לקטן לפני התפילה, דצורך מצוה שרי לפני התפילה, וה״ה תגלחת קטן עי״ש. וכ״כ בשו״ת ויברך דוד תפילה ח״א סו״ס כ״ו עי״ש, ומש״כ בזה בבית מתתיהו ח״ה סי׳ י״א אות ה׳ עי״ש. ובדעת הגרח״ק י״ל דס״ל דאין לעשות חלאקה לפני התפילה, ע״פ מה שהשיב בספרי מועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ רכ״ג, אם העוסק בתגלחת לבנו איכא פטורא דעוסק במצוה פטור מהמצוה, וכתב אינו עושה מצוה אלא נמנע מעבירה עי״ש. וא״כ דל״ח כעוסק במצוה ממילא לא מקרי כחפצי שמים דשרי לפני התפילה, וצ״ע. ועמש״כ בס׳ החלאקה לידידי הרה״ג רבי משה כהן פ״ב סעי׳ י״ג יעו״ש.

עשיית חפציו כששכח יעלה ויבוא

ו. ויל״ד במי ששכח יעלה ויבוא בתפילתו שחוזר להתפלל, אם שרי לעשות חפציו קודם שחוזר להתפלל, דכיון שכבר התפלל ויצא יד״ח תפילה, ורק חסר לו הזכרה, שפיר יהא שרי לעשות חפציו קודם שהתפלל שנית. ולכאו׳ ה״ז תליא במה שהארכנו בבית מתתיהו ח״ב ס״י בגדר הזכרת יעו״י אם הוי כהזכרה גרידא שצריך להשלים, או דנימא דכשלא הזכיר יעו״י הוי כמו שלא התפלל כלל, וא״כ שפיר י״ל דיהא אסור לעשות

חפציו קודם שחוזר להתפלל. ומצאתי שכ״כ לתלות בס׳ ברכת משה או״ח ס״ד יעו״ש. ואולם למאי דהארכנו בבית מתתיהו שם, דלכו״ע שם תפילה איכא גם ללא הזכרת יעו״י, שפיר יהא שרי לעשות חפציו קודם שחזר להתפלל שנית, וצ״ע.

רבי יעקב קארפ
מח״ם שמוש זקנים

בדברי המאירי שכל ענין תפלה צער הוא לאדם ודאגה מעונות שבידו
ומי שמכוין כוונה הראויה אינו מרגיש לערב אלא למועיל

כתב במאירי ראש השנה כח א׳ וז״ל, מכאן אתה דן למי שהודר מחבירו ורוצה לצאת בתפלתו וקולו ערב לו עד שהוא נהנה ממנו, לדעת האומר תפלה מן התורה מותר ולדעת האומר תפלה מדרבנן אסור, ומ״מ אף בזו אני אומר שכל ענין תפלה צער הוא לו ודאגה מעונות שבידו ומי שמכוין כונה הראויה אינו מרגיש לערב אלא למועיל ובפירוש ראיתי לגדולי המפרשים שהמודר הנאה מחבירו אין מונעים לו שלא יבקש רחמים עליו להתרפא מחליו וכן כל כיוצא בזה, ע״כ.

[וע״ע במאירי יומא יט א׳ שכ׳ וז״ל, המודר הנאה מכהן מותר להקריב לו קרבנותיו אפילו קרבנות נדבה שאינה מצוה מוטלת עליו שלא מצד שליחותו הוא מקריב אלא משליחות המקום, וכן המודר הנאה משליח צבור שלו שאין הכהנים שלוחים שלו אלא משל הקב״ה, הא אם היו שלוחים שלנו היה הדבר צריך לשליחות וכל שהדבר צריך לשליחות אינו נעשה על ידי מודר הנאה אף על פי שמצות לאו ליהנות ניתנו ומטעם זה אמרו שאינו תורם לו אא״כ אמר כל הרוצה לתרום יבא ויתרום כמו שיתבאר במקומו. ע״כ.

ובמאירי תענית ח א׳ כ׳ וז״ל, צבור שאין בהם מי שבקי בתפלה וסודותיה כל כך ראוי להם לילך אצל חסיד להרבות בתפלה וכל שכן בזמן הצרות ודבר זה אינו אלא להיות אותו חסיד מסדיר לפניהם תפלותיהם ומודיעם דרכי התשובה והתפלה, והיא הכונה בכל צבור וצבור למנות עליהם שליח צבור להיות שאר הקהל מתעוררים על ידו עד שמתוך הדרכתו יגיעו להיות כלם קדושים ובתוכם י״י או שזכותו תגין על בני דורו אם הוא ראוי לכך, והזהר שלא לחייב במנויו סבה אחרת ואף אם דומה למלאך י״י צבאות, ע״כ].

הנה במש״כ בר״ה שם ״שכל ענין תפלה צער הוא לו ודאגה מעונות שבידו ומי שמכוין כונה הראויה אינו מרגיש לערב אלא למועיל״, דבריו צ״ב טובא ובשלמא בימים הנוראים מאימת הדין האדם דואג מעונות שבידו וצער הוא לו ומתפלל בדרך בכייה ודאגה. [ואף ברכת מלכויות זכרונות ושופרות קשורים לעיצומו של יום הדין אף ששמחים בו שממליכים את הקב״ה על כל העולם כולו]. וכן אולי גם תפלות ימי החול שמבקש האדם צרכיו בדרך צער ודאגה שיתקבלו משאלות לבבו וכו׳, אף שמצות התפלה עצמה צריכה להיות בשמחה כמ״ש

המ״ב (סי׳ א׳ סק״י) דהתורה והתפלה יהיה בשמחה. אבל בימי שבתות ויו״ט א״א לומר כלל שהתפלה הוא צער ודאגה מעונות שבידו ואיך יכול לצאת מהמודר הנאה, וצ״ל שאף בימים אלו עיצומן של התפילות אין עיקרן להיות ערב לו מהניגונים וכו׳, אלא העיקר הוא ״למועיל״ שיהיו התפלות בכוונת הלב בכונה הראויה לעומקן של דברים, והערב הוי טפל לו לעומת העיקר הנ״ל.

אלא שיש לעיין למאירי בכל הפיוטים וההוספות שאינן מתקנת ומטבע התפילה רק נוספו אח״כ, האם ג״כ שפיר להאזין להש״ץ המודר הנאה ממנו מטעם הנ״ל שעיקרן לעומקן של דברים, אף שאינו מעכב מעיקר נוסח התפלה, או די״ל דבהם אצל רבים העיקר לבנ״א הוא הערב והניגון וצ״ע.

אדון עולם בליל ר״ה ויום הכיפורים

בענין אמירת אדון עולם בציבור בליל ר״ה ויוהכ״פ. במהרי״ל (ליל יוכ״פ) כ׳ וז״ל, לאחר שגמרו לומר עם מהר״י סג״ל שיר היחוד היו אומרים קדיש יתום ואח״כ התחיל ואמר אנעים זמירות בקול נעים ואח״כ אדון עולם, ע״כ. ובליל ר״ה לא כתב כלל מנהג זה וכנראה שקשור דוקא עם אמירת שיר היחוד והכבוד.

ולפי הנראה אמרוהו בליל יוכ״פ בניגון ימים נוראים ולא ניגון יו״ט רגיל כמ״ש במנהגי חת״ס בליל שמח״ת סע׳ כד וז״ל, ואח״כ אדון עולם בנגון ימים הנוראים. ובליל ר״ה וכיפור לא הוזכר כלל מנהגו באמירת אדון עולם ואולי הכוונה שבבקר אמרוהו בניגון ימי״נ וצ״ב.

ולפי״ז אלה האומרים אותו בליל ר״ה ויוהכ״פ כמובא בלוח אר״י ולוח ההלכות ומנהגים יש לאומרו בניגון ימים נוראים ולא בניגון יו״ט רגיל.

ואצל רבינו הגר״ש דבליצקי זצוק״ל לא נהגו כלל באמירתו בליל ר״ה ויוהכ״פ מחמת שהם יראה ופחד ולא ימי שירה והלל כל׳ הרמב״ם בפיה״מ פ״ד דר״ה דהוא יום הכנעה ואימה ומנוס אל ה׳ וכו׳. וכנראה משום שלא נודע לציבור אמירתו בניגון של אימה לימים נוראים. [ואף בסעודות ר״ה היה ממעט בשירה וזמרה וכל המעת לעת לא פסק מתחנונים באמירת תהלים בכל זמן פנוי מאימת הדין עליו. והיה אומר דהבעל דבר עובד בכל מרצו בימי ר״ה להסיח דעת בנ״א מאימת ימי הדין בכל מיני תירוצים ידועים בין אדם לחבירו וכו׳ וכו׳ וכך נהג פלוני וכו׳, עד שמרגישין הבדל גדול משעת כניסת ר״ה למחרת אחה״צ ובליל ב׳ וביום ב׳, והכל מי הגורם הבעל דבר שעובד להסיח דעת בנ״א מאימת הדין וקדושת היום, עד שלא ימלט בהיסח הדעת גם קלות ראש וכו׳, והיה אומר אשרי מי שכל המעת לעת בב׳ ימי ר״ה לא נכנע לתירוצי סרק של היצר בהיסח הדעת אלא קדושת היום חופפת עליו מכניסתו ועד צאתו].

ואצל בני ספרד לא נהגו לומר אדון עולם כלל בלילה רק בבקר לפני שחרית כבכל יום ע״פ המטה משה סי׳ ל״א [וא״ר סי׳ מו סקט״ו] שכ׳ רבי יהודה החסיד ורב האי גאון ורב שרירא גאון ״כל מי שמכוין באדון עולם

ערב אני בדבר שתפילתו נשמעת ואין שטן מקטרג על תפילתו ואין לו שטן ופגע רע בר״ה ויו״כ בתפילתו ואויביו נופלים לפניו״. ע״כ.

בדין קידוש בליל א׳ דסוכות בלילה משתחשך ולא מבעוד יום או בבין השמשות

בשמוש זקנים (ח״ב סי׳ טז סק״ב) הארכנו לבאר פסק השו״ע בסי׳ תע״ב דלא יקדש בליל הסדר עד שתחשך ע״ש, והנה לגבי ליל א׳ דסוכות קיבלו כלל ישראל פסק רבינו הרמ״א ז״ל בסי׳ תרל״ט ס״ג שלא יאכל בלילה הראשונה עד שיהא ודאי לילה, ומקורו בב״י בשם ארחות חיים ע״ש. ויש לעיין האם הקידוש בכלל זה או רק האכילת כזית למצות סוכה שלמדוהו בגמ׳ היקש ט״ו ט״ו מליל פסח.

והנה במג״א תרלט סקי״א כתב ע״ז וז״ל, משמע דאין רשאי לאכול עד שתחשך, וכ״כ בהגמ״נ, ונראה לי דקידוש יכול לעשות מבע״י קצת על היין, וברכת לישב בסוכה והמוציא יאמר בלילה, דהא אפי׳ בפסח הוי שרי אי לאו משום ד׳ כוסות כמ״ש ר״ס תעב, ומיהו כיון דאומר סוכה ואח״כ זמן צ״ל גם הקידוש בלילה, ע״כ. וביאר הלבושי שרד דזמן מברכין בשעת הקידוש וכיון שלא יברך לישב בסוכה איך יאמר זמן, ע״כ.

ובפמ״ג ר״ס תצ״ד כתב, ומצינו למידין בפסח וסוכות ליל א׳ ובשבועות ליל א׳ בקידוש ממתינין עד הלילה דאין קידוש אלא במקום סעודה ואסור לאכול קודם הלילה עסי׳ תרל״ט בש״ע דומיא דמצה דבעי בערב תאכלו, ועסי׳ תעב בט״ז ומ״א וכו׳ ע״ש.

[והגה״צ הגאב״ד דערלוי זצוק״ל בעמ״ס ״אמרי סופר״ העיר במכתבו (קול מהיכל, ואלקין, ח״א עמ׳ קלג) ע״ד הפמ״ג כדברי המג״א הנ״ל דבליל א׳ דסוכות בלא״ה אין יכול לקדש מבעו״י, דבקידוש מברכין לישב בסוכה קודם שהחיינו ואסור לברך עד הלילה כמ״ש הרמ״א בסי׳ תרל״ט ס״ג דלא יאכל עד הלילה וממילא אסור לברך לישב בסוכה עד זמן מצות סוכה שהיא בלילה. והא דיצא יד״ח קידוש כבר האריכו בזה עיין מרדכי מגילה פ״ב סי׳ תשצ״ח, ורמב״ם פכ״ט משבת הי״א וכו׳ ע״ש].

וכעי״ז מצינו להבית אפרים זלה״ה במט״א סי׳ תרכ״ה סע׳ מג (ובאלף למטה שם ס״ק עב) דלמד מדין קידוש דליל פסח בלילה רק משתחשך, דהוא הדין קידוש דליל א׳ דסוכות רק משתחשך, מטעם שביאר הט״ז שם בסי׳ תע״ב דמצות אכילת מצה הוא בכלל הקידוש ובשבילה בא הקידוש ורק בלילה יש לקדש, ומדמקשינן בגמ׳ סוכה כז. חיוב אכילה בליל א׳ דסוכות ט״ו ט״ו מליל א׳ דפסח, הוא הדין דהקידוש בליל א׳ דסוכות רק משתחשך ולא קודם לכן ע״ש.

והנה ביבי״א (חלק י׳) ובחזו״ע (סוכות) חיזק מאוד לבני ספרד האי דינא דחיוב אכילה בליל א׳ דסוכות רק משתחשך ולא קודם לכן, וכתב שם דאף מרן השו״ע שלא הביא דין זה בשו״ע רק בב״י סי׳ תרל״ט העתיק לארח״ח דבעינן לילה ודאי לאכילת הפת בסוכה, ע״כ דהכי סבירא ליה לדינא.

ואע״פ שמרן בשו״ע השמיט דין זה שצריך לילה ודאי לאכילה בסוכה מ״מ כיון שאין מי שחולק ע״ז מן הראשונים ודאי דכ״ה להלכה. ושכן כתב הגאון מהר״ר גבריאל איספראנסה בתשובה כת״י והובא בברכ״י סי׳ שב סק״ד ד״ה איברא שכבר מצאנו כמה דינים מוסכמים שלא הביאם מרן בש״ע וסמך על מה שכתבם בבית יוסף ע״ש. ודחה דברי הדגל מחנה אפרים שעשה דין זה כפלוגתא בין הרא״ש והטור לארח״ח ושלכן מרן השמיטו בשו״ע ע״ש. [וצ״ע מה דעתו לגבי הקידוש אי ס״ל דלכתחילה לא יקדש עד הלילה ולא קודם, או דרק לגבי האכילה סבירא ליה כן דלא יאכל רק משתחשך].

וראיתי למרן אאמו״ר הגאון שליט״א בהל׳ חג בחג סוכה (ח״ב עמ׳ נב) שכתב וז״ל, בדעת השו״ע שהשמיט לכ״ז [לאיסור אכילה בערב החג כבערב פסח, ומצות האכילה עד חצות הלילה כמצה, ואין לאכול אלא אחר צאת הכוכבים] נראה טעמו דבאמת מוכח להדיא בכל בו סי׳ יא, דשיטה זו היא המחייבת בסוכה אף כשירדו גשמים ומשום דילפינן לגמרי ממצה ולא אמרינן דחיובה כפי גדרי סוכה, אך לשיטת הר״ן רשב״א וריטב״א דס״ל דבירדו גשמים אין חייב לאכול בסוכה, דחיוב סוכה כפי גדריה בתשבו כעין תדורו ולא כגדרי מצה, א״כ לא שייך ללמוד גם זמן של צאת הכוכבים וחצות ואכילת תיאבון ממצה, שהרי מה שצריך דוקא לילה במצה משום דכתיב בפסח בלילה הזה, ובעינן מצה הנאכלת עם הפסח ובזמנה, וכן זמן דחצות הוא משום קרבן פסח, אך כ״ז בגדי מצות מצה, משא״כ בגדרי סוכה אין מצותו אלא לאכול בליל ט״ו בסוכה, וחובה הוא ולא רשות, וכל ששם ליל ט״ו שפיר דמי, ומועיל בזה תוספת כבכל המצוות וכמ״ש המרדכי בר״ה לגבי קידוש [עי׳ מג״א ר״ס רעא], והשו״ע לשיטתו דפוטר מסוכה בירדו גשמים בליל ט״ו, והיינו שחיובה כפי גדרי מצות ישיבה בסוכה כל ז׳ ולא כמצה ה״נ השמיט לכ״ז, עכ״ל.

ולפי״ז לשו״ע אף בקידוש אפשר לכתחילה לקדש קודם שתחשך, ומ״מ כיון שהרמ״א פסק כארח״ח והכי קי״ל לדינא דאין לקדש קודם שתחשך כמ״ש המג״א ופמ״ג ומט״א.

[ובס׳ סוכת חיים (ח״א) הביא מהתו״כ פ׳ אמור פי״ב ״לפי שנאמר בסוכות תשבו שבעת ימים, ואיני יודע אם שבעה ראשונים ואם שבעה אחרונים, כשהוא אומר ובט״ו יוחד לחודש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה׳, הרי שבעה ראשונים ולא שבעה אחרונים״. ונתחבט בזה ע״ש ואתח״י.

וז״ל זקני בעל התפארת ציון זלה״ה (על התו״כ שם ח״ב סוף עמ׳ רצ), פי׳ דאם לא פירט הכתוב כאן חג הסוכות שבעת ימים לה׳, היינו אומרים דמה שאמר הכתוב אח״כ (פס׳ מב) בסוכות תשבו שבעת ימים, כונת הכתוב על שבעת ימים אחרי שמונה ימים הראשונים, והחג הוא ט״ו יום, דבהשמונה ימים הראשונים צריכים להקריב קרבנות ואסורים במלאכה, ובשבעה ימים אחרונים אין צריכים רק לישב בסוכה, לכן אמר הכתוב בהתחלת הפרשה חג הסוכות שבעת ימים, להורות דחג הסוכות הוא בשבעה ימים מהתחלת החג, דמזה נודע דמה שאמר הכתוב אח״כ בסוכות תשבו שבעת ימים, כונת הכתוב על שבעת ימי החג שהכתוב דיבר בהם, ולא אמר הכתוב בסוכות תשבו שבעת ימים אלא להורות דיני הסוכה, עכ״ל].

רבי אברהם ישעיה טרופר
מודיעין עילית

מתי מברכים ברכת שהחיינו דלולב

כתב הטור בסימן תרנא וז״ל, וכשיטול הלולב בידו קודם שיטול האתרוג יברך על נטילת לולב ושהחיינו וכו׳, וכ״כ השו״ע בסעיף ה׳.

אמנם הלבוש בסימן תרמד הביא דעת המנהגים [לר׳ אייזיק טירנא] בהלכות לולב, שינענע תחלה ואחר כך יברך שהחיינו. והשיג עליו וז״ל, ואיני יודע מאי שנא ברכת שהחיינו זה משאר ברכות שהחיינו שסומכין אותו לעולם לברכת המצוה קודם עשייתה, הכי נמי יש לנו לברך שהחיינו מיד אחר ברכת על נטילת לולב קודם הנענוע, וכן מסיק בארחות חיים, וכן נראה לי. (ובפוזנא המנהג לברך על נטילת לולב ומנענע ואחר כך מברך שהחיינו) עכ״ל.

והנה בהגהות מנהגים שם [אות רד] כתב וז״ל, וצ״ע אי מנענעין קודם שהחיינו או אחריו, ואו״ח מסיק לברך זמן אחר נטילה קודם נענוע עכ״ל. והנה מה שכתב ״ואו״ח״, ודאי אין כוונתו לטור אורח חיים, כי שפתיו ברור מללו שמברכים שהחיינו קודם נטילת האתרוג כדלעיל, אך נראה שכוונתו לארחות חיים. ואמנם הלבוש העיד משמו שמברכים אחר ברכת לולב, משום הכי ניחזי אנן מאי דעתיה דהארחות חיים, והילך לשונו [הל׳ לולב אות כד], וביום טוב ראשון שמברכין שהחיינו, כתב ה״ר יצחק אבן גיאות ז״ל [וכן הוא בהל׳ לולב שלו] שאחר הנענוע מברך, ולא יהיה הנענוע הפסק בין ברכת נטילה לזמן עכ״ל. והם כדברי המנהגים ממש, ולא כהגהות מנהגים שהעיד משמו, וקל וחומר דלא כלבוש.

ונראה דהלבוש שכתב שמברך שהחיינו אחר ברכת לולב, לא בא לומר קודם נטילה, אלא קודם נענוע ולאפוקי ממנהגים שמברך אחר נענוע, וזה מה שהביא ראיה מהארחות חיים [שהובאו בהגהות מנהגים] שמברך קודם נענוע, אבל לא בא לומר קודם נטילה. וכן המג״א [בסי׳ תרמד] בא לסייע לדעת הלבוש ממשמעות השו״ע בסימן תרנא הנ״ל, וכתב במחצית השקל וז״ל, הרי דכתב [השו״ע] לברך גם שהחיינו אפילו קודם נטילה, כל שכן קודם הנענועים עכ״ל. הרי שלדבריו כוונת המג״א בראייתו היא להקדים שהחיינו לנענוע גרידא ולא לנטילה. וכן משמע באליה רבה סק״ו על דברי הלבוש שיברך קודם הנענוע, כתב וז״ל, וכן פסק הגהת מנהגים ומג״א עכ״ל. הרי שהשוה דעת הגהת מנהגים עם דעת המג״א. וכ״כ בסידור שערי שמים להיעב״ץ, דמברך שהחיינו אחר נטילת האתרוג קודם נענוע.

אמנם באליה רבה שם נטה לדרך רביעית, [ממוצעת בין הגהות מנהגים ולבוש ומג״א, לדעת המנהגים] וזה לשונו, ויותר נראה דבשעת נענוע מברך זמן, והשתא מתורץ דבלולב ושופר ואינך אי אפשר לעשות כן,

ואולי דגם כוונת המנהגים כן עכ״ל. [ויש ט״ס בדבריו וצ״ל ׳דבשופר ואינך׳, ותיבת ׳דבלולב׳ נמחקת דביה אירינן].

ובביכורי יעקב סי׳ תרמד סק״ב כתב וז״ל, וראיתי במחזורים דפוס רעדלהיים שיברך על נטילת לולב, ואח״כ נוטל האתרוג ומחברו ללולב ומברך שהחיינו, והוא מסידור היעב״ץ. וזה ודאי לכו״ע כנגד הדין שצריך לברך שהחיינו קודם שיטול האתרוג בידו, דמשנטל אפילו קודם שחברו ללולב כבר יצא חובת נטילה, ונמצא מברך שהחיינו אחר עשיית המצוה. ורבים נכשלים בזה שהמחזורים מצויים ביד כל עכ״ל. אמנם כבר נתבאר לעיל שדעה זו יסודה בהררי קודש הפוסקים, הלא הם הגהות מנהגים ולבוש ומג״א [לדעת האליה רבה ומחצית השקל], וכשיטה זו הכריע היעב״ץ בסידורו.

נמצינו למדים כי ד׳ שיטות בדבר. א׳ שיטת הטור ושו״ע שמברך שהחיינו תיכף אחר ברכת הלולב קודם שיטול האתרוג. ב׳ דעת הגהות מנהגים ולבוש ומג״א [לדעת א״ר ומחה״ש] ויעב״ץ בסידורו דמברך שהחיינו אחר נטילת האתרוג קודם נענוע. ג׳ דעת האליה רבה דבשעת הנענוע מברך זמן. ד׳ שיטת הרי״ץ גיאת וארחות חיים ומנהגים שינענע תחלה ואחר כך יברך שהחיינו.

רבי אמיר ולר
מח"ס אמרתו ארץ, ירוץ דברו, שא"ס, רחובות

לישון יחידי בסוכה

לכבוד ידי"ן היקר והנעלה, כליל כל מעלה, אוצר כלי חמדה, אודם ופטדה, הגאון הצדיק רבן גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך, אחדשה"ט. אודות שאלתו בדבר אדם החולה בקורונה ל"ע, ואין באפשרותו להדליק נר או אור וכיו"ב, האם מותר לו לישון יחידי בסוכה. הנני להשיבו תשובה מאהבה.

מקור הדין

בגמרא בשבת (קנא:) איתא, אמר רבי חנינא אסור לישן בבית יחידי, וכל הישן בבית יחידי אחזתו לילית. ע"כ. וכן איתא בצוואת רבי אליעזר הגדול (סעיף ס') וז"ל: בני אל תהי ישן יחידי בלילה בשום בית, כי בדברים אלו לילית מזומנת להזיק, וכיון שאוחזת לאדם או לתינוק, היא מוציאתו מן העולם. ע"כ. וכן מצינו לראשונים רבים שהביאו להלכה דברי הגמ' בשבת הנ"ל, כמ"ש הרי"ף (שם), והרא"ש (פכ"ג דשבת סי' יג) ע"ש. וכ"כ הראבי"ה (שבת סי' שסו), ורבינו ירוחם (תו"א נתיב טו דף קמא ע"א), והסמ"ג (עשין עט), והסמ"ק (מצוה קעא) ע"ש.

הרמב"ם והטוש"ע השמיטו דין זה

אמנם הרמב"ם והטוש"ע קראו שמיט"ה להאי דינא. וכבר תמה ע"ז הגר"י פיק בספרו אומר השכחה (שבת שם ד"ה אסור), וכתב שמצוה ליתן טעם מדוע לא הביאוהו. ע"ש. ועיין בנמוקי הגרי"ב על הרמב"ם (פי"ב מהל' רוצח ה"ד) שהביא תמיהה זו גם בשם המשנה למלך. וכתב ליישב שם, שדרכו של הרמב"ם להביא רק דברים שאמרו בגמ' שאסור לעשותם ויש בהם סכנה ע"פ דרכי הטבע, אבל לא הביא את הדברים שאסור לעשותם משום רוח רעה או מזיקין שאין בהם סכנה ע"פ דרכי הטבע. ועוד האריך לבאר שם מדוע מרן הש"ע השמיט דין זה. ע"ש.

גדולי האחרונים הביאו להלכה דין זה

ברם אשכחן לגדולי האחרונים שהעתיקו בחיבוריהם איסור זה להלכה, ומהם: הכנה"ג (יו"ד סי' קטז הגב"י ס"ק לט), והמג"א (סי' רלט סק"ז), והפר"ח (יו"ד סי' קטז סק"ט), והמחצית השקל (סי' רלט על המג"א שם), והבאר היטב (שם סק"ו), והאשל אברהם מבוטשאטש (סי' רלט), והחכמת אדם (כלל סח אות ד), ובש"ע הגר"ז (הל' שמירת הגוף והנפש, קו"א סק"ב), ומרן החיד"א בצפורן שמיר (פ"ו אות קז), והחסד לאלפים (סי' רלט אות יא), והמשנ"ב (שם סק"ט), וערוך השלחן (יו"ד סי' קטז סע' יח), והגר"ח פלאג'י ברוח חיים (סי' רלט סק"ב), והזבחי צדק (יו"ד סי' קטז אות לה), והג"ר ששון שנדוך בספר מזמור לאסף (עמ' רצד), וכף

החיים (סי׳ רלט אות טו״ב) ועוד פוסקים רבים. ע״ש.

האם "יחידי" נאמר על האדם או על הבית

הנה בגמ׳ שלפנינו גרסינן, אמר רבי חנינא אסור לישן בבית יחידי, וכל הישן בבית יחידי אחזתו לילית. ע״כ. ויש לעיין האם האיסור הוא לישון יחידי בבית, או שמא כוונת הגמ׳ לאסור לישון בבית יחידי, היינו שהבית מרוחק ומבודד משאר בתים, כגון בשדה וכיו״ב.

ואכן חזינן שנחלקו בזה הפוסקים, כי הנה מרן החיד״א בספרו צפורן שמיר (פ״ו אות קז) כתב וז״ל: ישן יחידי בלילה בביתא דמייחדא משאר בתי, הוא באחריות לבוא לידי מכשול. עכ״ל. ומבואר מדברי קדשו שכל האיסור של שינה בבית יחידי קאי על הבית, באופן שהבית מרוחק משאר בתים, משא״כ אם בתים אחרים סובבים לו, דלית לן בה. וכן ראיתי בספר יפה ללב (ח״א סי׳ רלט סק״ה) שהביא בשם ספר האותיות[א] להרב מהר״ר משה אשכנזי (דף ריט) שכתב וז״ל: מלשון הגמרא משמע דוקא אם הבית הוא יחידי ואין בו דיורין, אבל אם דרים אנשים בבית, מותר לישן בחדר יחידי. ע״כ. ומבואר שג״כ הבין שהקפידא מצאה מקום לנוח רק היכא שהבית הוא יחידי.

ושא נא עיניך וראה בהגהת מראה יהושע על ספר מעשה רב (אות רכא) שכתב וז״ל: מה שנודע ומפורסם בשם הגאון (הגר״א) נ״ע שהתיר לישן יחידי בבית, שפירש מה שאמרו במס׳ שבת (דף קנא:) הישן בבית יחידי, היינו שהבית הוא יחידי בשדה, מדלא קאמר הישן יחידי בבית. הנה אנכי ראיתי מפורש בזוה״ק (תזריע דמ״ה ע״א) שמפורש כן שיחידי קאי על הבית. ע״ש. ועל זה העירני ידידי הגאון ר׳ דוד לוריא וז״ל אלי: ראשונה אומר שאני שמעתי זה בשם ש״ב חו״ז הגאון מוהר״ח ז״ל מוואלאזין[ב] ולא בשם הגר״א וכו׳, ואני אומר ששמע השומע וטעה בשמועתו בזה, כי הנה בזוהר שציין ידידי מבואר דיחידי בלילה אסור באיזה בית שיהיה וכו׳. מבואר דביתא מיחדא היינו דוקא לאסור אף ביום, אבל בלילה אסור בכל הבתים, והשומע אפשר ששמע [בשם הגר״א או הגר״ח ז״ל] שמפני שלא נתפרש בגמ׳ ״בלילה״, לכן רצו לרמוז החומרא של הזוהר לאסור אף ביום בביתא דמיחדא, ויחידי אבית קאי, אבל מ״מ לא עלה על דעתם ז״ל להתיר יחידי בלילה בביתא דלא מיחדא נגד

א. והגאון השדי חמד (בדברי חכמים סי׳ פה) הביא מ״ש היפה ללב בשם ספר האותיות, וכתב ע״ז בסוגריים: ״ולא ידעתי איזה ספר הוא״. ובאמת שספר זה הוא ספרו של הג״ר משה ב״ר נחום קאצנלנבוגן הנקרא ספר אלפא ביתא, הנדפס בוארשא תרכ״ו. [וחלקו הראשון הוא מפתח לאגדות התלמוד נדפס בפרנקפורט שנת תרס״ו]. והביאו היפה ללב בכמה דוכתין. [הערת הגהות חוקר לב על היפה ללב הוצאת מכון הכתר].

ב. וכן ראיתי בספר מאיר עוז (ערבה חלק י״א עמ׳ 229) שציין לספר ״במחיצת רבינו״ (פרק ענינים שונים בתחילתו) דמטו משמיה דהגאון ר׳ יעקב קמינצקי זצ״ל וז״ל: רבינו אמר שמה שאמרו חז״ל שאסור לישן בבית יחידי וכו׳, כוונתם בבית יחידי שאין סביבותיו בתים אחרים, כי אי אפשר לומר שכוונתם קאי גם על בית בתוך העיר, כי אם כן לא שבקת חיי לכל בריה, וגם אין זה דרכי נועם. ואמר שכמדומה לו שכן נמסר בשם רבי חיים מוואלאזין זצ״ל. ע״כ.

המפורש בזוהר לאיסור. עכ״ל הגאון רד״ל הנ״ל. עכ״ד.

וזה לשון הזוהר הקדוש (תזריע דמ״ה ע״א): ״ויותר יעקב לבדו״, מכאן אוליפנא מאן דאשתכח בלחודוי בביתא בליליא, או ביממא בביתא מיחדא, כל שכן בליליא, מאי מיחדא, מיחדא משאר ביתין, או מאן דאזיל בלחודוי בליליא, יכיל לאתזקא. עכ״ל. ומוכח שבלילה אסור לישן יחידי בכל בית שיהיה, ואילו ביום אסור רק בבית שהוא מרוחק משאר בתים. ואכן צדקו דברי הרד״ל בהערתו הנ״ל. וכן הסכים לזה הגאון הזבחי צדק (יו״ד סי׳ קטז אות לה) ע״ש. וכ״כ הגאון מבוטשאטש באשל אברהם (סי׳ רלט ד״ה בספר הק׳), וע״ע מה שהאריך בזה בשדי חמד (כללים מערכת ש׳ כלל צד- צה, ובקונט׳ דברי חכמים סי׳ פה) וגם הוא למד מהזוהר הנ״ל כאמור, שבלילה יש לאסור בכל בית, ואילו בבית יחידי אף ביום יש לאסור. ע״ש. וכן הבין מדברי הזוהר מרן הראש״ל רבינו עובדיה יוסף זצוק״ל בספרו מאור ישראל (שבת שם). וע״ע למר בריה הראש״ל הגרי״צ יוסף נר״ו בספר שארית יוסף (הנדפס בסוה״ס ילקוט יוסף על ברכות, עמ׳ תשסז) ודו״ק.

ועיין בערוך השלחן (יו״ד סי׳ קטז סע׳ יח) שכתב, שאין לפרש שיחידי עולה על הבית ולא על הישן, שא״כ היה צריך לומר בית יחידית ולא יחידי[ג]. ע״ש. וכן הוא בדינים והנהגות מהחזו״א (פ״ט ס״י) דהשיב לאחד דבית יחידי אין הפירוש שהבית הוא יחידי, ודלא כמו דמטו בשם הגר״א. עכ״ל.

ונראה שיש לדקדק כן מלשון צוואת רבי אליעזר הגדול (סעיף ס׳) שכתב בזה״ל: בני אל תהי ישן יחידי ב״שום בית״, כי בדברים אלו מזומנת להזיק וכו׳. ע״כ. ונראה לומר דמה שכתב ״בשום בית״, להורות נתן שאין להקל בזה אף בבית שאינו מרוחק משאר בתים. וכן ראיתי שכתבו לדייק כן מלשונו נושאי כליו החונים סביבו, הלא המה הדמשק אליעזר, והארחות חיים (להאדמו״ר מראדזין זיע״א), והשירי מצוה. וסייעוהו מדברי הזוהר הנ״ל. ע״ש.

ג. אולם לפע״ד אי משום הא לא איריא, דרוב פעמים מצינו שקוראים לבית בלשון זכר ולא נקבה, וכן מוכח מסתימת האחרונים כאן, שלא עלה בדעת מאן דהו לדחות ראיית הסוברים דיחידי קאי אבית מהא דבית הוא לשון נקבה כדברי ערוה״ש. ודו״ק. ועוד לפי מ״ש האחרונים משמיה דמהרי״ל שבית היינו חדר, פשיטא דהוי לשון זכר. ולא ידענא מאי הכרח לומר על בית ״יחידית״ ולא ״יחידי״. וצ״ע. ושוב אחר זמן ראיתי בשו״ת מטה משה (חאו״ח סי׳ יב) שג״כ הקשה על הגאון ערוך השלחן כאמור, והביא ראיה מהתורה ״כי תבנה בית חדש״, הרי להדיא שהוא לשון זכר. אמנם הגאון רבי ברוך עפשטיין מפינסק בעל התורה תמימה, בנו של הגאון בעל ערוה״ש, כתב להשיבו דאע״ג שמצינו בקרא בית לשון זכר, מ״מ בלשון חכמים היא לשון נקבה, כדאיתא בסוף ב״מ ״בית ועליה על גבה״ וכו׳. ע״ש. והוסיף דאכן בנוגע לגמ׳ בשבת הנ״ל, נראה ראיה שיחידי מוסב על בית מהגמ׳ בפסחים (קיא:) הישן בצל דקל יחידי. ופירש רש״י ז״ל שהדקל יחידי. ע״ש. ולפלא שלא העירו מזה כל אלו שחקרו בפירוש הגמ׳ בשבת הנ״ל. עכת״ד. ועיין שם מה שהשיבו הגהמ״ח. איברא דחזיתיה להגאון רבי יעקב עדס שליט״א בספרו דברי יעקב על הש״ס (פסחים קיא.) שכתב שאין ללמוד מהגמ׳ בפסחים לענין הגמ׳ בשבת, דדקל יחידי שכיח ובית יחידי לא כל כך שכיח, ואם היתה כוונת הגמ׳ בשבת שהבית יחידי, אפשר דהיה צריך לפרש זה טפי, שלא יבואו לטעות. ועוד, דסתם הישן תחת הדקל הוא ישן שם יחידי, וא״כ כשהוצרכו לומר בסוגיא שם ״יחידי״ אפשר דמתפרש טפי דהכוונה שהדקל יחידי. ודו״ק. ע״ש.

ועינא דשפיר חזי להגאון ר׳ אברהם שטרן זצ״ל הי״ד (אביהם של הגאונים רבי משה שטרן בעל שו״ת באר משה, ורבי בצלאל שטרן בעל שו״ת בצל החכמה) בספרו שלחן אש (סי׳ רלט ס״א) שהביא ד׳ המג״א (שם) שהישן בבית יחידי אחזתו לילי׳, ובית היינו חדר [מהרי״ל]. ושהרב מחצית השקל כתב ע״ז, שבגמרא בשבת הגירסא כבמג״א, אבל בריי״ף (שם דף סה ע״ב מדפי הריי״ף), ובראי״ש (שם סי׳ יג) הגירסא הישן בבית יחידי ״בלילה״, משום דביום לית לן בה. ואפשר גם לגירסתינו בגמ׳ לא נתכוין אלא רק לאסור בלילה, ונקט סתם הישן כי סתם שינה בלילה. ע״כ (דברי מחה״ש). ושוב הביא דברי הזוהר הנ״ל שרק בביתא מיחדא משאר בתים יש חשש ביום, ובלילה יש חשש גם בבית שאינו מיוחד בפני עצמו. והוסיף שמובא בשם הגר״א שדייק מדלא אמרו הישן יחידי בבית, אלא הישן בבית יחידי, משמע דלישן בבית אינו אסור, רק בבית יחידי שאינו מסובב מבתים אחרים הוא דאסור, ושאר אחרונים חולקים דאף בבית המסובב בבתים אסור לישן יחידי.

וכתב ע״ז הגהמ״ח וז״ל: ונלע״ד דב׳ גירסאות פליגו בזה, דגירסא שלפנינו דהשמיט תיבת ״בלילה״, ס״ל דאה״נ בלילה אסור אפילו יחידי בבית אע״פ דלא הוי בית יחידי, ולכן נקט סתם הישן בבית יחידי, דמילתא דפסיקא נקט, ואפילו ביום דבבית יחידי אסור אף ביום, דאילו בלילה אסור אפילו יחידי בבית ולא רק בבית יחידי. אבל גירסת הריי״ף והרא״ש ס״ל לגמרי כהגר״א, דאפילו בלילה אינו אסור רק בבית יחידי, אבל יחידי בבית שאינו יחידי מותר, וביום אפילו בבית יחידי נמי מותר. ע״כ.

ואחר בקשת המחילה אם יורשה לי הקטן להעיר, הנה מ״ש אליבא דהגר״א, כבר נתבאר לעיל דשדו ביה נרגא ואמרו דלאו מר בר רב אשי חתים עליה, ושבזוהר הקדוש מבואר איפכא. ועוד מה שכתב לתלות הדבר בחילופי הגירסאות, גם בזה יש להעיר, דאמנם הרא״ש גריס ״הישן יחידי בלילה״, אבל הריי״ף גרס ״אסור לאדם לישן בבית בלילה יחידי״. ומהא דהפסיק בין התיבות ״בית״ ו״יחידי״ בתיבת ״בלילה״, מוכח ד״יחידי״ לא קאי על הבית אלא על האדם. ודו״ק. וא״כ אדרבא מהריי״ף יש לדקדק דהאיסור בלילה הוא בכל בית ולא רק בבית יחידי ומובדל משאר בתים. וכן ראיתי שכתב לדקדק בלשון הריי״ף בשדי חמד (דברי חכמים סי׳ פה, מערכת ש׳ כלל צה ד״ה שינה), ושמוכרח מדבריו שיחידי עולה על האדם הישן. והוסיף לומר שאילו הגאון רבי משה אשכנזי בעל ספר האותיות שהובא ביפה ללב היה רואה דברי הריי״ף הנ״ל, לא היה כותב שיחידי קאי על הבית. ע״ש. ואחר העיון שוב בינותי דאף מהרא״ש יש להוכיח איפכא, דז״ל הרא״ש שם: אמר ר׳ חנין, אסור לו לאדם לישן בבית יחידי בלילה דא״ר כל הישן יחידי בלילה אוחזתו לילית. עכ״ל. הרי דר׳ חנין מסתייע ממימריה דרב, ורב הרי אינו מזכיר במימריה ״בית״ כלל, ועל כרחך דיחידי על האדס הישן קאי ולא על הבית. וכן הבין מדברי הרא״ש בשו״ת בצל החכמה ח״ד (סי׳ עו אות א) ע״ש.

והעולה מן האמור, דיש להחמיר שלא לישן יחידי בלילה בכל בית, אף בבית הנמצא בעיר בין שאר בתים, ואילו ביום יש להחמיר דוקא בבית מרוחק שאינו מסובב בבתים אחרים.

האם האיסור הוא רק בלילה או גם ביום

הנה בגירסא שלפנינו בגמ׳ לא הוזכר דאיירי דוקא בלילה, אמנם ברי״ף (דף סה ע״ב מדפי הרי״ף) איתא בזה״ל: אסור לישן בבית ״בלילה״ יחידי. וכן הרא״ש גרס: ״לישן יחידי בלילה״. ע״ש. ומשמע דכל האיסור הוא דוקא בלילה, אבל ביום מותר לישן יחידי בבית. אמנם המג״א (סי׳ רלט סק״ז) העתיק הגמ׳ כגירסא שלפנינו, ולא הזכיר דאיירי בלילה. אך במחצית השקל (שם) כתב, דאפשר דגם לגירסתינו בגמ׳ דאמרה סתם ״הישן בבית יחידי״, גם כן לא נתכוין אלא לאסור בלילה וכו׳, ונקט סתם הישן כי סתם שינת בני אדם הם בלילה. עכ״ל. ועיין בש״ע הגר״ז (הל׳ שמירת הגוף והנפש סעיף ו) שכתב: אסור לישן בבית יחידי (בלילה) וכל הישן יחידי (בלילה) אחזתו לילית. ע״כ. ומבואר דהאיסור רק בלילה. ובקונטרס אחרון (שם) כתב: בלילה, גירסת הרא״ש וכן משמע בירושלמי (שבת פ״ד ה״ו) שהביא הפר״ח, דדוקא בבית אפל איכא קפידא. ע״ש. וכן כתב מרן החיד״א בספרו צפורן שמיר (פ״ו אות קז) ע״ש. וכן נקט המשנ״ב (שם סק״ט) שכתב בזה״ל: אמרו חז״ל הישן בבית יחידי, והיינו בלילה, אוחזתו לילית. עכ״ל. וכן בנמוקי הגרי״ב על הרמב״ם (פי״ב מהל׳ רוצח ה״ד) כתב, דביום אין איסור לכל הדעות. ע״ש.

ותנא דמסייע להו בצוואת רבי אליעזר הגדול (סעיף ס׳) שכתב: בני אל תהיה ישן יחידי ״בלילה״ בשום בית וכו׳. ע״ש. ומבואר דהאיסור הוא דוקא בלילה, אבל ביום לית לן בה.

איברא דחזיתיה לג״ע מהר״ח פלאג׳י בספרו רוח חיים (סימן רלט סק״ב) שכתב, שאיסור זה לישן יחידי נוהג אפילו ביום וכו׳. ע״ש. ובדרכו זו הלך גם בנו הגאון ר׳ אברהם פלאג׳י בספרו אברהם אזכור (מערכת י אות קג) [אלא שכתב שם שהאיסור הוא דוקא בבית בודד. ע״ש]. אלא שהגרח״פ לא השווה מדותיו בזה, ובשו״ת חיים ביד (סי׳ קיב ד״ה ועוד) כתב להדיא שאין לשכב יחידי ״בלילה״. ע״ש. ומוכח דס״ל דדוקא בלילה יש לאסור. וצ״ע. גם בספר זכירה להגאון ר׳ זכריה סימנר זצ״ל (נדפס בהמבורג בשנת תס״ט, ובמהדורה מחודשת עם פירוש ״זכירת מנחם״ עמ׳ תקמג) כתב בזה״ל: סכנה לישן בחדר יחידי אפילו ביום מפני לילית. ע״כ.

ומדברי הזוהר הקדוש הנזכרים לעיל, מבואר דיש חילוק בין היום לבין הלילה, שבלילה אסור לישן יחידי אף בבית הנמצא סמוך לעוד בתים, ואילו ביום האיסור הוא דוקא בבית מבודד משאר בתים. וע״פ זה יש להקל לישן יחידי ביום עכ״פ בבתים שאינם מבודדים.

והעיקר להלכה ולמעשה, שיש להקל לישן יחידי ביום בבית הנמצא בקרבת בתים אחרים, ואילו בלילה יש להחמיר שלא לישן יחידי בשום בית, אף בבית הנמצא סמוך לעוד בתים. אמנם בבית שאינו נמצא במקום יישוב וכדומה, יש להחמיר שלא לישן יחידי אף ביום. ולענין אם יש אור או נר בבית, עיין מיד בסמוך.

שינה בבית יחידי כשיש שם נר דולק

הנה מסתימת הגמ׳ שלפנינו (וכגירסת המג״א והמשנ״ב ורוב האחרונים) משמע שאין חילוק בין אם הבית אפל או מואר,

ובכל אופן אסור לישון יחידי. וכן היה מחמיר בזה החזו״א כפי שנתבאר לעיל.

אמנם הגאון מבוטשאטש באשל אברהם (שם) כתב כמה פעמים שע״י נר דולק ודאי יש להקל, וחילו מהא דאמרו חז״ל (ברכות מג:) אבוקה כשנים. ופירש רש״י, לענין היוצא יחידי בלילה שאם הולך באבוקה חשוב כשני אנשים. ע״ש. וכן כתב בש״ע הגר״ז (הל׳ שמירת גוף ונפש, קו״א סק״ב) בשם הירושלמי, ושכן כתב הפר״ח (יו״ד סי׳ קטז סק״ט) ע״ש.

וכן כתב השדי חמד (דברי חכמים סי׳ פה) בשם הגאון רבי דוד פארדו בספרו מזמור לדוד (יו״ד סי׳ רטז על הפר״ח שם) שכל דין זה דוקא בישן בחשך, אבל אם יש נר לית לן בה, כמבואר בירושלמי (שבת פ״ב ה״ו), ולא נימא דפליגי אש״ס דילן. ע״ש. וכ״כ בשו״ת אבן שהם (פרלמוטר סי׳ טו, ד״ה ואח״ז) ע״ש.

וז״ל הירושלמי (שם): אמר רבי לוי, בשלשה מקומות השטן מצוי לקטרג, המהלך בדרך בעצמו, והישן בבית אפל לעצמו, והמפרש בים הגדול. ע״כ. ומבואר שכל הסכנה היא דוקא בישן בבית אפל, וא״כ כשיש נר דולק או שאור החשמל מאיר, אין כל חשש. וכן כתב להדיא הגאון הפני משה (על הירושלמי שם) דאם יש נר, אין קטרוג. ע״ש. וכ״כ בכף החיים (סי׳ רלט אות יז) שכל שיש אור דולק בחדר יש להקל. וכ״ה בדעת תורה למהרש״ם (שם ס״א) ע״ש.

וכן העלה בשו״ת באר משה ח״ג (סי׳ מה) ע״פ דברי הירושלמי הנ״ל, והוסיף שאפילו אם מדליק אור בחדר הפתוח לאותו חדר שישן בו יש להקל. וע״ע בשו״ת בצל החכמה ח״ד (סי׳ עו אות ג), ובשו״ת דובב מישרים ח״א (סי׳ עט), ובשו״ת אז נדברו ח״ו (סי׳ נ אות ג), ובחזון עובדיה סוכות (עמ׳ קצג), ובשו״ת אור לציון ח״ב (עמ׳ שיא), ובשו״ת עולת יצחק רצאבי ח״ב (סי׳ קנז), ובספר אוצר מחמדים ח״א (עמ׳ קיח) ע״ש.

ובספר ארחות רבינו ח״א (עמ׳ צח) כתב, שהגרי״י קנייבסקי היה ישן יחידי בלילה כשאור דולק בחדר, ושאף החזו״א היה מורה כן לאחרים אלא שלעצמו היה מחמיר. ע״ש. גם בספר הליכות שלמה (תפלה פי״ג הערה 63, עמ׳ קעא) הביא שהגרש״ז אוירבך נהג להדליק מנורה קטנה כשהיה עולה על יצועו ועדיין לא היו בני ביתו בבית. ע״ש.

לישן יחידי בסוכה

בספר מעשה רב (סי׳ ריד) איתא, ששאלו להגר״א אם רשאי לישן יחידי בסוכה, והשיב, שומר מצוה לא ידע דבר רע. והביא דבריו בביכורי יעקב (סי׳ תרלט ס״ק יח) ע״ש. וכ״כ הגר״ח פלאג׳י בספר נפש כל חי (מע׳ ס אות ד) בשם הגר״א, שמותר לישן יחידי בסוכה בלילה דשומר מצוה לא ידע דבר רע, והוסיף רמז לכך, כי סכת גימטריא לילי׳, שמצוה של סוכה דוחה את לילי׳. ע״ש.

וכ״כ בשו״ת דובב מישרים ח״א (ס״ס עט) בשם הגר״א דבסוכה שפיר דמי. ועוד הוסיף להביא ראיה מהא דפליגו בש״ס (סוכה ג.) ב״ש וב״ה, דב״ש ס״ל דבעינן שיהיה ראשו ורובו ושלחנו בסוכה, וב״ה ס״ל דסגי בראשו ורובו. ואי נימא דאסור לישן יחידי בסוכה, א״כ סוכה שאינה מחזקת רק ראשו ורובו אינו ראוי לישן, הא לדעת

המרדכי המובא בש"ע (או"ח סי' תרמ) סוכה שאינו ראוי לישן בה, גם מצות אכילה אינו יוצא. אלא על כרחך דמותר לישן בסוכה יחידי. ומשו"ה שפיר הוי בכלל ראוי לשינה. וכעין זה היא ראיית התרומת הדשן לענין היכא שצר לו לישן מחמת שצר לו בפישוט ידיו ורגליו. ועי' בט"ז (שם סי' תרמ הנ"ל), ובשו"ת חכם צבי (סי' צד) ובישועות יעקב (בסימן הנ"ל) עכת"ד.

ושו"ר למרן הגר"ע יוסף זיע"א בספרו חזון עובדיה סוכות (עמ' קצד) שהביא מכל הנ"ל, והוסיף וסייעתא גדולה לדברי הגר"א איתא בפסיקתא דרב כהנא (פיסקא כט אות כו, סוף עמ' קפז): כל מי שמקיים מצות סוכה, הקב"ה מסיך עליו מן המזיקים שלא יזיקוהו, שנאמר באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה. ע"כ. וע"ע בספר סוכת ציון (עמ' צט והלאה) ודו"ק.

העולה מן האמור

ולענין הלכה, מכל הלין מבואר דבסוכה יש להקל לישון יחידי אף אם אין נר דולק, דשומר מצוה לא ידע דבר רע, וזכות המצוה אלף המגן תהיה לו.

בברכת התורה
הצב"י אמיר ולר יצ"ו.

שביעית

רבי חיים קניבסקי
בעל דרך אמונה
בני ברק

שו"ת עם מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א
על הלכות שביעית

מתוך שו"ת ידון משה של הגרמי"ל קופולוביץ שליט"א, ראש כולל "ותלמודו בידו ירושלים"

שאלה: העוקר עציץ שנטע או אילן בקרקע האם מקיים בזה "גיבורי כח עושי דברו וכו'

תשובת מרן: אולי.

שאלה: האם על ידי כן זוכה לברכת התורה וציותי את ברכתי.

תשובת מרן: נזכה ונראה.

שאלה: בעל פרדס שרוצה כל יום לקטוף מאה קילו פירות מפרדסו ולהניחם על פתח הפרדס וכל הרוצה יבוא ויטול האם אסור כדין הרמב"ן פרשת בהר פסוק ה' דאסור לבעה"ב לחלקן לעניים כמבואר במכילתא והוא הדין בזה שאסור כיון שעצם הלקיטה טהעמדת הפירות לכולם הוא כח בעלות ואסור או נימא שכאן מותר כיון שאינו זוכה ואינו מחלק אלא מעמידם בפתח וכל הרוצה נוטל מעצמו ולא מחלוקת הבעלים האם מותר או אסור.

תשובת מרן: לא יעשה.

שביעית: עשבי בר שבעיר זאת אינם עומדים למאכל בהמה כיון שאין לנו בהמות אמנם עומדות למאכל בהמה בערים אחרות שיש להם בהמות, מה הדין בעיר שאין בה בהמות אם נוהג קדו"ש בעשבים אלו.

תשובת מרן: כן.

שאלה: מרן החזו"א הורה כהר"ש לענין איסור ספיחים כל שהתחיל מערב שביעית אין בו איסור ספיחים, ושמעתי וכ"כ בספר חוט שני, שבעצמו נזהר בספיחים כדעת הרמב"ם, האם גם רבינו שליט"א מחמיר בזה, כי שמעתי שהרב מתיר וגם לעצמו נוהג לאכול ירקות בקדו"ש משדה ישראל, האם נכון הדבר וכך רטוי לנהוג.

תשובת מרן: ראוי להחמיר.

שאלה: שמר בתחילה ואחרי זה הפקיר האם הוי שמור.

תשובת מרן: כן.

שאלה: היה כלב בחצר האם הוי שמור.

תשובת מרן: לא.

שאלה: בישלו ירקות שעבר זמן הביעור מה דין הכלים.

תשובת מרן: אסורים.

שאלה: נשאר להם קופסאת חמוצים אחר

הביעור מה לעשות מדובר חודשיים אחר הביעור.

תשובת מרן: יפקירם.

שאלה: לא ידעה והשרתה הרבה לימון בדג שיצא הריח האם צריכה לבשלו כך או מותר לה לשטוף אותו.

תשובת מרן: צריכה.

שאלה: האם נזרע אסור בסחורה.

תשובת מרן: כן.

שאלה: מי שנתן דמי שביעית האם יכול לחלל מה שנמצא אצל המוכר מדין זכין.

תשובת מרן: יתכן.

שאלה: האם מותר לקנות שתילים מגוי או שמא לחוש שקנה מישראל.

תשובת מרן: מותר.

שאלה: האם מותר להחזיר לחנות תפו"א של היתר מכירה שנקנו בטעות.

תשובת מרן: לא.

שאלה: האם מותר לסחוט קלמנטינות מדובר בקלמנטינות הקרובים להתקלקל ומן הסתם לא יאכלום.

תשובת מרן: מותר.

שאלה: הפקיר העץ ואנשים לא באים לקחת ורוצה לקטוף את הפירות לצורך אחרים בלי להתכוין לזכות האם מותר.

תשובת מרן: אין ראוי.

שאלה: בית הבד שיש שאריות משמעותיות ובדרך כלל סוחטים זיתים של היתר מכירה, והגיע אחד ורוצה לסחוט זיתים של אוצר בית דין, יש כאן ב' שאלות, א. שאותו אחד שיש לו זיתים של אוצר בית דין משתמש בשאריות של היתר מכירה שהוא שמור ונעבד, ב. שאחרי זה ישתמשו בשמן של אוצר בית דין בלא לשמור קדושת שביעית.

תשובת מרן: לא יעשה.

שאלה: ספק שמור מה הדין, (מדובר באדם שלא ידוע אם הפקיר).

תשובת מרן: להחמיר.

שאלה: האם יש קדימה בפירות שביעית אם יש לפניו פירות שביעית ושבעת המינים.

תשובת מרן: שבעת המינים.

שאלה: האם מותר לעשות מיץ רימונים.

תשובת מרן: לא.

שאלה: האם מותר להשרות שזיפים ולשתות את המים כנגד עצירות.

תשובת מרן: אין ראוי.

שאלה: מזון ג' סעודות האם נקבע לפי הסעודות הקרובות או יכול אפילו לשמור לסעודת שבת שיש אורחים.

תשובת מרן: לכאורה יכול.

שאלה: בדיני קדימה בברכות מונחים לפניו ענבים מחו"ל ואפרסק קדושת שביעית האם יקדים הקדו"ש, או שלא מצינו בתרומה וכיו"ב שיש דין קדימה משום קדושת הפירות (אמנם בשביעית קדושתן בידי שמים).

תשובת מרן: יאכל שניהם ביחד.

שאלה: פרדס עם פירות שביעית לפני שהגיעו לשליש גידולן האם יכול הבעלים לשמור שדהו כיון שאסור עדיין לקטוף הפירות, או חייב לפתוח שערי הפרדס ואף

אם יבואו וילקטו פירות אלו בזמן שאסור ללקטן. (רק אחר שהגיעו לעונת המעשרות).

תשובת מרן: יפתח רק יזהירם לשמור.

שאלה: יש לו חצר פרטית עם כמה עצי פרי בשכונה חילונית ובאים וקוטפים הפירות שביעית גם בשבת קודש האם מותר לנעול את השער עד מוצאי שבת או נקרא שמור ואסור.

תשובת מרן: כן מותר.

רבי אביגדר הלוי נבנצל
רבה של ירושלים העתיקה

שאלות ותשובות מצויות בהלכות שביעית
ממרן הגר"א נבנצל שליט"א

נכתב ונערך על ידי הגאון הגדול רבי יעקב אהרן סקוצילם שליט"א
מח"ס אהל יעקב ושו"ת מציון תצא תורה

אם מותר למסור פירות שביעית לעם הארץ

א) שאלה: האם מותר למסור פירות שביעית לעם הארץ?

תשובה: כן[א].

אם יש מצוה באכילת פירות שביעית

ב) שאלה: האם יש מצוה אכילת פירות שביעית?

תשובה: כן[ב].

א. והנה החזון איש הלכות שביעית (סימן י' ס"ק י"א) הביא דעת התוס' ועוד ראשונים שנקטו דסתם עם הארץ אינו חשוד על השביעית ומותר למסור לו דמי שביעית ואף ביותר מג' סעודות. אבל דעת הרמב"ם בפרק ח' הלכה י"ד הוא דסתם עם הארץ נמי חשוד על השביעית אלא דלא קנסוהו כמו בחשוד ממש, ולכן מותר לקנות ממנו מזון ג' סעודות ובחשוד אסור אף פחות מג' סעודות. והחזון איש שם כתב לענין הלכה דיש להחמיר, והוסיף שם דבזמן הזה שאין לנו חברים שקבלו, אלו שאין בהם פחיתיות הנזכרין במסכת סוטה כ"ב. כגון מי שאינו קורא ק"ש בברכותיה או שאינו מניח תפילין או מי שאין לו ציצית בבגדו או מי שיש לו בנים ואינו מגדלם ללמוד תורה, והם נזהרין באיסור שביעית נאמנין עליה, וכל שכן אם הוא גמיר וסביר וכן נוהגין.

ובספר חוט שני הלכות שביעית (עמוד שפ"ב) כתב דבזמנינו נראה דאפשר לסמוך רק על אלו שידועים שמדקדקים במצוות דאז יש להם דין של חברים. ובאדם שאינו מדקדק בדיני קדושת פירות שביעית, ודאי שאין דינו כחבר, מ"מ עדיין לא מיקרי חשוד אלא במה שנחשד, ואם נחשד לעבודת קרקע הרי הוא חשוד רק על עבודת קרקע ואם נחשד בסחורה הרי הוא חשוד בסחורה בלבד.

ולכן יש מן הירקנים שקשה לסמוך על חברותם, אלא יש לסמוך על ההשגחה שמפקחת עליהם, ואע"פ שלענין מעשרות אמרינן דמכלל דמאי לא נפק כיון דמצוי תקלות בהפרשת תרו"מ, שאני תו"מ משום שיש יותר תקלות שמגיעים פירות שאינם מתוקנים כלל וצריך לתקנם, ובשביעית יש לצרף את דעת התוס' שסתם עם הארץ אינו חשוד. ולמעשה יש להעדיף לקחת ירקות מירקן שמדקדק היטב במצוות.

ולענין נידון דידן, בספר משנת הגרי"ש הל' שביעית פסק שאסור לתת לגוי פירות שביעית, וכן למחללי שבת בזמנינו ראוי להחמיר שאינם בגדר תינוקות שנשבו, ואין להאכילם פירות שביעית. וכן אסור למסור פירות שביעית לעם הארץ החשוד על השביעית, אבל מותר למסור פירות המתקיימים כשיעור מזון ג' סעודות. וכן בדרך אמונה (פרק ח' ס"ק קי"ז) כתב דטין מוסרים לחשוד פירות שביעית יותר ממזון ג' סעודות שמא לא ישמרם בקדושת שביעית, ודוקא במאכל המתקיים אבל דבר שאין מתקיים מותר ליתן לו אפילו הרבה.

ב. והנה יש סוברים שבאכילת פירות שביעית מקיימים מצות עשה שנאמר "לאכלה" ראה ברמב"ן סה"מ מע' ג', כן הבינו במגילת אסתר שם, וי' עוד בספר תורת הארץ פרק ח' ס"ק כ"ו שכתב דזוהי מצוה קיומת ולא

ג) שאלה: ואם כן האם שבעת המינים או פירות שביעית איזה קודם?

תשובה: לכאורה פירות שביעית.

הדר בבנין שעובדים הגינה בשביעית מה יעשה

ד) שאלה: מה יעשה אחד שיש לו דירה בבנין במקום חילוני ושם בבנין עובדים את הגינה בשביעית, איך ישלם וועד הבית, האם יפקיר את החלק שלו, או שיחשוב שכל הכסף של וועד הבית עבור מלאכות המותרות או חשמל ומעלית וכדומה?

תשובה: שני הדברים[ג].

חשש בורר בפחי שמיטה

ה) שאלה: בשבת קודש בשנת השמיטה כשיש פח שמיטה, האם מותר לברור קליפות שיש בהם קדושת שביעית מדברים אחרים שאין בהם קדושת שביעית, כדי להכניס אותם בפח שמיטה?

תשובה: לא.

שקיות על פירות למנוע נזק

ו) שאלה: האם מותר בשביעית לשים שקיות על הפירות בעת גידולם על העץ בכדי למנוע מהם נזק?

תשובה: כן.

חיובית. ובחזון איש שביעית (סימן י״ד ס״ק י׳) כתב דלהלכה נקטינן שאין מצוה באכילתם ואין איסור להניחם שירקבו מעצמם, אלא שאסור לקלקלם, ראה בחוט שני (פרק ה׳ ס״ק ב׳) ובקונ מים חיים הל׳ שביעית עמוד 44).

ג. כתוב בתור ״ושבתה הארץ שבת לד׳׳ והאריכו לבאר האם רואים מכאן שאדם מצווה לשבות את השדה שלו, דעת תוס׳ מסכת ע״ז וברמב״ם הל׳ שמיטה ויובל (פרק א׳ הלכה א׳) למדו שאין האיסור על העבלים כשאחר עובד בשדהו, רק העובד בשדה הוא עובר על העשה. מיהו ראה במנחת חינוך (מצוה רצ״ח ס״ק ח׳) בשם כמה ראשונים שסוברים שאדם מצווה על שביתת שדהו בשמיטה, שאפילו אם אדם אחר בין יהודי בין עכו״ם עובד בשדהו ביטל הבעלים מצות עשה. וראה בחזון איש שביעית (סימן י״ז סק כ״ה) וכן בשו״ת מנחת שלמה (סימן נ״א ס״ק ד׳) שחוששים לדעה זו.

ועל פי הנ״ל כבר פסק הגרי״ש אלישיב זצ״ל הובא בספר דרך אמונה שבעל דירה בבית משותף יש לדאוג ולשכנע שכניו שאינם שומרים שביעית, שאפר לקיים את הגינה גם בלי להיכשל באיסור שביעית. ואם בכל זאת הם לא מסכימים לכך, יש ו להקפיר חלקו בגינה המשותפת בפני שלשה אנשים ומותר ששלשה אנשים אלו יהיו מבני ביתו שיודע שלא יזכו בזה. וכעין הל׳ שביתת בהמתו בשבת ראה שו״ע ומ״ב (סימן רמ״ו סעיף ג׳). ואם נעשו בגינה רק מלאכות האסורות מדרבנן אין צורך להפקירה, היות שיש ב׳ דעות בזה אם אדם מצווה על שביתת שדהו ויש להקל בדרבנן.

בקובץ מים חיים (דינר, עמוד 15) הביא בשם הפוסקים שענין ההפקר הוא עד סוף שנת השמיטה, אח״כ חוזר לרשות הבעלים אם אחר לא זכה בחלקו, כיון שכוונתו להפקיר רק לשנה השביעית ולהנצל מאיסור שביעית.

ובענין תשלום ועד הבית, ודאי לא ישתתף בתשלום עבור עבודות אלו שאסורות בשבעית, שאסור לסייע בידי עוברי עבירה, ואם אי תשלום יגרום להעמדתו לדין בבית משפט או יגרום מריבה ומחלוקת, מותר לשלם כשם שמשלמים שאר מסים, אע״פ שמבצעים בהם גם דברים אסורים. ובמקרה זה כדאי להודיע לנציג ועד הבית שמשלם כספו רק למטרת ניקיון ועבודות המותרות. וראה עוד בזה בספר מגילת ספר ענינים שונים חלק ב׳ מה שהאריך בכל זה.

להכניס גרעין בתוך מים בשנת השמיטה

ז) שאלה: האם מותר בשנת השמיטה להכניס גרעין אבוקדו וכדו׳ תוך כוס מים בביתו, בכדי שיצמח ממנו פרח?

תשובה: לא.

חשש קדושת שביעית בבקבוק יין

ח) שאלה: בקבוק זכוכית שהיה בו יין קדוש בקדושת שביעית ואחר שנתרוקן היין מילא בו מים, האם המים מותרין בשתיה אם נשאר שם כמה ימים?

תשובה: כן.

ליישר אדמה בשנת השמיטה

ט) שאלה: האם מותר ליישר האדמה בשנת השמיטה כדי להניח עליו דשא סינטטי או שלחן וכדומה?

תשובה: אינני יודע[ד].

לשפוך מים בצינור בבית לדשא

י) שאלה: מי שיש לו צינור קבוע במטבח שלו שיוצא לחצר עם דשא ואדמה, האם מותר לשפוך מים שניקו בו הרצפה מעורב עם סבון לתוך הצינור הקבוע?

תשובה: כן[ה].

ד. נלענ״ד שמותר לעשות כן אם אין כוונתו לתיקון האדמה לצורך זריעה וכן כשאינו ניכר כלל שעושה מעשה לצורך תיקון אלא לצורך בנין שפיר ניתן להקל. אמנם בקונ׳ מים חיים הל׳ שביעית (עמוד 20) הביא דעת הגר״נ קרליץ זצ״ל לגבי דשא סינטטי שהוא בחשש חרישה שאסור בשביעית, ולכן יש ליישר הקרע על ידי שיניח שם אבנים קטנות.

אח״כ ראיתי בקובץ מה טובו אהליך יעקב חלק ט״ז שהביא משו״ת וישמע משה וז״ל: וזכורני ששאלתי פעם את הגר״ח קניבסקי אודות יישור הקרקע לבניה בשנת השמיטה, וענה לי שהדבר מותר מפני שניכר שהיישור נעשה לצורך בנין ולא לזריעה.

וכן הסכימו הגאונים רבי מרדכי גרוס ורבי מנדל שפרן ורבי משה שאול קליין ורבי שמאי גרוס שליט״א, דכל שהדבר ניכר שעושה לצורך דשא סינטטי שפיר דמי. ואילו הגאון רבי שלמה זלמן אולמן זצ״ל צידד דיש להחמיר בדבר, וטען דאע״פ שמותר ליישר קרקע לצורך בניה, הרי במקום שבו בונים לא יוכלו לזרוע לעולם, וא״כ יישור זה בודאי לא ישמש לצורך זריעה. אולם בנידון דידן, אע״פ שכעת הוא פורס דשא סינטטי על הקרקע, הרי יתכן שלאחר השמיטה יימלך ויזרע שם דשא טבעי, וא״כ אין הדבר ניכר דיו שהיישור אינו לצורך זריעה, ושמא יש לאוסרו בשמיטה.

והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט״א לא קיבל טענה זו, והשיב שהרי מותר לסקל את האבנים מן החצר כדי לנקות את החצר אם אין דעתו לזרוע שם, ואע״פ שהמקום ראוי לזרוע ויתכן שיימלך פעם לזרוע שם, מכל מקום כל שניכר שאין דעתו לזריעה כעת מותר, והכי נמי בנידון דידן, אם נשלמו שני התנאים הללו, שאין דעתו לזריעה ועושה היכר לזה, מותר ליישר הקרקע.

והגר״מ גרוס הוסיף, שדין זה הוא דוקא במקום שבו רגילים להשתמש בדשא סינטטי, אבל במקום שאין דבר זה מצוי יש לחוש למראית העין אפילו אם מניח את הגליל של הדשא שם, שאין הרואים יודעים להבחין בין דשא טבעי לדשא סינטטי. והביא ראיה לדבריו מהלכות שעטנז שמצאנו שם שבמקום שאין קנבוס מצוי אסור להשתמש בקנבוס עם צמר משום מראית העין, משא״כ במקום שהקנבוס מצוי.

ה. זריעה הוא אחד ממלאכות האסורות בשביעית, ולכן בנידונים הבאים יש לדון בכל מקרה לגופו. והנה בספר דרך אמונה ציון הלכה (ס״ק י״ח) הביא מעשה שהיה בבית החזון איש שברז יצא מביתו החוצה למקום שצמחים צמחו מעצמם, וציוה בשביעית לפנותו למקום שאין שם צומח. [ובשבתות לא היה החזון איש משתמש בכיור זה אלא היה נוטל ידיו לתוך כלי, ארחות רבינו חלק ב׳ עמוד שמח]

ולענין מי ששוטף רצפה במרפסת וכדומה, והמים זורמים דרך המרזב לגינה, אם המים ללא חומרי ניקוי יש להקפיד שלא יזרמו המים לגינה אף שאין מתכוון לכך, כן דעת הגרי״ש אלישיב ובספר חוט שני. אבל יש להוסיף שזה דוקא בצינור לא קבוע, אבל אם זה צינור קבוע בקיר מותר אפילו מים לבד, כיון שמוכח שאין כוונתו להשקיה.

ולענין הפעלת מי מגזן בשנת השמיטה שעל ידי כך יטפטפו מימו במקום שיש צמחים, באופן שאסור להשקותם, הגרי״ש אלישיב זצ״ל הורה שאין להפעיל את המזגן בכה״ג. מיהו יש לדעת את דעות המיקלים בזה שאנו סומכים עליהם למעשה, בספר חוט שני כתב שמותר להפעיל את המזגן אף שהמים בודאי יטפטפו לגינה, כיון שהמזגן מוכיח עליו שכוונתו להשתמש במזגן ולא כדי להשקות את הגינה, אבל אם כוונתו להשקות, אסור. והעצה הפשוטה לכל זה הוא להניח דלי מתחת הצינור של המזגן, ומפעם לפעם לרוקנו.

ואחרון, בקובץ מבית לוי הביא פסקי בעל שבט הלוי זצ״ל שמותר לתלות כביסה רטובה הנוטפת טיפות מים מעל הגינה, דכיון דאינו מתכוון להשקיית הגינה, וגם ניכר שאין כוונתו לכך, ואין זו דרך השקיה, ממילא מותר.

רבי יוסף ליברמן
ראש כולל שומרי החומות, רב קהילת סדיגורה
מח"ם משנת יוסף, ירושלים

מאמר זה הינו פרק א' מתוך הספר 'פסקי משנת יוסף - שביעית' ממרן הגאון האדיר רבי יוסף ליברמן שליט"א העומד לצאת לאור עולם בעז"ה לקראת שנת השמיטה הבעל"ט. תשוח"ח למכון משנת יוסף, ולנינו ידידי הגאון הנפלא רבי צבי אלימלך ליברמן שליט"א, על מסירת המאמר לקובץ הנוכחי. הערות והארות יתקבלו בברכה בפל' 0583250182 1 או בדוא"ל - 3250182@gail.com

הפקרת הפירות, ולקיטתם

גדרי הפקר שיעור הלקיטה מההפקר גינה פרטית דינים שונים.

בפרק זה יבוארו פרטי מצות הפקר, שציותה תורה להפקיר הפירות שגדלו בשביעית, ונתנה רשות ביד כל אדם לזכות בפירות אלו ולאכלם. ויבוארו אופני ההפקר בגינות פרטיות, וחובת ההפקר למי ששדהו נעבדת ע"י אחרים, ועוד.

גדרי הפקר

הפקר לכל

א. מצוה מן התורה להפקיר פירות של שביעית לכל אדם, ואסור לבעה"ב למנוע מאחרים לזכות בפירות. כמו"כ צריך הבעה"ב להפקיר הפירות גם לנכרי ולבהמה, אך אסור להאכיל פירות שביעית לנכרי, אם לא זכה בהם מעצמו[א].

א. שו"ת ח"ב ס"כ. עי' ירושלמי (פאה ו, א) דאמרי' התם לגבי מצות הנחת פיאה, הפקר לאדם ולא לבהמה, לישראל ולא לנכרים, בפלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש, ר"י אמר הפקר ר"ל אמר אינו הפקר. ופי' הר"ש דפלוגתתם אליבא דב"ה דילפי פיאה משמיטה, שאינו הפקר עד שיופקר גם לעשירים, אי בעינן שיופקר גם לנכרי ולבהמה, או לא.

והוכיח הג"ר מאיר אריק זצ"ל, בעל שו"ת אמרי יושר (בהגהותיו לרמב"ן בהר, כה, ז), דלא פליגי ר"י ור"ל אלא אי ילפי' פיאה משמיטה, אבל בשמיטה כו"ע מודי דבעי' שיפקיר גם לנכרי ולבהמה.

אמנם ראה תוס' (סוכה לט: ר"ה ט. יבמות קכב.) שכתבו דשמירת הספיחין לצורך העומר לא הוי משומר, כיון שלא שמרו אלא מבהמה חיה ועוף, דבנ"א היו פורשים מעצמם. הרי דס"ל שאי"צ להפקיר לבהמה ועוף. וכ"כ בטורי אבן (ר"ה טו.) דפירות

מניעת הפירות מנכרי

ב. אע״פ שפירות שביעית הם הפקר גם לנכרי, מכל מקום מותר למנוע מנכרי לזכות בפירות, כיון שזיכתה תורה פירות שביעית לעניי ישראל, ואסור לנכרי לקפח ישראל ממצותן[ב].

מניעת הפירות מאכילת בהמה

ג. כמו״כ מותר לנעול שדהו, או לעטוף הפירות בניילון [במקום שאין בזה מלאכת אילן] כדי למנוע מבהמה לאכול הפירות. אבל אם התחילה לאכול אסור לגרשה, ואין בעליה צריך לשלם על אכילתה, כיון שהפירות מופקרים גם לבהמה.

וכל זה בפירות המחוברין לקרקע, אבל פירות תלושין, חייב למנוע הבהמה מלאוכלם, שכיון שנתלשו זכה בהם הבעלים, ומצווה שלא להפסידם. ואם אכלה מהם, חייב בעליה לשלם על אכילתה[ג].

שביעית ה הפקר רק לישראל ולא לנכרי. ועי׳ רש״ש (ר״ה ט.) שתמה על דברי התוס׳ מדברי הירושלמי הנ״ל.

עוד יל״ע ממה שאמרו בתורת כהנים (בהר א, ו) לכם ולא לאחרים, ופי׳ הר״ש משאנץ דהיינו לא לנכרים. ולכאו׳ מפורש שאין פ״ש הפקר לנכרים.

ובשו״ת אבני נזר (יו״ד, תמה) כתב ליישב דלעולם הם הפקר גם לנכרים, אלא שאסור לישראל להאכילו, דחשיב כמפסיד פירות שביעית. והוכיח כן מדסתרי קראי אהדדי, דמקרא אחד כתיב (א, ו) לכם ולא לאחרים, ובפסוק שלאחריו (א, ז) כתיב ולשכירך ולתושבך, והיינו אף לנכרי, אלא ע״כ שהפירות הפקר גם לנכרי, אך אסור לישראל להאכילו.

אלא שנתקשה שם מדברי הרמב״ם (ד, ל) שהתיר להעמיד שומר בעיירות ספר, שלא יפוצו עכו״ם ויבוזו פירות שביעית, הרי שמותר לשמור הפירות מהעכו״ם. אמנם באמת נראה שאין זו קושיא, דאף שהפירות הפקר גם לנכרים, מ״מ הא אסור לזכות בפ״ש, יותר משיעור מזון ג׳ סעודות, והתם חיישי׳ שיבואו לבוז כל הפירות, יותר מהשיעור הנ״ל, וכן מדויק בלשון הרמב״ם.

ב. שו״ת ח״ב ס״כ. עי׳ רדב״ז (ה, יג) שמונעים העכו״ם מלקחת פ״ש. וכ״כ החזו״א (יד, ד) שאפי׳ הבעה״ב עצמו יכול למנוע מנכרי לזכות בפירות, והא דאמרי׳ בירושלמי׳ דפ״ש הפקר גם לנכרי, אה״נ דמצד הבעלות הרי הוא הפקר גם לנכרי, אבל מצד אביוני עמך, שיש להם זכות בפירות, אסור לנכרים, וכיון שהפירות קדושים למצותן, מוזהרין בני נח שלא לקפח לישראל ממצותן.

ולפי״ד אפי׳ אם כבר התחיל הנכרי באכילת הפירות, מותר להוציאו מהשדה ולמנוע אכילתו, כיון שהוא מוזהר שלא לקפח ישראל ממצותן.

וכן הביא בספר חקר ועיון (על ירושלמי, שביעית ב, עמ׳ תרעח) משו״ת זכר יצחק (מב) שמדין הפקר צריך להפקיר הפירות גם לנכרי, ומה שמונעים העכו״ם מלזכות בפירות, הוא מדין קדושת שביעית שעל הפירות, שלא הותרו לאכילה רק לישראל. וכ״כ בספר חידושים וביאורים (טז, ו).

ואין בזה משום עני המהפך בחררה (קידושין נט.), דהתם טעמא שנקרא רשע, משום שיורד לחיי חבירו, וכתיב וחי אחיך עמך, וזה לא שייך בנכרי שאין אנו מצווין להחיותו.

ג. שו״ת ח״ב ס״כ. עי׳ רידב״ז (בהגהותיו לפאה״ש, ד) שכתב לבאר דברי התוס׳ (סוכה לט: ר״ה ט. ועוד) שכתבו דהיו שומרין הבהמות מליכנס לאכול הספיחין שהיו צריכין לעומר, שאין כונתם שהיו מונעים אותם מלאכול הפירות, דהא הפירות מופקרין גם לבהמה, וכמבואר לעיל הערה א, אלא שהיו מונעים מהם מליכנס לשדה כדי שלא ידרסו ולא יזיקו התבואה, וממילא היתה נמנעת אכילתם, ואע״פ שכונתו גם כדי לשומרם מאכילה, מ״מ כיון שמותר לשמור שלא יזיקו, לא נאסרו הפירות ע״י מחשבתו.

בהמת עכו"ם

ד. בהמת עכו"ם הרי היא כבעליה, ואסור להאכילה פירות שביעית, ואף אם התחילה לאכול רשאי להחזירה, ולמנוע אכילתה[ד].

שיעור הלקיטה מן ההפקר

סתם פירות

ה. אחד בעה"ב ואחד שאר כל אדם אסורים ללקט מפירות ההפקר יותר ממה שדרך בעה"ב להביא בשאר שנים לצורך תשמיש ביתו, שהוא כשיעור קניה שבועית אחת בחנות[ה].

ולפי"ד נמצא, שרק כשיש חשש שהבהמות ידרסו ויזיקו הפירות, מותר למונעם מליכנס לשדה, אב במקום שאין חשש זה אסור למנוע הפירות מאכילת בהמה. וכ"כ בספר שמיטה כהלכתה (ג, י).

אמנם ראה תוספתא (ה, יג) וז"ל פירות שביעית אין מאכילין אותן לבהמה ולחיה ולעופות, אם הלכה בהמה מאליה לתחת תאנה והיתה אוכלת בתאנים וכו', אין מחייבין אותו להחזירה משום שנאמר ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול, ע"כ. וכן פסק הרמב"ם (ה,ה). הרי מבואר להדיא שאינו חייב להחזיר הבהמה, אבל רשאי לעשות כן, דאף שפ"ש הפקר גם לבהמה, מ"מ אין איסור לחסום בפניה את הדרך, ולעכבה מלהיכנס לשדהו.

וכ"כ החזו"א (יד, ד) שמותר לנעול שדהו בפני בהמה חיה ועוף, והוכיח כן מדתנן (ט, ד) אוכלין על המופקר אבל לא על השמור. ופי' הר"מ שמור בבתים ובגגים, הרי שמותר לשמור מן הבהמה. אלא שאם הבהמה אוכלת כבר, אסור להחזירה מדכתיב ולבהמתך ולחיה וגו', ואין חילוק בין מאכל אדם למאכל בהמה, אבל פירות תלושין, כיון שזכה בו בעלים עד שעת הביעור, מחויב להחזירה, משום הפסד פ"ש, עכתו"ד.

ד. שו"ת ח"ב ס"כ. לאחר שנתבאר שבהמה האוכלת בשדהו אסור להחזירה, יש להסתפק מה דין בהמת נכרי, אי הוי ככל בהמה, כיון שגם אילו היתה של הפקר היתה אוכלת, או שמא כיון שמזונותיה על הנכרי, דינה כבעליה, וצריך להחזירה.

וראה בספר חידושים וביאורים (טז, י) שמסיק דכיון שמזונותיה על הנכרי, צריך להחזירה, ומדכתיב ולבהמתך, משמע דרק לבהמת ישראל ניתנו פ"ש.

ה. שו"ת ח"ג סכ"ט, שם סל"ב, שו"ת ח"ח סכ"א. כתב הרמב"ם (ד, כד) וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מ"ע, וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו, אלא יפקיר הכל ויד הכל שוין בכל מקום שנא' ואכלו אביוני עמך, ויש לו להביא לתוך ביתו מעט כדרך שמביאין מן ההפקר, ה' כדי שמן וט"ו כדי יין, ואם הביא יותר מזה מותר. ומקורו ממתני' (ה, ז), עי"ש.

ואין לפרש כונת דבריו לאסור רק על בעה"ב להיא יותר משיעור זה, אלא כונתו לאסור על כל אדם להביא מן ההפקר יותר משיעור זה, וכ"כ במשנה ראשונה (שם), עי"ש.

וכן משמע מדברי החזו"א (יב, ט) שכתב וז"ל ואם הביא יותר מותר, קאי על כל אדם, שאם הביא מן המופקר יותר משיעור זה לא אסרוהו חכמים וכו'. הרי שלכתחילה אינו מתיר להביא יותר, אפילו משדות אחרים. וכ"כ בסדר השביעית (סו"ס כו) וכדין שאר המלקטין כן דינו של בעה"ב הלוקט בתוך שלו, אבל לא ילקוט רק כשיעור שדרך בעה"ב להביא לתשמיש ביתו ולא יותר, וכשאכל אלו שהביא מביא פעם אחרת, ע"כ. הרי שמשוה דין בעה"ב לדין שאר מלקטין.

אלא שמצאנו להחזו"א (יב, ט) שנסתפק דאפשר של הלוקט משדות אחרים מותר אף במרובה. ובמעדני ארץ (ז, ב) נתקשה בדבריו, דמנלן לחלק בין בעה"ב לאחרים. ובאמת נראה שעיקר ספיקו הוא רק בדיעבד אם מותר למכרם, ואפילו אי נימא שנסתפק שמא מותר לכתחילה ללקט יותר משדות אחרים, מ"מ

זיתים וענבים

ו. אבל הרוצה ללקט ענבים וזיתים כדי לסחטן, מותר ללקט כמות של ענבים שנסחט מהם ט״ו כדי יין, וכמות של זיתים שנסחט מהם ה׳ כדי שמן. וראה הערה[1].

אתרוגים

ז. אחד בעה״ב ואחד שאר אדם אין להם ללקט מפרדס הפקר יותר משני אתרוגים למצוה. וראה פרטי דין זה להלן פרק ט ׳ארבעת המינים בשביעית׳[2].

הכריע בסדר השביעית הנ״ל לאסור. וכ״כ בספר שנת השבע (מצות הארץ לז, ד), שנערך במחיצתו, וכ״כ בדרך אמונה (ד, קפא).

ונראה שגדר השיעור בזה הוא כפי מה שרגיל לקנות בקניה אחת בחנות, וכנהוג לקנות בדרך כלל בקניה שבועית.

ו. שו״ת ח״ג סל״ב, להג״ר שלום רוזנטל זצ״ל אב״ד בצפת. ראה הערה הקודמת שהובאו דברי הרמב״ם שאין ללקט מן ההפקר יותר משיעור של ה׳ כדי שמן וט״ו כדי יין. ונתבאר ששוין בעה״ב ושאר כל אדם בדין זה.

ויש להסתפק אי שיעור זה הוא בהבאת יין ושמן מן ההפקר, שכידוע היה דרכם לסוחטם בגת בעודם בשדה, ולפי״ז לא מצאנו שמותר להביא זיתים וענבים בשיעור שאפשר לסחוט מהם ה׳ כדי שמן וט״ו כדי יין, שזה שיעור גדול בהרבה. או נימא ששיעור זה הוא בהבאת פירות, שהותר ללקט זיתים וענבים מן ההפקר בשיעור שאפשר לסחוט מהם ט״ו כדי יין וה׳ כדי שמן.

וכיון דמספקא לן ניזיל לקולא, להתיר ללקט זיתים וענבים בשיעור הנ״ל, כיון שלהרבה פוסקים שביעית בזה״ז הוא מדרבנן, וספיקא דרבנן לקולא, וכדמצינו לכמה הלכתא גבירתא בשביעית, דסמכינן בהו על הפוסקים דס״ל ששביעית בזה״ז דרבנן (ראה חזו״א כא, יז).

אלא שיש לעיין כמה הוא שיעור זה בזמנינו, כי חז״ל סתמו לנו שיעור ט״ו כדים, מפני שבזמנם היה שיעור הכדים קבוע ושוה אצל כל אדם. ויש לנו ללמוד שיעורו, מדין מעשר עני שנתבאר שיעורו במשנה, ששם אנו מחשבים לכל עני שיקבל כדי שבעו, ושיעור דנידו״ד הוא ג״כ כדי שילקט כל אחד כדי שבעו.

והנה לגבי מעשר עני תנן (פאה ח, ה) אין פוחתין לעניים בגורן וכו׳ חצי לוג יין ר״ע אומר רביעית, רביעית שמן ר״ע אומר שמינית, ושאר כל הפירות כדי שימכרם ויקח בהן מזון שתי סעודות, ע״כ. ועי׳ ר״ש שהביא מדברי הירושלמי׳ דדרשינן ואכלו בשערך ושבעו, תן להם כדי שביעה. ופסקה הרמב״ם (מתנות עניים ו, ד).

וכיון ששיעור מזון ב׳ סעודות הוא כדי אכילת יום אחד, נמצא שאנו נותנים לו כדי שבעו לכל יום, ומקבל לכל יום חצי לוג יין, ורביעית לוג שמן, שהוא כפי ששיערו הגרא״ח נאה זצ״ל 172 גרם יין ו - 86 גרם שמן. ואם נחשב שיעור זה לחודש, הרי ל׳ פעם 86 גרם הם 2.580 ליטר שמן ו – 5.16 ליטר יין, נוסיף לזה ד׳ שבתות שלכל אחד מהם יש לתת ב׳ כוסות יין, שהוא 0.688 גרם, הרי 5.84 ליטר יין, ו – 2.580 ליטר שמן.

וכידוע שזמן דריכת זיתים וענבים הוא פעם אחת בשנה (וכדמצינו בברכות לה: ב״מ סג. סנהדרין כו: עי״ש). וא״כ יש לנו להתיר ללקט כשיעור הנ״ל לכל יום מימות השנה.

ז. שו״ת ח״ח סכ״א. ובביאור דין זה ראה להלן פרק ט ׳ארבעת המינים בשביעית׳.

גינה פרטית

גינה שנכנסין אליה דרך ביתו

ח. מי שיש לו גינה מאחורי ביתו, שנכנסין לה דרך פתח הבית, אין צריך להשאיר דלת ביתו פתוחה בכל שעות היום והלילה, אלא יכול לקבוע זמנים מיוחדים ללקיטת הפירות בבוקר ובערב.

אך אסור לבעה״ב ללקט לעצמו פירות בשאר שעות היום, כשהגינה סגורה בפני אחרים[ח].

שיעור שהותר לבעה״ב ללקט

ט. מותר לבעה״ב ללקט מפירות גינתו כפי השיעור שנצרך לתשמיש ביתו. אבל יזהר שלא ילקוט יותר משיעור זה, כדי להניח לזמן מרובה [וגדר שיעור זה הוא כשיעור קניה שבועית אחת בחנות][ט].

ח. שו״ת ח״ג סכ״ט. שם ס״ל מכתב הג״ר יהושע משה אהרונסון זצ״ל בעל שו״ת ישועת משה למו״ר הרב שליט״א. שם סל״א חלופת מכתבים בין מו״ר הרב שליט״א להג״ר שלום רוזנטל אב״ד בצפת.

שאלה זו מצויה מאוד כהיום, שהרבה אנשים יש להם גינות פרטיות מאחורי ביתם, ונכנסים אליהם רק דרך הבית, ויל״ע אם נאמר שאסור להם לנעול דלת ביתם, גם בשעה שיוצאים לעסקיהם, ובשעות הלילה כשבנ״א נחים על משכבם וכדו׳, או שדי במה שיקבע כמה זמנים ביום ללקיטת הפירות.

ודוגמא לנידון זה מצאנו בדין מי שיש לו בור לפנים מביתו של חבירו (עי׳ ב״ב צט. ובשו״ע חו״מ קסט) דקי״ל שאין לו רשות להיכנס אלא ביום, בשעה שדרך בני אדם להיכנס. ופי׳ רשב״ם (ב״ב שם) שעל דעת כן חלקו, ולא שיטרחהו בלילות לעמוד ממיטתו ולפתוח לו, ע״כ.

ונראה שנידו״ד לא חמיר טפי ממוכר שבעין יפה הוא מוכר, ובכל זאת לא נתן לו רשות לעבור כי אם בשעה שדרך בנ״א ליכנס, דהגם שפירות הגינה הם הפקר מאפקעתא דמלכא, ואין לו רשות לעכב על הזוכים בה, מ״מ נראה שלא חייבתו תורה לעמוד ממיטתו ולפתוח לכל מי שירצה.

אך עדיין יש לנו לברר אם הרשות נתונה לכל אחד לקבוע לו זמנים משלו, או שיש זמנים קבועים שאין יכול לעכב בהם מלהיכנס.

ויש להביא ראיה לזה מדאמרינן (פאה ד, ה) לגבי פאה, שלש אבעיות ביום בשחר ובחצות ובמנחה. הרי שאינו חייב ליתן לעניים ללקט בכל שעה ביום, אמנם יש זמנים מיוחדים שקבעו חז״ל שבהם אסור לעכב העניים מללקט. ויל״ע בנידו״ד לגבי שביעית, אם צריך לתת זמן גם בשעות הצהריים, שלפעמים אינו נמצא אז בביתו מחמת יציאתו לעסקיו וכדו׳.

ונראה ע״פ מש״כ הרמב״ם (מתנות עניים ב, יז) בטעם קביעת זמנים הנ״ל בפאה, וז״ל ולמה לא קבעו לה עת אחת ביום, מפני שיש שם עניות מניקות שצריכות לאכול בתחילת היום, ויש שם עניים קטנים שאין נעורין בבוקר ולא יגיעו לשדה עד חצי היום, ויש שם זקנים שאינם מגיעין עד המנחה, ע״כ.

ויש לומר שהוא הדין בנידו״ד יש לקבוע זמן בבוקר וזמן בערב, אך נראה שאי״צ לקבוע זמן גם בצהרים, שזה דוקא בפאה שנמצאת בשדה מחוץ לעיר, אבל בגינה שבתוך העיר גם הקטנים והזקנים יכולים להגיע בבוקר ובערב.

אלא שאסור לבעה״ב ללקט לעצמו מפירות הגינה בשאר שעות היום כשהגינה סגורה בפני אחרים, כיון שהוא צריך להיות שוה בדינו לכל אדם, וכדמשמע מלשון הרמב״ם (ד, כד) עי״ש.

ט. שו״ת ח״ג סכ״ט. ז״ל החזו״א (סו״ס כו, סדר השביעית ב) הפקיר כרמו לכל אדם, רשאי בעה״ב ג״כ ללקוט פירות כרמו, ולזכות מן ההפקר כשאר כל אדם

גינה קטנה שפירותיה מועטים

י. גם בגינה קטנה שפירותיה מועטים, מותר לבעה״ב ללקוט כשיעור שנצרך לו לתשמיש ביתו, אף אם ע״י לקיטתו לא ישארו עוד פירות בגינה. אבל אסור לו ללקוט אלא בשעה שהשדה מופקרת ופתוחה לכל הרוצה ללקט׳.

הנמנע מלזכות בפירות גינה

יא. מצוה לבוא ולזכות בפירות שביעית שהופקרו. ולכן בעל גינה קטנה שזורע בה ירקות הנצרכים לבריאות אנשי ביתו, שהפקיר גינתו בשביעית, מותר לכתחילה לבוא ולזכות בפירות אלו, ואין להימנע מלזכות בהם מצד מידת חסידות.

אמנם מותר לבעה״ב להודיע רק לג׳ אוהביו שהפקיר גינתו ולא יודיע לאנשים אחרים. אך אם יבואו גם אחרים לזכות בפירות, אין בידו לעכבם מלזכות׳יא.

וכו׳ וכדין שאר המלקטין כן דינו של בעה״ב הלוקט בתוך שלו, אבל לא ילקוט רק כשיעור שדרך בעה״ב להביא לתשמיש ביתו ולא יותר, וכשאכל אלו שהביא מביא פעם אחרת, ע״כ.

ונראה שגדר השיעור בזה הוא כפי מה שרגיל לקנות בקניה אחת בחנות, וכנהוג לקנות בדרך כלל בקניה שבועית, וכדלעיל.

וע״ע בשו״ת המבי״ט (א, כא) ומי שזיכהו הא-ל ית׳ שיהיה לו קרקע בארץ ישראל, יזהר בפירות שביעית שלא יזכה בהם יותר מאחרים. ועוד שם (ג, מו) האילנות אין לבעליהן שום זכות יותר מאחרים, אלא הם הפקר לכל וכו׳ אין לבעליהן אלא כמו האחרים, ואינם יכולים ללקוט אלא הצריכות להם מדי יום ביום, ע״כ.

י. שו״ת ח״ג סכ״ט אות ב. במכילתא (משפטים כג, א) ואכלו אביוני עמך, כתוב אחד אומר ואכלו אביוני עמך, וכתוב אחד אומר לך ולעבדך ולאמתך, כיצד יתקיימו שני מקראות הללו, כשהפירות מרובין הכלא וכלין, כשהפירות מועטין לך ולעבדך ולאמתך, ע״כ.

ואין כונת המכילתא דכשהפירות מועטין אין צריך להפקיר את השדה, אלא שלאחר שהפקיר את השדה מותר לו ללקט כשיעור השנוי במתני׳ (ה, ז) ה׳ כדי שמן וט״ו כדי יין, אפי׳ אם הם כל פירות כרמו, ולא ישארו עוד פירות ללקיטת אחרים, כיון שהתירה תורה לבעה״ב ללקט לצורך אכילתו ואכילת אנשי ביתו כמו כולם, וכ״כ בספר זיו הים (ח, ו, עמ׳ קלט:).

אבל לא עדיף בעה״ב משאר כל אדם, ואין יכול לעכב על אחרים לזכות בפירות אלו, או לזכות בפירות בשעה שאין ביד אחרים לזכות בהם.

יא. שו״ת ח״ג סכ״ט, שם סל״א. במתני׳ (י, ט) המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה הימנו. ופי׳ הרש״ס רוח חכמה וחסידות בקרבו, דאינו רוצה לזכות מממון אחרים. ופסקה הרמב״ם (ט, כח). ובשו״ת המבי״ט (ב, מב) כתב שכן ראוימצד מידות טובות להחזיר חוב שעבר עליו שביעית. ויל״ע אם שייך ענין זה גם בפירות שביעית שהופקרו, או לא.

וראה במשנה ראשונה (י, ט) שכתב בטעם שרוח חכמים נוחה הימנו, שהוא כדי שלא ימנעו מלהלוות, א״נ כיון שהקילה תורה שאם אמר אעפ״כ מותר, מוכח מזה דעיקר מצות השמטת כספים אינה אלא שלא יגוש המלוה, וכו׳ וכשאין כאן נגישה הדר הוי ליה מצוה כשאר פריעת בע״ח, ע״כ.

ולפי״ד נראה שאין זה שייך בפירות שביעית, שלא ירויח בעה״ב כלום אם לא יבוא לזכות בפירות, שהרי אסור לו לזכות יותר מהשיעור הנצרך לו שהוא ה׳ כדי שמן וט״ו כדי יין.

אלא שדבריו צ״ע, דהא לדעת רוב הראשונים, החוב נשמט מאליו מאפקעתא דמלכא, ואין המלוה צריך לותר החוב. וא״כ גם כשאינו נוגש אין שום מצוה לפרוע חובו, שנשמט מן התורה.

אך עדיין יש לחלק בין השמטת כספים להפקר הפירות, דבהשמטת כספים השמיטה תורה את בעלות

בניית גדר ומניעת ילדים מלהיכנס לגינה

יב. אין לבנות גדר סביב שדה המופקרת בשביעית, גם אם אינה מונעת מבנ״א להיכנס לשדה, כיון שהוא מעשה בעלות, והרי״ז מורה שאינו מפקיר השדה.

אמנם מותר לעכב ילדים מלהיכנס לגינה המופקרת, אם בוזזים אותה ומקלקלים ערוגותיה[יב].

פרחים שבמרפסת

יג. אלו שיש להם אדניות פרחים ע״ג גדרות המרפסת, או עציצי בית שיש בהם פרחים וכדו׳, נכון שיקבעו שלט ברה״ר הסמוכה לביתם, ולהודיע לכל שאפשר לבוא ולזכות בעלי פרחים.

אמנם כל זה רק לגבי עלי הפרחים, אבל גבעולי הפרחים אינם הפקר, ולכן הרוצה לבוא ולזכות בעלי הפרחים, אסור לו לתלשם יחד עם גבעוליהם[יג].

המלוה, וכיון שהמלוה מקבל עליו הפקר התורה, וגם אינו נוגש, נתקיימה מטרת התורה להקנותו מידת הוותרנות, ולכן אם בא הלוה ואומר אעפ״כ, רוח חכמים נוחה הימנו, משא״כ בהפקר הפירות, אם לא יבואו לזכות בפירות, לא נתקיימה רצון התורה ואכלו אביוני עמך, ולא עשה מאומה בהפקירו, כיון שמעיקרא הפירות בשדהו, ועכשיו הם בשדהו.

אבל מותר לבעה״ב להודיע על ההפקר רק לג׳ אוהביו, וכדמצינו לאמוראי בגמ׳ (ירושלמי ט, ד) שבזמן הביעור הפקירו הפירות בפני ג׳ אוהביהם, ואמנם שבנידו״ד הפירות מעצמם הם הפקר לכולם, ואינו יכול למנוע משום אדם לבוא ולזכות בפירות, מ״מ אין צריך להודיע אלא לג׳ אוהביו.

יב. שו״ת ח״ג סכ״ט, שם סל״א. במתני׳ (סופ״ג) מותר לבנות גדר בינו לרה״ר. ופי׳ הנמוק״י (מו״ק ז.) אע״ג דמחזי כעין נטירותא, ותנא במכילתא ובשנה השביעית תשמטנה ונטשתה, מגיד שהוא פורץ בה פרצות, אלא שגדרו חכמים מפני תיקון העולם, ע״כ.

וראה בעמ״ס (ח״א עמ׳ רג.) שנתבאר דמתני׳ איירי במשאיר דלת כניסה לשדה, ואין הגדר מועיל אלא שלא יכנסו בהמות, או שלא יכנסו גנבים בגלוי, אבל אסור לעשות גדר לשדה שמונע כניסת בנ״א, וכדפסק הרמב״ם (ד, כד) הנועל כרמו או סג שדהו ביטל מ״ע.

וראה בספר הלכות שביעית (ד, נא) ובברית עולם (ד, יח) שכתבו לאסור עשיית גדר לשדה גם כשמשאיר דלת כניסה לבנ״א. ונראה פשוט שכונתם רק כשכונתו בגדר זו כדי לעשות סייג לבנ״א להראותם שלא יכנסו לשדה. אבל אם כונתו רק כדי למנוע גנבים או בהמות, ואינו עושה שום סייג לבנ״א מותר, וזה כונת משנתינו הנ״ל.

ולפי״ז נראה שמותר לעכב כניסת ילדים לגינה, אם מקלקלים הערוגות, או שוברים הנטיעות וכדו׳. ואפי׳ רק כדי שלא ילקטו פירות מן האילן קודם שנתבשלו כל צרכן, שכיון שפירות שביעית שייכים לכלל ישראל [כמבואר ברמב״ם ד, י] א״כ יכול כל אחד מישראל לעכב את הבא לגזול כלל ישראל ולקלקל הפירות ע״י שלוקטם קודם שראויים לאכילה.

וכמו״כ מותר לעכבם בשביל שלא יבוזו יותר מהשיעור המותר בלקיטה, כיון שיש לכל אחד מישראל זכות לעכב על הלוקט יותר מהשיעור המותר, שהוא גוזל את כלל ישראל.

יג. שו״ת ח״ד סי״ד. ראה להלן פרק ז, שיש להחמיר לנהוג קדושת שביעית בכל סוגי הפרחים, וא״כ יש להפקירם בשביעית.

ואמנם יש להסתפק שאם העציצים מקשטים את הבית במשך כל השנה, הרי זה כשיעור מזון ג׳ סעודות, שמותר לבעה״ב לזכות לעצמו, וא״כ יכולים

דינים שונים

מקומות ציבוריים

יד. מקומות ציבוריים כגון פארקים, גינות, רחובות, וכדו׳ יש בהם דיני שביעית, והפירות הגדלים בהם הפקר. כמו״כ פירות הגדלים בחצר בית הכנסת, צריכים הגבאים להפקירם כדין, ויכול כל אחד לזכות בהם״ד.

שדה שנעבדת ע״י אחרים

טו. ישראל ששדהו נעבדת ע״י אחרים בשביעית, כגון אלו הקונים קרקעות כדי להסיבם למגורים, ולבינתיים נעבדים הקרקעות ע״י בני הקיבוצים השכנים, ראה להלן פרק ז׳ אם מועיל להפקיר השדה, ובאלו אופנים.

להפקיר הפרחים ולזכות בהם מיד, אך שמא י״ל שדי לו בעציץ א׳ או שנים ואין זה בגדר מזון ג׳ סעודות.

ולמעשה נראה שרק עלי הפרחים הם הפקר, אבל גבעולי הפרחים הרי הם כשאר אילנות שאינם הפקר, וכמש״כ הר״ש (כלאים ז, ה), וא״כ יכולים לומר למלקטים שילקטו את העלים עצמם, אבל לא את גבעוליהם.

ומן הנכון שיקבעו שלט ברה״ר שכל הרוצה יכול לבוא לזכות בעלי הפרחים המונחים בגזוזטרא פלונית, אבל לא בגבעוליהם [ויכולים לקבוע שעה קבועה בבוקר ובערב, וכמבואר לעיל לגבי גינה שמאחורי ביתו].

יד. שו״ת ח״ח ס״י. ראה בתורת הארץ (ז, ג) ששקו״ט אם חלים דיני שביעית במקומות הפקר, והביא ממשיב דבר (ב, נו) ומנ״ח (שכט) ושבה״א (א, ג) שהסתפקו בזה. ועי׳ חזו״א (י, ו) שכתב שדיני שביעית חלים אפילו במקומות הפקר, וכ״ש במקומות ציבוריים, וכ״כ במשנת בנימין (ח).

ולענין חצר בית הכנסת, עי׳ מג״א (קנד, כג) שהביא מהאגודה שאם מצא דבר בחצר ביהכנ״ס זכה בו, דאין יד להקדש. ובאחרונים תמהו על דין זה, דהא ביהכנ״ס אין לו דין הקדש, אלא הוי כחצר השותפין, כמבואר בב״ש (אהע״ז ל, ט) וזוכין השותפין במציאה.

ועי׳ שו״ת להורות נתן (ד, קכא) שכתב לחלק בין ביהכנ״ס דכפרים שהוא כחצר השותפין, לביהכנ״ס דכרכים, דמעלמא אתו לה, שאין לו בעלים ידועים, עי״ש.

וא״כ בנידו״ד לא מיבעי ביהכנ״ס דכפרים שהוא כחצר השותפין, דודאי על הגבאים להפקיר הפירות כדין, כיון שזכו בפירות מדין יד, אלא אפי׳ ביהכנ״ס דכרכים שדינו כהקדש ממש, מ״מ הא שביעית נוהג בשל הקדש, כמבואר בירושלמי (פאה ז, ז) ובתוספתא (פאה ג), ושפיר צריכים להפקיר הפירות. ואפי׳ אי נימא שאינו כהקדש ממש, אלא שאין לו בעלים מיוחדים, מ״מ אפשר להפקירו אדעתא דכו״ע, דכו״ע ניחא להו לקיים המצוה.

וכל זה לדעת הבית יוסף (אבקת רוכל כד) שהובא בשו״ת מהרי״ט (א, מב) שאינו הפקר עד שיפקירנו בעלים, אבל למאי דנהוג עלמא כהמבי״ט והמהרי״ט ששביעית אפקעתא דמלכא, אין צריכים להפקיר הפירות, דמעצמם הם הפקר, וכן נקט החזו״א (י, ה).

רבי צבי אריה הכהן בינדר
כולל להוראה ירושלים - בנסת יהודה, סנהדריה

מעשר כספים בשמיטה

בשו"ע סי' רמט' נפסק "יתן עד חומש נכסיו מצוה מן המובחר ואחד מעשרה מידה בינונית פחות מכאן עין רעה" והוא לשון הרמב"ם.

א. דין ההפרשה

כתב בית יוסף שמקורו מבבלי וירושלמי שהביאו מתקנת אושא ואסמכינהו אקרא דכל אשר תתן לי עשר אעשרנו ומפרש הב"י כלומר תרין עישורי דהיינו חומש, והגר"א כתב מקורו מספרי המובא בתוס' תענית ט. עשר תעשר את כל מעשר תבואת זרעך , כל לרבות כל דבר שמרוויח בו.

מבואר שיש דין להפריש מממונו ואין זה שייך בעצם למצוות צדקה שהיא מצוות עשה דאוריתא ויש בה כמה עשה ול"ת [סי' רמז' סעי' א'] אלא שנהגו לתת את ההפרשה מממונו לעניים וכדלקמן, אך צריך להרחיק ולהבדיל בין ב' מצוות אלו שדאור' צריך כוונה למצוות צדקה, ודרבנן צריך כוונה למצוות הפרשה מממונו, ובזה אנו עוסקים במצוות ההפרשה בשונה ממצוות צדקה ואין במאמרינו כלל מענין מצוות צדקה דאוריתא.

ב. צורת ההפרשה

ושיטת הפרישה דר"ל ב' חלקים מעשרה אבל אם יטול ראשונה חלק עשירי ואח"כ מהט' חלקים הנותרים חלק העשירי אינו שוה כמו הראשון אלא פחות ממנו.

אמנם באהבת חסד פרק יט' סעי' ג' כתב בהערה ע"פ שיטה מקובצת מהר' המעילי "מצאתי בספרים דהוא זכר למה שהפרישו ישראל מתבואותיהם שני מעשרות בכל שנה בשתים הראשונות של שמיטה המעשר ראשון ושני ובשנה השלישית מעשר ראשון ומעשר עני ואף דשם היה המעשר שני או המעשר עני פחות מעט ממעשר ראשון כדאיתא בב"ק סט: ואם כן אינו עולה ביחד חומש, זה אינו, דהלא הפרישו גם כן מתבואותיהם תרומה גדולה שהיא אחד מחמישים ועולה בסך הכל מעט יותר מחומש", כלומר אה"נ צריך להפריש דוגמת מעשר שני ותרומה גדולה אלא שסך הכל זה שוה לשיעור ב' פעמים מעשר, א"כ יוצא שהיותר טוב הוא להפריש כמו שכתב הרב המעילי בשיטמ"ק כמו שהביאו להלכה באהבת חסד.

ג. דמיון ההפרשה לתרו"מ

בתשובת הר"ד אופנהיים בשו"ת חוות יאיר סי' רכד' כתב "וידעתי בעל הבית אחד שנהג כן כמה שנים והיו לו ג' כיסים מיוחדים על האחד כתוב 'חולין' ועל השני 'טבל' ועל השלישי 'מעשר' " דהיינו שנהג בממונו כמו בתבואה בצורת ההפרשה.

עוד מוסיף בכנה"ג "ויזהר שלא יוסיף מהמעשרות ולא יפחות כי כל המוסיף גורע כי למעשר יש סוד ויסוד" וגם באהבת חסד שם כתב "דמשמע דטוב יותר שיפריש שני פעמים מעשר כי מעשר רומז לסוד גדול כמו שכתבו הספרים וע"כ מהנכון שלא לערבב ענינו אח"כ מצאתי שכ"כ בברכי יוסף", וגם דבר זה מקורו הוא מהדימוי לתרומות ומעשרות דאיתא במתני' המרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלים וכן באבות אל תרבה לעשר אומדות, נמצא דיש להקפיד בנתינה מממונו כעין שנותנים תרומות ומעשרות.

ד. סדר ההפרשה

לפי הנ"ל נראה לחדש שהדרך להפריש היא כך : א. יפריש כל שהוא מממונו כמו תרומה דאיתא תרומה אחת פוטרת את הכרי ולמשל יפריש 10 זה כנגד התרומה גדולה,ואמנם לכתחילה יש שיעור לתרומה א' מס' עין יפה או א' מנ' עין בינונית. ב. אח"כ יפריש מעשר ראשון ממונו וזה 10% כפשוטו, וזה כנגד מעשר ראשון, ויבואר לקמן מה יעשה בו, ג. יפריש מעשר שני ממונו מה- 90% הנותרים וזה כנגד מעשר שני או עני, ד. יפריש מן המעשר ראשון תרומת מעשר דהיינו 10% מהמעשר ראשון וזה יכול הישראל להפריש כמבואר במשנה.

וכן משמע בהרב המעילי בשיטמ"ק וזה לשונו [כתובות נ.] "ונראה סמך לדבר זה שבכל שנה ושנה היו ישראל חייבין להפריש שני מעשרות שנה ראשונה ושניה מעשר ראשון ומעשר שני שלישית מעשר ראשון ומעשר עני ונראה מזה שמן המעשר האחד (מעשר שני - כדמפרש ואזיל) יש לו רשות להוציאו לכל דבר מצוה ואפילו לצורך עצמו ובני ביתו כגון שיכתוב מהם ספרים ללמוד בהם הוא ובניו ולהשאילן לאחרים שהרי מעשר שני היה נאכל לו ולבניו ולבני ביתו בירושלים אבל מן המעשר האחר (מעשר ראשון) יש לו לתת צדקה לבני עניים כמו שהיה נותן מעשר ראשון לכהנים וללוים למען יחזקו בתורת ה', ומעשר עני שהיה נותן לעניים, וכל המדקדק בזה מובטח לו שיצליח בנכסיו וכמו שדרשו במסכת תענית עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר ואמרו בכל דבר אסור לנסות הקב"ה חוץ מזו שנאמר הביאו את המעשר וגו'"

נמצא שפשוט להרב המעילי שהיו מפרישים כמה הפרשות והם כדוגמת התרומות ומעשרות גם באופן הנתינה, וחידוש גדול מצאנו שכותב שיש מעשר עני ויש מעשר שני דהיינו תלוי שאיזה משנת השמיטה עומד שבשנה שלישית וששית המעשר הוא מעשר עני ונפקא מינה שצריך לתת דוגמת מעשר עני בתבואה לעניים דייקא, בשונה מהנתינה של המעשר ראשון והמעשר שני.

ה. צורת החלוקה

כשמפריש כדברינו תרומה גדולה ותרומת מעשר זה ודאי ניתן לכהנים למען יחזקו בתורת ה', ומעשר ראשון ומעשר שני ועני כדוגמת הנתינה בתבואה.

וכן פסק באהבת חסד ריש פרק יט' "משמע במדרש דעקר המעשר נתקן בשביל להחזיק לעמלי תורה דאיתא בתנחומא רמז למפרשי ימים שיפרישו אחד מעשרה לעמלי תורה... וכן מוכח משיטמ"ק על כתובות בשם הרב המעילי דמעשר הוא דוגמא דמעשר הניתן לכהנים וללוים למען יחזקו

בתורת השם" ואח"כ בסעי' ג' אפן החלוקה של מדת החומש מהנכון לחלקם לחצאין באופן זה היינו מעשר אחד לבעלי תורה כי הוא דומיא דמעשר ראשון הנתן לכהנים ולוים למען יחזקו בתורת השם ומעשר שני לשאר צרכי מצוה, וכעין זה מצאתי בשיטמ"ק כתובות בשם הרב המעילי ז"ל עיין שם.

ו. דין תרו"מ בשמיטה

א"כ נשאר לברר לדברינו ע"פ השיטמ"ק צריך לדעת כיצד יעשה בשנת השמיטה מה דין המעשרות?

הלוקח פירות מנכרי וישראל ממרח חייב בתרו"מ, ומפריש מעשר עני וכן מפרישין על פירות הבאים ממצרים או מעמון ומואב מעשר ראשון ומעשר עני [סי' שלא' סעי' יט' מחבר ורמ"א].

החזו"א סי' ט' אות יח' מביא שזה מח' רש"י ותוס' אם שביעית פטורה ממעשר או חייבת דלרש"י חייבת ולתוס' פטור ומביא צד שהתורה פטרה שנת שביעית מן המעשר אף בזמן שאין נוהג שביעית, ומוסיף החזו"א "שדעת המחבר שחייב בתרו"מ בשביעית כשיטתו שיש קנין לנכרי ואין קדושת שביעית בפירות נכרי אבל כבר כתב הגר"א שהם דברים תמוהים ודין אין קנין הוא אפי' ביד נכרי וא"כ הפירות בקדושת שביעית וגם בדין הפקר ופטורין מן המעשר ומסיים ונמצא לדינא דאין צריך לעשורי וכדעת מהרי"ט ודלא כהרמ"א". א"כ יוצא שלשיטת המחבר ורמ"א יש להפריש מעשר ראשון ועני כמו בשאר שנים, אך לדעת הגר"א ומהרי"ט אין דין הפרשה בשביעית ולפי זה כשמפריש מממונו בשביעית אין לו דמיון בתבואה ולפי המובא בשיטמ"ק צ"ע איך ינהג בהם.

אורח חיים

רבי חיים קניבסקי
בעל דרך אמונה
בני ברק

שו"ת עם מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א
על ענינים שונים

מתוך שו"ת ידון משה של הגרמי"ל קופולוביץ שליט"א, ראש כולל "ותלמודו בידו ירושלים"

א. שוכר שעוזב דירתו ועובר דירה למקום אחר, באופן שהמזוזות הם שלו מה יעשה עם המזוזות

תשובת מרן: ישאירם ויכול לתבוע ממונם.

ב. מה הדין אדם שהוא בחוץ לארץ ויש לו דירה כאן בארץ ישראל, וכידוע בזמן שנכנס שבת בארץ ישראל בחוץ לארץ זה עדיין ערב שבת, ויש לו אפשרו על ידי טלפון או לחיצה על כפתור לעשות שיהיה כאן מלאכה בארץ ישראל, השאלה היא האם אצלו זה לא שבת כי הוא בחוץ לארץ מותר או שאסור.

תשובת מרן: אסור.

ג. לפי הידוע דעדיף לקנות בית בארץ ישראל במקום שאינו מיושב האם יש לחשוש משום התגרות באומות לקנות בשטחים וכדומה.

תשובת מרן: לא.

ד. וכן לגבי לקנות דירות מערביים כאן בארץ ישראל דאיתא מהגר"א שיש בזה מצוה, האם צריך לחשוש מהתגרות באומות העולם.

תשובת מרן: כנ"ל.

ה. טעה בתפילת מעריב והתחיל שים שלום האם ימשיך או שיחזור ויתחיל שלום רב.

תשובת מרן: ימשיך.

ו. ילד שנעשה בר מצוה בי"ט ניסן האם יתחיל להניח תפילין בי"ט אדר, או שיקדים כמה ימים קודם בגלל חול המועד.

תשובת מרן: אין צריך להקדים.

ז. שאלה: מה המקור לעשות סעודה בחנוכת הבית.

תשובת מרן: בארץ ישראל יש מצוה כמו שכתב במג"א בסימן תקס"ח ס"ק ה'.

ח. שאלה: בנה בית חדש או שקנה בית חדש מה ראוי לעשות בפעם הראשונה בכדי שיחול עליו ברכת ה'.

תשובת מרן: מזוזה.

ט. שאלה: מה הדין המוכר ביתו וחזר וקנאו האם צריך לחנכו.

תשובת מרן: אין חייב.

י. שאלה: ומה הדין אם נפל ביתו וחזר וקנאו האם צריך לחנכו.

תשובת מרן: כנ״ל.

יא. שאלה: ומה הדין בית של שותפין האם צריך לעשות חנוכת הבית.

תשובת מרן: כנ״ל.

יב. שאלה: מה הדין בית שיש בשטחו ד׳ אמות על ד׳ אמות, אמנם אין בארכו ד׳ אמות האם צריך לעשות חנוכת הבית.

תשובת מרן: כרצונו.

יג. שאלה: מתי הזמן שהכי ראוי לעשות חנוכת הבית.

תשובת מרן: כשנכנס.

יד. שאלה: מהי דעת החזו״א זי״ע בענין עונת אור זרוע לבני תורה האם גם דעתו להקל בזה או רק היקל להמון העם.

תשובת מרן: יש להקל.

טו. שאלה: קיי״ל הכל מעלין לארץ ישראל ובשו״ע אבעה״ז סימן ע״ה שהאשה כופה את הבעל לעלות לא״י, האם זה גם בזמן הזה נוהג או רק בזמן שביהמ״ק על מכונו.

תשובת מרן: כן נוהג, ובלבד שיכוין למצוה.

טז. שאלה: האם נשים גם חייבות לעלות לא״י או שהן פטורות.

תשובת מרן: חייבות.

יז. שאלה: במסכתא בבא בתרא דף קי״ט מבואר שא״י ירושה לנו מאבותינו וקשה א״כ למה היה צריך קנין חזקה לקנות את א״י הרי אמרינן שא״י מוחזקת לנו מאבותינו.

תשובת מרן: להוציא מהגזלנים.

יח. שאלה: האם זה נכון שחלק ממצוות יישוב א״י זה להיות קבור בא״י.

תשובת מרן: יתכן.

יט. שאלה: אדם שנוהג שלא לחתום ערבות על הלואה של אחרים והוא עצמו מבקש כעת ערבות, האם מן הראוי שיודיע לערב שהוא עצמו נמנע ממתן ערבויות.

תשובת מרן: אין צריך.

כ. שאלה: מה הטעם שגדולי הדור שליט״א אינם עטורים בתפילין כל היום ובפרט בעת לימודם.

תשובת מרן: כי צריך לשמור עליהם בקדושה וטהרה.

כא. שאלה: האם מותר להניח בתוך ספר לימוד דף עם זמני נוכחות בכולל.

תשובת מרן: לא ראוי.

כב. שאלה: מחשב המיועד לכתיבת דברי תורה האם שרי להניחו על הספר בשעת כתיבת חיוד״ת.

תשובת מרן: חלילה.

רבי אביגדר הלוי נבנצל
רבה של ירושלים העתיקה

שאלות ותשובות חדשות
בעניינים באורח חיים ממרן הגר"א נבנצל שליט"א

נכתב ונערך על ידי הגאון הגדול רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט"א במח"ס אהל יעקב
[תודתי ניתנה לידידי הגה"צ בעל האהל יעקב שליט"א שמסר לנו התשובות אף שלא הספיק למלאות רוב ההערות, בגלל המהירות להדפסת הקובץ בזמן - המו"ל ג.ה.ר.]

לנסוע לנופש למקום שאין מנין

שאלה: בימי חופשה כשצריכים את הנופש הרבה, האם מותר לצאת לנופש במקום שאין שם מנין, ובפרט אחד שהוא מתפלל תמיד עם הנץ?

תשובה: כן[א].

מנין א' במעונות הקיץ ומתחילים מוקדם אם כולם נגררים לקבל שבת

שאלה: בחו"ל יש במעונות הקיץ מקומות שמתפללים בליל שבת מוקדם, ויש

א. והנה לכתחילה אין לנסוע למקום בלי מנין, בשו"ע (סימן צ' סעיף ט') כתב ישתדל אדם להתפלל עם הציבור, בספר עמק ברכה דייק שמשמע דאינה חובה. מיהו בשו"ת אגרות משה או"ח חלק ב' (סימן כ"ז) כתב שצריך לטרוח ד' מילין לפניו ומיל לאחוריו כדי להתפלל במנין, שאם לא היה רק מעלה בתפילה למה עליו לטרוח כולי האי. וראה שם עוד ממה שהוכיח בענין חיוב להתפלל בציבור, ועי' עוד במשנה ברורה (סימן צ' ס"ק כ"ט), ואכמל"י.

עכ"פ כבר דשו הרבה פוסקי אחרונים אם מותר לנסוע למקום בלי מנין, בשו"ת שבט הלוי חלק ו' (סימן כ"א) כתב שאם נוסעים לתענוג בעלמא אסור לילך למקום שאין בו מנין. ובהליכות שלמה הל' תפילה (פרק ה' סעיף ד') הביא שהגרשז"א זצ"ל פסק שאין להפקיע עצמו ממצוה זו. ובספר מנוחת אמת (פרק ח' סעיף ב') כתב כשנוסע למקום שאין בו מנין, אם הוא להרווחה בעלמא ולא לצורך פרנסה, ולא לצורך בריאות גופו, אסור לו לנסוע.

גם בנסיעה לצורך נופש של רפואה, יש לברר אם יש מקום אחר של נופש שיש שם תפילה בציבור, ואם ההפרש כרוך בהוצאה גדולה אין חייב לילך למקום האחר. וראה עוד בהקדמת כל כתבי החפץ חיים ד"ה בראשית, הביא שהחפץ חיים לא להתפלל מעריב עם מנין כשהיה עסוק כתיבת ספרו, אך אולי מעריב יותר קל כדמצינו במשנה ברורה (סימן צ' ס"ק נ"ב) דאין צריך לילך מיל למצוא מנין בלילה, וצ"ע. ועי' עוד בספר שושנת ישראל שהביא דעת הגר"ש מילר שליט"א שאין לאסור מדינא לנסוע למקום בלי מנין.

ואע"פ שדנו הפוסקים לכאן ולכאן, מ"מ העצה היעוצה למי שנאלץ ללכת למקום לצורך נופש ואין שם מנין, יש לעשות על פי הביאור הלכה (סימן נ"ח) שמותר להתפלל בנץ החמה ביחידות, ואע"פ שאינו רגיל בזה, יש מגדולי הפוסקים שהתירו לו להתפלל ביחידות, וכמובן שזה עדיף מכלום. וכך הורה לי הגר"א נבנצל שליט"א שיכול ללכת למקום שאין בו מנין אם יתפלל נץ החמה. וכן כתב לי בעל שבט הקהתי שליט"א.

שואלים אם היחדים משובעים לקבל שבת בזמן התפילה שלהם המקודם כשאין שם מנין אחר בזמן כניסת שבת?

תשובה: כן.

וכן מה הדין לגבי אחד שהוא אורח במקום הנ"ל האם הוא נגרר אחרי הציבור?

תשובה: כן[ב].

ליטול ויטמין בשבת למנוע כתמים

שאלה: אם מותר לאשה לקחת ויטמין שיועיל למנוע מכתמים בשבת קודש?

תשובה: כן[ג].

ב. כתב בבית יוסף (סימן רס"ג) בשם המרדכי סוף פרק במה מדליקין, היכא דרוב הקהל קיבלו עליהם שבת, המיעוט על כרחם נמשכים אחריהם ואסורין במלאכה. וכך נפסק להלכה (סימן רס"ג סעיף י"ב) שאם רוב הקהל קבלו עליהם שבת, המיעוט נמשכים אחרים על כרחם. ובמשנה ברורה (ס"ק נ"א) כתב דדין זה של רוב שהמיעוט נמשך אחריו, זהו דוקא אם יש שם מנין אחד בלבד המתפלל במעוד יום, אבל אם יש בעיר בתי כניסיות הרבה, אין אחת נמשכת אחר חברתה ואפילו אם באחת רוב.

והנה בשו"ת שלחן הלוי חלק א' (פרק ו' שאלה ה') נשאל בזה והשיב, דיחיד המתפלל בקביעות בבית כנסת המקבלים שבת מוקדם והוא גם חבר שם, הרי הוא משועבד לאותו הציבור. והוא הדין כשהוא נמצא ביישוב שכולם מקבלים שבת מוקדם שיש שם רק מנין אחד מוקדם, אפילו אם יש שם יחידים שאינם מקבלים שבת מוקדם. הרי שאותו אדם וגם אשתו אף אם מעולם אינה הולכת לבית הכנסת בליל שבת, משועבדים לאותו ציבור, ועל כרחם חלה עליהם השבת בשעה שהביצור אליו הם משועבדים מקבלים את השבת.

אבל יחיד שאינו קשור ומשועבד לציבור המקבלים שבת מבעוד יום, שאינו מתפלל בקביעות בית כנסת זה, וגם באותו מקום אין כולם מקבלים שבת מוקדם, שיש שם גם מנין קבוע בזמן, אף שהוא מנין קטן והמנין המוקדם הם רוב הציבור במקום, אינו משועבד ומחוייב לציבור המקבלים שבת מוקדם. במקרה זה, גם אם קיבל שבת מוקדם, אין אשתו משועבדת לו, ויכולה לקבל שבת בזמן. ובנידון דידן כתב לי הגרש"ק גרוס שליט"א במח"ס שבט הקהתי שהוא נגרר אחרי הציבור בכה"ג, ויש להתפלל עם הציבור.

ומ"מ אע"פ שהזכרנו דעות הפוסקים וחלקם מבוססים על שו"ת אגרות משה שבכה"ג הוא נגרר אחרי הציבור, מ"מ מן הראוי לציין לך למי שצריך להקל בזה שיש לו על מי לסמוך. ממה שכתב בספר קובץ הלכות להגר"ש קמינצקי שליט"א הל' שבת חלק א' (עמוד ק"ע), לגבי מעונות קיץ ומחנות, דאע"ג שיש שם בית הכנסת שמתפללים שם למשך כל הקיץ, מ"מ נראה שאין היחידים נגררים אחר קבלת שבת, שבבית הכנסת דשם, שאין על זה שם "קהילה", וכ"ש שהשובתים בבית מלון בשבת וכולם מתפללים ביחד באיזה חדר, אין על זה שם קהל כלל לענין זה, וכן אין היחידים נגררים אחר קבלת הציבור, וראה עוד בספר שלחן שלמה (סימן רס"ג הערה י"ט).

ג. והנה בענין נטילת ויטמינים בשבת כבר ידוע מה שכתב בשו"ת אגרות משה חלק ג' או"ח (סימן נ"ד) העלה דמותר לקחת ויטמינים בשבת רק אם הוא בריא והויטמינים עושה אותו שלא יחלה, או כדי לחזק מזגו קצת, אבל אם הוא חולה והויטמינים מרפאים אותו, או שהוא חלש והויטמינים מחזקים אותו הרבה, אז נחשב כרפואה, ותלוי אם היה מותר לו לקחת תרופות רגילות בשבת, שאם היהמותר לקחת תרופות בשבת בכה"ג אז מותר לקחת גם ויטמינים, אבל אם אינו נחשב חולה שמותר לו לקחת תרופות, גם אסור לקחת ויטמינים בשבת.

ולפי זה ראיתי בשו"ת אורח יעקב חלק א' (סימן ס"א) להגרי"א פארכהיימער שליט"א שדן בנידון דידן ופסק, אם מחמת הכתמים אין האשה יכולה ליטהר לבעלה, נחשב מצב זה כחולי אשר מותרת לקחת תרופות לחזק רחמה שלא תמצא כתמים, ואם כן יכולה לקחת ויטמינים אלו בשבת.

והביא שם שיש עוד צד להקל דכיון שצריכה לקחת אותם הרבה ימים רצופים, יש פוסקים המקילים לקחת

ש"ץ שכח לומר ויהי נועם מה יעשה

שאלה: ש"ץ במוצ"ש שכח ואמר קדיש תתקבל לפני ויהי נועם, ושאל אם מותר לו לומר קדיש תתקבל גם אחרי קדושה ויהי נעום כמו שרגילים, או שכבר אמר תתקבל ואין לומר אותו פעם שניה?

תשובה: יאמר קדיש שלם בלי תתקבל.

ברכת הגומל כשנשאר במקום פחות מל' יום

שאלה: אחד שנוסע מחו"ל לאר"י ונשאר כאן פחות מל' יום, האם הוא מברך ברכת הגומל כשנמצא כאן באר"י?

תשובה: כן.

ברכת הגומל בנסיעה במטוס בארה"ב

שאלה: מי שנוסע במטוס מניו יורק לקאנדה, או ממקום א' בארה"ב למקום שני בארה"ב האם מברך אח"כ ברכת הגומל?

תשובה: כשעובר ים או מדבר.

להתפלל בבית הכנסת בלי מחיצה או ביחידות

שאלה: אחד שהגיע למקום פלוני ושם הבית הכנסת יש בו מחיצה שאינה כשרה להפריד בין הגברים לנשים, האם עדיף להתפלל ביחידות מלהתפלל בבית כנסת כזה?

תשובה: כן.

לומר שלום עליכם בראש מגולה

שאלה: מי שפוגש את חבירו בבריכה או בחוף ים מגולה בראשו, האם מותר לענות לחבירו "ברוך השם" אם חבירו שואל בשלומו כשהוא עם ראש מגולה?

תשובה: כן.

להניח על תבנית הפוכה ריקנית בשבת

שאלה: שאלו אותי בדעת מרן הגרשז"א זצוק"ל, האם הוא פסק למעשה שמותר להניח אוכל יבש מבושל כל צרכו בתבנית על גבי תבנית הפוכה ריקנית על גבי פלטה חשמלית, ואם זה ההוראה למעשה בשבת קודש?

תשובה: איני יודע.

שמע הבדלה באמצע שמונה עשרה

שאלה: העומד באמצע שמונה עשרה במוצ"ש ושתק וכיוון לצאת בהבדלה ששמע מחבירו, האם יצא ידי חובתו?

תשובה: כן.

ואם יעשה כן לכתחילה?

תשובה: לא.

אשה לשמוע הבדלה בטלפון

שאלה: אשה אלמנה שנמצאת בבית לבד במוצ"ש וקשה לה לעשות הבדלה מסיבה רגשית שיש לה משום חוסר בעלה, האם מותר לה בכה"ג לשמוע הבדלה מבנה על ידי הטלפון?

תשובה: לא.

אותם גם בשבת הגר"ש קלוגר הובא דבריו בקובץ תשובות חלק א' (סימן מ' אות ב'), ספר שש"כ (פרק ל"ד הערה ע"ז) בשם החזון איש והגרשז"א זצ"ל, ועי' בדעת תורה (סימן שכ"ח סעיף ל"ז) ובאגרות משה או"ח חלק ג' (סימן נ"ג).

וראה שם עוד מה שהעלה עוד צד להקל אם יש בזה צורך של קיום מצות פריה ורביה, וכן העיר שם אודות אנשים שאין להם גבורת אנשים, ובכדי לשמש מטתם צריכים לקחת תרופות, מותר להם לקחת תרופות אלו בשבת, כשחל בה ליל טבילה משום דאז נחשב לצורך מצוה דמותר, וראה עוד בספר קובץ הלכות הל' שבת חלק א' (פרק ט"ו סעיף ה').

לטלטל בגד ים בשבת

שאלה: האם מותר לטלטל בגד ים בשבת?

תשובה: אם זה דרוש לו בשבת.

התזת ספריי נגד כוויה בשבת

שאלה: עוד שאלו לגבי התזת ספריי נגד כוויה מקרני שמש בשבת, האם מותר להתיז על גופו?

תשובה: נלענ"ד שכן.

להעביר ספר תורה מחדר לחדר לצורך פתיחת הארון לסליחות

שאלה: האם מותר להעביר ספר תורה לחדר שמתפללים בו סליחות כדי שיהיה שם בשעה שאומרים שמע קולינו ואבינו מלכנו?

תשובה: לא.

כביסה לפני התפילה

שאלה: האם מותר לעשות כביסה לפני התפילה כדי לחסוך זמן אח"כ מביטול תורה?

תשובה: כן.

כלים חדש פעמי לשבת קודש

שאלה: בשבת קודש האם מותר להשתמש עם כלים חד פעמים או שיש בזה חסרון לכבוד שבת.

תשובה: מותר.

לשפוך מאכל רותח על גבי קערה חד פעמי בשבת

שאלה: האם מותר להכניס חמין וכדומה לתוך קערה חד פעמי כשיש חשש שמשתנה הקערה על ידי החום בשבת?

תשובה: לא.

לצאת ידי הדלקת אשתו במדינה אחרת

שאלה: בעל שיצא לחו"ל והוא נמצא שם בשבת קודש, האם הוא יוצא ידי חובה על ידי הדלקת אשתו שנמצאת בביתו בארץ ישראל?

תשובה: כן.

כלי קלקר אם דינו ככלי ראשון

שאלה: כלי קלקר שהוא כוס שעשוי מחומר ששומר על חום של המשקה, האם דינו ככלי שני או שלישי כשמערים בתוכו ממיחם וכדומה כמו כל כוס, או שיש לומר שהוא ככלי ראשון כיון שאין הסברא של דפנות מקררות?

תשובה: הדפנות אי אפשר שלא יצטננו קצת.

מים אחרונים קדימה ביד ימין

שאלה: במים אחרונים האם יש דין קדימה ליטול יד ימין קודם?

תשובה: לכאורה.

תפילה מול חלון של רכב

שאלה: אחד שרואה את עצמו על ידי חלון של רכב, כגון בלילה וכדומה, האם מותר להתפלל שמונה עשרה מול החלון?

תשובה: יטה קצת.

קיפול מסכה בשבת

שאלה: מי ששכח לקפל חוט הברזל במסכה שלו לפני שבת, האם מותר לו לקפל אותו בשבת שאז הוא תופס היטב על האף שלו?

תשובה: לא.

לקרוא לגוי לתקן מזגן בשבת

שאלה: לאחרונה מחמת עומס החום היו

הרבה הפסקות חשמל, ולכן בשבת כשנפסק החשמל ואח״כ נדלק במקרה שלא נדלק בחזרה את המזגן, האם מותר לקרוא לגוי לרמז לו להלדיק את המזגן מחשש עומס החום, ובפרט כשיש תינוקות בבית?

תשובה: אם יש חשש חולי אז כן.

חליפה שלא נבדקה לשעטנז אם מוקצה

שאלה: מי שקנה חליפה ועדיין לא בדק אותו לשעטנז האם הוא מוקצה בשבת מחשש שמא יש בו שעטנז?

תשובה: כן.

להסיר ציפורן מהרצפה מחשש שאשה תדרוך על זה

שאלה: כשנופל ציפורן בשבת במקום שיש חשש שידרכו עליה, אם מותר להסירו משם כמו שברי זכוכית שיש בו חשש סכנה?

תשובה: יסלקנה ברגל.

הוצאת חלות מהמקפיא חשש בורר

שאלה: מי שצריך חלות לאכילה בסעודת שבת, ויש לו חלות בתוך המקפיא, האם מותר לו להוציא אותם מהתערובות בתוך המקפיא ולהפשיר אותם בחוץ לשעה ואין בזה חשש בורר, כיון שהמעשה הפשרה הוא חלק מההכנה לסעודה ונחשב לאלתר, או שצריכים להחמיר ואסור, ומה הטעם בזה אם צריכים להחמיר?

תשובה: מותר[ד].

ד. נלענ״ד שנידון דידן מותר, וטעמי ונימוקי, משום שגם הוצאת החלה להפשרה הוי כהכנה לסעודה ונחשב לאלתר. והנה מאחר וכבר דנו בשאלה דידן גדולי ההוראה ונחלקו בדעותהם, מצאתי לנכון להאריך קצת ולבאר סברות המתירים בזה.

בספר אורחות שבת (פרק ג׳ סעיף נ״ה) כתב דהבורר חלה מן ההקפאה על מנת שתופשר ותהא ראויה לאכילה לאחר שעה בסעודה הסמוכה, אין זה כבורר לאלתר, כיון שאינו אוכל את החלה בסמוך לבירורה, כן דעת הגרי״ש אלישיב והגר״נ קרליץ זצ״ל, לאסור בזה, דכיון שאינו משתמש לאלתר באוכל הנברר הוי כבורר לאחר זמן, ועיין עוד בשמירת שבת כהלכתה (פרק ג׳ סעיף ע״ב) דאם בורר מין אחד ע״מ להניחו במקרר לקררו אסור אם לא שרצונו לאוכלו מיד עי׳ שם, ועי׳ בשו״ת אבני ישפה חלק א׳ (סימן נ״ד). וסברת האוסרים משום שפעולה זו אינה נחשבת כחלק מהאכילה אלא כשלב הקודם לה.

והנה בספר בשש״כ (פרק ג׳ סעיף פ״א) להתיר להוציא בקבוקי שתיה מעורבים מהמקרר כדי להפיג צינתן שיוכלו לשתותם לאחר זמן, אמנם מאידך הביא שם (בהערה רכב) מדברי הגרשז״א זצ״ל, שיתכן שלהוציא מאכל מההקפאה או מהמקרר יהיה אסור, וטעמו שכיוון שהמאכל יכול להאכל גם אם לא יכניסנו למקרר או להקפאה, אזי זה שעכשיו אני מוציאו מהמקרר כדי לאוכלו אינו יכול להקרא חלק ממעשה האכילה שלו, שהרי מלכתחילה עבור האכילה לא צריך לשימו במקרר וממילא גם הוצאתו מהמקרר אין בה צורך. ובספר החשוב מלאכת בורר (פרק ו׳ הערה 70) כתב שיש לעיין בדבריו לגבי מאכלים שיפגיו את טעמם אם לא יהיו בהקפאה, כגון חלה שתתייבש קצת, דלכאורה לפום סברתו הרי שמה שמניחה במקפיא הוא כן חלק ממעשה אכילתה, ואולי יש לומר שאין זה תיקון בגוף המאכל אלא הסרת מונע ולא נחשב לשימוש, בהקדמה אין אפשרות אחרת. ועוד דהוי דבר חיצוני ולא בגוף המאכל.

שוב הביא מהספר מאור השבת חלק א׳ מכתב ח׳ בשם הגרשז״א זצ״ל שכתב שאם ההבדל בטעם לא כ״כ גדול ואין מקפידין דווקא לעשות סמוך לסעודה חשיב כלאחר זמן, אבל אם מקפידין אפשר שחשיב כמו לאלתר.

ובשבות יצחק (הל׳ בורר עמוד רטו) הביא מהגרי״ש אלישיב זצ״ל שמצדד להקל, וטעמו שאין כאן הפסק

לעבור דרך בית מדרש כדי להגיע למקווה

שאלה: בית מדרש שבנוי שאפשר לעבור דרכו כדי להגיע למקווה, האם מותר לעשות קפנדריא בבית המדרש כדי ללכת למקוה?

תשובה: לא.

של פעולה אחרת בין הוצאת החלה לאכילה אלא היא מפשירה מעצמה וממילא נחשב לאלתר, [אמנם מצאנו מקום אחר שהביא דעת הגרי״ש דעה סותרת, ואין להביא ראיה לכאן ולכאן].

עכ״פ במה שנטקינן להקל בזה הוא כדעת בעל המחזה אליהו זצ״ל, וכן בספר קובץ הלכות חלק ב׳ (עמוד רל״ד) פסק שמותר לברור חלה מהמקפיא כדי להפשיר אותו לצורך הסעודה, ואין חילוק בין ההכנות, וכל שמכין המאכל סמוך לסעודה מקרי ברירה לאלתר, ואין חילוק בין חימום או הפשר, או שריית ירקות ברוטב סלט וכדומה. ויש לציין עוד שכל הנ״ל היינו אם יש בזה תערובות, אבל אם חלה מונחת במקום לא מעורב כלל אין כאן שאלה של בורר אוכל לאחר זמן. וכן את״ל שיש כאן תערובות במציאות בתוך המקפיא, אם אי אפשר להגיע אל החלה אלא על ידי הסרת המאכלים אחרים, מהביאור הלכה ועוד פוסקים ראינו היתר להגיע לאוכל על ידי הסרת הפסולת.

עוד ראיתי לענין הלכה למעשה שכתב בספר פסקי מנחת חן חלק א׳ להקל בזה, ויסוד ההיתר הוא לפי מה שחידש בשו״ת מהרש״ג חלק א׳ (סימן ל״ז, נ״ד) סברא חזקה בזה, שכתב שהגדרת מלאכת בורר היא רק בדבר שכשבוררים אותו אין עתידים להחזירו לתוך התערובות, וכמו שהיה במלאכת המשכן, משא״כ בדבר שאחרי השימוש יחזירו אותו למקומו הקודם לא שייך בורר, וזו כוונת הט״ז שיש בורר בכלים אם סוחר יברור כלי וישלחנו לקונה ואינו עתיד להחזירו לתערובתו בזה שייך איסור בורר, עי׳ שם.

רבי עזריאל אויערבאך
גאב"ד בית וגן
מח"ס לבושי עוז

תשובות ממרן הגר"ע אויערבאך שליט"א בענינים שונים

נכתב ונערך על ידי הגאון רבי שמחה תהלים שליט"א
מתוך שו"ת שערי צדיקים כת"י

'שלום' לפני התפילה בטלפון

שאלה: כתוב בשו"ע (או"ח סי' פט ס"ב): "כיון שהגיע זמן תפלה, אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום וכו'". ומה הדין אם מותר לאדם להתקשר לטלפון של חבירו, האם זה דומה למקדים לפתח חבירו ואסור, או כיון שלא הלך אליו מותר?

תשובה: אסור, דדומה למשכים לפתחו של חבירו.

בוקר טוב קודם התפילה

שאלה: כתוב בשו"ע (שם): "וי"א שאפילו במוצא חבירו בשוק לא יאמר לו אלא צפרא דמרי טב, כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל, עד שיתפלל". ויש לדון, כיום שאין רגילים לומר 'שלום', האם כדאי לומר 'בוקר טוב' במקום א' גוט מארגען, כדי שישים לב?

תשובה: כן.

'כריעה' לפני התפילה

שאלה: איתא בשו"ע (שם): "וי"א דכריעה אסורה אפי' בלא משכים לפתחו". וכתב המשנה ברורה (ס"ק יג): וכן יש להורות, עכ"ל. ויש לדון אם מהנהן עם הראש בלבד, אם נחשב לכריעה ואסור?

תשובה: כריעה בראשו בלבד מותר.

עוד בענין הנ"ל

שאלה: איתא בשו"ע (שם): "וי"א דכריעה אסורה אפי' בלא משכים לפתחו. ואם התחיל לברך הברכות (אח"כ), אין לחוש כל כך". יש לדון, על איזה ברכות הכוונה, האם על ברכת התורה או על ברכות השחר?

תשובה: על ברכות השחר.

שאלה: איתא בשו"ע (שם): "כיון שהגיע זמן תפלה, אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום, משום דשמו של הקדוש ברוך הוא שלום, אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב; ואפילו זה אינו מותר אלא כשהוצרך ללכת לראות איזה עסק, אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם תפלה, אפי' זה הלשון אסור". ויש לדון, כאשר באים בשבת בבוקר לבית החתן כדי ללוותו לבית הכנסת, אם מותר [או כדאי] לומר להם 'בוקר טוב' וכיו"ב, או 'מזל טוב' וכיו"ב? והאם יש חילוק בין החתן עצמו לשאר המחותנים?

תשובה: מותר, כי זה לא נקרא שמשכים

לפתחו להקביל פניו, אלא בא לבית כדי ללוות את החתן לבית הכנסת, ולכן מותר.

התעסקות בחפציו קודם התפילה

שאלה: איתא בשו"ע (שם ס"ג): "אסור לו להתעסק בצרכיו, או לילך לדרך, עד שיתפלל תפלת י"ח. (ויש מקילין, לאחר שאמרו מקצת ברכות, קודם שאמרו ברוך שאמר, וטוב להחמיר בזה)". ויש לדון, האם רשאי להוריד את האשפה להשליכה לפח האשפה קודם התפילה? וכן האם רשאי ללוות את ילדיו לגן או לטנדר? וכן האם יכול להכניס בגדיו למכונת כביסה או למכונת היבוש קודם התפילה?

תשובה: אין אלו מלאכות, ומותר.

נט"י למחכך בראשו

שאלה: המחכך ונוגע בראשו, אם זה מקום מגולה - א"צ ליטול ידיו, ואם זה מקום מכוסה - נוטל ידיו. יש לדון, מה נחשב מקום מגולה ומה נחשב מקום מכוסה?

תשובה: מתחת הכיפה - נחשב מקום מכוסה, ומה שאינו מתחת לכיפה - נחשב מקום מגולה, ואפילו השיער עצמו נחשב מקום מגולה.

נט"י לתפילה

שאלה: אחד שנטל ידיו בשביל מים אחרונים, ובדעתו להתפלל מעריב מיד לאחר ברכת המזון, האם נטילה זו עולה לו גם בשביל התפילה?

תשובה: אינו צריך ליטול שוב.

שאלה: נטל ידיו קודם סדר מוסר של 20-25 דקות, האם מועיל לו לתפילת מעריב שמתפלל מיד לאחר סדר מוסר?

תשובה: אם לא הסיח דעתו - אינו צריך ליטול שנית. ואם אינו יודע, יש לו לחשוש וליטול שנית.

ברכת 'אשר יצר' בסדר ברכות השחר

שאלה: הדין הוא שאם אחד עשה צרכיו ובירך ברכת 'אשר יצר', דאינו צריך לחזור ולברכו בעת שהוא אומר את ברכות השחר. ואם לא עשה צרכיו, אפ"ה מברך אשר יצר על סדר ברכות השחר. ויש לדון, באחד שקם לאחר עלות השחר ועשה צרכיו ובירך ברכת 'אשר יצר', וחזר לישון וקם ולא עשה צרכיו עוד, האם עליו לברך אשר יצר בסדר הברכות או לא?

תשובה: הער העלט אין מיטן שלאפען, וא"כ צריך לומר אשר ישר על סדר הברכות גם אם לא עשה צרכיו.

ובאמת דנחלקו המהרי"ל דיסקין עם החזו"א, בא' שקם לאחר עלות השחר, אם מותר לו בכלל לחזור ולישון, כי זה קודם התפילה, דדעת המהרי"ל דיסקין שאסור לו לחזור ולישון. ודעת החזו"א שמותר.

ברכות השחר לאחר חצות היום ובלילה

איתא בשו"ע (או"ח סי' נב ס"א ברמ"א): "ומכל מקום יאמר כל הברכות שמחויב לברך בבקר". ובמשנה ברורה (סק"י) כתב: ועיין בספר מאמר מרדכי ובספר נהר שלום, דזמן כל הברכות הוא כל היום בדיעבד, וכן כתב בספר מעשה רב להגר"א ז"ל, והוסיף שם עוד יותר דאפילו בלילה עד שעת השינה הוא חיובן אם שכח לאומרן קודם. ונ"ל דאם חוטפתו שינה לכו"ע לא יכול תו לברך ברכת המעביר שינה [דוגמת בהמ"ז בסימן קפ"ד ס"ה עי"ש], ומ"מ לכתחלה צריך ליזהר שלא לאחר הברכות יותר מד' שעות על היום, אך בדיעבד עכ"פ יכול לברך אותם עד חצות כי

כן מוכח מהרבה אחרונים שלא הפסיד הברכות אחר ד׳ שעות, והמקיל לסמוך בדיעבד על הגדולים הנ״ל ולברך אותם אחר חצות אין למחות בידו, עכ״ל.

שאלה: מה יש לעשות למעשה באחד שלא בירך קודם חצות? והאם יכול לאומרם גם בלילה כדעת הגר״א?

תשובה: יברך כל היום, אבל בלילה לא יברך, כי דעת הגר״א יחידאה והפוסקים חולקים עליו.

ברכות השחר כאשר בידיו חפצים

אחד שהולך בדרך, ובידיו טלית ותפילין, האם יכול לברך אז ברכות השחר?

תשובה: כן, רק בק״ש וכיו״ב יש קפידה בזה, ולא בברכות השחר.

שאלת המשך: האם יש בידי שקית ובו מגבת וכו׳ למקוה, האם בזה כן יש קפידה שלא יברך אז ברכות השחר?

תשובה: אדרבה בזה פשוט יותר שמותר, כי טלית ותפילין האדם מקפיד שלא יפול מידו. אבל שקית כזו אינו מפקיד, ולכן פשוט יותר שרשאי.

צדקה באמצע ק״ש ופסוקי דזמרה

שאלה: האם מותר ליתן צדקה באמצע קריאת שמע [מגילה והלל]?

תשובה: אין צריך. [וגם באמצע ׳פסוקי דזמרה׳ אין צריך]. ויש ראשונים דס״ל שלא רק שא״צ אלא שלא יתן, דהעוסק במצוה פטור מן המצוה. [ואחד הרבנים שישב שם, אמר שכוונתו לומר שכך ראוי לעשות].

׳אחד׳ של ׳שמע ישראל׳

שאלה: איך אפשר להאריך באות ד׳ של המילה ׳אחד׳ שבקריאת שמע, והלא אינו אומרה עם שוא?

תשובה: צריך להאריך במחשבתו, שמתחיל לכוין כשמתחיל תיבת ׳אחד׳ וממשיך אחריו. וזהו כוונת הגמ׳ בברכות (יג:) ״כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו״.

עוד בענין הנ״ל

כתב השו״ע (או״ח סי׳ סא ס״ו): צריך להאריך בחי״ת של אחד, כדי שימליך הקדוש ברוך הוא בשמים ובארץ וכו׳. ובמשנה ברורה (ס״ק יח) כתב: להאריך בחי״ת - כתב המג״א בשם המ״ע, שיאריך בחי״ת כשיעור שליש, ובד׳ כשיעור ב׳ שלישים. וי״א שלא יאריך בחי״ת כלל רק יכוין הכל בדלי״ת, וכ״כ הגר״א בביאורו, עכ״ל.

שאלה: כאיזה דעת יש לעשות למעשה?

תשובה: ירא שמים יוצא ידי שתיהן, מתחיל לכוין בח׳ וממשיך עד סיום מילת ׳אחד׳, שבלא״ה אי אפשר להאריך בה וכנ״ל.

שמיעת קריאת שמע

שאלה: בשו״ע איתא שצריך להשמיע לאזנו את קריאת שמע. ויש לדון מה לעשות במקום שיש רעש ואינו יכול לשמוע את מה שמוציא מפיו, האם צריך להגביה את קולו יותר מן הרגיל בשביל שישמע?

תשובה: כן, עליו להגביה יותר את קולו כדי שישמע.

תנאי במקדים לקרוא ק״ש בזמן מג״א

שאלה: אחד שהקדים לקרא קריאת שמע

בזמן מג"א ללא הברכות, האם עדיף שיעשה תנאי?

תשובה: ודאי שאין צריך תנאי כפול, ויכול לחשוב התנאי [בלי לאומר בפה].

קריאת 'יעלה ויבא' באמצע שמו"ע

שאלה: איתא בשו"ע (או"ח סי' קא ס"ב): "לא יתפלל בלבו לבד, אלא מחתך הדברים וכו', ולא ישמיע קולו, ואם אינו יכול לכוין בלחש, מותר להגביה קולו". ויש לדון, בראש חודש, האם מותר לאדם המתפלל תפילת לחש לקרא בקול 'יעלה ויבא' כדי להזכיר לסובבים לומר יעלה ויבא?

תשובה: מותר.

טיסה בזמן שא"א להתפלל בציבור

שאלה: אחד שצריך לנסוע לחו"ל, ויש לו ב' אפשרויות, א] לנסוע בבוקר, שאז יותר נוח לו עם הילדים, אבל יפסיד תפילה בציבור. ב] לנסוע בלילה, ואז קשה לו עם הילדים, אך יהיה לו תפילה בציבור. מה יעשה?

תשובה: יכול לנסוע גם בבוקר [אף שיפסיד תפילה בציבור].

ביוש למי שמדבר בחזרת הש"ץ

שאלה: כתב הפמ"ג (סי' קכד א"א ס"ק יא): ועיין אליה רבה (ס"ק יב) מה שכתב בשם כל בו דף ט' [סימן יא ח, ד], אוי להם שמשיחים בעת התפילה, כי ראינו כמה בית הכנסת נחרבו בשביל עון זה, ובווי העמודים (עמוד העבודה סוף פ"י), יש למנות אנשים ידועים על זה בעונשים רבים ויביישם ברבים, יע"ש, עכ"ל. ויש לדון אם כיום כך יש לנהוג, לבייש ברבים מי שמדבר באמצע חזרת הש"ץ?

תשובה: היום לא.

שאלת המשך: אחד שכן בייש, האם עליו לבקש סליחה?

תשובה: לא, כי יכול לסמוך על הכל בו.

אם יש ענין לנכד להיות ש"ץ בשביל סבא שלו

שאלה: האם יש עניין לנכד להיות ש"ץ ביום היארצייט של סבא שלו?

תשובה: אנו נוהגים שרק אם אביו אינו יכול להיות ש"ץ, שאז הנכד יהיה ש"ץ במקומו. אבל סתם כך - עדיף שילך ללמוד.

אמירת י"ג מדות עם הציבור

שאלה: האם היחיד מצטרף לאמירת י"ג מדות בציבור, רק אם מתחיל עמהם?

תשובה: כל זמן שהציבור אומר, יכול היחיד להתחיל.

'עלינו' בציבור כשהוא אוחז ב'ובא לציון'

שאלה: איתא בשו"ע (או"ח סי' סה ס"ב): "קרא קריאת שמע ונכנס לבהכ"נ ומצא צבור שקורין ק"ש, צריך לקרות עמהם פסוק ראשון". וכתב המשנה ברורה (סק"ט): וה"ה שאר דבר שהצבור אומרים כגון תהלה לדוד או עלינו, קורא עמהם שכן דרך ארץ, עכ"ל. ויש לדון באחד שאוחז באמצע 'ובא לציון' והציבור אומרים 'עלינו', האם צריך לומר עמהם?

תשובה: לא, כי העוסק במצוה פטור מן המצוה.

עוד בענין הנ"ל

שאלה: אדם שנכנס לבית הכנסת לראות איפה אוחזים במנין זה, או שנכנס כדי לחפש

מישהו, ורואה שהציבור אומר 'עלינו', האם עליו לומר 'עלינו' עמהם?

תשובה: אינו צריך, שלא אמרו כן אלא אם הוא עם הציבור ועדיין לא אמר 'עלינו', אבל זה האדם אינו שייך לציבור כלל.

נפילת אפים בזמן קדיש או הוצאת ס"ת

שאלה: היושב ונופל על פניו ב'נפילת אפים', והתחיל החזן לומר קדיש, האם צריך לעמוד?

תשובה: אין צריך לעמוד, דעוסק במצוה פטור מן המצוה.

שאלת המשך: אם הוא אומר 'שומר ישראל' וכו', האם יעמוד לקדיש?

תשובה: כן.

שאלת המשך: ומה הדין אם התחילו לומר 'ויהי בנסע הארון' ו'בריך שמיה'?

תשובה: יפסיק ויאמר 'ויהי בנסע הארון' וכו'.

ברכת כהנים בחו"ל

שאלה: בחו"ל הספרדיים נוהגים לשאת כפים בכל יום, האם יש חשש לילך שם [מטעם החרדים, וגם אפשר שיש חשש שהכהן אינו כהן]?

תשובה: יכול לילך ואין לחוש. וגם כשר' אהרן לייב שטיינמן היה בחו"ל, הלך לשמוע ברכת כהנים. וחזקה דכהן הוי חזקה.

כוונה בברכת אבות

שאלה: איתא בשו"ע (סי' קא ס"א) "המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות, ואם אינו יכול לכוין בכולם, לפחות יכוין באבות וכו'. הגה, והאידנא אין חוזרין בשביל חסרון כוונה". ועיין שם במשנה ברורה, שהביא את שיטת החיי אדם וכו', ועכ"פ אם נזכר קודם שאמר ברוך את ה', יחזור לאלוקי אברהם. ויש לדון, אם התכוין בחלק מהברכה ולא בכולה, אם גם יש צורך שיחזור לאלקי אברהם?

תשובה: חוזר.

כריעה וזקיפה בברוך אתה ה'

שאלה: כתוב בשו"ע (או"ח סי' קיג ס"ז): "כשכורע - כורע בברוך, וכשזוקף - זוקף בשם". ובמשנה ברורה (ס"ק יב) כתב: כשכורע וכו' - כשאומר 'ברוך' יכרע בברכיו, וכשאומר 'אתה' ישחה עד שיתפקקו החוליות, וכשאומר 'מודים' יכרע ראשו וגופו כאגמון בבת אחת ויעמוד כך בשחיה עד ד', ואז יזקוף, עכ"ל. ויש לדון האם הזקיפה היא קודם שאומר את ה' או תוך כדי אמירת ה'?

תשובה: תוך כדי אמירת ה' צריך לזקוף את עצמו.

שאלת המשך: האם יש חילוק בזה בין אמירת ברוך אתה ה' לאמירת מודים?

תשובה: אין חילוק.

אמירת 'ותן טל ומטר' בברכת שומע תפילה

שאלה: איתא בשו"ע (או"ח סי' קיז ס"ה): "אם לא שאל מטר, ונזכר קודם שומע תפלה, אין מחזירין אותו, ושואל בשומע תפלה". ובמשנה ברורה (ס"ק טז) כתב: ר"ל בברכת שמע קולנו קודם כי אתה שומע, עכ"ל. ויש לדון אם צריך להוסיף ולומר 'ותן טל ומטר על פני האדמה'?

תשובה: סאיז איין זאך, וממילא מסתבר שצריך להוסיף על פני האדמה. אבל אם לא אמר כן, אלא אמר רק ותן טל ומטר - יצא.

שכח לומר 'ותן טל ומטר'

שאלה: אחד ששכח לומר 'ותן טל ומטר' ונזכר לאחר שאמר ברוך אתה ה', קודם שסיים 'מברך השנים'?

תשובה: המשנה ברורה (סי' קיז ס"ק טו) כתב, שאם נזכר לאחר שסיים מברך השנים, קודם שהתחיל 'תקע בשופר', טוב שיאמרו בשמע קולנו, שבזה יצא לכו"ע. אבל לענ"ד עדיף שיסיים 'מברך השנים' [כי לומר למדני חוקיך, אינו פשוט], ויאמרו מיד קודם 'תקע בשופר', כי אולי עד שיגיע לשמע קולנו הוא ישכח שוב.

'ותן טל ומטר' לבן חו"ל

שאלה: בן חו"ל שעתיד לנסוע לביתו לקראת חג הפסח, וישאר בחו"ל, ולא יהנה מפירות הארץ בקיץ, האם יאמר 'ותן טל ומטר' מז' חשון כמנהג ארץ ישראל?

תשובה: כן.

'ותן טל ומטר לברכה'

בחורף תשע"ט אמר הרב, שהוא לא חש בטוב והרי הוא מצונן. אמר לו אחד שכנראה הוא מהמזג אויר שמשתנה, יום אחד חם ויום אחר קר ויום שלישי שוב חם וכו'. ואמר הרב: זהו הפשט במה שאומרים בתפילת שמו"ע בברכת 'ברך עלינו' - 'ותן טל ומטר לברכה', שתיבת 'לברכה' באה לבקש שהטל ומטר יהיה לברכה ושלא יעשו חולים בסיבתו.

'עלינו לשבח' עם הציבור

שאלה: איתא בשו"ע שאחד הנמצא בבית הכנסת בשעה שאומרים הציבור עלינו לשבח, שיאמר עמהם. ויש לדון, באחד המתפלל נוסח ספרד במנין של נוסח אשכנז, ובימי הספירה, לאחר הספירה, נוהגים באשכנז לומר מיד 'עלינו לשבח', והמתפלל בנוסח ספרד אומר פיוטים וכיו"ב, האם עליו לומר 'עלינו' ביחד עם הציבור [ואולי יש בזה משום עוסק במצוה פטור מן המצוה]?

תשובה: צריך לומר עלינו לשבח.

הלומד והגיע קרוב לחצות הלילה ועדיין לא התפלל

שאלה: אדם הלומד תורה עם חברותא עד לאחר חצות הלילה, ולא התפלל מעריב, האם עדיף שיפסיק ויקרא ק"ש קודם חצות, ולא יבטל הרבה מסדר לימודו, או עדיף שיפסיק ויקרא ק"ש עם ברכותיה?

תשובה: יבטל לימודו, ויקרא ק"ש עם ברכותיה. שאפילו על דבר של לכתחילה מבטלין תורה, וזהו ללמוד על מנת לקיים ולעשות.

תפילה אחורי אדם

כתב השו"ע (או"ח סי' צ סכ"ב): "ויש מי שאומר שיש ליזהר מלהתפלל אחורי שום אדם, וטוב לחוש לדבריו". וכתב המשנה ברורה (ס"ק סט): כתב בספר מאמר מרדכי, לכאורה יש לדקדק בזה דא"א ליזהר בזה, דאיך אפשר שיהיו כל העם העומדים בבהכ"נ נגד הכותל בלא הפסקת אדם. לכן נראה דאף להי"א לא הוי הפסק גמור שיהא אסור לכל אדם, אלא זהירות בעלמא שיש ליזהר בדאפשר, ובבה"כ וכיוצא בו דא"א בענין אחר פשיטא דמותר לכתחלה להתפלל אחורי אדם, אלא שהמדקדק במעשיו יראה שיהיה לו מקום קבוע נגד הכותל, עכ"ל.

שאלה: אדם שמדקדק במעשיו, אך לא נעים לו להתפלל במזרח, או שיש לו סיבות

אחרות המקשות עליו להתפלל שם, האם יכול להקל שלא להתפלל כנגד הכותל?

תשובה: יכול לסמוך על המאמר מרדכי.

לעבור בצדדי המתפלל

שאלה: כתוב בשו״ע, שאם אחד מתפלל שמו״ע, בשעת הדחק מותר לעבור בתוך ד׳ אמות שבצדדיו. ויש לדון, אם הליכה לסדר לימוד נחשב ׳שעת הדחק׳?

תשובה: כן.

שאלת המשך: ואם יש לו ספר לפניו, ויכול ללמוד בו בינתיים?

תשובה: זה לא נחשב כלימוד כראוי.

שאלה: ואם רוצה הוא לעמוד לפני הכהנים בברכת כהנים?

תשובה: זה אינו שעת הדחק, ולא יעבור.

סטנדר אם נחשב הפסק

שאלה: אדם המתפלל לפני סטנדר, האם הוא מפסיק, ואפשר לעבור לפניו?

תשובה: לא, כי אינו מפסיק.

תפילת הביננו

שאלה: האם אנו נוהגים היום לומר ׳הביננו׳? [בביאור הלכה (סי׳ קי ס״א ד״ה או שלא) כתב: ר״ל מפני רוב טרדותיו או שהוא חולה וכהיום אין נוהגין להתפלל הביננו מחמת הטרדה ונ״ל הטעם לזה וכו׳, עכ״ל].

תשובה: הביאור הלכה אינו מתיר לנו לומר ׳הביננו׳, אבל מעיקר הדין מותר לומר הביננו.

אופן הזכרת שם אביו כשמתפלל עליו

שאלה: כאשר אדם מתפלל על אביו, האם יזכיר את שמו או שיאמר רק אבי?

תשובה: יזכיר את שמו, כי איסור הזכרת שמו היא רק כאשר אומרה לאחר, אבל כאן הוא אומרה לפני ה׳.

שאלת המשך: האם יאמר מורי או רבי?

לא יאמר מורי, אבל יכול לומר רבי.

תפילה בציבור למתפלל לאט

שאלה: אחד שמתפלל ׳פסוקי דזמרה׳ והוא כל הזמן ׳עצבני׳ שחושש שהש״ץ ימהר תפילתו, והוא לא יספיק להתפלל עם הציבור, וגם אולי יפסיד קדושה, מה יעשה?

תשובה: יתפלל בביתו ביחידות, כי קודם כל צריך להתפלל [דהיינו בכוונה], ורק אח״כ יש דין תפילה בציבור.

שאלת המשך: אולי עדיף שיתפלל ביחידות במנין עצמו ולא בביתו?

תשובה: הדין הוא שצריך לילך מהמנין, וא״כ אי אפשר שישאר שם.

תפילה ללא חציצה בינו לקיר

שאלה: איתא בשו״ע (או״ח סי׳ צ סכ״א): ״צריך שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר, ודבר קבוע כגון ארון ותיבה אינם חוצצים״. ויש לדון כיום שיש חדרים שעושים אותם ממחיצות, ואינם עומדים שם אלא לצורך התפילה, ולאחר התפילה מסלקים אותם [כדי לקבל חדר גדול], האם זה נקרא קבוע ויכול להתפלל כנגדם, או שאין זה קבוע?

תשובה: זה נחשב קבוע.

שאלת המשך: ומה הדין במחיצות המצוייות באולמות שמחה, שאינם עומדים שם אלא בעת השמחה, ואח״כ מזיזים אותם ומסלקים אותם, האם זה נקרא קבוע כיון שעומדים כן עכשיו כמה שעות? והאם יש

נפ״מ אם יש להם גלגלים שזה מבטל את הקביעות?

תשובה: זה נחשב קבוע, כי סוף סוף תכליתם להיות מחיצה. ואם יש להם גלגלים צ״ע.

תפילה ע״ג חציצה בקרקע

כתב השו״ע (או״ח סי׳ צח ס״ד): ״ושלא יחוץ דבר בינו לקיר, דומיא דקרבן שהחציצה פוסלת בינו לכלי״. וכתב המשנה ברורה (ס״ק י): בטור כתוב עוד ובינו לקרקע וכו׳, ומ״מ לכו״ע מותר לשטוח ביוה״כ על הקרקע עשבים יבשים ולעמוד עליהם להתפלל, דבטל הוא לגבי קרקע, עכ״ל. משמע שכל אדם רשאי לעשות כן, וגם משמע שיכול לשטוח עשבים רבים. אמנם להלן בסימן תרי״ד כתב המשנה ברורה (סק״ט): אבל בשעה שמתפלל תפלת י״ח אסור לעמוד ע״ג כרים וכסתות, אפילו אינן של עור, משום שנראה כמתגאה אם יעמוד אז על כו״כ, ואפילו אינן גבוהין ג״ט. אבל מותר לעמוד כשהוא ״איש מצונן״ על ״מעט עשבים״ להפסיק בין הקרקע, עכ״ל. ומבואר שרק לאיש מצונן מותר, וגם רק מעט עשבים.

שאלה: מה יש לעשות למעשה? ומה הדין לגבי מגבת עבה וכיו״ב?

תשובה: מאחר שסוף סוף המשנה ברורה התיר רק לאיש מצונן, לכן רק למי שקשה מותר.

הפסק בין הברכה להנחת תפילין

שאלה: אדם שבירך להניח תפילין, ואח״כ נפח קודם שהניח את התפילין, האם הוי הפסק ועליו לחזור ולברך?

תשובה: הרי זה הפסק, כיון שלא היה יכול להניח תפילין בשעת מעשה, וצריך לחזור ולברך.

תפילין בשעת קריאת שמע

שאלה: כתב השו״ע (או״ח סי׳ כה ס״ד): ״צריך שיהיו תפילין עליו בשעת ק״ש ותפלה״. ובמשנה ברורה (ס״ק יג): ואמרינן בגמרא כל הקורא ק״ש בלי תפלין הרי הוא כאלו מעיד עדות שקר בעצמו ח״ו, עכ״ל. ויש לדון באחד שקרא ק״ש קודם התפילה משום שחושש לזמן מגן אברהם שלא יעבור, האם הוא מחוייב [או כדאי] שיניח תפילין קודם שקורא?

תשובה: כדאי להניח תפילין קודם שקורא. ואף שאם הוא קורא אח״כ ביחד עם תפילין, מגלה בזה דעתו, שגם מה שקרא קודם בזמן מגן אברהם, לא הוי עדות שקר, מ״מ ראוי שיניח קודם. והחת״ס מאד הקפיד על זה, שאפילו כשהיה קורא ׳שנים מקרא ואחד תרגום׳ בפרשיות התורה שכתוב בהם קריאת שמע, היה מניח תפילין.

רצועות ששחורות בכ׳ הצדדים

שאלה: האם יש איזהו ענין שלא לקנות רצועות שהם שחורות בשני הצדדים [כשיטת הרמב״ם]?

תשובה: אין שום ענין בזה שלא לקנות, ויכול לקנות. ואפשר שהם יותר טובים דאין בהם חשש שיתקלפו.

שאלת המשך: ואולי יש בהם חסרון מצד שאינם כפי המסורת?

תשובה: וכי הרמב״ם לא מספיק?!

שתיית קפה עם תפילין

שאלה: האם לכתחילה אפשר לשתות קפה עם תפילין?

תשובה: כן, שהרי הגר"א הניח תפילין כל היום, ובודאי שתה.

טלית ותפילין ליוצא לדרך

שאלה: איתא במשנה ברורה, שירא שמים שיוצא לדרכו לעיר אחרת, יקח עמו טלית ותפילין. האם גם היום שהדרכים יותר מסודרים ויותר קל ומהר להגיע ממקום למקום, גם יש להלכה זו?

תשובה: היום אין מקפידין על זה.

תפילין דר"ת לאחד שרוצה להפסיק מלהניחם

שאלה: אחד מעדת הספרדיים שאביו לא היה נוהג להניח תפילין דר"ת, ואולם יש לו דוד שלפני 9 שנים הציע לי להתחיל להניח תפילין דר"ת והסכמתי, אך עכשיו אינני רוצה עוד להניחם, האם אני רשאי להפסיק?

תשובה: תעשה התרת נדרים, ולכתחילה אתה יכול להפסיק.

ברכה ראשונה על מרק

שאלה: איתא בהלכה דמי שלקות כשלקות, ויש לדון מה מברך על מרק שריסק בתוכו מיני ירקות, אדמה או שהכל?

תשובה: שהכל.

שאלת המשך: ומה הדין אם יש בו חתיכות קטנות של ירקות וקטניות?

תשובה: האדמה.

ברכה על שניצל

שאלה: שניצל שמצופה עם פירורי לחם, איזה ברכה מברכים עליו?

תשובה: אם הפירורים הם כדי ליתן טעם לשניצל - מברך בורא מיני מזונות, כי כל שיש בו מחמשת מיני דגן ברכתו מזונות. ואם באו הפירורים כדי שלא ישרף וכיו"ב ולא לטעם - אין ברכתו מזונות [אלא שהכל].

ברכת הנהנין להולך בדרך

שאלה: אדם שבירך ברכה ראשונה בביתו, ואח"כ יצא מביתו והלך לדרכו, ועצר ב'תחנת דלק' ונכנס לפנים לאכול שם, האם עליו לברך שנית?

תשובה: לא, דלא הוי קביעות [ואין זה אכילה חדשה].

שאלת המשך: ואם הלך בדרך לאכול במסעדה?

תשובה: כן, דאז הוי קביעות חדשה.

עוד בענין הפסק בברכת הנהנין

שאלה: בדין שאם רואה את המקום הראשון דאינו צריך לחזור ולברך, מה הדין אם רואה את הבנין ולא את המקום ממש?

תשובה: מספיק לראות את הבנין.

נטילת ידים לאכילה

שאלה: אדם שנטל ידיו לתפילה, ולאחר התפילה נוטל ידיו לאכילה, האם יכול לברך על נטילת ידים, אף שכבר נטל ידיו לתפילה?

תשובה: היה היסח הדעת [וממילא יכול לברך].

טעות בברכה מעין ג'

שאלה: אחד ששתה רביעית יין, וטעה בתחילת הברכה ואמר 'על המחיה' במקום לומר 'על הגפן'?

תשובה: יצא, דהא איתא בשו"ע שאם שתה יין ובירך ברכת המזון יצא יד"ח.

ואע״פ שבברכת המזון לא הוזכר יין, וה״ה הכא בברכת מעין ג׳, וצ״ע.

ברכה אחרונה על ארבע׳ס

שאלה: אחד שאכל ׳בריה׳ של ארבע׳ס, שאין בה כזית, האם מברך ברכה אחרונה?

תשובה: זהו ספק, וספק ברכות להקל. ולכתחילה יאכל כזית.

שהחיינו על הוצאת ספר

אחד שאל את הרב, האם בירך שהחיינו לאחר שיצא ספרו על הל׳ מזוזה.

תשובה: לא, כי אין זה ספר שלי, אלא הוציאו ספר משיעורים שמסרתי.

ספק ברכות

שאלה: אחד שיש לו ספק אם בירך ברכה ראשונה או לא, האם הוא רשאי לעשות ׳שינוי מקום׳ ולהתחייב בברכה שנית?

תשובה: למה לא?! כן. ומה נקרא ספק? כל זמן שיש לך חשש, ומחמת החשש אינך מברך.

שיעור זמן אכילת כביצה

שאלה: בשו״ע מצינו ג׳ דברים ששיעורם כביצה: א] שלש סעודות שבת, ב] אכילה בסוכה, ג] בשביל לברך על נטילת ידים. ויש לדון מהו שיעור הזמן של אכילת כביצה?

תשובה: בשו״ע הרב כתב, שכל כזית וכזית מן הכביצה יאכלנה בכדי אכילת פרס. [וא״צ שכל הביצה יאכל בכדא״פ].

ולענין נטילת ידים לסעודה, לכתחילה צריך שיאכל כל כזית בכדי אכילת פרס, ובדיעבד גם יותר מזה אפשר, כיון שהוא סעודה והכל בכלל השיעור.

[אמנם המטה אפרים ס״ל שכל הכביצה צריכה להאכל בכדי אכילת פרס, ולא נוהגין כן].

אופן נתינת פת המוציא לאחר

שאלה: בבציעת הפת איכא הלכה שלא יתן הבוצע את הפת מידו ליד אחר, האם הוא דוקא בבציעת הפת, או שכן הוא גם אח״כ שלא יתן את הלחם לידו?

תשובה: ענין זה שייך רק בלחם שאוכל מיד לאחר ברכת המוציא.

שאלת המשך: אם אני רוצה למסור את הפת לאדם שלישי, האם ג״כ צריך להקפיד על זה, שלא ליתן את הפת לאדם השני בידו למסרו לשלישי?

תשובה: לא! אפשר ליתן ליד השני והוא יכול ליתן ליד השלישי.

יין שבא בתוך סעודת שבת

שאלה: אדם שקידש ולא היה בדעתו לשתות יין בתוך הסעודה, האם עליו לברך על היין שבא באמצע סעודתו?

תשובה: אם דרכו כן ע״פ רוב בכל שבת לשתות יין בתוך הסעודה - א״צ לברך.

ברכת היין פוטרת שאר משקין

שאלה: איתא בשו״ע (או״ח סי׳ קעב ס״ב) שברכת היין פוטרת את שאר משקין. ויש לדון באחד שהבדיל ולא היה מים לפניו על השלחן, אם יש לו לברך על המים או לא?

תשובה: אם היתה כוונתו לשתות מים - אינו מברך, ואם לא היה לו כוונה לזה - מברך.

שאלת המשך: ואם המים לפניו, אך לא היתה כוונתו לשתות?

תשובה: אינו מברך עליהם.

ברכה ראשונה על 'פורטיה'

שאלה: פורטיה (דוגמת לאפה) שבלילתה רכה והוא אפוי, איזה ברכה לברך עליה?

תשובה: זה כמו פיתה, וברכתו המוציא.

התנמנם קצת באמצע קריאת המגילה

שאלה: אדם שחלם באמצע קריאת המגילה, אבל נתן אצבעו למה שהבעל קורא אומר. האם יצא יד"ח או לא?

תשובה: אם הוא שמע את הבעל קורא יצא, ואם לאו לא יצא. ומכיון שנתן את אצבעו למה שהבעל קורא אומר, מסתבר ששמע ויצא.

תשלומים עבור הנסיעות בזמן שהלך ברגל

שאלה: אשה שעובדת, ומקבלת חוץ מן המשכורת, גם החזרי הוצאות הנסיעה, אלא שהיא אינה נוסעת אלא הולכת ברגל, האם מותר לה לקחת את דמי הנסיעות?

תשובה: בתחילה הרב לא יכל להתיר. אבל אח"כ אמר לו השואל, שזה חלק מן המשכורת, א"כ אמר הרב שמותר לה לקחת. ובפרט שמסתמא הם יודעים שהרי עובדים באים ברגלם ואינם נוסעים, כי רוצים להרויח את הכסף, ומותר.

תהלים שבסופו כמה דפים מהנוצרים

שאלה: אחד מצא תהלים [מבואר], ובסוף כתובים כמה דפים מן הנוצרים, מה יעשה עם זה?

תשובה: יזרקנו לאשפה מיד.

שאלת המשך: האם אין צריך לשרפו?

תשובה: כשהם לוקחים את האשפה ושורפים אותה, ישרפו גם את זה.

גזיזת צפרניים בר"ח שחל להיות בערב שבת

שאלה: כתב השו"ע (או"ח סי' רס ס"א): "ומצוה לחוף הראש ולגלח הצפרנים בערב שבת". ובמשנה ברורה (סק"ו) כתב: וביום ה' מקפידין שלא ליטלן, מפני שהצפרנים מתחילין לחזור ולצמוח ביום ג' לגלוחן, וא"כ אין זה תיקון כבוד שבת שחוזר לצאת, עכ"ל. ולקמן (סק"ז) כתב המ"ב: ואין נוטלין צפורנים בר"ח אפילו חל ביום עש"ק, כי כן צוה ר"י חסיד, עכ"ל.

ויש לדון מה לעשות בר"ח שחל להיות בערב שבת, מתי יגזוז, ביום ה' א"א כי הלא כתב שהן חוזרין לצמוח ביום ג' לגלוחן. וביום ו' אי אפשר כי זה ראש חודש?

תשובה: לפני יום חמישי.

להסתפר בער"ש לאחר מנחה קטנה

שאלה: האם מותר להסתפר בערב שבת לאחר מנחה קטנה?

תשובה: מחצות אין מסתפרים בערב שבת.

שאלת המשך: ואם כבר התפלל מנחה, האם מותר להסתפר אח"כ?

תשובה: לא כדאי.

שאלת המשך: והאם מותר לגלח את השפם?

תשובה: זה מותר.

שאלת המשך: ומה הדין לגבי גזיזת ציפרניים?

תשובה: מותר.

שתיית יין של קידוש

שאלה: כאשר אחד מוציא אחרים בקידוש בשבת, האם צריכים השומעים לשתות?

תשובה: אין צריך. ואולם דעת הגרי״ז מבריסק, שבקידוש היום צריכים השומעים לשתות.

שאלה: אחד שלא שתה מן היין, וכנ״ל. האם הוא נפטר מלברך על המים, כדין יין פוטר שאר משקין?

תשובה: אינו פוטר, וצריך לברך. אבל אם שתה מן היין - פוטר. ואחד מן הרבנים שאל, האם גם אם שתה [קצת] הרי זה פוטר? והשיב: כן.

תוספת שבת

שאלה: איך שייך לקיים דין תוספת שבת, אם אח״כ הוא מתפלל מנחה סמוך לשקיעה?

תשובה: אצל נשים המדליקות נרות שבת יש בעיה זו, אבל אצל אנשים לא, דיכול הוא לקבל שבת [ולא לקבל עם הציבור] ואח״כ יתפלל מנחה [כי הקבלה היא רק לענין איסור מלאכה]. וצריך להזהר שלא לבא לידי שאלה זו

בקשות בתפילות של שבת

שאלה: האם מותר לבקש בקשות בקביעות בתפילה של שבת ויו״ט?

תשובה: לא יאמר בקביעות, אבל ברוחניות מותר. ושמעתי מחמי הגרי״ש אלישיב זצ״ל, שביו״ט שבועות בעת קריאת התורה כשקוראים את עשרת הדברות, יש סגולה לבקש על רפואה.

רישום בחלה

שאלה: איתא בהלכה שיש לעשות רישום בחלה קודם שמברך, איך עושים רישום זה בשבת, ולמה לא חששו שמא יחתוך כולו ויפסיד את השלם?

תשובה: ״ממאכט א פעס״ [חותך משהו בחלה].

לחם משנה בחלה קפואה

שאלה: האם אפשר להשתמש עם חלה קפואה לצורך לחם משנה?

תשובה: כן, כי ההקפאה אינה מבטלת את השם חלה.

שינה בשבת

איתא ברמ״א (או״ח סי׳ רצ): ״ואם רגיל בשינת צהרים אל יבטלנו, כי עונג הוא לו״.

שאלה: אחד שאינו רוצה לישן בצהרים, האם אינו רשאי?

תשובה: דברי הרמ״א לא נאמרו אלא אם הוא כוונתו לשם עינוי. אבל אחד שיש לו מה לעשות אז, רשאי לבטל את שינת הצהרים בשבת.

טלית שעליה פתק מ׳ניקוי יבש׳ לענין שבת

שאלה: טלית שיש עליה פתק מ׳ניקוי יבש׳, האם זה טלטול בשבת?

תשובה: אם הוא עתיד להסיר פתק זה, הוי טלטול ואסור.

שאלת המשך: האם מותר לתלוש פתק זה מהטלית בשבת?

תשובה: לא כדאי דהוי כתפירה.

שימוש בשבת במכשיר שמיעה לילד

שאלה: ילד הצריך ׳מכשיר שמיעה׳, האם מותר להשתמש בו גם בשבת? [ומדובר

באופן שהוא יכול להבין את הנאמר לו, גם ללא המכשיר. אבל הרופאים אומרים שאם לא ישתמש בזה באופן קבוע, יצא מכל זה מבולבל וזה מעכב את התפתחות הילד].

תשובה: פעם היה יותר קשה להתיר את השימוש במכשיר שמיעה, כי ברגע שהיו מדברים היה זה מפעיל את המכשיר, אבל כיום זה עובד כל הזמן, ולכן בשעת הדחק אפשר להקל. [אבל לא ילך עם זה בבית הכנסת, כי יש אנשים שמקפידים על זה גם במכשירים של היום].

לאחר חודש בא השואל אל הרב, ואמר: הוברר לי שיש במכשיר כמין מחשב קטן, והקול בא לתוכו. אמר לו הרב, א"כ אתה צריך לדבר עם החברה הטכנולוגית לברר איזה מלאכות יש בשימוש, ועכשיו אינני יכול להתיר עוד.

איסור 'חוזרה' בשבת

שאלה: האבא (הגרש"ז אוירבאך זצ"ל) התיר להפוך תבנית על 'פלטה', ולשים עליה מאכל בשבת בתחילה [כמובן, כשהוא מבושל כל צרכו]. האם האבא התיר לעשות כן גם על גבי רשת שהיא ע"ג הפלטה?

תשובה: לא, כי זה דרך וצורת בישול.

בענין הנ"ל

שאלה: האם למעשה מותר להפוך תבנית על פלטה ולשים עליה מאכל בשבת [כלומר מה היא דעת הרב בזה, האם להתיר כמו דעת הגרש"ז הנ"ל]?

תשובה: לא, כי החזו"א סבר שפלטה לא הוי קטומה, והוי כמו על האש ממש [ולא מועיל לזה נייר כסף].

טבילת עזרא בשבת

שאלה: מי שהיה צריך לטבול טבילת עזרא בשב"ק, ולא רצה ליקח את הטלית בידו, כי אינו סומך על העירוב, מה יעשה?

תשובה: יתעטף וילבש את הטלית קודם הטבילה, כי אין חסרון לברך ברכת המצוות קודם טבילה, דרק על תפילה [וק"ש] הקפידו. רק יזהר שלא יאמר את הפסוקים קודם הברכה.

נגיעה בספר טלפונים בשבת

שאלה: האם ספר טלפונים (מדריך החרדי) הוא מוקצה בשבת, דהוי כלי שמלאכתו לאיסור?

תשובה: כן, משום שהוא משתמש בו בשביל להתקשר.

סילוק אשפה בשבת

כתב בערוך השלחן (או"ח סי' שח סעיף סא): "ויש להסתפק בגרף של ריעי כשהיתה מע"ש והיה יכול לנקותה מבעוד יום, שידע שיצטרך לישב שם בשבת, אם לא ניקה מבעוד יום אם מותר לנקותה בשבת. ובגמ' [קכ"א:] משמע להדיא דדוקא כשנמצא בשבת, ע"ש. וכן מסתבר, דכיון דהיה יכול לעשות מבעוד יום לא נתיר לו בשבת אא"כ ע"י אינו יהודי".

שאלה: אחד שהיה לו שקית מלאה באשפה בערב שבת, אם מותר לו לסלקה בשבת לפח האשפה?

תשובה: באופן זה יכול ליקח, אבל לכתחילה לא. [אחד הרבנים שהיה שם אמר, שכך אמר לו הרב פעם, ורצה לומר שלכתחילה לא ישאיר בביתו כך על מנת לסלקה בשבת, שזה אסור].

סעודת שבת במקום שאין 'גנרטור'

שאלה: בחור ישיבה הוזמן לסעודת שבת אצל אחיו שאין לו גנרטור, מה יעשה?

תשובה: יאכל בישיבה.

שאלת המשך: בישיבה אין סעודות בש"ק?

תשובה: שיאכל אצל אחר שיש לו גנרטור. ואם אין לו אצל מי לאכול [יתכן והיה מדובר שיש לו, אבל קשה לו], בלילה יכול לאכול אצל אחיו, ורק בתחילת הלילה, כי אז עדיין אין עושים מלאכה בחברת חשמל, ולכן יזרז את אחיו להתפלל מוקדם. אבל ביום השבת לא כדאי לאכול אצלו.

לחמם שוקלד לח (sufle) בשבת

שאלה: אודות מאכל שמוגש ל'מנה אחרונה' שאינו מבושל כל צרכו, ויש בו שוקלד לח. ובדוקא אין מבשלים אותו כל צרכו, כי כך הוא יותר טעים, ואוכלים אותו כשהוא חם, האם מותר בשבת לחממו, כיון דכך אוכלים אותו הרי הוא נחשב כבר מבושל כל צרכו?

תשובה: אפילו אם אין אתה רוצה לבשלו כל צרכו, אינו נקרא שהוא מבושל, ולכן אסור בשבת, אבל מותר לחממו קצת, אבל זה סכנה כי יכול לבא בנקל לידי בישול.

קניית מכשיר diabetic לשבת

שאלה: יש מכשיר היום בעבור אנשים שהם diabetic שאינו עושה חבורה, והוא במקום בדיקת דם, האם יש להקפיד לקנותו כדי להשתמש בו בשבת?

תשובה: חיוב גמור לקנותו, שעל ידי זה הוא פחות מחלל את השבת.

תרופה בשבת

שאלה: אחד שצריך ליקח אנטיביוטיקה בשבת [באופן שיפסיד אם לא יקח בשבת], האם חייב ליקח בערב שבת [מה שצריך לקחת בליל שבת], או דילמא כיון דהותרה הותרה, ויכול לכתחילה ליקח בליל שבת.

תשובה: אם זה לא יזיק, ראוי שיקח בערב שבת.

שאלה: אדם שבנו הקטן יש לו אגזמה, וצריך למרוח לו משחה בשבת, האם יש לאסור מחמת רפואה בשבת?

תשובה: כל דבר רפואה מותר בשביל קטן שהוא נקרא חולה עד גיל 8-7. [והרב"צ קוק אמר, שהגרי"ש אלישיב סבר, שכן הוא עד גיל בר מצוה].

משחק מגנטים בשבת

שאלה: יש היום משחק מגנטים, שיש בו הרבה כדורים ובהם ברזל, ועל ידי פעולה אחת [עם כלי ברזל אחר], אפשר לכתוב עמהם אותיות וכיו"ב, ועל ידי פעולה אחרת יכול לבטל את כל מה שכתב וצייר, האם מותר לשחק בזה בשבת, האם יש בזה משום מלאכת כותב?

תשובה: לעשות אותיות וציורים אסור, אבל סתם לשחק עם זה מותר.

ברכת לישב בסוכה

שאלה: איתא בשו"ע שכדי לברך ברכת 'לישב בסוכה' צריך שיישב אח"כ בסוכה, ויש לדון כמה זמן צריך לישב?

תשובה: חצי שעה, ששיעור ישיבה הוא חצי שעה.

חם בסוכה

שאלה: אם חם בסוכה, האם בכל אופן יש מעלה לישב בסוכה מאשר בבית?

תשובה: הוא נקרא מצטער, ונקרא הדיוט אם ישב בסוכה.

מצטער בסוכה

שאלה: סוכה שיושנים בתוכה כמה אחים, והתחיל לרדת גשם, ואחד מן האחים מצטער ורוצה לכסות את הסוכה ב׳שלאק׳, ושאר האחים אינם מצטערים, האם רשאי לעשות כן?

תשובה: לא, [כי האחים האחרים אינם מצטערים].

סוכות

שאלה: אדם שעשה קידוש בסוכה, כשהשלאק כיסה את הסוכה, ויכול הוא לפתחו לפני ׳המוציא׳ [כי הגשמים הפסיקו], האם יותר טוב שיאכל כזית קודם פתיחת השלאק [כי באמת מותר לאכול כזית מחוץ לסוכה], ובזה לא יפסיד קידוש במקום סעודה. או שעדיף שיצא מביתו לפתוח את השלאק, ואז יאכל?

תשובה: צריך לחזור לסוכה ולפתוח את השלאק, ואח״כ יברך המוציא ויאכל. ולא יעזור כאן מה שזה פחות מכזית, כי עכשיו הוא מתחיל את סעודתו, וכזית זה הוא חלק מהכביצה שיאכל.

זריקת הסכך לאחר חג הסוכות

שאלה: האם מותר לזרוק את הסכך בפח האשפה לאחר חג הסוכות?

תשובה: יש שנותנין את הסכך לתוך ניילון, אבל מעיקר הדין אין צריך.

שאלת המשך: כאשר פח האשפה מלא, האם אפשר להניחו על הקרקע, או שמא יש לחוש שאנשים ילכו על זה?

תשובה: יכול להניחם על הקרקע, ואין לו לחוש שילכו על זה.

ומסופר על החתם סופר, שפעם אחת באו שני בחורים אליו להבחן כדי להכנס לישיבה שלו, וראה מן החלון שאחד מהם הולך על הסכך וחבירו לא, וקיבל רק את זה שלא הלך על הסכך.

אכילת חלב לאחר אכילת דבר שטוגן בשמן בשרי

שאלה: אדם שטיגן שניצל בשמן, ואח״כ הוציא את השניצל, וטיגן עם השמן תפוחי אדמה, ואכל את התפוחי אדמה, האם צריך להמתין מלאכול חלב שש שעות?

תשובה: כן.

שאלת המשך: ומה עם שיטת הש״ך? [כמדומה שהש״ך ס״ל שאם כוונת האדם לאכול בתורת פרווה, כיון שאין שם בשר בעין, א״צ להמתין ו׳ שעות].

תשובה: שמן זה הוא פליישיג, ובאופן זה לא דיבר הש״ך.

שאלת המשך: ומה הדין אם חתך תפוחי עץ עם סכין שדבוק עליה חתיכות קטנות של בשר, האם צריך להמתין שש שעות לאחר שאכל את התפוח עץ?

תשובה: אינו צריך, ועל זה דיבר הש״ך.

סכין בשר וחלב

השו״ע (יו״ד סי׳ צו) דן, בסכין של בשר וחלב שחתבה בלפת [לפת הוא דבר המכשיר בבשר וחלב], אם יכול לחתוך עמו אח״כ בצלים שהוא דבר חריף. ובחכמת אדם כתב ד׳שמערעלע׳ הרי הוא כמו לפת, האם נוהגין כן למעשה?

תשובה: לא.

שרץ הנמצא בסיר

שאלה: אדם שמצא שרץ בסיר שבישל עכשיו, ויש בסיר שישים כנגדו, האם יכול להוציא את השרץ מהסיר עם כף [והכף נשאר כשר].

תשובה: הרי זה פגום ומותר.

שאלת המשך: האם איננו חוששים לשיטת הש"ך וכו'?

תשובה: הכל הוי פגום ומותר לכתחילה להוציא את השרץ עם הכף, ואין צריך הגעלה להכף.

טבילה לרשת של תנור

שאלה: בתנור יש רשת שעליו מניחים את התבנית, ולפעמים מניחים עליו ממש את האוכל [ללא תבנית], האם הוא צריך טבילה?

תשובה: כן.

שאלת המשך: ואם בשעה שקונה, דעתו שלא להשתמש ברשת ליתן עליו ממש דברי אוכל, ולא ישמש אלא עם תבניות, האם גם באופן זה צריך טבילה?

תשובה: לא.

בשר שנתעלם מן העין

שאלה: יש היום כזה דבר הנקרא 'צהרון' [בגני ילדים של העיריה] ומביאים לילדים אוכל הכולל גם בשר עוף. וכשנשאר להם מזה, הם מניחים אותו מחוץ לבנין בתוך שקית בלבד [עם קשר, אך ללא הקשר המקורי]. ויש לדון, אם מותר לאוכלו, או שזה נחשב בשר שנתעלם מן העין ואסור? הרב בירר, אם יש שם גויים, ואמר לו, שיש שם רק פועלים.

תשובה: מותר לאכלם.

מזוזה לבית העשוי מפלסטיק

שאלה: בית העשוי מפלסטיק (כתר) ואינו מחובר לקרקע, ואפשר לישן בו, והוא כבד וקשה להזיזו, האם הוא חייב במזוזה?

תשובה: יניח בלי ברכה.

לעבור בין ב' נשים

שאלה: האם אפשר לעבור בין ב' נשים שהם קרובים שלי?

תשובה: אין לעבור, ואפילו בין שתי אחיות.

שאלת המשך: ומה הדין ליישב בין ב' נשים.

תשובה: גם לא ישב ביניהם. [ואפילו אם אשתו בא' מן הצדדים].

הגרב"צ קוק אמר, שהגרי"ש אלישיב היה מתיר לישב בין ב' נשים. [וגם יש תמונה, ובה נראה שהגרי"ש יושב בסמוך לאשתו מצד אחד, והכלה שהיתה בתו - מצד אחר]. ואולם הרב לא חזר בו ממה שאמר.

לעבור בין ב' נשים

שאלה: מה לעשות כאשר הוא צריך לעבור בין ב' נשים?

תשובה: אם הם הולכות אין בזה חשש. וגם יכול לאחוז בציציותיו.

מקום מזוזה במרפסת

שאלה: באיזה מקום צריך לקבוע את המזוזה בדלת שנכנסים דרכה למרפסת [כשאין קירות למרפסת]? הרב שאל: מה עושים במרפסת? וענה השואל: משוחחים ומסתכלים לחוץ וכיו"ב.

תשובה: יקבע בצד ימין כשהוא נכנס מן המרפסת לבית.

מעשרות

שאלה: האם יש צורך לעשר שנית מה שקונים בחנות וכיו"ב עם הכשר טוב?

תשובה: מצד עיקר הדין אין צריך, אך אתה רוצה להיות בטוח, תעשר שנית.

פאות משערות הבאות מהודו

שאלה: יש בלבול בנוגע לפאות הבאות משערות של אנשים מהודו, מה הדין למעשה?

תשובה: הר"ר דב לנדו והר"ר משה שאול קלין אמרו שאין זה תקרובת ע"ז, ואם אתה רוצה לברר את הענין, לך תדבר עמהם.

הפסק באמצע אמירת תהילים

שאלה: האם מותר לאדם להפסיק באמצע שאומר תהלים כדי לדבר עם חבירו?

תשובה: אם אינו מבין מה שהוא קורא - מותר, אבל אם הוא מבין, הרי זה כלומד תורה. [והוסיף: דוד המלך ביקש שיחשב אמירת תהלים כאילו הוא עוסק בנגעים ואהלות].

הפסקה באמצע הלימוד

שאלה: האם מותר לאדם לסגור את הגמ' באמצע לימודו כדי לדבר עם מישהו?

תשובה: רק אם זה לצורך גדול, או לצורך חסד.

שאלת המשך: והאם מותר לומר 'מזל טוב' באמצע לימודו?

תשובה: אם זה באופן כזה, שאם לא יאמר לו הוא יפגע, מותר.

שאלת המשך: אם בא לדבר אתך באמצע הלימוד, ואם לא תפסיק הלימוד הוא יתבייש על שאין אתה עונה לו?

תשובה: כשם שלך אסור להפסיק באמצע הלימוד, כך גם לא אסור להפסיק אותך, ורק לצורך מותר.

ברכת הנכנס לבית המדרש

שאלה: כתוב בשו"ע (או"ח סי' קי ס"ח): "הנכנס לבית המדרש יתפלל: יר"מ ה' אלקינו ואלקי אבותינו שלא אכשל בדבר הלכה" וכו'. ובמשנה ברורה (ס"ק לה) כתב: כתב ט"ז דה"ה מי שיושב ללמוד ביחידות, ובפרט אם הגיע להוראה, צריך להתפלל שלא יטעה בלימוד ובהוראה לומר על טמא טהור ועל אסור מותר, וטוב לומר נוסח אחד קצר כולל הרבה, וזהו יר"מ ה' או"א שתאיר עיני במאור תורתך, והצילנו מכל מכשול וטעות הן בדיני איסור והיתר וכו', עכ"ל.

ויש לדון איזה נוסח עדיף שיאמר, האם את הנוסח דאיתא בשו"ע שמקורו בגמ', או את הנוסח שהביא המשנה ברורה מהט"ז?

תשובה: לומר הנוסח שמביא המשנה ברורה [מהט"ז].

החלפת חיידר

שאלה: אחד ספרדי ששלח את בנו לת"ת "רפאלי", ועתה רוצה הוא להעבירו לת"ת ליטאי [שהוא הולך בדרכו של הגר"ש אוירבאך זצ"ל], כי אומרים שחיידר ליטאי הוא יותר טוב מאשר חיידר ספרדי, האם ראוי שיחליף חיידר?

תשובה: חיידר 'רפאלי' הוא חיידר טוב, ושב ואל תעשה עדיף [ר"ל שלא יחליף חיידר].

זיכוי הרבים בהדפסת שש מצוות תמידיות

שאלה: אחד שרוצה להדפיס את ששת המצוות התמידיות [ללא פסוקים] ולחלקם בשביל זיכוי הרבים, אך הוא מסתפק אם יש לחשוש שאנשים יכניסו את זה לבית הכסא?

תשובה: לפני שהוא מחלקם - יכניס את הדפים בתוך ניילון.

פסקים ע"פ קיצור שו"ע

שאלה: האם יש לפסוק ע"פ קיצור שו"ע?

תשובה: אם אין זה סותר את פסקי המשנה ברורה. [והיום הדפיסו קיצור שו"ע עם פסקי המשנה ברורה - של הרב שליינגר].

מחשבה בצדקה

שאלה: במגבית שנערכה לטובת איזהו מוסד, התבקש אחד לתרום, וחשב לתומו שאין לו כסף בכיסו, ואמר למתרים: אני אתן את כל הכסף שיש אצלי בכיס! ונתן ידו בכיס, ולהפתעתו היה כסף בכיס... האם הוא מחויב ליתן, או שזה טעות והרי הוא פטור?

תשובה: זה טעות, והוא פטור ליתן.

השימוש בכספי מעשר

שאלה: אחד שהוצרך להקדים ולבא לביתו מהישיבה 80 דקות קודם, והיה זה בשביל צורך אשתו. האם יכולה האשה לקחת מונית אליו מכספי מעשר בכדי שלא יבטל 80 דקות אלו מלימודו? ועוד שאלה: אחד שאם יקח מונית יגיע לישיבה יותר מוקדם, האם יכול לשלם את הוצאות המונית מכספי מעשר?

תשובה: לא! אין לדבר סוף, ומעשר הוי לצדקה.

הגרלה מכספי מעשר

שאלה: האם רשאי אדם לשלם על 'כרטיס הגרלה' לטובת מסודות תורה מכספי מעשר?

תשובה: מותר, ואם יגריל - לא.

מעשר מכסף ששלח לו אביו מחו"ל

שאלה: אחד שאביו שלח לו כסף מחו"ל, והפריש מכסף זה מעשר ליתנו לצדקה, [כי לא ידע שאינו מחוייב במעשר], ועדיין לא נתנו לעניים, האם מחוייב ליתן הכסף שהפריש לצדקה?

תשובה: אביו נתן לו את הכסף שאם ישבר לו משקפיים וכיו"ב שיהיה לו לשלם, ואינו מסכים שיתנו לשני, ולכן אינו מחוייב ליתנו לצדקה.

מעשר כספים מדמי פדיון הבן

שאלה: כהן שמקבל כסף בפדיון הבן, האם הוא צריך להפריש מזה מעשר?

תשובה: למה לא?! [בודאי שצריך]. אך תבדוק בספרים לראות מה הם כותבים על זה, כי אינני בקי בהם.

מעשר כספים

שאלה: אדם שנתן צדקה ולא חשב שזה יהיה ממעשר כספים, האם אח"כ הוא יכול לחשב זה מחשבון המעשר כספים שלו?

תשובה: כן.

שאלה: אדם שקיבל כסף בצמצום לפרנסתו, ואם יתן מעשר לא יהיה לו בשביל לגמור את החודש [ללא חובות], האם עליו ליתן מעשר?

תשובה: לא. ואפשר שיתן כשיעור שעני נותן.

ענייני השבת אבידה

שאלה: בסיום הש"ס שנערך לאחד מבני הישיבה בשטיבלאך, מצא אחד עט, ותלה מודעה בישיבה על השבת אבידה לעט שמצא. ובא אליו בחור ירא שמים ואמר לו שאבד לו עט, אבל אין לו בו סימנים, האם צריך הוא להשיבו לו?

תשובה: אם יש לו טביעות עין והוא ת"ח - יתן לו, אבל אם אין לו טביעות עין, יתן לו רק לבינתיים, ואם לאחר זמן יבא אחר ויתן בזה סימנים, יתנו לשני.

שאלה: אחד שיש לו דירה שהוא משכירה לשבתות ולימים וכיו"ב, ומצא שם גרביים של אשה, דבר שאנשים לא יחזרו בשביל זה. והתקשר לאלו ששכרו את הדירה אחרונים, ואמרו שאין זה שלהם, האם יש לי לעשות עוד דבר?

תשובה: לא.

שאלה: אחד מצא מוצץ בביתו שהילד הביא מהגינה, מה עליו לעשות?

תשובה: יזרקו בפח.

מצא מכשיר ובו שירים

שאלה: אחד מצא מכשיר ובו שירי נשים, האם צריך להשיבו?

תשובה: אם יש בו שירים האסורים בשמיעה, יזרקנו לפח הזבל. ואטו אחד שמצא חזיר יחזירנו לבעליו?! אך אם השירים כשירים, יחזיר.

סגולה למציאת אבידה

שאלה: יש סגולה למציאת אבידה, לומר מאמר חז"ל "הכל בחזקת סומין" וכו'. האם כך היה נהוג גם בבית אביך?

תשובה: בבית אבי לא, אבל בבית חמי (הרב אלישיב) כן.

שידוכים

באחד מספרי החפץ חיים הודפסו פסקים [שלא מהח"ח], ואיתא שם, אודות בחור א' שבצעירותו יצא מדעתו (השתגע), ועכשיו כבר ד' שנים שהוא בסדר גמור, ובא לגיל השידוכים, האם צריך לגלות דבר זה לצד השני? והובא שם בשם הסטייפלער זצ"ל שאמר, שאם הבחור הניח תפילין כל יום, גם באותם ימים שיצא מדעתו, דאז א"צ לגלות לצד השני מכל זה.

שאלה: האם אפשר לסמוך על זה הלכה למעשה?

תשובה: שאלה כזו צריכים לשאול אדם גדול [וללא שאלתו לאדם גדול, לא יסמוך על מעשה זה].

שאלה: אחד שנכנס לפרק שידוכים, והוא מקפיד שאשתו לא תלבש פאה ששערה בא מהודו, האם עליו לומר זאת קודם שגומר את השידוך?

תשובה: אם כשיאמר קודם, הם יאמרו שהוא מדי 'פרום' בשבילם, אז יאמר אח"כ.

שאלה: יש לבחור א' שתי הצעות: א] שנראה לו שיותר מתאים אבל אינם רוצים לגור בארץ ישראל, ב] פחות מתאים, אבל מסכימים לגור בארץ ישראל, איזה מהם כדאי?

תשובה: הדבר הראשון הוא שהשידוך יהיה טוב וראוי, ורק אח"כ דנים על המגורים בארץ ישראל. ושאל השואל, האם כדאי לגור בארץ ישראל? והשיב הרב: פאר וואס

נישט?! והסביר השואל, כי יש טוענים שבארץ ישראל קשה הפרנסה.

תשובה: לכולם יש פרנסה, לכולם יש אוכל לשבת וכו'. אולי 'גביר' הוא לא יהיה כאן בארץ ישראל, אבל פרנסה יש לכולם.

שאלה: מה צריך הבחור לחפש שיהיה אצל הכלה?

תשובה: שתהיה בעלת מדות טובות, ושתרצה שבעלה ישב וילמד, דהיינו שיהיה לה אהבת תורה ויראת שמים.

שמחת חתן

שאלה: אחד שבא לחתונה בשביל אביו של החתן וכיו"ב, ולא בשביל החתן, האם הוא עובר בחמשה קולות שלא שימח את החתן?

תשובה: אינו עובר. [ולאחר משא ומתן ארוך, אמר הרב שיעשה רקידה לפני החתן. והשואל לא היה ברור לו, מה היא דעת הרב. ושאל את הגרב"צ קוק שהיה שם, ואמר לו: "דער רב האט גילאכט פון די שאלה". כלומר בודאי שזה בסדר].

לשון הרע

שאלה: אדם חשוב הזמין אותי לסעודה אצלו, אבל הוא מדבר לשון הרע, מה עלי לעשות?

תשובה [לאחר משא ומתן ארוך]: החפץ חיים היה אומר, לא להשיב על דבריו ולא להאמין למה שהוא מדבר.

השכרת דירה למי שאינו שומר תורה ומצוות

שאלה: האם מותר לאדם להשכיר דירתו לאחד שאינו שומר תורה ומצוות?

תשובה: מצד מסייע לידי עוברי עבירה א"צ להחמיר ומותר להשכיר להם.

שאלת המשך: ומה לגבי מזוזה, שבודאי אינם קובעים מזוזה שם?

תשובה: חיוב מזוזה הוא על השוכר ולא על המשכיר.

כבוד ספרים

שאלה: אחד שרואה את חבירו שמניח את אצילי ידיו על הגמרא, האם כדאי שיאמר לו שלא יעשה כן?

תשובה: אינו צריך, דכיון ששנה הותרה לו.

קנה צורת אדם

שאלה: הקונה בובה (doll) שיש בה צורת אדם, האם צריך לחתוך את האף?

תשובה: כך אמר הרב אלישיב.

לימוד עניני אבילות

שאלה: אחד שלומד מס' ברכות בפ"ג, שבו עניני אבילות, האם יש לחוש לשמועה שיש שאין ראוי ללמוד דברים הנוהגים לאבלים?

תשובה: ניין, ניין !! וואס היסט נישט לערנען? וואס היסט נישט לערנען? והוסיף משהו לענין אנשים גדולים [לא שמעתי ברור], ואמר: אנחנו אנשים קטנים.

שהחיינו בברית מילה לבן חו"ל

בן חו"ל שעושה מילה בארץ ישראל, האם עליו לברך שהחיינו כמנהג ארץ ישראל, או כיון שהוא בן חו"ל, וגם דעתו לחזור לחו"ל, אינו מברך שהחיינו וכמנהג חו"ל?

תשובה: יברך שהחיינו.

נשים בקשירת נעליים

שאלה: האם נשים צריכות להקפיד לקשור תחילה נעל שמאל ואח"כ ימין?

תשובה: לא.

טעה בברכת המפיל

שאלה: בירך ברכת 'המפיל' וטעה ואמר "יה"ר מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו - בלשון רבים, במקום לאומרו בלשון יחיד - אלוקי ואלקי אבותי. האם עליו לסיים בלשון רבים?

תשובה: אין זה נקרא שינוי, ויסיים כרגיל.

סיום מסכת ששמע בטייפ

שאלה: אחד שלמד מס' ברכות וסיימו, ואח"כ שמע שיעורים על המס' בטייפ, האם צריך עוד פעם לעשות סיום?

תשובה: אין לעשות סיום על מה ששמע בטייפ, שאף שיש בזה מצוה אבל אין בזה מעשה.

אמירת תהלים לצד ירושלים

שאלה: אחד היה עם מנין בבית הקברות (בעת יארצייט), ואדם חשוב אמר שיאמרו את התהלים לכיוון ירושלים, האם אכן יש צורך ומעלה בזה?

תשובה: בתפילה [ואפילו אם אינה באמצע שמו"ע] יש ענין, אבל לומר תהלים כך, אין בזה מעלה.

בחור שרוצה לעזוב הישיבה באמצע הזמן

שאלה: בחור בן כ' שנה בא עם אביו אל הרב, ושאלתו בפיו, בני בחור טוב ולומד טוב, אבל רוצה הוא לעזוב את הישיבה שבו הוא לומד, כי אין המצב שם טוב בשבילו, האם זה בסדר שיעזוב באמצע הזמן [היה זה בליל א' של שלושת ימי הגבלה]?

תשובה לאחר משא ומתן ארוך: הרגשה שלי, שאין עוזבים ישיבה באמצע הזמן, ומחמת כמה טעמים: א] יש ענין של הכרת הטוב, ב] יש יכול לעשות רפיון בישיבה. [וכמדומני שהרב אמר, שאם אין קפידה מצד הראש ישיבה - יכול לילך באמצע הזמן, כי חייך קודמים]. אבל שב ואל תעשה עדיף.

מקח וממכר

שאלה: אחד קנה מזגן באיזה חנות, ושאל את המוכר אם יש לו אחד שיוכל להתקין את זה בביתו. אמר לו המוכר שיש לו משהו כזה, והמליץ עליו, וזה עולה 700 ש"ח. הקונה התקשר לאותו אחד, ואותו בא לביתו והתקין את המזגן, ואמר לו שישלם לו רק 600 ש"ח, וה-800 ש"ח היתרים הם בשביל התיווך של המוכר, ואני לא מקבל ממך ולא נותן לו [וכל זה אמר המתקין ללא ידיעת המוכר]. האם על הלוקח לילך למוכר ולשלם לו את ה - 800 ש"ח.

תשובה: העסק על ה-800 ש"ח הוא בין המוכר למתקין, ואין זה עסק שלך.

נגיעת אשה בבנים לצורך טיפול

שאלה: אשה שעובדת עם ילדים מסכנים, וצריך למרוח על ראשיהם ואזניהם משחה, ויש ביניהם גם בנים, עד איזה גיל מותר לה לגעת בהם לעשות כן?

תשובה: עד גיל 9 שנים.

שאלת המשך: האם היא צריכה לעבוד אם כפפות?

תשובה: לא.

שקר מפני דרכי שלום

שאלה: אדם שגר בארץ ישראל, ומשפחתו בחו״ל, והוא שב לביתו למשל בעוד ב׳ חדשים. האם הוא יכול לומר לאח שלו, אני לא יכול לשהות ולראות אותך, ובאמת הוא כן יכול לשהות ולראות אותו, אלא שמשקר לו מפני דרכי שלום, האם זה מותר?

תשובה: כן, אם יש לו תועלת מזה [ומותר לשקר מפני דרכי שלום].

דירת שותפין

שאלה: אחד שנכנס לדירת בחורי ישיבה בני חו״ל, וביקש מאחד מהם רשות להשתמש בשירותים או לקחת טישו וכיו״ב ששייך לכלל הבחורים המתגוררים שם, האם זה מספיק, או שצריך לבקש רשות מכולם?

תשובה: מספיק לשאול בחור אחד.

רבי שמאי קהת הכהן גרוס
דומ"ץ מחזיקי הדת
מח"ס שו"ת שבט הקהתי

שאלות ותשובות קצרות מאת הגאון הגדול רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א דומ"ץ מחזיקי הדת ומח"ס שבט הקהתי

נכתב ונערך על ידי הגה"צ רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט"א מח"ס אהל יעקב

להכניס טאבאק בטישו בשבת

א) שאלה: בשבת קודש האם מותר להכניס טאבאק בתוך טישו בכוונה להריח את הטישו במשך השבת, או שיש בזה חשש מוליד ריח?

תשובה: עי' רמ"א הל' יום כיפור סימן תרי"ג בשער הציון שאסור.

דלת הזזה לענין דופן לסוכה

ב) שאלה: מי שיש לו מרפסת ששם בונה סוכה, ולפתח למרפסת יש דלת הזזה, אם המרפסת בנויה באופן שיש לו רק ב' דפנות כשרות ביחד עם הדלת שהוא יהיה השלשי, ויהיה חייב שהדלת תהיה סגורה בשעה שמניחים את הסכך? כמ"ש הרמ"א שאין להעמיד את הסכך לפני הדפנות?

תשובה: אין חשש.

חשש בונה בדלת הזזה

א) שאלה: בענין הנ"ל בשבת וביום טוב האם יש איסור לפתוח ולסגור את הדלת הזזה שעל ידי כך מכשרת ונפסלת את הסוכה?

תשובה: אין חשש כבר כתבתי בשבט הקהתי.

עבר ליד לויה יותר מד' אמות אם נטול ידיו

ב) שאלה: מי שעבר ליד לויה ועמד חוץ מארבע אמות מהמת, האם נוהגים ליטול ידים לפני שנכנס לביתו או לבית הכנסת, או שרק בתוך ד' אמות מהמת מחייב נטילה?

תשובה: הפרמ"ג מסתפק מובא במ"ב.

ארון קדוש בבית פרטי אם מותר לישן על גביו

ג) שאלה: אחד שיש לו ארון קודש בביתו עבור הספר תורה שכתב ולא משאיר את זה בבית הכנסת מחשש גניבה, האם מותר לו להשאיר את זה בביתו במשך השנה, ולישן על גביו מסברא שרק בבית הכנסת יש קפידא ולא בבית, או שאין אומרים סברא כזו בכלל, וממילא יש להחמיר בכה"ג?

תשובה: בפסקי תשובות מביא הך סברה.

לנסוע לנופש במקום שאין מנין

ד) שאלה: בימי חופשה כשצריכים את הנופש הרבה, האם מותר לצאת לנופש במקום שאין שם מנין, ובפרט אחד שהוא מתפלל תמיד עם הנץ?

תשובה: רק כשאי אפשר למצוא וצריך לנופש, יחפש מקום שיש מנין אם אבל

מקפיד להתפלל עם הנ״ץ יכול להתפלל יחיד אם אין לו מנין כמ״ש בביאור הלכה.

כביסה על ידי גויים בשבת בישיבה גדולה

ה) שאלה: ישיבה גדולה שהעובדים זרים לא יכולים לכבס את בגדיהם אלא בימי שבת כיון שמשך השבוע הבחורים תופסים את המכונות, האם מותר לתת לעובדים זרים לכבס בגדיהם במכונות כביסה בשבת בישיבה?

תשובה: אסור.

מעונות הקיץ מתי היחידים נגררים אחרי הציבור לענין קבלת שבת

ו) שאלה: בחו״ל יש במעונות הקיץ מקומות שמתפללים בליל שבת מוקדם, ויש שואלים אם היחדים משובעים לקבל שבת בזמן התפילה שלהם המקודם כשאין שם מנין אחר בזמן כניסת שבת? וכן מה הדין לגבי אחד שהוא אורח במקום הנ״ל האם הוא נגרר אחרי הציבור?

תשובה: הוא נגרר ויש להתפלל עם הציבור.

בן ספרד בכולל אשכנזי לומר וידוי וי״ג מידות במנחה

ז) שאלה: בן ספרד שמתפלל אצל בני אשכנז ונוהג כמו הפוסקים שס״ל לומר הוידוי וכו׳ כמו שנוהגים הספרדים והחסידים האם יכול לומר את הוידוי ואת הי״ג מדות האם יש לחוש ללא תתגודדו כשהוא נמצא בכולל אשכנז שמתפלל מנחה בכולל?

תשובה: אם אינו ניכר היטב אין חשש.

ליישר ספרים מבית הדפוס בתוך החבילות

ח) שאלה: האם ספרים שמגיעים מבית הדפוס הפוכים בתוך הניירות יש חיוב לסדרם וליישרם?

תשובה: יש להקפיד.

ברכת מעין שבע במלון

ט) שאלה: מי שנמצא לא בירושלים מה המנהג כשנוסעים למלון או אולם לסעודת שבת האם אומרים ברכת מעין שבע?

תשובה: אומרים.

קיפול עלונים בשבת

י) שאלה: עלונים שמוציאים לאור כל שבוע לכבוד שבת, האם מותר לעשות קיפול ראשון בהם בשבת?

תשובה: מותר.

לקחת הלואה לבין הזמנים כשלא יודע אם יכול להחזירו

יא) שאלה: אברך שצריך כסף עבור נופש לבין הזמנים שואל אם מותר לו לקחת הלואה מחבר אם אינו יודע אם יהיה לו אפשרות להחזיר את החוב בזמן הפרעון?

תשובה: לא יקח עי׳ בבעל הטורים משפטים עה״פ אם כסף תלוה.

אשה נשבע לבעלה שלא תביא עוד ילדים

יב) שאלה: אשה שכעסה על בעלה ואמרה לה בזה הלשון ״אני נשבע לך שאני לא יביא אתך יותר ילדים״ וכעת מתחרטת על זה, ואמרה כך רק לאיים על בעלה, מה עליה לעשות עכשיו מבחינת התרה וכדומה?

תשובה: השבועה לא חל אבל טוב להתיר או שהבעל יפר.

אמצע שבע ברכות הבחינה הכלה שהטבעת לא שלה

יג) שאלה: מעשה שהיה בשבע ברכות שהבחין הכלה שהיא קבלה טבעת אחרת ממה שהיא בחרה בחנות, כי המוכרת הביאה לה טבעת אחרת ממה שהיא בחרה וממילא החתן הביא לה בחופה את הטבעת שלא בחרה בה הכלה, האם צריכים לעשות קידושין שנית בשבת בפני עדים?

תשובה: מדינא מותר ואין צריך, והארכתי בת' אבל טוב לקדש עוד הפעם.

תענית לחתן וכלה שמתחתנים יום אחרי תענית ציבור

יד) שאלה: חתן וכלה שיש להם חתונה יום אחרי תענית, האם פטורים מלצום כיון שקשה לצום יומיים?

תשובה: כן.

גדר השתתפות בחתונה של חבירו שכרוך בזמן רב

טו) שאלה: חבר שמתחתן בעיר אחרת, וכדי להשתתף בחתונה ולקיים מצות שמחת חתן וכלה, צריכים לבטל מזמן לימוד, ויש לעיין האם מותר לבטל תורה כדי לקיים מצות שמחת חתן וכלה? ועוד האם חייבים לנסוע לעיר אחרת במקרה שמותר לבטל תורה כדי לקיים את המצוה לשמח חתן, או כיון שהוא בעיר אחרת פטור מלנסוע?

תשובה: תלוי בכמה דברים ואי אפשר למסור, רק בעל פה.

בני ספרדים אם מקפידים לצאת יחידי לחתן בשבעת ימי המשתה

טז) שאלה: לגבי הדין של חתן צריך שומר בשבעת ימי המשתה, ידוע שהרמב"ם ושו"ע לא הביאו את הענין לקחת שומר ואיסור לצאת יחידי, לכן מה צריך להורות לספרדי אם מותר לו ללכת לבית הכנסת לבד בשבעת ימי המשתה?

תשובה: מותר בפרט ברחוב ששכיחי רבים ובפרט ביום.

לבו גס בה בחמותו

יז) שאלה: בדיני יחוד, אם חמותו נחשבת בכלל "לבו גס בה או לא?

ומה הדין לגבי גיסתו אם היא נחשבת כלבו גס בה לגבי דיני יחוד?

תשובה: נחשב ללבו גס בה רוב פעמים.

בעלי תשובה שמתחתנים אחרי שגרו ביחד

יח) שאלה: בעלי תשובה שגרו ביחד שנים רבות, ובס"ד חזרו בתשובה ורוצים להתחתן על פי הלכה, האם היא צריכה לחשוש לדם חימוד?

תשובה: מחלוקת יש להחמיר.

ומה הדין לגבי ז' נקיים אחרי בעילת מצוה שהרי היא בעולה, האם היא צריכה להמתין?

תשובה: יש לברר אם לא נשאר בתולים אצל האחות.

וכן מה הדין לגבי שבע ברכות האם מותר להם לברך ז' ברכות לז' ימים כדי שההורים לא יתביישו [במקרה שהם מתביישים אם לא עושים כמו כל זוג]?

תשובה: להתייעת עם חכם המדריך, עי' תשובות והנהגות דמיקל.

הלומד בכולל בין הזמנים לקבל מילגה בב' מקומות

יט) שאלה: מי שלומד בכולל בין הזמנים, האם מותר לקבל תשלום עבור עוד כולל בין הזמנים, כגון שכולל א' מקפיד לשבת

בבית מדרש מסיום והשני לא מקפידים, רק הקפידו על שעות לימוד, האם אפשר לחשב השעות לימוד באותו זמן שמקבל תשלום עבור הכוללים ביחד?

תשובה: יכול ליקח כמה פעמים.

שביעית בבנין מגורים שעובדים את הגינה

כ) שאלה: מה יעשה אחד שיש לו דירה בבנין במקום חילוני ושם בבנין עובדים את הגינה בשביעית, איך ישלם וועד הבית, האם יפקיר את החלק שלו, או שיחשוב שכל הכסף של וועד הבית עבור מלאכות המותרות או חשמל ומעלית וכדומה?

תשובה: הפקר לבד לא פתרון שהרי משלם עבור שעובדים אלא יאמר דהתשלום הוא רק עבור מה שמותר לעשות.

קישקע עטוף בנייר כסף בתוך טשונלט אם דינו כאפיה או בישול לענין הפרשת חלה

כא) שאלה: קישקע שהוא עטוף בנייר כסף ויש בו שיעור שחייב בחלה, והכניסו אותו בתוך הטשולנט האם דינו כבישול או באפיה, נפק"מ לענין חיוב הפרשת חלה?

תשובה: לכאורה דינו כבישול.

להוריד מזוזה מבית ארחה שקבע מגמ"ח

כב) שאלה: אחד שקבע מזוזה של גמ"ח בבית ארחה או בבית ששכר, וכעת הוא יוצא מהדירה, האם מותר לו להוריד את המזוזות של הגמ"ח ולהחזיר אותם לבעל הגמ"ח מתי שהוא יוצא מהדירה כיון שהם שייכים לבעל הגמ"ח או שאסור להוריד את המזוזות גם בכה"ג?

תשובה: אסור להוריד.

להכנס למסעדה לא כשרה לקנות שתיה או להשתמש עם בית הכסא

כג) שאלה: אחד שנמצא במקום שאין שם מסעדה או חנות כשרה, או שהוא כשר ורוב אנשים לא סומכים על ההכשר, האם מותר לו להכנס לתוכו לצורך שימוש של הבית הכסא, שמא יש לתלות שהוא לא אוכל בכלל, רק עושה צרכיו, או שיש לחוש למראית עין בכה"ג?

תשובה: אם מפורסם שיש שם בית הכסא מותר.

להשכיר דירה לגוי ספק עובד ע"ז

כד) שאלה: נשאלתי מאברך שיש לו דירה להשכרה ריקה במקום מעורב עם גוים ויהודים כאן בארץ ישראל, האם מותר לו להשכיר את הדירה שלו על הצד שיש ספק אם הוא יכניס לתוכו ע"ז, שמא ניתן להקל יותר מאחר וחסר לו מזה פרנסה במשך שנה ארוכה?

תשובה: מותר כיון דהיום כמעט ואין עבודה זרה שעובדים.

להשכיר דירה למחללי שבת

כה) שאלה: עוד נשאלתי בזמנינו בארץ ישראל האם מותר להשכיר דירתו למחללי שבת ועוברי עבירה, כגון שכבר ניסה הרבה זמן למצוא שוכר ולא מצא?

תשובה: מותר כ"כ הפוסקים.

יחוד אבא עם ב' קטנות

כו) שאלה: נשאלתי מאבא שבתו עושת חגיגת בת מצוה בביתם ומגיע לאכול סעודה עם כמה קרובי משפחה, כשהיא היתה בת 10 היא הקליטה שיר, והיום שהיא כמעט בת 12 והם עושים סעודה, ומראים שם מצגת

ביחד עם השיר שהיא הקליטה, האם מותר לאורחים הקרובים להיות שם למרות שיש קול שלה בגיל שאולי על פי דין היה מותר לשמוע, ובפרט לפי מה שכתב בשו"ת אגרות משה עד גיל בת מצוה. כלומר לשמוע קול אשה של קטנה בזמן שהיא עצמה גדולה?

תשובה: לכאורה הוא מותר אם אין הבת שמה.

אברכים רשמו לדתות ונאבד פרטים שלהם

כז) שאלה: המקרה: נשאלתי על ידי כולל א' שנכנס לתוכו כמה אברכים חדשים, הם רצו להרשם לדתות לקבל כמה מאות שקלים כל חודש, עבר כבר חודשים, ולא קיבלו כלום, שאלו בעל המוסד, והוא אמר, אוי סליחה הדפים שכתבתם את המידע שלכם כגון חשבון מספר בנק וכדומה נאבדו לי בביתי, וממילא אני צריך שאתם תכתבו שוב את המספר חשבון-אבל כעת רק תוכלו להכנס לקבל דתות בחודש אלול, זאת אומר שכל זמן הקיץ לא יקבלו כלום.

עכשיו האברכים שואלים עם מי הצדק, האם יש להם טענה לקבל כסף מהם על זה שנאבד מהם הטפסים כדי למלאות המידע שלהם, או שמא אין להם טענה וצריכים לסבול את הסבל שהוא בעיקרן מגיע להפסד של כמה אלפי שקלים. דרך אגב הבעל מוסד מודה במאה אחוז שהוא פשע ואיבד את הטפסים.

תשובה: לכ' מחויבים לשלם. עכ"פ חייב לפצות.

כיסוי מראות בבית שאבל רק יושן שם

כח) שאלה: אחד שהוא אבל ל"ע ויושב שבעה בבית א' ויושן בבית א' האם באותו בית שישן צריך לכסות את המראות, כגון בחדר שבו יושן וכדומה?

תשובה: העיקר טעם שלא יראה לשמש א"כ כ"ש בחדר שינה.

בדיקה בבגד צבוע מה הדין

כט) שאלה: נשאלתי מאשה שעשתה בדיקה עם בגד צבוע ורואה משהו על הבגד, ולא ניכר שהוא דם, מה הדין?

תשובה: יש לבדוק עוד הפעם.

בורקס שחיממו עם בורקס בשרי אם מותר לאכול עם חלב

ל) שאלה: מאפיה שמחמם בורקסים חלבי ביחד עם בורקס פרווה באותו תנור, האם מותר לאכול את הבורקס הפרווה עם בשר?

תשובה: מדינא מותר.

וופלה עם שוקולד איזה ברכה מברכים

לא) שאלה: שוקולד שיש בתוכו שברי עוגיות איזה ברכה מברכים עליו, שהכל או מזונות, וכן מה הברכה שמברכים על וופלה או ביסקויט שמכוסה בשוקולד עבה?

תשובה: יש ספק מה עיקר ומה טפל כנראה לברך על כל אחד ואחד בפני עצמו ולפטרן.

יולדת בבית חולים אחרי לידה ואין שם אלא היתר מכירה

לב) שאלה: יולדת שנמצאת בבית חולים כמה ימים אחרי הלידה כמו שרגיל בס"ד לנשים בריאים שנשארים כמה ימים, אם אין לבית חולים אלא ירקות מהיתר מכירה האם מותר לה לאכול מזה, או הבעל חייב להביא לה אוכל?

תשובה: אם קשה להביא, יש להקל.

קטן שרוצה לישא את כפיו בימי השבעה

לג) שאלה: קטן אבל בתוך השבעה שהוא כהן האם הוא יכול לעשות נשיאת כפים בבית האבלים?

תשובה: קטן בלאו הכי אינו נושא כפיו.

שלחו בשר מוכן במזוודה שעבר בדיקת בטחון בשדה התעופה

לד) שאלה: בחור שהגיע מחו"ל ואמא שלו הכין לו בשר עם תיבול חרדל וכו', היא עטפה אותו בשקית פלסטיק, ובדרך בשדה התעופה הוא עבר בביטחון וראה אח"כ שהם פתחו המזוודה שלו ומצא את החתיכה אח"כ בתוך השקית, האם אפשר לסמוך על טביעת עין שרואה חרדל בחתיכת הבשר וממילא אין חשש החלפה?

תשובה: אפשר לסמוך.

הפרדת גזר ואפונה ולאכול אותם בנפרד מיד

לה) שאלה: מי שיש לו על צלחת לפניו גזר ואפונה חתיכות קטנות מהם, הוא לא אוהב לאכול אותם ביחד, ולכן רוצה לדעת אם מותר לו להפריד אותם א' מהשני או אפילו על ב' צלחות, ומיד יאכל אותם אח"כ כל אחד בנפרד, או שיש בזה משום איסור בורר בשבת?

תשובה: יש להקל.

מזוזה בתוך השפופרת ואינו סגור מלמעלה

לו) שאלה: מזוזה שהכניסו לתוך שפופרת פלסטיק או זכוכית ויש בו פקק למעלה ולמטה כדי להחזיק אותו בפנים יש פקק. אם יצא פקק בחלק העליון אבל יש פקק בחלק התחתון, האם המזוזה כשרה ונחשב כקבועה כדין, או שיש חסרון בזה שאין פקק שמכסה את ראש השפופרת?

תשובה: יצא דנקרא דמחובר טוב.

קיבל בקבוק יין של היתר מכירה מה עושים

לז) שאלה: מי שקיבל בקבוק יין של היתר מכירה, האם מותר לו לשתות את זה, ומה הטעם?

תשובה: יש ליתן למי שאינו מקפיד על היתר מכירה.

בעל הבית מאר"י ופועל בחו"ל לענין בל תלין

לח) שאלה: מי שגר בחו"ל ושכר פועל שעושה עבודה בשבילו בארץ ישראל, איך דנים מצד בל תלין, האם אזלינן בתר מקום בעל הבית או בתר מקום הפועל?

תשובה: בפשטות במקום שהפועל הוא נמצא, עי' בשו"ת שבט הלוי.

בל תלין בחשבון חשמל

לט) שאלה: האם עוברים על בל תלין בתשלום לחברת חשמל או קוי טלפון וכדומה, ומה הטעם בזה?

תשובה: אינו עובר.

בדיקת ראשון או שביעי בשעת הדחק

מ) שאלה: זוג שאין להם עדיין ילדים, והאשה עשתה בדיקת יום ראשון ושכחה לבדוק כל הימים כולל יום שביעי, האם היא יכולה לטבול במקוה אם קבע עם בעלה ללכת לנופש יום אחרי הטבילה ויודעים שיגרום ביניהם חשש בשלום בית שלהם אם היא תצטרך להמתין עוד שבוע עד שיכולה לטבול?

תשובה: יש להקל אם הלכה בבגד סמוך לגוף צמוד.

רבי חיים יוסף דוד וויים
ראב"ד אנטווערפען
מח"ס שו"ת ויען דוד

לעשות בדיקת קאראנ"א בערב שבת

לכבוד ידידי הה"ג מה"ר גמליאל ראבינאוויץ שליט"א, בעמח"ם גם אני אודך ועוד ספרים

אחדש"ה,

אם מותר לעשות בדיקה של מחלת הקאראנ"א בערב שבת, שיש חשש שיעבדו על זה בשבת קודש.

א

תשובה: זה ברור, (כשלא ביקש שיעשו בשבת), דאין כאן שאלה של לפני עור, הואיל ויכולים לעשות בחול, ולית כאן תרי עברי דנהרא, והשאלה בספק מסייע ידי עוברי עבירה.

ז"ל הש"ך (יו"ד סימן קנ"א סק"ה), היינו דוקא בתרי עברי דנהרא, ויש מחמירים וסוברים דמ"מ איסור מדרבנן איכא אפילו לא הוי כמו תרי עברי דנהרא וכו', משא"כ בעכו"ם וישראל מומר שאינו חייב להפרישו וכו' עכ"ל.

ובדגול מרבבה כתב וז"ל, הא ודאי שישראל מומר אע"פ שחטא ישראל הוא, וא"כ מה בינו לשאר ישראל לענין להפרישו מעבירה, אבל נלע"ד כוונת הש"ך, דאף בישראל אין מצווים להפרישו, כי אם כשעובר בשוגג וכו', אבל בישראל דרוצה לעבור במזיד על איזה עבירה, אפילו אינו מומר גמור, אין ישראל אחר מצווה להפרישו לדעת הש"ך וכו' עכ"ל.

והנה בשו"ת אבני נזר (חיו"ד סימן קכ"ו) קיים דברי הש"ך ועיי"ש, אולם י"ל דזה נאמר במומר ממש, משא"כ באותן שהן בכלל תינוק שנשבה.

ב

ומקודם יש לדון באותן שעובדים שם, הגם שיודעים שהוא שבת, אם יודעים שבעבודתם מחללים את השבת, ויתכן שיודעים שעושים מלאכה בשבת.

אך באבני נזר (שם) הקשה על הדגול מרבבה, דמצינו במזיד שהחיוב להפרישו, בכהן שנשא גרושה, ובמצות עשה דמכין עד שתצא נפשו, ומסתמא ה"ה בל"ת ע"כ, הנה בכהן יש גזירת הכתוב מקרא דוקדשתו, ובמצות ל"ת אין הכרח, דלשון הגמרא (כתובות דף פ"ו ע"א) בד"א במצות ל"ת אבל במ"ע מכין אותו עד שתצא נפשו, וש"מ דיש נ"מ בין עשה ללא תעשה, (הגם דבד"א קאי אל"ט מלקות).

ועכ"פ פשוט דמצות תוכחה איכא, כשיש סיכוי שישמע, ועיין מש"כ (בח"א סימן צ"ג) בזה.

אך יש לעיין אם יש במלאכתם איסור דאורייתא, וכדלהלן.

ג

בפמ"ג (סימן קס"ג א"א סק"ב) מספקא ליה, אם יש איסור מסייע באיסורי דרבנן, ונוטה להקל, ובשדי חמד (מערכת המ"ם כלל מ"א) הביא בזה פלוגתא, ובשם ספר גנזי יוסף (פתיחה כוללת ח"ד ס"ק נ"ד) ועוד פוסקים לאיסור, ולע"ד שם מיירי במסייע בעצם האיסור, משא"כ בנד"ד, שו"ר שכ"כ בשו"ת יד יצחק (ח"ג סימן צ"ה ד"ה ומ"ש כ"ת), וכבר הבאתי (בח"י סימן קכ"ז אות ה') הסוברים דהממציא לא חשיב מסייע.

והנה בספק אם יעשו בשבת, (דהגם שדרכם לסנן וכו' תומ"י, כשיש שהות ביום עש"ק, אין שום הכרח שיעשו בש"ק), ובשו"ת יד יצחק (שם ד"ה עוד) דן בזה, וכתב (בד"ה ולדינא) בספק, דיש לצרף שיטת הסוברים דבכה"ג ליכא איסורא כלל, ובנד"ד הוי ספק השקול.

ואמנם שם צירף הסוברים (בכתב שלנו), שלא יעשה איסור דאורייתא, ואולי במלאכתם בנד"ד יש איסורי דאורייתא, והוי ספק חסרון ידיעה, ולא נחשב לספק, דאפשר לברורי, אך שם ביד יצחק מיירי בשבת גופא, משא"כ לפני שבת, ועיין מש"כ (בח"א סימן מ"ג אות ד'), דיש מחלקים בין אם האיסור נעשה מיד, ושבשו"ת אבני צדק (חיו"ד סימן ס"ו) דס"ל דאין נ"מ בזה, מ"מ כתב, דבספק אם יעשו איסור כלל ליכא איסורא, עיי"ש באורך.

ומש"כ במג"א (סימן שמ"ז סק"ד) דאסור להשאיל כלי מלאכה אם חשוד לעשות מלאכה בשבת, נד"ד קיל, דאם יעשו בערב שבת, שוב לא יחללו שבת בחפצו כלל, משא"כ בכלי מלאכה, שיוכל לעבוד לפני שבת ובשבת, גם בכלי מלאכה הכלי עושה המלאכה, משא"כ בנד"ד שהמלאכה נעשית בדם, לא על ידו, היעלה על דעת דאסור ליתן מאכל למומר דאולי יעבור על איסור בורר.

ויצא הדבר בהיתר.

היוצא לנו מהנ"ל: כשיש שהות שיוכלו לעבדו לפני ש"ק מותר, ולכתחלה יבקש מהם שלא יעשו בשבת.

והנני דוש"ת וכט"ס
חיים יוסף דוד ווייס

רבי יעקב אפרים הכהן פארכהיימער
דומ"ץ בית מדרש גבוה לייקווד
מח"ס שו"ת אורח יעקב

שאלות ותשובות קצרות בענינים שונים

נכתב ונערך על ידי הגה"צ רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט"א מח"ס אהל יעקב

חשש בורר בפח שמיטה

א) שאלה: בשבת קודש בשנת השמיטה כשיש פח שמיטה, האם מותר לברור קליפות שיש בהם קדושת שביעית מדברים אחרים שאין בהם קדושת שביעית, כדי להכניס אותם בפח שמיטה?

תשובה: מסברא נראה להתיר דהוי בורר פסולת מתוך פסולת, דהפמ"ג מתיר, אמנם יש לשאול את המורה הוראה בארץ ישראל.

חשש בורר במזלג מעורב בפח אשפה

ב) שאלה: נשאלתי מאחד שמצא מזלג מכסף שבטעות אספו אותו ביחד עם הניילון אחרי סעודת שבת וכעת בתוך הפח אשפה, והוא עצמו קצת ניכר דרך הניילון שלא הוי מעורב, האם במקרה שאחד אין לו מה להשתמש עם המזלג שימוש רגיל, יכול בכה"ג לסמוך שעצם הצלת המזלג נחשב לאלתר, או אם לא, לסמוך על שריית הכלי במים מליכלוך שזה נחשב "שימוש" לענין זה?

תשובה: אין זה השתמשות.

גילוח שער האף לגבר

ג) שאלה: איש שיש לו שערות שצמחו על האף, האם מותר להוריד אותם עם לייזר?

תשובה: אם נראה כמום מותר.

גילוח שער האוזן לגבר

ד) שאלה: ומה הדין עם שערות שגודלים על האוזן אם מותר להסיר אותם עם לייזר?

תשובה: כנ"ל.

להזכיר אבי מורי בברכת המזון לאב חילוני

ה) שאלה: בעל תשובה שאביו חילוני, האם הוא יכול להזכיר בברכת המזון "אבי מורי"?

תשובה: כן.

מפטיר לחתן בר מצוה או בעל יארצייט

ו) שאלה: למתפלל אחד יש לו יארצייט באמצע השבוע והוא רגיל לקבל מפטיר עם הברכות, ויש באותה שבת בחור בר מצוה, מי יקבל מפטיר?

תשובה: המנהג בישיבת בית מדרש גבוה ליתן המפטיר להבר מצוה.

אשה עם טחורים שצריכה עזרה להכניס פתילות

ז) שאלה: אשה שסובלת מטחורים ויש לה מזה כאבים חזקים, ומשום כך היא צריכה להכניס פתילות ומשחה בפי הטבעת, והיא לא מצליחה להכניס ולמרוח את זה לבד, היא

שואלת אם אפשר שבעלה יכניס את זה באיזה אופן כשהיא נדה?

תשובה: תשתדל למצוא אשה להשמיה.

גר שהתגייר אם נחשב פנים חדשות

ח) שאלה: בחתונה א׳ השתתף בו גוי שעבר תהליך גיור יומיים אח״כ, האם הוא יכול להיות פנים חדשות בשבע ברכות?

תשובה: אע״פ שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, מ״מ אפשר שאינו מוסיף שמחה כיון שהוא כבר היה שם, ועדיין צ״ע.

אם בחור בר מצוה נאמן בטבילת כלים

ט) שאלה: בחור בר מצוה בן י״ג האם הוא נאמן לטבול כלים?

תשובה: עי׳ פתחי תשובה סימן קכ ס״ק יב, עי׳ בספר טבילת כלים פרק א׳ הערה ב׳. ועי׳ בספר חנוך לנער פרק ל׳ הערה ב׳.

להעביר ספר תורה כדי לפתוח הארון עבור סליחות

י) שאלה: האם מותר להעביר ספר תורה לחדר שמתפללים בו סליחות כדי שיהיה שם בשעה שאומרים שמע קולינו ואבינו מלכנו?

תשובה: לא, רק לקריאת התורה.

שינה על גבי ארון הקודש בתוך ביתו

יא) שאלה: אחד שיש לו ארון קודש בביתו עבור הספר תורה שכתב ולא משאיר את זה בבית הכנסת מחשש גניבה, האם מותר לו להשאיר את זה בביתו במשך השנה, ולישן על גביו מסברא שרק בבית הכנסת יש קפידא ולא בבית, או שאין אומרים סברא כזו בכלל, וממילא יש להחמיר בכה״ג?

תשובה: נלענ״ד להחמיר.

שינוי מקום לאבל אם מקומו החדש מפריע ריכוז התפילה

יב) שאלה: אבל בתוך השנה שהמקום לשנות את מקומו בבית המדרש הוא במקום שאין לו ריכוז בתפילה וגם השכנים שם מדברים יותר מדאי, האם הוא יכול להשאר באותו מקום קבוע שלו במשך השנה ולא לשנות מקומו?

תשובה: ישתדל לשנות מקומו למקום אחר שאין שם בלבול הדעת. אם אין שום עצה אחרת יכול אפילו לשנות מקומו למקום קרוב לארון הקודש.

אבל בתוך השנה לטייל עם ילדיו בגינה

יג) שאלה: נשאלתי מאבל בתוך השנה שילדים שלו ביקשו ממנו לקחת אותם לטיול לגינה וכדומה (בעיקר עבור הילדים)? עוד שאל האבל במקרה שמותר לו ללכת לגינה עם המשפחה האם מותר לו להיות שם עם אחים שלו ובני דודים שלו שאוכלים שם בתוך הגינה, ומה עליו לעשות?

תשובה: יכול ללכת בשביל ילדיו ולא להתענג בשביל עצמו.

בחור ישיבה בתוך השנה אם מותר להשתתף במדורת ל״ג בעומר

יד) שאלה: נשאלתי מבחור בישיבה שנמצא בתוך י״ב חודש על אביו, ובל״ג בעומר כל הישיבה נוסעים למקום לעשות מדורה בלילה, האם מותר לו לנסוע עם כל הישיבה ולא ירקוד שם, אלא להיות נוכח שם, כמובן כל רבני וראשי הישיבה יהיו שם וירדוש בין השירים?

תשובה: מותר.

אבל ללכת עם חולצה קרועה בשדה התעופה

טו) שאלה: נשאלתי מאבל רח"ל בתוך השבעה שחוזר מארץ הקודש לארה"ב להמשיך לשבת שבעה שם, והוא סוג בן אדם שחושש ממש ללכת כאיש מוזר בין הגויים, ולכן שואל האם מותר לו לנסוע לשם ולהוריד את החולצה הקרוע שלו, וכן אם מותר ללבוש נעליים כשנוסע בשדה התעופה וכו' כדי שלא יבלוט ללכת עם נעלי בית וכדומה?

תשובה: כן.

לומר מזל טוב לגוי אחרי מכירת חמץ

טז) שאלה: נשאלתי מאחד שהיה נוכח במכירת חמץ עם גוי ובתור נימוס הוא בירך אותו בברכה והצלחה ומזל טוב אחרי הקנין, האם עבר על לא תחנם?

תשובה: אם הנימוס מחייב זה, לא עבר.

טומאת כהן בבנין מגורים בשבת

יז) שאלה: לצערנו הרב נשאלתי כמה פעמים אודות מת בתוך בנין מגורים בשבת (כגון פה עיר הקודש) סגור בתוך הדירה האם הכהנים השכנים יכולים לצאת מהבנין כדי להתפלל, נדמה לי שיש איזה רעק"א או גליון מהרש"א בסימן שע"ב שמיקל בשבת, מהו ההוראה המקובלת?

תשובה: אינו יודע יש להזהר מסוף הטומאה לצאת.

התרת נדרים דרך הטפלון

יח) שאלה: בס"ד המגיפה לאט לאט מסתלק למעשה מארצינו, ומ"מ עדיין יש את המושג כאן של בידוד, ונשאלתי אתמול מאחד שהוא תקוע בביתו בבידוד והיה חייב להתיר נדר, האם מותר לו למעשה לעשות התרת נדרים דרך הטלפון?

תשובה: עי' בספר כל נדרי פרק י"ט הערה ז' ובפרק ס"ו הערה ט'. אמנם ישתדל מאוד לשאול מחבירו אישית ויתרחקו כל אחד כשיעור הדרוש (הכא הוא 6 פייט) ובשאלה על ידי טלפון, היא שאלה חמורה, ושמע מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שאסר בלי סניפים אחרים.

יחוד אבא עם ב' קטנות וא' מהם בתו

יט) שאלה: כיצד מכריעין למעשה אבא עם ב' קטנות ואחד מהם בתו, כגון שחוזר לבית ובתו הקטנה בת 10 יש לה חברה שחזורת אתה לביתה, האם יש חשש יחוד?

תשובה: בתו הוי שומרת אם היא עכ"פ מבת חמש ולמעלה.

לקנות עליה לחמיו בשבת בר מצוה של נכדו כשחמיו מלוה שלו

כ) שאלה: חמיו של אברך הגיע לבית הכנסת שלו לרגל בר מצוה לנכדו, האברך לווה מהשביער (חמיו) שלו כסף לצורך הבר מצוה, הוא הסתפק אם מותר לו לקנות לו עליה לתורה שהוא בפרהסיא, ולסמוך על שו"ע הרב סעיף יא שאם ידוע לכל אפילו בפרהסיא אין חשש רבית?

תשובה: מסתברא להקל.

כתובה של חתן שאביו גוי ואמו יהודיה

כא) שאלה: כיצד כותבים בכתובה שם של חתן שאמו יהודיה ואבא גוי?

תשובה: עי' דגול מרבבה סימן קכ"ט סעיף ט', שו"ת חתם סופר חלק ב' אבן העזר סימן כה, ומ"א, שו"ת אמרי יושר חלק ב' סימן קי"ד אות ז', שו"ת עין יצחק חלק ב'

אבן העזר סימן כ״ו, שו״ת אגרות משה חלק ב׳ אבן העזר סימן כ״ב.

ביטול בשוגג אם מיקילים בספק פלוגתא

כב) שאלה: האם מצאנו אותו דין של ספק פלוגתא כמו במעשה שבת שבדיעבד לא קונסין מעשה במזיד, גם כן לגבי איסור מבטלין איסור לכתחילה ביורה דעה סימן צט סעיף ה-ו, שאם יש ספק פלוגתא אין קנס ביטול איסור לכתחילה?

תשובה: לא ראיתי.

הוצאה והכנסת התקן תוך רחמי אם מטמאה אשה

כג) שאלה: יצא בלבול בין כמה מורי הוראה שליט״א, ונתבקשתי לברר באמת כיצד מורה הגאון שליט״א אודות אשה שהכניסו או הוציאו התקן תוך רחמי ולא ראו דם האם היא טמאה או לא, ומדוע?

תשובה: כשמכניסים אותו אם הרופא השתמש עם מכשיר הנקרא sound)(צריך לבדוק אותו אם יש בו דם. כשמוציאים אותו צריך לבדוק את ההתקן IUD אם יש בו דם.

רבי יעקב מייזליש
אבד"ק ליעוש, ורב דקהל עבודת הלב
בעמח"ם שו"ת בנין יעקב ב"כ, בישורון מלך, ועוד
עיה"ק ירושלים תובב"א

בענין שכח ובירך על מאכל האסור לו באכילה, ונזכר קודם שאכל, מה יעשה

בס"ד החיים והברכה והשלום יחולו על ראש ידידי האי גברא רבא, חובר חיבורים מחוכמים, כהן שדעתו יפה, חוטר מגזע אפרתים, פקיע שמיה בשערים המצוינים בהלכה, בחיבוריו ומאמריו הנפלאים, מלאים וגדושים באוצרות פז, ה"ה הרה"ג הנודע ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א.

בראשית דברי אפתח בברכת התודה על דברי תורתו ששלח אלי, דברים קילורין לעיניים ומשמחי לב, ועתה ברך לקחתי וברך אשיבנה למלא בקשתו להשיב במילי דאורייתא, לכבוד הקובץ הנפלא "מה טובו אוהליך יעקב".

הנה מצינו באחרונים כמה וכמה נידונים, באדם ששכח ובירך על מאכל שאסור לו באכילה באותו זמן, ונזכר אחר שבירך קודם שהתחיל לאכול, מה דינו, אם עדיף לעבור על איסור האכילה, או שמא ישאר עם ברכה לבטלה, וכן כמה עצות שייצא ידי שניהם, וכפי שנבאר להלן בעזהשי"ת.

שאלה א' - בירך על בשר בתשעת הימים

ובעמדינו עתה בימי בין המצרים, ימי האבל על חורבן בית מקדשינו שיבנה בב"א, נתחיל בשאלה בענין זה הנוגע לימים אלו, שנשאל בספר פסקי ריקאנטי האחרונים [להגאון ר' יעקב חי ריקאנטי זצ"ל, אב"ד ווניציאה לפני כמאתיים שנה, וקרא ספרו ריקאנטי "האחרונים", לאפוקי ספר ריקאנטי הקדמון שחיברו רבינו מנחם ריקאנטי זי"ע] (סי' ט"ו) אם אחד בירך על בשר בט' ימים שבין ר"ח אב לט' באב, ומיד נזכר שאסור לאכול בשר בימים האלו, האם יאכל מעט כדי שלא לעבור על ברכה לבטלה או לא.

באכילת בשר כל שהוא אין משום שמחה

והשיב שמותר לאכול מעט, ואי משום איסור אכילת בשר ליכא למיחש לזה, כיון שכל טעם האיסור לאכול אז בשר הוא משום שיש בזה שמחה, והרי באכילת כל שהוא ליכא שמחה ולא מיעוט אבילות, ובפרט בכהאי גוונא שאדרבה האדם עוד מצטער על זה שצריך לעבור ולאכול בשר בימים אלו, והרי זה הרבה יותר קיל מתענית, כי בתענית קיבל על עצמו שלא לאכול והפר את קבלתו, משא"כ באכילת בשר היתה הקבלה שלא לשמוח וכאן אינו שמח בזה, לכן בזה ודאי מותר לאכול כל שהוא.

עוברים על המנהג כדי לא להיכשל בברכה לבטלה

ובשדי חמד (שם מערכת בין המצרים

סע׳ א׳ סק״ה) הוכיח כדברי הריקאנטי ממה שכתב הברכי יוסף (סי׳ תקנ״א אות י״ב) במי שלקח בטעות פרי חדש לתוך ידו בבין המצרים לאכול אותה, ובירך על הפרי, ואז נזכר כי עומד בבין המצרים שאסור לברך שהחיינו, ויש לו ברירה או לברך שהחיינו ולאכול, או שלא לברך ושלא לאכול אלא לומר בשכמל״ו, ופסק שיברך שהחיינו ויאכל כל שהוא עכ״ד, הרי שבמקום חשש ברכה לבטלה אוכלים נגד המנהג, וא״כ כל שכן לענין בשר שבטעימה בעלמא עדיין לא נתבטל כלל מנהג האיסור כנ״ל.

ובשו״ת שבט הלוי (ח״ט סי׳ קל״א) כתב דמי שבירך על יין בתשעת הימים, ונזכר קודם שטעם, יטעום קצת מן היין למנוע הברכה לבטלה, והסביר כי אע״פ שאין לעבור איסור בשביל תיקון הברכה, אבל שאני בזה שאין זה אלא הרחקה ומנהג מפני אבלות ירושלים, והא ראיה כי לצורך מצוה התירו לשתות יין, וא״כ בכהאי גוונא להנצל מברכה לבטלה מותר הדבר.

שאלה ב׳ - בירך על מאכל והיה שרוי בתענית

עוד שאלה גדולה נשאלה בספרי האחרונים, במעשה שהיה במי שקיבל עליו תענית עד שילמד פרק אחד, וטרם שהספיק ללמוד את פרקו שכח ובירך על פרי והכניסו לתוך פיו, ובעודו בתוך פיו נזכר מתעניתו, האם יבלע את הפרי שלא תהא ברכתו לבטלה, או יפלוט אותו החוצה שלא יכשל באיסור אכילה בתענית שהוא לכאורה איסור דרבנן.

הנה שאלה זו נשאלה לפני רבם של החיד״א ומהרי״ט אלגאזי זי״ע, ה״ה בעל שו״ת נחפה בכסף (או״ח סי׳ ו׳), ונידונה עוד בשו״ת אדמת קודש (ח״א סי׳ י״ג) ובשו״ת הלכות קטנות (סי׳ רנ״ב), ובשו״ת משפטי צדק (סי׳ מ״ד) ובשו״ת שדה הארץ (ח״ג סי׳ כ״ז), וכעין זה נשאל בשו״ת יגל יעקב (או״ח סי׳ ס״ז) ובשו״ת שבט סופר (סי׳ כ״ה) ובשו״ת זה הים (ח״ב סי׳ ס״ט).

כשקיבל עליו התענית בלשון נדר, ודאי אסור לבלוע

ראשית דבר ראוי להקדים מה שכתב הגאון בעל נחפה בכסף זצ״ל שם, שכל השאלה שייכת רק באם קיבל את תעניתו בלשון קבלה, אבל אם קיבלה בלשון נדר, יש עליו חיוב דאורייתא להשלים תעניתו, כי נדרים הם דאורייתא, וא״כ ודאי יתחייב לפלוט את כל מה שבפיו ולא לבלוע מאומה, אע״פ שיגרום עי״ז ברכה לבטלה, כיון שאנן נקטינן להלכה דברכה לבטלה הוי רק איסור דרבנן וקרא [ד״לא תשא את שם ה׳ אלוקיך לשוא״ שהביאה הגמ׳ (ברכות לג.) על זה] אסמכתא בעלמא היא, משא״כ איסור נדרים הוי דאורייתא [אלא דעיין בדעת תורה למהרש״ם (ריש סימן תקס״ח) שדן אי שייך כלל איסור נדר מן התורה בתענית, שהרי כל איסורי נדר הם רק באופן שאוסר את החפץ עליו ולא כשאוסר על עצמו איזה דבר עיי״ש].

ראיה מכהן שאכל תרומה ונודע לו שנטמא, שצריך לפלוט הכל מפיו

והנה לעצם השאלה כתב הגאון הנ״ל בראשית דבריו להוכיח שיש לפלוט את המאכל ולא לבלוע, מהא דמבואר במתני׳ (תרומות פ״ח מ״ב) דכהן שאכל תרומה, ובעוד שהמאכל היה בתוך פיו אמרו לו שנטמא, או שנטמאה התרומה, רבי אליעזר

אומר יבלע התרומה שבתוך פיו, ורבי יהושע אומר יפלוט אותו מפיו, והרמב"ם פסק (פ"י מהל' תרומות הי"ב) כרבי יהושע שיפלוט, ולא חילק בין טומאה דאורייתא לטומאה דרבנן, אלא כתב בסתמא שיפלוט מפיו, למרות שיגרום עי"ז שברכתו תהיה לבטלה, כי לא יבלע כלום אחרי ברכתו, הרי לנו דאפילו בדבר שאם יאכל אותו יהיה רק איסור דרבנן, ומאידך ינצל עי"ז מאיסור החמור של ברכה לבטלה, עכ"ז לא יאכל אותו, וא"כ הוא הדין לענין תענית, אע"פ שבאכילתו יהיה רק איסור דרבנן, יש לפלוט המאכל, אך כדי לתקן מה שנכשל בהוצאת שם שמים לבטלה יאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", אך כתב על זה "ואנוכי הרואה כי יד הדוחה נטויה לדחות".

ואמנם בשו"ת אדמת קודש (שם) דחה ראיה זו מתרומה, כי אפשר לומר דהתם מיירי שכבר היה באמצע אכילתו וכבר אכל וטעם אחרי ברכתו, וא"כ אין בפליטתו שום איסור של ברכה לבטלה, ולכן צריך לפלוט, משא"כ הכא שבפליטתו אף שינצל מאיסור תענית יכשל באיסור ברכה לבטלה החמור יותר, הרי זה דומה לאיש שניצול מן הדוב ופגעו הארי.

הכרעת הנחפה בכסף – יבלע פחות מכזית בלבד

ואכן אח"כ מסיק הנחפה בכסף, שנכון יותר לבלוע פחות מכזית ויפלוט השאר, ועי"ז ירויח בין הברכה ובין התענית, כי ברכה לבטלה לא הוי כיון שבלע קצת, וגם התענית לא הפסיד כיון שאוכל רק פחות מכזית, וכמבואר בשו"ע (סי' תקס"ח סע' א') דמי שקיבל עליו תענית ואכל כזית אבד תעניתו, וכתב המגן אברהם (סק"ב) דהיינו רק אם אכל כזית, אבל אם אכל פחות מכזית לא אבד תעניתו, וא"כ הכא שאוכל פחות מכזית לא אבד תעניתו, ואין לדחות ולומר שזה נאמר רק היכא שאכל בשוגג, משא"כ במזיד ודאי אבד תעניתו, וא"כ הכא שהולך לבלוע במזיד בטלה תעניתו, כי י"ל שכאן נחשב הדבר כשוגג, כיון שעושה כן רק כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, לכן טוב לבלוע קצת ובזה ירויח את שתיהם. והגאון בעל נחפה בכסף שקיל וטרי בענין זה, וסיים את מכתבו כשהוא חותם את שמו במליצה: כה דברי המתאבק בעפר רגלי יודעי דת ודין לתאבון, הצעיר יונה נבון [והאחרונים שהביאו דבריו הבינו שעצה זו מועילה גם אם קיבל התענית בלשון נדר, שהרי ע"י אכילת פחות מכזית לא איבד נדרו, ובלשון הנחפה בכסף עצמו הדברים עמומים].

אך באחרונים הרבו להקשות על דבריו, ואלו הקושיות והמשא ומתן בהם:

קושיא א' - הרי חצי שיעור אסור מן התורה

הגאון מהרש"ם מבערזאן זצ"ל בספרו דעת תורה (סי' תקס"ח סע' א') תמה על עצה זו לבלוע פחות מכזית, דמה יועיל עצה זו, הלא קיימא לן (יומא עד.) חצי שיעור אסור מן התורה, ונכלל בזה אפילו אכילה כל שהוא, כדאיתא בשו"ע (יו"ד סי' רל"א סע' א') האומר שבועה שלא אוכל סתם, אסור בכל שהוא, ובט"ז וש"ך מבארים דהיינו משום שחצי שיעור אסור מן התורה, וא"כ אפילו אם טועם רק כל שהוא ג"כ אסור הדבר, ואע"פ שכאן אין זה שבועה האסור מדאורייתא, אלא קבלת תענית שהוא דרבנן, מכל מקום גם בדרבנן אסור חצי שיעור [אם יש לו עיקר מן התורה], וא"כ האיך אמרינן לאדם לעבור בקום ועשה על איסור חצי שיעור כדי לינצל מברכה לבטלה אשר עשה

רק בשוגג, מה גם שלפי רוב הפוסקים כל האיסור של ברכה לבטלה הוא ג״כ רק מדרבנן. וכן הקשו בעיקרי הד״ט (סי׳ כ״ט) בשם ספר טל אורות (ברכות דף ד:), ובשו״ת שבט סופר (סי׳ כ״ה) וכעין זה בספר שבט יהודה [עייאש] (ליקוטים עמ׳ קנ״ג).

אמנם עיין במשנה למלך (ריש פ״ד דשבועות) שהאריך במחלוקת הראשונים אי בשבועה שלא אוכל אמרינן בכלל חצי שיעור אסור מן התורה, דיש לומר שכיון שהוא זה שנשבע על עצמו אזלינן בתר כוונתו, ופחות מכזית לאו איסורא הוא כלל לגביה, וכן סברו כמה ראשונים, ושמא כן סבר גם הנחפה בכסף, אמנם לפי זה נמצא שהיינו דווקא בקיבל על עצמו תענית ולא בתענית קבועה, וראה להלן שנביא כן מדברי המהרש״ם עצמו, אם כי מטעם אחר.

תירוץ עפ״י חילוק בין איסור המפורש בתורה, לאיסור שלא מפורש בתורה

והנה ביאור בדברי הנחפה בכסף במה שמחלק דלענין ברכה לבטלה נחשב אכילה מועטת לאכילה ולענין תענית לא, כתב בשו״ת זה הים (שם) על פי מה שכתב בשו״ת מהר״ל בן חביב (סי׳ ק״ג, והובאו דבריו בש״ך יו״ד סי׳ רל״ט סק״כ) דאע״פ שחצי שיעור אסור מן התורה, עכ״ז איסור דרבנן יותר חמור מאיסור חצי שיעור, והיינו כי חצי שיעור לא מוזכר מפורש בתורה, וליכא על זה לאו מיוחד אלא ילפינן בגמ׳ (יומא עד.) מריבוי תיבת (ויקרא ז, כג) ״כל״ חלב, ואילו איסור דרבנן מפורש איסורו בתורה שנאמר (דברים יז, יא) ״לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל״, לכן חמור יותר איסור דרבנן מחצי שיעור עכ״ד, ולפי זה שפיר מובן למה לענין תענית אין פחות מכזית נחשב כאכילה ולענין ברכה לבטלה כן נחשב לאכילה, כי לענין תענית כל האיסור הוא מטעם חצי שיעור וזה אינו מפורש בתורה, לכן לא חשיב זה כאכילה, משא״כ לענין ברכה לבטלה אע״פ דהוי דרבנן מכל מקום איסורו מפורש בתורה, לכן שפיר חשוב כאכילה אפילו בפחות מכזית עכ״ד. [וכמובן שחצי שיעור בדרבנן עוד יותר קיל מחצי שיעור באיסור דאורייתא], ועכ״פ ממילא מתורצת הקושיא דלעיל דאף אמנם דחצי שיעור אסור מן התורה, מכל מקום איסור ברכה לבטלה חמיר טפי.

קושיא ב׳ - הרי באופן כזה לא תיקנו כלל לברך על כל שהוא

ובשו״ת שבט סופר (סי׳ כ״ה) הקשה עוד על עצה זו לבלוע קצת, שהרי בזה לא יתוקן כלל הברכה לבטלה, כי כל הטעם שהחמירו חז״ל לברך ברכת הנהנין אפילו על כל שהוא, ולא תיקנו לברך ברכת המזון על כל שהוא, כתב הכסף משנה (פ״ג מהל׳ ברכות הי״ב) כי חששו שמא אחרי שיאכל קצת יתיישב בדעתו שרוצה להוסיף ולאכול יותר מכזית, וכיון שכבר נהנה מאכילה זו לא יוכל לתקן את העבר ולברך למפרע, לכן תיקנו לברך אפילו על דעת שיאכל רק כל שהוא, וכל זה אמרינן רק לענין ברכה שלפניה מחמת חשש הנ״ל, משא״כ בברכה שלאחריה דלא שייך חשש זה לא תיקנו לברך עכ״ד, והנה כל חשש זה שייך רק בסתם יום, אבל בתענית שאסור לו להוסיף ולאכול כשיעור כזית מחמת איסור התענית, א״כ כבר מתחילת אכילתו ליכא עליו חיוב לברך ברכת הנהנין אפילו על כל שהוא, וא״כ במה שיאכל כל שהוא לא יתקן כלום כי עדיין תהיה ברכתו לבטלה, ולכן פליג השבט סופר

עליו ומסיק שיפלוט את כל מה שבפיו ויאמר ברוך שם כבוד מלכותו וגו׳.

קושיא ג׳ - הלא אי אפשר להרגיש בפיו ושמא יאכל יותר מכזית

גם בשו״ת אדמת קודש (שם) כתב על דברי הנחפה בכסף הנ״ל שיבלע פחות מכזית, שלא נתקררה דעתו בזה כי אין המשקל נתון בתוך הפה ואולי בלי להרגיש יבלע יותר מכזית ובכך אבד תעניתו, [אך בברכי יוסף (סי׳ תקס״ח) כתב על דברי האדמת קודש האלו, כי אין דבריו נראים].

קושיא ד׳ - הלא על דבר איסור אין מברכין

עוד הביא המהרש״ם שם להקשות בשם אחיו, דהא קיימ״ל דאוכל דבר איסור לא יברך עליו, וא״כ בין כך לא יתקן האיסור של ברכה לבטלה, [ולהלן בס״ד נביא שגם באדמת קודש כתב טענה זו] והמהרש״ם כתב ליישב, דאולי דעת הנחפה בכסף הוא שאיסור קבלת נדר להתענות קיל טפי משאר איסורים, כיון שיכול להתיר את נדרו ע״י שאלה, לכן מותר לאכול בו פחות מכזית, מיהו בד׳ צומות שמחויב על פי הלכה לצום ולא מועיל בהם שאלה, באמת לא יבלע פחות מכזית אלא יפלוט את הכל ויאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד [ולא בחינם העמיד הנחפה בכסף השאלה דוקא במי שנדר שלא יאכל עד שיגמור פרקו].

הכרעת האגורה באהלך - שיבלע המאכל וילוה תעניתו ויפריענו ביום אחר

ובשו״ת אגורה באהלך (דף ו:) כתב על שאלה זו הכרעה אחרת, שיבלע את כל המאכל, וכדי שלא לעבור על איסור ביטול תעניתו ילוה את תעניתו ויפרענו ביום אחר, כפי שמבואר כן בגמ׳ תענית (יב.) ומובא להלכה בשו״ע (סי׳ תקס״ח סע׳ ב׳) שיש כמה אופנים שמותר לעשות כן עיי״ש, וא״כ כאן שיש איסור של ברכה לבטלה מותר לו לעשות כן.

האם יש עצה שבעוד שהמאכל בתוך פיו, ירמוז בידו לאחרים שיתירו קבלת תעניתו

ובספר שבט יהודה (שם) הביא שיש מי שרצה להכריע שיניח הפרי בתוך פיו, וירמוז בידו לאחרים שיעשו לו התרה על קבלת תעניתו, ויש כאן פתח חרטה - שאלמלי היה יודע שיכשל באיסור ברכה לבטלה לא היה מקבל תעניתו. אך השבט יהודה דוחה עצה זו, כי מזמן שיתחיל לרמז לשלשה אנשים להתיר תעניתו עד שיתירו לו בפועל, יהיה הפסק גדול בין הברכה לאכילה. [ועיין מה שנכתב לקמן בשם הגרש״ז אויערבאך זצ״ל לענין הפסק].

הכרעת השבט יהודה - יפלוט האוכל ויאמר ברוך שם כבוד מלכותו

ולכן כתב השבט יהודה (שם) דיפלוט האוכל ולא יאכל כלום, אך יאמר ברוך שם כבוד מלכותו וגו׳ על שבירך לבטלה, וכתב שכן הורה להלכה למעשה למי שאירע לו כן.

ובשו״ת אדמת קודש (שם) כתב ג״כ סברא זו והוסיף דאע״פ שלכאורה נראה שבזה שיפלוט המאכל מפיו יגרום שתהיה ברכתו לבטלה, לאמיתו של דבר אינו כן ואינו גורם כלל ברכה לבטלה, כי כתב הרמב״ם (פ״א מהל׳ ברכות הי״ט) שהאוכל דבר איסור בין בזדון בין בשגגה לא יברך עליו לא לפניו ולא לאחריו, וכן מסיק הבית יוסף (או״ח סי׳ קצ״ו), וכן איתא להדיא בירושלמי (חלה פ״א ה״ה) שכתב לגבי מצה גזולה דאסור לברך מטעם (תהלים י, ג)

ובוצע ברך נאץ ה׳ עכ״ד. וא״כ הכא שקיבל על עצמו להתענות עד שילמד פרק אחד, הרי כל זמן שלא למד את פרקו חל עליו איסור לאכול, והרי זה דומה לכל שאר האיסורים שאסור לו גם לברך עליהם, וא״כ לא שייך כאן להציל את ברכתו שלא תהיה לבטלה, כי ברכתו כמאן דליתא דמי, ולא חל עליה שם שמים, לכן מותר לכתחילה לפלוט המאכל מפיו כי אינו גורם בזה שום ברכה לבטלה.

הכרעת ההלכות קטנות - שיסלק המאכל לצדדי פיו וכך ישנה את פרקו

ובשו״ת הלכות קטנות (שם) כתב שיסלק המאכל לצד אחד שבתוך פיו, וכך ישנה את פרקו, או יבלע מעט מעט [כדברי הנחפה בכסף].

ויש לציין בזה מה שכתב הגרש״ז אויערבאך זצ״ל בספרו מנחת שלמה (ח״א סי׳ י״ח) דאם אחד קיבל על עצמו לא לאכול פת עד שיאמר תחילה פסוק מסוים, ושכח מקבלתו ובירך על הפת, ונזכר קודם הטעימה, פשוט הוא שאסור לומר את הפסוק כי הוי הפסק בין הברכה לאכילה, ולא דמי זה להמפסיק בשביל ליתן מאכל לבהמתו דלא הוי הפסק (סי׳ קס״ז סע׳ ו׳), כי הפסוק מצד עצמו אין לזה שום קשר עם אכילה רק האדם צריך לאומרו מצד קבלתו, והרי זה דומה למי שבירך ברכת המוציא ונזכר שעדיין לא התפלל, דודאי אסור להתפלל לפני שיטעום כי הוי הפסק והכי נמי בזה [ושוב ראיתי בספר אור לו בציון (דף כו.) שתמה על הלכה זו שמותר להפסיק להאכיל לבהמתו, מאי שנא ממי שאכל קודם שהתפלל שאינו רשאי להפסיק ולהתפלל ונשאר בצ״ע, ולהנ״ל ניחא].

ועל פי זה מסתפק הגרש״ז אויערבאך מה יהיה הדין באם נזכר אחרי ברכתו שלא הפרישו תרומות ומעשרות מפרי אשר בירך עליו, האם יכול להפרישו עתה, או דלמא ההפרשה הוי הפסק כיון שלא שייך לאכילה אלא זהו הלכה בפני עצמה שצריכים להפריש פעם אחת את האוכל עיי״ש. ולפי דבריו יוצא שבנידון דידן יהא אסור לשנות את פרקו כי זה ודאי נחשב להפסק.

הכרעת האדמת קודש - שיהרהר את משנתו בלבו

ובשו״ת אדמת קודש (שם) כתב כי היותר נכון הוא שלא יפלוט האוכל שבפיו שלא תהא ברכתו לבטלה. וכדי שלא יעבור על איסור ביטול תעניתו, אם יכול יסלק האוכל לצדדין וכך ילמד את פרקו [וכדעת ההלכות קטנות הנ״ל], ואם פיו מלא וגדוש יהרהר את משנתו בלבו, ודי בזה לצאת ידי חובת נדרו במקום אונס, כי אין לך אונס גדול מזה שרוצה להנצל מברכה לבטלה. וכן כתבו כמה אחרונים לגבי מי שמסתפק אם בירך איזה ברכה שמחויב לברך, שלא יברך שוב מחמת הספק כי ספק דאורייתא לחומרא, אלא יהרהר הברכה בלבו וכיון שהרהור כדיבור דמי יחשב כאילו בירך בפיו (עיין גן המלך סי׳ כ״ג, שו״ת גינת ורדים כלל א׳ סי׳ מ״ג, בן איש חי פ׳ ויצא שנה א׳ אות י״ב, ושו״ת באר משה ח״ג סוף סי׳ ל״ז). מיהו לפי מה שהבאנו לעיל מהגרש״ז אויערבך זצ״ל דכל שלא מענין אכילה הוי הפסק, לכאורה גם עצה זו לא יעלה יפה, אלא דיש לומר דלימוד בהרהור לא חשיב הפסק [ולענין הפסק אמרינן דאין מחשבתו מצטרפת למעשה שהרי עוון הוא, ומשא״כ לענין קיום הנדר שהוא ענין של מצוה אמרינן דמחשבתו מצטרפת למעשה].

מסקנת האחרונים בהלכה זו

והיוצא לנו מזה כי הדבר במחלוקת הוא שנוי, וגם להלכה למעשה מצינו כמה שיטות בזה, כי מרן החיד״א זי״ע בברכי יוסף הכריע כמו רבו בעל הנחפה בכסף דהשרוי בתענית ובירך על מאכל יבלע פחות מכזית [ובודאי מיירי רק בלא קיבל עליו התענית בלשון נדר וכדעת מורו הנ״ל], והשבט סופר פסק דגם בדרבנן יפלוט הכל, והנה בשערי תשובה (סי׳ תקס״ח סק״א) כתב לחלק דבתענית שקיבל על עצמו יבלע מעט, ובתעניות אשר קבעו חז״ל להתענות [דהיינו ד׳ תעניות ותענית אסתר] יפלוט הכל ויאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וכן פסק במטה אפרים (סי׳ תר״ב אלף המגן אות ט״ו), וכבר הבאנו לעיל שכן כתב הגאון מהרש״ם מבערזאן זצ״ל בדעת הנחפה בכסף.

ולגבי תעניות הקבועות, כן מובא בספר מאמר מרדכי [סלונים] (ח״ב עמ׳ ו׳) מעשה רב מהגה״ק ר׳ יעקב יוסף מפולנאה זי״ע בעל תולדות יעקב יוסף, שפעם בתשעה באב שכח ובירך על תפוח, ומיד נזכר שתענית היום, הניח את התפוח ולא אכלו כלל, ועיי״ש שאח״כ עשה תשובה על שבירך ברכה לבטלה עיי״ש.

שאלה ג׳ - בירך על חלב בתוך ו׳ שעות לאכילת בשר

עוד שאלה כעין זה דנו הפוסקים, מי שאכל בשר ובתוך שש שעות מאכילתו נשכח ממנו הדבר ורצה לשתות חלב, ואחר שבירך על החלב נזכר שעדיין אסור לו לשתות חלב, מה יעשה, האם ישתה מעט שלא תהא ברכתו לבטלה, או דלמא אין לזה תקנה ויאמר ברוך שם כבוד וגו׳.

דעת הלבושי מרדכי - שעד שש שעות אסור לבלוע

והנה הגאון ממאד זצ״ל בשו״ת לבושי מרדכי (מהדו״ת סי׳ קס״ז) החמיר בזה וכתב דאין לו תקנה כלל, ולא יבלע אפילו כל שהוא, אלא יאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

דעת הזכור לאברהם - שאחרי ד׳ שעות מותר לבלוע

אמנם הגאון ר׳ אברהם אלקלעי זצ״ל כתב בספרו זכור לאברהם (מערכת בשר בחלב דף קפח:) כי מעשה כזה אירע לו פעם, שאכל בשר, ולאחר שעברו ד׳ שעות מאכילתו, שכח ובירך על גבינה קשה ונתנה לתוך פיו, ומיד נזכר שאסור לו לאכול גבינה, ואז בלע מעט כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, ואע״פ דקיימא לן שצריכים להמתין ו׳ שעות, כיון דדבר זה של המתנת ו׳ שעות במחלוקת שנויה, ויש אומרים דבסילק ובירך ברכת המזון לבד סגי, וכן נהגו באשכנז להמתין שעה אחת בלבד, ומה גם שהיה זה בעת החורף, והפרי חדש ס״ל דבחורף סגי להמתין ד׳ שעות, ואף שהאחרונים חלקו עליו, אך באופן כזה שרוצה להנצל מברכה לבטלה, ודאי לכולי עלמא מותר לטעום קצת כדי שלא תהא ברכתו לבטלה עכ״ד.

ובשדי חמד (אסיפת דינים מערכת בשר בחלב אות י״ב) מסתפק בכוונת הזכור לאברהם הנ״ל האם הורה כן גם כשנזכר סמוך ממש לאכילת בשר, ומה שכתב ד׳ שעות היינו רק בשביל שהמעשה שאירע לו היה בד׳ שעות, או דלמא דוקא כשכבר עבר ד׳ שעות מאכילתו ולא פחות מזה, וכתב שנראה יותר לומר כמו צד ב׳ שרק בד׳ שעות

מותר, אבל בשעה הסמוכה לאכילת בשר אסור לו לאכול אפילו מעט.

דעה נוספת - אם עשה קינוח והדחה יכול לטעום אפילו בשעה ראשונה

אך בספר שלחן מלכים (דף מו.) חולק על השדי חמד בזה, וכתב דאפילו כשאכל גבינה בתוך שעה ראשונה של אכילת בשר, אם סילק ובירך ברכת המזון ועשה קינוח והדחה, מותר לו לטעום קצת מהגבינה שלא תהא ברכתו לבטלה.

וכן כתב בשו"ת גנזי יוסף (סי' צ') בשם חמיו הגאון ר' אליעזר דייטש זצ"ל אב"ד באניהאד [בעל שו"ת פרי השדה], שרק אם עדיין יש בשר בין השיניים אסור לאכול אפילו כל שהוא, אבל אם אין בשר בין השיניים, כיון דאסור רק ממנהגא, יאכל או ישתה קצת אפילו בתוך שעה הראשונה של אכילת בשר. ובספר פסקי תשובות (סי' רט"ו הערה 103) הוסיף בזה עוד עצה טובה, שאפילו אם עדיין יש בשר בין שיניו, יסיר הבשר וידיח ידיו במים ויקנח פיו בפת או בשאר מאכל ויפלטנו, ואח"כ יוכל לטעום מעט ממאכל החלב שבירך עליו כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, וכן להיפך אם שתה חלב בסמוך לאכילת בשר, ופיו עדיין מלוכלך בחלב, יעשה קינוח והדחה ויאכל הבשר שבירך עליו, ואין כל זה נחשב להפסק כיון שעושה כן לצורך אכילתו [אמנם ראה לעיל שכתבנו בשם הגרש"ז אוירבאך זצ"ל דבמי שקיבל ע"ע לא לאכול עד שיאמר פסוק, לא שייך כלל ההיתר דצורך אכילה, שאין זה קשור לעצם האכילה אלא לאיסור שלו, ולכאו' ה"ה הכא, ויש לחלק].

דעת הבאר משה - מותר אפילו לאכול כשיעור רגיל

ובשו"ת באר משה (ח"ד סי' כ"ד) ג"כ פסק להיתירא כדברי הגנזי יוסף הנ"ל, ומזה הטעם שכיון שכל האיסור הוא ממנהג בלבד, אינו יכול לדחות איסור ברכה לבטלה [אמנם הוא הגביל הדבר דווקא באופן שכבר עברה שעה], ואף הוסיף עוד להתיר, שאם רוצה להחמיר על עצמו ולברך גם ברכה אחרונה על החלב [כי לכתחילה יש לאכול שיעור של ברכה אחרונה], יש מקום להתיר להוסיף ולשתות אפילו כשיעור רביעית של חלב, ועכ"פ המקיל לא הפסיד ושכר ברכה אחרונה בידו.

שאלה ד' - בירך על מאכל ונודע לו שאין לו השגחה מהודרת

יש להסתפק אם בירך על מאכל וטרם שאכל נודע לו שאין לזה השגחה מהודרת, והוא תמיד מקפיד שלא לאכול מהשגחה זו, מה עליו לעשות, האם יטעום קצת כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, או לא.

דעת השבט הלוי, שאפילו בחשש וחומרא בלבד, לא יטעום כלל

בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' ר"ה, הערה לשו"ע סי' ר"ו) כתב דהמברך על מאכל ולאחר הברכה נתעורר לו איזה חשש איסור, ואפילו רק חומרא, אך שיש לה עכ"פ מקור - יהיה איזה שיהיה, אינו מחויב להכניס עצמו לאיסור מחשש ברכה לבטלה, ולא יאכל את המאכל, אך בפת עכו"ם אם האדם מקפיד על זה כל השנה ונזדמן לו שבירך על הפת ולא ידע כי זה פת עכו"ם, צריך לטעום קצת, דהרי התירו חז"ל לאכול פת עכו"ם

משום איבה (יו"ד סי' קי"ב סע' י"ד), וא"כ הצלת ברכה לבטלה לא גרע מזה ומותר.

וראיתי בפסקי תשובות (סי' רט"ו הערה 101) שכתב על פי השבט הלוי הנ"ל, דכל שכן אם יהודים אחרים יראים ושלמים סומכים על הכשר זה אסור לו להחמיר במקום ברכה לבטלה וצריך לטעום קצת עכ"ד. מיהו יש לעיין באם יש לו איזה חומרא בהלכה שלכן חושש הוא לאכול מהכשר זה, דאולי זהו בגדר חומרא שיש לה מקור שהחמיר השבט הלוי, ואינו מחויב להכניס עצמו לאיסור מפני חשש ברכה לבטלה, ובפרט אם נוהג תמיד להחמיר בזה, יש לידע אם אין זה בכלל קבלה של מצוה שצריך להתירה כמו קבלת תענית, וצ"ע.

שאלה ה' - בירך על מאכל קודם הבדלה

בשו"ת מתנת משה (סי' מ"ח) נסתפק בהא דמבואר בשו"ע (סי' רצ"ד סע' ב') דאם בתפילת ערבית של מוצאי שבת קודש שכח לומר "אתה חוננתנו" והתחיל לאכול קודם שהבדיל, צריך לחזור ולהתפלל שמונה עשרה שנית, מה יהיה הדין במי ששכח לומר אתה חוננתנו ואח"כ עשה ברכה לאכול, ולפני שאכל נזכר שעדיין לא הבדיל.

וכתב שיש כאן ג' אפשריות: א. שיאכל כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, אך מאידך יצטרך להתפלל שמונה עשרה שנית, ובזה עצמו יש להסתפק האם זה נחשב כגורם להתפלל שמונה עשרה מיותרת, או כיון דכך הוא ההלכה אין זה תפילה מיותרת אלא עשה כדת וכדין. ב. שלא יאכל כלום כי הרי אסור לאכול קודם הבדלה, אך יגרום עי"ז בשב ואל תעשה שברכתו תהא לבטלה. ג. שיאכל מעט, ואולי בכהאי גוונא אין זה נחשב כאכילה לענין שיצטרך לחזור ולהתפלל. ומסיק כצד ג' שיאכל מעט כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, ומחדש שאינו צריך עבור זה לחזור ולהתפלל שנית, היות שכל התקנה שתקנו חז"ל לחזור ולהתפלל כששכח להבדיל, הוא משום קנס על שפשע ואכל לפני הבדלה, משא"כ הכא שאוכל רק לשם תועלת מצוה - כדי שלא יכשל בברכה לבטלה, לא שייך לקנסו עבור זה לחזור ולהתפלל.

אם חבירו בירך על הדסים שלו באיסור, האם יתן לו לברך

עוד שאלה בענין זה מובא בספר חשוקי חמד (סוכה לז.) באדם שהלך בחג הסוכות ברחובה של עיר עם הד' מינים בידו, ולפתע ניגש אליו יהודי ומבקש ממנו להריח מההדסים, ענה לו שאסור הדבר כפי המבואר בשו"ע (סי' תרנ"ג סע' א') הדס של מצוה אסור להריח בו, אך הלה לא ציית לו ובירך בורא עצי בשמים, מה מוטל על בעל ההדסים לעשות, האם ליתן לו להריח כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, או לא להרשות לו כדי שלא יעבור על האיסור להריח הדס של מצוה. והשיב שלא יתן לו לברך כי יש בזה איסור, ואי משום להצילו מברכה לבטלה, בין כך לא יתקן בזה את ברכתו, שהרי אסור לברך על איסור כנ"ל ואין זה מברך אלא מנאץ, ואע"פ דלגבי תענית ולגבי בשר בחלב שנינו שמותר לטעום קצת כדי לתקן את הברכה, שאני התם שבירך בטעות ורוצה לאכול כדי להנצל מברכה לבטלה, וא"כ לא הוי מאכל איסור וברכתו ברכה, אבל כאן שבירך במזיד על האיסור, פשוט הוא שאין לזה תקנה והברכה בין כך נשארת ברכה לבטלה, ולכן אין ליתן לו להריח.

ומענין לענין באותו ענין נביא כאן עוד כמה ספיקות ופסקי הלכה בענין תיקון של ברכה לבטלה למפרע -

המסתפק באיזה ברכה בשמונה עשרה הוא אוחז

כתב החיי אדם (כלל כ״ד סעיף כ״א) המתנמנם בתפלתו או מסיבה אחרת ואינו יודע באיזו ברכה עומד, אם עומד באמצעיות [דבראשונות ואחרונות, כל הג׳ ברכות כחד חשבוהו רבנן ובספק יחזור לראש], יש לדעת כיצד יתנהג, אם יתחיל עכשיו מן הברכה שספק אמרה, יתכן שכבר אמרה ונמצא מברך לבטלה והא ספק ברכות להקל, אך מאידך אם יתחיל מן הברכה שודאי לא אמרה, הרי יתכן שכבר הברכה לפניה לא אמרה, ונמצא לבסוף שהחסיר ברכה אחת בשמו״ע, ואז כל ברכותיו לבטלה, והסיק החיי אדם בזה״ל: נראה לי דמתחיל מברכה שיודע בודאי שלא אמרה. אבל מה שמסתפק, אין צריך לחזור, וצריך עיון עכ״ל.

ובספר ארחות רבינו (עמוד ר״ז) מביא שמעשה כזה קרה להגאון ר׳ חיים קניבסקי שליט״א ופסק לו החזו״א דיאמר גם הברכה שספק לו אם אמרה ודלא כחיי אדם, וכן כתב הקהילות יעקב (ברכות סימן י״ז).

האוחז באמצע ברכה או שמונה עשרה, ועלה בלבו ספק אם כבר בירך והתפלל

בספר בני ראם (סי׳ י״א) הסתפק כעין זה במי שהתחיל לברך ברכה מעין שלש, ובאמצע ברכתו עלה בלבו ספק שמא כבר בירך מקודם, [והיינו רק במסתפק, כי אם יודע בבירור שבירך, ודאי צריך להפסיק מיד], האם יפסיק מברכתו שמא באמת בירך כבר וספק ברכות להקל, או נימא דמוטב שיגמור, כי אם יפסיק תהא ברכתו זו ודאי לבטלה, ואם יגמור יהיה רק ספק ברכה לבטלה, וכן הסתפק במי שאוחז באמצע תפילת שמונה עשרה, ועלה בליבו ספק האם כבר התפלל תפילה זו, האם יפסיק מיד ויהיה כל השמו״ע שהתפלל עד עתה ודאי ברכות לבטלה, או ימשיך, וישאר בידו רק ספק ברכות לבטלה. וכתב דמסתברא שיש להתנהג בשב ואל תעשה ויפסיק במקומו ולא ימשיך את ברכתו ותפילתו.

מיהו בספר מעורר ישנים (דף סח:) כתב דאם התחיל ברכה שיש ספק אם צריך לאומרה יגמרנה ויאמר ברוך שם וגו׳ עכ״ד, ולא ביאר אם כוונתו גם כשצריך להזכיר עוד שמות בברכתו כגון ברכה מעין שלש או ברכת התורה וכדומה, או רק בברכת הנהנין שאחרי פתיחת הברכה אין עוד שמות, וצ״ע.

התחיל ברכת אשר יצר ובאמצע נזכר שאינו צריך לאומרה

עוד כתב המעורר ישנים (שם), אם התחיל ברכת אשר יצר, ובאמצע נזכר שאין צריך לאומרה, כיון שברכה זו הוא דברי שבח על כל נשימה ונשימה, ימשיך ויגמור את הברכה, אך החתימה יאמר בלי שם ומלכות, ואח״כ יאמר ברוך שם כבוד וגו׳.

בירך על המאכל ונזכר שזהו הטפל ולא העיקר, מה יעשה

ועוד כתב המעורר ישנים (דף קנה.), אם היה לפניו עיקר וטפל מברכה אחת, ושכח וברך על הטפל שבידו, לא יניחנו ויקח את העיקר, דהוי בזיון להאוכל שבירך עליו, אלא יטעום קצת מהטפל, ומיד אח״כ יטעום מהעיקר בלי להשיח ביניהם.

בירך על המשקין, ונזכר שכבר בירך מקודם על משקה זו

ונסיים בדבר חידוש שכתב הגה"ק המנחת אלעזר ממונקאטש זי"ע בספרו דברי תורה (מהדורא א' אות כ"ה) וז"ל: שמעתי שאירע לאדם גדול וקדוש אחד זי"ע, שבירך על היין בורא פרי הגפן ושתה קצת, ובהיותו טרוד במחשבות קדושות ויחודים שכח שכבר בירך, ובירך אח"כ עוד הפעם בורא פרי הגפן, ואמרתי דלא היה ברכה לבטלה פעם שניה, ונפקא מינה דלא היה צריך לומר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" עכ"ל. ובהמשך דבריו ביאר ונימק טעמו, דהיות שהמסיח דעתו לגמרי משתייתו, ואינו רוצה לשתות עוד, ואח"כ נמלך שרוצה שוב לשתות, צריך לברך שנית, והרי אין לך היסח הדעת גדול מזה שלא ידע ולא זכר כלל שבירך בורא פרי הגפן עד שהדבר נשכח מדעתו לגמרי, א"כ לא הוי ברכתו השניה לבטלה ואינו צריך לומר ברוך שם וגו' עכ"ד.

רבי אהרן ליברמן
ראש כולל "אור עמרם", בני ברק

אם יש מצוה לנשים להיות מעשרה ראשונים בביהכ"נ

בס"ד, עש"ק פ' יתרו תשס"ט לפ"ק

שוכט"ס לכבוד ידידי האברך המופלג בתורה ויר"ש כהן שדעתו יפה הרה"ג ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך.

אחדשה"ט, על דבר שאלתך האם יש מצוה לנשים להיות בעזרת נשים מעשרה ראשונים, אעתיק לך מה שכתבתי מכבר בענין זה להרב אהרן בן פורת שליט"א.

בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סימן נד) העלה שאין האשה מצווה להתפלל בבית הכנסת בעשרה, כיון שאינה מצטרפת למנין ולדבר שבקדושה, וכדאמרו בגמרא (סוטה כב.) אשה בעזרה מנין, ובתולה ציילנית [בעלת תפלה, רש"י] מבלי עולם. לעומת זאת בספר חסד לאלפים (סימן קו סק"ד) כתב דראוי לאשה להתפלל בבית הכנסת. – וכיון שאין האשה מצווה להתפלל בביהכ"נ, מסתבר דגם להיות מעשרה ראשונים אינה צריכה. ובפרט להמבואר בגמרא (ברכות מה:) דמאה נשי כתרי גברי דמיין, וכתבו התוס' (ד"ה והא) דלענין קבוץ תפלה וכל דבר שבעשרה חשבינן מאה נשי כתרי גברי. והיינו דדין עשרה וציבור לא שייך גבייהו. [ובחכמת אדם (כלל פו סעיף טו) כתב שאין על עזרת נשים קדושת בית הכנסת, והטעם מבואר באחרונים משום שאין קדושת ביהכ"נ אלא במקום שהצבור מתפללין שם ונשים אין להם דין ציבור. אבל למעשה העלו הפוסקים דהגם שאינה במעלת בית הכנסת, קדושה עצמית יש לה, ראה באריכות בספר משנת יוסף (הל' בית הכנסת סימן יט)].

ואולם הגם שאינה מצווה להתפלל בביהכ"נ, ענין להשכים קום להיות מהראשונים לכאורה איכא, ועל פי המבואר בגמרא (שם) באותה אלמנה שהיתה הולכת להתפלל בבית הכנסת של רבי יוחנן ושאלה ר"י אמאי אינה הולכת לבית הכנסת הסמוך לביתה. וענתה לו, "רבי ולא שכר פסיעות יש לי". הרי שיש לאשה שכר פסיעות בהליכתה לבית הכנסת. – ובתנא דבי אליהו (רבא פי"ט א) איתא: 'נכח פני ה", רבש"ע ראה נא בענינו וריבה ריבנו ויעלה עלבוננו לפניך בכל שעה ושעה, זכור כמה זקנים וזקנות יש בהם בישראל שמשכימין ומעריבין לבתי כנסיות ובתי מדרשות ומחמדין ומתאוין ומצפין לישועתך בכל יום תמיד.

עוד איתא בילקוט שמעוני (פ' עקב סימן תתעא) מעשה באשה אחת שהזקינה הרבה, ובאת לפני רבי יוסי בן חלפתא, אמרה ליה רבי הזקנתי יותר מדאי ומעכשיו חיים של נוול הם שאיני טועמת לא מאכל ולא משקה ואני מבקשת להפטר מן העולם, אמר לה מה מצוה את למודה לעשות בכל יום, אמרה ליה למודה אני אפילו יש לי דבר חביב אני מנחת אותו ומשכמת לבית הכנסת בכל יום, אמר

לה מנעי עצמך מביהכ״נ שלשה ימים זה אחר זה, הלכה ועשתה כן וביום השלישי חלתה ומתה, לכך אמר שלמה אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום, מה כתיב אחריו כי מוצאי מוצא חיים, ע״כ. חזינן כמה גדול שכר מצוה זו של השכמה לבית הכנסת, הגם שאינה מצווה בזה, שבשכר שהניחה כל דבר חביב והשכימה לבית הכנסת זכתה לאריכות ימים.

שו״ר בספר שאלת רב (ע׳ קצא אות עט) תשובות הגר״ח קנייבסקי שליט״א דיתכן שנשים וקטנים שבאים להתפלל והם מעשרה ראשונים נוטלים גם שכר.

ביקרא דאורייתא ובברכת שבתא טבא
אהרן ליברמן

רבי יעקב אהרן סקוצילס
ראש כולל להוראה ירושלים
מח"ס אהל יעקב
מו"צ בית הוראה הכללי ירושלים

להכנים טאבאק לתוך טישו בשבת אם יש לחוש למוליד ריח

בס"ד ב' שבט תש"פ

לכבוד ידידי היקר הרה"ג ר' אלחנן שפיגעל שליט"א מו"צ בבית ההוראה יד הרמ"ה ומחשובי הלומדים בכולל להוראה ירושלים פהעיה"ק ת"ו,

בדבר שאלת אביך החשוב הרה"ג ר' בנימין שליט"א אודות מה שמצוי שרואים אנשים לוקחים בליל שבת טבאק עם ריח חזק ומניחים אותו בתוך טישו לשמור אותו שם, ויש כאלו שגם נהנים מהריח שנהיה בתוך הטישו האם מותר לעשות כן בשבת או שמא יש לחוש שמוליד ריח, עכ"ד הנעימים.

מקור איסור מוליד ריח בשבת ויום טוב

הנה מצאנו בסימן שכ"ב משנה ברורה (ס"ק י"ח) שאסור להוליד ריח בשבת כגון להניח בשמים בבגד כדי שיהיה הבגד מריח. וכן ברמ"א (סימן תרנ"ח סעיף ב') כתב שאסור ליתן אתרוג על גבי בגד ביום טוב משום שהוא מוליד ריח, והמשנה ברורה שם ס"ק ז' פירש הטעם משום שהוא מתקן מנא. עוד מצאנו ברמ"א הל' יום טוב (סימן תקי"א סעיף ד') שאסור ליתן מי בושם על גבי בגד משום שמוליד בהם ריח, ובמשנה ברורה שם (ס"ק כ"ז) פירש שאסור מדרבנן משום שהמוליד דבר קרוב הוא לעושה מלאכה חדשה. לפי זה מי שרוצה להוליד ריח לתוך הטישו אין מקום להקל בכלל שזה גופא האיסור שמוזכר בכמה מקומות שהזכרנו לעיל.

והנה יש לעיין בנידון דידן בתרתי, א) מה הדין בכה"ג אם אינו מתכוין לתת ריח לבגד או טישו וכדומה, האם גם בכה"ג החמירו שנתהוה ריח בבגד ממילא, ב) האם הדין ישתנה אם כבר הניחו הטבאק בתוך הטישו בערב שבת, ובשבת עצמו רוצה להוסיף טבאק בתוך הטישו האם אסור לעשות כן משום מוליד ריח, וכן עלינו לדון האם נייר טישו או שקית ניילון וכדומה מהדברים שמקבלים ריח או לא, וא"כ האם יש מקום להקל כשלא מבחינים את הריח כל כך חזק.

הט"ז (סימן שכ"א ס"ק ז') הובא במשנה ברורה שם (ס"ק כ"ה) כתב שאין לשום פלפלין לתוך הבגד ולכתוש בסכין עליו, דהוא מוליד ריחא, אמנם בסימן תקי"א משמע מהט"ז (ס"ק ח') שחזר בו והסכים לדברי המהרש"ל דשרי משום שאינו מתכוין לזה. ולפי זה נראה שאם אינו מתכוין המשנה ברורה פסק לקולא. אמנם מצאנו שהמשנה ברורה (סימן תרנ"ח ס"ק ז') כתב אחרת, דשם לגבי אתרוג הביא מח' הפוסקים אם איסור הולדת ריח נאמר גם באופן שאין האדם מתכוון להריח, כגון מי שהניח אתרוג

על גבי בגד והבגד מקבל ממילא את ריח האתרוג. ובשער הציון (ס"ק ז') כתב שהמח' הנ"ל תלוי אם אוסרים פסיק רישא אפילו באיסור דרבנן, אכן לפי מה שהובא במשנה ברורה (סימן שי"ד ס"ק י"א) שכמה אחרונים הסכימו לאסור פסיק רישא באיסור דרבנן נראה להחמיר. ומ"מ השער הציון הביא מהמחצית השקל שכתב סברת המהרש"ל שאף בשאר מקומות מחמירים בפסיק רישא באיסור דרבנן, מ"מ באיסור מוליד ריח קל יותר, ולכן מותר. אך דעת המ"ב נראה שנקט להקל בזה רק במקום שעת הדחק, וכן כתב בכף החיים (סימן שכ"א ס"ק מ"ג). והיה מקום לומר להחמיר כאן אם לא בשעת הצורך אע"פ שיש הרבה אחרונים שפסקו כדברי הים של שלמה ועוד, ראה בשו"ת יביע אומר חלק ד' או"ח (סימן ל"ד אות כ"ט) ועוד פוסקים, מ"מ אחרי שהביא את המ"ב שההלכה היא כדעת המחמירים אא"כ שעת הדחק, נראה שראוי לחשוש לדבריו להלכה למעשה. אולם יש לדון לפי מה שכתב בשער הציון שם (ס"ק ח') שיש לסמוך על הפוסקים המקילים כשאין כוונתו להוליד ריח בפרט היכי דלא ניחא ליה כלל ולא מהני ליה במה שיוקלט הריח דאז אפשר לצרף דעת הערוך דמיקל בפסיק רישא דלא ניחא ליה אפילו באיסור דאורייתא, ושמעתי ממו"ר הגר"צ ריבלין שליט"א דומ"ץ עדה החרדית ירושלים, שלפי דברי השער הציון שם נראה לגבי נייר טישו שאין בו חשיבות מן הסתם אף אם מוליד ריח בתוכו הוא ספק בכלל אם יוקלט שם ריח חזק, ולכאורה כיון שזורקים אותו לאשפה אפשר לדון אותו כלא ניחא ליה כלל שהמ"ב מיקל בו אפילו שלא בשעת הדחק, ויש לעיין.

וכן ראיתי בספר פסקי תשובות (סימן שכ"ב אות ז') שכתב על פי סברת האחרונים להקל אם אינו מתכוון אפילו שלא בשעת הדחק, ורצה לבאר שם שכיון דכל הענין של האיסור הוא משום שדומה לעושה מלאכה, א"כ כשאינו מתכוון לכך אין כאם דמיון לעשיית מלאכה, דהא עושה למטרת היתר מוחלטת, אך גם שם ציין שאי אפשר להתעלם מדברי המ"ב (סימן תרנ"ח) ולכן נקט שאם אינו ניחא כלל אפשר לסמוך על זה להקל עי' שם (הערה 65). ונראה דכיון שקשה להגדיר בזה מתי לא ניחא ליה כלל ומתי לכן ניחא ובפרט שנהנה מהריח שנשאר בתוך הטישו, כדאי לחשוש לסתימת דברי המ"ב להחמיר אא"כ הוא שעת הדחק.

אח"כ ראיתי בספר שש"כ (פרק ט"ו סעיף פ"א) ששם דן לגבי הולדת ריח בבגדים וכדומה שאם אינו מתכוון להוליד ריח בבגד, אלא מתכוון לשמור את הדבר המריח בבגד, בשעת הדחק אין לאסור, וכמ"ש במשנה ברורה (סימן שכ"ה שם), ולכן מותר בשעת הדחק לעטוף אתרוג או בשמים במטפחת כדי לשמור עליהם. וכן נקט בארחות שבת (פרק כ"א סעיף מ').

והנה יש לעיין מאחר ומצאנו את אריכות הנ"ל שיש מקום לחוש אפילו כשאינו מתכוון להוליד ריח וכגון דא, או כגון מקרה של אתרוג וכדומה, האם גם בתוך נייר טישו או שקית ניילון יש לחוש, כי היה מקום לומר לפי המציאות שלכאורה אין הנייר מקבל כל כך הרבה ריח, ואף את"ל שכן אולי לא הוי כריח חזק שיש לדון עליו שאינו נחשב כמוליד ריח לענין זה.

נראה שספק הנ"ל תלוי מאוד במציאות אך מ"מ כדאי לציין מה שכבר כתבו

הפוסקים בנידון דומה, בשו״ת באר משה חלק ח׳ (סימן קפ״ב) נשאל אודות הרמ״א בהל׳ ד׳ מינים שאסר ליתן אתרוג על גבי בגד ביום טוב משום מוליד ריח בהבגד, ויש לעיין מה הדין לגבי נייר או שקית ניילון האם גם כן החמירו. והשיב שם וז״ל: כידוע שאין הפלסטיק או נייר מקבלים ריח כל כך בנקל כמו בגד, וע״כ אין להוכיח את מי שעושה כן בלא מתכוון ויותר נראה שגם לכתחילה שרי להניח על זמן קצר. וראיתי בכף החיים (סימן תרנ״ח אות ו׳) שכתב בשם מל״ח שמנהג יפה להשים האתרוג בתיבה קטנה ולא בסודר דמולי דריחא אם יחליף הסודר. והספר מל״ח אינו תחת ידי ושמא טעמו שאין התיב קולט ריח כמו סודר או אפשר שטעמו שאין דרך בני אדם להנאות מהריח של התיבה שקלט ריח כמו סודר שדרך בני אדם להנאות מהם על ידי ריח שבהם, ועי׳ שם שהעיר על דברי הבכורי יעקב. וכן בפסקי תשובות (סימן תרנ״ח אות ג׳) כתב דאין האיסור אמור אלא בדברים שדרך בני אדם ליהנות מהריח הנקלט בהם, אבל במוצרי פלסטיק, נייר או ניילון שאין מקבלים ריח כל כך ואין דרך בני אדם ליהנות ממעט הריח הנקלט בהם אין איסור מוליד ריחא. ולכן יש עצה אף לכרוך האתרוג בפשתן או בבגד וכדומה אפילו לא היה כרוך עליו מאתמול על ידי שיניח האתרוג בתוך שקית ניילון ואח״כ יעטפנה בפשתן, כי הניילון חוצץ בעד הריח שלא יכנס לפשתן.

הא לדבירהם אם אין הדבר קולט ריח או אפילו אם קלט אך הוא מעט, אין לחוש להולדת ריח. ויש מקום לדון היטב בנידון דידן לפי המציאות אם אין לו כוונה בכלל להוליד ריח לתוך הטישו.

ולענין מה שהסתפקנו לעיל אודות מקרה שכבר בערב שבת הכניסו את הטבאק לתוך הטישו וכעת בשבת רוצה להוסיף טבאק אם יש לחשוש להולדת ריח או לא, הנה ראיתי עוד בספר שש״כ שם כתב דאפילו אם כבר היה ריח במטפחת או בבגדים אסור ליתן עליהם מי בושם, או לשים בהם עשבי בושם, אם הוא עושה כן כדי שהריח יהיה חזק יותר. אבל מותר להחזיר עשבי בושם בין הבגדים כשהיו בהם מבעוד יום, וריח הבשמים כבר נקלט בהם בבגדים.

והגרשז״א זצ״ל הסתפק דמאחר ומבואר בגמ׳ במסכת ביצה דף כג. דרק אולודי הוא דאסור אבל להוסיף שרי, מסתבר דרק מין אחר של בושם הוא דאסור להוסיף, כיון שזה ריח חדש שלא היה מקודם אבל מאותו המין עצמו שפיר מותר להוסיף, וכן מבואר בשו״ע הרב (סימן תקי״א סעיף ז׳), ודלא כהמגן אברהם (סימן תקי״א ס״ק י״א) דאוסר, אף צ״ע דהרי הטעם שכתב רש״י דנראה כעושה דבר חדש, ליכא הכא, וצ״ע, עכ״ל.

[וכעת ראיתי הוראה מהגר״י רוטה זצ״ל בעלון דברי תורה בענין נידון דידן, והורה שם למעשה שמותר להכניס את הטאבק בנייר טישו כיון שאינו עושה כן כדי לתת ריח בטישו רק מחזיק אותו שם כדי שלא יתלכלך.]

העולה לדינא

נראה שאסור להניח טבאק בתוך טישו בשבת אם כוונתו לא רק לשמור אותו וכדומה אלא גם שהטישו יקבל ריח מזה כיון שאסור שהוליד ריח לתוך בגד בשבת.

אם בערב שבת כבר הכניס בתוך הטישו הטבאק ובשבת עצמו רוצה להוסיף, יש למיקל על מי לסמוך אם רוצה להכניס שם עוד טבאק לשמירה, ובלבד שאינו מתכוון להוליד בתוכו ריח מותר.

אם מניח את הטבאק בתוך הטישו בשבת לצורך שמירה ולא מתכוון להוליד ריח בכוונה בתוך הטישו, נראה שאפשר לעשות כן בשעת הצורך, וראוי להחמיר להכניסו בתוך שקית פלסטיק או שאר דבר שריח של הטבאק לא משפיע עליו כל כך שאז אין חשש של הולדת ריח כמבואר בפוסקים. מיהו יש אומרים להקל אפילו שלא בשעת הדחק והרוצה לסמוך על זה יש לה על מי לסמוך.

בברכת התורה
ידידך
יעקב אהרן סקוצילם
מח"ס אהל יעקב ירושלים

יורה דעה

רבי משה שטרנבוך
ראב"ד ירושלים
מח"ס תשובות והנהגות

שאלות ותשובות ממרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א בעניני פדיון הבן

נערך על ידי הגאון רבי משה צבי ארי' הכהן טשעסיר שליט"א

א) מה הדין אם יש ספק פדה"ב, כגון ספק אם הפילה קודם מ' יום או לאחר וכדו'[א]. ספק פדה"ב א"צ לפדות[ב] דספק ממון לקולא[ג], הוא משנה מפורשת[ד]. ואם רוצה יכול לפדות[ה] ויתן המעות מתנה ע"מ להחזיר[ו].

א. בשו"ת חכם צבי סי' קד' כ' דבזה"ז כל שעברו מ' יום והפילה, שפיר הבא אחריו פטור מפדה"ב, ואפי' הרוצה להחמיר עכ"פ לא יברך אלא יתן לכהן דמי הפדיון בלא ברכה אבל מעיקר הדין פטור". ובחכמת אדם (כלל קנ' סעיף כ') כ' "ונראה לי שכן יש לנהוג לפדות בלא ברכה". והיעב"ץ במגדל עוז פלג א' אות כז' כ' כללו של דבר אעפ"י שספק בכור פטור שהמוציא מחבירו עליו הראיה אין כל הספיקות שוין וצריכים עיון וחקירת חכם.

ב. בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' תקעא' דן רבינו שליט"א לענין אשה הפילה לערך חדשיים ולא בדקו הולד, אם הנולד אחריו צריך פדיון. וזהו תוכן דבריו. הרמ"א (יו"ד סי' שה' סעיף כג') פסק בשם מהרי"ק דכל זמן שאין איבריו מרוקמין, הבא אחריו חייב בבכור ואפי' בזה"ז סומכין ע"ז. אבל בשו"ת חכם צבי (מובא בפתחי תשובה שם, עיי"ש בכ"ד) חולק, ולדעתו כל שעברו והפילה שפיר הבא אחר פטור מפדיון. והרוצה להחמיר כמהרי"ק לא יברך ברכת הפדיון ושהחיינו רק יתן הה' סלעים לכהן. שלדעתו אפי' לא מצאו ריקום לא סמכינן על זה שאין אנו בקיאין בכך אפי' בזמן הש"ס. שי' החת"ס (סי' רצט' ומו' בפ"ת) שאחרי מ' יום יש לסמוך על הרמ"א, אבל רק אם מעידים שלא היה ריקום הבא אחריו בכור. אבל כשלא בדקו או לא יודעים, לא סומכים על המהרי"ק שיש בזה חזקה וחייבין בבכורה, אלא די לפדות בברכה כשבדקו וברור לרואה שלא נראה לעין ריקום. אבל בספק אף דמהרי"ק דעתו שחייבין בפדיון דאזלינן בתר חזקה, מ"מ למעשה נראה שבפדה"ב לדידן לא מועיל חזקה מעיקרא, שעיקרה דין ממון ואינו יכול לברך, ולכן כשיש איזה ספק פודין בלי ברכה, ורק כשהרופא או המילדת טוענים שלא היה ריקום יכול לסמוך על הרמ"א ולברך. ודע דהמ' יום מחשבינן מליל טבילה, (וחשבון הרופאים הוא מסוף הוסת דחשבונם באלו שאין שומרים פתחי נדה). ובכל ספק יכולים לפדות בלי ברכה בשם, ומותר גם במתנה ע"מ להחזיר כמובא בחת"ס, ובסעודה תלוי ברצון ההורים.

בח"ג סי' סי' שלא' דן באריכות לענין עובר שנולד לאחר ששים יום ואיננו מרוקם, ולדעת הרופאים העובר מת לאחר מ' יום ליצירתו והיה אז מרוקם ונשאר בבטן אמו עד שנתמסמס ולכן הוא נראה לא מרוקם, אם הבא אחריו טעון פדה"ב. וכ' "סוף דבר הכל נשמע יש לפדות הבן הבא בברכה ובשמחה, וכן עשו וב"ה נפדה כדת וכדין", עיי"ש בכ"ד.

בח"א סי' תרסה' דן לענין בכור שנולד בלידת מלקחיים אם חייב בפדיון, שהאחרונים דנו בזה משום חציצה. וכ' דכשם שלא שייך חציצה כשהוא מינו או לנאותו, ה"ה כאן שזה לצורך יציאת הולד למנוע סכנה שיתקיים ויצא לאויר העולם, ומשתמשים בו במקום צורך, אין לחוש לחציצה כה"ג. (ויש לדון גם שמקום המלקחיים כבר נקרא הוציא ראשו חוץ לפרוזדור, ועי' בשו"ת צפנת פענח סי' ז'). וביותר יש לומר דל"ש חציצה אלא בבהמה שחל בו קדושה ממש. אבל בבכור אדם לא חלה עליו קדושה ממש אין הרחם מקדש רק הלידה ונקרא גם בזה לידה. "ובשעתו דנתי בשאלה זו במקצת חציצה כמו במלקחיים אם חוצץ בפני מרן הגאון דבריסק זצ"ל, וצידד ג"כ שאין בזה דין חציצה, ומרן הגאון מטשובין זצ"ל אמר לי שבתשובה דן בזה והכריע שאין בזה חציצה, והגאון רבי פנחס עפשטיין זצ"ל בשו"ת המאור סי' מח' העלה לפדות בלי ברכה דוקא, אבל דעתי נראה כמ"ש וכדברי רבותינו הנ"ל וכן המנהג. ולמעשה מאחר שנהגו לפדות והנוסח "על פדיון הבן" (ולא לפדות) יכולים לברך על עיקר המצוה, כשיש מנהג לפדות, וכמבו' כעי"ז באחרונים על ט"ק שמברכים על מצות ציצית שנהגו אז לברך אף שלכמה פוסקים אין מברכין על ט"ק, ופירש הרמ"א (בד"מ או"ח סי' ח' ס"ק ח') שכיון שנוסח הברכה אינו להתעטף אלא "על מצות ציצית" מברכין את השי"ת שנתן לנו מצות ציצית אף שעכשיו אין מקיימין אותה כתקנה, ע"ש. וכיון שהעיקר נראה שחייב בפדיון, שפיר יכול לפדות בברכה וכמ"ש. ע"ע מש"כ בזה בספר הלכות הגר"א ומנהגיו אות ריג', ארחות הבית פרק יח' ד' ובהדרכה והערות בסוף הספר כח'.

בח"ב סי' תקע' דן רבינו שליט"א באריכות לענין ספק כהן או ישראל אם פודין אותו בברכה. ולהלכה כ' שיכול לפדות בברכה, חדא דעיקר הדין שאין הולכין בממון אחר הרוב היינו שבהוצאת ממון אין דין רוב. אבל כאן מכח המ"ע יש דין רוב שהוא ישראל וחייב בפדה"ב. וכיון שהוכרע שחייב בהמצוה ממילא גם מוציא ממון. ולא דמי לכל ספק אם חייב במצות פה"ב דפטור מטעם שספק ממון לקולא, דהתם כאשר זהו קולא בממון לא מחייבינן למצוה מספיקא לחומרא. אבל ברוב שאינו חומרא אלא הכרעה לגבי חיוב המצוה, ממילא לאחר דנפסק דחייב במצוה מועיל נמי לממון. שאין הממון סיבת המצוה, רק המצוה גורם שיעבוד נכסים וזכות ממון. וברוב יש עליו חיוב המצוה וממילא איכא נמי השיעבוד. ובנ"ד מדין רוב הוא ישראל וע"כ חייב בפדיון. ועוד, דאפי' אם נימא שמדין רוב יכול ליפטר, היינו דוקא כשטוען אני מהמיעוט, אבל כשמוותר על זכותו וחזקתו ונשאר בלי טענה, דומה זה לאבידה דאזלינן בה בתר הרוב כיון שאין מוחזק. וגם כאן הרוב מועיל לחייבו כשאינו טוען כלום ליפטר, ויכול לסמוך על הרוב גם לענין ברכה כמו שסומכין על רוב לכל דיני התורה. וע"כ כשרוצה לחייב עצמו נראה דאזלינן בתר רוב ויכול גם לברך, ומטעם זה אנו פודין הבן ונותנים לכהני חזקה דגרע מרוב, שרצוננו לקיים המצוה ולא ליפטר ממנה, עיי"ש בכ"ד.

בח"ד סי' רמד' דן לענין יוצא דופן, אבל הפדחת כבר לא היתה אז ברחם, ויצא כבר הפדחת קודם הניתוח, אם פטור מפדה"ב כיוצא דופן, או כיון שיציאת הפדחת קובעת בפדה"ב, ויצא הפדחת מהרחם קודם הניתוח, נקרא כבר לידה מאז והתחייב בפדיון אף שהנשאר יצא אח"כ דרך דופן. וכ' דמסברא לפטור כשיצא לחוץ דרך חיתוך הדופן, ואף אם נתקדש כבר בפרוזדור, היינו אם יצא אח"כ דרך לידה נתקדש כבר מיד כשיצא הפדחת מהרחם. אבל אם לא היה לידה רגילה, שיצא בסוף לעולם בחיתוך הדופן, בטלה הקדושה. ומ"מ מהיות טוב יפדה בלי ברכה). וע"ע מש"כ בח"ז סי' קמז' אות ח' לחלק בספק פדה"ב בין ספק במציאות דאזלי' לקולא לספיקא דדינא דאזלי' לחומרא. (ע"ע תוס' ב"ב לב':).

ג. המחבר בסי' שה' סעיף יג' כ' "מי שהוא ספק אם הוא חייב בפדיון, פטור, שהמוציא מחבירו עליו הראיה". ובס"כ כ' "השפחה שנשתחררה וכותית שנתגיירה כשהן מעוברות, וילדו, אע"פ שהורתו שלא בקדושה, הואיל ונולד בקדושה חייב, שנאמר פטר רחם בישראל, והרי פטרו רחם בישראל. אין ידוע אם קודם שנתגיירה או אחר שנתגיירה, המוציא מחבירו עליו הראיה".

ד. חולין קלד'.. וע"ע בע"ב.

ה. עי' בספר אורחות הבית פרק יט' ס"י שכ' רבינו שליט"א "הפילה וכבר ארבעים יום ויש ודאי ריקום איברים

ב) האם צריך הכהן לשאול אמו של התינוק אם הפילה לאחר מ׳ יום או אם ילדה בניתוח קיסרי[ז].

כך נוהגין. דפעמים הבעל אינו יודע. אבל יש שאין עושין כן.

ג) אם אבי הבן אמר דהוא ספק, האם מ״מ יש לשאול אמו של התינוק אם אכן היתה ספק.

לא, דספק א״צ לפדות בכלל. והוא ספק גזילה וצריך להחזירו המעות.

ד) מה הדין בספק פדה״ב אם אמר האב שנותן המטבעות לכהן בלב שלם.

אם נותן בלב שלם הוא סתם מתנה. אבל כתיב ״שונא מתנות יחיה״[ט]. ספר נוטלין במתנה אבל לא מעות.

ה) האם רק הכהן יטול ידיו לסעודה קודם לפדיון או גם הציבור.

רק הכהן[ח]. דכדי להראות דהסעודה הוא רק לכבוד הפדה״ב[ט]. ואם הכל נוטלין ידיהם אינו ניכר דלצורך הפדה״ב. דאפשר שאוכלין סעודה רגילה ובאמצע סעודתן עושין פדה״ב. ומצוה גדולה היא ועולה תחת פד׳ תעניות[י]. ולכן אין להם לאכול אלא לאחר

הבא אחריו פטור מפדיון. וכשבודאי אין ריקום וכמו מים חייבין לפדות בברכה. וכשאינו ידוע בבירור ראוי לפדות כלי ברכה״.

ו. קידושין ז׳: ושו״ע יו״ד סי׳ שה׳ ס״ח. (עי׳ שו״ת שבט הלוי חלק יא׳ סי׳ רמז׳ אות יג׳ – טו׳). ועי׳ בשו״ת חתם סופר ח״ב יו״ד סע׳ רצט׳ שכ׳ ״אך אם יש ספק בשיעור הוחזקה מעוברת נהי דאין לכהן מספק מ״מ אם ירצה לצאת ידי חובת שמים מידי כל הספיקות, יתן לכהן ע״מ להחזיר דמן התורה יוצא בזה״. ועי׳ בשו״ת תשובות והנהגות ח״א סי׳ תרנח׳ שכ׳ רבינו שליט״א שבשעה שפדה בנו בכורו אצל כהן מיוחס, אמר לו הגרי״ז להוסיף עוד להידור לפדות אצל עוד כמה כהנים אף במתנה ע״מ להחזיר. אבל עיי״ש שכ׳ ״והנה קבלה בידינו שסגולה לפדות הבן ולתת לכהן החמש סלעים ולא לקבל ממנו בחזרה הכסף וזהו סגולה נפלאה למחלת הילדים. ולכן אף שהכהן מפציר לקבל ממנו שחושש שאינו כהן וגזל הוא בידו, וכדעת היעב״ץ מובא בפ״ת ס׳ ש״ה ס״ק י״ד, או שהכהן עשיר, ולכן רוצה להחזיר (עי׳ חולין קלג׳.) יאמר לו שרוצה לתת לו במתנה גמורה דוקא, ולא יקבל ממנו בחזרה. וע״ע מש״כ בח״ו סי׳ מ׳ ובספר הלכות הגר״א ומנהגיו אות רז׳.

ז. עי׳ בספר אוצר פדיון הבן ח״ב עמ׳ תה׳ - תז׳.

ח. עי׳ בספר דרך אמונה פרק יא׳ הל׳ ביכורים ס״ק כט׳ דמשמע שכל הציבור נוטלים ידיהם קודם הפדיון.

ט. עי׳ בבאר הגולה סי׳ שה׳ ובט״ז שם ס״ק י׳. וע״ע בים של שלמה פ״א דקידושין סוף סי׳ נד׳ ובספר דרכי חיים ושלום סי׳ תתקעא׳. ועי׳ בליקוטי פנחס ס״ק נג׳ שמביא סמך לזה, דבמצרים ניצלו הבכורים לאחר אכילת מצה מרור, עיי״ש בכ״ד.

י. בשו״ת רשב״ן סי׳ קלו׳ מביא שהאוכל בסעודת פדה״ב כאילו התענה פ״ד יום. בשדי חמד (מערכת פ׳ כלל נד) כ׳ ״ובהיותי בעיה״ק ירושלים ת״ו הזמינו אותי לפדה״ב ולא הלכתי, ואמרו לי שיש בספרים דסעודת פדיון היא עולה במקום פ״ד תעניות. ואני לא הייתי יודע דבר זה. שוב ראיתי בשו״ת הד״ר שכ׳ שהעולם אומרים שסעודת פדיון עומדת במקום פ״ד תעניות כמנין אהח״ע כמו שמתענים בימי השובבי״ם. ע״ש. ונראה שאין מקור לזה רק שיחה נאה בפי הבריות״. בספר טעמי המנהגים (עמ׳ שצט׳) כ׳ כי פ״ד הוא כנגד פ״ד תעניות שמתענים בימי השובבי״ם, והוא כנגד פ״ד שנים של יעקב שאמר כוחי וראשית אוני, שלא ראה קרי מימיו, לתקן מה שפגם אדם הראשון. ע״ע שו״ת יביע אומר ח״א סי׳ כז׳, ליקוטי פנחס ס״ק נב׳, דבש לפי מערכת י׳

הפדה"ב. ולאו דוקא דהוא סעודת מצוה[יא].

ו) האם יש לכהן לשבת בסדר פדה"ב[יב].

לא, דכבוד המצוה הוא לעמוד דוקא[יג]. וכבוד אכילה הוא לשבת דוקא.

ז) בסדר פדה"ב, מדוע מזכירין הפסוק בפ' קרח תחילה ואח"כ הפסוק בפ' בא. הרי הוא שלא כסדר[יד].

פסוק א' הוא עיקר החיוב, אבל לא כתיב דהוא ענין של קדושה. ובפסוק ב' כתיב ענין של קדושה[טו].

ח) מדוע שואלין האב "במאי בעית טפי וכו", הרי בכל אופן מחויב לפדות בנו[טז].

כדי לחבבו בהמצוה[יז].

אות כא' ופרי צדיק פ' בא - לסעודת פדיון הבן.

יא. עי' בנשמת אדם ריש הל' שבת שמביא בשם הגר"א דאפי' פדה"ב שלא בזמנה דין סעודת מצוה עלה, ומקור לסעודה זו בסוף פ"ז דב"ק דרב איקלע לסעודת ישוע הבן והיינו פדיון הבן וכמבו' בתוס' וערוך. ורב לא אכל בסעודת רשות. וע"כ מוכח שזהו סעודת מצוה, עיי"ש בכ"ד. אבל בתרומת הדשן סי' רפט' כ' שיסוד הסעודה הוא פירסומי מצוה. ועי' תוס' מו"ק דף ח'.

יב. בשו"ת מהר"י מברונא סי' קכב' כ' "מצאתי בתוס' שאבי הבן יעמוד לפני הכהן, והכהן ישב בדרך חשיבות לקבל מתנת כהונה, שנאמר למשחה בהם". (עי' שמות יט' יט' ובמדבר יח' ח', סוטה טו'. חולין קלב': ומנחת חינוך מצוה כב')". וכ"כ בים של שלמה שם והו' בתורה תמימה פ' קרח פרק יח' הערה כד'. וע"ע בליקוטי פנחס ס"ק לה' בשם מנחת פתים. ועי' דרך אמונה שם ס"ק לא' שמביא הגר"ח קניבסקי שליט"א ב' מנהגים בזה. ואמר לי אאמו"ר שליט"א שראה כמה פעמים שישב הגרא"י הכהן פאם זצ"ל במעמד פדה"ב, וכן נוהגין.

יג. וכ"כ בשו"ת מהרי"ט צהלון ח"א סי' א' שכן הוא מנהגם ומנהג כמה מקהילות הספרדים כמו שמצינו במשנה דביכורים פ"ג מג'. ועי' באמרי אמת ליקוטים על פדה"ב שמביא המנהג שכל הקהל עומדים בשעת הפדיון מפני כבוד עושי המצוה ע"פ מתני' שם.

יד. וכן העיר בספר הדרש והעיון פ' בא מאמר צז' מו' בליקוטי פנחס ס"ק מה'. וראה זה מצאתי מרגניתא טבא בזה בספר תפילת דוד – נפש דוד להאדר"ת אות מד' שכ' "נ"ל שצריך להפך סדר הפסוקים מכפי הנדפס, וכצ"ל שנאמר קדש לי כל בכור כו' לי הוא, ונאמר ופדויו מבן חודש תפדה".

טו. הגר"ש הכהן דויטש שליט"א אמר לי דפסוק בפ' קרח הוא העיקר מקור להחיוב. ופסוק בפ' בא הוא מקום הראשונים שמצינו ענין פדה"ב. (עי' ברמב"ם ספה"מ מ"ע פ' ובפרק יא' מהל' ביכורים ה"א, חינוך מ' שצב' וטור סי' שה' שהביאו כולם הפסוק בפ' קרח. אמנם בסמ"ג וסמ"ק מביאין המקור בפ' בא, וכן בחינוך בשם 'רבותינו').

טז. עי' ברמ"א סעיף י' שכ' "ואם האב היה רוצה להניח הבן לכהן, אינו יוצא, רק צריך לפדותו". (ע"ע בספורנו סו"פ בא שכ' שבכורי האדם בישראל הם כמו נזירים או יותר, מיוחדים לעבודת האל יתברך, ואסורים בעבודת הדיוט. וע"י הפדיון מותרים בעבודת חול. ועי' בספר דרך שיחה ח"ב סו"פ בא שבי' הגר"ח קניבסקי שליט"א דהיינו דוקא לולי מצות פדה"ב. אבל לאחר שניתנה מצות פדה"ב מותרין בעבודת חול, ולכן אין לחוש שלא להשתמש בבעל מלאכה חילוני שהוא בכור ואינו פדוי).

יז. בלבוש כ' ששאלת חינם היא זו, שאף אם היה האב רוצה להניחו לכהן לא היה רשאי שהרי מצוה לפדותו. בפתחי תשובה ס"ק טו' מביא משו"ת חוט השני סי' צב' דאין הפירוש שנותן לו הברירה, שהרי אם רצה האב להניח הבן לכהן אינו יוצא בזה. אלא כדי לחבב הפדיון על אביו אומר כן לעשות לו חשק לפדותו דאולי לבו מהסס לפדותו בממון כולי האי כאילו נאנס לכך ע"פ הדבור ואז אין בנו פדוי. לכן כדי שיתן ברצון א"ל הכהן

ט) האם האבי הבן צריך לכוין להוציא הכהן בברכת 'שהחיינו' יח.

כן יט.

האם יש צד שהכהן מברך 'דקמטי הנאה לידיה'.

לא כ.

י) בספק פדה"ב שהאב פודה בלי הברכות,

יא) כשכהן מברך התינוק לאחר הפדיון כא,

במאי בעית טפי משום שנאמר כי לי כל בכור ואם יחפוץ האב שלא לפדותו יש לו לחוש שמא יחזור הקב"ה ויקחנו ממנו. עיי"ש בכ"ד. בגליון מהרש"א כ' "ולי נראה דדרך חיבוב כך ששואל אם היה רוצה וחפץ שיולד לו בן בכור שלא יקדים לפטירת הרחם דבר שפוטרו כדי שיזכה במצוה זו, או שהיה נייח לו יותר שלא יבוא לידי חיוב". בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' סב' כ' הגרש"ז אויערבאך זצ"ל "וכן בפדה"ב, מי שחושב שכל הנולד לו בן בכור חייב ליתן צדקה לכהן ה' סלעים ואינו יודע כלל שפודה בכך את בנו, יתכן שהבן אינו פדוי והכהן צריך להחזיר לו מעותיו. ואפשר דלפיכך תיקנו הגאונים לומר "במאי בעית טפי" וכו', למען ידעו פשוטי העם שאין זה סתם "נתינה" אלא "פדיון", ואף שלפי זה יוכל האב לטעון שלא נתן לכהן את החמשה סלעים רק מפני הפחד שלא יחטוף ממנו את בנו אבל אילו ידע שגם אם לא יפדה נשאר הבן שלו לא הי' נותן לו ונמצא דזכיית הכהן הוי בטעות, נראה דלא חשו כלל להא מלתא".

יח. עי' בסוף מס' פסחים דאי' "רבי שמלאי איקלע לפדיון הבן, בעו מיניה פשיטא, על פדיון הבן אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן אבי הבן מברך. ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה כהן מברך או אבי הבן מברך. כהן מברך דקמטי הנאה לידיה, או אבי הבן מברך דקא עביד מצוה. לא הוה בידיה: אתא שאיל ביה מדרשא, אמרו ליה אבי הבן מברך שתים, והלכתא אבי הבן מברך שתים". עיי"ש ברש"ש ובשו"ת שבט הלוי חלק יא' סו"ס רמח'.

יט. בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' תקעט' שכ' רבינו שליט"א דנראה דגם למסקנת הגמ' שם נראה שהכהן באמת לא נפטר מברכת שהחיינו, אלא רק שהאב מברך ומוציאו, וכן מביא מהנצי"ב בהעמק שאלה (קעא' ס"ק י') ומשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רצט') "ותמהני שלא נהגו לדקדק בכך". (עיי"ש עוד שכ' "ובזה פירשתי הגמ' סוף פסחים הנ"ל שרב שמלאי איקלע לפדה"ב ולא ידע מי מברך, ותמוה אטו לא שמע ולא ידע שהאב מברך הלוא הדבר מצוי וידוע שכן, אלא באמת ידע שכל פדיון הבן האב מברך, רק דאיקלע לפה"ב כי האי שהכהן עני וצריך לכסף וחייב בשהחיינו, לכן נסתפק מי ראוי לברך ולהוציא, ומסיק שהאב מברך". וע"ע במה שמביא מספר הזכרון לפחד יצחק). אך בשו"ת אבני צדק יו"ד סי' קכו' כ' דלא שמענו מעולם שאבי הבן צריך להוציא את הכהן. וע"ע בספר נחלה לישראל הלכה מב'. ועי' בדרך אמונה שם בביה"ל בסוף ד"ה 'וחוזר' שהעיר איך אפשר לאבי הבן לפטור הכהן בברכת שהחיינו, הרי עדיין לא קיבל הכהן המטבעות, ואין לו שום הנאה.

כ. וכ"כ בשו"ת חת"ס שם וז"ל ולא יברך כלל ואפי' הכהן לא יברך שהחיינו שהרי לא מטי הנאה לידי' דנותן לו על מנת להחזיר עכ"ל. בליקוטי פנחס מביא בשם הרה"ק מקאלעמייע זצ"ל דאבי הבן יבקר שהחיינו ובסידור היעב"ץ כ' דהכהן יברך ויוציא לאב. ובזוכר הברית כ' דאבי הבן יברך שהחיינו בלא שם ומלכות. ובשו"ת מחנה חיים כ' שיברך אבי הבן ברוך אתה ה' למדנו חקיך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה. אבל בליקוטי פנחס ס"ק ק"ז בתוך תשובה מאחיו בעל גנזי יוסף כ' דלא חזינן לרבנן קשישאי שינהגו כן. ועי' בשו"ת מהרי"ץ ח"א סי' קיא' שחולק בזה על דבריו ומפני דלמדינו חקיך הוא בקשה ושהחיינו הוא הודאה וכן מסיק שם להלכה דלא יברך אשר קדשנו כלל אפילו בלא שם ומלכות דמיחזי כשיקרא. ומ"מ מצריך סעודה גמורה אפי' בספק. ומהראוי ליקח פרי או בגד חדש ולברך שהחיינו בשם ומלכות. (אוצר פדיון הבן ח"א עמ' צז' צח').

כא. עי' בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' תקעב' שכ' רבינו שליט"א שראה ב'מוריה' (קלא') מכת"י גנוז מא' מגדולי הדור בזמן מהרי"ל, שבגמר הפדיון סומך הכהן את ידיו על הבכור ומברך אותו בברכת כהנים קודם

האם יברך בב׳ ידים או רק ביד א׳.

יש שמברכין בלי הנחת יד בכלל. ביד א׳ עדיף[כב].

יב) האם אבי הבן מותר להסתפר ולגלח בימי הספירה.

אומרים דמותר[כג].

יג) ומה הדין לענין הכהן, האם מותר להסתפר ולגלח בימי הספירה.

לא, דהכהן ל״ש להמצוה (כמו מוהל וסנדק בברית), והצד בסוף מס׳ פסחים שהכהן מברך שהחיינו אינו מצד המצוה, אלא מצד המעות שמקבל[כד].

יד) האם אומרים תחנון בתפילת מנחה קודם פדיון הבן.

רק אם מתפלל באותו החדר שיתקיים הפדיון א״א תחנון[כה].

שמחזירו לאב, משום דבכור איתקש לקדשים וכתוב וירד מעשות וכו׳ וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. וכ׳ ״וזהו חידוש שהבכור קדוש ויש לפדיונו דין פדיון קדשים, עד שמסיק שם לא לפדות בלילה שאין פודין קדשים בלילה. וכל דבריו תמוהין, חדא שמצות נשיאת כפים במקדש היה רק בקרבן ציבור דתמיד או מוסף ולא בכל קרבן, והדין דאין פודין בלילה היינו השומא ולא מעשה הפדיון, וגם אינו דומה לכל פדיון שמעתיק הקדושה כדין פדיון, אבל כאן מקיים המצוה לתת ה׳ סלעים לכהן ובזה פדוי ולא דמי לפדיון כלל״. ועיי״ש שכ׳ שלא יכוין למ״ע דנשיאת כפים. וע״ע בח״א סי׳ תרז׳ שכ׳ ״ומיהו בפדה״ב הכהן מסיים ומברך הילד בנוסח ישימך, ברכת כהנים, ה׳ שומריך, כי אורך ימים ושנות שלום, ה׳ ישמור צאתך ובואך, ולא ידעתי אם נהגו גם קדמונים להוסיף ברכת כהנים בפדיון הבן, אבל אולי כיון שהכהן מוסיף הרבה פסוקי ברכה מוכח שמכוון רק לברכו ולא כברכת כהנים דמצוה״. עיי״ש בכ״ד.

כב. בסידור הגר״א מהגאון המקובל רבי נפתלי הערץ זצ״ל (ח״ב סי׳ פז׳) ששמע בשם הגר״א שאסור לברך בשתי ידים לבד מכהן. וגם בסידור האריז״ל כ׳ שאין לברך אלא ביד אחת ובימין. אמנם בסידור יעב״ץ קורא את המברכים ביד אחד לבד ״חסרי דעת״, והסוד בשתי ידים דוקא, וכן נהג אביו החכם צבי. ועי׳ בשו״ת תשובות והנהגות ח״ה סי׳ עב׳ שכ׳ רבינו שליט״א דראוי לחוש לדברי הגר״א והאריז״ל, עיי״ש בכ״ד. ואמר לי אאמו״ר שליט״א שהגרא״י הכהן פאם זצ״ל נהג להניח רק יד אחת על ראש התינוק לאחר שפדה אותו. ולכאו׳ אלו שנוהגין לברך הבנים בליל שבת בב׳ ידים ה״ה בפדה״ב.

כג. עי׳ בשו״ת רבבות אפרים ח״ה סי׳ שלח׳ שדן בזה, וכ׳ דאי חשיב יו״ט (וא״א תחנון) יכול להסתפר לפדה״ב, עיי״ש בכ״ד. אבל ראיתי בספר קובץ הלכות מהגר״ש קמנצקי שליט״א דאסור. וכן דעת הגרי״ש אלישיב זצ״ל (סידור פסח כהלכתו ח״ב פרק יב׳ ציון 47) והגר״נ קרליץ זצ״ל (שם ובספר נתיבות ההלכה לט׳ עמ׳ 356).

כד. אולם עיי״ש בחי׳ הצל״ח שכ׳ בתו״ד ״לפי שמצוה זו לא נעשית ע״י אבי הבן לחודיה כמו ציצית ותפילין וסוכה שמצוה נעשית ע״י עצמו לבד, אבל מצוה זו נעשית בסיועת הכהן שמקבל הפדיון, וא״כ אפשר דמשום כי ממטי הנאה לחוד לא היה מספקא ליה כלל שיברך שהחיינו, דא״כ כל המקבל מתנה מחבירו יברך שהחיינו, ובאמת לא שייך שהחיינו בזה כי אם בהגיע לידו כלים חדשים שהוא חשוב אבל לא בשביל זוזי, אבל עיקר הספק הוא כיון שגם הכהן מסייע במצוה לכך עליו לברך שהחיינו. ואפשר שזה כוונת הגמרא דקא מטי הנאה לידיה, כלומר שאין המצוה נגמרת עד שמטי הנאה לידיה, וכו׳. ומבו׳ דגם ברכת הכהן הוא מצד המצוה ולא הנאה.

כה. וכן ראיתי בספר וישמע משה (ח״א עמ׳ סד׳) בשם הגרי״ש אלישיב זצ״ל ובספר הליכות שלמה מהגרש״ז אויערבאך זצ״ל. וכן שמעתי מהרב משה טוביה ליף שליט״א שהיה בפדיון הבן, והורה הגר״ד פיינשטיין זצ״ל שא״א תחנון. (עי׳ בשו״ת ודברת בם ח״א סי׳ רעו׳ שלדעת הגר״מ פיינשטיין זצ״ל גם בשחרית פטור מתחנון).

רבי אביגדר הלוי נבנצל
רבה של ירושלים העתיקה

שאלות ותשובות חדשות ממרן הגר"א נבנצל שליט"א בענינים ביורה דעה ואבן העזר

נכתב ונערך על ידי הגה"צ רבי יעקב אהרן סקוצילם שליט"א במח"ס אהל יעקב
[תודתי ניתנה לידידי הגה"צ בעל האהל יעקב שליט"א שמסר לנו התשובות אף שלא הספיק למלאות רוב ההערות, בגלל המהירות להדפסת הקובץ בזמן - המו"ל ג.ה.ר.]

המתנת שש שעות אחרי לעיסת תבשיל של בשר

שאלה: אחד שלעס תבשיל של בשר ופלט אותו, כגון לעס תפוח אדמה מתוך הטשולנט הבשרי, אם צריך להמתין או לא?

תשובה: כן[א].

והאם פוסקים כרעק"א שאחרי לעיסת בשר אפשר להמתין רק שעה ולא שש שעות?

אולם בספר דרך אמונה פרק יא' הל' ביכורים ס"ק כט' כ' הגר"ח קניבסקי שליט"א שאומרים תחנון. וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' יא') ושו"ת שבט הלוי (חלק יא' סי' רמח' "ואעפ"י שישנם עדות חסידים שמוסיפים עוד דברים לפטור תחנון, אנחנו לא קבלנו מגדולי וצדיקי הדורות"). (ע"ע חשוקי חמד יבמות לט': שדן הגר"י זילברשטיין שליט"א במעמד פדיון פטר חמור בביהכ"נ אם הציבור פטור מתחנון).

א. ובביאור הדבר ראשית כל מצאתי לנכון להביא כאן את עיקר הדין בלעיסת בשר אם צריכים להמתין שש שעות אח"כ או לא. והנה והנה איתא בגמ' חולין (דף ק"ה.) אמר רב חסדא אכל בשר אסור לאכול גבינה, אכל גבינה מותר לאכול בשר, ואמר מר עוקבא אבא כי הוה אכיל בשרא האידנא לא הוה אכל גבינה עד למחר כי השתא, ואילו אנא בהא סעודתא הוא דלא אכילנא, לסעודתא אחריתא אכילנא, עכ"ד הגמ'.

ונחלקו הראשונים מהו שיעור הזמן שבין סעודה לסעודה שצריך להמתין בין אכילת בשר לאכילת גבינה, דהנה התוספות בחולין שם בד"ה לסעודתא כתבו לאו בסעודתא שרגילין לעשות אחת שחרית ואחת ערבית, אלא אפילו לאלתר אם סילק השלחן ובירך מותר דלא פלוג רבנן, עכ"ד, ומבואר לדעתם שאין זה שיעור זמן כלל אלא שקבעו חז"ל גדר שלא לאכול חלב אחרי בשר באותה סעודה, ואמנם טעם הגדר הוא משום שבדרך כלל יש שיהוי זמן מספיק בין סעודה לסעודה, אלא שגם אם לא שהה ואכל לאלתר סעודה נוספת לא נשתנה הגדר ומותר באכילת חלב דלא פלוג רבנן, וכן הביא בהג' אשר"י בשם הראבי"ה.

אמנם דעת הרבה ראשונים שנקבע בזה שיעור זמן המתנה בין בשר לחלב, שהוא כשיעור הזמן שיש ברגילות בין סעודה לסעודה, וכן מפורש ברא"ש שם (סוף סי' ה') וז"ל, בסעודתא אחרינא אכילנא, פי' בזמנה שרגיל אדם לסעוד דהיינו מזמן סעודת הבוקר עד זמן סעודת הערב, ופחות משיעור זה אין לאכול גבינה אחר בשר, עכ"ל, וכן משמע ברי"ף שם שהביא לדברי מר עוקבא וכתב עלה, ושמעינן מהא דהאי דאמר רב חסדא אכל בשר אסור לאכול אחריו גבינה דלא שרי למיכל גבינה בתר בשרא אלא עד דשהי ליה שיעור מאי דצריך לסעודתא אחריתי, וכן הביאו הראשונים משמי' דר"ח.

וכן פסק הרמב"ם בפ"ט מהל' מאכלות אסורות הכ"ח דמי שאכל בשר בתחלה בין בשר בהמה בין בשר עוף,

לא יאכל אחריו חלב עד שישהה ביניהן כדי שיעור סעודה אחרת, והוא כמו שש שעות מפני הבשר של בין השיניים שאינו סר בקינוח, עכ״ל, והרי שקבע שיעור לזמן זה שבין סעודה לסעודה שהוא כמו שש שעות. ובשו״ע (סימן פ״ט סעיף א׳) כתב, אכל בשר וכו׳ לא יאכל אחריו גבינה עד שישהה שש שעות, ומשמע שצריך שש שעות שלימות, ובפחות מזה לא סגי, ודלא כמו שנראה דעת המאירי במסכת חולין דף ק״ה. שכתב ולא מצינו בשהייה זו פחות משיעור שבין סעודה לסעודה והוא שש שעות או קרוב לזה, עכ״ל, שמבואר מזה שאין צריך שש שעות שלימות. ואף שהרמב״ם ג״כ כתב שהוא כשש שעות, מ״מ מפשטות לשון המחבר והרמ״א נראה שהוא שש שעות שלימות, וכן מפורש בספר גן המלך. ומצאנו שנחלקו הראשונים בטעם לשיעור המתנה, דעת הרמב״ם שטעם המתנת שש שעות הוא כיון שחיישינן שנשאר ממשות של בשר בין השיניים שכן דרך הבשר להיות נדבק בין השיניים, אבל אחרי שש שעות הבשר שבין שיניו חשיב כמעוכל. דעת רש״י שטעם המתנת שש שעות בין אכילת בשר לאכילת גבינה הוא כיון שהבשר מוציא שומן הנדבק בפיו ומושך טעם עד זמן ארוך, ושיערו חכמים שאחר שש שעות כבר נתעכל לגמרי ואז מותר לאכול גבינה הנ״מ בין הטעמים הם: א) אם לעס בשר לתינוק ולא בלעו, לשיטת רש״י כיון שלא אכל אין הבשר מושך טעם, ולכן אין צריך להמתין שש שעות, אבל לשיטת הרמב״ם צריך להמתין שש שעות כיון דעל ידי הלעיסה נכנס מהבשר בין שיניו.

ולענין דינא כתב בשו״ע מאחר וחוששין לב׳ טעמים מחמירים להמתין שש שעות. ולענין דעת הרמ״א עי׳ חידושי רעק״א שמדייק מהרמ״א בסוף הסעיף דרק אחרי אכילת בשר ממש מחמירים להמתין שש שעות, אבל אחרי לעיסה אין צריך להחמיר, ועי׳ ביד יהודה פירוש הקצר (ס״ק ג׳ וי״ד) ובדרכ״ת שסוברים כרעק״א, ולומדים בדעתו שלכל הפחות צריך להמתין שעה אחרי לעיסת בשר, אבל מ״מ צריך קינוח והדחה ולנקר שיניו יפה.

[ולענין אגב יש להביא כאן הערה בכל שאלות של לעיסה, ממה שראיתי בשו״ת אות חיים חלק א׳ (סימן מ״ה) שנשאל אודות אחד שהכניס חתיכת בשר לפיו ונגס בו, ושוב זרקו מפיו אם צריך להמתין אחריו זמן לפני אכילת חלב. והביא שיטת הראשונים ושו״ע שחוששים לבשר בין השינים על ידי לעיסה, והעיר דלכאורה בנידון דידן תלוי גם כן בדין לעיסה, ואולי יש מקום לומר דיש חילוק בין לעיסה לנשיכה בנוגע לחשש בשר שבין השינים, דאולי רק בלעיסה שחוזר ולועס כמה פעמים חששו בזה ולא בכה״ג. והדברים פשוטים שא נאמר שאין זה בגדר לעיסה שאין זה ענין למ״ש הפמ״ג (משב״ז ס״ק א׳) להחמיר משום לא פלוג בלעיסת שומן דשם הרי נכנס בגדר לעיסה משא״כ כאן. וראה עוד בשו״ת ויען דוד חלק ו׳ (סימן ק״ו) שנשאל אודות אחד שאכל תבשיל והבחין שיש בתוכו חתיכת בשר והסתפק אם לעסו, וכתב שם שאם רק טעם ופלט אין צריך להמתין כלל רק לעשות קינוח והדחה, ואת״ל שמא לעס הבשר ופלט בודאי שאחרי שעה ועשה קינוח והדחה יש להקל כדברי רעק״א והיד יהודה.]

והנה לענין נידון דידן, שכבר העלינו לפי בני אשכנז אפילו אחרי לעיסת בשר יש נוהגים להמתין רק שעה א׳, יש לדון כיצד נוהגים לגבי תבשיל של בשר האם דינו כבשל גם לענין זה כמו שנוהגים להמתין אחרי אכילתו ו׳ שעות יש לחוש גם ללעיסה של תבשיל או שאני הכא. ובאמת עי׳ בפתחי תשובה (ס״ק א׳) שכתב אם לועס לתינוק תבשיל שיש בו שומן של בשר לכאורה לכל הפירושים אין צריך להמתין, כי מושך טעם ליכא כיון דלא אכל כלום, וגם בשר בין השינים ליכא, אלא דמ״מ כתב הפמ״ג (משב״ז ס״ק א׳) דיש להחמיר להמתין שש שעות אחריו משום לא פלוג ולא לפרוץ גדר, וכן נקטו עוד פוסקים. ויש לעיין האם הפמ״ג החמיר גם בתבשיל של בשר כגון ירק שהתבשל ביחד עם בשר או דוקא כשיש חתיכת שומן בתוך התבשיל ואוכלים גם מזה החמיר. ולמעשה כתב לי במח״ס שבט הקהתי ובמח״ס חיי הלוי שליט״א להחמיר בזה.

אמנם לכאורה לפי דברי הפמ״ג לענין תבשיל שיש בו שומן ניתן להבין מדוע כתבו לא פלוג והחמירו אע״פ שאין טעם בשר בין השינים, אולם בנידון דידן שלעס תפוח אדמה מתוך טושלנט ופלט אותו מיד אח״כ כשהבחין שלא היה טעם טוב, נלענ״ד דאינו צריך להמתין כלל, והטעם כיון שאין בזה שייך הטעם של לא פלוג, כיון שהתפוח אדמה יש לו רק טעם בשר, ולא שייך לומר דאם נתיר לאכול חלב אחר לעיסת ירקות אלו

תשובה: איני יודע.

לבטל חלב בתה כדי לשתות בתוך ו' שעות מאכילת בשר

שאלה: אם מותר להכניס קצת חלב בתוך תה כשמבטלו בשיעור ביטול כדי לשתות אותו בתוך שש שעות מאכילת בשר לכתחילה או אסור לעשות כן?

תשובה: אסור[ב].

יבואו להתיר גם אחר לעיסת בשר, דלא דמי כלל לבשר ואפילו אחר אכילת ירקות אלו אינו אלא מכח מנהג וכמ"ש ברמ"א (סעיף ג'). והמנהג הוא רק באוכל תבשיל של תבשר, אבל בלועס תבשיל של בשר נראה פשוט דאין צריך להמתין אחריו כלום, ויש לעשות רק קינוח והדחה, וכן פסק הגר"י רוזנבערגער שליט"א חבר בד"ץ העדה החרדית הובא בספר החשוב הדר השלחן, וכן יש להורות להלכה למעשה.

ב. והנה אף שמשמע מלשונו של הרמ"א (סימן צ"ט סעיף ו') שמותר לבטל דוקא חלב במים אם המים נפלו לקדירת הבשר, מ"מ הש"ך (ס"ק כ"ב) מביא בשם התורת חטאת שאם כבר נתבטל במים מותר לערבו לכתחילה. ואינו בגדר מבטלין איסור לכתחילה, כי החלב כבר נתבטל, וכן כתב הגר"א. אמנם הבית מאיר כתב כמשמעות הרמ"א דדוקא אם נפל מותר אבל לערבו לכתחילה בבשר אסור.

וכן בפמ"ג (ס"ק כ"ב) כתב דמה שכתב הש"ך דמותר לכתחילה, היינו ליתן המים לקדירה, אבל לערב החלב עם מים לכתחילה לאכול עם בשר אסור, כמו שכתב הצמח צדק (סימן פ'), ודלא כהבית לחם יהודה. ועי' בערוך השלחן (סעיף מ"ו) שהעתיק דברי הפמ"ג.

אמנם עי' ברדב"ז (סימן אלף ל"ב) והובאו דבריו בקיצור בבאר היטב ריש (סימן פ"ז ס"ק ב'), שמה שנהגו בשעת בישול הסוכר לתת לתוכו מעט חלב, דשרי לאכלו עם בשר, כי בסוכר ביחד עם מי הבישול יש ששים כנגד החלב. ואין לאסור מטעם דאין מבטלין איסור לכתחילה, משום דבזמן שנתערב לתוך הסוכר לא הוי איסור, אלא האיסור הוי בשעה שאוכל עם בשר, ובשעה זו כבר נתבטל החלב עכ"ד. ונראה מדבריו דה"ה אם ביטל החלב במים על מנת לאכלו עם בשר מותר לכתחילה.

ועי' בבדי השלחן ביאורים ד"ה ונתבטל שהקשה למה השמיטו הפמ"ג והגרעק"א את שיטת הרדב"ז. ועוד יש להקשות על הערוך שלחן, כי הרי לעיל (סימן פ"ז סעיף י"ח) הוא הביא דברי הרדב"ז, ואילו הכא העתיק את דברי הפמ"ג שלכאורה חולק על הרדב"ז. ואין נראה לחלק בין היכא דנתכוין במיוחד לערב המים אח"כ בבשר, לבין היכא שמערב החלב בסוכר בלא כוונה מיוחדת לאכול בבשר, משום דסוף סוף ידוע לו שישתמש עם הסוכר בהרבה דברים ואפילו בבשר, והיה לו ליחדו לשימוש דוקא לשאר דברים ולא לבשר. ועוד שדברי הרדב"ז מורים שדעתו להתיר בכל גווני, משום דטעמו דמותר משום דבשעה שמבטלו אינו איסור, וטעם זה שייך גם כאן עכ"ד. ולדינא הרבה פוסקים מחמירים כהצמח צדק.

עי' בשו"ת אור יצחק חלק א' יו"ד (סימן ה') שכתב, דאולי הצמח צדק אסר רק אם רוצה לערבו ממש עם הבשר, אבל לשתותו אחר הבשר בודאי קיל טפי, ועוד דמהראשונים מוכח, שאפילו מותר לתת החלב לתוך המים ע"מ ליתנו לתוך קדירת בשר.

ולענין אי מותר לשתות תה שמעורב בו סוכר שמעורב בו חלב בתוך שש שעות מאכילת בשר, עי' בשו"ת עמק התשובה חלק ד' (סימן נ"ט) שמתיר, וכתב דאין כאן בית מיחוש כלל, וכן דעת הגר"ע אויערבאך שליט"א, וכן כתב בשו"ת שבט הקהתי חלק א' סי' ר"כ דהמעט חלב שיש בסוכר אינו ניכר, ואפילו אם אסור לאכול הסוכר בפני עצמו, אבל לבטלו בתוך כוס תה ודאי דאין לחשוש, דהוי רק חומרא בעלמא. וראה מה שכתבנו בזה ביתר מ"מ באהל יעקב (סימן פ"ט).

קישקע עטוף בנייר כסף בתוך טשולנט ויש בו שיעור חיוב חלה אם דינו כאפיה

שאלה: קישקע שהוא עטוף בנייר כסף ויש בו שיעור שחייב בחלה, והכניסו אותו בתוך הטשולנט האם דינו כבישול או באפיה, נפק"מ לענין חיוב הפרשת חלה?

תשובה: נלענ"ד הוא בישול[ג].

הורדת מזוזה של גמ"ח שהביא לבית ארחה

שאלה: אחד שקבע מזוזה של גמ"ח בבית ארחה או בבית ששכר, וכעת הוא יוצא מהדירה, האם מותר לו להוריד את המזוזות של הגמ"ח ולהחזיר אותם לבעל הגמ"ח מתי שהוא יוצא מהדירה כיון שהם שייכים לבעל הגמ"ח או שאסור להוריד את המזוזות גם בכה"ג?

תשובה: צריך להכניס מזוזה אחרת[ד].

כיסוי מראות בבית שאבל רק יושן שם

שאלה: אבל רח"ל שיושב שבעה בבית

ג. וכן כתבו לי עוד גדולי הוראה, ודלא כמ"ש בשו"ת תשובות והנהגות חלק ז' עי' שם.

ד. בדבר השאלה המצויה שאחד מזמין חדר או צימר ללינה וכדומה ומגיע לשם ואין שם מזוזה, מה עליו לעשות, וכן במקרה שאחד מביא עמו מזוזה וקובע אותו בצימר וכו' האם מותר להסירו בזמן שיוצא מהמקום או שחייב להשאיר אותו שם כמו בכל בית שאסור להוריד מזוזה כשיוצא משם.

והנה מצאנו כמה דעות בפוסקים אם אחד שמתארח אצל צימר או בית מלון חייב לקבוע מזוזה. ונפרט בקיצור כמה דעות והוראות למעשה בזה. בריש (סימן רפ"ו) איתא שיש חיוב קביעת מזוזה בבית האוצר, ולכן בעל המלון או בעל הצימר חייבים לקבוע שם מזוזה, כיון שלא גרע בית האוצר שמאחסן שם חפצים למלון שמאחסן אנשים. וכן בספר שבות יצחק הל' מזוזה (עמוד נ"ג) הביא דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שבעל פונדק ומלון חייב במזוזה, כי ביתו הוא לתשמיש זה, ובית לשכן בו אורחיו הוא כבית לשכן בו בניו.

מעתה יש לדון מה עושים כשלא קבוע מזוזה האם חייבים לקבוע שם מזוזה, והנה בשו"ע (סימן רפ"ו סעיף כ"ב) מבואר שהשוכר בית בארץ ישראל אפילו ליום אחד חייב במזוזה אבל הלן בפונדק פטור גם בארץ ישראל, וביאורו בשו"ת שבט הלוי חלק י' (סימן ק"פ) וכן בספר חובת הדר להגר"י בלוי זצ"ל (פרק ג' הערה י"ח) ששיכרות בית מחייבת מיד אבל שכירות פונדק אינה שכירות הבית עצמו אלא שכירות זכות לינה בלבד.

ולפי זה בצימר פשוט שיש שם רק זכות לינה ולא שכירת בית, שהרי בצימר משלמים לפי מספר נפשות ובשירות בית אין הדבר כן, דדרך משל, השוכר בית ונולד לו בן אינו משלם יותר, אבל השוכר צימר ורוצה להביא את בנו צריך לשלם יותר וזה מוכיח ששוכר זכות לינה ולא את עצם הבית. ומלבד זאת אינו יכול אפילו לתלות תמונה על מסמר קיים מפני שאין לו זכות שימוש בבית אלא רק זכות לינה. ואם שוכר דירה לתקופה קצרה ואין הגבלה על מספר נפשות, יש לשכור משומר תורה ומצוות שובדאי קבע מזוזה.

מיהו בספר שבות יצחק הל' מזוזה (עמוד ס"ה) הביא דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דכיון שבעל הפונדק והמלון חייב, מפני שעל ידי האורחים מתחייב בעל הבית, נמצא שהמתארח במלון של ישראל שאין בו מזוזה, משתתף בביטול המצוה. וביאר דאמנם האורח לשבוע אינו מוסיף באיסור, כי גם אם המלון היה עומד ריק באותו שבוע, היה חייב במזוזה אחר שכבר התחיל לשמש כמלון ורק באופן זמני אין בו דיורין, מ"מ האורחים שממשיכים לבא ממשיכים את החיוב על בעל המלון, ואם הפונדק חדש והוא האורח הראשון שמתחילה לגור שם הוא זה שיוצר את החיוב על בעל הבית, ומכשיל אותו. ולמעשה היה מורה לאנשים שיוצאים למקומות שאין מזוזה או מזוזתו כראוי, להביא איתם גמ"ח, כדי שיהיה מותר אח"כ להסירה מאחר שאינה שלהם וחייבים להחזירה. והטעם שאין בזה חשש סכנה כיון שאינה שלהם וחייבים להחזירה, ובפרט באופן זה שהחיוב לקבוע מזוזה, אינו שלהם, אלא עזרו לבעל הבית לקיים את חיובו לשבוע.

א׳ ויושן בבית אחר, האם חייב לכסות המראות בבית שהוא יושן אע״פ ששם לא יושב שבעה?

תשובה: כדאי[ה].

בחור בר מצוה אם נאמן בטבילת כלים

שאלה: בחור בר מצוה בן י״ג שנה האם נאמן לומר שטבל כלי מתכות?

תשובה: כן[ו].

ובספר מנוחת אמת להגר״מ גרוס שליט״א (עמוד קס״ו) כתב שכשיוצא לא יטול המזוזות אא״כ יגיעו לידי בזיון, ואם אינו יכול לקבוע שם מזוזה כגון שאין לו או שאין גמ״ח, אפשר להפקיר בפני שלושה את זכות שכירותו בפתח, או שיגלה דעתו שאינו שוכר הפתח. והורה לי הגר״א נבנצל והגרש״ק גרוס שליט״א שחייבים לקבוע מזוזה בצימר ואסור להוריד את המזוזה אפילו של גמ״ח.

ה. והנה מצאנו באחרונים כמה טעמים למנהג של כיסוי המראות בבית אבל, יש מביאים טעם משום שמתפללים בבית האבל כל התפילות, וכבר הביא המשנה ברורה (סימן צ״א ס״ק ע״א) שאסור להתפלל כנגד מראה. עוד טעם כתב בשו״ת גנזי יוסף (סימן קמ״ח) הובא בספר כל בו הל׳ אבילות (עמוד 262) שכיון שיש בבית רוחות ומזיקים לכן צריך לכסות את המראות. ובנוסף לזה כתב שהמראות גורמות שמחה, ואבל אסור בשמחה. ועוד טעם הובא בשם החתם סופר בדרשות, שמנהג זה יסוד בירושלמי מו״ק פרק ג׳ ה״ח, ומנין לכפות המטות וכו׳, יכפו הסרסור עי׳ שם. והנה בכפיית המטה אין אנו נוהגים ועכ״פ מראות הצובאות שהם גם כן סרסור בין איש לאשתו, וגם נראה דמות דיוקנן ע״כ מהפכים.

וישנם כמה נפק״מ בין הטעמים, א) אם נוהגים לכסות כל המראות שבבית או דוקא אלו הנמצאים במקום התפילה. ב) האם צריכים לכסות אפילו תמונות של אנשים, שלפי רוב הטעמים אין צריך לכסות תמונות התלויות על הקיר. ג) אם צריך לכסות רק מראות גדולות או אפילו קטנות, וזה תלוי אם מראות קטנות מביאים לידי שמחה או לא, לפי הטעם של חשש שמחה באבל.

ולדינא נוהגים לכסות כל המראות שבבית, ואין צורך אפילו מצד המנהג לכסות התמונות של האנשים, ודלא כמו שכתב בספר פני ברוך (סימן י׳ סעיף ד׳) שהעלה את המנהג לכסות את התמונות של אנשים. ושפיר כתב בספר אבילות כהלכתה (פרק כ׳ סעיף י״א) שנוהגים לכסות המראות בבית האבל, בכל הבית, ולא רק במקום שמתפללים. ומראות קטנות לא צריך לכסות. גם תמונות התלויות על היקר אין צורך לכסות.

ראה עוד בספר שש״כ (פרק ס״ה סעיף ח׳) שכתב דנוהגים לכסות המראות בבית האבל, ושם הביא משו״ת יביע אומר רק את הטעם של איסור להתפלל כנגד מראה, ולדבריו העיר שאם אין מתפללים בבית האבל לא צריכים לכסות את המראות.

בספר אמת ליעקב יורה דעה (סימן ת׳) הביא דעת הגר״י קמינצקי זצ״ל שבשבת אין צריך לכסות המראות בבית האבל. וכן בספר נחמו עמי (פרק י״ח סעיף ט׳) כתב דבערב שבת יסירו את הכיסוי מהמראות, וכן מובא בספר שש״כ שם, והוסיף דלפי הטעם הנ״ל אם מתפללים בבית האבל בשבת, יש להשאיר את הכיסוי גם בשבת, ועי׳ עוד בשו״ת שבט הקהתי חלק ו׳ (סימן ת״א). וראה עוד בספר נשמת ישראל חלק א׳ (עמוד רט״ז-רי״ז) שהביא טעמים שונים בזה לאלו שמכסים את המראות בשבת.

יש להעיר שמעיקר הדין מה שנוהגים לכסות מראות בבית האבל בימי החול, שייך רק בביתו של האבל עצמו, אבל אם קיבל האבל לישב שבעה בביתו של אחר שאינו אבל, לא שייך לומר שצריך לכסות את המראות כיון שבעל הבית אינו משועבד לאבל לגמרי. וכן ראינו שהביאו שכן היה דעת הגר״מ פיינשטיין זצ״ל הובא בספר מסורת משה חלק ד׳ (עמוד של״ב).

ועי׳ עוד בשו״ת חיי הלוי חלק י׳ (סימן קמ״ד אות ט׳) שנשאל אודות מנהג כיסוי מראות בבית האבל, מה הדין לגבי מי שיושב שבעה בבית א׳ וישן בבית אחר, האם צריך לכסות גם את המראות בבית שבו האבל ישן.

והשיב שלא שמע דבר ברור בזה, ונראה דלמעשה יש לכסות בבית האבל שיושבין שם בכל החדרים, ובבית שישן סגי באותו החדר שישן ומשתמש. והוסיף שם דרך אגב שלא נראה שצריך לכסות את המראות בבית הכסא, מאחר ולא שייך הטעמים שהבאנו לעיל.

ו. והנה בדין טבילת כלים על ידי קטן פסק המחבר (סימן ק״כ סעיף י״ד) שאין מאמינים קטן על טבילת כלים, והטעם מפני שטבילת כלים דאורייתא, ואין מאמינים לקטן בדיני תורה, ולענין אם נאמן לומר שטבל כלי זכוכית שחיובו מדרבנן ראה ברעק״א ופ״ת שם שמאמינים לקטן בכה״ג, אך החכמת אדם (כלל ע״ב דין ט״ז) כתב דאין מאמינים בקטן אפילו בכלי זכוכית כיון שיש בו חזקת איסור.

ואע״פ שהטבילה של קטן מועיל כי לא גרע ממה שפסק השו״ע (סעיף ט״ו) שאם נפל הכלי לתוך המקווה שמועיל הטבילה, מ״מ אין לו נאמנות לומר שטבל את הכלים.

עי׳ ברעק״א שכתב דנראה שבכלי זכוכית מאמינים לקטן משום דבכלי זכוכית כו״ע מודה שחיובו מדרבנן כמ״ש הפרי חדש (ס״ק ג׳), ותוס׳ בעירובין (דף ל״א) פסק דדוקא בכלים של הקטן דרמי עלייהו אז הקטן נאמן בכלים שחיובם בטבילה הוא מדרבנן, אך בשליחות לא מהימן, ולכן הכא בכה״ג שהקטן נשלח לטבול אפילו כלי זכוכית אינו נאמן.

ועי׳ בפתחי תשובה (ס״ק י״ד) שהביא הפמ״ג באו״ח (סימן תנ״א ס״ק ו׳) שפסק דנראה דאף בכלי זכוכית שאינו אלא מדרבנן אינו נאמן כיון שיש לו חזקת איסור כמבואר לקמן (סימן קכ״ז סעיף ג׳) בהגה״ה, ומיהו בכלי זכוכית כל שהגיע לי״ג שנה אין צריך לבדוק אחריו אם יש לו ב׳ שערות, ואילו בכלי מתכת צריך לידע שהוא גדול. מיהו אולי דשאני הכא גבי כלי מתכת שהוא דאורייתא שאין לבדוק אחריו, כיון שאם עבר ואכל מהכלים בלא טבילה לא נאסר מה שבתוכו.

ועי׳ בחכמת אדם (כלל ע״ג דין ט״ז) שכתב דמסתימת לשון המחבר נראה שלא מחלק בין כלי מתכת לכלי זכוכית לענין זה, אלא לא מאמינים את הקטן כיון דאיתחזק איסורא בכל כלים שמחויבים בטבילה, אולם בכלל ע״ג דין כ״א פסק דלצורך שבת נאמן הקטן על טבילת כלי זכוכית כיון דאינו אלא מדרבנן.

ואח״כ ראיתי שבשו״ת עמודי אור (סימן נ״ט אות ח׳) השיג על דברי הפתחי תשובה שם שהביא התפארת למשה שכיון דאינו נאסר מה שהשתמש בו בכלים שלא טבולים, ממילא אפילו בטבילה דאורייתא אפשר לסמוך על קטן. אמנם מ״מ עצם הטבילה חיובה מן התורה ואיך לסמוך על בר מצוה שלא הביא ב׳ שערות, ושאני נידון דהתפארת למשה דאיירי בענין גזירה שאין ללמוד מגזירת חז״ל גבי תרומה לדין טבילת כלים, דהתם מה שמשתמש בו נאסר, לכך גזרו עליו, משא״כ בטבילת כלים.

והנה הגאון רבי יצחק אלחנן כתב בתשובה הנדפסה בשו״ת זכור שמחה (סימן ק״ג), כי בעיקר הדין של טבילת כלים מוסכם מן האחרונים שקטן נאמן בטבילת כלי זכוכית כיון דהוי מדרבנן, ורק על כלי מתכות שיש פוסקים שאומרים שטבילתם מן התורה אינו נאמן, ואין הכרע בזה בדעת השו״ע, ובישועות יעקב כתב דרוב הפוסקים ס״ל דכלי מתכות נמי טבילתם מדרבנן, ומעתה הוי ספק ספיקא להקל, שמא הלכה כמ״ד טבילת כלי מתכות מדרבנן, ואת״ל מדאורייתא שמא הביא ב׳ שערות. ואף דיש לומר דהוי ספק ספיקא כנגד חזקת איסור יש לומר שאין כאן חזקת איסור כיון שאין המאכל והמשקה שבתוך הכלים נאסר, וכמ״ש הפ״ת בשם התפארת למשה.

ועוד הרי הפמ״ג ביורה דעה (סימן ק״ג שפ״ד ס״ק ח׳) כתב שאם ספק אחד הוא בדין אף שספק שני הוא במציאות המעשה חשיב שפיר כספק ספיקא מעליא אפילו כשהוא נגד חזקה. ועוד עי׳ בשו״ת מהרי״ט חו״מ סימן מ״א שכתב שחזקה דרבא נחשב כחזקה אלימתא ולכן שפיר יכולים לסמוך בנידון דידן על החזקה דרבא בטבילת כלי מתכות, בצירוף שיטת המהרי״ט, עכ״ד.

להשתמש עם בית הכסא במסעדה לא כשרה

שאלה: אחד שנמצא במקום שאין שם מסעדה או חנות כשרה, או שהוא כשר ורוב אנשים לא סומכים על ההכשר, האם מותר לו להכנס לתוכו לצורך שימוש של הבית הכסא, שמא יש לתלות שהוא לא אוכל בכלל, רק עושה צרכיו, או שיש לחוש למראית עין בכה"ג?

תשובה: מותר[1].

נוהג ללכת לכותל והפסיק

שאלה: מי שנוהג ללכת לכותל המערבי

ועי' בספר חלקת בנימין (ס"ק קכ"א) שהביא בשם הפוסקים דאם הקטן בקי וחריף בענין הטבילה ויש רגלים לדבר שטבלם, נראה שאין לברך שוב על הטבילה, משום דבכה"ג קיימא לן לחומרא שמהימן, ועי' בדרכי תשובה (ס"ק ק"ד) דאפילו בדיעבד לא עלתה טבילה הנעשית על ידי קטן פחות מי"ג שנים ויום אחד, ומשמע אפילו אם הוא בקי וחריף טפי. ועי' בחלקת בנימין בביאורים שם ד"ה קטן שכתב דהיכא שמאמינן הקטן על טבילתו, שוב הגדול הבא לטובלו אין צריך לברך על הטבילה.

ועי' בשו"ת עמק התשובה חלק ה' (סימן ס"ז) שכתב בענין נאמנות בטבילת כלים על ידי קטנים בזמנינו ומסיק שם דעל פי כמה טעמים וצירופים שפיר יש לסמוך בשופי על נאמנות של טבילת כלים על ידי קטנים בזמנינו זה, ועיי"ש אריכות בזה שהביא ראיות בטוב טעם ודעת. וברשימות הגר"י שוב שליט"א הובא שכן היה דעת הגרח"פ שיינברג זצ"ל. וכן ראיתי בספר מגילת ספר או"ח יורה דעה חלק ב' (סימן ק"ל) שהביא כמה סברות להקל לגבי קטן ששלחו אותו לטבול את הכלים שהוא נאמן, והביא שם השואל סברא שגם קטן מירתת לשקר במילתא דעבידא לגלויי, עי' שם עוד סברות להקל. וראה עוד בספר מועדי הגר"ח חלק ב' (תשובה קמ"ג).

ובמח"ס משנת יוסף שליט"א כתב אודות נאמנות של קטן לטבול כלי זכוכית וז"ל: מלשון התרוה"ד (סי' רנ"ז) שהוא מקור דברי השו"ע הנ"ל, משמע שבכלי זכוכית שחיוב טבילתו רק מדרבנן נאמן. ברם, הפמ"ג (סי' תנ"א מש"ז סק"ו) העיר, שלפי דעת הרמ"א (יו"ד סי' קכ"ז סעיף ג) שהקטן אין נאמן בכל דבר דאיתחזק איסורא, נמצא שגם בטבילת כלים שחיובם רק מדרבנן אינו נאמן, כיון שאיתחזק איסורא ויש עליהן ודאי חיוב טבילה. אך המג"א (סי' תלז סק"ח) דחה דברי הרמ"א הללו, ומסיק דקטן נאמן על טבילת כלים דרבנן אף דאיתחזק האיסור. והמשנ"ב (שם סקי"ז, ובשער הציון סקכ"ב) הכריע להלכה כדעתו.

עי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ג (סימן ע"ה אות ב'), ובשו"ת יביע אומר חלק ז' יורה דעה (סוף סימן ט'). אולם בספר חוט שני הל' טבילת כלים (עמוד נ"ד) פסק לגבי בן י"ג שנה שלא נודע לן אם הביא ב' שערות, דנאמן על טבילת כלים אם הם כלי זכוכית, אבל כלי מתכות אינו נאמן על הטבלתם.

ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק ב' סימן ת"ה שכתב אחרי אריכות דלמעשה יש לצדד להקל שקטן חריף פסול באיסורים ורק מדרבנן בדינים דרבנן מועיל חזקה שיש לו סימני גדלות, ובשעת הדחק נראה להקל, וכדעת הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל. ועי' בשו"ת חיי הלוי חלק ד' (סימן נ"ח אות ג').

ז. לענין מראית עין באכילה במסעדה שיש שם גם מאכלות אסורות, עי' בשו"ת אגרות משה או"ח חלק ב' (סימן מ'), שכתב דאסור להכנס ולאכול מאכלים שאין בהם חשש איסור במסעדה שבה מכינים גם מאכל טרף, משום מראית עין וחשד אך אם הוא רעב ביותר ואין שם מקום אחר ומצטער טובא יכול להכנס לשם ולאכול מאכלים שהם ודאי מותרים, וצריך להיות בצנעה, משום דבמקום צער ופסידא לא גזרו חז"ל מראית עין כדאיתא בכתובות דף ס', ואם נמצאים בחוץ מכיריו, צריך להודיע להם שמצטער טובא, ואם מכיריו בפנים אין צריך להודיעם משום דהם יכולים לראות שהוא אוכל דברים המותרים, ולמעשה בלא מצטער טובא אין להכנס לשם כלל, עכת"ד.

וכן בספר והערב נא להגר"י זילברשטיין שליט"א חלק א' (עמוד 350) נשאל שם בענין מי שאביו תומך בו ומזמין את בנו למסעדה לכבוד יום הולדת שלו, אבל הבן שמע שהמסעדה לא כשרה, ושאל האם מותר להכנס

כל יום ומפסיק ללכת, האם ראוי או צריך לעשות התרת נדרים?

תשובה: אם לא עשה נדר יכול לסמוך על התרת נדרים של ערב ראש השנה.

ללכת לכותל להתפלל כשלוקח הרבה זמן

שאלה: וכן מי שגוזל לו הרבה זמן אבל רוצה להתפלל כל יום בכותל מה דעת הרב בזה?

תשובה: תלוי אם מתפלל שם יותר טוב.

לימוד משניות לעילוי נשמת ב' אנשים

שאלה: האם אפשר ללמוד משניות פעם א' בלבד לעילוי נשמת ב' בני אדם?

תשובה: כן.

לקבל מילגה בב' כוללים בבת אחת

שאלה: מי שלומד בכולל בין הזמנים, האם מותר לקבל תשלום עבור עוד כולל בין הזמנים, כגון שכולל א' מקפיד לשבת בבית מדרש מסיום והשני לא מקפידים, רק הקפידו על שעות לימוד, האם אפשר לחשב השעות לימוד באותו זמן שמקבל תשלום עבור הכוללים ביחד?

תשובה: כן.

הסרת שער שעל גבי האף

שאלה: איש שיש לו שערות שצמחו על האף שלו, האם מותר להוריד אותם עם לייזר?

תשובה: כן[ח].

לשם, או האם מותר להכנס בלבוש לא חרדי. והשיב שהגרי"ש אלישיב זצ"ל דיש בזה איסור גמור כיון שגורם חילול ד' ואפילו בלי לבוש חרדי אסור. וכששאלתי בעל האבני ישפה זצ"ל לגבי כניסה למסעדה טריפה כדי לקנות שתיה או לעשות טלפון וכדומה, השיב לי דאם נמצאים במקום כגון שדה תעופה וכדומה מותר להכנס לקנות שתיה או לעשות טלפון כיון דכולם יודעים דלית ברירה. ועוד טעם דקשה לומר שיש איסור מראית עין שהרי היום כל אדם שהוא חרדי ולובש בגדיו שכולם מכירים, אם רצה לעשות עבירה הוא יכול לשנות בגדיו, ולכן ודאי אם הוא נמצא שם כולם מבינים שהוא משום שעת אונס, ורואים שהוא רק שותה או מטלפן ולא אוכל שם. וגם אם רק רואים שהוא נכנס לשם ודאי שאין בזה דבר כי שמא הוא צריך עודף או טלפון.

ואח"כ מצאתי בספר שו"ת אבני ישפה חלק ו' (סימן קמ"ג) שהביא דעת האגרות משה הנ"ל ותמה עליו, וסיים דאף דיש להקל בכה"ג מ"מ אם נמצאים בעיר או שאר מקום שיש עוד מקומות לקנות, אין לקנות במסעדת טריפה, כי על זה נאמר הרחק מן הכעור והדומה לו. ועוד טעם בזה מצאתי בשו"ת אבני ישפה חלק ח' סימן ס"ח ענף ג' שנשאל לגבי מי שנמצא ליד מסעדה טריפה האם מותר לו לקנות משקה כשר, או אולי יחשדו בו שהוא קונה שם מאכלי טריפה. והשיב דלא מסתבר לחשוד אותו שקונה מאכל טריפה, ולכן מותר לו לקנות משקה כשר במסעדה טריפה, וכן רואים מעשים בכל יום שיהודים שומרי תורה ומצות קונים מאכלים ומשקאות בסופר מרקט אפילו שיש בהם הרבה מאכלים טריפות, אבל מקפידים לקנות רק מאכלים כשרים, ולכן הטעם להקל הוא משום שלא חסר בהם מאכלים כשרים, ולמה שיקנה אדם דוקא מאכלי טריפה.

ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ו' שם ענף ד' מה שכתב במי שיושב במסעדה עם הכשר שהוא לא אוכל האם יש שאלה של מראית עין, והשיב דכיון שהוא דבר מצוי שאדם נכנס לתוך מסעדה וקונה רק משקה או פירות, ואינו מזמין סעודה שלמה, ולכן נראה שאין כאן איסור של מראית העין כיון שאינו ברור שהוא אוכל שם דברים שהוא מחמיר בהם, ואפשר לתלות שאינו אוכל אלא דברים שאין בהם חשש, וכגון בקבוק משקה, או פירות, עכ"ד.

ח. בספר אום אני חומה להגר"מ גרוס שליט"א חלק ב' ח"מ (סימן ס"ט) נשאל בזה, ומתחילה צידד לאסור, אבל אח"כ כתב דהרי אפילו הנשים לא נהגו להסיר, ואף אם איכא מיעוט נשים שמסירות השערות שבאף

הסרת שער שעל גבי האוזן

שאלה: מה הדין עם שערות שגודלים על האוזן אם מותר להסיר אותם עם לייזר?

תשובה: כן[ט].

מפטיר לבעל יארצייט או בחור בר מצוה

שאלה: למתפלל אחד יש לו יארצייט באמצע השבוע והוא רגיל לקבל מפטיר עם הברכות, ויש באותה שבת בחור בר מצוה, מי יקבל מפטיר?

תשובה: הבר מצוה.

להכניס משחה לאשה נדה שסובלת מטחורים

שאלה: אשה שסובלת מטחורים ויש לה מזה כאבים חזקים, ומשום כך היא צריכה להכניס פתילות ומשחה בפי הטבעת, והיא לא מצליחה להכניס ולמרוח את זה לבד, היא שואלת אם אפשר שבעלה יכניס את זה באיזה אופן כשהיא נדה?

תשובה: עם ילבש כפפה.

כשרות מזוזה בחדרי יחוד

שאלה: חדר יחוד שיש בו מזוזה, האם חייבים לבדוק את הכשרות של המזוזה?

תשובה: לא'.

חילוני שיש לו קוקו ובאבלות אם מותר בשלשים לגזוז הקוקו

שאלה: חילוני שיש לו קוקו, ועכשיו יושב שבעה על אביו, קיבל התעוררות ורוצה לגזוז את הקוקו שלו, האם מותר לו לגזוז

מסתבר דלא חיישינן להו, דמחמתם לא חשיב תיקוני נשים, כיון דלדעת המהרש"ל במסכת יבמות (פרק י"ב סימן י"ז) לא איכפת לן מה דברוב העולם מעבירים שער בית השחי והערוה, אלא מכיון שבמקום זה לא מעבירים לא הוי כתיקוני נשים, ואם כן הכא נמי מיעוטא כמאן דליתא, וגם דמסתבר דמיעוט אלו כוונתם מחמת צער ולא ליופי.

והוסיף דבאמת לא נצרך לסברא זו, משום דמבואר בשו"ע (סעיף ד') דמי שיש לו חטטין בבית השחי והערוה ומצטער בזה מותר להעבירו, והטעם דכיון שאינו מעבירו משום תיקון ונוי אלא להנצל מצער אינו בכלל תיקוני נשים וגם בתער מותר, וה"ה הכא דאינו אלא משום צער ולא משום יופי מותר, ואין לחלק בין הך להתם אם הצער בא מחמת השער עצמו או מחמת דבר בעלמא, אלא כל שמורידו משום סיבה שמפריעה לו הוי היפך מנוי ומותר, ואין לחוש אפילו למראית עין, עכת"ד. וכן כתב לי הגרי"א פארכהיימער שליט"א שאם נחשב אצלו כמום מותר.

ט. כן מבואר מכל הנ"ל. וראיתי בספר מסורת משה חלק ב' (עמוד ר"ד) ששאלו בעל האגרות משה זצ"ל אודות מי שיש לו שערות על גבי האוזן, והשיב שמותר לחתוך שערות אלו עם מספריים, ובכלל מסתמא לא שייך שם תער בכלל. אמנם נראה שאפילו מי שרוצה לעשות גילוח על ידי תער שם, או על ידי סם ומשחה או ע"י טיפול לייזר הדומה לתער, מ"מ יש לדמות צער ובושה בשאר מקומות הגוף שהתרנו להסיר על ידי תער כי זה רק הסרת מום וה"ה בנידון דידן. וכן היקל הגרי"א פארכהיימער שליט"א כיון שאין כוונתו ליפות עצמו אלא להסיר מום, דמעשה נשים היינו דוקא ליפות עצמם יותר ממה שהם אבל כאן שהוא רק להסיר מום כדי לראות כבן אדם רגיל אינו נחשב כמעשה נשים. ומהאי טעמא גם כן מותר לשים איפור על גבי כתם, או לשים ברעסיס §£r על גבי שיניו.

י. וכן הסכים הגר"ח קניבסקי שליט"א שלא צריכים לבדוק, הובא בקונ' שאלות מצויות חלק ג' (עמוד קכ"ג) והגם שהשוכר בית באר"י אפילו ליום אחד חייב לקבוע מזוזה, עי' יורה דעה (סימן רפ"ו סעיף כ"ב) מ"מ הדר באר"י בפונדק פטור ממזוזה שלושים יום. ושימושו של החתן היינו לכל היותר כמו פונדק.

אפילו בתוך השבעה או לפחות בתוך השלשים?

תשובה: לא[יא].

גר שהתגייר אחרי שהיה נוכח בחתונה אם יכול להיות פנים חדשות

שאלה: בחתונה א׳ השתתף בו גוי שעבר תהליך גיור יומיים אח״כ, האם הוא יכול להיות פנים חדשות בשבע ברכות?

תשובה: אחרי הגיור[יב].

עד מתי צריך להישאר עם הבגד הקרוע

שאלה: מי שמגיע לכותל וקורע את החולצה שלו, כמה זמן הוא צריך ללבוש את

יא. אכן יש לציין שהגרז״נ גולדברג זצ״ל היקל בזה לצורך הבעל תשובה, ושמעתי ממו״ר הגר״מ דייטש שליט״א להקל כיון שזה הכיבוד אב האמיתי להסיר את הקוקו. מיהו אולי רבינו שליט״א החמיר בזה כיון ששמירת ההלכה הוא מכבד אביו יותר, ויש לעיין.

יב. ראה בקובץ מה טובו אהליך יעקב גליון י״ז עוד תשובות מרבנים בזה. דעת הגר״ח קניבסקי שליט״א מובא בקונ׳ אפריון לשלמה (עמוד ק״י) שאם היה לחתן שכן עכו״ם שהשתתף בסעודת נישואין ואח״כ התגייר, נחשב לפנים חדשות דקודם לכן לא נחשב לאדם כלל, והביא שם ראיה לדבריו על פי הגמ׳ בקידושין (דף סב:) וז״ל ״מעיקרא בהמה והשתא דעת אחרת״. והוסיף שאם עכו״ם הגיע מחו״ל לארץ ישראל ודעתו לחזור, ובנתיים נתגייר בארץ ישראל, חייב לנהוג מיד ב׳ יום טוב של גליות אפילו הוא עדיין כאן בארץ ישראל ולא אמרינן שנחשב כקטן שנולד כאן בארץ ישראל ודעתו לעקור עצמו לחו״ל שנוהג רק יום א׳ של יום טוב, כיון שבמציאות היה גר קודם בחו״ל ודעתו לחזור שם אין לו קביעות כלל.

אולם נציין כאן מה שכתב לנו במח״ס בגדי הקודש בהלכות גרים הגר״ש דרור שליט״א וז״ל: אודות מעשה שהיה בשבע ברכות בישיבה שהגיעו בחורים ביחד עם גוי שהיה בתהליך גרות, ורק אחרי יומיים הוא סיים את התהליך גיור, כעת הסתפקו השואלים האם הוא יכול להיות כפנים חדשות, שמא זה נחשב שהיה שם ושמח את החתן, או שמא גוי לא נחשב ככלום לענין זה וממילא יכול להיות פנים חדשות אחרי הגיור,

הנה לענ״ד פשוט דלא מיחשב פנים חדשות מכמה טעמי, חדא דבשו״ע אבהע״ז (סימן סב ס״ה) כתב דאין מברכים ברכה זו לא עבדים ולא קטנים, ובביאור הגר״א שם (ס״ק טו) דאפילו אצטרופי לא מצטרפי כמ״ש בסעיף ד דאין מברכין ברכת חתנים, אלא בעשרה גדולים ובני חורין, וכ״כ בתפארת יעקב ומובא באוצר הפוסקים (סימן סב ס״ק כו דף לח) דאין מברכים ברכה זו לא עבדים ולא קטנים והוא פשוט דהרי אפילו צרופי לא מצרפינן עבד וקטן בדבר הצריך עשרה, ובשיטה מקובצת כתובות (דף ז ע״ב ד״ה גופא אמר רב נחמן) כתב בשם הגאונים דמפני שדבר שבקדושה הוא לברך את השם ולכן כינס עשרה עיי״ש, ובשו״ת הרדב״ז (ח״ג סימן תעט וסימן תתקיז) כתב דהדבר ברור דמי שמל ולא טבל אינו מצטרף למנין ולכל דבר שבקדושה, ואינו ישראל לשום דבר אלא שיצא מכלל עכו״ם שמצוה להחיותו עיין, ומרן כתב (באהע״ז סימן סב ס״ד) דאין מברכים ברכת חתנים אלא בעשרה גדולים ובני חורין ע״כ, וכ״כ בשו״ת תשובות והנהגות (ח״ג סימן שו). וכל שכן שאין לצרפו לפנים חדשות והוא פשוט, ובפשטות הפוסקים גם מיירי בגוונא שהפנים חדשות בכלל העשרה וזה ברור ופשוט.

וראה עוד בב״י אור״ח (סימן קצט סעיף י) שכתב דלדידן זימון קיל טפי מדבר שבקדושה שהרי קטן מצטרף למנין עשרה בזימון ולא בדבר שבקדושה עיי״ש, ובכ״ז קטן אינו מצטרף לברכת חתנים וכנ״ל, וכ״ש גר שמל ולא טבל שאינו מצטרף לזימון כמבואר בשו״ע (אור״ח סימן קצט סעיף ד) דגר שמל ולא טבל אין מזמנין עליו, ומקור הדין הוא מהגמרא בברכות (מז ע״ב) שאינו מצטרף לברכת חתנים.

ומימלא לפי המתבאר בחינא וחסדא בכתובות (דף קיא ד״ה ולענין אם) דחיובא רמיא על הפנים חדשות לאכול פת, דלהרמב״ם עיקר פנ״ח לא הוי אלא בשביל שלא שמעו הברכות בשעת נשואין לכן אע״פ שאינן

אוכלים שם מברכים בשבילם, אבל לשיטת הרא״ש וכ״כ המחבר שכן המנהג דפנ״ח תליא באכילה שלא אכלו שם עד עתה אפי׳ שמעו הברכות א״כ בודאי בעינן שיאכלו ושכן דעת מרן השו״ע (אבהע״ז סימן סב ס״ח) שאין נקרא פנים חדשות אלא א״כ הם בני האדם שמרבים בשבילם ומוכח שדווקא באכלו שם הפנים חדשות, וכן הסיק להלכה הרב בירך אברהם פריסקו (דף קט ע״ב) דכיון דקימ״ל כסברת התוספות והרא״ש והטור דבעינן מרבים בשבילם, מינה נשמע דבעינן שיאכלו שם ולא סגי במה שיעמדו שם לבד, ואע״ג שרבים הם החולקים על פרט זה מ״מ הדין דין אמת שאין לצרף מי שמל ולא טבל לפנים חדשות. וכ״כ בשיירי כנה״ג בהגב״י (אור״ח שם אות ו) שעפ״ז כתב בתשובה (חלק או״ח סימן רנ״ג), דאפילו לדעת מרן ז״ל דפסק דקטן מצטרף, מ״מ בברכת המזון של חתן וכלה דיומא קמא ׳או פנים חדשות׳ דצריך עשרה לברכה כולם גדולים, אין קטן מצטרף לעשרה. ונראה שלזה כיון הרמב״ם בפ״י מהל׳ אישות שכתב, אין מברכין ברכת חתנים אלא בי׳ גדולים בני חורין כו׳, ע״כ. כתב גדולים, לאפוקי קטן שיודע למי מברכין דמזמנין עליו בעשרה בעלמא, בברכת חתנים אין מצרפין קטן. וכ״כ הרה״מ ז״ל שם וז״ל, ומ״ש גדולים ובני חורין, לומר שאין עבד וקטן מצטרפין בז׳ ברכות במסקנא דפ״ג שאכלו, וכן דעתו בפ״ח דה״ת. והוא הדין לכל דבר שצריך עשרה שאין מצטרפין, ע״כ. וכ״כ ביפה ללב (אור״ח שם אות ד׳) דלכ״ע בסעודת חתונה דיומא קמא או פנים חדשות דצריך עשרה לברכה אין קטן מצטרף כלל דצריכים שיהיו כולם אנשים גדולים, וכמו שכתב הכף החיים (סימן קצט אות לא) בשם אחרונים רבים.

וכן מבואר להדיא בשיטה מקובצת בכתובות (דף ז ע״ב) וז״ל ועוד כתבו בתוספות שאין קרוי פנים חדשות אלא כשבא אדם חשוב דלא הוה תמן מעיקרא שראוי להרבות שמחה בשבילו, ואשה לאו בת הכי כלל אף על פי שהיא חשובה, שאין פנים חדשות אלא למי שראוי להמנות בעשרה של ברכת חתנים ע״כ. הרי הוא כמבוא׳ר שאין ראוי להמנות לפנים חדשות אלא למי שראוי להמנות בעשרה של ברכת חתנים, ובברכת חתנים מבואר שאין ראוי להמנות אלא גדולים ולא קטנים ולא עבדים אף שמצטרף לזימון וכנ״ל, ומינה דברור הוא שאין לצרפו למי שמל ולא טבל לפנים חדשות, ומינה הסיק נמי בשו״ת משנה הלכות (ח״ז סימן רמו) לגבי צירוף אשה לפנים חדשות דליכא לצרפה ממה שמבואר דמבואר מדברי התוס׳ ז״ל דאשה לאו בת הכי היא כלל להיות פנים חדשות, וכיון דנתן טעם משום דאינה ראויה להמנות בעשרה של ברכת חתנים והתם עשרה אנשים בעינן מעיקרא דדינא שנאמר ויקח בועז עשרה אנשים ופי׳ הגאונים ז״ל דסתמא דמילתא שלא כנסן אלא לברכת חתנים. גם בפתחי תשובה א״ע (סי׳ ס״ב אות י״ד) כתב וז״ל, עי׳ בס׳ זכור לאברהם שכתב אשה לא חשובה פנים חדשות דאין פ״ח אלא למי שראוי להמנות בעשרה של ברכת חתנים, כ״כ מוה״ר בצלאל פ״ק דכתובות (דף ז׳) ולפי״ז ה״ה עבדים וקטנים לא חשיבי ע״כ ע״ש. וכ״כ מטעם זה דאין אשה חשיבא לפנים חדשות בשו״ת פרי האדמה (ח״א דף כד ע״א).

ואף לפי מה שכתב הגר״ח פלאג׳י בספר רוח חיים אה״ע (סי׳ סב סק״ו), במעשה שבא קטן שעדיין אינו בר מצוה לבית המשתה, והיה חשוב ובן גדולים, והרבו בסעודה בשבילו, והוא פנים חדשות, ונשאל אם מברכין בשבילו ז׳ ברכות או לא. וכתב דלכאורה כיון שאינו מצטרף לקדיש וקדושה אינו ראוי לחלוק לו כבוד מצד עצמו. אלא דלפמ״ש בשו״ת שמחת יום טוב אלגאזי (סי׳ ט - י) נראה שאין להקפיד ע״ז, שהרי עושים לו חופה ומברכין לו כל ז׳ ימים. ע״ש. הרי דכל טעמיו לא שייכי גבי גר שמל ולא טבל, הן שאינו מצטרף לקדיש וקדושה והן שלא עושים לו חופה ומברכים עבורו, וטעם זה מבואר גם ביד דוד בפסקי הלכות (ח״ג פ״י עמוד י טור ב) דמאחר דהעבד אינו שייך כלל לשמחה זו שאין לו שייכות לברכות אלו שענינם הם על היחוד הקבוע שהאשה היא בקביעות עזר לאישה וזה לא שייך בעבד כלל שהרי אינם מיוחדים כלל וכיון שאין העבד שייך בזה לכן אינו יכול לברך ברכה זו וכמו כן קטן אף שהגיע לחינוך אין שייך לברכה זו ומימלא הוא הדין והוא הטעם לענין פנים חדשות ופשוט וכנ״ל.

ובר מן דין כבר דחה דברי הגר״ח פלאג׳י בשו״ת יביע אומר (ח״ג – אבה״ע סימן יא אות י) דאינו מחוור

להלכה, שהרי מבואר בחי׳ הריטב״א (כתובות ז) בשם התוס׳, דלא חשיב פנים חדשות אלא כשבא אדם חשוב לשם, ואשה לאו בת הכי היא אף על פי שהיא חשובה, שאין פנים חדשות אלא מי שהוא ראוי לימנות בעשרה של ברכת חתנים. עיי״ש.

והגם דלגבי מל ולא טבל, מבואר בריטב״א קידושין (מא ע״ב) דאף שאינו טבל, כל שמל שפיר חשיב בן ברית, עיי״ש. ועיין נמי בשו״ת חתם סופר (או״ח סימן קטז ד״ה מיהו מסברא) שכתב דאע״ג דלאו בשם ישראל יקרא, מ״מ בעל ברית שפיר מיקרי, עיי״ש. מ״מ ברור שאינו ענין כלל לנידון דידן, והוא הדין למה שכתב בחידושי הרשב״א ביבמות (עא ע״א) וז״ל דשאני הכא דמילתו לשם יהדות, ואף על פי שלא נגמר גרותו, מ״מ כבר התחיל ונכנס קצת בדת יהודית, שאינו צריך אלא טבילה. וכן כתבו הריטב״א והמאירי (שם) ובשו״ת דובב מישרים (ח״א סימן ז ד״ה והנה בגר) כתב דגר שמל ולא טבל שפיר חשיב בר הויה, ודהכי מבואר בירושלמי (עירובין פ״ד ה״ה). וברמב״ן (יבמות מז ע״ב ד״ה נתרפא) דמשום הכי מלין אותו ורק אח״כ מטבילין משום דכיון שקיבל עליו צער מילה, בודאי לא יפרוש. וא״כ בודאי לא יחזור, ואתי לידי טבילה לכן בודאי מל ולא טבל שפיר חשיב בר הויה כמו קטן דחשיב בכלל הויה משום דאתי לכלל הויה לכשיגדל עיי״ש, מ״מ הכא שאני דבעינן אנשים יהודים גדולים דייקא ודוק׳.

והנה במקומו בספרינו ביארנו שגר שמל ולא טבל הוי כגר תושב, וכמו שכתב בשו״ת רדב״ז (חלק ג סימן תעט) והביאו בגליוני הש״ס (יבמות מו ע״א ד״ה אין גר) והכי מוכח מדברי התוספות (עבודה זרה סד ע״ב ד״ה אין) וכ״כ הרא״ש (שם סימן ה) וברשב״א (שם ד״ה ולפי) וכ״כ הש״ך (יו״ד סימן קכד אות ד) עיי״ש.

ולפ״ז הרי עבד כנעני עדיף מגר תושב, וכמו שכתב במנחת חינוך (מצוה לב אות יט) שמחללים שבת בשביל עבד כנעני דהוא כאשה ישראלית לכל דבר, אך בשביל גר תושב אף שקיבל ז׳ מצוות ואנחנו מצווים להחיותו, מ״מ אין מחללין עליו שבת. ובספרנו בגדי קודש גרים כתבנו באורך דמי שמל ולא טבל, שפיר מחללים עליו שבת, ודינו כעבד כנעני ודלא כגר תושב. ועיין מה שכתב בזה המהר״מ אריק בשו״ת אמרי יושר (ח״ב סימן קל). ובחינוך (מצוה תקסט) מבואר דהך קרא ד׳לא תוננו׳ לא מיירי אלא בעבד, ולא בגר תושב, ואין בכלל לא תונה, אלא עבד כנעני וגרי צדק, עיין שם. ועיין להר״י פערלא בביאורו לספר המצוות לרס״ג (לאוין ל״ת פב פג ד״ה עוד יש מקום) שהאריך בפרט זה, ועיין להרב המבי״ט בקרית ספר בהלכות רוצח ושמירת הנפש (פרק ב) וז״ל ההורג עבד כנעני, נהרג עליו. כדתניא במכילתא ׳וכי יכה איש את עבדו׳ אף עבדו ואמתו היו בכלל, ׳מכה איש ומת׳ וכו׳, אבל עכו״ם וגר תושב פטור, דכתיב ׳איש על רעהו׳, להוציא גר תושב, דלאו רעהו הוא, ע״כ. ועיין בשו״ת משנה הלכות (ח״ט סימן שפא, מה שטען).

מ״מ בודאי דאינו עדיף מעבד כנעני שכתב מרן שאין מברכים עליו וכמו שכתב בשו״ת אמרי יושר (שם) במענה לדברי הדובב מישרים. וכ״כ בשו״ת דובב מישרים (ח״א סימן סה ד״ה ומאז אמרתי) דע״כ שפיר דתירגם התרגום, דבני שכם היו מטמאים טומאת מת, דע״כ מה שגוי אינו מטמא משום דאינו חשיב אדם, וכיון דהם יצאו מכלל עכו״ם משום שהיו נימולין משום הכי מטמאין באוהל וכישראל דשפיר מיקרי. וכ״כ בדרך המלך (מטות פרק לא׳ פסוק יט) והוכיח כן מהנ״ל. וע״ע בזה בשו״ת באר שרים (יו״ד סימן צט אות ט-י). ועיין עוד בדובב מישרים (ח״א סימן קלו) לענין טומאת קרי וביטול ע״ז, במי שמל ולא טבל, ובא על בת ישראל, מה דין הולד. ועיין עוד בשו״ת דובב מישרים (ח״א סימן ז) מ״מ בענינו כאמור אין לצרפו לענין פנים חדשות ואכמ״ל יותר.

ומ״מ הגם שבגוי כל כה״ג (אע״פ שברור דלא שייך) שמשבחו ומוקירו יש בו משום לא תחנם מאחר ששמח לקראתו ומחשיבו כאורח של כבוד ובעבורו מברך הברכות, ולפ״ז היה מקום לדון האם שייך לא תחנם בגר שמל ולא טבל כל כה״ג, עיין בשביבי הלוי (יו״ד דף רעב) בתשובתו של הגר״ש ואזנר זצ״ל דנשאל בדין העומד להתגייר, האם מותר להזמינו לשתיה ושינה, או אית ביה חששא דלא תחנם. דידועים דברי הגאון רבי עקיבא איגר בענין איסור לימוד תורה להם, דאם בא להתגייר, ליכא. וגם מבואר דאין בו דין גוי ששבת חייב מיתה,

החולצה אח״כ, מתי מותר לו להסיר את החולצה?

תשובה: מיד יג.

מזונות של פת פלטר לאכול במטוס

שאלה: מי שנוסע במטוס ומקבל בייגלאך שאינו פת ישראל רק פת פלטר, האם מותר לו לאכול אותו מעיקר הדין על סמך הדין שהולך דרך ואין מצוי פת ישראל יכול להקל?

תשובה: אם ברור לו שאין בזה שומן לא כשר יד.

ובפרט דהכא דאינו עושה ליתן לגוי חן, אלא ליתן ליהדות חן, לכן י״ל דמותר, עכת״ד. משא״כ הכא מאי איכא ליתן ליהדות חן, מ״מ כבר כתבנו בספרנו בגדי קודש גרים דמאחר דבודאי תו אינו עובד ע״ז, ואיכא רבים דס״ל דאין איסור לא תחנם, אלא לגוי בעובד ע״ז וצרף. ובודאי דאם כבר מל ולא טבל, לא גרע מגר תושב וכנ״ל, דאין בו משום לא תחנם, כדאיתא התם בשו״ע. וכמ״ש הרדב״ז (חלק ג סימן תעט) דעדיף טפי מל ולא טבל, מגר תושב מכמה טעמי, חדא דגר תושב לא קיבל שום מצוה ממצות ישראל, וזה קיבל עליו מקצת מצוות קלות וחמורות. ותו דגר תושב לא מל, וזה כבר מל ויצא מטומאת העכו״ם. ותו דגר תושב לא קיבל עליו דת ישראל, וזה כבר קיבל עליו להיות כמונו, אלא שנאנס ולא היה יכול עדיין לגמור הדבר, ויצא מכלל עכו״ם ׳שמצוה להחיותו׳. וכמו שהארכנו בזה, ואכמ״ל.

יג. והנה מצאנו שנחלקו הפוסקים בזה, בקונטרס הליכות והנהגות הל׳ בין המצרים (עמוד כ״ו) הביא דעת הגרי״ש אלישיב זצ״ל כי כל זמן שנמצא האדם במקום שחייבים לעשות שם קריעה, הרי שיש לו להשאר עם הבגד הקרוע, ורק לאחר שהלך משם, יכול להחליפו, ולא כנוהגים להחליפו תיכף לאחר הקריעה.

אמנם בספר ארחות רבינו חלק א׳ (עמוד שי״ח) הביא דעת בעל הקהלות יעקב זצ״ל כדעת רבינו שליט״א שמיד לאחר הקריעה אפשר להחליף הבגדים, ואין צריך להמתין זמן כלל, גם כשעדיין נמצא במקום המחייב קריעה. ודעת רבינו שליט״א כבר הודפס בספר סבו ציון (עמוד ס״ה שאלה קצ״ו), וכן דעת בעל מחזה אליהו זצ״ל הובא בספר פנינת המקדש (פרק ז׳ סעיף פ״ה).

והוסיף שם עוד טעם להוראה זו, שהרי חזינן דמה שהוא נמצא עוד במקום החורבן אינו מחייבו בקריעה נוספת, ואם כן כבר יצא בקריעה ראשונה ודי לו, ואין צורך להשאר עוד בבגד קרוע. ומאידך יש לומר דאה״נ מה שאינו חייב לקרוע פעם נוספת בשהייתו, הוא משום שכבר הוא בבחינה של ״קורע ועומד״, אבל אם מחליף בגדו מתחדש חיוב הקריעה. אכן בארחות רבינו שם כתב הביאור בהיתר להחליף הבגד מיד, כי מיד הוי כלאחר שבעה באבילות ותו אין חיוב לקרוע בבגד אחר.

יד. שו״ע (סימן קי״ב סעיף ט״ז) כתב אף המדקדקין כל השנה להזהר מאכילת פת פלטר, מ״מ כשיוצא לדרך ואין לו פת ישראל מותר לאכול פת פלטר ואין צריך להמתין עד שידיע למקומו. ויש לעיין למה החמיר המחבר כאן להמתין עד ד׳ מילין, הרי לעיל בסעיף ח׳ פסק דאפילו בפת בעל הבית אם פת ישראל אינו מצוי יש להקל.

ובערוך השלחן (סעיף י״ח) כתב דאין סתירה בין בדברי המחבר בסעיף ט״ז לסעיף ח׳, משום דבסעיף ט״ז מיירי דוקא באלו שנזהרים תמיד מאכילת פת עכו״ם, וע״כ כתב המחבר שמד׳ מילין אין צריכין להמתין, אבל מי שאינו נזהר תמיד אף כאן אין צריך להמתין, וזה מה שסיים הרמ״א כאן דכבר קיימא לן להקל וכוונתו לסעיף ח׳.

ובספר אורחות הבית (פרק ח׳ סעיף ג׳) כתב דאפילו אם יש פת ישראל בסמוך לעיר יקנה שמה משום דכתב כאן בשו״ע שהנזהר ילך שיעור מיל להשיג פת ישראל, ואם יש לו פריזר (מקפיא) במקרר שיכול לשמור את הפת זמן רב, ראוי לקנות כמות מרובה ולאוכלו במשך הזמן.

ולענין ד׳ מילין עי׳ בפרי חדש (ס״ק כ״ח) שכתב דדע שארבעה מילין היינו דוקא כשהתחיל להלוך ומשם

שאלה: לענין הנ"ל פת פלטר וכן לגבי תפילה בציבור, הסתפקתי כיצד משערין נסיעה במכונית לענין שיעור מיל, האם משערין לפי אורך הזמן או אורך הדרך?

תשובה: לפי הזמן.

חייב כסף לגמ"ח אם פטור ממעשר כספים

שאלה: אחד שהוא חייב הרבה כסף לגמ"חים אבל כל חודש בס"ד הוא עובר את ההוצאות של אותו חודש, האם הוא צריך לתת מעשר כספים או פטור?

תשובה: פטור[טו].

קטן להפריש מעשר כספים כשהגדיל

שאלה: האם נוהגים להפריש מעשר ממתנות כסף או משוויות של מתנות? ואם כן מפרישים, מה הדין לגבי קטן שקיבל כסף במתנה האם כשיגדל הוא חייב להפריש מעשר מזה?

תשובה: אם יש לו מספיק.

הבחינה באמצע שבע ברכות שלכלה אין לה טבעת שבחרה

שאלה: מעשה שהיה בשבע ברכות שהבחין הכלה שהיא קבלה טבעת אחרת ממה שהיא בחרה בחנות, כי המוכרת הביאה לה טבעת אחרת ממה שהיא בחרה וממילא החתן הביא לה בחופה את הטבעת שלא בחרה בה הכלה, האם צריכים לעשות קידושין שנית בשבת בפני עדים?

תשובה: היא הסכימה אם הטבעת שוה פרוטה.

למלא כוס עם יין לבן בחופה

שאלה: האם מסדר קידושין יכול למלאות לכתחילה הכוס עם יין לבן?

תשובה: כן.

ועוד דבר, האם מותר לא למלאות את הכוס עד גדותיה לכתחילה?

תשובה: כן, בתנאי שיש במה שישאר רביעית.

עד מקום חנייתו יש ארבע מילין אבל אם חנה עכשיו במקום אחד אע"פ שממקום זה לחנייה הקודמת שיש פת ישראל אין אלא ד' מילין מ"מ הרי עכשיו אינו הולך לשם ואין צריך להמתין. ועי' בחכמת אדם (כלל ס"ה דין ד') שכתב דמ"מ צריך להמתין שיעור מיל.

ובפ"ת (ס"ק ו') וערוך השלחן שם כתבו דאין חילוק בכל זה בין דרך טובה לדרך רעועה ובין נוסע בעגלה לרוכב על הסוס או הולך רגלי, דחכמים השוו מדותיהם. וראה עוד מה שכתב בספרי הפוסקים וכן בספר פסקי תשובות הל' תפילה לענין עד כמה צריכים להטריח עבור תפילה בציבור וכיצד מודדים בזמנינו שיש מכוניות וכדומה.

בספר שושנת ישראל העיר דלפי מה שכתב בפתחי תשובה תהיה מותר לאכול פת פלטר אפילו זמן מועט לפני הנחיתה. והנה במשנה ברורה (סימן צ"ב ס"ק י"ז) כתב לגבי חיוב נטילת ידים לתפילה דרוכב דינו כמהלךברגליו, והעירו שהרי בביאור הלכה (סימן קס"ג ד"ה ברחוק) כתב לגבי נטילת ידים לסעודה שנמדד באורך הזמן. ובשו"ת שבט הלוי חלק ט' (סימן ל"ז) כתב ליישב בזה עי' שם. ולפי דבריו שם יש להחמיר בפת פלטר עד ע"ב דקות. ובספר פניני תפילה הביא דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל בנוגע לתפילה בציבור שאם נוסע במכונית יש לשער שיעור מיל לפי אורך הזמן.

טו. אכן הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לידידי במח"ס ידון משה שליט"א שעדיין חייב לתת מעשר.

חתן וכלה לצום ביום החופה אחרי תענית

שאלה: חתן וכלה שיש להם חתונה יום אחרי תענית, האם פטורים מלצום כיון שקשה לצום יומיים?

תשובה: אם קשה להם. [הוסיף רבינו שליט"א בעל פה אם החתונה עד ז' ימים אחרי הצום לא צמים בחופה]

גדר ביטול זמן לצורך השתתפות בחתונה

שאלה: חבר שמתחתן בעיר אחרת, וכדי להשתתף בחתונה ולקיים מצות שמחת חתן וכלה, צריכים לבטל מזמן לימוד, ויש לעיין האם מותר לבטל תורה כדי לקיים מצות שמחת חתן וכלה?

תשובה: כן.

ועוד האם חייבים לנסוע לעיר אחרת במקרה שמותר לבטל תורה כדי לקיים את המצוה לשמח חתן, או כיון שהוא בעיר אחרת פטור מלנסוע?

תשובה: תלוי עד כמה קרוב לחתן.

בני ספרדים אם מקפידים שחתן צריך שמירה

שאלה: לגבי הדין של חתן צריך שומר בשבעת ימי המשתה, ידוע שהרמב"ם ושו"ע לא הביאו את הענין לקחת שומר ואיסור לצאת יחידי, לכן מה צריך להורות לספרדי אם מותר לו ללכת לבית הכנסת לבד בשבעת ימי המשתה?

תשובה: איני יודע.

שבע ברכות שחתן וכלה לא אכלו שם

שאלה: חתן וכלה שהגיעו לשבע ברכות מאוחר, כגון שבת שבע ברכות בסעודת שלישית אחרי השקיעה, ולא הספיקו לאכול, האם מותר לברך ז' ברכות?

תשובה: לא.

ומה הדין אם רק אחד מהם אכלו פת ולא שניהם האם מברכים ז' ברכות?

תשובה: לא.

גדר לבו גס בה עם חמותו

שאלה: בדיני יחוד, אם חמותו נחשבת בכלל "לבו גס בה" או לא?

תשובה: אסור.

ומה הדין לגבי גיסתו אם היא נחשבת כלבו גס בה לגבי דיני יחוד?

תשובה: אסור[טז].

טז. והנה איש שלבו גס באשה היינו שהוא מרגיש שיש לו קשר או קירבה עמה וכגון בני דודים שהיו רגילים להפגש הרבה עוד מימי ילדותם נחשבים שלבו גס בהם לענין הלכות יחוד, ואם הוא אינו מקורב עם נשים אלו יותר מלשאר נשים לא נחשב כלבו גס בהם. כך הגדיר בעל האגרות משה זצ"ל את הדין של לבו גס בה כמובא בספר אהלי ישרון (פרק א' הערה ק'), והוא על פי דברי השו"ע (סעיף ח') לגבי בעלה בעיר שהזכיר שאם היה לבו גס בה כגון שגדלה עמו או שהיא קרובתו או אם קינא לה בעלה עם זה לא יתייחד עמה אע"פ שבעלה בעיר.

ובשו"ת חלקת יעקב חלק ב' (סימן י"ז) ובציץ אליעזר חלק ו' (סימן מ' פרק י"ב) ביארו את דברי השו"ע שכוונתו היינו במי שמכיר אותה בטוב ויש ביניהם קירבת דעת שדומה לכאלו שגדלה עמו או שהן קרובתו. ובספר דבר הלכה (סימן ז' סעיף ט"ז) כתב שאם אינו רגיל ומקורב לקרובתו יותר מלשאר נשים אינו בגדר לבו גס בה.

ומדברי הערוך השלחן (סעיף ו') והשבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ג) רואים שהגדר של לבו גס בה הוא גם אם

בעל תשובה לענין ז׳ נקיים ושבע ברכות

שאלה: בעלי תשובה שגרו ביחד שנים רבות, ובס״ד חזרו בתשובה ורוצים להתחתן על פי הלכה, האם היא צריכה לחשוש לדם חימוד?

תשובה: לא״י.

ומה הדין לגבי ז׳ נקיים אחרי בעילת מצוה שהרי היא בעולה, האם היא צריכה להמתין?

תשובה: לא.

וכן מה הדין לגבי שבע ברכות האם מותר להם לברך ז׳ ברכות לז׳ ימים כדי שההורים לא יתביישו [במקרה שהם מתביישים אם לא עושים כמו כל זוג]?

מכירים דרך מסחר כיון שמביא לידי קירבה וידידות, אף שאין להם שום כוונת איסור. ועי׳ בספר דבר הלכה (סימן ז׳ סעיף י״ז) שכתב דכוונת הערוך השלחן הוא דדוקא כשיש הכירות תדירה כעין שותפות או קשרי מסחר מיוחדים באופן תמידי שאז הוי קירוב הדעת.

ועי׳ עוד בברכי יוסף יור״ד (סימן רס״ז סעיף ז׳) שפסק דאמהות שמביאות את ילדיהם יום יום לבית הספר, או במלמדת שהאבות מביאים ילדיהם יום יום אפשר דחשוב כלבו גס בה, ובהערה ט׳ שם כתב דצ״ע אם באמת הוא כן לפי המציאות והכל לפי המקום והמצב.

ומיהו נראה על פי דברי הפוסקים הנ״ל שעיקר הגדר של לבו גס בה הוא כמ״ש בשם האגרות משה זצ״ל, ואע״פ שיש מקרים של משרתת בית או שאר עובדים קבועים שהפוסקים הכריעו לנהוג למעשה שהם נחשבים כלבו גס בהם, מ״מ יש לדון בכל מקרה כנ״ל לפי הענין.

יז. והנה קיימא לן (סימן קצ״ב סעיף ה׳) שמחזיר גרושתו צריכה לישב ז׳ נקיים, ויש לדון בנידון דידן לגבי בעלי תשובה או לגבי גר שנתגייר האם דומה למחזיר גרושתו ולכן גם כן בעינן ז׳ נקיים או חלוק דיניהם. ולכאורה יש לומר שמחזיר דרושתו חלוק מנידון דידן, כיון דנתגרשה מבעלה והיתה במצב של ריחוק, אמרינן דלאחר שנתרצה איזה זמן להחזירה איכא אצלה חימוד חדש, אבל בנידון דידן שלא היתה מעולם במצה של ריחוק וגרושת הלב מבעלה רק רוצים הם להנשא כדת של תורה, בזה ליכא ענין חימוד כלל, דכל רצונם בזה הוא רק ענין של קבלת עולה תורה ולהתנהג על פי ההלכה, אבל אין כאן ענין של חימוד או תאוה שנחוש לראיית דם מחמת זה. שהרי אין מתחדש אצלה על ידי הנישואין כהלכה איזה דבר של חיבה חדשה, דהא ממילא היא חיה חיי אישות קבועים עם בעלה, רק זה לא היה על פי תורה רק בנשואין אזרחיים, וכעת שנתעורר רוח תשובה רוצה היא להתנהג על פי התורה, אבל לא נולד אצלה שום תאוה חדשה וחיבה שהיה חסר עד היום.

וראיתי שכן העלה בשו״ת אמרי יעקב חלק א׳ (סימן ק׳) והוסיף כמה הערות חשובת שיש לומר כן שלא בעינן ז׳ נקיים בין להבנת הט״ז (ס״ק א׳) ובין לסברת החו״ד שנחלקו ביניהם אם שומרים ז׳ נקיים משום חימוד הנישואין או משום חימוד הביאה, ובאמת הדבר מפורש בדגול מרבבה (סימן רס״ט סעיף ט׳) שכתב לענין גר שנתגייר ואשתו עמו שאין צריך ז׳ נקיים, דלא דמי למחזיר גרושתו, דשאני התם שגירשה לחלוטין, ונתיאשה ממנו לכך איכא חימוד חדש, משא״כ זו דלכתחילה הפרישה על דעת להחזירה אין כאן חימוד חדש. ונראה דבנידון דידן לגבי הבעל תשובה גם כן אומרים הכי, ואדרבה מנידון של הגדול מרבבה קיל טפי, כיון שהבעלי תשובה מעולם לא פרשו ממש ודגים יחדיו בחיי אישות, ורק החליטו לערוך לעצמם חופה וקידושין ולהיות מעתה על פי התורה, בזה פשוט יותר שאין כאן חימוד חדש. וראה עוד בדעת תורה (סימן קצ״ב סעיף ה׳), וכן דעת הגרי״ש אלישיב ובעל שבט הלוי זצ״ל וכ״כ בספר חוקת הטהרה סוף (סימן קצ״ב). ודלא כמו שכתבו בשיעורי טהרה להגר״מ גרוס שליט״א שמצריך לישב ז׳ נקיים כיון שהנישואין גורם חימוד.

תשובה: לא יח.

לענות אלמנה אחרי שהתחתנה פעם שניה

שאלה: מה שכתוב בתורה כל אלמנה...לא תענון, האם אלמנה שהתחתנה פעם שניה וכעת היא נשואה, נמצאת בגדר זה או לא?

תשובה: למאי נפקא מינה, אסור לענות שום ישראל.

הבחנה ג' חדשים אם מותר להתארס בתוך הזמן

שאלה: אשה שהתגרשה בבית דין אמרו לה שהיא לא יכולה להתחתן בתוך צ"ב יום מאז יום הגירושין, מ"מ היא רוצה לדעת האם מותר לה להתארס בתוך הג' חדשים, כי דוקא להתחתן אסור ולא להתארס?

תשובה: מה שנקרא אצלינו אירוסין, דהיינו לא קידושין, מותר.

ביומו תתן שכרו בחלק מהחוב

שאלה: בעל הבית שמשלם לפועל רק חלק מהכסף שחייב לו, האם הוא מקבל על החלק הזה מצוה של ביומו תתן שכרו?

תשובה: כן.

אשה היתה בתאונה אם חייבת בדיקה

שאלה: אשה שהיתה בתאונה ברכב ומשום כך נכנסה לפחד פתאום, האם היא מחוייבת לבדוק עצמה מחשש שמא הפחד גרם לה לראות דם?

תשובה: לא.

אם היכר צריך להיות גבוה

שאלה: היכר שמניחים בין אוכלי בשר וחלב או בין אשה נדה עם בעלה האם הוא צריך להיות גבוה קצת או מספיק שניכר, כגון כרטיס אשראי וכדומה, ואם הוא צריך להיות גבוה קצת האם הכוונה דוקא טפח או פחות?

תשובה: מספיק שניכר ברוב.

לחמם כסא של אשתו נדה ברכב

שאלה: בזמנינו יש ברכב כפתור שמחמם את הכסא, האם יש אפילו ענין למנוע מבעל להדליק את הכפתור לבקשת אשתו נדה

יח. והנה נחלקו הפוסקים לגבי אלמן שנשא בעולתא דידיה, ראה באוצר הפוסקים ובשו"ת תשובות והנהגות חלק א' (סימן תשנ"ה) שהוסיף דהיכא שאינו מפורסם שהיא בעולה ועל ידי זה יתגלה הדבר והוי בזיון גדול, יש להתיר משום גדול כבוד הבריות, וצ"ע. ומ"מ לענין נידון דידן לגבי בחור שנשא בעולתא דידיה, כתב בשו"ת נודע ביהודה אבן העזר (סימן פ"ב) תשובה מבן המחבר בעל השיבת ציון שבכה"ג דינו כאלמן שנשא אלמנה שאין מברכים אלא יום אחד כיון שכבר טעמו טעם ביאה, וידועה שהחתם סופר חלק א' (סימן קכ"ג) חלק עליו וס"ל שעל חובת הנישואין הראשונים יש לברך אף אם זה לא ביאה ראשונה, ראה בפ"ת (ס"ק ט'). ולענין דינא כ"כ בשו"ת יביע אומר חלק ה' (סימן י"א), וראה עוד בספר שלחן העזר (סימן י"ב ס"ק א') ובשדי חמד מערכת חו"כ (אות י"ד).

בכה"ג נוהגים לסמוך על החתם סופר הנ"ל, ראה בשו"ת תשובות והנהגות חלק א' (סימן תשנ"ה), וכך נקט בשו"ת יביע אומר חלק ה' אבן העזר (סימן י"א אות ד'). ראה בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן רע"ט אות ד') שהחמיר בזה.

ולענין אם חיו ביחד כמה שנים ללא חופה וקידושין נוהגים לברך רק אחרי החופה ולא לז' ימים, ראה בשו"ת תשובות והנהגות שם, וכן בקונ' החשוב שפע ברכות (פרק א' סעיף ט"ו). ובספר אמרי יעקב (סימן ס"ב ליקוטים סוף ס"ק ח') הביא משו"ת קנין תורה חלק ג' (סימן ל"ב) שבכה"ג גם לפי החתם סופר צריך לברך רק יום אחד.

כשהיא רוצה שיתחמם הכסא, או שיש למנוע מזה?

תשובה: אין צורך למנוע.

להביא תינוק לאשתו נדה חלשה

שאלה: יולדת אחרי לידה ממש ואין לה כח להחזיק את התינוק או להרים אותו, והתינוק צריך לאכול כבר, אם אין מישהו אחר בבית שיכול לעזור לה חוץ מבעלה האם מותר לו להרים את התינוק ולהכוון אותו על אשתו כדי שהיא יכולה להאכיל אותו?

תשובה: כן.

אשה טבלה עם שעון יד רפויה

שאלה: אשה שטבלה במקווה בטעות עם שעון יד שהוא רפוי קצת, האם עלתה לה הטבילה בדיעבד, ומדובר שהיא כבר חזרה לביתה?

תשובה: אם הוא רפוי כך שהמים חודרים מתחתיו בסדר.

רבי יוסף ליברמן
ראש ישיבת שומרי החומות
ורב קהל סדיגורה, מח"ס משנת יוסף, ירושלים

תשובות ממרן הגאון האדיר רבי יוסף ליברמן שליט"א להגה"צ בעל האהל יעקב שליט"א בענינים שונים ביורה דעה

[תודתי לנכדו ידידי היקר הגאון הנפלא רבי יחיאל חיים ליברמן שליט"א שהמציא לי התשובות לזיכוי הרבים]

אכילה בשלחן אחד עם אדם האוכל מהכשר פחות

בס"ד, ט"ז אייר תשע"א

שוכט"ס לכבוד הרה"ג ר' יעקב אהרן סקוצילס שליט"א, מח"ס 'אהל יעקב' ומו"ץ בשכונת רמת שלמה פעיה"ק ירושלים ת"ו.

אחדשה"ט,

הנני בזה ע"ד שאלתו במי שמקפיד לאכול רק הכשר מסוים ומעולה, ולעולם אינו אוכל מכשרות פחותה, אם מותר לאכול ממאכליו שלו באותו שלחן שאוכל שם אדם מההכשר הפחות.

בשו"ע (יו"ד סי' פח) מבואר, דבשני בנ"א המכירים זא"ז, אפי' כל א' מקפיד לאכול משלו, אסור בשר עם חלב. – וא"כ כמו"כ מה שאדם אוסר על עצמו כעין נדר, אין לכתחילה לאכול עם מי שאינו מקפיד, אא"כ הם ב' אכסנאים שאין מכירים זא"ז. וכמו כן מבואר גם מדברי הש"ך (סק"ב), דהמודר הנאה מדבר או אוסר אכילה עליו, אסור להעלותו על השלחן, כמ"ש הפת"ש (סק"ב). – אבל זה רק כשמעלים על השלחן המצרכים השונים שמהם מקפיד האחד שלא לאכול, אבל כשמעלים על השלחן המצרכים ששניהם אוכלים, רשאים לאכול יחד, אפי' אם יאכלו אח"כ בנפרד כל אחד ממאכלו. – ולענין זימון יחד, עי' שו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' פז).

דושה"ט בברכה

להשתמש בחול בכלי חלב שהותר בשעה"ד לצורך שבת

בס"ד, כ"ח אדר ב' תשע"ו

שוכט"ם לכבוד ידידי הרב הגאון רבי יעקב אהרן סקוצילם שליט"א, מח"ם אהל יעקב ומו"ץ בשכונת רמת שלמה פעיה"ק ירושלים ת"ו.

אחדשה"ט,

במה שנסתפק מע"כ בדברי הפרמ"ג (סי' צד משב"ז סוף סק"ט) שכ' שבערב שבת מותר להשתמש בכף חלבי שאינו בן יומו, שנתחב לתוך מאכל פרוה בסיר בשרי בן יומו, ואין צריך להכשיר. אע"פ שהרמ"א מחמיר להכשיר הכף שאינו בן יומו, מ"מ בערב שבת מותר. והוסיף הפרמ"ג דגם אח"כ בימי החול יהא מותר להשתמש בו, הואיל ואישתרי אישתרי. – ונסתפק מע"כ אם גם כשקיבל ההיתר מהרב להשתמש בו בערב שבת, אך לבסוף לא השתמש בו, אם גם אז יש ההיתר של הואיל ואישתרי אישתרי.

מלשון הפמ"ג שם משמע, דרק לאחר שכבר עשה מעשה מותר בחול, דכתב "ובערב שבת ובשעת הדחק נוכל לסמוך לבשל בקדירה כזו. ואף בחול אחר כך תו שרי, דלא מסתבר לאסור אחר כך". ומשמע דמיירי לאחר שבישל, ומשום כך לא מסתבר לאסור, שהרי כבר ממילא בישל בו, ולמה יאסר עכשיו יותר. [זכר לדבר עיין בש"ך (סי' ע סקכ"ט) שהביא דעת מהר"י כהן שהתיר לאחר שכבר הורה המורה להיתר ולא מהדרינן עובדא, ואע"פ שעדיין לא עשה מעשה. והש"ך חולק וסובר דבדיעבד היינו רק לאחר שכבר נעשה מעשה, וכ"ז שלא עשה כן, אף שהתירו המורה, מקרי לכתחלה עיי"ש. ואם כי אינו דומה לגמרי, דכאן אינו מדינא, רק חומרא בעלמא שהחמיר הרמ"א, עכ"ז כן נראה גם בזה].

דושה"ט בברכה מרובה

אכילת קוביות שום קלוף

בס"ד, ז' תמוז תשע"ו

שוכט"ם לכבוד ידידי הרב הגאון מו"ה יעקב אהרן סקוצילם שליט"א, מח"ם 'אהל יעקב' ומו"ץ בשכונת רמת שלמה פעיה"ק ירושלים ת"ו.

אחדשה"ט,

ע"ד שאלתו במאכל "שום", שכיום יש הרבה שקונים אותם כשהם כבר כתושים ומוכנים וקפואים, והסתפק מע"כ אם יש בזה חשש שום קלוף שקשה לשכחה, או דיש לומר שזה כעין פנים חדשות באו לכאן, וכעין שכתבו הפוסקים לגבי אבקת ביצים ושום וכדו'.

צריך לברר אם קוביות השום עברו תהליך בישול, שלא מסתבר שנעשה גוש חזק בלא שום בישול קודם, ואם נתבשל שוב אין חשש בזה, וכמו שהאריכו הפוסקים והביאם בספר שמירת הגוף והנפש (ח"א סי' ג, א ובהערות) עיי"ש.

דושת"ה בברכה

גדר עולה על שולחן מלכים, ודין 'ארבעם' בזה

בס"ד, ד' אלול תשע"ו

הרבה הצלחות, ברכות וישועות, לכבוד הרה"ג החריף ובקי טובא, מו"ה יעקב אהרן מקוצילם שליט"א, מח"ס 'אהל יעקב' הנודעים לשבח, ומו"ץ בשכונת רמת שלמה פעיה"ק ירושלים ת"ו.

אחדשה"ט,

אשר שאל מהו הגדרת עולה על שולחן מלכים שאוסר בישול עכו"ם כבשו"ע (יו"ד סי' קיג, א). כי יש חוגים ועדות שרגילים כל אחד בתבשיליהם, ומה שעולה אצל זה אינו עולה אצל זה. ומה דין קטניות שקורין 'ארבעס' שמגישים בשלום זכר, אם זה גם בכלל עולה על שולחן מלכים.

לענ"ד גדר עולה על שולחן מלכים תלוי באיכות המאכלים, אם מגישים אותם לפני אנשים חשובים או בסעודה חשובה או לא, שישנם מאכלים פשוטים שנמכרים ברחוב ובני אדם אוכלים אותם בכל מקום [ויש שאפילו אוכלים ברחוב, אם כי אין לעשות כן], וכן מכרו מקדם הגוים החבשים ברחוב מאכל הנקרא ערמונים [קאסטיינעס] קלויים, ואלו בודאי אינם בכלל עולה על שולחן מלכים, שאין הדרך לאכלם בסעודות חשובות, ובודאי לא אצל אנשים מכובדים. וגם אם המלך לפעמים מתאוה לאכול ערמון זה, מ"מ אין מגישים אותו לפניו בתוך הסעודה בין המנות החשובות. וכמו שרואים כשנכנסים למסעדה חשובה ששם יש תפריט מיוחד של מאכלים [דהיינו מנה ראשונה, שניה ולפתן בסוף], ואין הערמונים נמנים בין המאכלים החשובים, אע"פ שלפעמים נאכלים בסוף הסעודה לקינוח.

ולגבי ארבעס מפורש ברמ"א (יו"ד קיג, ב), שקטניות שקורין ערבשי"ן [ארבעס] קלויים, אינו עולה על שולחן מלכים. וגם ארבעס שלנו אפילו אם אוכלים אותן בסעודת שבת או בחתונה, אינו אלא כתבלין למאכל העיקרי, והוי לקינוח ותוספת טעם. וגם אם מלכים עורכים סעודה ואוכלים שם ארבעס על סעודתם, מ"מ אי"ז אלא כתוספת טעם לעיקר הסעודה.

והנה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל אמר [ומובא בהליכות שלמה הל' עשי"ת פ"ג הערה 11], שמאז שהקילו בכמה מקומות בהלכות בישולי עכו"ם, גרמו בזה ירידה בגדרי וחומת הדת עד כדי התבוללות בין הגוים, ולכן המחמיר בענין זה תבא עליו ברכה.

דושה"ט בברכה מרובה

רבישת בשר נו"ט לזקנים גויים בבית אבות של יהודים

בס"ד, כ"ח חשון תשע"ו

שוכט"ס לכבוד מכובדי ידידי היקר, הרה"ג רבי יעקב אהרן מקוצילם שליט"א, מח"ס 'אהל יעקב' ומו"ץ בשכונת רמת שלמה פעיה"ק ירושלים ת"ו.

אחדשה"ט,

ע"ד השאלה החמורה, במי שדר בארה"ב

שעובד בבית אבות לזקנים, ובעלי הבית הם יהודים ומאכילים להזקנים מאכלות אסורות (נו"ט), האם מותר לרכוש בשר נו"ט עבור זקנים גויים, או שאסור משום איסור סחורה במאכלות אסורות (יו"ד סי' קיז, א). וטענת בעלי בית האבות שם שאינם עושים זאת לסחורה, שהרי אינם קונים זאת כדי "להרויח" כסף, אלא כדי "לא להפסיד" כסף, שהרי לגויים מספיק בשר שאינו כשר. וציינת לערוך השולחן (שם סעי' כח) המתיר סחורה במאכלות אסורות כשאין כוונתו להרויח אלא לא להפסיד. - גם יש להסתפק, אם יש היתר בזה לשתף גוי אשר הוא יקנה הנו"ט, או שמא אף זה אסור. – עוד שואל מע"כ, שנמצאים שם זקנים יהודים רח"ל שמשפחתם אינם שומרי תורה ומצות ולא איכפת להם שמאכילים לאביהם מאכלות אסורות, האם יש לבעה"ב חיוב למנוע אותם מכך, כאשר בני המשפחה עצמם אומרים שהם אינם מעוניינים לשלם עבור מאכל בשר, או פטור מצד שב ואל תעשה.

בדבר רכישת הבשר לזקנים גויים, הערוך השולחן שם לא התיר בזה, אלא כתב להתיר לישראל לקנות עבור שר גוי השולחו לצורך זה, כי אינו קונה לעצמו כלל. וכן מתיר לתווך במכירת בשר זה, כי נמצא שאין הוא הקונה ולא המוכר, רק סרסור ביניהם. וכאן בבית האבות הרי קונה הבעה"ב לעצמו להאכילו לנכרי ומרויח על כל זקן, ולמה נתיר זאת [וילע"ע ולשאול מה פוסקים הרבנים שם בזה].

ובדבר הזקנים היהודים, המאכיל ליהודי מאכלות אסורות, עובר באיסור דאורייתא המבואר (ביבמות קיד.) לא תאכלום קרי לא תאכילום, ששייך בכל מי שדעתו חלשה שנחשב לכעין קטן, וכמ"ש בשו"ת חת"ס (חאו"ח סי' פג) דכל שאנו מוזהרים על קטן, אנו מוזהרים על חרש ושוטה, דקרא דלא תאכלום להזהיר המצווים על שאינם מצווים, וכש"כ על ישראלים עמי הארץ שמצווים. – חוץ מזה יש לפני עור, ואם המשפחה הם קמצנים קלי דעת שלא מוכנים להוסיף קצת על מאכל כשר לזקן, חייב למנעם מזה [לתת לו ירקות במקום בשר]. – ואוי להם למשפחה שלא מרחמים על הזקן ומאכילים נו"ט ומטמטמים לבו, ראה אור החיים הק' (ויקרא יח, ב) בשם האר"י ז"ל שהניצוץ הרע מורידו ומונעהו מלעשות תשובה בערוב ימיו. – וע"ע שו"ת משנ"י (חי"א סי' קג). – ומצוה רבה לתקן זאת.

דושה"ט

חימום מים לרחיצה ממיחם שלא הוטבל

בס"ד, ט"ו כסלו תשע"ז

שלומים מרובים, בטל וכרביבים, לכבוד הרה"ג החריף ובקי, לן בעומקה של הלכה, מו"ה יעקב אהרן סקוצילם שליט"א, מח"ס 'אהל יעקב' הנודעים לשבח, ומו"ץ בשכונת רמת שלמה פעיה"ק ירושלים ת"ו.

אחדשה"ט,

ע"ד השאלה שנשאל מאדם שקנה מיחם [קומקום] עבור שתיה, אולם לפני שהטבילו ראה שנשבר דוד מים החמים בביתו, ואין לו מים חמים עבור רחיצת הילדים, ונסתפק שמאחר שאינו משתמש עם המיחם לצורך

אכילה אלא לצורך רחיצה, אולי אין בזה האיסור להשתמש בכלי סעודה בלי טבילה.

בספר דרכי תשובה (סי׳ קכ סקל״ט) הביא מספר גנזי אלימלך (דף כג:) שנסתפק בכעין זה, באדם שקנה סכין שיש בו שני להבים אחת קטנה לחתוך בה הציפורניים ולתקן בו קולמוס, ואחת לצורך הסעודה, ורוצה לחתוך הציפורניים עם הלהב הגדולה, אם מותר בלא טבילה, או דכיון שבדעתו להשתמש באותו הלהב לצורך הסעודה, אסור לחתוך בה הציפורניים בלא טבילה. וכתב דמדברי הש״ך (סי׳ קכ סקי״ז) משמע דדוקא היכא שנמלך לחתוך בו הציפורניים בתמידות אין צריך טבילה, משא״כ אם בדעתו להשתמש בו ג״כ לצורך סעודה, אסור לחתוך בה הציפורניים בלא טבילה, וסיים בצ״ע לדינא עיי״ש.

והנה כיון דטבילת כלים הוי מדאורייתא ויש למיזל לחומרא, א״כ בספק כבנדו״ד שנסתפקו בזה הפוסקים, נחשב כספיקא דאורייתא ואזלינן לחומרא, וחייב טבילה. ובפרט דבפשטות מירי שמשתמש בו לרחיצה רק באופן עראי ואינו מייחדו לכך, א״כ ודאי צריך טבילה, כי אח״כ ישתמש בו לשתיה.

והאמנם שלגבי בקבוק זכוכית מקילים להשתמש פ״א בלי טבילה, כבר כתב הטעם בשו״ת פרי הארץ (ח״ב סי׳ קט) והביא דבריו בשו״ת חלקת יעקב (ח״ב סי׳ נז) דהתם כיון דאין מכוין לקנות הצלוחיות, ולכן הוא רק שואל שא״צ טבילה, ובפרט דחזינן שאינו טובלו אמרינן מסתמא לא ניח״ל דליקני איסורא, כדי שלא יעשה איסור לבטל מצות טבילת כלים. ובשו״ת מהרי״ל דיסקין (סי׳ ה׳ אות קלו) כתב הטעם כי אין צריך להריק אוכל שנתנו בכלי שאינו טבול, דהו״ל שב ואל תעשה.

ובשו״ת אגרות משה (או״ח ח״א סי׳ קכב, ענף ט. ויו״ד ח״ב סי׳ מ) כתב להקל שלא להצריכו טבילה אפילו לאחר שנתרוקן הכלי כשרוצה להשתמש בו למשקים אחרים משני טעמים, חדא, דהכלי נתבטל למשקין וכדמצינו במעשר שני (מע״ש פ״ג מי״ב) שלוקחים יין על גבי קנקנו, וכדאיתא בגמ׳ (עירובין כז:) כיון דהכלי בטל עמו. ונמצא שלא קנה כלי מהעכו״ם ולא נעשה כלי כי אם ביד ישראל. ועוד, דכיון שהנכרי המוכר אינו מוכן להוזיל המחיר אם מוכר היין ללא הכלי, א״כ לדידיה הוי כקליפת אגוזים, ולכן אין להחשיבו ככלי של הנכרי שלקח ממנו, כיון שלא היה אצל הנכרי בחשיבות כלי. וכ״כ בשו״ת אור לציון (ח״א סי׳ כד) להקל בבקבוק שא״צ לטובלו, כיון דבשעת הייצור אינו נחשב לכלי כיון שהוא אטום וסתום, ורק בשעת השימוש שחושב הישראל להשתמש בו ולעשותו כלי, אז חל עליו שם כלי, ואז הרי הוא ברשות הישראל ואצלו נוצר הכלי, ובכה״ג לא צריך טבילה, ובפרט בכלי זכוכית שטבילתן מדרבנן כמ״ש הרמב״ם (הל׳ כלים פ״א ה״ה) שיש להקל כאמור, עיי״ש.

דושה״ט בברכה

גילוח שערות הגוף ובעורף הראש באנשים
אם מותר ללבוש תיק בתו

בס״ד, כ״ד שבט תשע״ז

משוכן מרומים רוב שלומים, לידידי הרה״ג החריף ובקי, מו״ה יעקב אהרן סקוצילם שליט״א, מח״ס 'אהל יעקב' ומו״ץ בשכונת רמת שלמה פעיה״ק ירושלים ת״ו.

אחדשה״ט,

א. בדבר השאלה אם מותר לאנשים להסיר השערות שבחזה ע״י לייזר או תער וכדו׳ כדי שלא יחזרו לצמוח, כשאין עושים זאת משום נוי ויופי אלא משום שלום בית, שיש בזה קצת צער ואי נעימות כשהשערות תמיד חוזרים וגדלים.

באופן שאין עושים כן לנוי ויופי, רק משום צער ובזיון, יש מקום להקל אף בתער, במקום שגם האנשים עושים כן, כמבואר בשו״ע (יו״ד סי׳ קפב, א), ורק החברים נמנעים מזה. ומה שציינת שבשו״ת שבט הלוי (ח״ג סי׳ קיא) החמיר שבאיסור לא ילבש אין מתחשבים במה שעושים אנשים חילונים או גוים, והאיסור במקומו עומד. הוא מיירי במקום שעושים לנוי כמלקט לבנות מתוך שחורות להראות כבחור, אבל להדיא הקיל שם בריבוי שערות שבגוף שעושין מפני הבזיון עיי״ש.

אולם למעשה יש להיזהר הרבה בדבר, כי ה׳ יראה ללבב אם אכן עושים זאת רק משום צער ובושת, ולא משום נוי.

ב. אם מותר לגלח בתער את השערות שבעורף הצואר, או שזה בכלל איסור לא ילבש.

איסור גמור לגלח שערות העורף בתער, כמבואר בשו״ע (שם). וגם שלא בתער אין אנשי מעשה נוהגים כן כמ״ש כבר בשו״ת משנ״י (חי״א, סי׳ קמח).

ג. אב שלוקח בתו לגן בבוקר ולבת אין כח להחזיק הילקוט [בצבע נשים וורוד וכדו׳], ומבקשת מאביה שיחזיק או ילבש הילקוט בשבילה, אם זה בכלל איסור דלא ילבש.

פשוט שאין בזה משום לא ילבש, כי אינו בגד או תכשיט כלל, וגם לובשו או מחזיקו רק לפי שעה ולצורך התינוקת, וניכר לכל שבשבילה עושה כן.

דושה״ט בברכה

בעניני הרחקות

בס״ד, ז׳ אדר תשע״ז

בחודש אדר, שלמא אשדר, לכבוד ידידי היקר, בקודש נאדר, ובגבורת התורה נאזר, הרה״ג החריף ובקי, משנתו קב ונקי, מו״ה יעקב אהרן סקוצילם שליט״א, מח״ס 'אהל יעקב' כמה חלקים, ומו״ץ בשכונת רמת שלמה פעיה״ק ירושלים ת״ו.

אחדשה״ט, ע״ד שאלותיו בעניני הרחקות מאשתו נדה:

א. אדם שאשתו נדה הלכה לישון ושכחה להסיר המשקפיים מפניה, וחושש שיישברו [כפי שכבר קרה כן בעבר כשישנה

עמהם], אם מותר לו להסיר אותם ממנה.

לא יסירם ממנה, דלא עדיף משאר בגדיה שכתב התשב"ץ (ח"ג סי' נח, הובא בפת"ש סי' קצה סק"ד) שבעודה לבושה בהם יש להתרחק מנגיעה ע"ש. והחיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' לח, מג) אסר אף שלא יגעו בגדיו בבגדיה ע"ש. וכ"ש כאן שבהסרתם יכול בקל לבוא לידי נגיעה בה.

ב. אם מותר להשתמש עם קיסם שאשתו נדה השתמשה בו, או שיש בזה משום חשש חיבה או שיריים שלה.

מותר, דלא שנא מאכילה בכף ומזלג שאכלה בהם ולא מצאנו שנאסר לבעל. וכן לא שמענו לאסור מברשת שינים המיוחד לה. ובפירוש כתב הש"ך (סי' קצה סק"ט) דאנן לא נהיגי להדיח הכוס בין שתיה דידה לשתיה דידיה, ורק השיריים לבד נאסר.

דושה"ט בברכה נאמנה

מצאה חציצה אחר שקבלה שבת

בס"ד, בדר"ח טבת תשע"ח

שוכט"ם לכבוד הרה"ג החריף ובקי טובא, מופלג בהפלגת חכמים, מו"ה יעקב אהרן סקוצילם שליט"א, מח"ם אהל יעקב ומו"ץ בשכונת רמת שלמה פעיה"ק ירושלים ת"ו.

אחדשה"ט,

בדבר שאלתו אודות אשה שעשתה החפיפה ושאר ההכנות, ולאחר שקבלה שבת בהדלקת הנר מצאה דבר החוצץ מה"ת, אם יכולה לבקש מבעלה שיוריד לה החציצה כל זמן שלא קיבל על עצמו שבת (כבשו"ע רסג, יז). ועפ"י תשובת הנודע ביהודה (חיו"ד סי' קכב) דבכפר שאין אשה אחרת רשאי הבעל לעמוד בשעת טבילתה ולהחזיק בה, משום דאיסור נגיעה והסתכלות הוא שמא יבוא לידי הרגל דבר, וברגע זה לא חיישינן, דלא שביק היתרא שתיכף ברגע זה מותרת בעלייתה מן המים, ולכן אם א"א בענין אחר יש להתיר. הובאו דבריו בפתחי תשובה (יו"ד סי' קצה סק"ב), והסכים להם הערוה"ש (קצה, ה), והוסיף דאפילו אי חיישינן לזמן מועט, י"ל כדאמרינן (פסחים יא) הוא עצמו מחזר עליו לשורפו מיכל קאכיל מיני', וה"נ כן הוא.

ואת"ל שאסור לבעל לנגוע בה אפילו על ידי מספריים וכדומה, כיון שעדיין צריכה לשמור ההרחקות, האם נוכל להקל לה להישאל על קבלת השבת כדי שתוכל להוריד החציצה בעצמה, וכמ"ש בשו"ת שואל ומשיב (ח"ב סי' כג) שבשעת הדחק יכולה אשה להישאל על קבלת השבת, אתו"ד.

א) הנה להתיר נגיעה עפ"י תשובת הנוב"י פשיטא דאי אפשר, דהלא הנוב"י מיירי באופן שמותרת לו מיד בעלייתה מן המים, וגם זה התיר רק בשעת הדחק דליכא אפשרות אחרת [וראה עוד בהערת בן הנוב"י בהגה שם]. משא"כ בנידו"ד שהיא מותרת לו רק לאחר זמן.

ב) גם העצה להישאל על קבלת שבת, לא פשיטא כל כך, דכבר נתבאר בשו"ת משנ"י (ח"ט סי' פא-פג) דלהלכה לא מתירין להישאל, והפוסקים שהתירו להישאל מיירי

במצוה עוברת התלויה בזמן, כמו תקיעת שופר (בט״ז סי׳ תר סק״א) עיי״ש, ונידו״ד אינה מצוה עוברת, זולת באופן שא״א לדחות הטבילה מסיבה מוצדקת, שאז תעשה שאלת חכם.

ג) למעשה לפי הנראה מלשון השאלה עדיין יום, ובין השמשות מותר לעשות מלאכה דאורייתא ע״י נכרי לצורך מצוה (כשו״ע רסא, א). ובדליכא נכרי או אשה אחרת שיכולה להוריד לה החציצה, יש לדחות הטבילה למוצאי שבת. ובדאיכא סיבה הכרחית לטבול תעשה שאלת חכם וכנ״ל.

ד) מה שהוסיף להסתפק באופן ששכחה להסיר הציפורן, שנחלקו בזה הש״ך והט״ז (קצ״ח, כ) אם סגי בניקור, האם כדאי לנהוג לכתחילה כשיטת הט״ז דבשעת הדחק סגי בניקור, וכדסמך עלה המשנ״ב (סי׳ שמ סק״ג). או דילמא עדיף טפי שתשאל על קבלת שבת.

כאמור אין להישאל מלכתחילה על מצוה שאינה עוברת. וכיון שנוהגין להחמיר כהש״ך, לכן ההוראה היא בשכחה לקצוץ הצפרניים, לקוץ אותן ביד ע״י עכו״ם, ובדליכא עכו״ם דוחין הטבילה למוצ״ש. ובמקום צורך סומכים על הט״ז לטבול כשהצפרניים נקיות לגמרי, ובתנאי שהוא עפ״י הוראת חכם. – ובצפרני הרגליים הביא הביה״ל (שמ, א ד״ה וחייב) מפתחי תשובה (יו״ד קצח סק״י) בשם חמודי דניאל, דטוב יותר להתיר ע״י ניקור מלהתיר ע״י גוי.

דושה״ט בברכה

צילום אמו במכשיר שאינו כשר

בס״ד, כ״ה אייר יום מ׳ למבנ״י תשע״ז

שלום רב, לאור הנערב, אשר בתוה״ק ידיו לו רב, הרה״ג חריף ובקי, מו״ה יעקב אהרן סקוצילם שליט״א, מח״ס 'אהל יעקב' ומו״ץ בשכונת רמת שלמה פעיה״ק ירושלים ת״ו.

אחדשה״ט,

ע״ד שאלתך בבן שאמו ביקשה ממנו לצלמה עם המצלמה שיש לה בפלאפון שאינו כשר, והבן שאינו רוצה לגעת במכשיר כזה, מסתפק אם יכול לסרב לאמו משום מצות כיבוד אב ואם.

יאמר לאמו, צר לי אמא הייתי מקיים רצונך, אבל מה אעשה והתורה אסרה לי, כדמצינו בגמ׳ (יבמות ה:) יכול יהא כיבוד אב ואם דוחה את השבת ת״ל ״איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו״ כולכם חייבין בכבודי. וראה בשו״ת ערוגת הבושם (אורח-חיים יט), שו״ת באר משה (א, סא), שו״ת פאת שדך (קיא) וספר כיבוד אב ואם (אות תקמו) שגם אדם שנוהג בחומרא של חסידות, אינו צריך לשמוע בקול הוריו להפסיק זאת.

דושה״ט בברכה

כתב אשורית שנמחק ע"י דיו אם צריך גניזה

בס"ד, י"ג טבת תשע"ז

משוכן מרומים רוב שלומים, לכבוד ידידי הדולה מים מבארות עמוקים, שוקד על התורה לילות כימים, הרה"ג החריף ובקי, מו"ה יעקב אהרן סקוצילס שליט"א, מחבר ספרי 'אהל יעקב' הנודעים לשבח, ומו"ץ בשכונת רמת שלמה פעיה"ק ירושלים ת"ו.

אחדשה"ט,

ע"ד שאלתך החשובה בענין דברי תורה בכתב אשורית שנדפס על גבי דף, ובטעות עשו צילום על גבי דף זה באופן שא"א לקרוא בו המילים, אם יש לדף כזה קדושה ויש לגנזו.

לענ"ד נראה דכיון שהכתב נמחק והתקלקל לגמרי נתבטלה הקדושה מדף זה, דמה לי אם נמחק על ידי דיו או על ידי אותיות.

ואינו דומה לכרטיס שיש בו תפלות בכתב שא"א לקרוא אלא עם זכוכית מגדלת וכדו' מחמת שהכתב קטן, ודנו בו הפוסקים אם זה נחשב ככתב או לא, וכפי שהביא מע"כ משו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' נז) שדן לגבי תנ"ך קטן מאד שרואים האותיות רק ע"י זכוכית מגדלת, וכתב שאסור להכניסו לבית הכסא וכדו'. וכ"כ בשו"ת בית דוד (סי' ח) עיי"ש. ולעומת זאת בשו"ת אבן יקרה (ח"ב סי' לג) העלה שאין שום קדושה בתנ"ך כזה, מכיון שאין האותיות ניכרות לעין רואה רק ע"י זכוכית מגדלת, ולכן אין לזה דין כתב כלל, שאין לנו אלא מה שעינינו רואות במראה ולא בחידות, ומ"מ מסיק שכיון שיש שמות הק' בתנ"ך, חלילה לנהוג בו מנהג בזיון.

מ"מ הכא שאני, דאפילו אם נחמיר בכתב קטן מאד, אבל כאן אי אפשר לקרוא כלל אפילו ע"י זכוכית מגדלת, שהרי הכתב נתקלקל לגמרי. לכן לכאורה אפשר להקל לזרקו מאחר שהכתב הלך ואזל לו, ואין לו שום תיקון כי אם לכתבו מחדש.

אבל עדיין יש מקום לומר שצריך גניזה, ואפילו לא היה מתחילה כתב אשורית, דאינו דומה למש"כ בשו"ת משנ"י (חי"ג סי' רפו) להקל לענין דף פקס שאינו צריך גניזה, דשם טעם הקולא מפני שלכתחלה עומד להמחק ואין מועיל מה שגונזו, וגם כתב סת"ם צריך להיות בדיו ובקלף המתקיימים, כבשו"ע (יו"ד סי' רעא), ובנייר פקס מתחלה אינו כתב המתקיים ולא חל עליו קדושה. אבל כאן מתחלה נכתב בכתב המתקיים וחל עליו קדושה ורק אח"כ נשפך עליו דיו, וגם כעת לאחר שכבר נשפך אינו מחוק לגמרי רק הוא מכוסה בשכבה של דיו [ויש אפשרות להוריד את הדיו. – ונכון שלא כל אחד יכול לעשותו וצריך מכשיר מיוחד לזה, אבל מ"מ אינו מחוק לגמרי כמו בנייר פקס].

וראה בפת"ש (יו"ד סי' רפב סק"ו) בשם הבאר שבע (סי' מג) שאוסר לשרוף כתבי קודש אע"פ שבלו ונמחקו. וכ"כ בשו"ת ישועות יעקב (או"ח סי' קנד סק"ג). - וגם לכאורה לא גרע מתשמישי מצוה שנוהגין לגנוז, ועכ"פ לא לזרוק בבזיון, כמו סכך וכדומה.

דושה"ט בברכה

השתמשות בארון ספרים לדברי חול

בס״ד, כ׳ אד״ב תשע״ו

בחודש אדר, שלמא אשדר, לבגבורת התורה נאזר, ה״ה הרה״ג ר׳ יעקב אהרן סקוצילם שליט״א, מח״ס ׳אהל יעקב׳ כמה חלקים, ומו״ץ בשכונת רמת שלמה פעיה״ק ירושלים ת״ו.

אחדשה״ט,

מה ששאל בארונות ספרים שבבתים, אם מותר לתלות עליהם גם דברים של חול או תמונות, כיון שלא התנה מפורש שלא להשתמש בהם לדברים של חול, או שיש בזה איסור כל זמן שלא התנה להשתמש בהם גם לדברים של חול.

ארון ספרים הינו כתשמיש דתשמיש קדושה, דהספר והיינו הדפים הן קדושה עצמה, והכריכה תשמישי קדושה, והארון תשמיש דתשמיש, כמבואר במשנ״ב (סי׳ קנד סק״ט). ובזה כתב המשנ״ב (שם סק״ו) בשם פמ״ג שאין בו קדושה ומותר להשתמש בהן [לצרכי חול], אף בעודן קיימין עכ״ל.

והגם שבשו״ת משנ״י (ח״י סי׳ קפב אות ב) הבאנו דעת המהרש״ם בדעת תורה (קנד, ג) שמביא כמה דעות בזה, ומסיים משו״ת הב״ח (סי׳ יז) שגם תשמיש דתשמיש אין לשנותו לדבר חול אף שהוא ג״כ דבר מצוה. מ״מ שאני הכא שהוא בדירת מגורים, וכל המכניס ארון ספרים לדירה, אדעתא דהכי מכניסו שיוכל להשתמש בו גם לשאר דברים. ולכן רגילים להניח במדפים גם דברי חולין. והגם שלא עשו תנאי הרי זה כעין לב בית דין מתנה עליהן, כנזכר בשו״ע או״ח (סי׳ קנד), וכש״כ לתלות עליהן מבחוץ.

דושת״ה בברכה

בענין חרם דרבנו גרשום לפתוח מכתבי חבירו

בס״ד, כ״ו טבת תשע״ז

משוכן מרומים רוב שלומים, לכבוד מע״כ הרה״ג החריף ובקי, משנתו קב ונקי, מו״ה יעקב אהרן סקוצילם שליט״א, מח״ס ׳אהל יעקב׳ ומו״ץ בשכונת רמת שלמה פעיה״ק ירושלים ת״ו.

אחדשה״ט, ע״ד שאלותיו:

א. בענין היושב עם מחשב בביהמ״ד, שהסתפק מע״כ אם יש איסור לאנשים אחרים להסתכל במסך המחשב בלי לבקש ממנו רשות, כיון שזה נכלל בחרם. או שמותר לראות כיון שיש כאן ידיעה ברורה מצד הכותב שכיון שהמחשב פתוח לעיני אנשים רגילות הוא להסתכל בו, והרי זה גילוי דעת מצדו שאינו מקפיד שיראו מה שכותב, ואפילו בשעה שאינו יושב ליד המחשב.

הנה בבאר הגולה (יו״ד סו״ס שלד) העתיק הדברים, וכתב חרם שלא לראות בכתב חבירו שלא ברשותו אא״כ זרקו. ומשמע שאף בפתוח אסור, ורק כשזרקו וגילה דעתו שלא איכפת לו שיקראו בו מותר. אמנם בערוה״ש (שם סעי׳ כא) הסתפק

בזה״ז שהרבה שולחים מכתבים פתוחים על הבי דואר, אם מותר לקרא בהם כיון שאינו מסתיר אותו עיי״ש. ונראה דהכונה בזה, כי כששולחו פתוח הוי ג״כ גילוי דעת שלא איכפת ליה שיקראו בו, דאל״כ היה שולחו סתום. אך מ״מ הסתפק בזה, כי שמא י״ל דכיון דהרגילות שרק שליח הבי דואר קוראו ולא שאר אנשים, לכן לא הקפיד כ״כ לשולחו סתום, אבל עדיין מקפיד ששאר אנשים לא יקראו אותו. – ועיין בלקט הקמח (נדפס בשו״ע יו״ד שם) שכתב להחמיר אף בפתוח, שמא המשלחו מקפיד שלא יוודעו לאחרים עסקיו.

אבל בנדו״ד שיושב עם מחשב פתוח בביהמ״ד, שהוא מקום שהרבה אנשים מסתובבים שם ויודע שיכולים להביט בו, ולרוב מדובר גם באנשים המכירים אותו ועכ״ז יושב וכותב שם, הרי זה גילוי דעת שאינו מקפיד אם יסתכלו בתוכו. אכן אם יושב בחדר צדדי או בביהמ״ד שאין שוהים שם אנשים [או ששוהים שם רק מעט ממש], נראה שאין להסתכל בתוכו, כי יתכן שהלה מקפיד אלא שלא עלתה על דעתו שאחד יבוא להסתכל.

ב. בענין חרם דרבינו גרשום שלא לראות מכתב ששולח אדם לחבירו בלא ידיעתו ובלא רשותו, האם החרם נאמר גם לגבי איש ואשתו, דהיינו אם מותר לאשה לפתוח ולקרוא מכתבים שהגיעו בדואר וכתוב עליו שמיועד לבעלה, וכן להיפך.

הנה מסופר על זקנתי הרבנית הצדקנית שרל ע״ה אשת כק״ז מרן החת״ס זי״ע שפעם פתחה מכתב שהיה מיועד עבור בעלה החת״ס, וכשהרגיש בזה אמר לה שיש אנשים שרוצים לספר סודותיהם רק לו ולא לה, והתנצלה שחשבה שזה מכתב מאביה הגרעק״א זי״ע.

אבל בדרך כלל אין הבעל מקפיד שאשתו תראה את המכתבים, וכן להיפך, ולכן אף הגיע מכתב הממוען לבעל, מותר לאשה לפותחה. אא״כ באופן שיודעת שהבעל מקפיד שגם היא לא תראה, דאז גם היא בכלל החרם ואינה שונה משאר אדם. וכן אצל רב או איש ציבור שאנשים שולחים אליו כל מיני סודות ואינם רוצים שאשתו גם תדע וכהעובדא הנ״ל מהחת״ס, בכה״ג אין לאשה לפותחם.

דושה״ט בברכה

קטן באיסור שמיעת קול אשה

בס״ד, ג׳ ניסן תשע״ז

בחודש ניסן, יתברך בכל ענין, מע״כ הרה״ג החריף ובקי, מו״ה יעקב אהרן סקוצילם שליט״א, מח״ם 'אהל יעקב', ומו״ץ בשכונת רמת שלמה פעיה״ק ירושלים ת״ו.

אחדשה״ט,

בדבר השאלה שנשאל ממנהל תלמוד תורה המיועד למשפחות בעלי תשובה שהתחזקו ב״ה, ועושים שם חוג לילדים קטנים ללמוד לנגן בתופים, והמורה היא אשה חרדית (בעלת תשובה) ולפעמים היא צריכה לשיר להם כדי ללמדם צלילים וניגונים וכדו׳, ויש שם ילדים בני שמונה

ותשע, וכיון שהמורה היא בעלת תשובה קשה בינתיים לומר לה שלא תשיר, ושואל המנהל מאיזה גיל יש להקפיד לחנך הילדים שלא לשמוע קול אשה, ואם אפשר להקל מטעם שהילדים עסוקים בלימוד התופים, ומסתמא אינם מתכוונים כ״כ לשמוע לקולה, אלא לצלילים וכדו׳.

כמו שאסור להתייחד עם קטן בן ט׳ ומעלה שאז ראוי לביאה, ואסור להכשילו ולא לספות לו איסור בידים, ה״ה לענין חינוך הקטן שלא לשמוע קול אשה הוא מגיל זה. ואין להתיר מטעם שעסוקים בלימוד התופים ומסתמא אינם מתכוונים כ״כ לשמוע לקולה, כמש״כ בשו״ת משנ״י (ח״ה סי׳ א אות ב) שאין שום היתר למי שעסוק במלאכתו וכאילו אינו שם לב לקולה, דכמו שלהסתכל בערוה אין היתר, כן בשמיעת קול שחז״ל קבעו דהוי ערוה.

ולכתחילה גם לפני היותו בן ט׳ שנה, טוב להרגילו להיזהר בזה בכדי שלא יכשל כשיגדל, וראה עוד אריכות דברים באיסור שמיעת קול אשה במשנת יוסף (דרשות ומאמרים ח״א מאמר כה). - שוב הראוני מספר הליכות בת ישראל (פ״ו הערה א) שכן דעת הגרש״ז אויערבאך זצ״ל שיש להרחיק הילדים מלשמוע קול אשה עם הגיעם לגיל תשע.

דושה״ט בברכה

יחוד ונגיעה בילדי חינוך מיוחד, ובחדר המדרגות

בס״ד, כ״ד חשון תשע״ה

כבוד ידידי היקר הרה״ג רבי יעקב אהרן סקוצילם שליט״א, מח״ם 'אהל יעקב' ומו״ץ בשכונת רמת שלמה פעיה״ק ירושלים ת״ו.

אחדשה״ט,

א) בנוגע לשאלת היחוד ונגיעה בילדים מחינוך מיוחד שיש מהם שעושים לפעמים דברים מסוכנים, אם מותר לנשים להתייחד עמהם בכדי לשומרם, וכן פעמים שצריך להחזיק בהם מחמת כן, האם מותר בזה מחמת שאינה נגיעה של חיבה, והוא סכנה להם בלא זה, או לאו כיון דסוף סוף הם ילדים רגילים, וישנם רבים אשר אף במראיתם הם נראים ככל בני גילם לגמרי, ורק מחמת חסרון דעת או קושי הלימוד הם עושים כן.

יחוד אשת איש הוא מדאורייתא גם על האשה (קידושין פ: ע״ז לו:), ואפילו עם זקן שאין לו גבורת אנשים, כמו שנתבאר בס״ד היטב בשו״ת משנת יוסף (ח״ח סי׳ צג) יעי״ש. ועם קטן בן ט׳ ומעלה אסור להתייחד. ואפילו עם הקטן אינו בר דעת, יש איסור על האשה, וגם אסור להכשילו ולא ספינן ליה איסור בידים. – ואפי׳ עם בהמה אחז״ל (ב״מ עא.) ארמלתא לא תגדל כלבא (עי׳ רמב״ם אסו״ב כב, טז), וי״א מפני לזות שפתיים. – וא״כ כשצריכה ללמד אותו תהי׳ הדלת פתוחה 10 ס״מ.

ולגבי נגיעה, הגם שאינה של חיבה, לא עדיפה מרופא שעדיף שאיש יטפל באיש ואשה באשה, וכאן אין זו סכנה של טיפול רפואי. וכבר כתבנו בזה במקו״א בשו״ת

משנת יוסף (ח"ח סי' א). לכן תשתדל מה שפחות לנגוע בילד גם באין שום כונת חיבה.

ב) ומה ששאל אם חדר מדרגות נחשב כפתח פתוח לענין יחוד. – ודין הקומה הגבוהה ובשעה מאוחרת.

הדבר פשוט שחדר מדרגות נחשב כרה"ר, והדלתות הפתוחות לו כפתוחות לרה"ר, כיון שפתאום יכול לצאת א' השכנים, לכן אינו מקום סתר. – אבל ב' השכנים הגרים לבדם בקומה הכי עליונה, ומשאר דירות לא מגיעים לשם, בפרט מאוחר בלילה, ה"ז יחוד. והיינו שאסור לשהות שם יחד זו"נ השכנים בשיעור יחוד שהוא קצר מאד.

דושה"ט בברכה

פנים חדשות שאין החתן מכירו

בס"ד, כ"ו טבת תשע"ז

משוכן מרומים רוב שלומים, לכבוד ידידי הדולה מים מבארות עמוקים, שוקד על התורה לילות כימים, הרה"ג החריף ובקי, משנתו קב ונקי, מו"ה יעקב אהרן סקוצילם שליט"א, מח"ס 'אהל יעקב' כמה חלקים, ועל המשכם אנו מחכים.

אחדשת"ה,

בענין מה ששאל בענין פנים חדשות בשבע ברכות, אם סגי אף באופן שהחתן אינו יודע מיהו הפנ"ח, או שאינו מכירו, ודי בזה שהורי החתן והכלה יודעים ומכירים אותו, או שצריך דוקא שהחתן יכירו.

לכאורה יש לתלות שאלה זו במחלו' הראשונים בטעם פנים חדשות, לדעת הרמב"ם (ברכות פ"ב ה"י) פנים חדשות נקרא רק מי שעדיין לא שמע את הברכות בשעת החופה. אולם דעת הרא"ש (כתובות פ"א סי' יג) דפנים חדשות נקרא זה שעדיין לא אכל בסעודת חתן וכלה אע"פ שכבר שמע הברכות בשעת החופה. והקהילות יעקב (כתובות סי' ו) תלה פלוגתתם בחקירה בטעם שצריך פנים חדשות, אם מפני שיש חיוב על המסובים לברך את החתן ואת הכלה, ולכן מי שכבר שמע הברכות כבר יצא יד"ח ואינו צריך לחזור ולברך, אבל כאשר יש פנים חדשות שעדיין לא שמע הברכות, מברכים בשבילו. או שצריך פנים חדשות משום שבביאתו ניתוסף שמחה יתירה להחתן והכלה ולמסובין, והו"ל כשמחת סעודה הראשונה.

ולפי"ז י"ל, דלדעת הרמב"ם פשוט שאין צריך שהחתן ידע מיהו הפנ"ח, כי העיקר שיהיה אדם שלא שמע הברכות ויוכלו לברך בשבילו. אבל לדעת הרא"ש צריך שיהיה אדם שבביאתו ניתוסף שמחה יתירה להחתן והכלה, א"כ באופן שהחתן אינו מכירו, לא ניתוסף אצלו שום שמחה.

אולם נראה דגם להרא"ש יכולין לברך כשאין החתן מכירו, כיון שעכ"פ ניתוסף שמחה למסובין ולהורי החתן והכלה, והשמחה מתרבית במקום הסעודה, וממילא ניתוסף שמחה גם להחתן עצמו. ואכן כך נוהגים העולם מאז להקל בדבר, ואין מקפידין שדוקא החתן יביא מכירו.

דושה"ט בברכה

אם מותר לספר על אדם שהוא גרוש

בס״ד, ח׳ אייר תשע״ו

שוכט״ם לכבוד הרה״ג החריף ובקי, מו״ה יעקב אהרן סקוצילם שליט״א, מח״ם אהל יעקב ומו״ץ בשכונת רמת שלמה פעיה״ק ירושלים ת״ו.

אחדשה״ט באה״ר,

ע״ד שאלתו אם מותר לספר על אדם שהוא גרוש.

הנה בדרך כלל מסתכלים ע״ז כגנאי, וכש״כ רש״י (כתובות פא) שגירושין הוא לשון גנאי. לכן אם ידוע כבר בציבור שאצל זוג פלוני ה׳שלום בית׳ מעורער, אזי מותר יהיה לספר שהם התגרשו. אולם אם דבר הגט בא בהפתעה יש להימנע מלספר מטעם ספק אבק לשון הרע, דעלול לגרור דיבורים אסורים. ואם מדובר באדם שהוא כבר גרוש זמן רב, נראה שמותר לומר שהוא גרוש, וראוי להדגיש בפני השומעים שמדובר בסיפור ישן. אבל בכל אופן יש להזהיר השומעים שאין היתר לשאול ולדון על סיבות הגט והאשמים בדבר, אלא א״כ יש תועלת אמיתית ע״פ התנאים שבספר ח״ח.

דושת״ה בברכה

רבי יוחנן סג"ל הלוי וואזנר
ראב"ד חסידי סקווירא
מח"ס שו"ת חיי הלוי

קונטרס שאלות ותשובות חדשות ממרן בעל חיי הלוי שליט"א להגה"צ בעל האהל יעקב שליט"א

יום ה לסדר יוסף ה' ב' מנחם אב תש"פ, יומא דהילולא של מו"ר בעל באר משה ז"ל

לכבוד הרה"ג הגדול מחבר ספרים מחוכמים כש"ת מו"ה ר' יעקב אהרן סקיצילעס שליט"א

אחדשה"ט מכתבכם החשוב קבלתי לנכון בשאלת חכם בענין כשנכנס אדם זקן לביהמ"ד והיה מריח ממנו ריח חזק של מי רגלים שכנראה היה ספוג בבגדים שלו, והוא היה עומד באמצע שמו"ע, מה יעשה אי יש לו להמתין או לסיים תפלתו.

והנה מבואר בשו"ע (או"ח סי' ע"ט) דאם נפלו מי רגלים על בגדיו אפילו יש בו טופח ע"מ להטפיח אם הוא מכוסה בבגדו מותר לומר קרי"ש, אכן פשוט דזהו דוקא אם אין לו ריח המסריח, וכמש"כ בפמ"ג (ומובא בהקדמה של המשנ"ב לסימן ע"ט מאמר התשיעי) דהגם מי רגלים מן התורה אינו אסור רק כנגד העמוד, היינו דוקא כשאין מסריחין עיי"ש, ונמצא דאם מריח ריח רע אסור לו להמשיך השמו"ע.

ואם ימתין עד שיצא הזקן מהביהמ"ד יהא יותר מכדי לגמור את כולה , ומבואר בשו"ע (סי' ק"ד ס"ה) דחוזר לראש, כיון שהיה מחמת אונס, וע"כ יש לו להתרחק עד המקום שאינו מריח, ואין צריך להתרחק ד' אמות ממקום שכלה הריח, כיון שהוא מכוסה נקרא ריח רע שאין לו עיקר, והגם שיש סוברים דגם במכוסה נקרא ריח רע שיש לו עיקר, וכמו שמבואר במשנ"ב (שם מאמר השביעי) והביא בזה סתירת הפמ"ג עיי"ש, אכן בנד"ד שהמי רגלים ספוג בבגדו, וגם הוא מכוסה י"ל דלכו"ע נקרא אין לו עיקר.

ומה שנסתפק מעכ"ת אי מותר משום זה לעבור לפני המתפללים, עי' מש"כ בחיי הלוי (ח"ד סי"א אות ב') בשם הגה"ק מבוטשטאש דיש להקל בזה באופן שצריך לילך לצורך מצוה כגון לענות קדושה וכש"כ שצריך לצאת שלא לעבור בל תשקצו, וע"ע מש"כ שם בזה.

יום שנ' בו כי טוב לסדר אור במושבתם כ"ו טבת תשע"ז לפ"ק

לכבוד הרה"ג ר' יעקב אהרן סקיצלים שליט"א המזכה את הרבים בספריו הנכבדים.

אחדשה"ט באתי בקוצר אמרים במה ששאל מע"כ אי מודפס דברי תורה על דף שנמצא שם כבר מילים כתובים ואין יכולים לקרא המילים האם צריך לגונזם, והאריך

מע״כ בצדדי השאלה. אכן נראה דהגם שיש מקום לדון להקל, למעשה נראה דצריך לגונזם כמו שכתבנו בחיי הלוי (ח״ד סי׳ פ״ד) בכמה דברים כיוצא בזה, ועוד כתבנו שם שידוע בזה כמה מעשיות מגדולי ישראל שזכו לדברים הרבה ע״י שהיו נזהרים בכבוד השמות ואותיות הקדושים וע״כ הנזהר לגונזן בדרך כבוד בודאי יתברך מן השמים. ועכשיו אסתגר בזה.

בס״ד יום ב׳ לסדר כלם קדושים כ״ז סיון תשע״ח לפ״ק

למע״כ הרה״ג הנפלא מרביץ תורה ומחבר ספרים מחוכמים כש״ת מע״כ ר׳ יעקב אהרן סקוצילם שליט״א מו״צ בבית הוראה יד הרמה בירושלים עיה״ק תובב״א.

אחדשה״ט, באתי בבקשת סליחה על איחור המכתבים מטעם סיבות שונות וטירדת הכלל והפרט, וכבר נדחו המכתבים כמה פעמים, ואקוה שבעזרת השי״ת שיהיו חוזר ונראין. ועכשיו באתי בקוצר אמרים במה ששאל מע״כ בענין קבוצת חסידים שהם קהל גדול נוסעים לחג שבועות מארץ ישראל לחוץ לארץ, ורוצים לעשות מנין ביום שני של יו״ט להתפלל תפלת חול עם תפילין.

א. למעשה קשה לומר דבר ברור, אמנם מו״ר הגרמ״נ אב״ד סקווירא ז״ל לא היה מניח לעשות מנין רק בצינעה, דהיינו במקום שבני חו״ל לא יגיעו שם כגון במרתף.

ב. ובענין עשיית מלאכה וודאי אין להקל כלל כיון שזה לא נקרא חוץ לתחום. ואסורים לעשות אפילו מלאכות דרבנן ואפילו בצינעה. ומו״ר הגרמ״נ אב״ד סקווירא ז״ל הי׳ מחמיר מאוד בזה.

ג. ומה ששאל מע״כ בענין איסור רבית, כשאב לוה ממעות בנו שקיבל בבר מצוה, ואח״כ כשמחזיר המעות רוצה להוסיף מה שהיה בדעתו ליתן לבנו לכבוד הבר מצוה. הנה כבר כתבנו בחיי הלוי (ח״ה סי׳ ס״ט אות ט״ז) דליתן יותר בשעת הפרעון הגם שהוא יותר חמור מרבית מאוחרת, וכמו שמבואר בשו״ע (יו״ד סי׳ ק״ס ס״ד), אעפ״כ אם יש לו טעם טוב ליתן המעות כגון שנותן לצאת מכל ספק, יש להתיר, ובפרט כשמפרש הטעם בשעת הנתינה.

ד. אמנם למעשה כתבנו שם (אות י״ז) דיש להחמיר שלא ליתנו בבת אחת. ונראה דאפילו אין זמן מופלג מהפרעון, ג״כ יש להתיר באופן זה שהוא דבר הרגיל שהאב נותן מתנה לבנו, ובפרט כשהוא מפרש שזה אינו בשביל ההלוואה רק בשביל הבר מצוה.

ה. ומה ששאל מע״כ אי מותר למלוה לומר להלוה אני מלוה לך בתנאי שתעשה פעולה לטובתך, כגון שירשום א״ע לאיזה תמיכה. וכן נשאלתי כעין זה שמלוה לו ע״מ שילמד בכל יום שעה אחת וכדומה, וכבר כתבנו בחיי הלוי (שם סי׳ ס״ט אות ה׳) דאסור לומר להלוה להודיע איזה דבר, וכמו שמבואר בשו״ע (שם סי״ב). אמנם י״ל דהיינו דוקא כשהוא לטובת המלוה, אבל כשהוא רק לטובת הלוה אינו נחשב לרבית.

ו. אכן למעשה נראה דיש להחמיר כיון שהוא אינו מחייב לעשות דבר זה ועושיהו רק משום ציווי המלוה הרי הוא נכנע עכשיו להמלוה בשביל ההלוואה, ואינו דומה למה שכתבנו בחיי הלוי (שם סי׳ ס״ח אות י״ד) דמותר להלוות ע״מ שישלם חוב ישן, דשם הרי הוא מחויב בלא״ה בזה. ושמעתי עצה בזה שיעשה היתר עיסקא

ויכתוב שאם יעשה דבר פלוני הוא מוותר על ריוח שלו. ועכשיו אסתגר בזה.

וע"ז באעה"ח ידידכם
יוחנן סגל וואזנער

בס"ד יום ד' לסדר בנים אתם ז"ך מנחם תשע"ט, יומא דהילולא של הרה"ק מטאהש וספינקא זי"ע ועכי"א

לכבוד הרה"ג הגאון מחבר ספרים מחוכמים כש"ת מו"ה ר' יעקב אהרן סקיצילעס שליט"א

אחדשה"ט, הנני לברככם ברכת ניחומים המקום ינחם אתכם בתוך שארי אבלי ציון וירושלים, ויהא אביכם מליץ יושר בעד כלי המשפחה ונשמע רק בשורות טובות ושמחת מתוך נחת והרחבת הדעת.

א. ומה ששאל מע"כ בענין תפוחי אדמה

המטוגנים נראה שצודק הוראת מע"כ שאם אכל מאותן שטגנו בתוך השמן שטיגנו בו בשר, אז נקרא התפוחי אדמה כמו תבשיל של בשר ויש להמתין שש שעות עד אכילת חלב, אבל אם לא היה מונח כלל בתוך אותו השמן רק במחבת שטיגנו בו בשר, אבל היה בצד שלא היה שם שום שמן כגון שהיה מחבת גדול אפילו באופן שבשעת מעשה היה בצד אחד בשר, אבל התפוחי האדמה היה ערימה גדולה מצד השני ולקח מהערימה מלמעלה שלא היה שום נגיעה להשמן באופן זה אי"צ להמתין שש שעות.

ב. ומה ששאל מע"כ בענין לקרוא מכתבים

של חבירו שמונח במחשב, מסתבר שבאופן שהוא גלוי לכל, הרי יש גילוי דעת מהכותב שאינו מקפיד.

ג. ומה ששאל בענין חציצה שמצאה

פאפקארען תוך השיניים ויודעת שלא אכלה זה אחר הטבילה, נראה דיש לטבול שנית אפילו אחר שלנתה, אבל לא תברך. ועי' מה שכתבנו בחיי הלוי הלכות טהרה (סי' קצ"ח אות מ"ה) ותאמר להעומדת על הטבילה שאינה טובלת רק לחומרא, ועי' מש"כ (שם אות ל"ד), וכן הדין בדענטל פלא"ס, חוץ אם היה רפוי, ועי' מש"כ בזה (שם אות מ"ז). ויעזור השי"ת שתזכו להוסיף ללמוד וללמד ע"מ לשמור ולעשות ולזכות את הרבים מתוך שמחה ונזכה לביאת משיח צדקנו בב"א.

ד. ומה ששאל מע"כ באחד שלקח תפוח

אדמה ממקום שמתעסקים עם בשר, אי מותר ליתן התפוח אדמה לתוך מרק שהוא פרווה המונח אצל מקום שמתעסקין עם חלב. ונראה פשוט שתלוי לפי הענין, ובדרך כלל אפילו יש חשש שהתפוח אדמה נגע לבשר יכולין להדיחו היטב. ועכשיו אסתגר בזה.

בס"ד, יום ד' לסדר קבלת התורה, חמשה עשר בשבט תשע"ח לפ"ק

לכבוד מע"כ ידידי הרה"ג המזכה את הרבים בספרים ושיעורים כש"ת מו"ה ר' יעקב אהרן סקוצילס שליט"א

אחדשה"ט באתי בעזרת השי"ת בקוצר אמרים במה ששאל מע"כ בהלכות טבילת כלים לפי מה שכתב הרמ"א (יו"ד סי' ק"כ ס"ח) דאפילו כלי שלקחו לחתוך ניירות אין להשתמש בו לצורך אכילה אפילו בדרך עראי, ומע"כ שאל בזה כמה שאלות כגון החציבה שעל הכיריים וכמה פעמים נותנים עליו מאכל בלי הפסק, וכן הזכוכית של

המייקר"א וכן הרשת שבתוך התנור שכמה פעמים נותנים עליו החלות לחממם.

הנה כבר כתבנו בזה בחיי הלוי (ח"ד סי' ס' אות ה)' שאה"נ לכתחילה יש לטבול כל הכלים שמניחים עליו המאכל לפעמים, אכן כתבנו שם דיש מקילים בחלקי התנור וכה"ג הלעידלך של הפרידזער מפני שהם חלקי של כלי גדול שהמחובר לקרקע או לכלי שמחזיק ארבעים סאה דיש מקילים בזה (עיי"ש אות ג,)' ועי' בשו"ת באר משה (ח"ד סי' צ"ט) ובספר טבילת כלים (פי"א סי"י).

אמנם מה ששאל מע"כ בנין אי מותר להגיס את הקאווע עם יד הבתי ענייים, ולמע"כ פשיטא לי' דאי"צ טבילה, לענ"ד אינו פשוט דלפי מה שהחמיר הרמ"א (שם) דאפילו בדרך ארעי אין להשתמש בלי טבילה וכמו שכתבנו בחיי הלוי (שם סי' נ"ו אות ט' ובח"ה סי' ס"ו אות י"א) א"כ לכאורה גם בזה יש להחמיר עכ"פ לכתחילה.

ומה ששאל מע"כ בענין הכלי שמשתמשים בו ליתן בתוכו השקית של חלב, נראה בזה אי"צ טבילה כיון שהשק של חלב עומד גם בפנ"ע ורק משימים אותו לתוך כלי שיהא נוחה להריק ממנו.

אבל מה שמשימים נייר תוך מחבת לא מהני לפטור הכלי מטבילה, כיון שא"א להשתמש עם הנייר להחזיק המאכלים בלי המחבת, ועי' מה שכתבנו בזה בחיי הלוי (ח"ד סי' נ"ו אות י"ב). ועכשיו אסתגר בזה.

ונזכה במהרה לכל הישועות ונחמות בביאת משיח צדקנו בב"א

ידידכם
יוחנן סגל וואזנער

בס"ד ליל שישי לסדר ברוך ה' כ"א חשון תשע"ח לפ"ק

לכבוד מע"כ ידידי הרה"ג המפורסם המזכה את הרבים כש"ת מו"ה ר' יעקב אהרן סקוצילס שליט"א מו"צ בבית הוראה יד הרמ"ה מח"ס אהל יעקב אחדשה"ט,

לפי זכרוני כבר כתבנו תשובה למע"כ ואולי לא הגיע, ועכשיו אחזור בקוצר אמרים בשאלה מעכ"ת באשה שקיבלה שב"ק בהדלקת נרות וצריכה לטבול ונשאר חתיכת עור באצבע שלה באופן שמקפדת ע"ז, ורצה מע"כ להתיר לבעלה שעדיין לא קיבל שבת להוריד העור ע"פ הנו"ב המובא בפ"ת (יו"ד סי' קצ"ה ס"ק ב') ולענ"ד אין להורות כן למעשה, וע"כ יש לבקש מאיש אחר שיעשה את זאת ע"י מספריים בלי נגיעה, או תבקש הלכות טהרה (סי' קצ"ט אות כ').

ובאופן שא"א יש לה לעשות התרת נדרים על הקבלת שבת וכמו שכתבו האחרונים לעשות כן בדוחק, ועי' מש"כ בזה בחיי הלוי (ח"ד סי' ע"א אות י"א, ובסי' פ"א אות ג', ובח"ו סי' נ"ז אות ב',) ועכשיו אסתגר בזה, ואסיים בברכת שים שלום ברוחניות ובגשמיות.

וע"ז באה"ח ידידכם
יוחנן סגל וואזנער

אדר תשע"ז לפ"ק

לכבוד מע"כ הרה"ג המפורסם מו"ה ר' יעקב אהרן סקיצילעס שליט"א מו"ץ בירושלים עיה"ק תובב"א,

אחדשה"ט, באתי בקוצר אמרים מטעם אפיסת הפנאי, במה ששאל מעכ"ת אי מותר

לאנשים לגלח את מקום החזה ע"י תער או לייזע"ר שלא יגדל בחזרה.

א. הנה כתבנו בחיי הלוי (ח"ג סי' ס"ג) דיש סברא להתיר כיון שאינו מסיר כל השערות וגם אין כוונתו כלל להתיפות רק להסיר צער. אמנם למעשה כתבנו שם דלכתחילה אין להעבירם רק במספרים שלא כעין תער עיי"ש.

ב. ומש"כ מע"כ לפלפל מה נקרא מנהג האנשים אי מהני מה שאנשים שאינם חרדים נוהגין כן, או אפילו להבדיל הגוים אי סגי בזה שלא יהא נקרא מנהג נשים, עי' מה שכתבנו בזה בחיי הלוי (ח"א סי' נ"ה אות ח').

ג. ומה ששאל מעכ"ת אי מותר ליתן עליו הסל שנותנים שם מאכלים ונעשות לבנות בצבע אדום וכדומה, אי האב מותר ליתנו על ידו וכדומה בשעה שמסייע לבתו ללך לגן ילדים (קינדער גארטע"ן). ונראה דאין חשש בזה כיון שלא נעשה כלל בדרך מלביש וגם כל אחד רואה שאינו רק כדי לעזור לבתו הקטנה.

ד. ומה ששאל מעכ"ת בענין הטבעת (הנקרא נאבריג"ג) למי שיש לה היתר מרב, עי' מה שכתבנו בחיי הלוי על הלכות טהרה (במהודרה החדשה הוא בסי' קצ"ו אות כ"ז) דיש להוציאה בשעת הה"ט וקודם בדיקת יום א' וז' פעם אחת וגם קודם הטבילה, אכן בדיעבד נראה דיש להתיר, ועי' מה שכתבנו שם (בסי' קצ"ח אות פ"ב).

ה. ומה ששאל מע"כ אי צריכין לבדוק את הטבעת בשעה שמוציאה אי יש עליו דם, נראה דלכתחילה צריכין להסתכל כמו שאסור להעלם עין מלהסתכל על בדיקה, וע"ע מה שכתבנו שם (סי' קצ"ו אות ל"ה) בענין בדיקת הבגדים, אכן בדיעבד שלא הסתכלה על הטבעת נראה דיש להקל, וע"ע מש"כ (שם בסי' קפ"ח אות י') בשם המהרש"ם. ועכשיו אסתגר בזה.

וע"ז באעה"ח ידידכם
יוחנן סגל וואזנער

בס"ד יום שנ' בו כי טוב תשע"ח לפ"ק

לכבוד הרה"ג ר' יעקב אהרן סקיצלים שליט"א המוכה את הרבים בספריו הנכבדים.

אחדשה"ט באתי בקוצר אמרים הגם שהיה ראוי לבוא בזה באריכות לחומר הענין, אכן כיון שהוא נוגע למעשה וגם אני טרוד ב"ה, אשיב בקיצור בענין השאלה ששאל מע"כ בכהן מחלל שבת רח"ל שהתחתן עם גרושה ונולד לו בן, והבן הזה שהוא חלל חזר בתשובה ויושב ולומד והוא התחתן עם בת כהן ונולד להם בן, האם צריך לעשות פדיון הבן.

תשובה נראה דיש לפדות בלי ברכה ויכולים לומר הברכה בלי הזכרת שם ומלכות, וברכת שהחיינו יכולים לברך על פרי חדש.

א. והנה מע"כ התפלפל דמצד אחד מדוע לעשות פדיון הבן הלא זה בן בת כהן, ומצד שני אולי היא התחללה מהנישואין לחלל. ומע"כ ציין לשו"ע (יו"ד סי' ש"ה סעי' י"ח) שאם בת כהן נבעלה מגוי הרי היא חללה וחייב לפדות את בנה. וא"כ האם יש לחלל כח לחלל אותה על ידי הנישואין או לא.

ב. אכן ראיתי באוצר הפוסקים (אבן העזר סי׳ ו׳ סעי׳ ה׳ אות ל״ח) שהביא מחלוקת הפוסקים בזה, דבשו״ע (שם) מבואר שנעשית זונה הגם שהיא מותרת, ונחלקו בזה הפוסקים אי נעשית גם חללה מן התורה או מדרבנן עיי״ש.

ג. וע״ע באור שמח הלכות איסורי ביאה (פי״ח ה״א) שכתב על הלכה זו שמבואר ברמב״ם (שם) שאם כהנת נבעלה לחלל הגם שהיא מותרת להנשא לו אעפ״כ נעשית זונה, ומפרש שם באריכות שיטת רמב״ם דלא נעשית חללה רק זונה, וכתב שם דהגם דזונה ג״כ אסורה לכהונה ולתרומה, דאף לאכול תרומה בשביל בנה אסורה שאמר הכתוב (ויקרא יב כב) ובת כהן כי תהיה לאיש זר, מ״מ לא שייך לומר דהולד אזיל בתרה, דשם זונה לא מחלל בנה ואין על הבן בזה פסול דאמו רק בחללה, אמנם הביא שם דיש חולקין ע״ז דהולד נעשה פגום, ועיי״ש מה שהאריך בזה.

ד. ועכ״פ למעשה נראה דיש לפדות בלי ברכה ויכולים לומר הברכה בלי הזכרת שם ומלכות, וברכת שהחיינו יכולים לברך על פרי חדש. ועכשיו אסתגר בזה ואי״ה עוד חזון למועד.

▩

בס״ד יום ה׳ לסדר והייתם נקיים כ״ה תמוז תשע״ז לפ״ק

לכבוד ידידי הרה״ג המפורסם בספרים החשובים כש״ת מו״ה ר׳ יעקב אהרן סקיצילם שליט״א

אחדשה״ט באתי בקוצר אמרים בעד השאלה אי מותר ליתן לגניזה ספרים ישנים שקשה ללמוד בהם, ורוצה לקנות במקומן ספרים חדשים.

והנה מעולם הייתי מיראי הוראה בדבר זה, ועי׳ מה שכתבנו בחיי הלוי (ח״ג סי׳ צ״ז, ובח״ד סי׳ פ״ד אות ג׳). וע״ע מה שכתבנו בענין כבוד הספרים (ח״ג סק״א אות ה׳ ו׳ ז׳). ומה ששאל מע״כ אי להשתמש עם ספר להראות בשעת הלימוד בהלכות מחיצות ולחי ודופן של סוכה וכדומה. נראה דלכתחילה אין לעשות כן דהוי אפילו רק להגביה הספר שלומד בו ע״י ספרים אחרים נחלקו המג״א באו״ח (סי׳ קנ״ד ס״ק י״ד), והטו״ז (יו״ד סי׳ רפ״ב ס״ק י״ג), ועי׳ מה שכתבנו בזה בחיי הלוי (ח״א סי׳ צ״ב), אמנם באופן שא״א בא״א, אולי יש לצדד להקל, כיון שהוא לצורך מצות הלימוד, ועי׳ מה שכתבנו (שם אות ד׳) בשם שו״ת תורה לשמה.

ובענין טבעת ברחם או בבית החיצון עי׳ מה שכתבנו בהלכות טהרה (סי׳ קצ״ו אות כ״ז, ובסי׳ קצ״ח אות פ״ב). ומה שביקש מעכ״ת ליתן הסכמה על ספרו החשוב, אדרבה איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק.

וע״ז באעה״ח ידידכם
יוחנן סגל וואזנער

▩

בס״ד אור ליום ערש״ק לסדר המועדים י״ב אייר תשע״ט לפ״ק כ״ז למסב״י

לכבוד מע״כ הרה״ג המפורסם מחבר ספרים מחוכמים אוהל יעקב מו״ה ר׳ יעקב אהרן סקיצילעם שליט״א מו״צ בירושלים עיה״ק

אחדשה״ט בקוצר אמרים בענין האיסור

להשכיר בית לעכו"ם כשמכניס שם ע"ז המבואר בגמרא (ע"ז יט), ובשו"ע (יו"ד סי' קנ"א ס"י), וכתבנו בזה בחיי הלוי (ח"י סי' קי"ח), ושאל מעכ"ת אי מותר להשכיר חלק ממשרד (אופיס) שלו לעכו"ם שמניח שם פסל.

א. והנה נראה פשוט שאסור להשכירו, הגם שאינו משכיר לו כל החדר, ואדרבה אם יש סברא שאינו כשכירות בית אז חמור יותר דהוי כבית שלו, ומכש"כ באופן שכתב מע"כ שהגוי מחשיב רח"ל את הפסל שלו ומאמין בו ל"ע בוודאי שאין להניח לו להשאירו שם.

ב. ומה ששאל מעכ"ת אי מותר לשמוע שיעור בעניני רפואה בחדר שגם הנוצרים משתמשים שם נראה דאין חשש בזה ואפילו באופן שיש שם שתי וערב כיון שאין זה ע"ז, ועי' מה שכתבנו בזה בחיי הלוי (ח"ז סי' ל"ז אות א').

ג. ומה ששאל מעכ"ת בענין יין שנשאר בבית תחת המדרגות והמשרתת הגויה עבדה בבית, אבל לא היתה דרכה לילך במקום שהיה מונח היין, אי היין מותר בשתיה. ונראה דהגם שלכתחילה אין להניח היין בלי שמירה או שני חותמות, וגם ביין כשנעשה פעסטרי"ז אינו מבשל בזה, אכן בדיעבד בכה"ג שבאמת אין להעכו"ם דרך לשם כתבנו בחיי הלוי (ח"ב סי' נ"א אות ו') דבאופן זה יש לסמוך דבזמן הזה שאין העכו"ם מנסכין היין יש להתיר בדיעבד עיי"ש, אבל בכל אופן צריך להורות בכל זה לפי הענין בסייעתא דשמיא.

וע"ז באה"ח ידידכם
יוחנן סגל וואזנר

בס"ד ר"ח אלול תשע"ו לפ"ק

לכבוד הרה"ג ר' יעקב אהרן סקיצלים שליט"א המזכה את הרבים בספריו הנכבדים.

אחדשה"ט באתי בקוצר אמרים ראשית להתנצל על מה שכתב מע"כ שכבר שלח כמה פעמים שאלות ולא כתבנו בחזרה, הנני מבקש סליחה ובאמת איני זוכר כלל שקיבלתי מכתב ממעכ"ת ואולי נדחה תוך שאר הדברים ואתכם הסליחה.

ועכשיו ראיתי מכתבכם החשוב בשאלת חכם מה נקרא עולה על שלחן מלכים.

והנה כתבנו בחיי הלוי (ח"ד סי' נ)' בכמה דברים שיש להסתפק אי נקרא עולה על שלחן מלכים, ובפשטות לא נקרא עולה עש"מ רק כשראוי לכבד בזה את האדם החשוב, אבל בזה שמעלין גם מאכל זה על שלחנו עדיין לא נקרא שהוא מאכל חשוב, וע"כ מה ששאל מע"כ אי כל המאכלים שמעלין על שלחן של אדמורי"ם שהם כמו מלכים, אי בזה כבר נקרא עולה עש"מ, נראה פשוט דאינו כן דהלא גם בסעודת מלכים גם מאכלים שאינם חשובין כ"כ והעיקר הקובע הוא אי מעלין מאכל זה לכבד את המלכים ואדם חשוב, וזה תלוי לפי המקום והזמן.

וע"ע מה שכתבנו שם (סי' נ"א אות ו') ובח"ה (סימן ס"ו אות ג') דיש סוברים דאדם חשוב יש להחמיר שלא לאכול מבישול עכו"ם אפילו כשאינו עולה על שלחן מלכים. ועכשיו אסתגר בזה. וישר כחכם על מה שמביא מעכ"ת מספרי חיי הלוי, וכה יוסיף השי"ת מתוך נחת ושמחה וכתיבה וחתימה טובה ושנת גאולה וישועה.

וע"ז באה"ח ידידכם
יוחנן סגל וואזנר

בס״ד אור ליום שנכפל בו כי טוב לסדר המלאך הגואל ח׳ טבת תשע״ח לפ״ק

למע״כ הרה״ג הנפלא מו״ח ר׳ יעקב אהרן סקוצילס שליט״א מו״צ בבית הוראה יד הרמ״ה מח״ס אהל יעקב בירושלים עיה״ק

אחדשה״ט וישר כחכם על מה שמביא מעכ״ת גם מספרי הקטן,

ועכשיו באתי בקוצר אמרים במה ששאל מע״כ במי שהלך לישון במטה של אשתו, ובאמצע השינה פירסה נדה אי חייבת להעירו משינתו.

והנה כבר הביא מע״כ מה שכתב בפתחי תשובה (יו״ד סי׳ קצ״ה סק״ז) בשם שו״ת יד אלי׳ דאם התחיל לאכול שיריים שלה כשלא היתה שם, ובאתה באמצע, וכן באופן שפירסה נדה באמצע האכילה מותר לגמור האכילה, ולכאורה לפ״ז כש״כ בנד״ד שהוא ישן שא״צ להקיצו.

אמנם בחיי הלוי (ח״א סי׳ ע״ג סוף אות י״ח) כתבנו בשם הברכי יוסף ומובא בהגהת רעק״א שהקשה על סברת היד אלי׳, וכן כתבנו בחיי הלוי על הלכות טהרה (סי׳ קצ״ה אות נ)׳ בשם הדרכ״ת דיש להחמיר בזה, אכן גם לפ״ז עדיין י״ל דהיינו דוקא באכילה מפני שסכ״ס יש חשש שעכשיו בשעת האכילה יבואו לידי חיבה אבל כשישן עדיין י״ל שאין מחייב להקיצו, שהרי עכשיו בשעת השינה אין חשש, ואפילו לפי מה שהביא מע״כ משו״ת מו״ר שבט הלוי (חי״א סי׳ ר״פ) להחמיר בזה באופן שהלך לישון באיסור אפילו כשהי׳ בטעות צריכין להקיצו, עדיין י״ל דבנד״ד יש לצרף סברת היד אלי׳ דבמתחיל בהיתר אין חשש.

ושוב ראיתי שגם בשבט הלוי (שם) שמחמיר באופן שהלך באיסור על המטה, כותב שם שיש חשש שיבא לידי נגיעה וקירוב עיי״ש, ולפ״ז באופן שאין חשש בזה י״ל שבכל אופן אין צריך להקיצו, ומכש״כ באופן שהלך בהיתר.

ומה ששאל מע״כ במי שנשרו לו אצבע ברגלו ל״ע, וצריך להחליף בכל יום הגבס או הרטיה, אי יכולין להתיר לאשתו נדה להחליפו באופן שא״א לו לעשותו בעצמו ואין איש אחר שם, ונראה דלמעשה אין להתיר, וכמו שכתבנו בחיי הלוי (ח״א סי׳ ע״ג אות מ״ו) ובהלכות טהרה (סי׳ קצ״ה אות קי״ב) דחולה שגופו בריא ורק יש לו שבר יד ל״ע הרי דינו כמו אשה שהיא חולה עיי״ש.

וכשאשה חולה כתבנו (שם אות קי״ג) דצריך לשכור איש אחר שישמשו, ובפרט בנד״ד שצריך להחליף רק פעם אחת ביום, וודאי יכולין למצוא איש אחר שיחליף לו הרטיה.

וע״ז **באעה״ח** ידידכם
יוחנן סגל וואזנער

יום חמישי לסדר מעשה רוקח, שיתסר אדר א׳ תשע״ט לפ״ק

לכבוד מע״כ הרה״ג המפורסם מו״ח ר׳ יעקב אהרן סקיצילעס שליט״א מו״ץ בירושלים עיה״ק

אחדשה״ט וסליחה על איחור המכתב מטעם שירדות שונות בעזרת השי״ת באתי בקוצר אמרים במה ששאל מע״כ במי שנאבד לו טשע״ק של חבירו שלקחו להבאנק בשביל חבירו.

א. והנה לכאורה הטשע"ק לא עדיף משטרות שאין גופן ממון שמבואר בגמרא (ב"מ נו.) שאין בו דין שומרים, וכן נפסק להלכה בשו"ע (חו"מ סי' ס"ו סעי' מ', ובסי' ש"א סעי' א') ונחלקו הפוסקים אי חייב כשפשע, והרמ"א (סי' ס"ו סעי' מ') פסק דהעיקר כסברא ראשונה דפטור גם בפשיעה רק כשהזיקו בידיים כגון שהשליכו לנהר עיי"ש, ועכ"פ כשלא פשע לכו"ע פטור.

ב. ואפילו בשטרי כסף שלנו יש שסוברים שכיון שאין להם ערך בעצם לא נקרא גופו ממון. ובשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' קפ"ה) סובר שהמוחזק יכול לומר קים לי כהסוברים דנקרא שטר עיי"ש, אכן בזה שיטת רוב הפוסקים דכיון שמשתמשין בו כמו כסף ממש נקרא גופו ממון. וע"ע בספר פתחי חושן (פקדון פרק א' ס"ק נ').

ג. ומה ששאל מע"כ אי מותר לומר לחבירו על פלוני שנתגרש באופן שאינו לתועלת. הנה בחפץ חיים (כלל ב' ס"ד) לאחר שכתב שאין לספר לשון הרע אפילו כשכבר נשמע באפי תלתא, כתב אם לא שכבר נתפרסם הדבר ונודע לכל, וגם בזה כתב בחפץ חיים (שם ס"ג) דדוקא בדרך אקראי ולא שיתכון להעביר הקול ולגלותו, ולפי שיטת יד הקטנה גם בדרך אקראי אסור רק אם נתגלגל הענין דרך אגב ולא שיתכון לספר ענין זה לבד.

ד. וע"ע בספר דרשו (על הח"ח שם) שהביא עוד טעמים שאין לדבר שום דבר גנאי אפילו כשכבר נתפרסם רק באופן שהוא לתועלת. ובאמת כמה פעמים הוא תועלת גדול כדי לידע האיך לדבר עמו, וכמה פעמים הם תועלת לבקש שידוך בעבורו, והכל לפי הענין ובלבד שיכוין לבו לשמים.

ה. ומה ששאל מע"כ אי מותר להודיע למשולחים, איזהו עשיר שיכולים לבקש ממנו, הנה אמרו חז"ל (ערכין טז.) על הפסוק מברך רעהו בקול גדול וגו' (משלי כז-יד) כגון דמיקלע לאושפיזא יטרחו קמיה שפיר, למחר נפיק יתיב בשוקא ואמר רחמנא ניברכיה לפלניא דהכי טרח קמאי ושמעין אינשי ואזלין ואנסין ליה עיי"ש, ומובא במג"א (סי' קנ"ו), וכ"כ בח"ח (הלכות לשה"ר כלל ט' ס"ג), אכן וודאי תלוי הדבר לפי הענין וכמה פעמים אדרבה עושה מצוה לזכות את העשיר במצות צדקה, חוץ באופן שיש חשש שיביאו אנשים שאינם הגונים, או שיודע שהעשיר לא ניחא ליה בזה, אז אולי יש למנוע מלגלות, וראיתי בח"ח (מהדורת דרשו שם) שהביא מכמה גדולים סברות בזה, ולמעשה תלוי לפי הענין בסייעתא דשמיא.

ו. ומה ששאל מע"כ אי מותר לאיש לספר לשון הרע לאשתו, וכן האשה לבעלה כדי להפיג צערם. הנה בח"ח (הלכות לשון הרע כלל י' סי"ד) כתב בענין ההיתר לדבר לשון הרע כשאין כוונתו לגנות את חבירו רק לתועלת, כתב הח"ח (שם בהגהה) דאפשר דה"ה אם כוונתו להפיג את דאגתו מלבו הוי כמכוין לתועלת, וכתב דעכ"פ אפילו לפ"ז צריכים להזהר בכל הפרטים שכתב שם, האחד שראה בעצמו מה שעשה חבירו, השני שצריך להתבונן היטב אם באמת ע"פ תורה עשה פלוני עוולה כנגדו, השלישי שאם יכול להתוכח עם פלוני לסדר הענין צריך לעשות כן, הרביעי שיהא כל מה שמספר אמת בלי שום הגזמת הדברים, ולא יגדיל העוולה יותר ממה שהוא, ולא יחסר שום פרט שיכול להיות אפילו קצת לימוד זכות עליו, החמישי שאם יכול לסדר את הענין בלי לספר, או

שיכול להקטין את העוולה שלא יתגנה כ״כ, צריך לעשות כן. והשישי שלא יסבב היזק על ידי סיפורו יותר מכפי ההלכה.

ז. ולאחר כל התנאים האלו עדיין אינו פשוט שלכאורה צריך גם לומר להשומע שלא יאמין את הלשון הרע, וזה קשה מאוד, וע״ע בח״ח (מהדורת דרשו שם) בשם הגר״ש הומינר ז״ל שגם הח״ח כתב בלשון ספק שאפשר שמותר לספר להפיג דאגתו, שהיה מסופק אי מותר לעשות כן, וע״ע מש״כ (שם) בזה.

ח. וע״כ בוודאי למעשה יש למנוע מזה, וגם הח״ח כתב (שם סט״ו) באופן שמספר לתועלת ממש שצריך שיקול גדול כשרוצה לדבר שקשה מאוד להזהר בכל הפרטים עיי״ש.

וע״ז **באעה״ח ידידכם**
יוחנן סגל וואזנער

בס״ד יום שנכפל בו כי טוב לסדר יוסף עליכם ה׳ מנחם אב תשע״ח לפ״ק, יומא דהילולא של הרה״ק האר״י ז״ל זי״ע ועכי״א

לכבוד ידידי הרה״ג המפורסם מחבר ספרים מחוכמים כש״ת מו״ה ר׳ יעקב אהרן סקיצלם שליט״א אחדשה״ט,

באתי בקוצר אמרים על מה ששאל מע״כ בקוגל שהיה מעוטף בנייר כסף סגור היטב, ונתנוהו לתוך הטשולנט, אי מותר לאכלו בחודש אב.

א. והנה כתב המג״א (תקנ״א ס״ק כ״ט) דהמנהג הוא שאין אוכלין אפילו תבשיל של בשר, דהיינו שקיבל טעם מן הבשר ולא היה בו ששים כנגדו, ועי׳ מה שכתבנו בזה בחיי הלוי (ח״י העומד לצאת לאור בעזה״י סי׳ ע״ט אות ה׳ ו׳). ולפ״ז לכאורה ה״ה בזה שהוא עטוף בנייר כסף הולך הבליעה לפנים ואינו כמו נ״ט בר נ״ט ואסור לאכלו בחלב, וא״כ לכאורה ה״ה שאין לאוכלו בתשעת הימים. והגם שהיו יכולים לצדד בזה ובפרט שהוא שיריים משבת, אכן למעשה לפי מה שהעלו האחרונים להחמיר בזה עי׳ בשע״ת (שם) וע״ע מה שכתבנו בחיי הלוי (שם אות א׳) לפ״ז גם בזה אין להקל.

ב. ומה ששאל מעכ״ת בענין אי מותר לאכול מרק של בשר עוף במוצאי ת״ב, שהרי כתב בביאה״ל בשם המאמר מרדכי (בסי׳ תקנ״ח ס״א) וכן כתב בכף החיים (שם) ומובא בחיי הלוי (שם סי׳ פ״ד אות ב׳) שבמוצאי תשעה באב מותר לאכול תבשיל של בשר. אכן כבר כתב מע״כ שלענין בשר בחלב כתבו האחרונים (ביו״ד סי׳ פ״ט ס״ג) להחמיר עכ״פ לכתחילה שמרק של בשר הוא יותר מתבשיל של בשר, שהוא כמו שומן של בשר, וע״כ נראה דגם לענין מוצאי ת״ב יש לכתחילה להחמיר בזה.

ג. ומה ששאל מע״כ ברופא שיניים מומחה שאביו רוצה לעשות אצלו טיפולים על השיניים בחינם, אי מותר לו לעשותו. והנה כתב המחבר בשו״ע (יו״ד סי׳ רמ״א ס״ג) היה קוץ תחוב לאביו לא יוציאנו שמא יבא לעשות חבורה, וכן אם הוא מקיז דם או רופא לא יקיז דם לאביו ולא יחתוך לו אבר אע״פ שמכוין לרפואה. וכתב הרמ״א (שם) דזהו דוקא כשיש איש אחר, אבל כשאין איש אחר לעשותו והאב מצטער מתיר להקיז דם ולחתוך כפי מה שירשוהו לעשות. וראיתי בשו״ת שבט הלוי (ח״י סי׳ קנ״ט) שהביא מכמה גאונים המובא בספר גשר החיים (ח״ב סי׳ א׳ שמצדדים לומר דאם השני לוקח שכר

והבן עושה בחינם הרי זה כמו שליכא אחר ומותר לבן לעשותו, ובשבט הלוי מפקפק בזה.

ד. וגם ע"י נטילת רשות ומחילה כתב (שם) דעיקר הלכה הוא כשיטת הסוברים דלא מהני מחילה רק שלא לכבדו אבל לא להכאה וקללה ח"ו, ומ"מ למעשה כתב סברות להקל, והעלה דאפילו אם נחמיר לומר דהגם שאיש האחר לוקח שכר לא נקרא שאין איש אחר, עכ"פ אם השני מפריז בממון הרבה וודאי יש לדונו כמו שאין איש אחר. וכתב עוד דהוא דבר פשוט שבאופן שהבן הוא מומחה יותר ויעשה פעולות הרפואה יותר טוב וודאי דינו כליכא אחר ומותר לכתחילה לעשותו.

ה. וע"ע בשו"ת מנח"י (ח"א סי' כ"ז) מה שהאריך בזה, ובתוך דבריו כתב דבאופן שהאב צריך טיפול בכל יום, ואם לא יתירו לו ע"י בנו יתרשל מלעשות הרפואה בזמנו הראוי, ויהא לו צער עי"ז, הוי כא"א ע"י אחר ומותר.

ו. וע"ע בספר פסקים ותשובות (סי' רמ"א אות ד') מה שהביא בזה מדברי האחרונים, ובתוך דבריו הביא שגם אם האב אינו סומך על אדם אחר בטיפול זה רק על בנו, יש להתיר עיי"ש. ועכשיו אסתגר בזה ואסיים בברכה שתזכו לזכות את הרבים מתוך נחת ושמחה והרחבת הדעת ונזכה שימים האלו יתהפכו לששון ולשמחה וליו"ט השתא הדין אמן.

ומה ששאל מע"כ בהלכות נזקי שכנים באחד שעשה חנות בתוך ביתו למכור מכשירי כתיבה ומשחקים וכדומה עבור ילדים קטנים, והשכנים טוענים שמפריע להם ורוצים שיסגור החנות, ובעל החנות טוען דיש בזה ענין של מצוה מפני שעושה מבצעים עבור ילדי ת"ת שנבחנים על משניות וכדומה ומוכר להם במחיר זול.

והנה מבואר בשו"ע (חו"מ סי' קנ"ו ס"ב) חנות שבחצר יכולים השכנים למחות בידו ולומר לו, אין אנו יכולים לישן מקול הנכנסים והיוצאים, ושם (ס"ג) מבואר דללמד תינוקות ישראל תורה בתוך ביתו, אין השכנים יכולים למחות בידו ולומר לו, אין אנו יכולים לישן מקול התינוקות של בית רבן, והוא הדין לכל מילי דמצוה שאינם יכולים למחות בידו, וא"כ לכאורה חנות שלו ג"כ הוא דבר מצוה.

אמנם מסתבר לומר דדבר מצוה לא נקרא רק אם הכוונה מתחילה הוא למצוה, אבל בנד"ד שמעמיד חנות לצורך פרנסה, רק גם עושה מבצעים לצורך מצוה, אין זה היתר להפריע להשכנים.

ויעזור השי"ת שתזכו להוסיף ללמוד וללמד ע"מ לשמור ולעשות ולזכות את הרבים מתוך שמחה ונזכה לביאת משיח צדקנו בב"א.

▩

שאלה: מאפיה שמחמם בורקסים חלבי ביחד עם בורקס פרווה באותו תנור, האם מותר לאכול את הבורקס הפרווה עם בשר?

וודאי לכתחילה לא, כמו שמבואר ברמ"א יו"ד סי' ק"ח.

שאלה: נשאלתי מאברך שלומד עכשיו הל' או"ה שהסתפק מה הדין אם נכבש תפוח אדמה בתוך מרק בשרי וכדומה לזמן מעת לעת, האם האוכלו צריך להמתין שש שעות כמו כל תבשיל של בשר, או שמא מאחר ואין

בזה אלא חומרא די לנו מה שמצאנו בפוסקים?

נראה דיש להחמיר, דגם מה שכתוב בש״ך להקל בענין תבשיל שנתבשל בקדירה של בשר גם כשאינו מודח שאינו צריך להמתין שש שעות, יש שכתבו דהיינו דוקא אם לא היה בכוונה, וגם יש סוברים דאם לא היה ששים כנגד הבשר צריך להמתין שש שעות, ועי׳ מש״כ בזה בחיי הלוי ח״ה סי׳ ס׳ אות ו׳.

שאלה: בחור שהגיע מחו״ל ואמא שלו הכין לו בשר עם תיבול חרדל וכו׳, היא עטפה אותו בשקית פלסטיק, ובדרך בשדה התעופה הוא עבר בביטחון וראה אח״כ שהם פתחו המזוודה שלו ומצא את החתיכה אח״כ בתוך השקית, האם אפשר לסמוך על טביעת עין שרואה חרדל בחתיכת הבשר וממילא אין חשש החלפה?

נראה דבדרך כלל אם הוא רואה שזה הוא, ובדרך כלל אין הגוי נהנה בחליפין וגם שקשה להחליפו שיהא נראה כבדרך שהיה יש להקל.

שאלה: נשאלתי מזוג שאין להם עדיין ילדים כבר כמה שנים, והאשה עשתה בדיקת יום ראשון ושכחה לבדוק כל הימים כולל יום שביעי, האם היא יכולה לטבול במקוה אם קבע עם בעלה ללכת לנופש יום אחרי הטבילה ויודעים שיגרום ביניהם חשש בשלום בית שלהם אם היא תצטרך להמתין עוד שבוע עד שיכולה לטבול?

בדרך כלל אין להקל בזה.

שאלה: בחורף כשאנשים מצטננים רח״ל, יש כאלו שממליצים לחתוך בצל ולהניח אותו ליד המטה לעזור עם הצינון, האם מותר לעשות כן בשבת קודש?

נראה שאין בזה חשש גזירת חז״ל של שחיקת סממנים, כיון שהוא דבר חיצוני מהגוף שמטהרת האויר, מ״מ לכתחילה יש לעשות מער״ש.

שאלה: כמה שאלות שאלו בענין בל תלין, מי שגר בחו״ל ושכר פועל שעושה עבודה בשבילו בארץ ישראל, איך דנים מצד בל תלין, האם אזלינן בתר מקום בעל הבית או בתר מקום הפועל?

הננו להעתיק בזה מש״כ בחיי הלוי ח״ט מכת״י במצות לא תלין אות ח׳

ונראה דסוף היום וסוף הלילה תלוי לפי מקום שהפועל נמצא שם, דהיינו אפילו באופן שהבעה״ב נמצא במקום שעדיין לא כלה היום, אעפ״כ צריך לשלם קודם שנגמר היום אצל הפועל, והגם שלפי הטעם שאמרו חז״ל צריך להיות לבעה״ב לבקש מעות, אעפ״כ זה אינו משנה להלכה דהרי אפילו כשגמר את עבודתו מינוט אחד לפני הלילה ג״כ צריך לשלם באותו היום.

ושם אות כו כתבנו דהנה בחינוך כתב טעם על המתנת עונה אחת משום שיום אחד יכול להתענות והוא דבר פלא, ועכ״פ בודאי אין ללמוד מזה דאם יש לו להפועל לאכול אינו עובר דהלא קיי״ל דלא דרשינן טעמא דקרא, והיינו שבודאי רשות ניתן לנו לדרוש ולומר טעמי המצות אכן לא לשנות הלכות, ובאמת בלא״ה מוכח לומר כן, דהלא גם כשסיים הפעולה שעה קטנה קודם סוף היום, צריך לשלם קודם שעבר היום.

שאלה: האם עוברים על בל תלין

בתשלום לחברת חשמל או קוי טלפון וכדומה?

נראה דהחברת החשמל והטלפון לא נקראים פועלים רק הוא קונה מהם הזכות להשתמש בהלעקטיר והטלפון, והוי כמו שקונה דבר בחנות, ממילא לא שייך בזה איסור בל תלין.

ומה ששאל מע"כ בענין

שאלה: אברכים שלומדים עם מבחנים והתחייבות שמירת סדרים וכדומה, האם עוברים על בל תלין כשלא משלם בזמן שקבע כגון ראש חודש?

נראה דאם התנאי לשלם היה בתורת חיוב אז הוא כמו כל פועל, אכן יש כמה ראשי הכוללים שמתנים מתחילה שאין להם חיוב ורק אם יהיה להם ישלמו.

וע"ז **באעה"ח** ידידכם
יוחנן סגל וואזנער

רבי משה רוטה
גאב"ד קארלסברג
מח"ס מר מדלי ושא"ם

חשש לא תאמץ לבבך כשאוספים צדקה עם מכשיר לכרטיסי אשראי

[תשובה להגאון בעל האהל יעקב שליט"א]

שאלה: כשגבאי צדקה מסתובבים בביהמ"ד, אז האיך מצינו ידינו ורגלינו שלא יעבור על לאו דלא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך, דאפי' כשאין לנו כסף מזומן בכיס, מ"מ פעמים יש להם מכשיר ויכולין לתרום בקרעדיט קארד.

תשובה: עי' בספה"ק מראה יחזקאל מועדים שבת שובה וז"ל והעמוד השלישי הוא עמוד גמילות חסדים, וכבר ביארתי פסוק כי דור תהפוכות המה בנים לא אמון בם ע"ש, הנה מזה נלמד איך ניתעצם במצות צדקה, הלא תדעו כשאדם עובר על ל"ת כאכילת חזיר ח"ו, אז בודאי הוא מפורסם לרשע גמור, וא"כ כשעני מבקש נדבה ואינו רוצה ליתן, הרי זה ג"כ עובר על לא תאמץ את לבבך ועל לא תקפץ את ידך ועל לא ירע לבבך ועל השמר פן יהיה עם לבבך דבר בליעל ועל פתוח תפתח כו', ועוד כמה לאוין ועשין הרבה ואינו משים על לבו כלל עכ"ל, וע"כ הדבר חמור מאד ובוודאי בעינן לקיומא שפיר, מ"מ בכדי לזכות את ישראל שלא יהיו נכשלין לעבור כמה לאוין בעינן להפוכי בזכותא.

בספרי דברים טו-י על הפסוק נתן תתן, מניין שאם נתת לו פעם אחת שאתה נותן לו אפילו מאה פעמים, ת"ל נתן תתן, ובמס' אבות דרבי נתן פ"ג תנן הוא היה אומר אם נתת פרוטה לעני שחרית ובא עני אחר ועמד לפניך ערבית תן לו, כי אינך יודע אם שניהם יתקיימו בידך אם שניהם כאחד טובים ע"כ, וראיתי שרצו לפשוט מזה דדווקא לעני אחר אבל באותו עני פטור כבר ליתן עוה"פ, ולענ"ד אדרבה רבותא קמ"ל, דלא מבעיא אותו העני הראשון שפושט את ידו עוה"פ, שמראה לו בזה דנתינה הראשונה לא הספיק בעדו, וע"כ פשוט דמחויב ליתן לו עוה"פ, אלא אשמעינן דאפי' מעני אחר לא התפטר, ועי' בפנים יפות במדבר יח-ח דדרשת חז"ל נתן תתן אפילו מאה פעמים, פירוש לאותו עני עד שיהיה לו כדי שביעה יעיי"ש.

וביותר נקט בשו"ע יו"ד הל' צדקה סי' רמ"ח ס"א דיורדין לנכסיו וכופין ע"ז, וידוע מה שהקשה החו"ד ע"ז בסי' קס"א סק"ו שהרי צדקה הוא מצות עשה, ותירץ שהוא מטעם שכתבו התוס' כתובות מ"ט שיש בצדקה גם לאוין לא תאמץ ולא תקפוץ, משום הכי בי"ד כופין ומוציאין, כדי להפרישו מאיסורא, ובמפורשי האחרונים נאמר עוד הרבה ישובים ע"ז, וגם יש אומרים

מאחר ולאוין אלו באו כדי לחזק את העשה של צדקה, א״כ הרי העיקר הוא העשה, אלא דאעפ״כ מכיון דהתורה אמרה שני לאוין לחזק את העשה, ולא מספיק לאו אחד לחזק את העשה, עכ״ח הוא להודיע שאף שמתן שכרה בצידה אעפ״כ יכולים בית דין לכוף עליה, ודבר זה למדנו ממה שהוצרכה התורה לתת חיזוק בשני לאוין למצות צדקה.

אכן לחפש זכות י״ל ע״פ שצידדו האחרונים אם זה דומה לפרוטה דרב יוסף, דהא באמצע התפלה והלימוד י״ל העוסק במצוה פטור מן המצוה, ואף דלענ״ד אינו נאמר על כגון זה, וגם יש בהפוסקים דחייבוהו עכ״ז, היות דאינו מקפיד להפסיק על שאר דברים בטלים א״כ אמאי יתפטר ממצוה, מ״מ מכיון דברוב פעמים לא צריכים דוקא עכשיו את הכסף, וכ״ש בזמננו שיש מהם רמאים שאינם עניים כלל זהו חדא.

והשנית הוא מה שנסתפקו דאפשר דנימא דהאיסור הוא רק כשעני בעצמו תובע ואינו נותן לו, אבל כשהגבאים מבקשים ממנו כסף ומעלים עיניו ולא נותן אולי אינו עובר בל״ת, דהילפותא מהפסוק אל ישוב דך נכלם היינו שמתבייש הדך העני כששואל ולא נותנים לו, אבל בגבאי צדקה המבקש לעניים אין הדין כן, ואע״פ שאם שואל ולא נותנים לו מאומה מתבייש הוא ג״כ.

וביותר לענ״ד י״ל דהלאו איכא רק כשיש לו כסף מזומן או מאכל הראוי להעני, אבל מטלטלין השוה כסף אינו בכלל זה, אע״פ שכל דבר ששוה כסף הוא בכלל צדקה, ובכלל זה הוא ג״כ קרעדיט קארד שהוא רק שוה כסף, ואף דבוודאי הוא בגדר צדקה, מ״מ לעבור על לא תאמץ ולא תקפוץ, לא שייך רק כשהעני יכול עם זה לקנות מה שצריך, ולא שיוצרך לילך לפרוט אותו אצל שולחני וכדו׳, וכמו״כ נאמר ע״ז באחרונים דאין בו קיום מצות מתנות לאביונים, והתינח אם נותן המספר של הקרעדיט שיכול לילך בזה לקנות, אולי יוצא בזה ידי המצוה, אבל להכניס הקארד בהמכשיר, שצריך אח״כ לעבור איזה זמן עד שיקבל עליו כסף, א״כ הוי כטשעק שזמנו מאוחר ואינו יוצא מצות מתנות לאביונים, וכמו״כ לא שייך נמי בהא הלאו דלא תאמץ ולא תקפוץ, ואם שיכולים למסור את המספר גופא, אין זה מיחשב נתינה של איזה דבר, וגם יש לחוש מפני הרמאים כידוע.

וזהו הטעם שנ״ל ללמד זכות על רוב בנ״א שכרגיל אין להם כסף מזומנים, ולאותן המעט שיש להם מעות בכיסם, הרי יש ללמד זכות מכיון שכהיום כל אחד מסובב בחובות לשלם דמי שכירות ות״ת וגראסערי וכדו׳, באופן שלכאורה הכסף שיש לו משועבד קודם עליהם, ובנוסף אמרתי לצדד עוד דאם אין לו מזומן בכיס, אלא מונח בביתו או אפי׳ בחדר אחר, שדינו לכמה דינים כשתי רשיות, א״כ אין שייך לומר ע״ז לא תקפוץ את ידך, כשאינו מונח ברשותו העומד עכשיו, וכן אין לחייבו על שאר לאוין.

ועוד ראיתי מחלקין שהלאוין דלא תאמץ ולא תקפוץ הם דוקא במי שבקביעות מאמץ את ידו מליתן לעניים, אבל אם באקראי אינו נותן אינו עובר על שום לאו, כיון שאין זה משום אימוץ הלב אלא שלפי שעה אינו נותן, ועכ״פ מכל הלין יצא לנו שפיר להמליץ יושר על כלל ישראל, שחלילה אין להאשימם ולחושדם שכאילו עוברים על לאוי התורה, ולמעשה בוודאי ראוי לפשוט יד לכל עני, וישראל נתבעים ונותנים, ובזכות זה יפשוט הקב״ה ידו להפושעים לקבל תשובתינו ברחמים אמן.

רבי חיים יוסף דוד וויים
ראב"ד אנטווערפען
מח"ס שו"ת ויען דוד

שאלות ותשובות ממרן החיד"א וויים שליט"א
בעניני יורה דעה וענינים שונים

לכבוד הרה"ג מה"ר יעקב אהרן סקוצילם נ"י, בעהמח"ס אהל יעקב, רב ומו"צ וראש כולל בירושלים ת"ו

אחדש"ה, קבלתי שאלותיו והנני לתשובה.

א

מי שאינו שומר תו"מ ומגדל שער ארוך מאד, ונפטר עליו אביו, והחליט לחזור בתשובה, אם יכול לגזור שערו הארוך בתוך השלשים.

תשובה: נראה דשרי, א) מפני כבוד הבריות, אם ילך לביהכנ"ס וכדומה, ב) עצם הגזיזה תשנה חייו, ואם הותר לדבר מצוה, (כגון לטבילת מצוה, יו"ד סימן ש"ז סעיף ז', ובט"ז סק"ג), כ"ש למצוה רבה כזו.

ב

מי שנוסע במטוס ומקבל בייגלאך (פרעצילס) שהוא פת פלטר, האם מותר לו לאכול אותו מעיקר הדין על סמך הדין שההולך בדרך ואין מצוי פת ישראל יכול להקל.

תשובה: ההלכה של פת פלטר השתנה בזמננו, שמערבין דברים טמאים, (וכמו שביררתי בעצמי), עיין בדרכי תשובה (סימן קי"ב ס"ק כ"ב) לענין כשאופין גם עוגות, ובלא"ה עיי"ש (בס"ק נ"ג נ"ד נ"ה), ומלבד זה, פרעצי"ל שכבר נתבשלו, אסורים מעולם, עיי"ש (ס"ק מ"ט) משום בישול עכו"ם.

ג

לענין הנ"ל פת פלטר, וכן לגבי תפילה בציבור, הסתפקתי כיצד משערין נסיעה במכונית לענין שיעור מיל, האם משערין לפי אורך הזמן או אורך הדרך.

תשובה: בבה"ל (סימן קס"ג סעיף א'), דתלוי בזמן, כנראה שנעלם זאת בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן י"ט).

ד

אחד שנמצא במקום שאין לו מקוה כשרה לטבול הכלים, האם מותר לו לטבול כליו בתוך נהר שלידו.

תשובה: תלוי באיזה נהר, עיין יו"ד (סימן ר"א סעיף ב') ברמ"א.

ה

אשה אלמנה שנמצאת בבית לבד במוצ"ש וקשה לה לעשות הבדלה מסיבה רגשית שיש לה משום חוסר בעלה, האם מותר לה בכה"ג לשמוע הבדלה מבנה על ידי הטלפון.

תשובה: בהחלט לא, שאין זה בכלל שמיעה כלל.

ו

נשאלתי מאשה שיש לה טחורים וכואב לה הרבה וצריכה פתילות ומשחה לשים בפי הטבעת, והיא לא מסכימה לאף אחד להכניס אותם שם אלא בעלה, וכעת היא טמאה נדה, מה מותר לבעלה לעשות כדי לעזור לה לרפות הטחורים.

תשובה: שילבש בתי ידים, עיין פתחי תשובה (יו"ד סימן קצ"ה ס"ק י"ז), ויעשה בחוש המישוש בלי ראיית עינים, והיינו באופן שע"י היסורים תוכל לבוא לידי סכנה, עם כל זה אינו מבין, וכי א"א לעשות ע"י רופאה או אחות.

ז

מי שנמצא בבית חולים לזמן ממושך כיון שמבקר חולה, ומשום כך צריך להביא עמו אוכל, ורוצה להשאיר אותו בתוך המקרר המרכזי ששייך גם לחילונים או שיש אפשרות לפועלים לגשת לשם, האם אנחנו מתירים לו לאכול את האוכל שלו אם הוא קשר את השקיות פלסטיק מלמעלה ב' קשרים וגם רואה אותו באותו מקום שהניח אותו במקרר.

תשובה: יש אוכלין הטעונין ב' חתימות, עיין יו"ד (סימן קי"ח סעיף י"א), וקשר רגיל לא הוי סימן (בבא מציעא דף כ"ג ע"ב), אך לפעמים יוכל להכיר המאכל.

ח

מה הדין לגבי יחסים בין ראש כולל לאברכים לענין קיום מצות ביומו תתן שכרו, האם אברך נחשב כפועל וממילא חייב להביא לו המלגה בזמן כדי לקיים את המצוה ולא לעבור על בל תלין.

תשובה: בדרך כלל, אברך הלומד בכולל לומד לעצמו ולשם שמים, והוי כאומר הילך כך וכך ותאמר תהלים לעצמך, הלא אינו פועל של זולתו, (ולא דמי לשוכר פועל והראהו בשל אחרים, דבודאי עובר, דשאני התם שהטעהו).

ט

אבל בתוך השבעה, האם מותר לו ללבוש נעלי סינטטי מאה אחוז, נעל שהוא נוח אבל אין לו עור בכלל, והן שואלים תמיד אם מותר ללבוש נעלי "קראקס" שמכסים את כל הרגל.

תשובה: העיקר שלא יהיה להם עקב כלל, מהגה"ק מסאטמאר זי"ע.

והנני דוש"ת וכט"ס
חיים יוסף דוד וויים

לכבוד הרבני חו"ב מה"ר יעקב אהרן סקוצילם נ"י, בעהמח"ס אהל יעקב, בירושלים ת"ו

אחדש"ה,

קבלתי שאלותיו והנני להשיב עליהן כדלהלן.

א

אנשים שנמצאים בפאר"ק שמשלמים כסף על הכניסה, ויש שם גם עצי פירות שמותר להם לאכול מהם, אם מותר להם לקטוף ולאכול מהם דרך עראי בלי הפרשת תרו"מ, (וכבר ביררו שאין עליהם חשש

ערלה), דאולי ע״י ששילמו על הכניסה עשו קנין גם על הפירות, ונחשב כגמר מלאכה.

תשובה: אם הכסף ששילמו לא היה עבור הפירות, הרי זה נחשב לגזל, ועל כרחך שקנו אותם במחובר, דאל״כ איך מותר לו לתלוש, ומקח כזה אינו קובע, (יו״ד סימן של״א סעיף צ״ו), ואמנם לא יתכן שמכר לו כל הפירות שבגינה, ואשר ע״כ צ״ל שנותן לו רשות ללקוט, ואז כשילקוט יקנה, ונמצא שקובע למעשר.

ב

מי שקנה בחנות, והממונה על הקופה טעה, ובמקום לחשב לו עבור ג׳ חלות שקנה, חישב לו רק ב׳, אם חייב לחזור לחנות ולשלם, או שזו אשמת הממונה שלא דקדק היטב.

תשובה: פשוט דאם משתמש בהם חייב לשלם.

ג

מאכל קישק״ע העשוי מקח, שהכניסוהו לטשולענ״ט כשהוא עטוף בנייר כסף, האם דינו כבישול או כאפיה, ונ״מ לגבי חיוב חלה.

תשובה: נראה שאם הקישק״ע נשאר יבש, לא הוי בכלל בישול, וכן מצינו ביו״ד (סימן קכ״א סעיף ד׳) לענין מחבת, ובשבת לענין אפיה אחר בישול.

ד

המגיע לבית מלון של יהודי, או שוכר דירה לזמן קצר, ואין שם מזוזה, מה יעשה אם אינו יכול להשיג מזוזה, ואם השיג מזוזה מגמ״ח, אם כשיוצא מותר לו להורידה, שהרי היא שייכת לבעל הגמ״ח.

תשובה: מותר לדור שם, ואסור להוריד המזוזה.

ה

במעונות הקיץ בחו״ל, שמקבלים שם שבת מוקדם, ואין מנין אחר בזמן הדלקת הנרות, אם היחידים נגררים אחריהם, וה״ה באורח שבא לשם על שבת אחת.

תשובה: כבר כתב בשו״ת באר משה, דכשמקבלים שבת מוקדם, לא מדינא אלא לטובת עצמן, אין נגררים אחריהם.

והנני דו״ש וכט״ס
חיים יוסף דוד וויים

▩

לכבוד הרבני חו״כ מה״ר יעקב אהרן סקוצילם נ״י, בעהמח״ס אהל יעקב , בירושלים ת״ו

אחדש״ה,

קבלתי שאלותיו והנני להשיב עליהן כדלהלן.

א

אברך שצריך כסף עבור נופש לבין הזמנים, האם מותר לו לקחת הלואה מחבר, אם אינו יודע אם יהיה לו אפשרות להחזיר את החוב בזמן הפרעון.

תשובה: הוא בכלל לוה רשע ולא ישלם, והארכתי בתשובה (ח״ז סימן ע״ב).

ב

מי שיש לו דירה במקום של חילונים והוא עומד להשכרה, האם מותר להשכיר

אותו למי שמחלל שבת, או לזוג שגרים ביחד בלי קידושין.

תשובה: יש להקל דלא הוי כתרי עברי דנהרא, ואינו באיסור דלפני עור, ומשום מסייע ידי עוברי עבירה עיין בדגול מרבבה (יו"ד סימן קנ"א על הש"ך סק"ו) לענין מומר.

ג

וכן מה הדין במי שיש לו דירה כנ"ל ואין לו מי שישכור את הדירה אלא גוי, האם מותר לו להשכיר את הדירה אם יש חשש שמא הוא יכניס לתוכו עבודה זרה, או אולי בזמן הזה קיל טפי.

תשובה: קיל טפי, רמ"א (סעיף י' שם)

ד

האם מורת לקיים מצות שילוח הקן לכתחילה כשלובש כפפות על ידיו.

תשובה: לא מצינו איסור אלא בקדשים (פסחים דף נ"ז ע"א), (ואמנם כבר כתבתי בנדון למצוה זו, וכדאי לעיין).

ה

מי שעבר ליד לויה ועמד חוץ מארבע אמות מהמת, האם נוהגים ליטול ידים לפני שנכנס לביתו או לבית הכנסת, או שרק בתוך ד' אמות מהמת מחייב נטילה.

תשובה: המנהג דלא פלוג.

ו

מי שיש לו ארון קודש בביתו עבור הספר תורה שכתב, ואינו משאירו בבית הכנסת מחשש גניבה, האם מותר לו להשאיר את זה בביתו במשך השנה, ולישן על גביו [בקומה מעל זה], מסברא שרק בבית הכנסת יש קפידא ולא בבית, או שאין אומרים סברא כזו בכלל, וממילא יש להחמיר בכה"ג.

תשובה: האיסור רק למעלה מארון הקודש במקום תפלה.

ז

אשה שכעסה על בעלה ואמרה לה בזה הלשון "אני נשבעת לך שאני לא יביא אתך יותר ילדים", וכעת מתחרטת על זה, ואמרה כך רק לאיים על בעלה, מה עליה לעשות עכשיו מבחינת התרה וכדומה.

תשובה: אפילו אם לא קיים מצות פו"ר, אין החיוב עליה, ואשר ע"כ צריכה התרה, ומתירין, דאין לך שעת הדחק גדול מזה, (עיין יו"ד סימן ר"ג סעיף ג'), ויזהר שלא להתיר לפני שחל השבועה, והבן.

ח

מעשה שהיה בשבע ברכות שהכלה הבחינה שקיבלה טבעת אחרת ממה שהיא בחרה בחנות, (כי המוכרת נתנה לה טבעת אחרת ממה שהיא בחרה וממילא החתן הביא לה בחופה את הטבעת שלא בחרה בה הכלה), האם צריכים לעשות קידושין שנית בשבת בפני עדים.

תשובה: בשבת אסור לקדש, ואם באמת מקפדת, יפרשו עד מוצאי שבת.

ט

האם מסדר קידושין יכול למלאות לכתחילה את הכוס עם יין לבן, וכן האם מותר שלא למלאות את הכוס עד גדותיה לכתחילה.

תשובה: מותר בשופי.

י

חתן וכלה שיש להם חתונה יום אחרי תענית, האם פטורים מלצום כיון שקשה לצום יומיים.

תשובה: אם קשה, פטורים.

יא

חבר שמתחתן בעיר אחרת, וכדי להשתתף בחתונה ולקיים מצות שמחת חתן וכלה, צריכים לבטל מזמן לימוד, ויש לעיין האם מותר לבטל תורה כדי לקיים מצות שמחת חתן וכלה, ועוד האם חייבים לנסוע לעיר אחרת במקרה שמותר לבטל תורה כדי לקיים את המצוה לשמח חתן, או כיון שהוא בעיר אחרת פטור מלנסוע.

תשובה: מבטלין ת״ת להכנסת כלה, ואם השמחה תלויה בו יסע, (ומש״כ בחיי אדם דאין ללכת מעיר לעיר לקיים המצוה, כבר השבתי עליו כמ״פ).

יב

לגבי הדין שחתן צריך שומר בשבעת ימי המשתה, ידוע שהרמב״ם ושו״ע לא הביאו את הענין לקחת שומר ואיסור לצאת יחידי, לכן מה צריך להורות לספרדי, אם מותר לו ללכת לבית הכנסת לבד בשבעת ימי המשתה.

תשובה: תלוי במנהג של עדתו.

יג

חתן וכלה שהגיעו לשבע ברכות מאוחר, כגון שבשבת שבע ברכות בסעודה שלישית אחרי השקיעה, ולא הספיקו לאכול, האם מותר לברך ז׳ ברכות.

תשובה: לא יברך, (ועיין מש״כ בח״ט סימן ק״ב).

יד

ומה הדין אם רק אחד מהם אכל פת, האם מברכים ז׳ ברכות.

תשובה: אם החתן אכל, מברכין.

טו

האם אבל נוהג לענות אמן כשמנחמים אותו באמירת המקום ינחם.

תשובה: יש ויש.

טז

בדיני יחוד, אם חמותו נחשבת בכלל ״לבו גס בה״ או לא.

תשובה: תלוי במציאות.

יז

ומה הדין לגבי גיסתו, אם היא נחשבת כלבו גס בה, לגבי דיני יחוד.

תשובה: כנ״ל.

יח

בעלי תשובה שגרו ביחד שנים רבות, ובס״ד חזרו בתשובה ורוצים להתחתן על פי הלכה, האם היא צריכה לחשוש לדם חימוד, ומה הדין לגבי ז׳ נקיים אחרי בעילת מצוה שהרי היא בעולה, האם היא צריכה להמתין, וכן מה הדין לגבי שבע ברכות האם מותר להם לברך ז׳ ברכות לז׳ ימים, כדי שההורים לא יתביישו, [במקרה שהם מתביישים אם לא עושים כמו כל זוג].

תשובה: א) היות שלא נפרשו, דאין צריך פרישה, אין לחוש לדם חימוד, (ופשוט,

דממילא צריכה ה׳ וז׳ נקיים, והנ״מ כשטבלה, ועדיין אל קבעו זמן נישואין), ב) לגבי ז׳ נקיים לא גרע מהנושא גרושה או אלמנה ואין צריך, ג) פשוט דהוי ברכה לבטלה.

יט

האם אפשר ללמוד משניות פעם אחת בלבד לעילוי נשמת שני בני אדם.

תשובה: כך עושין.

כ

מי שלומד בכולל בין הזמנים, האם מותר לקבל תשלום עבור עוד כולל בין הזמנים, כגון שכולל אחד מקפיש שישב בבית מדרש מסוים והשני לא מקפיד, רק הקפידו על שעות לימוד, האם אפשר לחשב שעות הלימוד באותו זמן שמקבל תשלום עבור שני הכוללים ביחד.

תשובה: תלוי בתנאי הכולל.

כא

אשה שקשה לה להטהר מריבוי כתמים שיש לה, האם מותר לה לקחת בשבת קודש ויטמין שמועיל למנוע כתמים כדי לעזור לה להטהר.

תשובה: תקח בדרך שינוי.

והנני דו״ש וכט״ס
חיים יוסף דוד וויים

רבי יעקב אהרן סקוצילס
ראש כולל ומו"צ
מח"ס אוהל יעקב ושא"ס, ירושלים

זמן התחלת אבילות למי ששלח מת לאר"י ורואה את הלויה דרך מסך

בס"ד בין כסה לעשור תשפ"ב

לכבוד ידיד נפשי הגאון החשוב רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א דומ"ץ קרית קרעטשניף רחובות ומח"ס גם אני אודך ושא"ס,

באתי כאן למלאות רצון ידידי החשוב אודות מה שראית כעת מהקובץ החשוב ונכבד מאוד "המדריך להוראה" חלק ו' שנת תשפ"ב, שהביאו שם מאמר של רב חשוב אודות אחד שמת רח"ל בניו יורק ומיבאים אותו לקבורה באר"י, ואלו שנשארו בניו יורק רואים את הלויה בזמנו ממש דרך מכשיר או מחשב עם התוכנה "זוום" ZOOM ודן הכותב שם לצדד על אף שהוא חידוש לומר שהאבלים בחו"ל מתחילים אבילות ביחד עם האבלים שהגיעו לקבורה רק אחרי הקבורה להתחיל את אבילות, ואף שלא הכריע להלכה למעשה בזה, מ"מ היה חשוב לך מאוד להדגיש שהכרעות של גדולי הפוסקים זה לא כן כלל וכלל, ועל כן ביקשת שאני יכתוב לכם את ההוכחות עם הסכמות גדולי ההוראה שלא משנים את ההלכה בכלל אפילו לצדד כך ממה שכבר קבעו חז"ל אע"פ שנתחדש בזמנינו שאפשר לראות את הלויה בשעתו ממש.

והנה מתחילה נדגיש שאני גם ראיתי את המאמר החשוב ולמעשה קצת היה פליאה בעיני שהשאיר את השאלה המצויה רח"ל כל הזמן בלי הכרעה מגדולי הרבנים שם, עכ"פ כמו שמע"כ חשב גם אני הקטן מצטרף בזה והנני מבאר לכם את הנלענ"ד בס"ד וזה גם הסכמת גדולי ההוראה שליט"א.

איתא בגמ' במסכת דף כ"ב. ששאלו הקרובים המלויים את המת רק במצקת הדרך אבל אינם נוכחים אצל הקבורה אלא מחזירים פניהם באמצע הדרך שמתחילה האבילות שלהם משעת החזרה זו, ונחלקו הראשונים בביאור דברי הגמ', הבה"ג נקט דמיירי אף בכגון שאין מוליכים הארון לעיר אחרת אלא קוברים אותו בבית עלמין הסמוך לעיר זו אבל הרמב"ם והתורת האדם וכן העתיק המחבר (סימן שע"ה סעיף ב') סוברים דדין זה דהחזרת פנים נאמר רק כשמוליכים המת לעיר אחרת וקורבים אלו נשארים בעירם וביאר הרמב"ן בטעם החילוק בזה דכשמולכים אותו מעיר לעיר מכיון שמסרוהו לאלו המוליכים אותו והחזירו פניהם כבר התייאשו ממנו ויאוש הוא כסתימת הקבר. אולם אם קוברים אותו קרוב לעיר והן חוזרין מיד בו ביום אין נוהגים עליו אבילות עד שיחזרו הקרובים ויאמרו

להם שכבר נקבר, והטעם כיון שדעתם עליו וכמונח לפניהם.

הרמב"ם (פרק א' הלכה ה') כתב כמו דברי הרמב"ן, והוסיף עוד שהשולחים אותו אינם יודעים מתי יקבר ונחלקו המפרשים בביאור כוונת הרמב"ם, הב"ח והרב רפאל שפירא הובא בשדי חמד חלק ה' פאת השדה מערכת אבילות ס"ק י"ד, כתבו שמה שלא יודעים זמן הקבורה הוא אמנם הגורם שמתחילים להתאבל משיחזירו פניהם, ויש כמה טעמים לזה, (כפי שביאר בבדי השלחן) או מפני שלא ראו חכמים לקבוע זמן התחלת אבלותם בגמר הקבורה כיון שאינם מודעים לזמן ההוא ויותר ראוי לקובעו משיחזירו פניהם דלדידהו הוי החזרה זו כעין סתימת הגולל, או מטעם שכיון שאינם יודעים מתי יקבר הם מסיחים דעתם מהקבורה ומהמת והוי ליה חזרת פניהם כגמר הענין לדידהו ואף שמודיעים להם הזמן המתוכנן לקבורה שמא לאורך הדרך תארע סיבה שידחה הדבר אבל באותה העיר ידוע להם זמן הקבורה וממילא גם סומכים הם דעתם עליה ולכן גם להם אין טעם להקדים התחילת האבלות.

אמנם בבאר היטב וכן נראה מדברי האגרות משה יורה דעה חלק א' (סימן רנ"ג) שהבין בדעת הרמב"ם, דיסוד החילוק בין המקומות הוא אמנם כמו שביאר הרמב"ן שמסיח דעתו מפני ריחוק המקום כשמוליכים אותו לעיר אחרת אלא שלא ידענו שיעור ריחוק ובזה הוא דביאר מקום רחוק הוא מקום שלא נוכל לדעת מתי תתקיים הקבורה מפני הסיבות השונות הגורמות דיחוי הזמן כשהולכים בדרך למרחוק.

הערוך השלחן (סעיף ח') ושו"ת מהרש"ם חלק ב' (סימן ר"ס) כתבו אין הבדל לדינא בין ידעו זמן הקבורה ללא ידעו ולשון הרמב"ם רק אורחא דלשינא נקט כשמוליכים המת לעיר אחרת אין ידוע זמן הקבורה. ולענין דינא נוהגים היום המחזירים פניהם מחמת להתחיל אז האבילות כשמוליכים המת לעיר אחרת אע"פ שכהיום יש דעת על הטלפון או זוום וכדומה זמן הקבורה בדיוק.

ומעתה הטעם שפשוט שנקטינן להלכה למעשה שהאבלים מתחילים מיד אבילות גם כשרואים את הלויה בשעתו ממש דרך מחשב או מסך אחר כמו טלפון וכדומה הוא כך: דהנה אע"פ שהשו"ע כתב דאין כל הבדל בין ידעו זמן הקבורה ללא ידעו, מ"מ יש לומר דהוא כן אף לפירוש השני שהבאנו לעיל שהוא שיעור בריחוק מקום דכל שהקבורה רחוקה כל כך מקרובים אלו אין דעתם עוד עליו וגם בעניננו הוא כן דאף שלבסוף ידעו תיכף זמן הקבורה אין העיקר תלוי בזה אלא במה שבתחילה אין ידוע מתי יקבר כי לאורך הדרך עלולים להתוות סיבות שונות לדיחוי הקבורה. או שיש לומר דלא פלוג חכמים ובכל ענין מתאבל מיד כשמוליכים המת לעיר אחרת כיון שברוב פעמים אין יודעים מקומה ואע"פ שעל ידי המכשירים הנ"ל אפשר לראות אותו שעת הלויה ממש, מ"מ תקנת החכמים במקומה עומדת למרות שינוי המציאות בזמנינו.

הרי חזינן מכל הנ"ל דאף שיש שרצו ללמוד מדברי הראשונים דלפי טעמא דמילתא אם ניזל בתר הטעמא נמצא שבזמנינו יודעים מתי הקבורה וממילא נשתנה הדברים לגמרי מזמן חז"ל, וכל הסיבה לדבריהם הוא משום שאין שום ידיעה מתי קורה הלויה וממילא מתייאשים מהמת או שיש היסח הדעת מחמת ריחוק המקום

ואולי כשרואים את הלויה דרך מסך זה מוכיח שאין היסח הדעת. מ״מ אי אפשר לומר כן ולשנות הפסקים שהורו לנו גדולי הפוסקים מכל הדורות, כגון מרן הגר״מ פיינשטיין זצ״ל בתשובה שם, שרואים בהדיא ובפרט בדעת הרמב״ם ושו״ע שהוכיח אפילו מדברי הרמב״ן שזה תלוי בריחוק המקום, וממילא לא איכפת לנו מה יודעים ומה לא יודעים לגבי זמן או ראיית עצם הלויה. וכך יסד מרן בעל האגרות משה, וכן הורו גדולי הוראה כסדר כך בעשור האחרון שיש טלפונים וכו׳, ומה שרואים דרך מסך של זוום לא מעלה ולא מוריד, וחלילה וחס לשנות את ההלכה שפסקו לדורי דורות להתחיל אבילות רק אחרי סתימת הגולל, וכן נתבאר היטב בספר החשוב בדי השלחן.

ולכן הדינא להלכה למעשה לא השתנתה כלל וכלל כמו שאמרת לי מע״כ שליט״א, וממילא אתה צודק שאי אפשר אפילו לצדד לעקור את דברי חז״ל והפוסקים, ואין שום צד להלכה לחייב האבלים להתחיל אחרי סתימת הגולל, והדברים פשוטים מאוד ואין להיכשל בהוראה זו ח״ו.

בברכה מרובה
גמר חתימה טובה
יעקב אהרן סקוצילם

אבן העזר

רבי חיים יוסף דוד וויים
ראב"ד אנטווערפען
מח"ס שו"ת ויען דוד

גר וקטן לענין פנים חדשות

לכבוד הרה"ג מה"ר יעקב אהרן סקוצילם נ"י, בעהמח"ס אהל יעקב, רב ומו"צ וראש כולל בירושלים ת"ו

אחדש"ה,

א

גר שהשתתף בחתונה לפני שגמר את תהליך הגיור, ויומיים אחר כך השלים הגירות, האם יכול להיות פנים חדשות, וכן מה הדין בכל קטן שנתגדל בתוך ימי השבע ברכות, שהשתתף בחתונה בעת שהיה קטן, אם יכול להיות פנים חדשות.

תשובה: שאלה זו נדירה מאד, ומקודם אציע הגמרא (יבמות דף כ"ב ע"א), ועיין בתוספות (שם דף ס"ב ע"א ד"ה רבי), דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, (ועיין מש"כ בתשובה לענין היחס בין גר לאמו הנכרית, לענין יחוד וכו').

והא דאיתא (שבת דף פ"ו ע"ב) דגוף של נכרי משונה משל ישראל, מדאכלי שקצים ורמשים, היות שכבר נזהר בעניני כשרות, בודאי לא נשתנה טבעו מיומיים לפני שנתגייר.

ב

ואם משום שנתגייר נתרבה הידידות, הרי כבר כתבתי בתשובה מגמרא (ע"ז דף י' ע"ב), דשייך ידידות עם נכרי.

ג

ואמנם פנים חדשות הוא לפי חשיבותו, באהע"ז (סימן ס"ב סעיף ח'), שמרבה הסעודה בשבילו, וכבר כתבתי דנכרי לא נחשב לפנים חדשות, (הגם דשייך שירבה בסעודה בשבילו, בגמרא (ביצה דף כ"א ע"ב) עיי"ש), וכשנתגייר נעשה חשוב ביותר.

ד

ואולם לפי"ז, מי שהיה אצל הסעודה, ועלה לגדולה באמצע ימי השבע ברכות, וכי יוכל להמנות עוה"פ לפנים חדשות, אך שם לא נשתנתה מהותו, והגם דמוחלין לו כל עונותיו (ירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג), מ"מ בגר שנתגייר, ונשמתו נתחלפה, (ועדיף בזה לגבי נשמתו אף ממי שמת וחי בתחיית המתים), והוי כקטן שנולד כנ"ל, נראה שנחשב לפנים חדשות.

ה

וכן לענין קטן שנתגדל, (הגם דבשנים בלי סימנים סמכינן רק אחזקה דרבא), מכיון שנתחייב במצוות, נשתנתה מהותו, ואמנם לפי"ז ה"ה בשוטה (שפטור מן המצוות)

שנשתפה, (אחר שכבר השתתף בסעודה בשעת שטותו).

ו

ואם כנים הדברים, על כרחך "פנים" חדשות לאו דוקא, שהרי פניו לא נשתנו, והרי שבת ג"כ בכלל פנים חדשות, וש"מ דפנים אינו כפשוטו.

והנני דוש"ת וכט"ס
חיים יוסף דוד ווייס

רבי משה פריד
מח"ס שו"ת וישמע משה

תשובות חדשות מגדולי ההוראה שליט"א בעניני אבן העזר

מה יעשו בזקן שאין דעתו צלולה שנאבדה הכתובה שלו

שאלה: מעשה באדם זקן שכבר אין דעתו צלולה ר"ל, ואבדה הכתובה שכתב לאשתו, ואי אפשר לכתוב כתובה חדשה מפני שאינו בן דעת, ונתעוררה שאלה האם מותר לאשתו להתייחד עמו בלא כתובה. ושמא י"ל דמכיון שכל הטעם שאסור לשהות עם אשתו שעה אחת בלא כתובה הוא משום שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, והרי אדם זה שאינו יכול לכתוב לאשתו כתובה חדשה מפני שאינו בן דעת, כל שכן שאינו יכול ליתן לה גט כשאין דעתו צלולה, ומכיון שלא שייך טעם הגזירה שמא יש להתיר להם להתייחד בלא כתובה.

תשובה: הגאונים רבי שמואל אליעזר שטרן ורבי שמאי גרוס שליט"א התירו מן הטעם שכתבתי בשאלה, דמכיון שאינו יכול לגרש את אשתו לא שייך טעם הגזירה ויש להקל להם להתייחד בלא כתובה. **והגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א** התיר מטעם אחר, דמכיון שבמצבו הזה אינו יכול כלל לשמש ואין כאן אלא ייחוד בעלמא יש להקל יותר. ואלו דבריו במכתב: הנה לענ"ד יכולה להמשיך להיות עמו ולהתייחד וא"צ לחפש עצות רחוקות להתיר הדבר, וראשית דבר דהרי כתב הב"ח (אה"ע סי' ס"ו ס"א) דאין איסור להתייחד בלי כתובה ומש"כ שם הטור דאסור להתייחד הפריז על המדה דאיסורא ודאי לא שמענו עכ"ד, והעתיקוהו להלכה החלקת מחוקק והבית שמואל שם (סק"א). [ובזה יובנו דברי הרמ"א (או"ח סימן תקמה ס"ה) שהתיר לכתוב כתובה במועד וכתבו האחרונים דמיירי שנשא ערב הרגל, וכתב המ"ב (סקכ"ז): ואף דאסור להתייחד עם אשתו בלי כתובה צ"ל שהיה שעת הדחק שאז רשאי לסמוך להתייחד על עידי קנין, ע"כ. ולהנ"ל מיושב דדעת הרמ"א כהב"ח שמותר להתייחד בלא כתובה].

עוד יש להוסיף מש"כ ההפלאה בקונטרס אחרון (ס"ו סק"א) דאם כתב לה כתובה ודר עמה ואח"כ נאבדה מותרים הם בייחוד לכו"ע ע"ש. ועוד, דהגר"א כתב בטעם הטור שאסור להתייחד משום שאסור לבעול ולכן אסרו גם בייחוד. וא"כ נראה דכאן שהאיש במצב שאינו מסוגל לשמש לא שייך איסור ייחוד. ועיין אגרות משה (אה"ע ח"ד סי' סה אות י) שהתיר לזקן חולה שאינו יכול לבוא לידי קישוי להתייחד עם ערוה גמורה, וכעין זה כתב בציץ אליעזר (ח"ו סי' רל), ויש להביא ראיה לדבריהם מדברי הרא"ש בקידושין (פ"ד סימן כז) ע"ש, וכ"ש בנידון דידן.

וראוי להוסיף דאף דנחלקו הראשונים אי כתובה דאורייתא, דדעת ר״ת ור״י (כתובות י׳ ע״א תוד״ה אמר) דהוא דאורייתא, אבל רובם ס״ל דהוא דרבנן - הרי״ף והרמב״ם וכל הגאונים, ר״ן, עיין חלקת מחוקק (סי׳ ס״ו כ״ו) דהכי קיי״ל להלכה, וא״כ ודאי דיש לסמוך על הנ״ל, ובפרט דהפוסקים קראו לדין הכתובה איסור קל (עיין חלק״מ ס״ו סק״ז, ב״ש שם סק״ד).

והגר״ש גרוס הביא ראיה נוספת להקל בזה, דהנה הרמ״א באה״ע (סו ס״ג) כתב: ועיין לקמן סי׳ קע״ז, דבמקום שאין מגרשין רק מרצון האשה [כגון המאנס את הבתולה דכתיב לא יוכל לשלחה כל ימיו דא״צ לכתוב כתובה - חלקת מחוקק סקי״ז], אין צריך לכתוב כתובה. אם כן בזמן הזה במדינות אלו, שאין מגרשין בעל כרחה של אשה משום חרם רבינו גרשום, וכמו שיתבאר לקמן סימן קי״ט, היה אפשר להקל בכתיבת הכתובה, אבל אין המנהג כן ואין לשנות, ע״כ. וכתב החלקת מחוקק (סקי״ח) הטעם: בקל יש לחלק בין דבר שאסור מן התורה לגרש למה שהוא רק מתקנת ר׳ גרשון מאור הגולה, ע״כ. והגאון רבי שלמה קלוגר ביאר טעם החילוק בין מאנס לבין חרם דרבינו גרשום, שבמאנס אף בדיעבד לא חלים הגירושין אם אינה רוצה, ובתקנת רבינו גרשום אם עבר וגרש בעל כרחה חלו הגירושין, לכן חייב לכתוב לה כתובה. ולפ״ז י״ל דמכיון שאדם זה הוא במצב שאינו יכול לגרש כלל ואפילו בדיעבד לא יחולו גירושין שלו כיון שאינו בן דעת, ממילא אין עליו חיוב כתובה לכו״ע.

וכן הסכים למעשה הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט״אין צריך לכתוב כתובה חדשה עבורו.

והגאון רבי משה ברנדסדורפר שליט״א הקל מטעם אחר דשמא יש אחרים שיודעים היכן הכתובה נמצאת, ואף שהאשה אינה יודעת כעת היכן היא נמצאת, מכל מקום אין זה בודאי שאבדה ושמא יש מי שיודע היכן היא, ובכהאי גונא לא גזרו חז״ל.

ומב״ד שבט הלוי שמעתי עצה שהאשה תתפוס ברשותה רכוש כגון כלי כסף בשווי מאתים זוז ושוב לא שייך הטעם שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ומותרת להתייחד עמו.

והגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט״א אמר שמבואר בחו״מ (סימן רצ סכ״ז): השוטה והחרש, דינם כקטנים ומעמידים להם אפוטרופוס. ומכיון שאדם זה שאין דעתו צלולה צריך למנות אפוטרופוס שיהיה ממונה על נכסיו, יכול האפוטרופוס גם לקבל עבורו קנין על הכתובה וזו העצה הפשוטה.

והגאון רבי משה שאול קליין שליט״א אמר שהאיסור להתייחד בלא כתובה הוא על האיש ולא על האשה, ומכיון שהאיש אינו בן דעת ואינו חייב במצוות כלל לא שייך לאסור עליו את הייחוד בלא כתובה. ולדבריו הסכימו כמה רבנים.

והגרש״א שטרן הוסיף שהגיעה לפניו שאלה אודות אדם זקן בן דעת אך משותק בגופו ר״ל שנאבדה כתובתו, והרי בשעה שכותבים כתובה במקום כתובה שנאבדה נוטלים קנין מן הבעל שהוא מתחייב על הכתובה, ונשאלנה השאלה כיצד יתכן

לעשות מעשה קנין באדם משותק שאינו יכול להניע את ידו כדי להגביה את הסודר. ובאמת הדבר תלוי במחלוקת הפוסקים האם בהנחת הסודר בתוך ידו הוא קונה אותו [בקנין יד] אף אם אין בכוחו להגביה אותו. **והגאון רבי חיים מאיר מונדרי שליט"א** אמר לי שנקטינן לעיקר במחלוקת זו כדעת הפוסקים שקנין יד מועיל אף אם לא הגביה את היד ובתנאי שהניחו את הסודר בתוך ידו ממש. וכן הסכים **הגר"ח קניבסקי שליט"א**.

בירך "יוצר האדם" במקום "אשר יצר" האם יכול להמשיך כהוגן

שאלה: מעשה שאירע לאחרונה בחתונה שנערכה בקרית בעלזא ת"ו, שקראו לאחד לברך ברכה שלישית שהיא ברכת "אשר יצר את האדם בצלמו", והמברך טעה וחשב שכבדוהו בברכה שניה, והתחיל לומר "יוצר", ולפני שסיים את הברכה תקנו אותו שברכה זו בירכו כבר. האם צריך לחזור לתחילת הברכה או שיכול לתקן עצמו ולומר "אשר יצר" עד סוף הברכה.

תשובה: לכאורה שאלה זו תלויה בספק של הגמ' בברכות (יב, א): היכא דקא נקיט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא, פתח ובריך אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא, מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר חתימה אזלינן. והכא נמי אי אזלינן בתר תחילת הברכה, א"כ מכיון שבשעת אמירת ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם היה דעתו לסיים ברכת יוצר האדם, אינו יכול לתקן עצמו ולסיים אשר יצר אלא צריך לברך שוב. אמנם אי אזלינן בתר סוף הברכה מכיון שתיקן עצמו קודם שסיים הברכה ואמר "אשר יצר" יצא ידי חובתו ולא יחזור ויברך. ובמעשה שהיה הורה הגאון הצדיק **רבי אהרן מרדכי רוקח שליט"א** שהיה מסדר קידושין, שלא יחזור ויברך אלא ימשיך "אשר יצר" עד סוף הברכה, דאף אם הוא ספק אין לו לחזור ולברך מספק. וכן הסכימו **הגאונים רבי זלמן נחמיה גולדברג, רבי שמאי גרוס, רבי חיים צבי שפירא שליט"א**, דמספק לא יחזור ויברך אלא ישלים הברכה כהוגן.

והגאון רבי אלי' וינד שליט"א הורה שצריך לחזור ולברך מתחילת הברכה, וכן הורו בב"ד שבט הלוי.

האם יש שם סעודת נישואין לסעודה שאכלו לפני שהגיע החתן לאולם

שאלה: בשבוע שעבר היו הפגנות גדולות בכל הארץ אשר זה זמן רב לא נראו כמותן, ונוצרו פקקי תנועה ענקיים, שגרמו לכך שאנשים נתקעו בדרכים במשך שעות רבות מאד. ואירע בעיר בית שמש באולם שבו היתה צריכה להתקיים חתונה באותו לילה, שהחתן עצמו נתקע בדרך לבית שמש במשך שעות ארוכות והגיע לאולם השמחה רק בשעה אחת עשרה בלילה ואז נערכה החופה. המחותנים הורו למלצרים להגיש את סעודת החתונה למוזמנים שישבו והמתינו במשך שעות ארוכות לחתן, עוד לפני החופה, והיו ביניהם שכאשר התאחרה השעה לא יכלו להמתין יותר והלכו לביתם. ונשאלה השאלה האם נחשב הדבר שאורחים אלו השתתפו כבר בסעודת נישואין, ושוב אינם יכולים להיחשב כפנים חדשות בשבע ברכות

שייערכו בשבעת ימי המשתה, או שסעודה זו אין עליה שם סעודת נישואין כלל. ועוד שאלה נשאלה שם, האם אותם אנשים שמברכים ברכת המזון לפני בוא החתן ומזמנים בעשרה, האם יאמרו "שהשמחה במעונו" או שעדיין אין כאן שמחה ואי אפשר לומר שהשמחה במעונו.

תשובה: מבואר בשו"ע אבן העזר (סימן סב ס"ז) שיש ב' דעות מה נקרא פנים חדשות שמברכים עבורם שבע ברכות: א. אלו שעדיין לא שמעו שבע ברכות ומברכים כדי להוציא אותם. ב. שאוכלים בפעם הראשונה כעת בסעודת החתן. ולדעה הראשונה אם שמעו שבע ברכות בחופה או בסעודת החתונה שוב אינם בגדר פנים חדשות ואם לא נחשבים עדיין פנים חדשות. ולדעה שניה אם שמעו בחופה ולא אכלו עדיין מסעודת החתן מברכים עליהם שבע ברכות.

ולדעה השניה יש מקום לדון באלו שנהנו כבר מסעודת החתונה קודם החופה האם הם ראויים להיחשב פנים חדשות אח"כ. והסכימו הפוסקים שאלו שנשארו לחופה או לריקודים, אע"פ שכבר בירכו ברכת המזון קודם לכן, בודאי נחשב הדבר שנשתתפו בחתונה ואינם בגדר פנים חדשות. וכן אפילו אלו שאכלו את הסעודה אחרי החופה, אע"פ שהחתן היה בחדר יחוד ולא ישב עמם בסעודה, וברכו והלכו לדרכם לפני שיצא החתן מחדרו, אינם בגדר פנים חדשות שהרי אכלו בסעודת חתן. אבל אם הלכו לפני החופה הורה הגאון הגדול **רבי חיים קניבסקי שליט"א** שאין זה נחשב השתתפות בסעודת חתן כלל והרי הם פנים חדשות לכל דבר. וכן הסכימו כל הפוסקים, וביניהם **הגאונים רבי יצחק זילברשטיין, רבי נפתלי צבי ראטטענבערג, רבי משה שאול קליין, רבי שמאי גרוס שליט"א.**

ולענין אמירת "שהשמחה במעונו" אמר לי **הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א,** שמכיון שמבואר בגמ' כתובות (ח, א) שמן הדין יש לומר "שהשמחה במעונו" מכי רמו שערי באסינתא, כלומר שמתחילים לטרוח בהכנת צרכי החופה, אף דלא נוהגים כן למעשה, ועיין בזה בבית יוסף אבן העזר סימן סב, מכל מקום אלו שישבו ואכלו מסעודה שכל כולה הוכנה לצורך שמחת הנישואין, אף שאכלו את הסעודה לפני החופה, יש מקום לומר שאם הם מזמנים בעשרה יאמרו "שהשמחה במעונו". וגם **הגרנ"צ ראטטענבערג** אמר שיתכן שמותר לומר שהשמחה במעונו מכיון שהכל כבר ערוך ומוכן לסעודת חתן וכלה.

וזכיתי להעלות את השאלה לפני **הגאון הגדול רבי דב לנדו שליט"א,** ונהנה מן השאלה ולא רצה להשיב למעשה האם לומר שהשמחה במעונו לפני החופה או לאו, אבל הוסיף חידוש למעשה שמי שברך לפני שהגיע החתן, ובינתיים הגיעה החתן והשתתף בחופה וכעת הוא רוצה לחזור וליטול ידיו ולאכול מסעודת החתן, ולבו נוקפו דנמצא שגורם בזה שהברכה שברך תיחשב ברכה שאינה צריכה, יש להורות דמותר לכתחילה לחזור וליטול ידים ולא חשיב ברכה שאינה צריכה מכיון שעושה זאת לצורך מצוה של ברכת נישואין ואמירת שהשמחה במעונו, וכמו שהתירו בערב פסח

שחל בשבת לברך ברכת המזון ולחזור וליטול ידים לאלתר כדי לקיים שלש סעודות בשבת.

בגדר פנים חדשות בשמחה המונית שמשתתפים אלפי בני ישראל

ב. שאלה: בשמחת בית בעלזא שנערכה בשבוע שעבר השתתפו כרבבת אנשים כ״י, ולמחרת נערך שבע ברכות מצומצם במסגרת משפחתית. והנה אחד המוזמנים היה אברך צעיר כבן גילו של החתן אשר השתתף אמש בשמחת החתונה ועכ״ז העלה סברא שהוא יכול לשמש כפנים חדשות בשמחת השבע ברכות, וטענתו שהשתתפותו אמש לא היתה לכבוד החתן כלל אלא לכבוד כ״ק אדמו״ר מבעלזא שליט״א ובנו הרה״צ שליט״א, וגם לא נגרמה לחתן כל שמחה מהשתתפותו, שהרי הוא לא הבחין בו כלל בין אלפי החסידים שנכחו שם. ואילו כעת הוא הגיע לשבע ברכות במיוחד עבור החתן והוא יושב עמו ומשמח אותו בדברים ובשירה וכדו׳, וא״כ ראוי להחשיבו כפנים חדשות מחמת החתן ששמח בו. האם נכונים דבריו?

תשובה: זכיתי להעלות שאלה כעין זו לפני **גאון ישראל הגרי״ש אלישיב זצוק״ל** ואמר לי שגם בשמחה המונית של חסידות גדולה כדוגמת בעלזא יש לחתן שמחה מהשתתפותו של כל אחד, ואע״פ שאינו מבחין בכולם ואינו מכיר את כולם, מכל מקום ריבוי האנשים יוצר את המצב ואת האווירה המרוממת של חתונה שכל החסידות משתתפת בה, ולכן כל אחד ואחד מן המשתתפים נחשב ששימח את החתן ואת הכלה ושוב אינו יכול להיחשב כפנים חדשות בימי השבע ברכות הבאים. וכדבריו הורו כל הפוסקים שליט״א שבודאי אינו נחשב פנים חדשות לשמחת השבע ברכות.

ועוד שאלה התעוררה בענין זה במהלך השמחה, כאשר באחד מימי השמחה התקיים שבע ברכות מרכזי שנטלו בו חלק כל החסידים, וגם ארבעה חתנים נוספים שנשאו בשבוע זה ישבו במקום נכבד במעמד זה, כך שברכות השבע ברכות שנאמרו בסעודה זו היו עבור כל החמשה חתנים כאחד. והתעוררה שאלה לגבי מי שהשתתף בשבע ברכות הזה, ולמחרת הוא מגיע להשתתף בשמחת השבע ברכות אצל אחד מארבעת החתנים הללו, האם הוא נחשב פנים חדשות בשמחתם או שמכיון שכבר השתתף אמש בשבע ברכות שבו נאמרו הברכות גם עבורם שוב אינו נחשב פנים חדשות בשמחת החתנים הללו.

והשיב הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט״א שמכיון שאדם זה הגיע אמש להשתתף בשמחת נכד האדמו״ר ולא היתה דעתו כלל להשתתף בשמחת אותם החתנים, לא חשיב כלל שהשתתף בשמחתם וכעת כשהוא מגיע להשתתף בשמחתם הוא נחשב פנים חדשות שראוי לברך שבע ברכות עבורו, ואע״פ שהברכות שברכו אמש היו גם עבורם מכל מקום הם היו בגדר טפלים לשמחה הגדולה, וכעת כל השמחה היא עבורם ובגללם. וכן הסכימו כל הפוסקים שדברתי עמם בענין זה, וביניהם **הגאונים רבי מרדכי גרוס, רבי מנדל שפרן, רבי נפתלי נוסבוים, רבי שמאי גרוס שליט״א.**

והגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א אמר לי שיש לשאול למי שהכין את הסעודה עבור הציבור, האם היתה דעתו רק עבור האדמו"ר ובנו ונכדו, ולא היתה דעתו כלל על החתנים האחרים שהשתתפו שם, או שדעתו היתה שזו סעודת שבע ברכות משותפת עבור כל החתנים, שבזה יש לחוש שמי שהיה שם נחשב כאילו השתתף בשמחתם הפרטית של כל אחד מן החתנים ושוב אינו נחשב פנים חדשות אל אף אחד מהם.

ואגב אורחא סיפר לי הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א ששמע מפי הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שמי שנחשב פנים חדשות בשמחת שבע ברכות חייב להיות חלק מן הסעודה, ואע"פ שאינו חייב ליטול ידיים לסעודת פת, מכל מקום צריך לאכול עכ"פ מיני מזונות לשובע ואין די בשתיית יין וכדו', ובלאו הכי אי אפשר לברך שבע ברכות בגללו, ודלא כהמקילים בזה בשתיית רביעית יין.

והגאון רבי שמאי גרוס שליט"א הוסיף בענין זה מה ששמע בעצמו ששאל אחד מגדולי ישראל שליט"א את הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, מה יעשו במקום שאין פנים חדשות, האם יבטלו אמירת שבע ברכות? והשיב הגרי"ש אלישיב שהחתן ידרוש בדברי תורה, ויש לסמוך בענין זה על הפסק של החתם סופר שאפשר לברך שבע ברכות כשהחתן דורש בדברי תורה.

וחזר הרב השואל ואמר להגרי"ש אלישיב שחיפש בכל תשובות חתם סופר ולא מצא שכתב כן בשום מקום. והשיב לו הגרי"ש אלישיב שאכן דברי החתם סופר אינם בנמצא בתשובותיו אלא בחידושיו למסכת כתובות דף ז. וחזר הרב השואל והקשה, וכי אפשר לסמוך במקום ספק ברכות על דברים שהחתם סופר כתב אותם כחידושים על הש"ס ולא כפסק להלכה למעשה? והשיב לו הגרי"ש אלישיב דמכיון שהחתם סופר כתב כדברים האלה, אין נ"מ אם כתב כאן בתשובות או בחידושי הש"ס ואין לזוז מדבריו הקדושים להלכה ולמעשה.

האם השתתפות בטיש עם חתן היא סיבה שלא ייחשב פנים חדשות

שאלה: בהרבה מחצרות החסידים מקובל שהחתנים משתתפים בטיש שעורך האדמו"ר בסעודה שלישית ואחרי ברכת המזון מברכים שבע ברכות לכבודם. ויש להסתפק האם כל החסידים המשתתפים בטיש נפטרו בשמיעת שבע ברכות ושוב אינם נחשבים לפנים חדשות לברך עליהם שבע ברכות ביתר ימי השמחה, או שמכיון שסעודה זו לא נערכה כלל לכבוד החתנים והם אינם העיקר בה אין המשתתפים בה נפטרים בשמיעת השבע ברכות וניתן לברך עליהם אח"כ.

תשובה: בשבוע שעבר העלינו שאלה דומה אודות החתנים שהשתתפו בטיש שנערךלכבוד נכדו של האדמו"ר, ובזה הסכימו כל הפוסקים שליט"א שמכיון שעיקר הסעודה היא לכבוד חתן אחד, והחתנים האחרים טפלים בה אליו, אין הדבר נחשב שכל המשתתפים בטיש השתתפו בשמחתם של שאר החתנים כלל, וצריך לברך עליהם שבע ברכות לאחר מכן. אולם כעת הנידון הוא באופן שעיקר הסעודה אינה סעודת

שבת ברכות כלל אלא טיש של סעודה שלישית, ומכל מקום מה שאומרים שבע ברכות אחרי הטיש הוא רק לכבוד חתן זה [או חתנים אלו אם יש שם כמה חתנים], וא"כ י"ל שכל הנוכחים נפטרו בשמיעת השבע ברכות ושוב אי אפשר לברך עליהם.

והראוני בספר קובץ תשובות להגרי"ש אלישיב זצוק"ל (אה"ע ח"א סימן קסא) בתשובה שכתב לידידו הגאון האדמו"ר מערלוי זצוק"ל, ובתוך דבריו כתב: כן הוריתי לפני כחדשיים שלא לברך ברכת חתנים על סעודת ברית הואיל והסעודה הוכנה לברית לא לכבוד החתן והכלה, אך בעזר מקודש להגה"ק מבוטאשאט זצ"ל בסימן סב ס"ח כתב ז"ל דהמנהג הוא כן לברך וכו', ברם בט"ז סימן ס"ב כו', ע"כ נראה ברור דיש לברך ברכת חתנים בכל בית שעושים בו סעודה לכבוד החתן והכלה, ע"ש שהאריך, ומסיים: ולפ"ז הדרינן לדינא דאין מקום לברך ברכת חתנים אם לא הוכנה הסעודה לכל הפחות גם עבור החתן והכלה, ע"כ. ומדבריו למדנו שאם הסעודה שלישית מתנהלת כמדי שבוע ואין מוסיפין בה שום תוספת לכבוד החתן אי אפשר כלל לברך שבע ברכות, ורק אם מוסיפין איזה מאכל מיוחד כגון קוגל וכדו' לכבוד החתן חשיב סעודת חתן ואפשר לברך שבע ברכות. וא"כ שאלתנו אמורה בכהאי גונא שהוסיפו משהו עבור החתנים והסעודה נחשבת סעודת חתן, האם עי"ז נחשבים כל הנמצאים כאילו השתתפו בסעודת שבע ברכות ושוב אין מברכים עליהם או לאו.

והשיב הגאון הגדול **רבי חיים קניבסקי שליט"א** שיש להחמיר ואין לברך שבע ברכות על כל אלו שהשתתפו בטיש של הסעודה שלישית. וכן השיב הגאון **רבי יצחק זילברשטיין שליט"א**. וגם **הגאונים רבי מנדל שפרן ורבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א** אמרו שאם מייחדים להם מקום חשוב לכבוד השמחה וגם מביאים מאכל מיוחד לכבודם יש לחוש שכל הנוכחים כבר יצאו ידי חובה בשבע ברכות ששמעו ושוב אין מברכים עליהם. והוסיף **הגרש"א שטרן** שאין זה דומה לשאלה שנידונה בשבוע שעבר לענין שמחת שבע ברכות של נכד האדמו"ר, דשם החתנים האחרים הם בגדר אורחים בלבד ואין השמחה נערכת לכבודם כלל.

ואני הוספתי שפעמים הרבה באים לטיש אנשים שלא השתתפו בחתונה וכעת הם רואים את החתן והמחותנים יושבים אצל האדמו"ר ומברכים אותם בהזדמנות זאת בברכת מזל טוב ושמחים בשמחתם, ובפרט לפי הנהוג בבעלזא שלאחר ברכת המזון רוקד האדמו"ר עם החתנים וא"כ הקהל משמחים את החתנים בעצם נוכחותם ונחשב הדבר שהשתתפו בשמחה שנערכה לכבודם.

ואילו **הגאונים רבי משה שאול קליין, רבי יעקב מאיר שטרן, רבי שמאי גרוס, רבי אברהם דירנפלד, רבי מאיר הלר שליט"א** השיבו דאע"פ שהוסיפו מאכל מיוחד עבור החתן אין זה גורם רק שיוכלו לברך שבע ברכות, ומכל מקום כל הנמצאים שלא באו לשם כדי לשמוח עם החתן אלא כדי להשתתף בטיש ובסעודה שלישית כדרכם מדי שבוע י"ל דלא חשיב שהשתתפו

בסעודת שבע ברכות וניתן לברך עליהם בפעם אחרת.

ואמר הגרמ"ש קליין שאם כל המשתתפים בסעודה שלישית מקבלים מאכל מיוחד כגון קוגל לכבוד שמחת החתן י"ל דחשיב שהשתתפו כולם בסעודת שבע ברכות, אבל אם רק החתן קיבל מן המאכל המיוחד אין זה משפיע על יתר הנאספים. ואילו הגרי"מ שטרן והגר"ש גרוס והגר"א דירנפלד צידדו שגם בכהאי גונא יכולים לברך עליהם בפעם אחרת, שהרי בסעודה המונית שכזאת אין אחד מכיר את חבירו, ואין זה נקרא שהשתתפו כולם בשמחת חתן וכלה.

האם ניתן לברך שבע ברכות ב' פעמים באותה סעודה

שאלה: מעשה בחתן שאכל את סעודות השבת עם בני משפחתו ובסעודה שלישית רצו החתן וחלק מהמסובים להמשיך את הסעודה בטיש שעורך האדמו"ר ומקצת המסובים רצו לילך לביתם ומאחר שנתחייבו בשבע ברכות ברכו ברכת המזון ושבע ברכות בפני החתן והכלה ואחר כך הלכו החתן ומקצת המסובים לסיים את הסעודה בטיש. והתעוררה שאלה האם ניתן לברך בטיש שבע ברכות, או שמכיון שבסעודה זו עצמה כבר ברכו שבע ברכות אי אפשר לחזור ולברך.

תשובה: הגאון הגדול **רבי חיים קניבסקי** שליט"א השיב שיכולים לחזור ולברך שבע ברכות בטיש אע"פ שכבר בירכו בסעודה זו גופא בבית החתן. וכן הסכים הגאון **רבי שמאי גרוס** שליט"א והביא סמך לדבר מהא דאיתא בשו"ע אה"ע סימן סב ס"י: י"א שאם החתן יוצא מחופתו, אפילו כלתו עמו, והולכים לאכול בבית אחר, אין אומרים שם ברכת חתנים; והני מילי כשדעתו לחזור אחר כך לחופתו, אבל אם הלך לגמרי לבית אחר וכל החבורה עמו, נעשה אותו בית עיקר גם שם נקרא חופה ומברכין ברכת חתנים, ע"כ. והעיקר כדעה שניה שיכולים לברך שבע ברכות במקום שהלכו לשם, והכי נמי יכולים לחזור ולברך בטיש למרות שכבר ברכו עליהם בביתם.

והגאון רבי אברהם דירנפלד שליט"א השיב שאין זו ראיה כלל לנידון דידן, דהתם לא התחילו בסעודה זו במקום הראשון אלא הלכו למקום אחר לאכול שם, אבל כאן אכלו סעודה זו עצמה במקום אחר וכבר בירכו עליהם שבע ברכות בסעודה זו גופא ואיך יחזרו ויברכו. והוסיף **הגר"א דירנפלד** שבהרבה מקומות אין החסידים אוכלים את עיקר הסעודה במקום שעורך האדמו"ר את הטיש אלא האדמו"ר לבדו אוכל שם והחסידים מקבלים מן השיריים כנהוג, והיה מקום לדון אם אפשר בכלל לברך שם שבע ברכות, ומכל מקום העולם נהגו לברך שבע ברכות בכהאי גונא, ומכל מקום הבו דלא לוסיף עלה ובכהאי גונא שכבר בירכו בביתם בודאי לא יחזרו ויברכו, ומ"מ נשאר בצ"ע למעשה.

ואילו **הגאונים רבי יצחק זילברשטיין, רבי יעקב מאיר שטרן, רבי מנדל שפרן, רבי שמואל אליעזר שטרן** שליט"א הסכימו שאפשר לחזור ולברך בשבע ברכות. ואמר לי

הגרי״מ שטרן שכבר עמד בשאלה זו ממש בספרו אמרי יעקב לאה״ע עמוד רסה, וכתב שאותם שאינם הולכים לטיש חייבים לברך שבע ברכות בגמר הסעודה, וכשהולכים החתן ומלויו לטיש חוזרים ומברכים עליהם ואין בזה חשש ברכה לבטלה. והגר״מ שפרן והגרש״א שטרן הוסיפו שדוקא אם החתן אוכל בטיש, אך אם אינו אוכל שם כלום אין מברכים עליו שבע ברכות.

והגאון רבי משה שאול קליין שליט״א אמר שאם החתן נתכוין שלא לצאת ידי חובתו בשבע ברכות שברכו אלו שלא הלכו עמו לטיש, בודאי יכולים לחזור ולברך בטיש ללא חשש. ובלאו הכי לא יברכו.

רבי יצחק אושינסקי
אב"ד, בית הדין הרבני ירושלים

קול באשה ערווה בבת קטנה

לכבוד הגאון רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט"א רב ומו"צ ומח"ם אהל יעקב, ירושלים,

שלו' וברכה

באשר לשאלתו השלישית בענין "קול באשה ערווה", בקול בת קטנה, שבעת השמעתו היא כבר גדולה; ראשית, ראה משנה ברורה (סימן עה ס"ק יז), שאיסור קול אשה בפנויה, הוא משיגיע להן זמן וסת. ועוד שם, ש"קול באשה" אין זה ערווה מהתורה, ולכן מיקל במקרה מסוים שם. משכך, הקול של הבת המושמע במסיבת בת מצווה שלה, הוא קול של קטנה, ואין איסור לשמעו מצד עצמו.

בנידון השאלה, הגילאים קרובים (הזמר המושמע הוא מגיל עשר של הבת, וכיום היא בגיל שתים עשרה), ויש לבחון האם ישנו איסור בכך, כשהיא גדולה בפנינו.

באשר לכך, וביחס לגיל האיסור לשמוע את קולה של הבת; כבר הבאנו האמור במשנה ברורה, שאיסור קול באשה בפנויה הוא משיגיע להן זמן וסת. ברם, ראה מה שכתב הגר"מ פינשטין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (אורח חיים, חלק א סימן כו): "אך נראה שיש להקל אף ביותר מבנות ט', דרק לשמירה מיחוד יש לחוש לבת ט' וכו', אבל ודאי לא מצוי שיתאוה אף לבת ט' ולכן אין לחוש אף במכוין ליהנות לשמא יבא לידי הרהור אף בבת ט' וכו'. לכן נראה למעשה כיון שכתר"ה כותב שא"א להחמיר יותר מכפי הדין כפי הראוי לאנשי מעשה, יש להתיר כשיהיו המזמרות קטנות לא יותר מבנות י"א שנה. וגדולות מבנות י"א אף כשידוע שעדיין לא ראו דם אף שמדינא הוכחתי שיש להקל, מכל מקום יש להחמיר, כי מאחר שכבר יש בשנים אלו עתה שרואות דם אין לחלק ביניהם, ובלא צורך אין להתיר כלל כי בדברים כאלו המחמיר קדוש יאמר לו". כך שבנידון דנן, נראה כי לכל הדעות, גיל ההקלטה של הילדה הוא בגיל שאין בו איסור לשמוע את קולה, אך בגילה של הבת כיום, אסור לשמוע את קולה.

והאמת תיאמר, שהדבר שייך לנידון, עד כמה יש חשש הרהור ערוה בשמיעת הקול. שהרי אין ספק שמותר לשמוע הקלטת שיר של תינוקת בגן, אף שהתינוקת כיום כבר גדולה, שהרי אין קישור אצל האדם בין התינוקת לבין הגדולה שבגרה בינתיים, ולכן אין חשש להרהור ערווה משמיעת הקול. וכבר כתב הגר"מ פינשטין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (אורח חיים, חלק א סימן כו): "ואף להמ"ב נראה דכיון שאין האיסור מצד

זה עצמו דנהנה מפנויה טהורה, רק משום חשש שמא יבא לידי הרהור, אין זה אלא בפנויה גדולה שהיא טהורה, אבל בקטנות אין לחוש להרהור, כי אין מצוי שיתאווה אף מהפרוצים ואף נכרים לקטנות לתשמיש, וממילא אין שייך שיהרהר בעבירה ע״י שיסתכל בה או שישמע קולה אף כשיכוין ליהנות ממנה, כיון דאין בזה בקטנות שום קירוב לתאות תשמיש שיבא להרהר ע״י זה״. כך שאין איסור לשמוע קול קטנה כשעדיין קטנה, שהרי אין חשש להרהור עברה, ופשיטא דהיינו הך, אף אם היא בוגרת בפנינו.

ברם, בנידון השאלה, הרי הגילאים סמוכים, בין הקול המושמע לבין הבת הנמצאת בפנינו כיום (בין גיל עשר לגיל שתים עשרה), ולכן יש לבחון האם עדיין ישנו חשש של הרהורי עברה, כשמכיר את הבת כיום, כשהיא בגיל שאסור כבר לשמוע את קולה.

למעשה, שאלה זו נוגעת אף לדיון ההלכתי הרחב, האם מותר לשמוע קול אשה דרך רדיו או בהקלטה, שהרי אף שם הנידון הוא, האם אף בדרך זו יש חשש להרהורי עברה.

יש שאסרו לשמוע קול אשה אף בהקלטה או רדיו, משום שהאיסור הוא על עצם ההנאה מקול אשה זרה, ועצם שמיעת הקול הוא בחשש ערווה (ראו שו״ת ציץ אליעזר חלק ה סימן ב, המביא כמה פוסקים שכך סברו). ויש שסברו שאין איסור לשמוע קול שירת אשה כשאינו רואה אותה ואינו מכירה, משום ששירה כזו לא תביא אותו להרהורי עבירה (ראו שו״ת ציץ אליעזר שם. ודן הגר״ע יוסף זצ״ל בשו״ת יביע אומר אם ראת תמונה של הזמרת נחשבת למכיר אותה וממילא יש לאסור לשמוע את קול שירתה ברדיו או בהקלטה). ועי׳ אף בהליכות שלמה (תפילה כ, יב), ששמיעת קול זמר מתוך הקלטה אין בו משום ערווה, אך יש בכך חשש הרהור. ויש אומרים שמותר מדינא לשמוע קול אשה דרך רדיו או הקלטה, אך מכוער לנהוג כן ובעל נפש יזהר מזה (ספר ״ויצבר יוסף״, סימן יב אות ב, ראו שו״ת ציץ אליעזר שם).

בכך עסק אף בשו״ת ציץ אליעזר (חלק ה סימן ב), שכתב והרחיב כך באשר למהות קול אשה המושמע מתוך הקלטה או הקול הנשמע מרדיו: ״ועוד זאת, כשהקול הוא ע״י הרדיו נראה טעם נוסף להתיר, מפני שאין זה קול האשה ממש, אלא עוברים וכו׳ כמה גלגולים עד שנוצר מחדש הברת הקול וכו׳, על יסוד בירור ממומחים לאותו דבר וכו׳, דהקול ששומעים אינו קול האדם, דקול האדם חולף ונעלם ונהפך לזרם משתנה וגלי האויר משתנים לזרמים חשמליים קטנים ושוב מתחלפים הזרמים החשמליים לגלי אויר וחוזר ונוצר מחדש גלי קול, וזאת בעזרת המנורות המגבירים את הזעזועים הנעשים ע״י האדם מעצמת דיבורו, ע״ש ביתר אריכות. וא״כ הרי יוצא שאין אנו שומעים בכלל בהרדיו את הקול המקורי של האשה כי אם ההברה של הקול, ולכן יש מקום לצידוד היתר בזה מתוך לימוד ק״ו

ממה שמצינו שאין יוצאין בכגון דא לענין מצוה כשמיעת קול שופר וקריאת המגילה משום דנחשב זה כקול הברה בעלמא, וא״כ על אחת כמה שלא יחשב בכזאת לעון של שמיעת קול ערוה, כי הרי מדה טובה מרובה ממידת פורעניות״.

ברם, אף בדבריו, שמצא מקום להקל בדין ״קול אשה״ בשמיעת קולה ברדיו, הסתייג והבהיר: ״ובלבד שלא יתכוין ליהנות, דאל״כ הרי נחשב זה בכל אופן שהוא פריקת עול הקדושה והטהרה ומגונה הדבר עד למאד, והחובה התמידית המוטלת על האיש הישראלי הוא לכוין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות שהן מחשבות האון ודעות הרעות ולהביא נפשו במי הדעת, וכדברי הרמב״ם בסוף ה׳ מקואות״.

כן נביא מתוך דברי הגר״ע יוסף זצ״ל בשו״ת יביע אומר (חלק ט אורח חיים סימן קח אות מג) באשר לשמיעת קול אשה דרך רדיו או הקלטה ובאשר לסוג הקול המושמע ברדיו: ״אף על פי שאמרו (ברכות כד א) קול באשה ערוה, השומע קול זמר של אשה דרך הרדיו, ואינו מכירה, מותר לקרוא קריאת שמע ולברך ברכות, וירכז מחשבתו לכוין בברכותיו. וכמו שהעלתי בשו״ת יביע אומר (חאו״ח סי׳ ו), (ומה שכתבתי שם שאם ראה אותה בתמונה ג״כ, אסור, אינו מוכרח וכו׳, ובאמת דבלאו הכי השומע קול אשה ברדיו, אין זה קול אשה ממש, כמ״ש הגרי״ש אלישיב, הובא בספר ישיב משה טורצקי, עמוד יד, שהשומע קול זמר של אשה ברדיו, אפילו אם מכיר אותה, מותר, כי אין זה קול אשה ממש, אלא חיקוי של קולה על ידי גלי חשמל. ע״ש. וכן ראיתי עוד בשם הגרי״ז מבריסק זצ״ל. ודבריהם נכונים. ושלא כמ״ש בשו״ת באר משה ח״ז בקונטרס החשמל סי׳ קט, שאפילו אינו מכירה אסור, מפני שהוא קולה של האשה ממש]. ומכיון שכל הדין של קול באשה ערוה, הוא רק מדרבנן, כמ״ש החיי אדם וכו׳, הילכך בודאי שיש לסמוך על האמור להקל״. ואף בדבריו מצאנו כמה סברות להקל, כגון השיטות שסברו שקול אשה שאינו קולה ממש, כגון בהקלטה, אינו אסור בשמיעה.

כך שהבהירו מגדולי הפוסקים שיש מקום להקל בשמיעת קול זמר אשה ברדיו או בהקלטה, כל שאינן מתכוון להנות מקולה (וכאמור, יש שהחמירו אף בכך).

ועי׳ בשו״ת ציץ אליעזר (חלק ה סימן ב), שבשדי חמד (מערכת ק, כלל מב) מובא לחלק בשם ספר דברי חפץ, דכל שאינו קול של שירי עגבים ואינו מתכוין ליהנות מקולה, כשמשוררת דברי שירות ותשבחות לאל יתברך בשביל נס או שפועה להרדים הילד או שמקוננת על מת, לית לן בה, כל דלא מכוין ליהנות מקולה. ברם, בשדי חמד כתב על הדברי חפץ הנ״ל שנכון להחמיר שלא כדברי הרב דברי חפץ.

לאור כל האמור, ומכיוון שבין גילאי עשר לגיל שתים עשרה משתנה במעט המראה של הבת ומתמעט החשש להרהור, ולאור כל הסברות לקולא שהובאו לעיל

באשר לקול בהקלטה וברדיו, ומה עוד שקיל נדון דנן מכל המקרים מעלה בכך שקול הבת המושמע הוא מגיל שקולה מותר בשמיעה, ואף לאור העובדה שאיסור זה הוא מדרבנן (כמובא אף במשנה ברורה שם), נראה להתיר בנידון השאלה, וזאת בתנאי שלא יתכוון להנות מקולה.

בברכה,
יצחק אושינסקי
אב"ד, בית הדין הרבני ירושלים

רבי ישראל טויב
דומ"ץ בני ברק
במח"ס שו"ת תשובות ישראל

בדין קטן שהיה בחתונה ונעשה גדול באמצע ימי השבע ברכות אם חשיב פנים חדשות וכן בגוי שהיה בחתונה ונתגייר בימי השבע ברכות

כבוד הגאון רי"א סקוצילם שליט"א
אחדשה"ט

א) שאל בחכמה בחתונה שהשתתף בה גוי בתהליכי גיור, ואח"כ באמצע ימי השבע ברכות נתגייר שכבר מל ונתרפא וטבל באמצע ימי השבע ברכות, ושאל כת"ר האם נחשב פנים חדשות לברך ז' ברכות בסעודת שבע ברכות שהרי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי.

עוד שאל בקטן שהשתתף בחתונה ובאמצע ימי השבע ברכות נהיה בר מצוה האם נחשב פנים חדשות.

ב) והנה כבר כתבנו בדיני פנים חדשות בס"ד בתשובות ישראל ח"ג סימן פ"ו, פ"ז וכן בח"ד סימן קי"ד, ונתבאר שם דדעת הרמב"ם דענין פנים חדשות שבאו שני אנשים שלא שמעו ברכות חתנים וא"צ ריבוי שמחה וסגי בשביל אותם ב' לברך ז' ברכות בעשרה.

ודעת הרא"ש וסיעתו וזו דעת רוב הפוסקים והכי קיי"ל להלכה למעשה וכן המנהג פשוט, שענין פנים חדשות שהוא מרבה שמחה מיוחדת וסגי באחד שהרבה שמחה חדשה וזהו פנים חדשות ומברכין ז' ברכות ואפי' שאותו יחיד שמע כבר הברכות מ"מ אם לא השתתף בסעודה ועכשיו הגיע לסעודה ושימח שמחה מיוחדת מברכין ז' ברכות שזהו תקנת חז"ל לברך ז' ברכות כשיש ריבוי שמחה וזה נעשה ע"י הפנים חדשות שהוא אחד מיוחד שיודע לשמח ושמח ונעשה כן שמחה מחודשת, ואם לא נתרבתה שמחה אף שהוא ת"ח מופלג ואפי' גדול ככל שיהיה אין מברכין אלא אשר ברא ומרבים בשבילו היינו שמרבים שמחה בגללו.

ג) ולפי"ז בגר שכבר היה בסעודה ואח"כ נתגייר אין מברכין בגינו ז' ברכות דכבר שימח והשתתף בסעודה ולא נתרבה שמחה עכשיו, ומה איכפת לן שנתגייר וכקטן שנולד דמי סו"ס לא הרבה שמחה ואינו פנים חדשות דכבר השתתף בסעודה ובשמחה כשהיה גוי.

וכן קטן שהגדיל לא מהני מודי דכבר השתתף ואין כאן ריבוי שמחה, [ורק להרמב"ם לכאו' מהני שהגדיל אם יש עוד אחד פנים חדשות שלא שמע הברכות, ונראה די"ל דלהרמב"ם אם כבר שמע הברכות

בקטנותו כבר אינו פנים חדשות אף שהיה קטן דסו״ס כבר שמע, וזה פשוט דלהרמב״ם אם באו ב׳ קטנים אף שלא שמעו הברכות אי״ז פנים חדשות דלא תיקנו לברך בשביל קטנים, אבל גם להיפך י״ל דאם שמעו הברכות כשהיו קטנים והגדיל וקנו אין מברכין בשבילם דסו״ס כבר שמעו הברכות, וכמו קטן שספר ספירת העומר בקטנותו ואח״כ הגדיל באמצע דממשיך לברך ולספור, דמעשה קטן בקטנותו נחשב ברכה לכל דבר וכן אם אכל ובירך ברהמ״ז והגדיל א״צ לברך שוב וכל כיוצ״ב, וכ״ז לפלפולא לשיטת הרמב״ם, אבל להלכה קיי״ל כהרא״ש וסיעתו].

ד) ובאמת מדינא י״ל שגוי פנים חדשות נמי מברכין בגללו אם הרבה שמחה, אלא שלא תיקנו חז״ל פנים חדשות אלא בישראל וכמו שלא מהני ריבוי שמחה ע״י שהביאו קוף ושימח שם.

אבל בנידון דידן ודאי אין מברכין עליו אף שנגייר כיון דכבר ליכא ריבוי שמחה כיון דכבר היה בסעודה והשתתף ושימח.

משא״כ קטן ועבד ושוטה אם ריבו שמחה מברכין שהרי היה כאן ריבוי שמחה, וכיון דהם ישראלים יש כאן דין פנים חדשות.

ה) ונמצא להלכה שגוי שהיה בחתונה ואח״כ נתגייר ובא לשבע ברכות אין מברכין בשבילו, וכן קטן שהיה בחתונה ואח״כ הגדיל לא חשיב פנים חדשות.

וע״ז בעה״ח
בברכת כו״ח טובה ידידו דוש״ת
ישראל טויב

חושן משפט

רבי משה פריד
מח"ס שו"ת וישמע משה

תשובות חדשות מגדולי ההוראה שליט"א
בעניני חושן משפט

האם אפשר לגבות חוב לביהכנ"ס בהו"ק בלא הסכמת החייב

שאלה: בהרבה בתי כנסת מקובל שכל המתפללים הקבועים משתתפים באחזקת בית המדרש בדמי חבר קבועים שאותם הם משלמים באמצעות הו"ק בנקאית, אך את החובות המזדמנים כגון נדרים ונדבות ומכירת עליות וכדו', הם משלמים במזומן לגבאי בית המדרש, ומובן שהדבר כרוך בטירחה רבה עבור הגבאי שצריך לגבות מכל אחד את חובותיו. והנה עלתה הצעה שהגבאי יעדכן מדי חודש את סכום הגביה החודשית בהו"ק ויוסיף לדמי החבר הקבועים את כל החובות המזדמנים של המתפללים בגין עליות וכדו'. וכדי לקבל את הסכמת המתפללים נערכה הצבעה בין המתפללים אשר רובם הסכימו להצעה ומיעוטם התנגדו לה, ונתקבלה ההצעה ברוב קולות. האם הגבאי רשאי לגבות באמצעות הו"ק גם את חובותיהם של המיעוט המתנגדים או שאין לו רשות להשתמש בהו"ק שלהם בדבר שהם לא הסכימו לו?

תשובה: **הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי** שליט"א ענה שהרוב קובע והמיעוט כפוף לדעת הרוב בענין זה. וכן הסכימו **הגאונים רבי מרדכי גרוס, רבי יצחק זילברשטיין, רבי יעקב מאיר שטרן, רבי שמאי גרוס** שליט"א. ואמר לי הגרי"מ שטרן שכל השאלה היא על החובות שכבר הצטברו לפני האסיפה, אבל החובות שמכאן ולהבא אין בהם שאלה כלל, שהרי מי שקונה עליה מכאן ואילך עושה זאת ע"ד כו שהגביה תתבצע באמצעות הו"ק.

וידידי **הרה"ג פלטיאל מרלין** שליט"א הביא סימוכין לדבר דיש להתיר הגביה בהו"ק, דהרי לענין תרומות לביהמ"ד וכדו' אמרינן אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט לגבי כמה ענינים, וצריך לפרוע חובו לאלתר, ואין הגבאי מחויב לתת טעם להקונה עד שיביא את הכסף. ועיין בספרו של הגאון רבי יעקב בלוי זצ"ל על הלכות צדקה מש"כ בזה.

והגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א הוסיף עוד שלא היו צריכים לערוך אסיפה והצבעה כלל, דכל מי שעולה לתורה עושה זאת ע"ד הגבאים, ואם הגבאים החליטו שהגביה תתבצע באמצעות הו"ק הרשות בידם לעשות כן, ואינם חייבים לקבל את הסכמתו של כל אחד ואחד מן המתפללים.

והגר״ש גרוס אמר דמ״מ אם ההתנגדות של אחד המתפללים היא מפני סיבה מיוחדת, כגון מי שמנהל חשבון בבנק הדואר, וידוע שהם מדקדקים שלא להיות ביתרת חובה כלל, והוא ממארי דחושבנא ויודע היטב לחשב את הכנסותיו כנגד הוצאותיו, וכעת ישתנה החשבון מדי חודש לפי הנדרים ונדבות ויגרום לו הדבר לטירדה רבה, באופן כזה מוטל על הגבאים להתחשב בו ולאפשר לו לשלם את חובו במזומן, כמובן באופן שלא יגרום טירדה לגבאים ולא יצטרכו לרדוף אחריו בכל פעם.

אמנם הגה״צ רבי נפתלי צבי ראטטענבערג שליט״א לא היה ניחא ליה בתקנה זו כלל, שיכופו הרוב את דעתם על המיעוט ויגבו את הכסף מחשבון הבנק של אדם שלא מדעתו ושלא בהסכמתו. ואמר לי דלא אמרינן בכהאי גונא עביד איניש דינא לנפשיה. וגם **הגאון רבי מנדל שפרן שליט״א** אמר שאין כוח להרוב לכוף את המיעוט בכהאי גונא, ורק אם תתפשט תקנה זו בכלל ישראל שרובם גובים בהו״ק יהיה כוח להרוב לכוף את המיעוט בזה, אבל קהילה אחת או ביהכנ״ס אחד אין להרוב כוח לכוף את המיעוט בזה.

והגאון רבי חיים מאיר וואזנר שליט״א נתן עצה, שלא יגבו את החובות לאלתר, אלא החוב של חודש קודם יגבו בחודש זה, ובמשך החודש יתאפשר למי שרוצה לשלם את חובו במזומן לגבאי, ומי שלא ישלם יגבו בהו״ק בחודש הבא. וגם **הגאון הגדול רבי נסים קרליץ שליט״א** לא התיר לגבות בעל כרחם של המיעוט, ורק בכהאי גונא שנתנו להם פרק זמן לשלם במזומן הסתפק בדבר והיתה דעתו נוטה להקל בזה.

והגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט״א אמר שיש חילוק בין מוסדות של קהילה שכל אחד מבני הקהילה מקבל מהקהילה שירותים רבים כנגד מה שהוא נותן, ולכן יכולים הרוב לכוף את דעתם על המיעוט גם בענין הוצאת ממון, לבין בית הכנסת שמתפללים בו ציבור של אנשים מתושבי המקום, ואין להם שייכות זה עם זה מלבד התפילה באותו בית הכנסת, ובכהאי גונא אין רשות להרוב לכוף את דעתם על המיעוט בענין הוצאת ממון.

והגאון רבי שמעון נתן נטע הלברשטאם שליט״א נתן לי כמה ציוני מראי מקומות בענין זה מדברי הפוסקים: הרמ״א בחו״מ סימן ב׳ כתב שהולכים אחר מנהג העיר אף להפקיע ממון. וא״כ אם נהגו שהפקעת ממון נעשית ע״פ הכרעת הרוב, א״כ חשיב כמנהג העיר. וכתבו החתם סופר (חו״מ סימן קלז) והדברי חיים (חו״מ ח״ב סימן ס) דבזמנינו המנהג הוא לתקן תקנות עפ״י הרוב. והטעם ללכת אחר הרוב ביאר החת״ס: ״שאם נמתין עד שיסכימו כולם לא יגמר שום ענין ויהיה השחתת הכלל״. ובמקום שיש נבחרי ציבור שהם הקובעים בשם הרוב, כתב החת״ס שם דהחלטתם קובע כיון ״דאדעתא דהכי הוברורו להטיל איזה מו״מ מס״.

מעשה באשה שקנתה בהקפה אחרי שנתגרשה מבעלה

שאלה: מעשה שהיה באשה שהיתה רגילה לקנות בהקפה בחנות השכונתית

והבעל היה נכנס לחנות אחת לחודש ומשלם את החוב שהצטבר. לימים התגרשה מבעלה אך המשיכה לקנות בהקפה גם לאחר גירושיה, ובעל החנות לא ידע על כך, וכשתבע את הבעל שישלם את החוב שהצטבר טען הבעל שהוא אינו צריך לשלם את הקניות של גרושתו. ובעל החנות טוען שהיה עליו להודיעו ששוב אינו אחראי להקפותיה כפי שהיה אחראי כל השנים. הצדק עם מי?

תשובה: הגאונים רבי מנדל שפרן, רבי נפתלי נוסבוים, רבי שמאי גרוס, רבי משה שאול קליין, רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א הורו, שהבעל פטור מלשלם עבור קניותיה של גרושתו, ויש לתבוע מהאשה לשלם את חובה, ואם לא תשלם צריך לתובעה לדין תורה. **והגר"נ נוסבוים** הטעים שהבעל אנוס בדבר, שלא היה צריך להעלות על דעתו שהיא תעשה דבר כזה מכוער לקנות על שמו לאחר גירושיה, ולכן אין לחייבו על זה שגרם הפסד לבעל החנות בזה שלא הודיעו.

ואילו **הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א** אמר שאם באמת הסדר היה כך שהאשה לא היתה משלמת את החוב אלא הבעל בלבד, ונמצא שהבעל העמיד את עצמו כערב ואחראי לקניותיה, יש לחייב את הבעל לפרוע את החוב מפני שהיה לו להודיע לבעל החנות ששוב אינו אחראי לקניותיה. אבל ע"פ רוב המציאות אינה כן, שלעתים האשה משלמת את החוב בעצמה ע"י כרטיס אשראי או מזומן וכדו', ואין בעל החנות רואה את הבעל כאחראי לחוב יותר מן האשה, ולכן גם כעת אין לו תלונה על הבעל אלא על האשה, ועליה תביעתו.

משכן את ביתו לטובת בית המדרש ונפטר

שאלה: מעשה באדם שביקש לסייע מכספו והונו לטובת בניית בית המדרש הגדול, ולא היה לו כסף מזומן לתת להם, אולם היה לו נכס שעומד להשקעה, והוא הסכים למשכן אותו לטובת בית המדרש, באופן שהנהלת בית המדרש תוכל להוציא משכנתא גדולה עבור קרן הבנין ואותה ישלמו לשיעורין במשך עשרים שנה. והנה מכיון שבעל הנכס הוא לא בעל המשכנתא עצמה, לא תבע הבנק למשכנתאות שיוציאו ביטוח חיים על שמו, אולם הוא החזיק בפוליסה של ביטוח חיים באופן פרטי, ומשכנתא זו היתה מכוסה בפוליסה של הביטוח חיים. ולמרבה הצער נפטר בעל הנכס בפתאומיות, והביטוח חיים פרע את כל המשכנתא. כעת התעורר דין ודברים בין היורשים לבין הנהלת בית המדרש: לדברי היורשים הפוליסה היתה נכס פרטי של אביהם וכל הרווחים שבאים ממנה הם שלהם, וגם הסכום ששילם הביטוח לבנק למשכנתאות הוא חלק מן הירושה, ונמצא שהנהלת בית המדרש צריכה להמשיך לשלם את תשלומי המשכנתא עד לסוף התקופה כאילו היה אביהם חי. ואילו הנהלת בית המדרש טוענת שאין לה כל חוב כלפי היורשים ומכיון שהביטוח בא ושילם את המשכנתא הם נפטרו מלשלם אותה וזהו הרווח שלהם. הדין עם מי?

תשובה: שאלה דומה נשאלה בעבר לגבי מי שהזיק את המכונית של חברו ונתחייב לשלם נזקיה, ונתברר שלבעל הרכב יש ביטוח מקיף על הרכב והביטוח משלם את כל הנזק, והספק היה האם הביטוח פוטר את המזיק מתשלום או שבעל הרכב גובה את נזקו ב׳ פעמים: מהמזיק ומהביטוח. והבאנו שם את דעות הפוסקים לכאן ולכאן.

ויש לחלק בין הנידון שם לנידון דידן בכמה אופנים, דמצד אחד יש לומר ששם הרכב באמת ניזוק ויצא מכלל שימוש, ומה שיש מישהו שמשלם לבעל הרכב את דמי הרכב הוא כמתנה בעלמא ואינו פוטר את המזיק מלשלם את דמי הנזק, משא״כ בנידון דידן י״ל שהנהלת בית המדרש לא התחייבה לשלם סכום קצוב לבעל הנכס מדי חודש, אלא לפרוע את דמי המשכנתא, ומכיון שהמשכנתא שולמה ע״י הביטוח שוב אין להם מה לשלם ואין ליורשים כל תביעה עליהם.

ומאידך י״ל ששם כל הביטוח התייחס לרכב הזה, ורכב שיש לו ביטוח מקיף הוא רכב שלא נגרם לבעלים שלו נזק כספי כשהוא ניזוק, ואין הבעלים יכול לתבוע את דמי הנזק מן המזיק מאחר שקיבל אותם מן הביטוח. משא״כ בנידון דידן הביטוח חיים לא היה מיוחד למשכנתא זו אלא כולל כמה דברים וביניהם משכנתא זו, וא״כ יש להתייחס אל כל מה שמגיע מהביטוח כאל הכנסה כוללת שמגיעה ליורשים בלבד, ואין הנהלת בית המדרש מרוויחה מזה כלום.

הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט״א נשאר בצ״ע בענין זה, ואע״פ שבענין הרכב הניזוק הורה שהמזיק פטור מלשלם מכיון שהביטוח משלם כבר, מכל מקום שמא יש לחלק בין הנידונים בסברא שכתבנו לעיל, ששם הביטוח מתייחס ישירות לרכב, וכאן הביטוח הוא דבר כללי והמשכנתא היא רק חלק ממנו.

והגאונים רבי משה שאול קליין ורבי זלמן נחמיה גולדברג שליט״א השיבו שיש לעשות פשרה בין הנהלת בית המדרש לבין היורשים, ולדעת **הגרמ״ש קליין** ימשיכו לשלם חצי מן הסכום שהיו משלמים עד היום, ולדעת **הגרז״נ גולדברג** ישלמו איזה סכום יפה חד פעמי וייפטרו מלשלם מכאן ואילך. **והביא הגרז״נ גולדברג** סימוכין לדבריו מדברי האור שמח (שכירות פ״ז ה״א) שכתב שמי שהשכיר ביתו לאחר וקיבל השוכר אחריות מדליקה והמשכיר הבטיח את ביתו בחברת ביטוח ונשרף הבית, וכתב האור שמח דאע״פ שהחברה משלמת למשכיר את נזקי הדליקה אין זה פוטר את השוכר מלשלם, דזהו הרווח של בעה״ב ששילם מדי חודש לביטוח כדי להרוויח באם יישרף הבית. והביא ראיה מהא דב״ק קטז גבי שטף נהר חמורו וחמור חבירו, ע״ש. וגם בנידון דידן י״ל דהנפטר עשה את הביטוח חיים כדי שיורשיו ירוויחו ממנו אם ימות, ולא כדי שהבית המדרש ירוויח. אמנם מצד שני י״ל דמכיון שהנפטר לא העלה על דעתו לעשות עסקים עם הבית המדרש, אלא לעשות להם טובה ועזרה, בודאי לא היתה כוונתו שהיורשים שלו יטלו כסף מהנהלת בית המדרש לכיסם הפרטי. ולכן יש לעשות פשרה הגונה בין הצדדים.

ואף הגרמ״ש קליין נתן טעם לפטור את הבית המדרש, שהרי מי שנוטל את המשכנתא משלם לבנק הרבה יותר ממה שלוה ע״פ היתר עיסקא שחותמים מול הבנק, ואיך יעלה על הדעת שהבית המדרש יצטרכו לשלם סכום זה ליורשים, הרי מכיון שהמשכנתא נפרעה ההיתר עיסקא בטל! ובודאי לא היתה דעת הנפטר אלא שהבית המדרש ישלמו את תשלומי המשכנתא ומכיון שהמשכנתא נפרעה הם פטורים מלשלם.

והגאונים רבי שלמה זלמן אולמן, רבי יעקב מאיר שטרן, רבי מנדל שפרן, רבי נפתלי נוסבוים, רבי שמואל אליעזר שטרן שליט״א הסכימו שהנהלת בית המדרש פטורה מלשלם ליורשים כלום. וזכ הסכימו מב״ד הישר והטוב. **והגאון רבי יצחק כץ** שליט״א שלפני כשנה עלתה לפני הבית דין שאלה קשה אודות אדם שנהרג בפיגוע טרור הי״ד, והתברר שחבירו קנה דירה ומטעמים שונים רשם אותה על שם הנפטר והוציא עליה משכנתא והיה ביטוח חיים על שם הנפטר, וכעת משנהרג שילם הביטוח את כל המשכנתא, והתעורר ויכוח בין גדולי הדיינים למי שייך הכסף – ליורשים או לבעל הדירה.

ואילו הגאון רבי שמאי גרוס שליט״א אמר שבמושכל ראשון נראה לו שיש לשלם ליורשים באופן שהרווח מן הביטוח חיים יגיע אליהם ולא לבית המדרש, ויש לחלק בין דין זה לדין הרכב שהזכרנו כנ״ל. **והגאון רבי אהרן דוד דונר** שליט״א פסק כן למעשה באופן שהמשכנתא היתה רשומה על שם הנפטר, והבית המדרש היה משלם לבנק עבורו את התשלום החודשי, דנמצא שבעל הנכס לוה מן הבנק וחזר והלוה לבית המדרש, וא״כ יש כאן ב׳ הלואות נפרדות, ומה שהביטוח פרע את ההלואה של בעל הנכס מן הבנק אינו פוטר את הבית המדרש מלפרוע את ההלואה שלהם מבעל הנכס. ואמנם אם הבית המדרש היה משלם גם את דמי הביטוח חיים והם היו חלק מדמי המשכנתא, היינו אומרים שהזכויות של הביטוח שייכות לבית המדרש. אמנם מכיון שבנידון דידן בעל הנכס שילם בעצמו את הביטוח חיים, א״כ אין הבית המדרש יכול לפטור את עצמו מלהמשיך לשלם את ההלואה ליורשים כמו ששילם עד עתה.

וידידי הרה״ג ר׳ שמואל יהודה בריסק שליט״א הראה לי שעמד בזה בספרו הנפלא משפטי שי הלכות שכירות (עמוד נב-נה) לענין מי שהשכיר את ביתו והשוכר גרם נזקים לבית, והמשכיר משלם ביטוח על הבית, וגובה מן הביטוח את הנזקים ורוצה לחזור ולגבותם מן השוכר, והביא שם דעות לכאן ולכאן. ובין השאר ציין למש״כ האור שמח הנ״ל, וכן בשו״ת מהרש״ם (חלק ד סימן ז), ובשו״ת משנה הלכות (חלק ב סימן י), ובשו״ת מנחת יצחק (חלק ב סימן עו, עז, פח), ובשו״ת שואל ומשיב (מהדורא תנינא חלק ג סימן קכח-ט), ובחלקת יואב (חלק ב סימן צ-צא), ובפתחי חושן הלכות פקדון ושאלה (פרק ח הערה נה), ודעת כל הפוסקים הללו שהשוכר מחוייב לשלם את הנזקים שגרם ואינו נפטר ע״י תשלומי הביטוח. ומאידך הביא מש״כ בקובץ שיעורים מסכת כתובות (סימן ריז-ריח),

עיי״ש שמוכיח כן מהגמרא ב״ק קי״א לעניין הגוזל מחברו ובא אחר ואכלו, דאע״ג שהדין הוא דרצה מזה מזה גובה רצה מזה גובה, מ״מ אין הבעלים יכולים לגבות משניהם, וטעם הדבר דלא שייך תשלום פעמיים על דבר אחד עיי״ש. אולם בשו״ת משפטך ליעקב (חלק ה סימן יח אות ה) כתב שהחיוב של המזיק והחיוב של הביטוח הם שני סוגי חיובים שונים, ואין זה שייך לגמ׳ ב״ק שם כלל.

וציין עוד למש״כ בשו״ת מהר״ש ענגל (חלק ו סימן קג) שהדין תלוי אם ע״פ חוק יכולים לגבות ב׳ פעמים, [דמסתמא היה דעתם לנהוג בזה כפי מנהג המדינה]. ומסיק בספר משפטי שי בשם הפוסקים שיעשו פשרה, שני שליש ירויח המשכיר ושליש ירויח השוכר.

האם יכול להרויח שתי פעמים מטעות של נציג חברת הגז

שאלה: מעשה שאירע לאחרונה בעיר בית שמש, שנציג חברת הגז טעה והחליף את מספרי המונים בין שתי דירות, באופן שמשפחת כהן קיבלה את חשבון הגז של משפחת לוי, ומשפחת לוי קיבלה את החשבון של משפחת כהן. והנה במשפחת לוי יש חמש נפשות וצריכת הגז שלה נמוכה, ובמשפחת כהן יש אחת עשרה נפשות כן ירבו וצריכת הגז שלה גדולה בהתאם, וכעת מתברר שמשפחת לוי משלמת במשך חמש שנים חשבון גז גדול פי שנים ממה שעליה לשלם. והנה כשנודעה הטעות חשש הנציג שמשפחת לוי יתלוננו עליו והוא יינזק כתוצאה מהתלונה, ולכן הוא הוציא מכיסו סכום כסף הגון ושילם למשפחת לוי כפיצוי על מנת שיבטיחו לו שלא יתלוננו עליו בחברה. וכעת תובעת משפחת לוי את משפחת כהן לחשב את ההפרש שבין החשבונות של כל חמש השנים האחרונות ולשלם לה את ההפרש. ומשפחת כהן מבקשת להוריד מן ההפרש את מה ששילם הנציג למשפחת לוי, אך משפחת לוי טוענת שהנציג לא שילם זאת כתשלום עבור הגז חשבון הגז ששילמו שלא כהוגן, אלא כפיצוי אישי למשפחת לוי על העגמת נפש שנגרמה להם בגלל הטעות, וכדי שלא יתלוננו עליו, אך אין זה פוטר את משפחת כהן מן התשלום על הגז שנהנו ממנו והשתמשו בו ולא שילמו עליו. הדין עם מי?

תשובה: הסכימו הפוסקים שליט״א שאם חברת הגז עצמה היתה משלמת את הפיצוי למשפחת לוי, ולא הנציג מכספו הפרטי, בודאי לא היתה משפחת לוי יכולה לתבוע סכום זה ממשפחת כהן, כי התשלום של החברה מתייחס לגז עצמו שהם שילמו עליו ולא השתמשו בו, ונמצא שהחברה כבר שילמה להם עבור חלק מן הגז שמשפחת כהן השתמשו בו, ומשפחת כהן פטורה מן התשלום עבור אותו חלק בגז.

ודעת **הגאונים רבי מנדל שפרן ורבי נפתלי נוסבוים** שליט״א שגם בנידון דידן משפחת לוי אינה יכולה לתבוע ממשפחת כהן לשלם עבור כל הגז, כי מה ששילם הנציג מכספו הפרטי הוא החזר חלקי על מה ששילמו עד היום שלא כדין, ונמצא שהוא כבר פרע חלק מחובה של משפחת כהן.

ואילו הגאון רבי מרדכי גרוס שליט״א הורה שמה ששילם הנציג מכספו הפרטי אינו תשלום עבור הגז כלל אלא פיצוי כספי שנתן להם, ואין זה פוטר את משפחת כהן כלל מן התשלום המלא על כל הגז שהשתמשו בו ומשפחת לוי שילמה עליו עד היום.

והגאון רבי שמאי גרוס שליט״א אמר לי שדין זה תלוי בשאלה שכבר עלתה בעבר בגיליון וישמע משה, במי שהזיק לחברו חפץ שיש עליו ביטוח, האם המזיק צריך לשלם לא תשלומי הנזק או שחברת הביטוח פוטרת את המזיק מתשלומי נזיקין. ולדעת האומרים שהמזיק צריך לשלם גם בנידון דידן משפחת כהן צריכה לשלם למשפחת לוי את התשלום המלא עבור הגז שהשתמשו בו ואין להפחית מן התשלום את מה ששילם הנציג מכספו. ומכל מקום גם לדעות אלו מצד היושר אין ראוי שמשפחת לוי תגבה ממשפחת כהן תשלום מלא, אלא מן הראוי להפחית מן התשלום את מה שקיבלה מן הנציג.

[א.ה. לכאורה יש חילוק בין הנידון של ביטוח נזיקין לנידון דידן, שהרי שם הניזק שילם טבין ותקילין עבור דמי הביטוח בכל השנים, ואין מן הראוי שהמזיק ייהנה מדמי הביטוח ששילם הניזק, ואדרבה מן הדין שישלם תשלום מלא על מה שהזיק, ומה שתשלם החברה הוא הריוח של הניזק על תשלומי הביטוח ששילם כל השנים. אבל בנידון דידן לא שילמה משפחת לוי כלום מראש כדי לקבל פיצויים מן נציג חברת הגז, ואין זה שייך לנידון שם כלל].

האם מותר להשתמש בזיכוי לקניית מזון למטרה אחרת

שאלה: במפעל מסויים נהוג שמנהל המפעל מעניק לעובדים המצטיינים זכות בחנות הסמוכה כדי שיוכלו לקנות לעצמם דברי מזון בשעת ההפסקה בין המשמרות. ומנהל המפעל מוציא בכל יום זיכוי חדש שתוקפו ליום זה בלבד, באופן שהזיכוי של אתמול אי אפשר לקנות בו היום. אחד העובדים שמעדיף לקבל את כל הסכום בבת אחת כדי לעשות בו קניות לשבת וכדו׳, ביקש מבעל החנות שיפתח לו כרטיס חשבון, ובכל יום הוא יבוא עם השובר של אותו היום ובעל החנות יעביר את הכרטיס ויזכה את החשבון בסכום שבכרטיס ובסוף השבוע יצטבר סכום הגון שאפשר לעשות בו קניות לשבת וכדו׳. האם מותר לעשות כן או שהעובד חייב להשתמש בכסף לקניה עצמה דבר יום ביומו, שזו היתה מטרתו של בעל המפעל שהעובד יאכל לשובע בעת ההפסקה כדי שיחזור למשמרת השניה בכל כוחו, ומטרה זו אינה מתמלאת כשעושה תחבולה כזו. ומאידך י״ל שבעל המפעל מעניק הטבה זו לעובדים אך אינו מקפיד שישתמשו בה למטרה זו דוקא.

תשובה: הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט״א אמר שכל זמן שבעל המפעל לא התנה בפירוש עם העובד בפירוש שישתמש בכסף של כל יום למזון עבור אותו יום, אין צריך לחוש, דמסתמא אינו מקפיד על כך. ואני רציתי לומר שניתן לבדוק את דעתו של בעל המפעל במשכורת שהוא משלם בימי החופשה, שאם במשכורת הזו לא כלולה

ההטבה של הזיכוי למזון בודאי יש כאן קפידא שהכסף ישמש למזון דוקא, אולם אם המשכורת של ימי החופשה יש בה תוספת עבור ההטבה שלא נוצלה בודאי אין כאן כל קפידא מצד בעל המפעל. אולם הגר"ח קניבסקי עמד על דעתו שגם אם ההטבה אינה מוענקת בימי החופשה אלא בימי העבודה דוקא, ומסתמא עיקר דעתו של בעל המפעל שהיא תשמש למזון, מכל מקום מסתמא אינו מקפיד על כך ואם ירצה העובד להשתמש בה למטרה אחרת יסכים, אע"כ גילה דעתו בפירוש שהוא מקפיד. וכן הסכימו **הגאונים רבי משה שאול קליין, רבי מנדל שפרן, רבי נפתלי נוסבוים שליט"א.**

והגאון רבי אהרן דוד דונר שליט"א אמר לי שאם העובד דואג להביא עמו מזון מהבית ולאכול לשובע והוא מעדיף לעשות זאת ולהשתמש בכסף של ההטבה למטרות אחרות הרשות בידו. אך אם הוא מוותר על הארוחה לגמרי כדי לשמור על זכות הקניה, זה בודאי אסור כי זה היפך דעת בעל המפעל שרוצה שהעובדים יהיו שבעים ונמרצים בשעת העבודה ולא רעבים ועייפים. ודימה זאת לשאלה הידועה אודות המעביד שמעניק לעובד כסף לנסיעה במונית, והעובד מעדיף לנסוע באוטובוס או ללכת ברגל כדי ליטול את דמי הנסיעה לעצמו, שגם בזה דעת חלק מן הפוסקים לאסור כי המעביד רוצה שהעובד יגיע רענן לעבודה ולא עייף ומותש, ורוב הפוסקים מתירים אם העובד יודע שהדבר לא יפריע לו בעבודתו.

והגאון רבי שמאי גרוס שליט"א הורה להחמיר בדבר, וביאר הטעם שהעובדה שבעל המפעל מגביל את זכות הקניה דבר יום ביומו שלא יוכל לשמור את הזכות מיום ליום, הדבר מוכיח שבודאי קפידא גמורה יש כאן שהעובד יוציא את הכסף כדי לאכול היטב בשעת העבודה ויעשה היטב את עבודתו. וכן הסכימו **מבי"ד שבט הלוי.**

האם מותר למשתתפים בשמחה ליטול עמם יותר מקונטרס אחד

שאלה: בהרבה שמחות מקובל שהמחותנים מחלקים למוזמנים קונטרס ובו חידושי תורה לשמח את לב המשתתפים ביינה של תורה. ולפעמים בעל השמחה נוטל את הקונטרסים שנותרו לאחר השמחה ומעביר אותם למפיץ ספרים כדי שימכור אותם בחנויות וכך יכסו חלק מעלויות ההדפסה וההוצאה לאור. ויש להסתפק האם מותר לאחד שמשתתף בחתונה ליטול עמו יותר מקונטרס אחד כדי ליתנו לאחר מכן לאביו או לחברו שהוא יודע בו שייהנה מדברי התורה שבקונטרס, או שמא צריך לבקש על כך רשות מפורשת מבעל השמחה.

תשובה: הנה באופן שבעלי השמחה הביאו מספר מצומצם של קונטרסים, ואין זה ודאי וברור שיהיו מספיק קונטרסים לכל המשתתפים בשמחה, זה פשוט שאסור ליטול יותר מקונטרס אחד, כי רצון בעלי השמחה לשמח את כל המשתתפים בשמחתם, ובודאי הם מקפידים על כך שלא יטלו יותר מאחד כל אחד. אולם כאשר יש קונטרסים בשפע, יותר ויותר ממספר המשתתפים אמר **הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א** שאם רוצה ליטול עוד קונטרס אחד עבור חברו מותר.

וכן הסכימו הגאונים **רבי זלמן נחמיה גולדברג**, **רבי מרדכי גרוס**, **רבי מנדל שפרן**, **רבי יעקב מאיר שטרן**, **רבי שמאי גרוס** **שליט"א**, שמותר ליטול קונטרס נוסף עבור חברו. וביאר **הגרז"נ גולדברג** שהרי כל מטרתו של המחבר היא להפיץ את חידושי תורתו ברבים, ובודאי ניחא שייקח עוד קונטרס עבור מי שהוא יודע שייהנה ממנו וילמד בו.

ואמר **הגר"מ גרוס** שמכל מקום אין לו לקחת בסתם כמה קונטרסים ואחר כך יחשוב למי ליתנם, ורק אם בשעה שנוטל בדעתו ליתנו לקרובו או לחברו שישתמש בו יכול ליטלו. ועוד אמר **הגר"מ גרוס** שגם באופן המותר אין ליטול יותר משנים או שלושה קונטרסים, אך לא יטול כמות גדולה בלא רשות בעל השמחה אפילו לתועלת, כגון שבכולל שלו לומדים כעת את הסוגיא הנידונה בקונטרס והוא בטוח שיהיו אברכים רבים שייהנו מהעיון בקונטרס, מכל מקום לא ייקח כמות גדולה בלא רשות בעל השמחה. וכן אמר **הגר"ש גרוס** שמותר ליטול כמה קונטרסים בודדים לצורך מכריו וחבריו, אבל ליטול כמות כמו עשר קונטרסים ויותר אין ליטול בלא רשות מבעה"ב.

והגרי"מ שטרן אמר שאם יש מספיק קונטרסים באופן שלא יחסר לבעלי השמחה, יכול ליטול כמה קונטרסים כפי שסבור שיהיה תועלת בנטילתם, כי הוא מקיים בזה את רצון בעל השמחה שרוצה להפיץ את דברי התורה בישראל להגדיל תורה ולהאדירה.

והגר"מ שפרן אמר שהרבה פעמים הקונטרסים הללו הם תדפיסים חלקיים מתוך ספר שלם, ובעל הספר מחלק אותו כפרסום על ספרו, ובודאי רצונו להפיץ את הקונטרס ולפרסמו, ומותר לקחת כמה קונטרסים כדי לחלקם לחבריו. ומכל מקום אסור לקחת כמות גדולה בלא רשות הבעלים גם למטרה כזאת.

ואילו **הגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א** אמר שבכל גוני אין ליטול יותר מקונטרס אחד בלא רשות הבעלים, דהקונטרס מיועד לחלוקה למשתתפים בשמחה, ואי אפשר ליטול עבור אחר על סמך אומדנא כזאת שמסתמא ניחא ליה אלא צריך הסכמה מפורשת מן הבעלים.

ולכל הדעות אם בעל השמחה גילה דעתו שאין ליטול יותר מקונטרס אחד בודאי אין לעבור על הוראתו בלא רשות מפורשת ממנו.

וכל זה אם נוטל קונטרסים כדי לחלק לחבריו שלא למטרת רווח, אבל אם מוכר את הקונטרסים כגון שמניח במקום ציבורי חבילת קונטרסים למכירה בכמה שקלים בודאי עושה איסור גמור, שהרי הוא בודאי עובר על דעת בעל השמחה בזה, שהוא הוציא את הקונטרסים על מנת לחלקם ללא מטרת רווח. ועוד, דפעמים דעת בעל השמחה ליטול את כל הקונטרסים העודפים שיישארו לאחר השמחה ולמוסרם למפיץ על מנת שימכרם ובזה יכסו חלק מעלות ההדפסה וההוצאה לאור, ובזה שהוא מוכר את הקונטרסים בעצמו הוא גורם נזק לבעלים שיתקשו כעת למכור בעצמם את הקונטרסים שיישארו ברשותם.

ואם עבר ועשה והרוויח ממכירת הקונטרסים, לדעת **הגרז"נ גולדברג והגר"מ גרוס** חייב להחזיר לבעלים את מה שהרוויח. **והגרי"מ שטרן והגר"ש גרוס** אמרו ששאלת החזרת התשלום בדיעבד אי אפשר להכריע בה הכרעה כללית אלא צריך לדון בכל מקרה לגופו, האם צריך לשלם וכמה ולמי – לבעל השמחה או למפיץ כו', ומכל מקום בודאי איסור גמור יש בדבר.

למי שייכת יתרת הדקות שלא נוצלה ע"י המזמין

שאלה: במקומות רבים יש כיום עמדות מחשבים מוגנות שמשמשות את מי שאינו מעוניין להחזיק ברשותו מחשב בקביעות, והוא זקוק לו מפעם לפעם לזמן קצוב. וצורת התשלום בחלק מהמקומות היא ע"י קניית כרטיס שיש בו זכות שימוש לכך וכך שעות, ובכל פעם שהמשתמש מכניס את הקוד של הכרטיס שלו נפתח המחשב למשך שעה ומהכרטיס שלו יורדת זכות שימוש של שעה אחת. וקורה הרבה פעמים שהמשתמש אינו זקוק לשימוש של שעה שלימה וכעבור כמה דקות הוא מסיים את עניניו ומשאיר את המחשב פעיל עד תום השעה. ויש להסתפק האם כל מאן דבעי יכול להשתמש במחשב עד גמר אותה שעה, או שבעל המקום זוכה בדקות הנותרות ויכול למנוע ממי שלא שילם מלהשתמש במחשב.

תשובה: הגאונים רבי חיים מאיר וואזנר, רבי משה שאול קליין, רבי שלמה זלמן אולמן שליט"א השיבו שבעה"ב אינו יכול למנוע מאחר מלהשתמש במחשב, שאין כאן קנין חצר שיוכל בעה"ב לומר שחצירו קנתה לו את זכות השימוש שהרי המקום הוא בגדר חצר שאינה משתמרת והוא פתוח לכל מאן דבעי, וכשם שהמשתמש היה יכול לומר לחבירו תשתמש במקומי עד גמר השעה, הוא הדין אם לא אמר לו כלום אלא הוא מעצמו תפס את מקום המשתמש אין בעה"ב יכול למונעו מכך ולאסור עליו את השימוש.

וכדבריהם הורה **הגאון רבי נפתלי נוסבוים שליט"א** וביאר דבריו דמכיון שכל מכירה זו של זכות שימוש במחשב היא דבר שאין בו ממש. [ואין זה דומה לשכירות, דשכירות היא מכירה לזמן, אבל כשקונה דקות שימוש במחשב אינו קונה אותו לזמן ידוע אלא מתי שירצה יכול לנצל את דקות השימוש שברשותו]. ומכיון שהוא דבר שאין בו ממש אין בעה"ב זוכה בו כשהפקירו הקונה, וכל הקודם בהן זכה. וכל זה כשידוע לנו בודאי שהקונה עצמו שוב לא יכול לנצל את הדקות שרכש, כגון שאנו יודעים שנסע אל מחוץ לעיר. אבל אם יש צד לומר שיחזור וירצה להשתמש בזכות שלו והשימוש שיעשה עכשיו מישהו אחר יגרום לו נזק והפסד, בודאי אין כל היתר להשתמש בשל חבירו אפילו שהוא ספק הפקר. ולדבריו הסכים **הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א**.

ואילו **הגאונים רבי מנדל שפרן ורבי יעקב מאיר שטרן שליט"א** השיבו שלא יתכן לומר כדבר הזה שלא יוכל בעל המחשב למנוע את חבירו מלהשתמש בשלו בלא רשותו, דמי ששילם עבור השימוש הוא שכר את המחשב מבעה"ב ובודאי אין בעה"ב יכול למונעו

מלהשתמש בו בזמן השכירות, אך מרגע שויתר השוכר על זכותו חוזרת הזכות אל בעה"ב והוא יכול למנוע אחר מלהשתמש במחשב בלא רשותו. והרי זה דומה לשוכר ששילם שכירות דירה לחודש שלם ובסופו של דבר פינה אותה כעבור שלושה שבועות, היעלה על הדעת שכל מי שירצה יוכל להיכנס לדירה ולהתגורר בה במשך שבוע מתוך טענה ששימוש זה אינו שייך לבעה"ב אלא לשוכר והוא הפקירו? בודאי שלא, דכלפי כל מי שאינו השוכר ואינו בא מכוחו, המשכיר נשאר בעה"ב ואין לו זכות להשתמש בבית בלי רשותו.

והגאון רבי יצחק כץ שליט"א השיב על טענה זו ואמר דאין הנידון דומה לראיה, שהרי השוכר עצמו גם לא יכול להעביר את זכותו לשוכר אחר בלא הסכמת בעה"ב דאין השוכר רשאי להשכיר, ולכן אין אחר יכול לזכות בזכותו בלא הסכמת בעה"ב. אבל בנידון דידן אין ספק שהמשתמש היה רשאי להעביר את זכותו לאחר ואין בעה"ב יכול להתנגד לכך, וא"כ אף אם לא העבירה לאחר יכול אחר לזכות בזכותו ולהשתמש בה כאילו היה השוכר בעצמו.

ואם תלה בעה"ב שלט המודיע לכל המשתמשים שהדקות הנותרות חוזרות לרשות בעה"ב, לכל הפוסקים אין אחר יכול לזכות בדקות אלו, דכל תנאי שבממון תנאו קיים.

עוד אמר הגרי"מ שטרן במה שמצוי במכונות למכירת פחיות שתיה או כוסות קפה, שלפעמים נתקעת הפחית או הכוס, והמשלם אינו מקבל את התמורה לכספו, ולאחר זמן מגיע אחר להזמין לעצמו פחית והמכונה מוציאה שתי פחיות בבת אחת, ובזה בודאי הפחית היא הפקר, דין דעתו של בעל המכונה שהמוצא יחזיר לו את הפחית הנוספת.

והגאון רבי שמאי גרוס שליט"א עשה פשרה שהמוצא ישלם לבעה"ב חצי מדמי השכירות שהיה צריך לשלם עבור זמן שימוש זה, דמכיון שיש כאן ספק שקול שאין לו הכרעה ברורה יש לעשות פשרה בין הצדדים.

האם מותר לממלא מקום לקבל דמי נסיעה משני מקומות

שאלה: ראובן הוא ממלא מקום מבוקש בכמה תלמודי תורה, ומכיון שהוא צריך לנסוע לעתים מרחק גדול עבור שעה אחת או שתים, הוא דורש תמיד מן הת"ת שישלמו לו דמי נסיעה במונית מלבד שכרו הרגיל. והנה הזדמן שבמשך כמה ימים הוא נקרא לבוא ללמד בשני תלמודי תורה הסמוכים זה לזה, בשעות סמוכות, באופן שבנסיעה אחת הוא מלמד בשני המקומות. האם מותר לו לגבות דמי נסיעה במונית משני המקומות, או שעליו להודיע לאחד המוסדות שכבר קיבל תשלום עבור נסיעה זו מן המוסד השני.

תשובה: כבר עמדנו בשאלות דומות לשאלה זו בפרשת ויקרא תשע"ז [האם מותר ליטול הוצאות נסיעות משני מעסיקים עבור אותה נסיעה], ובפרשת ויחי [קיבל הוצאות נסיעה במונית מן המוסד ולבסוף הסיעו אחר בחינם, האם יכול ליטול דמי הנסיעה לעצמו]. ומכל מקום אין בית המדרש בלא

חידוש, ונביא את הדברים כפי ששמענו אותם כעת מפי הפוסקים שליט״א.

בספר וישמע משה (חלק ב עמוד שמה) כתבנו: שאלתי להגרי״ש אלישיב זצוק״ל מי שקיבל כסף מחברו כדי שיעביר ספרים ממקום למקום ופירש שנותן לו הכסף בשביל דמי המונית והחליט השליח להעביר את הספרים בידיו וליטול דמי המונית לעצמו, האם מותר לו להחזיק את הכסף לעצמו כיון שניתן לו בשביל מונית? והשיב הרב דמותר לו להחזיק בעצמו. אמנם פעם שאלתי את הרב זצוק״ל, כשאני מקבל כסף בשביל מונית כדי שאוכל להגיע לבית הרב לשאול שאלותי, ואני מחליט ללכת רגלי ולהחזיק את הכסף לעצמי, האם נכון לעשות כן? והשיב שאני חייב להודיע זה להנותן, אבל בלא להודיע להנותן אין לעשות כן. ובהערה אות שפא כתבתי: נראה החילוק בין הנידונים הוא, דבאופן שמבקש ממנו לעשות לו דבר של טורח, כגון להעביר ספרים ממקום למקום, הרי צריך לשלם לו על הטורח שביקש ממנו, ואם נוסע במונית ואין לו טורח בזה משלם לו דמי המונית, א״כ ממ״נ מגיע לו הכסף – או עבור הטירחה או עבור ההוצאה, וע״כ יכול להחזיק הכסף לעצמו, שבודאי הנותן מסכים לזה. משא״כ בנסיעה לבית הרב דעל השאלות אינו לוקח כסף, וכל הכסף היא רק בשביל ההוצאה שהוציא, ואם לא הוציא צריך לשאול את הנותן אם מסכים שיקח הכסף לעצמו.

ואם כנים הדברים, א״כ בנידון דידן בודאי אין מגיע לו הכסף רק עבור ההוצאה שהוציא, ואם לא הוציא כ״כ צריך ליטול רשות מן המוסד כדי ליטול את דמי המונית לעצמו. וכן הורה **הגאון רבי שמאי גרוס שליט״א** דאם היה הולך ברגל למקום הלימודים כדי להרויח לעצמו את דמי המונית, היה יכול ליטלם לעצמו מכיון שהטריח עצמו בהליכה ברגל, אבל בנידון דידן הרי לא היתה לו כל טירחה, שבנסיעה אחת הגיע לשני המקומות שבהם צריך ללמד, ומכיון שאין לו טירחה ולא הוצאה אינו יכול ליטול דמי הנסיעות לעצמו בלא רשות מן המוסד. וכן הסכימו **הגאונים רבי יצחק זילברשטיין, רבי מנדל שפרן, רבי נפתלי נוסבוים, רבי יעקב מאיר שטרן שליט״א** שחייב להודיע על כך למוסד. **והגר״מ שפרן** אמר שאם נוטל הכסף לעצמו בלי להודיע על כך הרי זה גנב. **והגר״י זילברשטיין** אמר שאף אם מצד שורת הדין הכסף שלו, אין ראוי לנהוג כן, ואין זה מן היושר והצדק ליטול לעצמו כסף שמיועד לנסיעה במונית.

[א.ה. ומ״מ נראה שמספיק שיודיע לאחד מן המוסדות, ואם שם הסכימו לו ליטול הכסף לעצמו יכול לטעון שאת הכסף שקיבל מן המוסד השני הוציא עבור הנסיעה, והכסף הנותר הוא מה שקיבל מן המוסד הזה שנתן לו רשות ליטלו לעצמו].

ואילו **הגאונים רבי משה שאול קליין, רבי שלמה זלמן אולמן, רבי שמואל אליעזר שטרן שליט״א** אמרו שאם מקובל לשלם דמי נסיעות בסכום קצוב ואין מבררים האם באמת הוציא סכום זה על הנסיעה או לאו, הרי זו ראיה שאין מקפידים על כך, וכשם שאין צריך להודיעם אם נזדמן לו באקראי מי

שהסיעו למקום, כך אין צריך להודיעם אף אם בקביעות נוסע בנסיעה אחת לשני מוסדות. והוסיף **הגרש"א** שטרן דמכל מקום זה פשוט שאם מדובר בהוצאה חריגה עבור נסיעות שמצריכה אישור מיוחד מהנהלת המוסד וכדו', בודאי אסור ליטול את הכסף לעצמו בלא הסכמתם המפורשת.

וכשנכנסתי אצל **הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א** אמר לי דלא מיבעיא אם יש מרחק אפילו של נסיעה קצרה בין המוסדות, אף שמלכתחילה לא היה תובע דמי נסיעה עבור מרחק כזה, מכל מקום מותר לו לנסוע במונית את המרחק הזה ואין צריך להודיעם שהיה קרוב כ"כ. אבל אם אין זה כלל מרחק נסיעה אלא מרחק שהולכים ברגל, יש חילוק באופן התשלום, שאם משלמים לו בנפרד עבור הלימוד ועבור הנסיעות, אסור לו ליטול את דמי הנסיעות בלא להודיעם, אבל אם משלמים לו תשלום כולל עבור הלימוד והנסיעות יחד, יכול ליטול את כל הסכום לעצמו ואין צריך להודיעם כלום. והסכימו הרבה פוסקים שליט"א לחילוק זה.

הודיעו על הגרלה ונתברר שרק אדם אחד נכנס להגרלה

שאלה: מעשה שאירע בעיר מאנסי שבניו יורק, שבעל חנות אחד הודיע על מבצע, שבין כל הקונים בשבוע זה בסכום שמעל מאה דולר תתקיים הגרלה על סך חמשת אלפים דולר. והציב תיבה גדולה בפתח החנות, שכל מי שזכאי להשתתף בהגרלה ימלא את שמו וכתובתו וייכנס להגרלה. וכשבא כעבור שבוע לפתוח את התיבה נתברר לו שרק אדם אחד הכניס פתק לתיבת ההגרלה, ולא מפני שלא קנו אצלו במשך השבוע במאה דולר, אלא מפני שרוב הקונים נתעצלו למלא את הפתק ולהכניסו לתיבה וויתרו על זכותם להשתתף בהגרלה, מלבד קונה זה שהכניס את הפתק. ובא הקונה ותבע מבעל החנות ליתן לו חמשת אלפים דולר כמו שהבטיח שהרי הוא המשתתף היחיד וזכה ממילא. ובעל החנות עמד וטען שאינו חייב ליתן לו כלום, שלא נתחייב ליתן לקונה סכום זה בלא הגרלה, ולא שייכת לערוך הגרלה אם אין לכל הפחות שני משתתפים, וא"כ בטלה התחייבותו ואינו צריך ליתן כלום. הדין עם מי?

תשובה: הסכימו הפוסקים **הגאונים רבי מנדל שפרן, רבי נפתלי נוסבוים, רבי יעקב גרינוולד, רבי שמאי גרוס שליט"א** שבודאי בעל החנות חייב ליתן לקונה את הסכום שנתחייב בלא טענות ומענות, שהרי לא כתב דבר זה כתנאי בהתחייבות, שאם יהיו כמה משתתפים בהגרלה ישלם ואם לאו לא ישלם, וא"כ ההתחייבות שלו התחייבות גמורה אף אם בסופו של דבר יש כאן רק משתתף אחד. וכן הורה **הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א**. וכן הורו **בב"ד הישר והטוב**, ואמרו שכן הוא גם ע"פ דינא דמלכותא.

ואף אם טען בעל החנות שיש כאן טעות דמעיקרא, שהרי כל ההתחייבות היתה על דעת כן שמבצע זה ימשוך לקוחות לחנות שלו, ומכיון שרק אחד משתתף בהגרלה אות הוא שלא נוספו לקוחות רבים לחנות, והוברר הדבר שהיתה טעות דמעיקרא במבצע זה ולא

חלה ההתחייבות, אין בטענה זו כלום וחייב לשלם התחייבותו, דמאן יימר שלא הביא המבצע תועלת, הרי עיקר הסיבה שלא נשתתפו קונים אחרים במבצע היא מפני שנתעצלו למלא את פרטיהם ולהיכנס להגרלה, ואין דבר זה סיבה למנוע מהקונה את זכותו.

ומכל מקום הורו בב״ד הישר והטוב שאם הסיבה לאי השתתפות הלקוחות היא מפני שתנאי ההגרלה לא היו מספיק ברורים להם, או מפני שתיבת ההגרלות לא הוצבה במקום בולט מספיק ולא ידעו הלקוחות היכן היא כדי להיכנס להגרלה ולכן ויתרו על זכותם, במקרה כזה בטל המבצע משום שנעשה שלא כהוגן ושלא כדין, ולקונים האחרים יש תביעה על בעל החנות שהפסיד להם את זכותם, ומכל מקום לקונה זה אין את הזכות לדרוש את הכסף בלא הגרלה מכיון שהמבצע נעשה שלא כדין.

למי שייכים הגידים שבהם נתפרה המגילה היקרה

שאלה: מעשה בחסידות שנקלעה למצוקה כלכלית גדולה והחובות עלו ונשתרגו עד שאיימו להפיל את כל המוסדות ולהשביתם, ונודע הדבר לעשיר אחד ונגעו הדברים ללבו, והחליט ליטול על שכמו את כל המשא, וסייע למוסדות בהון רב עד שחילצם מחובותיהם והעמידם על רגליהם. וראשי החסידות חיפשו במה יוכלו להביע את רגשי הכרת הטוב שלהם כלפי אותו העשיר שהוציאם מאפלה לאורה, ונמלכו להעניק לו במתנה מגילת אסתר שהיתה שייכת לאחד מגדולי החסידות שעברה בירושה במשפחתם מאב לבן, ואכן הגביר שמח במגילה זו שמחה רבה, ומכיון שקרבו ימי הפורים והוא רצה לקרוא במגילה זו באותה שנה, ולא היתה השעה מספקת ליתנה למגיה אחד שיגיה את כולה מראשה לסופה, ציוה הגביר להפריד את יריעותיה זו מזו, וליתן כל יריעה למגיה אחר כדי שיגמרו הגהתה בזמן קצר. והנה לא נתן הגביר אל לבו שהגידים שבהם נתפרה היריעה אף הם דבר יקר המציאות, שהרי אף גידים אלו הם חלק מן המגילה היקרה שעברה בירושה מדור לדור והיו שייכים מתחילה לאותו צדיק מגדולי החסידות. ונתעורר ספק האם מחוייב האחראי על ההגהה לעורר את לבו של הגביר לדבר זה או שמותר לו לעשות בגידים כרצונו מכיון שהגביר הפקירם.

תשובה: הגאון רבי מנדל שפרן שליט״א אמר לי שבודאי הגידים שייכים לבעל המגילה, ואף שהוא אינו מכיר בערכם מכל מקום מי שמעכבם ברשותו הוא גנב. והראה לי הסוגיא בסוף ב״ק (דף קיט) שעוסקת בשיריים שנשארים אחרי אריגת הבגד והתפירה האם הם לבעה״ב או לאומן, והעולה מתוך הסוגיא דבודאי דבר כזה שיש לו ערך גבוה בודאי שייך לבעה״ב. וכן הסכימו **הגאונים רבי שמאי גרוס, רבי נפתלי נוסבוים, רבי יצחק וייס** מב״ד שבט הלוי **שליט״א.**

והגאון רבי יצחק כץ שליט״א אמר לי שיש לתלות דין זה במחלוקת הראשונים אודות מי שהפקיר דבר מפני שהיה סבור

שאינו שוה כלום ובאמת היה שוה הרבה, ומספק יש להחמיר וחייבים להודיע לבעה״ב.

אמנם הגאונים רבי משה שאול קליין ורבי יעקב מאיר שטרן שליט״א השיבו שא״צ להחזיר את הגידים לבעה״ב. ואמר לי **הגרי״מ שטרן** שגידים אלו אין להם שווי עצמי כלל, ואם היה מוסרם לסתם אדם היה מניחם בגניזה ולא היה מעלה בדעתו לעשות בהם סחורה, אלא שאדם זה שהגביר מינהו להיות אחראי על ההגהה הוא סוחר ממולח ויודע איך להפוך גידים אלו לדבר העובר לסוחר שאנשים מוכנים לשלם עבורו במיטב, ונמצא שהוא זוכה בהם מן ההפקר, ואין לגביר כל תביעה עליהם, כי מצדו היה המגיה יכול להניחם בגניזה ולא היתה לו כל תביעה עליו אם היה עושה כן. ומ״מ הכל תלוי במנהג המקום, ואם נהגו להחזיר שאריות כאלו לבעה״ב אין המגיה יכול לזכות בהם שלא בהסכמת בעה״ב.

והגרמ״ש קליין ביאר שמכיון שגביר זה אינו עוסק במסחר ביודאיקה וכדו׳, ומגילה זו קיבלה במתנה ואין לו ענין לעשות בה סחורה אלא להשתמש בה, בודאי לא היתה כאן קפידא על נטילת הגידים, ומה שעכשיו מקפיד הוא בגדר נמלך ומחשבה חדשה.

והגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט״א אמר לי שאם שווי הגידים הוא סכום גדול גם עבור אדם עשיר כדוגמת גביר זה, אין המגיה יכול ליטלו לעצמו שלא מדעתו, אבל אם יש לתלות שעבור אדם כזה שווי הגידים הוא סכום קטן שאין כדאי לו להתעסק עמו, אין צריך לומר לו כלום אלא יכול ליטלו לעצמו. **והגר״נ נוסבוים** אמר לי שזו אינה סיבה שלא להודיעו על ענין הגידים, אלא חייבים להודיעו, ואם הוא סכום קטן ביחס להגביר, א״כ הוא מעצמו יוותר עליו, ואם הוא סכום גדול עבורו הרי זו זכותו ליטלו לעצמו.

מה גדר החיוב של היחיד להוציא הוצאות משלו עבור הצלת חבירו

שאלה: ר׳ יודל פגש את שכנו וראה שפניו נפולות. כשהתעניין במצבו סיפר לו שכנו שבנו הקטן חלה ומצבו קשה, והוא זקוק לניתוח יקר מאד בחו״ל שעלותו הכוללת מגיע לשלוש מאות אלף דולר כאשר לרש אין כל כפשוטו: האמן לי, אמר השכן, אילו היתה לי דירה הייתי מוכר אותה כדי להציל את חייו של בני, אבל אין לי דירה, אני גר בשכירות, ואין לי כל אפשרות לשלם סכום כזה. האבא פנה לארגוני הצדקה הגדולים אשר אמרו לי שהם חסרי אונים נוכח סכום גדול כל כך שאין להם אפשרות להשיגו. בסוף השיחה גילה השכן לר׳ יודל כי אחד העסקנים הצליח להשיג מאחד הבנקים הבטחה להלואה בנקאית בסך מיליון שקלים בפריסה לעשרים שנה, וזאת בתנאי שהלוה ישעבד דירה בשווי שני מיליון שקלים להלואה. אם הייתי מוצא מי שישעבד את דירתו, אמר האבא לר׳ יודל, אני חושב שאצליח לעמוד בתשלומים ובהחזרים, אך בינתיים איני מכיר מי שיסכים לשעבד את דירתו עבורי. ר׳ יודל עודד את שכנו במילים חמות ובהבטחה לנסות לעזור ככל שיוכל, אך כשנכנס לביתו עלה בלבו הספק אולי הוא מחויב לשעבד את דירתו ולהצטרף כלוה עם שכנו כלפי הבנק כדי שיוכל להציל את בנו:

הרי מצבו של הבן הוא כעת מצב של פיקוח נפש שמותר עבורו לחלל שבת ולאכול ביום הכיפורים, האם מצב כזה לא מחייב אותי למסור אף את כל ממוני כדי להציל את חייו? כך הרהר ר׳ יודל בלבו, ואת שאלתו זו העלינו לפני גדולי ישראל שליט״א.

תשובה: שמעתי מאיש החסד הגאון **ר׳ הלל קופרמן שליט״א** ששאל שאלה דומה לזאת את **גאון ישראל הגרש״ז אוערבך** זצ״ל, כאשר בא אדם לגמ״ח אהבת חסד ואמר שהוא זקוק להלואה דחופה של מאה אלף דולר לצורך הצלת נפשות ממש. ור׳ הלל קופרמן שידע שמתן הלואה כה גדולה [ביחס למצבו של הגמ״ח באותם הימים], חורגת בהרבה מיכולותיו של הגמ״ח ועלולה להשבית את פעילות הגמ״ח למשך חודשים ארוכים, שאל על כך את הגרש״ז אויערבך, שאמר על כך: הדבר פשוט לי שאין אדם מחוייב למכור או לשעבד את דירת המגורים שלו עבור חבירו אף אם יש בכך משום הצלת נפשות, אך באמת אינני יודע טעם לדבר: מדוע לא יתחייב לעשות זאת?

והגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט״א התייחס אף הוא לשאלה זו, ואף הוא הסכים שאין אדם מחוייב לעשות זאת, ונימק זאת באומרו שהוצאה כזו והצלת נפשות זו מוטלת על הציבור, על כלל ישראל, ולא על היחיד. ומכיון שהדבר אינו מוטל עליו אינו מחוייב להוציא את כל ממונו עבור הצלה זו.

[כן שמעתי בעבר מר׳ הלל שליט״א. וכעת זכיתי להיכנס שוב אצל הגר״ח שליט״א ושאלתיו על אודות מעשה זה, ואישר את פסקו הראשון, ושאלתיו: מה נעשה אם ארגוני הצדקה שפונים אל כלל הציבור אינם יכולים לסייע לאדם זה, וכי אז יחול החיוב על כל יחיד? והשיב: יש מצוה של השתדלות, והגמ״ח כמו כל אדם צריך להשתדל לסייע במידת יכולתו, אבל חיוב אין כאן.

והגאונים רבי נפתלי נוסבוים ורבי שמואל אליעזר שטרן שליט״א אמרו לי שהצדק עם הגר״ח קניבסקי ועם סברתו, אולם הני מילי כאשר הציבור באמת נוטל על עצמו את המשימה, אבל כאשר בפועל הציבור אינו עושה את המוטל עליו אין היחיד פטור מ׳לא תעמוד על דם רעך׳ והוא מחויב לעשות כל אשר לאל ידו כדי להציל נפש מישראל.

והגאון רבי מנדל שפרן שליט״א אמר לי שאם הערב יכול להעמיד ערבים טובים ונאמנים על החוב באופן שהגמ״ח או אדם אחר אינו מסכן את כספו ואינו מניחו על קרן הצבי, יש כן חיוב על הגמ״ח או מי שביכולתו לסייע לעשות הכל כדי להציל נפש מישראל, ובפרט שאנו רואים כיום שהגמחי״ם מעניקים הלואות לכל מיני לא מוצדקות של השקעות וכדו׳... ובפרט אם קרנות הצדקה כבר אספו את חלק הארי מן הציבור, וחסר הסכום האחרון, בזה בודאי חיוב גמור על מי שהיכולת בידו לסייע במתן הלואה כנגד ערבים טובים למען הצלת נפש מישראל.

רבי יצחק אושינסקי
אב"ד, בית הדין הרבני ירושלים

מניעת ריווח כספי מאברכי כולל (ובדין "מבטל כיסו של חברו")

לכבוד הגאון רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט"א רב ומו"צ ומח"ס אהל יעקב, ירושלים,

שלו' וברכה

באשר לשאלתו השניה אודות תשלום נזק לאברכי כולל שהתרשל ראש המוסד לרשום אותם לקבלת מלגת משרד הדתות; נראה שראש המוסד פטור.

העובדות הן שפנו אליו אברכים (המצטרפים לכולל) בבקשה שירשום אותם במשרד הדתות לקבלת תקציב עבורם, והוא לא נהג כן מחמת שוגג הקרוב למזיד (ברור שהדבר לא בגדר מזיד גמור, ואף בשאלה מצוין כי בדרך כלל גובה המוסד אחוזים מכל אברך, כך שלכאורה יש לבעל המוסד אינטרס מובהק לבצע את הרישום בהקדם האפשרי, כך שוודאי שהוא לא פשע או התכוון להזיק, בכך שלא ביצע זאת מיד, וכנראה הוא התרשל בכך עד שנשמט מזיכרונו).

הנ"ל אף גרע מדין "מבטל כיסו של חברו" ומונע ריווח מחברו, שאף בכך פטור מדין גרמא. וראה רמ"א חו"מ סימן רצב סעיף ז (דין המרדכי), שאם הרוויח במעות (או פיקדון) שעיכב אצלו, פטור מלשלם לבעל המעות, אלא אם כן בעל הפיקדון דרש לקבל אליו את החפץ כדי שהוא ירוויח בו בעצמו והלה סירב להשיב לו, שאז חייב מכאן ולהבא. וש"ך שם (ס"ק טו) הביא דברי המהרש"ל החולק על הרמ"א במה שכתב לחייב את הנפקד במקרה שדרש לקבל את פקדונו כדי להרוויח בעצמו. וראו עוד האמור להלן באשר לכך (וראו מקורות נוספים לדין "מבטל כיסו של חברו" בפת"ש חו"מ סימן רצב סוף ס"ק ה. כן ראו בקצוה"ח חו"מ סימן עג ס"ק ג, שמבטל כיסו כן חייב לכתחילה, אף שבדיעבד פטור מדינא דגרמא, וכן בקצוה"ח חו"מ סימן שלג ס"ק ב, בדין מבטל כיסו של חברו באדם, בבהמה ובפועל). ברם, נידון דנן גרע מכך, שהרי בעל המוסד לא החזיק אצלו כספים של אחרים ומנע מהם להרוויח בהם, אלא לא הגיש את הבקשה לקבלת הכספים עבורם.

במידה ובעל המוסד היה מקבל כספים עבור האברכים ומרוויח מהם

ברם, נציין כי אם היה בעל המוסד מקבל את הכספים ממשרד הדתות עבור האברכים, אך היה משאיר זאת אצלו כדי להרוויח בינתיים מהפירות של הכספים הנ"ל, על פניו היה מחויב לשלם על כך. כאמור לעיל בקצרה, ע"פ הדין, למרות שהמבטל כיסו של חברו פטור, אך אם המעכב נהנה והרוויח

בכספים אלו (דין "משתרשי ליה"), חייב הוא לשלמם לבעל המעות.

כך נפסק ברמ"א (חו"מ, סימן שצב סעיף ז): "מיהו אם בא בעל הפיקדון ואמר תן לי פקדוני ואני ארויח בהן בעצמי, והלה מעכב בידו, חייב ליתן הריוח מכאן ולהבא".

מקור הדין הוא מהמרדכי (ב"ק סימן קכה, וב"מ סימן רצה) שם כתב: "ועוד שהגאונים פסקו שמה ששנינו המבטל כיסו של חברו אין לו עליו אלא תרעומת, זהו במקום שאין מרוויח בו, אבל אם מרויח בו, חייב ליתן לו".

כן מובא גם בנימוקי יוסף (ב"ק ח ע"ב): "והרא"ה ז"ל כתב שכל הגאונים ז"ל פה אחד אומרים שהוא חייב, וכן דעת רבו ז"ל, ולא דמי למבטל כיסו ולהדקיה לחבריה, דהתם גרמא בעלמא הוא, אבל בכאן, שדר בה ואכל פירותיו, חייב בודאי". הרי שגם הוא סבר שמבטל כיסו של חברו ומשתרשי ליה, חייב לשלם.

כן פסק גם החתם סופר (חו"מ, סימן קעח), שמדין זה נהנה וזה חסר צריך לשלם לו חלק בריוח.

ברם, באשר לכך מצאתי דיון אף בפסקי דין רבניים (חלק ו, מעמוד 85), ושם כתבו כך: "ועדיין יש לדון אם יש לחייבו לשלם עבור הרווחים עקב עיכוב הממון אצלו. והנה, בעד התקופה עד התביעה, נראה ברור דאינו צריך לשלם הרווחים לתובע. ועיין בשו"ת הרשב"א ח"א סימן תתקל"ו שנשאל אודות ראובן שהפקיד מעות לשמעון ונתעסק בהם והרויח לאחר זמן וכו', לימים בא ראובן להוציא הפקדון מיד שמעון ותבע ממנו הפקדון ומה שהרויח בו. והשיב הרשב"א: הפקיד בידו סתם אין נפקד רשאי ליגע בהן וכו' ואם שלח בהן יד והוציאם הרי זה נעשה גזלן עליהם ומשלם כשעת גזילה ואם הותירו לגזלן ואם פחתו פחתו לו וכו'".

ועוד הוסיפו: "ועי' בשו"ת מהריב"ל ח"א סי' נ"א שדן בדבר דומה: יתום אחד היו לו מעות ביד קרובו ראובן, ונפטר היתום לבית עולמו וכו' והיו לו יורשים אחרים וכו' והיורש האחד ששמו לוי היה בדרך רחוקה עד מאד ונשאר חלקו ביד ראובן הנזכר, ועתה שלח לוי היורש מורשה לגבות את הירושה מיד ראובן, ושאל ג"כ הריוח מכל השנים שעברו. והשיב מהריב"ל: אפילו הרויח בהם)ראובן) אינו מחויב לתת לו שום חלק מהריוח, דהא ודאי אלו המעות אחרי מות היתום נשארו בידו לפקדון ולא היה רשאי ליגע בהן וכו' ואם שלח יד והוציאם הרי זה נעשה גזלן עליהם, ומשלם כשעת גזילה, ואם הותירו לגזלן".

וכן הוסיפו באשר לכך: "וכן פסק הרמ"א בחו"מ סימן רכ"ב ס"ז: ואם הרויח במעות בין היה לו רשות להשתמש בהן או לא, אין צריך לתת מן הריוח לבעל הפקדון. וע"ש בנו"כ. ועיין גם בשו"ת חתם סופר חו"מ סימן רע"ח שמסיק כי המבטל כיסו של חבירו בפקדון, לפני תביעתו של בעל המעות, פטור".

כך שעד זמן שעד התביעה, פטור המעכב מלשלם, כפי שנפסק ברמ"א.

ומה באשר לתשלום מניעת רווחים מזמן התביעה ואילך?

באשר לכך כתבו בפד"ר שם: "אך יש לדון אם הנתבע צריך לתת לתובע הרווחים עבור התקופה שמן התביעה ואילך. ומקור הדבר הוא במרדכי בבבא קמא פ"ט סימן קכ"ד. מובאת שם שאלה שראובן תובע משמעון רווחים שהרויח ע"י הלואת כספי ראובן. וכתב שבמקום שמעכב הכספים מרויח, לא חל הפטור של המבטל כיסו של חבירו. וסיים שם: ונראה דגבי פקדון נמי אם תובע פקדונו מפני שאומר אני רוצה להרויח בו או להלוות, והלה מעכב ומרויח בו, גם זה מבטל כיסו הוא, ואם ידוע שמרויח בו חייב ליתן מכאן ולהבא שהרי הוא מזומן להלוותן".

ועוד הוסיפו באשר לכך: "והרמ"א בחו"מ סימן רצ"ב ס"ז הביא דין המרדכי להלכה, וכתב: מיהו אם בא הבעל הפקדון ואמר תן לי פקדוני ואני ארויח בהן לעצמי והלה מעכב בידו חייב ליתן הריוח מכאן ולהבא".

והביאו שם השיטה החולקת: "אולם הרש"ל בים של שלמה בב"ק פ"ט סימן ל' חלק על דין זה וכתב: לא ידענו מאיזה צד יש לחייבו, אי משום דהזיקו שעכב ממונו, א"כ אפילו לא הרויח נמי; אלא גרמא בנזיקין הוא פטור, א"כ אפילו הרויח נמי; אלא משום דזכה ממונו בריוח שהרויח, ותימא מאחר ששלח בו יד אפילו היתה דעתו לשלם, סוף סוף גזלנא הוא וכל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה, ואין שייך כאן ריוח. וסיים שם (יש"ש ב"ק פ"ט סימן ל): אלא נראה בעיני שבין פקדון ובין מלוה, לעולם אין שייך ביטול כיס, אפילו אם הרויח, ואפילו תבעו זה לדין ואמר ליתן לו פקדונו, כי יש לו ריוח ברור, ומברר דבריו בפני שני עדים וזה מעכבו - פטור, משום גרמא, ואפילו אם הוציא לעצמו והרויח - פטור משום גזלנותא".

והוסיפו התייחסתו של הרש"ל לדברי המרדכי: "ועל דברי המרדכי הנ"ל הוא כותב: ואל תשגיח בספר המרדכי שתמצא דעות חלוקות זה אומר בכה וזה אומר בכה והם מפוזרים, אלא כתבתי לך הברור והעיקר".

וציינו בפד"ר שם השיטות למעשה וההכרעה בכך: "והש"ך בחו"מ שם (סי' רצ"ב) ס"ק ט"ו מביא את דעת הרש"ל להלכה. וגם בשו"ת חות יאיר סימן קנ"א פוטר את מעכב המעות מטעם גרמא, וז"ל: אפילו אם ידוע בברור שהיה בעל המעות מרויח בהן אם היו מעותיו בידו מ"מ פטור זה, כ"ש באינו ברור, דמצי למימר מי יימר שהיית מרויח. ואמנם בשו"ת חתם סופר חו"מ סימן קע"ח הנ"ל פסק כדעת הרמ"א, שהמעכב מעות חבירו שקבל לעסקא צריך לשלם לבעל המעות הרווחים, וז"ל: כל זה קודם שתבעו, אבל מתביעה ואילך, ומברר שיש לו עסקה להרויח והוא מעכבו, אז הו"ל זה נהנה וזה חסר וצריך לשלם לו פלגא על כל פנים. אבל בתשובה אחרת שם (חתם סופר) חו"מ סימן קנ"ז פסק אחרת, וכתב בענין רווחים של מעכב מעות חבירו: והמבטל כיסם חייב לשלם עפ"י פסק שו"ע סימן רצ"ב סעיף ז', אלא הש"ך שם ס"ק ט"ו

נוטה לדעת מהרש"ל דאינו אלא גרמא בנזיקין וכו', וא"כ אם עדיין לא היה נותן וכו' והם באו להוציא מידו, קשה להוציא נגד הנ"ל. וכבר העיר על זה בנחלת צבי חו"מ סימן רצ"ב ס"ז, וסיים שם: ופשוט דלדינא יכול המוחזק לומר קים לי וצ"ע בכל זה".

וציינו עוד שיטות באשר לפסיקת הדין בכך: "ועיין בשו"ת פורת יוסף (לרבי יוסף רוזין אב"ד סלאנים) סימן ס"ט שפסק, שאפילו אם המפקיד מוחזק בכספים של מעכב המעות, אינו יכול לומר קים לי כדעת הרמ"א, וחייב להחזיר את הכספים. ועיין בשו"ת אבני נזר חלק יו"ד סימן קל"ג, שאחרי שהביא את דעת הרמ"א הנ"ל, כתב: אך באמת הש"ך פסק שם דלא כרמ"א אלא כרש"ל. ומסיק להלכה: חלילה לפסוק נגד הש"ך שפסקיו מקובלים בכל ישראל. ועיין בש"ך בחו"מ סימן פ"א ס"ק פ"א שכתב דבהלואה גם הרמ"א יודה שפטור, ודברי הרמ"א הם רק בפקדון. ועיין בשו"ת הרמ"א סימן ק"ח שג"כ מובן כן. ועיין בשו"ת משאת בנימין סימן ל"ד ובשו"ת חת"ס חו"מ סימן קע"ח ובשו"ת שבו"י יו"ד ח"א סימן ס"ד שג"כ כ"כ. ועיין בשו"ת מהרשד"ם יו"ד סימן רכ"ב".

וכך הכריעו לבסוף בפד"ר שם: "ולהלכה, מאחר שרבו הדעות שהמעכב מעות חבירו אין צריך לתת רווחים לבעל המעות - עכ"פ כשהנתבע מוחזק - אין לחייבו לשלם בזה, ובפרט למש"כ הש"ך בסי' פ"א הנ"ז דבהלואה גם הרמ"א מודה שפטור".

הרי שביחס לנידון דנן, אף אם היה ראש המוסד מקבל כספים ממשרד הדתות עבור האברכים ולא מעביר להם, ומרוויח בכספים הללו (אף אם בקשו ממנו להחזירם), אין לחייבו בכך, וכל שכן בנידון דנן שלא קיבל כספים משרד הדתות ורק התרשל בהעברת הבקשה לשם.

ברם, במידה והיה ראש המוסד מקבל כספים ממשרד הדתות והיה מרויח בהם או שיכול היה להרויח מכך (ולא הרויח בפועל), האם יש מקום לפשר בין התובע לנתבע?

באשר לכך כתבו בפס"ד שם: "ואם כי האבני נזר סיים שם: מ"מ בכגון זה טוב לפשר ביניהם. וכן הגרצ"פ פרנק זצ"ל בהר צבי שעל טוי"ד סימן קע"ג הביא כפסק דברי האבני נזר, מ"מ בענייננו נראה שאין לחייבו לשלם. וטעמא דמילתא הוא, שכפי המבואר לעיל יסוד החיוב הוא (לדעת המחייבים) ע"פ דברי הרמ"א הנ"ל שפסק כהמרדכי, ובדברי המרדכי מבואר שרק אם המעכב מעות חבירו הרויח, צריך לשלם לבעל המעות, משא"כ אם לא הרויח - אע"ג שיכול היה להרויח - פטור מלשלם. וכ"כ המשנה למלך הלכות מלוה ולוה פרק ז' הלכה י"א, עי"ש".

והוסיפו: "ואם כי בשלטי הגבורים שעל הרי"ף בב"מ פרק איזהו נשך דף ס"ח ע"ב כתב: גם היכא שמבטל כיס חברו והוא אינו מרויח בהן איכא פלוגתא. אולם כבר השיג עליו בשו"ת תורת חיים (לרבי חיים שבתי) חו"מ סימן פ"ה, וכתב: אני בעניי לא ראיתי ולא מצאתי שום פוסק שיחלוק על זה, אדרבא, כולם פה אחד כתבו כדכתיבנא וכו',

שאינו חייב שמעון כלום, והאריכות הוא איבוד נייר וכו׳. אמנם ראה בספר מישרים לרבינו ירוחם נתיב כ״ט ח״ג דמשמע לכאורה דס״ל שגם אם לא הרויח צריך לשלם לבעל המעות, וכתב שם שאומדים כמה אדם רוצה ליתן במעות בזמן כזה. אך ראה שם בנתיב ל״א חלק שני, שכתב דמבטל כיסו של חבירו פטור. וצ״ל דמש״כ בנתיב כ״ט הוא כשעשה רווחים, וס״ל דמ״מ אין צריך לשלם כפי שהרויח למעשה רק כמה שאדם רוצה ליתן וכו׳. ועי׳ בחוט המשולש שנדפס עם ס׳ תשב״ץ בטור השני ס״א, וראה גם במחנה אפרים הלכות מלוה ולוה דיני ריבית סמ״א. וגם מדברי הרמ״א הנ״ל משמע נמי שדעתו לפסוק שהמעכב חייב לשלם רק ממה שהרויח, ולא ממה שהיה יכול להרויח״.

כך שכשלא הרויח בפועל מעיכוב ממון חברו, אין מקום לחיוב תשלום.

והסיקו בפד״ר שם ביחס לנידון שבפניהם: ״ובענייננו, התובע לא הוכיח, ואף לא טען בוודאות, שהנתבע הרויח מהכספים שנשארו אצלו, והנתבע טוען שבכלל לא נשארו אצלו כספים מהשותפות וכו׳, ואם היה נשבע שבועת השותפות היה פטור לגמרי, ובגלל זה שלא רצה להישבע, חויב הנתבע ע״י ביה״ד לערעורין לשלם בתור פשרה שליש מסכום התביעה המקורית, וכבר הזכרנו לעיל שסכום התביעה היה מוגזם, לכן נראה שאין לעשות עוד פשר בענין הרווחים האפשריים מהכספים שחויב בהם הנתבע״. כך שבנידון דנן, אין מקום לחיוב תשלום, וכ״ש כשלא קיבל עבורם תשלום כלל.

האם יש לחייב את בעל המוסד מדין מזיק ביודעין בפשיעה

ואמנם, כמובא לעיל, מעיקר הדין, אף אם היה מקבל ראש המוסד כספי משרד הדתות עבור האברכים, היה פטור מלשלם, משום דין ״מבטל כיסו של חברו״ שפטור מדין גרמא כמבואר לעיל בהרחבה, אך ראו שו״ת מנחת אשר (ח״א סימן קיד) שם האריך הגר״א וייס שליט״א כי אם גורם לחברו נזק באופן נפשע, חייב משום דינא דגרמי (והסיק כי זו אף שיטת הרמב״ם, השו״ע, הרמ״א והש״ך, שנזק רגיל ושכיח, יש לחייב עליו מדינא דגרמי), והוסיף שם שאי אפשר לומר קים לי כנגד השו״ע, הרמ״א והש״ך, ״ובפרט בדבר שיש בו תקנת הציבור״, כלשונו שם (והוסיף שם כי לשיטת הש״ך שסבר שאין להרחיב את החיוב של דינא דרגמי, אין לחייב אף את מי שמזיק בכוונה, אך ציין כי אין הלכה כש״ך הנ״ל). וציין שאף ערוך השולחן סבר לחייב כל מזיק רגיל ושכיח, אף אם אין זה גרמי מצד הגדרתו. ולכן כתב שם בשו״ת מנחת אשר בתשובה אחרת (שו״ת הנ״ל, חלק ב סימן קא) במקרה של הסכם בין צדדים שכל אחד מהם יביא סחורה ממדינה אחרת וימכור במדינת היבוא של חברו, ואחד מהם הפסיק לספק לחברו את הסחורה הנ״ל ואף שווק בעצמו בגדים באזור של השני בניגוד להסכם וקיפח את פרנסת חברו, שחייב לשלם, שהרי קיפח את פרנסת חברו ביודעין.

ברם, למעשה, בנידון דנן כמובן שאין העובדות כן, שהרי בעל המוסד לא פעל במזיד כדי להפסיד את האברכים (אף שפעל לכאורה בשוגג הקרוב למזיד) ואין מקום לחייבו בכך. זאת בנוסף לכך שלא החזיק את כספי האברכים אצלו ומנע אותם מהם, רק שנתרשל בקבלת הכספים ממשרד הדתות.

האם יש לחייב מכח תקנה מיוחדת

בנוסף, וכאמור בחלק ב במנחת אשר שם (וכן בחלק א סימן קיד), יש מגדולי הדורות שהביאו תקנה לחייב מבטל כיסו של חברו (בית הלל יור"ד סימן קע ס"ק א, ספר חוקי המשפט חו"מ סימן מ אות לח, יד אפרים יור"ד סימן קסא ובשו"ת אמרי יושר ח"א סימן קמט). ברם, כמובן שתקנה זו לא שייכת במקרה שלא פעל במזיד וביודעין כדי להפסיד את חברו או לבטל כיסו. בנוסף, יש החולקים על תקנה זו, כמבואר במנחת אשר ח"א שם; ובשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ו סימן קיב אות ה) כתב שקשה להוציא ממון ע"פ תקנה זו, ונכון לפשר. ואמנם, בשו"ת מנחת אשר שם (חלק א) הכריע למעשה לחייב בדינא דגרמי בגרם נזק לחברו בפשיעה, אך כבר הובהר, שבנידון דנן אין להגדיר זאת כגורם נזק בפשיעה (מלבד זאת שלא החזיק אצלו כספי האברכים).

חיוב על התרשלות, בשותפים או בהתקשרות הדדית

ואמנם, אם נגדיר את הקשר בין האברכים לראש המוסד כסוג של שותפות או התקשרות הדדית (שהרי האברכים לומדים בכולל ובעל המוסד מארגן להם תשלום ממשרד הדתות), היה מקום לחייב את בעל המוסד אף על התרשלות ללא מזיד ביודעין. וראו שו"ת מהרשד"ם (חו"מ סימן קעט) באשר לשותף שהתרשל ולא שלח הסחורה במועד, שכתב שחייב מדינא דגרמי (מתקנה מיוחדת), ואף לשיטת נתיבות המשפט (חו"מ סימן קפג ס"ק א), שותף (ואף פועל בשכר) חייב על מניעת ריווח מדין השותפות. ברם, נראה שקשה להגדיר את המקרה שלנו כשותפות, שהרי אין פה התחייבות הדדית, שהרי האברכים לא עושים פעולה עבור ראש המוסד, אלא שראש המוסד בנדיבותו מוכן שילמדו אצלו אברכים והוא יממן אותם; אף ששגג (בשוגג הקרוב למזיד) בכך שלא העביר את הטפסים שלהם למשרד הדתות לשם קבלת המלגה החודשית כבר מתחילה.

מעכב הכספים אצלו בגזל

ומה היה הדין אם ראש המוסד היה מקבל כספים עבורם ממשרד הדתות אך היה מעכבם אצלו בגזל, כגון שטוען שמעות אלו הם שלו?

באשר לכך, נזכיר מה שכתבו בפד"ר שם אודות הנידון שהיה בפניהם: "ועוד נראה, שבענייננו, שהנתבע לא עיכב סתם לשלם לתובע, אלא טען שלא היו רווחים ולא מגיעים שום כספים לתובע, הרי אם האמת היא שכן היו רווחים, א"כ בסרבו לשלם לתובע הרווחים המגיעים לו, הרי היו כספים אלה שנשארו אצלו בתור גזלנותא, ובכה"ג כל הפוסקים מודים שאין חיוב לשלם הרווחים מהמעות שנשארו אצלו; כי כל הגזלנים משלמים כשעת גזילה, ולא הרווחים מהגזילה. ראה בדברי הפוסקים בנדון זה".

כך שבנידון שכזה, פטור מלשלם על הרווחים שהצטברו ממעות אלו.

חשש לאיסור ריבית

ועוד נברר – בהנחה שהיה ראש המוסד מקבל כספים ממשרד הדתות ומרוויח מהם, האם היה עובר אף על איסור ריבית במידה והיה מפצה את האברכים עבור העיכוב או בגין הריווח שלו?

בענין זה, נזכיר מה שכתבו בפד"ר שם בנידון שהיה בפניהם: "ויש לציין, שיש דעות שלא רק שפטור המעכב לשלם לבעל המעות, אלא אף יש איסור רבית בזה, אף שהחוב אינו נובע מהלואה. ועיין בזה בשו"ת חוות יאיר סימן ק"צ שכתב שאפילו אם לא נעשתה שום הלואה, ורק שבא עליו חוב תשלומים, ומרצה לבעל חוב באגר נטר, הוי אבק רבית ואסור. ובשו"ת אמרי בינה סימן א' הוכיח מראשונים שאיסור רבית חל אף שלא בהלואה, ואין לפצות לבעל הכספים עבור העיכוב. אולם יש פוסקים הסוברים שבמעכב ממון חבירו אין איסור רבית, ולשיטתם, מותר למעכב לשלם הרווחים לבעל הממון, ורק פטור מדיני אדם מטעם גרמא וחייב לצאת ידי שמים".

בענין זה, נזכיר אף המובא בסמ"ע (חו"מ, סימן רצב ס"ק כא), שכתב שמה שלא בא לידו בתורת הלוואה, אין בכך איסור ריבית, ומביא מקורות לכך.

כך ששאלת איסור ריבית תלויה במחלוקת הנ"ל; אך בנידון דנן אין מה לדון בכך, שהרי לא קיבל למעשה כספים ממשרד הדתות עבור האברכים.

חיוב מדין "לך ואבוא אחריך"

למותר לציין שלא ניתן לחייב את בעל המוסד מדין הידוע של "לך ואבוא אחריך" שחיובו מדינא דגרמי על מה שהפסיד בהליכתו כפי הסיכום, שהרי לכאורה אף פה, האברכים נכנסו לכולל על דעת הסיכום שהם ייכנסו לכולל והוא יארגן להם את המלגה של משרד הדתות (חיוב מדין "לך ואבוא אחריך" מובא ברמ"א חו"מ סימן טו סעיף ה, פת"ש שם ס"ק טו, פת"ש חו"מ סימן לט ס"ק יג בנידון דומה, וכן ראו שו"ע אבהע"ז סימן נ סעיף ג, סמ"ע חו"מ סימן לט ס"ק מו בסופו בנידון דומה מדינא דגרמי, וקצוה"ח חו"מ סימן צא ס"ק ז), שהרי אף אם היה זה בגדר "לך" (חיוב על ההפסד שנגרם לזה שהלך ע"פ הסיכום שביניהם), הרי שאין הפסד כספי לאברכים במה שלמדו אצלו בכולל בזמן קיץ הנ"ל (אף שנמנע מהם ריווח).

מסקנה

לאור כל האמור, לא ניתן לחייב את ראש הכולל בתשלום בנידון השאלה. ואף אם היה מקבל כספים ממשרד הדתות עבור האברכים והיה מרוויח בהם, עדיין לא היה ניתן לחייבו בשל כך שעיכב להם את הכספים אצלו.

בברכה,
יצחק אושינסקי
אב"ד, בית הדין הרבני ירושלים

רבי משה חלֵיוה
מח"ס ענפי משה, אופקים

בענין "בל תלין" בערב שבת והמסתעף

למע"כ הרה"ג החריף ובקי עטו עט סופר מהיר כש"ת רבי איתן שושן שליט"א בעמח"ס רבים ויקרים,

אחדשה"ט וש"ת,

יומא כי האי נתמלא הבית אורה זו תורה בספריו החדשים דמע"כ נ"י "ויוסף איש" שני חלקים על מצות תוספת שבת ויו"ט ויוה"כ, אשר קבלתים מיד ידידנו עוז הרה"ג מוה"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס.

עיינתי כמיסת הפנאי בין גליוני ספריו היקרים ורב עונג שבעה נפשי וקחזינא לי' דכמעט פינה וזוית לא שביק ומקום הניחו לו מן שמיא להתגדר בו, ולהיות דראיתי למע"כ נ"י דבספרו היקר (ח"א סימן ד', סעיף כ"ד הערה ה') דן גבי מי שקיבל שבת וכבר התפלל ערבית של שבת מבעו"י ונזכר שלא שילם שכר שכיר אם מותר לשלם לשכיר, ודן בזה ממ"ש תורה לשמה (סימן קי"ז) ושארי הפוסקים בהאי ענינא, על כן הנני מצרף למע"כ נ"י מאי דכתיבנא משכבר הימים בענינא דבל תלין בערב שבת והמסתעף ויבואו הדברים להגדיל תורה ולהאדירה.

בספר קובץ הערות למרן רשכבה"ג הגרי"ש אלישיב זלה"ה (עה"ת והמועדים, עמוד ק"ע) כתב לדון בפועל דנגמרת שכירותו בערב שבת בסוף היום ממש, דדינא הוי דגובה כל הלילה, והיינו ליל שבת, דנראה פשוט דאם אינו מתרצה אלא במעות דייקא, והרי א"א ליתן לו המעות בליל ש"ק, אינו עובר כלל בבל תלין. ואין לדמות זה למ"ש הרא"ש (כלל ח' סימן ט"ז, וכלל מ"ג סימן י"ג) דמי שנשבע לחבירו מנה עד א' בניסן, וחל א' בניסן בש"ק דשבועתו מחייבתו ליתן קודם השבת, דבשבת א"א, דדייקא התם שייך לומר דהשבועה מחייבתו ליתן בזמן הראוי קודם שיגיע סוף הזמן, משא"כ הכא גבי בל תלין דל"ש דיעבור איסורא מקודם שיתחיל זמן חיובו.

מיהו הביא שם מהאור שמח (הלכות שכירות פרק י"א) דהעלה לדינא דבכה"ג חייב ליתן להפועל המעות קודם השבת בכדי שלא יעבור בבל תלין, ובראייתו מהא דאיתא בירושלמי ר"ה (פ"א ה"א) גבי לאו דלא ילין חלב חגי עד בוקר, דכיון שאין אימורי חול קרבין ביו"ט, א"כ בע"כ אמרה תורה הקריבהו מבעו"י שלא יבוא לידי בל תלין, והכא נמי כוונת התורה דיפרענו מבעו"י לבל יעבור אבל תלין.

מיהו מרן הגריש"א זלה"ה כתב אדברי האו"ש דאין לדמות זה להא דהירו', ולפי דכל אזהרת לאו דבל תלין הויא בתוצאה

דמשפטי הממון, והיינו דבשעה שמוטל עליו "חיוב" לפרוע שייך אזהרת בל תלין, אך קודם שהשלים שכירותו ל"ש אזהרה דנא. ולהכי כשגומר שכירותו בסוף יום שישי ל"ש לחייבו לשלומי קודם שיגיע זמן כילוי שכירותו, ודייקא גבי לא ילין חלב חגי ובל תאחר שייך לחייבו קודם זמנו שלא יגיע לאיסורים אלו, "כיון שגם קודם יום האחרון הוא כבר בתוך זמן חיובו לקיים מצוותו, אבל אין שייך לחייב אותו להקדים לפרוע קודם תחילת חיובו כדי שלא יגיע לידי בל תלין", ודוק היטב.

ויש לעיין אם בנד"ד יש ענין עכ"פ לשיטתיה דמרן הגריש"א זלה"ה דיקדים וישלם, או דכיון דקי"ל בב"מ (דף ס"ה ע"א) דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף ישלם לו דייקא במוצ"ש. ועיין בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' תתצ"ט) דכתב דשמע דמרן החז"ח ז"ל היה נוהג לשלם לבעל העגלה רק לבסוף, עפמש"כ בב"מ (שם), ובזה מקיים מצות ביומו תתן שכרו. אך באם יקדים לשלם לא קיים המ"ע. ודן בתשובות והנהגות אי היה כן דעתו מדינא או רק להידור, דמסתברא מילתא דעיקר כונת התורה דלא יאחר השכר, אך שלא לאקדומי לשלומי מהיכ"ת, ע"ש היטב. ולפי דבריו נראה דיש ענין בגוונא דשכירות הפועל נגמרת בסוף יום שישי, אף דלדעתי' דמרן הגריש"א זלה"ה אין חיוב לשלומי, מ"מ אפשר יש ענין להקדים לשלומי.

אחר זמן מצאתי בשו"ת שבט הלוי (חלק ז' סימן רל"א) דעמד בהאי שאילתא, ומייתי לדברי החינוך (פרשת כי תצא) דכתב: והשוכר פועלים בער"ש, ונדחה מלפרוע השכר בשביל השבת, יש לדון בזה שאינו עובר עוד בשל תורה הואיל ואדחי אדחי, אבל חייב מדבריהם משום אל תאמר לרעך לך ושוב וכו', ע"כ. וע"ש מאי דהרחיב בשיטתי' דהחינוך ז"ל, וקמייתי לדברי האו"ש דזכרנו לעיל, והעיר אדבריו וז"ל: ובעניותי דאין ראיה מירושלמי לנדון דידן, דלא מבעיא שומרהו שלא ילין להלנת איברים דנדון אחר הוא, דהתם גם אם אינו עובר האברים באמת נפסלים בלינה, וא"כ שוב עובר דגרם לפסול לינה, משא"כ בדידן מנ"ל שעובר כלל כיון דנדחה כמ"ש החינוך, אלא גם מדמיון דבל תאחר אין ראיה, דהא בבל תאחר אינו מתחיל העבירה ביום האחרון, אלא כבר מרגל ראשון עובר בעשה, ועבירת איחורו עליו, ובכל השנה מצווה שלא לאחרו, ושפיר שייך הקריבהו מבעו"י שלא יבוא לבל תאחר שכן מצוה כבר מבעו"י, משא"כ בנ"ד דמבעו"י בע"ש לא חל כלל חיוב תשלומין לדעת החינוך, וכשכבר חל מעוכב הוא מחמת שבת, שפיר שייך סברת החינוך כיון דאדחי אדחי, וזה נכון בעזה"י, עכ"ל ע"ש.

והלום חזי הוית בעזה"י לרבינו הגרח"ח מדיני זלה"ה בספרו שדי חמד (כרך א' דף קצ"ה ב' מדה"ס) דעמד באורך בהאי ענינא, ומייתי מספר זבח השלמים להגה"ק רבי משה גאלאנטי זלה"ה (פרשת כי תצא סי' קכ"ב) דהביא מהאר"י הק' דכתב עה"פ ביומו תתן שכרו דהוא ר"ת שבת, ופירש

פירושין רבים בזה על דרך הסוד, והוסיף וכתב וז״ל: ולע״ד אם אזכה לחזות בנועם אור עקבו לעולם שכולו טוב, אומר לע״ד כי נודע הוא כי שכיר יום זמנו כל הלילה, והנה מי ששכר את עצמו בערב שבת נסתפקנו אם מחוייב לתת לו ביום שישי, כיון שליל שבת אינו יכול לפרוע, או אפשר שלא יעבור כיון שאינו יכול, ואפילו מליל ראשון ואילך לא יעבור כיון שהלילה הראשונה שהיה מחוייב התורה פטרתו, לזה הזהיר הכתוב ביומו תתן שכרו, כשבא יום שבת לקראתך הקדם ופרע לו כדי שיתענג ביום שבת קודש ויברכך, והגם שנאמר שלא יעבור על לאו דלא תלין, על עשה דביומו תתן שכרו עובר, עכ״ל (א״ה, לקושטא דמילתא במש״כ השד״ח דיתן לו ביום ו׳ כדי שיתענג בש״ק, עיין בחינוך פרשת כי תצא מ״ש בשרשי דינא דבל תלין, ודוק היטב) וע״ש בשד״ח מאי דהביא לדון בזה באורך, ומאי דמייתי שם דמצא בשו״ת משכנות הרועים (סימן י״ט) דעמד בזה, ואכמ״ל, ע״ש. ועיין נמי בספר אהבת חסד הנדמ״ח עם הערות ארחות חסד להג״ר יהודה דוב רוטנר שליט״א (עמוד קמ״ח) מ״ש בזה, עי״ש.

אלא דנתעוררתי דיל״ד אם אפשר דיקנה לו הכסף מע״ש ע״מ דיחול הקנין בשבת, ובזה נפיק מכל הנך ספיקי, ויקיים בהא מצות ביומו תתן שכרו, ולא יעבור אבל תלין, ושאלתי מקמיה מו״ר מרן הגה״צ רבי יעקב אדלשטיין זצוק״ל הגאב״ד דרמת השרון אי מהני להתנות על קנין דיחול בשבת, ואמר לן דהגרעק״א ז״ל בתשובותיו דן בזה. ועיין בשו״ת הגרעק״א (ח״א סי׳ קנ״ט), ובמאי דציינו בזה בספר ארחות שבת חלק ב׳ (פרק כ״ב עמוד שמ״ה הערה מ״ד) לשו״ת כתב סופר (סימן מ״ו) ושו״ת מהרם שיק (סימן ר״ה), וע״ש עוד. וע״ע במש״כ מרן הגרי״ח ז״ל בהנדפס בקובץ צהר (חלק ט״ז עמוד כ״ג), ע״ש.

ועתה נדפס בעזה״י שו״ת תורה לשמה למרן הגרי״ח ז״ל ברוב פאר והדר ע״י ישיבת חברת אהבת שלום, ומצאתי התם (סימן ע״ז) דנשאל באדם שמכר חפץ או קרקע לחבירו, ומתנה שלא יחול הקנין אלא עד שלושים יום, ויום ל׳ הוא בשבת, אי שרי ליעביד כן לכתחילה, והעלה למסקנא דאסור לעשות כן, וע״ש באריכות ד״ק, ובהציונים הנפלאים הנדפסים שם, ותרוה נחת, עכ״פ מכל המבואר בהני פוסקים מטין הדברים לאיסורא, ועל כן י״ל דלזה לא נקטו הפוסקים להעצה דמייתינן.

שוב הראני האברך המופלג רי״י פרידמן שליט״א דבחיי אדם הלכות זהירות מצוה (כלל ס״ח ס״ק י״ט) ובנשמת אדם (שם ס״ק ג׳) כתב לדון אי מחוייב לעקור מביתו לילך לעיר אחרת בכדי לקיים מצוה עוברת קודם שהגיע זמן קיום המצוה, ע״ש הדק היטב, וי״ל להכא.

[ועיין בספר הלנת שכר להג״ר אברהם זאב רוזנר שליט״א (סימן ו׳ ענף ב׳, עמוד קע״ט) דדן באופן דשכר פועל בער״ש, וקיבל בעה״ב שכר מבעו״י דלדעת התורה לשמה ישאל על הקבלת שבת בכדי לקיים מ״ע דביומו תתן שכרו, ואפשר דיכול לינצל מהלאו אף בלא לישאל על הקבלת שבת ע״י

שיזכה המעות לפועל בקנין חצר או אגב או באודיתא, או דיתן משכון להפועל, ובפרט היכא דהתפלל ערבית שלא יהיה ברכה לבטלה, ע״ש בדבריו. ומיהו בנד״ד דגמר עבודתו בכניסת השבת ממש אפשר דשאני, ובהא הוא דפליגי אי מחוייב לשלם מקודם כניסת שבת, הגם דלא גמר עבודתו לבל יעבור אבל תלין]. [מתוך ספר גם אני אודך תשובות הגר״מ חליוה שליט״א חלק י״ז סימן י׳]

ביקרא דאורייתא
חק׳ משה חליוה

רבי עמנואל מולקנדוב
פתח תקוה

חיוב להקדים עשיית משא ומתן עם ישראל על פני גוי

בתורת כהנים פרשת בהר [פרשה ג׳ סוף פרק ג׳ אות א׳] איתא: מנין כשהוא מוכר לא תהיה מוכר אלא לעמיתך ת״ל וכי תמכרו ממכר לעמיתך. ומנין כשהוא קונה לא תהיה קונה אלא מיד עמיתך ת״ל או קנה מיד עמיתך. אין לי אלא קרקעות שבהם דיבר הכתוב, מנין לרבות דבר המיטלטל ת״ל ממכר ע״כ, והובא ברש״י ובר׳ בחיי ובמושב זקנים על התורה שם, וכן בספר החינוך [מצוה של״ז] ובשו״ת התשב״ץ ח״ג סי׳ קנ״א ובספר מנורת המאור [אלנקוה] ח״ד עמ׳ 161. והאברבנאל בספרו נחלת אבות על פרקי אבות פ״א על משנת ויהיו עניים בני ביתיך כתב וז״ל ונכלל במאמר הזה עוד לדעת הרמב״ם שאם יצטרך האדם אל משרתים לא יקנה עבדים ושפחות מבני הגוים אבל יקח מעניי ישראל לשרתו, ואם יצטרך לעשות מלאכה יתן לעשותה לעניי ישראל ולא לנכרים וכו׳, והמוסר הזה מדברי התורה למד אותו שנאמר וכו׳ וגם בענין המקח והממכר ציוהו שיעשה עם האחים ולא עם הנכרים כמו שאמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך ע״כ, ומבואר ג״כ דנקיט כן להלכה. וכן הרמ״א בתשובה סי׳ י׳ ביסוד השלישי הביא את התו״כ ורש״י הנ״ל בפשיטות עי״ש, וכן בספר יוסף אומץ [יוזפא] סי׳ ש״ס כתב וז״ל כי תמכרו ממכר לעמיתך דרשו חז״ל לעמיתך מכור או קנה מיד עמיתך שמצוה להנות את ישראל ולא לנכרי במקום שאין צורך לו העובד ע״ז מלבד מה שעובר על וכי תמכרו עובר גם על ולא תחנם לא תתן להם מתנת חנם, אכן אם נראה בעיניו שסחורת הנכרי יותר טובה מצד מה שיהיה שרי וכן כל כיו״ב ע״כ. וכן פסק המ״ב בסי׳ תרמ״ח בשעה״צ אות ע״ו וז״ל וצריכין הסוחרים הגדולים לידע, כשמזדמן להם לקנות האתרוגים משני מקומות, אחד מישראלים ואחד מנכרים, ושניהם בעניני הכשר הם שוים, יקנו מישראלים, וכמו דכתיב או קנה מיד עמיתך, ופירש רש״י והוא מהספרא, אם תרצה לקנות קנה מן ישראל חברך ע״כ.

ובמדרש לקח טוב בפרשת בהר על הפסוק הנ״ל כתב וז״ל למדה תורה דרך ארץ שלא תהא מוכר אלא לעמיתך ולא תהיה קונה אלא מיד עמיתך מפני שהכנענים אנסים הם ומתעללים עלילות ברשע ע״כ, ויש אחרונים שלמדו בדבריו שאין זו חובה אלא מדת דרך ארץ, אולם הגר״י פרלא בפירושו לספר המצוות ח״א עמ׳ 646 כתב שהלקח טוב לא בא אלא ליתן טעם לאיסור זה שכ״ה דרך מוסר ודרך ארץ וגם יש בה עצה טובה

אבל ודאי איסור גמור הוא מדאוריתא עי״ש עוד כמה ראיות לזה.

ובספרי פרשת ראה סי׳ קי״ח על הפסוק כי ימכר לך אחיך העברי דרשו: מנין כשאתה קונה לא תהא קונה אלא עבד עברי ת״ל כי תקנה עבר עברי ע״כ. וכ״ה במכילתא דרשב״י ריש פרשת משפטים עי״ש. וכ״ה בפירוש ר׳ מיוחס ריש פרשת משפטים: כי תקנה וכו׳, ומדרשו כשאתה קונה הוי קונה עבד עברי ע״כ.

והנה הרשב״ץ שם כתב שהיה נראה שאפילו בפחות מהגוי [פירוש שיכול לקנות מהגוי בזול יותר] הוא מזהיר הכתוב שאלו שוה בשוה פשיטא כדפריך תלמודא בפרק איזהו נשך [דף ע״א ע״א] גבי עמי ונכרי עמי קודם להלואה וכו׳, וה״נ קרוב הדבר לדמותו לזה – שוה בשוה לא הוצרך הכתוב להזהיר שיקדים ישראל לגוי אלא אפילו לישראל בפחות ולגוי ביותר ישראל קודם, ואפילו בגר אמרינן להקדים נתינה לגר למכירה דישראל וכו׳ עי״ש. וכ״כ הרמ״א בתשובה שם יותר באורך עי״ש. והנה בהלואה מיירי בריוח גדול שיכול להרויח מרבית הגוי דהא סתם רבית כן הוא, ואפ״ה יש מצוה להקדים ישראל בחינם, וכ״כ להדיא בפירוש ריב״א על התורה בפרשת משפטים ובפענח רזא שם על הפסוק אם כסף, וכן המגילת אסתר בספר המצוות שרש ו׳ גבי הלואה, דמיירי אפילו בריוח גדול עי״ש, וכן סתימת הפוסקים, וא״כ נראה שה״ה לענין הקדמת מכירה או קניה מישראל שאפילו בריוח גדול צריך להקדים הישראל לדעת הרשב״ץ והרמ״א.

והנה בפסחים דף כ״א ע״ב וע״ז דף כ׳ ע״א הובאה מחלוקת ר״מ ור׳ יהודה גבי נבלה, לגר בנתינה ולנכרי במכירה, ולמסקנת הגמ׳ לכו״ע יש להקדים גר בחנם למכירה לנכרי אלא שנחלקו האם זהו מסברא או שצריך פסוק לזה עי״ש. וכתבו התוס׳ בע״ז כ׳ ע״א ובחולין קי״ד ע״ב שדוקא נבלה בא״י שאין גוים מצוים ואם בא למוכרה לגוי צריך ליתנה בדמים מועטין נתינת גר קודמת, אבל פשיטא שאם יש חפץ לאדם למכור קודם ימכרנו לגוי ממה שיתננו אפילו לישראל חברו ע״כ. וכ״ה באגודה שם ושם. וכ״כ מהר״ם חלאוה בפסחים כ״א עי״ש. וכ״כ תור״פ בפסחים בתירוצו הראשון והוסיף א״נ י״ל דה״פ להקדים נתינה דגר פירוש וגם מכירתו, דהא מרבינן גר למכירה ולנתינה למכירה גוי, פירוש וגם נתינתו, דגם גבי גוי מותר ליתנה ולימדה שצריך להקדים נתינה דגר לנתינה דגוי ומכירה דגר למכירה דגוי ע״כ. וכ״כ תוס׳ הרא״ש בפסחים ובחולין שם. וכ״כ הבכור שור בפרשת ראה כתירוץ זה עי״ש. ויש אחרונים שהקשו על הרמ״א הנ״ל מדברי התוס׳ הנ״ל, דחזינן שאם יש ריוח גדול מותר למכור לגוי הנבלה וה״ה יכול לקנות או למכור לגוי על פני ישראל. אולם נראה שאין זה מוכרח, דשאני נתינה בחינם ממכירה וקניה, שבנתינה בחנם הסברא פשוטה של״צ להפסיד את כל ערך החפץ ולתיתו לגר תושב בחנם אם יכול למוכרו לגוי אלא רק בדבר מועט כנבלה, משא״כ כשכבר מוכר או קונה חפץ ומקבל עליו את מחירו ואפילו מרויח עליו במכירה – אפילו שיכול להרויח יותר אם יקנה או

ימכור מגוי – הוי ממש כהלואה שאין זה הפסד הקרן אלא מניעת ריוח ובזה אפילו בריוח גדול דומיא דהלואה צריך להפסיד. וראיה לזה מדברי הספרי והמכילתא דרשב״י שיש לקנות עבר עברי ולהקדימו לעבד כנעני, והרי שם ההפסד הוא גדול דהא עבר עברי יוצא בשש והוי כקונה אדון לעצמו, משא״כ עבד כנעני או עבד עולם, ואעפ״כ צריך להקדים העברי, וע״כ כדחילקנו. ובפירוש הריב״א עה״ת פרשת משפטים כתב וז״ל פרש״י עמי וגוי עמי קודם, תימה דהא גלי רחמנא כבר בנבלה דכתיב או מכור לנכרי להקדים נתינה דגר למכירה דגוי וכ״ש הכא, וי״ל דאיצטריך דאי אשמענין נבלה משום דזילא ואין להקפיד עליה, אבל הלואה דאיכא הנאה מרובה למלוה אימא דשרי להקדים לגוי, ואי אשמענין הלואה משום דלא מידי חסר אבל נבלה אימא לא, צריכא ע״כ, וכ״ה בקצרה בפענח רזא שם, ויש לעיין בכונתם האם גם בנבלה ס״ל שאפילו בהנאה מרובה צריך לתת בחנם לגר ופליגי על התוס׳ או לא.

ובתוס׳ בב״מ ק״ח ע״ב וכן ברא״ש שם ובשו״ע חו״מ סי׳ קע״ה ס״מ מבואר שאם המצרן מכר את ביתו לגוי משמתינן ליה רק אם הישראל רצה ליתן כמו הגוי אבל אם רצה ליתן פחות אין משמתינן ליה עי״ש. ומהרש״ם בספרו משפט שלום ריש סימן קפ״ט הקשה מזה על הרמ״א בתשובה הנ״ל דהא חזינן שמותר למכור לגוי ביותר עי״ש. אולם כבר קדמו החקרי לב בחו״מ סי׳ קל״ט בסוף הסימן, ותירץ שהתוס׳ כתבו כן כלפי משמתינן ליה, שאם הגוי נתן יותר א״א לשמתו, אבל כלפי המצוה עצמה אף בנותן יותר יש מצוה ביהודי עי״ש.

והחקרי לב שם הביא את דברי התו״כ, רש״י, הרשב״ץ והרמ״א, וכתב שהרמב״ם והשו״ע ושאר הפוסקים השמיטו דין זה ויתכן דלא סבירא להו דין זה להלכה, וסיים שדין זה צריך אצלו תלמוד עיש״ב. אולם לפי האמור רבים מהפוסקים הביאו את התורת כהנים הנ״ל, וכן מתבאר מדברי הספרי ומכילתא דרשב״י, ולא מצאנו לאף אחד מהראשונים שיפקפק בדין זה, וע״כ ודאי שהלכה כמו תו״כ זה, אף שלא הביאוהו הרמב״ם והשו״ע. וכפי מה שכתבו הרשב״ץ והרמ״א אף במוכר או קונה לגוי ביותר אין לעשות כן אלא ליהודי, ולא מצאנו חולק ע״ז להדיא.

דין משומד וחילונים שבזמננו לענין זה

בדין זה כתבה התורה מיד ׳עמיתך׳. ומצאנו בגמ׳ בב״מ נ״ט ע״א גבי לא תונו איש את עמיתו – עם שאתך בתורה ומצוות, וכתב החתם סופר בחושן משפט סוף סימן קל״ד שגם לענין הדין של הקדמת עמיתך לגוי במשא ומתן נאמר דין זה שמי שהוא מומר אינו בכלל עמיתך ויש להקדים ישראל שומר תורה ומצוות למומר עי״ש. אלא שבגמ׳ בע״ז כ״ו ע״ב מבואר שמשומד אוכל נבלות לתאבון הרי הוא בכלל אחיך, אבל אוכל נבלות להכעיס הוא שאינו בכלל אחיך עי״ש. וכתב הכסף משנה בפי״ג מהלכות איסורי ביאה הי״ז שבחילול שבת בפרהסיא אין חילוק בין להכעיס לבין לתיאבון עי״ש. ולפי זה חילונים שבזמננו שמחללים שבת

בפרהסיא אין הם בכלל עמיתך. ואף שנחלקו אחרוני זמננו האם לחילונים שבזמננו יש דין תינוק שנשבה או לא, מ״מ לגבי השם של ׳אחיך׳ ו׳עמיתך׳ אין זה תלוי האם הוא תינוק שנשבה, אלא תלוי האם ׳בפועל׳ עושה עבירות להכעיס או מחלל שבת בפהרסיא או לא, ואף שהוא נקרא אנוס כיון שהוא תינוק שנשבה ולא יענש על כך - מ״מ לענין אחיך ועמיתך אינו בכלל זה וכנ״ל.

ומקור חילוק זה הוא על פי דברי הרמב״ם בפ״ג מהלכות ממרים ה״ג שהוא זה שחידש את המושג תינוק שנשבה לענין מי שגידלוהו על טעותם, וסיים הרמב״ם שם [לגירסת רוב כתבי היד – עי׳ בשנו״ס ברמב״ם פרנקל] ׳ולא ימהר אדם להורגן׳, וכתב הגנת ורדים באו״ח כלל ב׳ סי׳ ל״א וז״ל מכלל דכל דינים של מינים ואפיקורסין מצויין בהם אלא שראו להקל מעליהם שלא למהר להורגן דילמא כד משכינהו שיחזרו לתורה ישובו אל ה׳ וכו׳ עי״ש. וכן האריך בזה מדנפשיה בספר פסקי הלכות [לר׳ דוד מקארלין, ורשא תרנ״ה] בהשמטות שבסוף הספר דף ד׳ ע״ב-ג׳ וז״ל מי שמתנהג ברוב ענינו שלא ע״פ דרך התורה וקבלת חז״ל – אף שכך נתגדל כיון שנתגדל ושמע וידע אשר רוב בנ״י מנהגים בדרך אחר וידע אשר כן התנהגו אבותיו מקודם ע״פ דעת הרבנים רק איזה מהם שפרקו והלכו שובב בדרך לבם וחלקו על הקבלה והוא מתנהג ג״כ כן – אף שאין לנו למהר להורגו דיש לחושבו לאונס קצת מאחר שכך נתגדל עכ״ז אינו כישראל ואין אנו מצווין להחיותו כלל ופסול הוא לעדות לכל דיני התורה וכו׳ ואין עליו תורת אחיך וכו׳ אף שאין מורידין אותו לבור כיון שהוא אנוס קצת עכ״ז אין מצווין להחיותו, וכן נראה מלשון הר״ב בהלכות ממרים שכתב וכו׳ אין למהר להורגם, ואם היו מצווין להחיותם אצטריך למימר שאין הורגין אותם וכו׳ עיש״ב.

ועל כן יש לאדם לכתחלה לעשות את משאו ומתנו עם יהודי שומר תורה ומצוות ולא עם גוי או יהודי המחלל שבת בפרהסיא אף שהם מוכרים בזול יותר או קונים ביוקר יותר.

קניה ממוכרים גוים דרך אתרי האינטרט

הנה, כיום מצוי מאוד שאנשים קונים דרך האינטרנט מחו״ל דברים הזולים בהרבה ממחירם בארץ, והמוכרים שם הם גוים, ולכאורה לפי הנ״ל אף שמרויחים בזה – צריך לקנות מיהודים שומרי תורה ומצוות בארץ.

אולם נראה שהדבר מותר לכתחלה, דהא גם החנויות של שומרי התורה בארץ – קונים את סחורתם מהגוים הנ״ל, ולפעמים אפילו קונים מאותו מקום שאנו קונים ובאותו מחיר, אלא שהם מוכרים את זה לנו עם פערי התיווך והריוח שהם רוצים, והדבר ברור שאין לנו חובה לקנות מהמוכר המקורי דרכם ולא לפנות אליו ישירות כפי שהם עושים. ורק כשמוכרים דירה או קרקע או פירות שגדלים בקרקעו וכדומה ויש אפשרות לקנות מישראל או מגוי צריך להקדים את הישראל, ודוק.

רבי מאיר יוחנן אלקובי
מח"ס שו"ת שמן למאור, ירושלים

בדין אם יש איסור בגידול בעלי חיים טמאים

שאלה: נשאלתי מילד חריף אחד שרוצה לרכוש לעצמו כלב קטן שאינו מזיק לצורך תחביב, ואביו הרהר בדבר שיש לבדוק אם יש היתר בדבר, ולכן פנו אלי לשאול חוות דעתי הדלה, ונתעכבה תשובתי כמה ימים מחמת שמחת החגים בס"ד, ואמרתי להציע בכאן עיקרי הדברים עד להכרעת ההלכה למעשה בנידון זה.

אם האיסור הוא במגדל כלב רע או כל כלב במשמע

תשובה: איתא בבבא קמא (דף ע"ט ע"ב) לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת. והטעם לכך פירש רש"י ז"ל (ד"ה את הכלב) וז"ל, מפני שנושך ומנבח ומפלת אשה מיראתו. ומבואר התם בגמ' (דף פ"ג ע"א) דאם הוא בעיר הסמוכה לספר שצריך שימור מפני עובדי כוכבים, מותר לגדל את הכלב באופן שקושרו ביום ומתירו בלילה[א]. ומתבאר עוד שם בדברי רבי אליעזר שהמגדל כלבים הוא כמגדל חזירים למיקם עליה בארור.

והנה עיקר החשש לגדל את הכלב הוא מחמת סכנה של הפלת נשים, וכמו שממשיכה הגמ' ואומרת, שמכיון שאין השכינה שורה על ישראל בפחות משני אלפים ושני רבבות, הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר אחד, והיתה אשה מעוברת ביניהם וראויה להשלים, ונבח בה

א. וכן פסק מרן ז"ל בשו"ע (חושן משפט סימן ת"ט סעיף ג'). ולכאורה יש לומר לפי זה, דההבדל בין המגדל סתם כלב רע לבין המגדל כלב רע בעיר הסמוכה לספר, הוא שהמגדל סתם צריך הכלב להיות קשור יומם ולילה בשלשלאות של ברזל [ולכאורה קשה מהי התועלת לבעליו לגדל כלב בצורה כזו], ואילו המגדל בסמוך לעכו"ם מותר לו להתירו בלילה עכ"פ. וכן משמע מדברי הרמ"א ז"ל בהגהתו לשם שכתב, וי"א דהשתא שאנו שרוין בין העכו"ם ואומות בכל ענין שרי ופוק חזי מאי עמא דבר. והוסיף, מיהו נראה אם הוא כלב רע שיש לחוש שיזיק בני אדם דאסור לגדלו אא"כ קשור בשלשלאות של ברזל. עכ"ד. ולכאורה לאו סיפיה רישיה. ונראה דהיינו כמו שפירשנו, דעתה שאנו שרויים בין העכו"ם [ונראה לענ"ד דהוא הדין אם חושש לגנבים דהוי בכלל ההזיק, וזה מצוי בעוה"ר גם בזה"ז אפי' שאינו אצל העכו"ם] מותר להתירו בלילה. והוסיף דאם הוא כלב רע שעלול להזיק בני אדם כאשר יתירהו בלילה, יש להחמיר. וזה קשה דהרי אם בגמ' התירו להתירו בלילה איך החמיר הרמ"א שאם הוא כלב רע שיזיק אסור גם בכה"ג להתירו בלילה, והרי הגמ' איירי בכלב רע. אלא נראה לפרש, דהרי הרמ"א עצמו מיירי בנידונו "שאנו שרוין בין העכו"ם ואומות", וכלומר שמה שהתיר הרמ"א ז"ל לגדל כלב רע ולהתירו בלילה הוא אפי' שאין הכלב מיועד לשמירה ממש, אלא מכיון שבלאו הכי בחו"ל שרויין בין האומות נידון זה כעיר הסמוכה לעכו"ם, ולכן כתב שאם הוא עלול להזיק בני אדם ממש, יש להחמיר ולקושרו גם בלילה, כך נלענ"ד.

כלב והפילה, נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל, ושוב הביאה הגמ׳ עובדא אחת שהפילה אשה אחת מחמת יראת כלב, כיעו״ש.

ומכאן יוצא לן שכל האיסור לגדל כלב הוא דוקא בכלב מסוכן ומותר רק באופן שקשור בשלשלאות, או שמותר באם הוא בעיר הסמוך לעכו״ם שאז קושרו ביום ומתירו בלילה.

ויש לדון בכלב שאינו מסוכן אם יש היתר בגידולו או שמא לא פלוג רבנן ובכל גונא אסור. ולכאורה משמעות הסוגיא בכתובות (דף מ״א ע״ב) דאסור רק בכלב רע וכמ״ש שם, מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו שנאמר (דברים כ״ב, ח׳) ולא תשים דמים בביתך. ואיתא בשבת (דף ס״ג ע״א) אמר רשב״ל כל המגדל כלב רע בתוך ביתו מונע חסד מתוך ביתו שנאמר (איוב ו׳, י״ד) למס מרעהו חסד, שכן בלשון יונית קורין לכלב למס, רב נחמן בר יצחק אמר אף פורק ממנו יראת שמים שנאמר ויראת שדי יעזוב. ושוב מביאה הגמ׳ מעשה באשה אחת שנכנס לאפות עיסתה ונבח בה כלב והפילה, ואמר לה בעה״ב שלא תירא מאחר ונטולות ד׳ דיניו שהוא נושך בהן, וכן נטולות צפורניו מלסרוט, אמנם אמרה לו שקולא טיבותיך ושדיא אחיזרי כבר נד ולד.

והנה הגירסא המקורית דמסכת שבת (עיין הגהו״צ שם אות ע׳) היתה לגרוס ״כל המגדל כלב בתוך ביתו״ ולא ״כלב רע״, ומכאן דייק מהרש״א ז״ל בחידושי אגדות שהאיסור לגדל כלב הוא אפי׳ אם אינו רע, וז״ל בדילוג: כבר אמרו במס׳ ב״ק אסור לאדם לגדל כלב רע בתוך ביתו וכו׳, אבל הכא הוסיף דאל יגדל כלב אפי׳ הוא יודע בו שאינו כלב רע ומשום דמונע חסד גו׳, דהאורחים והעניים לא ידעו בו שאינו רע וסוברים שהוא רע ויראים ממנו מלבא לביתו, וכדמייתי הך עובדא דלא היה הכלב רע ולא היה יכול להזיק, ומתוך שהיתה סבורה שהוא רע הפילה. ואמר ויראת שדי יעזוב, דפורק ממנו כו׳, דדרך מגדל הכלב להעמידו על הפתח לשמירת ביתו, ויראת שדי שהיא על המזוזה לשמירת פתח ביתו הוא יעזוב ופורק [כי סומך הוא על שמירת הכלב ולא על ההשגחה האלהית], וע״ש.

מיהו, מדברי הרמב״ם ז״ל (פ״ט מהל׳ נזקי ממון ה״ה) שכתב וז״ל, ולא [לגדל] את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת וכו׳, ואמרו חכמים ארור מגדל כלבים וחזירים מפני שהיזקן מרובה ומצוי. והטור ומרן ז״ל בשולחן ערוך (חושן משפט סימן ת״ט סעיף ג׳) נקטו כלפי האיסור לשון ״כלב רע״, ולכאורה יש מקום לדייק מזה דלא כדברי מהרש״א, אלא שרק בכלב רע איכא איסור, אבל בכלב שאינו רע לית לן בה. אמנם אין דיוק זה נכון, וביאור דבריהם הוא כמו שפירש הרב יפה ללב (שם ח״ד אות א׳ ובנד״מ עמ׳ קי״ד) דהא דקאמר ״כלב רע״ לאשמועינן דמשמתינן ליה עד שיהרוג אותו, מיהו אפילו כלב שאינו רע אין לגדל אותו כדאמרינן בפרק במה אשה וכו׳.

אולם עיין בתוספות יום טוב (פ״ז משנה ז׳ ד״ה לא יגדל), ומלאכת שלמה (ד״ה לא) שהבינו אחרת (וכן משמעות דברי הרב תפארת ישראל ביכין אות מ״ה), והוא דדוקא

כלב רע אסור לגדלו, אבל אם אינו כלב רע לית לן בה, ואם כן מה שנקטו גדולי הפוסקים הנ״ל ״כלב רע״ היינו בדיוקא איתמר. והביאו ראיה לדבריהם ממה שאמר רבי שמעון בן אלעזר בסוגיא דב״ק (דף פ׳ ע״א וע״ב) דמותר לגדל כלבים כופריים, דפירש בה רש״י ז״ל שהם כלבים קטנים וננסים, ובלישנא אחרינא פירש שהם כלבים גדולים של ציידים שאינם מזיקין. ולפי דבריהם יש לפרש הך עובדא דשבת דמה שהפילה אותה אשה היתה מחמת שהכלב ההוא היה בגדר ״רע״ אלא שנטלו ממנו את שיניו וצפרניו, ועל זה אמרו שבכל זאת אסור לגדל כלב כזה דמכיון שהוא רע אינו מועיל נטילת שיניו , והחידוש הוא שאם הוא כלב רע שהוא בדרך כלל מזיק, אפי׳ אם יוציאו לו כל האמצעיים כדי להזיק, בכל זאת עדיין נקרא כלב רע. לאפוקי מכלבים כופריים שאינם מזיקין מעיקרן, שבזה הותר לגדלם, וזיל בתר טעמא שכל האיסור בגידול כלבים הוא מחמת הזיקין המצוי שמפחדים מהם הבריות, ושעי״כ יפילו הנשים עובריהן וימנע מחסד שהאורחים לא יכנסו לביתו, ושעוזב ופורק יראת ה׳ מעליו מחמת שמניח את כלבו לשמירה בפתח ביתו ולא סמך על שמירת ה׳ שבמזוזה.

אמנם כל אלו הטעמים אינם שייכים בסוג כלבים ננסים שאינם מזיקין ושהבריות אינם מפחדים מהם. וזה בפרט בזמן הזה שמצוי אצל הרבה אינשי שמגדלים כלבים, שכבר הפחד והיראה מהם אזלה, זולתי לאותם הכלבים הגדולים והמסוכנים שהזיקן שכיח, ואנשים מתייראים מהם, אמנם אין הדבר כן בכלבים קטנים. וכן משמע ממ״ש בספר מאירת עינים (על חו״מ סימן ת״ט ס״ק ה׳) שביאר מדוע התירו לגדל כלב רע אם הוא קשור בשלשלאות של ברזל, וז״ל, דאז טעם שישוך וגם טעם שמנבח ומפילות הנשים מיראתו אין כאן כיון דיודעין שהוא קשור לא מתיראין ממנו ואינן מפילות, עכ״ל. ויוצא לן מדבריו, שכל האיסור בזה הוא כלפי ידיעתם של הבריות איך הם מסתכלים על הכלב, אם הוא כלב שמפחיד הבריות ויש חשש הנ״ל, אזי בודאי שיהיה אסור לגדלו, משא״כ אם מראהו אינו גורם זאת, דאינו בכלל האיסור וככל הנ״ל.

שוב ראיתי למהרש״ל ז״ל בים של שלמה (פ״ז סימן מ״ה) שהתיר בשופי לגדל כלבים קטנים שאין בהם חשש יראה, וז״ל, ולכן כל איש ירא שמים לא יגדל כלב אלא כלבים כופרים, וכה״ג שמשונים בצורתם שהם עומדין לצוד עמהם, או לנוי בבית. אבל סתם כלב לא, אף שאינו נושך מ״מ אסור משום שהוא מנבח והאשה מפלת מיראתו. וע״ש עוד.

אלא שראיתי בשו״ת שאילת יעבץ (ח״א סימן י״ז) דשדא ביה נרגא, ופירש דהא דר״ש בן אלעזר בהיתר גידול כלבים כופריים היא דעת יחיד דלא קיי״ל כותיה, והוסיף שהאיסור שייך בכל כלב מבלי לחלק בין הסוגים השונים, וששכיח ההיזק בכולם וכל סכנתא לחומרא. וע״ש עוד. וגם מי שהתיר בכופרים היינו לא יותר מאחד וגם קשור וגם זה לא הותר כי אם בירושה, אמנם עיין מש״כ בספרו מגדל עוז (הל׳ גידולי וסחורה בהמות וחיות אות ט״ז). ולא זכיתי לרדת

לעומק הכרעתו בנידון זה ואין הפנאי מסכים לעיין עוד בדבריו, וצ״ע.

גידול בעלי חיים טמאים בתוך ביתו

ולאחר שנתבאר שאין כל חשש בגידול כלבים קטנים שאין בהם סכנה ואשר לא מתייראים מהם בני אדם. נבוא לדון מצד אחר והוא אם ישנו איסור לגדל בביתו בעלי חיים טמאים. דהנה נפסק בשו״ע (יו״ד סימן קי״ז סעיף א׳) כל דבר שאסור מן התורה אע״פ שמותר בהנאה אם הוא דבר המיוחד למאכל אסור לעשות בו סחורה. וכתב על זה ג״ע מרן החיד״א ז״ל בשיורי ברכה (אות ב׳) וז״ל, על זה סמכו לגדל העופות המדברים, גם בהמות של רכיבה. מהריק״ש בהגהותיו. וכן סמכו על זה לגדל צפורים טמאים המנגנים וכיוצא, ועיין בבית יוסף. עכ״ד. ובבית יוסף הביא זאת בשם אורחות חיים (הלכות איסורי מאכלות אות מ״ה ד״ה ואסרו) דעופות טמאים מותר לגדלם כגון עופות המדברים, וע״ש עוד ואכמ״ל.

אמנם מצאנו לרבינו יהודה החסיד ז״ל בצוואותיו (צוואה ס״ה) שכתב על דרך הנסתר שיש להיזהר שלא לגדל סוג בעלי חיים אלו, וז״ל, לא יגדל אדם תורים ובי יונה בתוך ביתו לפי שהבית אשר יגדלו בה או ימותו בניו או לא יהיה לו זרע. וכן כתב מהר״י צמח ז״ל בספרו נגיד ומצוה בשם הרח״ו ז״ל, וז״ל, אמר מהרח״ו זלה״ה שאין טוב לגדל בבית תורים ובני יונה, לפי שהבית אשר יגדלו בה, או ימותו בניו או לא יהיה לו זרע. וכן העתיקו הזבחי צדק (יו״ד סימן קט״ז אות קמ״ד), וכף החיים (שם אות קי״ז).

ולא אכחד כי הדבר הוא פלא אצלי, דהרי מרן ז״ל ביורה דעה (סימן רצ״ב סעיף ב׳) כתב לגבי מצות שלוח הקן וז״ל, קן המזומן אצלו כגון יונים שדרכן ליגדל עם בני אדם בבתים ואווזים ותרנגולים שקננו בבית פטור, ועש״ב. ומשמע מזה שכך היתה דרכם של בני אדם בדורו של מרן ז״ל, לגדל יונים, והרי קיי״ל שבשכר מצוה זו זוכה לבנים, וכמ״ש שם בגליון מהרש״א בשם החינוך. ולפי דעת רבי יהודה החסיד ז״ל אדרבא גורם מיתה לבניו.

אם יש לחשוש בגידול בעלי חיים משום צער בעלי חיים

ועיין בספר פלא יועץ (ערך בעלי חיים) שחשש לגדל בעלי חיים מחשש צער בעלי חיים האסור מן התורה (שבת דף קכ״ח ע״ב). וע״ש עוד. אמנם נראה מתוכן לשונו דנתכוין לומר שטוב העדרם ממציאותם, ולמה יכניס ראשו בחששות אלו, אמנם אין לאסור מפני זה לגדל בעלי חיים, שהרי הפוסקים ז״ל (מסביב לדברי מרן ז״ל בשו״ע סימן קס״ו סעיף ו׳) סידרו לפנינו כיצד תהיה הנהגת האדם שיש לו בעל חי עמו שלא יעבור על איסור זה באכילתו, וע״ש. ומה גם דאפשר שבזמניהם היה חשש קרוב להביא האוכל מהתם להכא, אמנם בזה״ז קונים אכילתם בשקיות המוכנות לכך, וכלפניו דמי, ואם כן למרות שעדיין יש להיזהר בעניני אכילתו, אמנם משום הא לא איריא לאסור גידולם בביתו.

אם הוא מנהג גוים לגדל בעל חי בביתו

וראיתי להיעב״ץ ז״ל בתשובתו הנזכרת, שסיים שהמגדל כלבים לשעשוע הוא מנהג

גוים וערלים, אמנם למרות שידע הוא ז״ל מאי קאמר ומי יבוא להעיר על דבריו, ומי בעל דברים יגש הנה, אבל אני אנה אני בא, ומחמת שהאמת אהובה מכל, נראה לי דאגב שטפיה כתב כן ובאמת ארכביה לענין זה אתרי רכשי, דמנהג הערלים עם הכלבים לא היה בגידולם גרידא, אלא שהיו צדים את החיות עם הכלב, וזהו איסור חמור, וכמו שמובא באור זרוע (הלכות שבת סימן פ״ג) וז״ל, אומר אני המחבר שכל מי שצד חיות בכלבים כעין שהגוים עושין, שלא יראה בשמחת לויתן, וע״ש שמקורו הרא׳ה מדברי הגמ׳ דע״ז (דף י״ח ע״ב) ובפירש״י שם. וכן פסק הרמ״א ז״ל בהגה לשו״ע (סימן שט״ז סעיף ב׳) שאפילו בחול אסור לצוד בכלבים משום מושב לצים. וע״ע בשו״ת נודע ביהודה (חיו״ד תנינא סימן י׳) שנשאל אם יש היתר לצוד בעלי חיים לשם שעשוע וללא צורך, וע״ש שהטיף מוסר השכל להשואל דמה לו ליהודי להתעסק בדברים שכאלו, וע״ש עוד ראיותיו מהש״ס והפוסקים כדרכו בקודש. וראה שם בהגהת הגדול ממינסק ז״ל שכתב להוכיח מדברי האור זרוע הנ״ל דהאיסור לצוד בכלבים הוא לאו דוקא רק כל צידה שהיא לשמחה בעלמא הוי מושב לצים ואינו זוכה לשמחת לויתן.

ועוד, הרי הגאון יעב״ץ עצמו בתחילת תשובתו (כן נדפס בשאילת יעב״ץ הנד״מ ע״פ כת״י) כתב בהערה בכתי״ק, שגם האמוראים היו להם בביתם חתולים. והרי לדידי כלב טוב יותר מחתול, שהרי חתול אינו מכיר בבוראו משא״כ הכלב, כמ״ש בהוריות (דף י״ג ע״ב), מה גם שהבורא ית׳ חס בכבודם באומרו (שמות כ״ב, ל׳) לכלב תשליכון אותו, בשכר מה שלא נבחו ביצי״מ (רש״י שם בשם המכילתא), ועוד כהנה.

אינו מרוח התורה להחזיק כלב בביתו ואפילו שאינו מזיק

והנה למרות שישנו היתר הלכתי לגדל כלב קטן לצורך שעשוע, וכנידון דידן שהוא לצורך ילדים. אבל עדיף להימנע מצד שאינו תואם לרוח התורה שיהיה לאדם כלב בביתו, וכמ״ש בשו״ת אור לציון (ח״ה פרק ל״ז אות ל״ג) דאף שמן הדין אין חשש בגידול בעלי חיים טמאים בבית, מ״מ ראוי להימנע, והביא ראיה לדבריו מהמדרש רבה (קהלת פרשה ו׳ פסקא י״א) על הפסוק (קהלת ו׳, י״א) כי יש דברים הרבה מרבים הבל, כגון מגדלי קופים וחתולים וכו׳. וע״ע בספר שערי אורה למהר״י גיקטליא ז״ל (שער ט׳), ובספר דברי תורה להגאון ממונקאטש ז״ל (תנינא אות מ״ה) למה ירמוז בחינת הכלב. וראה עוד בשו״ת שבט הלוי (ח״ו חו״מ סימן רמ״א) שעצם החזקת כלב שלא לצורך הוא מעשה ריקים ושפלי בני אדם[ב]. ועיין בספר שו״ע המוסר (ח״א שער ח׳ עמ׳ שצ״ג) שחשש

ב. אבל אין להעלות על הדעת שיש לחשוש לגדל בעלי חיים מסוג זה משום שהם מגולגלים, וכמו שכתב האר״י ז״ל בשער רוה״ק (תיקון כ׳ דף י״ד ע״ג) שהבא על הגויה מתגלגל בכלב. שהרי גם בני אדם מגולגלים המה וכי נחשוש בקרבתם משום הך טעמא קלישא. ולמרות שההבדל בין גלגול האדם לגלגול הבע״ח, הוא דהבע״ח מכירים בגלגולם הקודם ולא כן בני אדם, וכמ״ש המקובלים זלה״ה. אמנם אין זה מספיק לכל בר דעת לחשוש בכגון דא, דא״כ אין לדבר סוף, שהרי כתב האר״י ז״ל שגם הבעלי חיים יכולים להתגלגל בבני אדם והם עזי

בגידול בעלי חיים טמאים משום הסתכלות האשה בהם בליל טבילה, או עצם ההסתכלות בהם שמביא טומאה לאדם, ועש״ב. ונראה לי דלזה יש תקנה, שכאשר האשה תחזור מהטבילה לא תביט בו כלל, ואפילו אם פגעה בו לית לן בה כל עוד שאינה מסתכלת בו, וכמ״ש בכף החיים (סימן קט״ז אות ק״פ). ולענין עצם ההסתכלות בהם שלא בעת הטבילה, אין איסור מעיקר הדין אלא ממדת חסידות, וכיון שנידון דידן הוא לצורך קטן אין לאסור משום כן.

ואחרי כתבי כל האמור דברתי בנושא זה עם כמה מורי הוראות, ולמרות שהביעו דעתם ככל האמור שאין כל איסור בכלב שאינו מזיק, אך הדבר תלוי מי הוא השואל, אם הוא בן תורה וכנידון דידן, זה בודאי יזיק לו לגדול בתורה בהיות בעל חי טמא בקרבתו, ולכן אין להתיר לו להחזיק כלב כלל וכלל, ויש להוסיף בזה דברי היעב״ץ ז״ל (בחידושיו לגיטין דף נ״ו ע״א) שכתב שפעמים ויש איסורים שאינם כתובים בהלכה ויותר חמורים מהם. אמנם אם זה אדם חילוני שבלאו הכי מקושר עם הטומאה אין לנו לאסור גידול כלב כופרי וקטן שאינו מזיק אלא די להעמידו על שורת הדין דמישרא שרי.

העולה מן האמור:

א. אסור לגדל בביתו כלב רע שהזיקו מצוי אלא אם כן קשור בשלשלאות של ברזל, שעי״כ לא יתייראו ממנו האנשים. ואפילו אם נטלו את שיניו או הסירו את הסכנה שבו מ״מ אסור משום שאין אנשים יודעים שאינו מסוכן, והכל תלוי ביראת הבריות, ובכה״ג המגדל כלב בביתו כמגדל חזירים למיקם עליה בארור ב״מ, ואם צריך כלב לשמירה מותר באופן שקושרו ביום ומתירו בלילה.

ב. לכתחילה יש להימנע מלגדל כלב אפילו שאינו מזיק, וכגון כלבים כפריים קטנים וננסים, שלא מתפחדים ממנו ואינו מזיק לבריות. והטעם משום שאין זה תואם לרוח ודרכי התורה. אמנם אין איסור מעיקר הדין לגדלם הן מצד שכל האיסור המוזכר בגמ׳ הוא בכלב רע שמזיק, והן שהתירו להדיא שם לגדל כלב כפרי (ולמרות שהגאון יעב״ץ כתב דלא קיי״ל כהמתיר, מ״מ רבו עליו החולקים, והם מהרש״ל ומפרשי המשנה, והם תוספות יו״ט, מלאכת שלמה, ועוד). ולכן יש מקום להתיר לצורך, וכגון אם זה אדם חילוני שהוא רחוק מהתורה, ויזהרו עכ״פ בדיני צער בעלי חיים באכילה ובהתנהגות עמו, וכן שלא תסתכל עליו האשה כשחוזרת מהטבילה.

ג. אין להתיר למשפחות בני תורה לגדל כלב קטן שאינו מזיק ואין מתייראים ממנו, דלמרות שיש על מה לסמוך מעיקר הדין, בכל זאת הדבר יזיק מאד

פנים שבדור (ראה ספר הגלגולים פרק ס״ד דף פ״ח ע״ד) . וק״ל.

ביראת שמים ובחינוכם הטהור של ילדי ישראל, וכמו שהורו הפוסקים שאין טוב לגדל בבית בעלי חיים טמאים.

בזה סכנה גדולה על דרך האמת, וכאזהרת ספר חסידים ורבינו הרח"ו ז"ל. ובהא סליקנא.

ד. אין לגדל בבית תורים או בני יונה שיש

הצעיר מאיר יוחנן אלקובי יצ"ו

מכתבי ברכה
תגובות והערות

מכתבי תגובות והערות

רבי אהרן זאב חשין
מו"צ באשדוד
מח"ס חזקת אהרן

הערות על קובץ ט"ז

כתיבה וחתימה טובה למע"כ ידידי הרה"ג הנודע בחבוריו הנפלאים וכו' מוה"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, בעמ"ח גם אני אודך וש"ם

אחדשה"ט וש"ת באה"ר

עיינתי בקובץ מה טובו אוהליך יעקב (חלק ט"ז) ואעיר בזה כמה הערות קצרות כדי להגדיל תורה בעזהשי"ת.

א) עמוד ה' בהנהגות הגה"צ רבי דוד בהר"ן אות ט' בשם אחיו הגר"ז בהר"ן, היה נוהג לאכול אתרוג בליל ר"ה, עי' בספר שער המפקד (מנהגי ירושלים, הל' ר"ה סע' ו') בשם ספר פרי האדמה וז"ל, פה עיה"ק ירושלים ת"ו נוהגים בליל ב' של ר"ה לחלק להק"ק חתיכות של אתרוגים כדי שיברכו שהחיינו, [ע"ש בנהר פקוד סק"ו שנו"נ על עצם דינא אם מברכים שהחיינו על האתרוג, ע"ע מש"כ בשו"ת חזקת אהרן (ח"א סי' כ').

ב) עמוד ק"ה קישוט הסוכה באתרוגים, עיין למו"ר בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' נ"ז) שכתב דאין חשש כלל אם דעתו לאכלו אחרי סוכות, דפשיטא דמה שמעכב אכילתו ע"י שהוקצה למצותו שבעה ימים, דאין בזה ביטול גדר של לאכול מפירות שביעית עיש"ה.

הכו"ח ומצפה לישועת ד' בקרוב ממש
אהרן זאב חשין
מו"צ באשדוד
מח"ס חזקת אהרן

▩ ▩ ▩

רבי מתתיהו גבאי
מח"ס בית מתתיהו ושא"ס, ירושלים

הערות שונות על קובץ מה טובו אהליך יעקב כרך ט"ז

לכבוד הקובץ הנפלא מה טובו אהליך יעקב בעריכת ידיד נפשי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א,

שלום רב, ויישר כח על הקובץ חלק ט"ז המלא וגדוש בתוכן רב ועצום, וארשום מס' הוספות.

א) בעמ' מ"ה, בדברי מו"ר מרן הגרי"ג אידלשטין שליט"א אם יש ענין לקנות מחקלאי חלקת קרקע, במועדי הגר"ח ח"ב תשו' תתכ"ו, השיב מרן הגר"ח קנייבסקי שיש ענין ויעו"ש מה שציינתי בזה, וע"ע בס' אלא ד' אמות של הלכה פע"א ס"ב, ובס' בנתיבות הראשונים לי"נ הגר"נ קסטנר, שמיטה ויובל ס"ג אות י"ב משו"כ בזה עי"ש.

ב) בעמ' ע"ד בדברי מו"ר מרן בעל המשנת יוסף לידידי הגאון בעל גם אני אודך,

בענין זריקת תפוחי שביעית, בס׳ חוט שני שביעית פ״ה ה״ו, דאין לזרוק פירות שביעית אף באופן שלא מתקלקל עי״ש, וכן השיב מרן הגר״ח קנייבסקי בספרו מועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ תש״ד, ואולם בס׳ נזר החיים עמ׳ קל״ד, כתב שזה מסור לחכמים מה נקרא ביזיון יעו״ש.

ג) עמ׳ ע״ו, אם בעי הגעלת כלים להתר

המכירה, עי׳ במועדי הגר״ח ח״ב תשו׳ תתל״ו שהשיב דבעי הגעלת כלים, ויעו״ש מה שציינתי בזה, ומש״כ בשו״ת משנת יוסף חי״ג ס׳ שי״ד, ובשו״ת ברית אברהם להגר״א דניאל ח״ה ס׳ ל״ח עי״ש.

ד) עמ׳ ק״מ בפסקי הגר״מ שטרנבוך, דאין

להפעיל מכונת כביסה לפני התפילה, וכן נקט בס׳ חוט שני תפילה עמ׳ קפ״ב עי״ש, ומש״כ בשו״ת ויברך דוד תפילה ס׳ כ״ט, ובס׳ אהל יעקב ליד״נ הגר״י סקוצילס ח״א פסקי הוראה ס׳ כ״ט, ויש לדון למש״כ האשל אברהם מבוטשאטש ס׳ פ״ט להתיר מלאכות קלות לפני התפילה, ה״ה להפעיל מכונת כביסה לפני התפילה להמתירים בערב שבת.

ה) עמ׳ קס״ד בפסקי הגר״מ שטרנבוך אם

אשה אומרת תחנון, כתב לי הג״ר עזרא בצרי, שאמו, היתה אומרת תחנון, ונהגה בו בודאי ע״פ דעת הבן איש חי זיע״א, וע״ע מש״כ בזה בשו״ת יורו משפטיך ח״א עמ׳ רס״ח ובשו״ת שמן למאור לידידי הג״ר מאיר אלקובי ח״ב ס״ג.

ו) עמ׳ קס״ח בפסקי הגר״מ שטרנבוך אם

מותר לאשה לצאת באמצע קריאת התורה, בבית מתתיהו ח״ד ס׳ מ״ה או״ד, הבאנו תשו׳ הגר״א נבנצאל דאסור לאשה לצאת באמצע קריה״ת, ויעו״ש מה שהארכנו בזה. ובספר גם אני אודך מתשובתי, חלק ה׳, סימן י״ב.

ז) בעמ׳ רפ״ז, בתשו׳ מו״ר מרן בעל המשנת

יוסף בהשמטת השו״ע איסור קציצת אילנות, עמש״כ לתרץ בשו״ת בית יעקב סו״ס ק״מ ובשו״ת משפטיך ליעקב יו״ד ס׳ ל״ט, ובשו״ת ויעתר יצחק סו״ס ס״ד עי״ש, ומה שהאריך בזה בס׳ עץ השדה הנדמ״ח במילואים ס״א יעו״ש.

ויש עוד להאריך, ועוד חזון למועד

בברכה מרובה
מתתיהו גבאי

▩ ▩ ▩

רבי יוסף אביטבול
מח״ס שערי יוסף

מכתב לקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק טז

בס״ד, מוצש״ק פ׳ כי תצא תשפ״א

לכבוד ראש ממלכת התורה "גם אני אודך" הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א בעמח״ס גם אני אודך ופרדס יוסף החדש על המועדים ושא״ס, וקבצים.

שלו׳ וברכה

ראיתי הקובץ מה טובו אוהליך יעקב חלק טז, לחודש אלול, ויו״ל ע״י כת״ר שליט״א לעילוי נשמת אביו של ידידינו הגאון רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט״א בעמח״ס אהל יעקב ושא״ס ומו״ץ בבית ההוראה הכללי ירושלים. ואהיות וא״א להפטר בלא כלום, אכתוב כמה הערות

והוספות כפי מיסת ידי בעזהי״ת החונן לאדם דעת.

* במדור גנוזות עמ׳ כט מדברי הגרב״צ אבא שאול זצ״ל שבנוגע לתמיכה בילדים עבור רכישת דירה וכן נתינת צדקה עבור הכנסת כלה כאשר ידוע שהמבוקש הוא קניית בית לבני הזוג, אמר הגרב״צ שמצוה לתת לחתן וכלה דירה שלשה חדרים כי בלי דירה א״א להתחתן, פעם עוד היה אפשר לתת דירה בדמי מפתח אבל היום שא״א מצוה לתת דירה ג׳ חדרים עכ״ד, ואמנם יש לציין שכן הובא בספר לעת מצוא, גולדברג, שמרן הגראי״ל שטינמן זצוק״ל אמר שא״א לדרוש הרבה, אבל גם צריכים לדעת שא״א לגור בצריף, וע״כ צריך לדעת לדרוש דרישה מנימלית.

* בעמ׳ ל׳, הובא שהקפיד על נתינת אפר מקלה על ראש החתן וכמו שכתב בשו״ע סימן תקס, ובחתונת בנו הגאון רבי אליהו מתחילה נשכח הענין ובתוך כדי מעמד החופה פנה רבינו לצד שרף דבר מה והניח בראש החתן.

הנה ביסוד האי דינא איתא בגמ׳ בב״ב דף ס׳ ע״ב איתא, עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט מאי היא אמר רב בת צדעא שנאמר אם אשכחך ירושלים ישכח ימני תדבק לשוני לחכי וגו׳ מאי על ראש שמחתי אמר רב יצחק זה אפר מקלה שבראש חתנים א״ל רב פפא לאביי היכא מנח לה במקום תפילין שנאמר לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר, וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה שנאמר שמחו את ירושלים וגו׳. ובדין שימת אפר לחתנים היום, וכן כתב הרמב״ם לדינא בפ״ה מהל׳ תעניות הלכה יג שהחתן לוקח אפר ושם בראשו, וכן הובא בריי״ף ובראי״ש סוף מסכת תענית, וכן כתב בשו״ע סימן תק״ס ס״ב, ובאבן העזר (סימן סה ס״ג) וכשהחתן נושא אשה לוקח אפר מקלה ונותן בראשו במקום הנחת תפילין.

ואמנם בב״י סימן תק״ס כתב בשם הכלבו שאחר שלא נהגו בנתינת אפר מקלה נהגו לעשות זכרון אחר לחורבן והיינו לשבר כוס זכוכית אחר שבע ברכות, וכו׳. וכה״ג כתב במאירי תענית דף ל׳ ע״ב וז״ל: יש מקומות שלא נהגו באפר מקלה בראשי חתנים, אלא שמשימים מפה שחורה על ראשם זכר לחורבן, וכן נוהגים בשבירת הכוס זכר לחורבן עכ״ד, וכן כתב בשלחן גבוה שלא נהגו בכל אלה, דהיינו גם בנתינת אפר וכן להניח מפה שחורה על ראש החתן והכלה או לתת בראש החתן עטרות מעלי זית מרים ומסתפקים בשבירת הכוס זכר לחורבן, והביא דבריו בכה״ח (סימן תקס סקכ״א) וכן כתב במעשה רוקח ובנהר מצרים ועוד אחרונים.

וכן כתב בילקו״י (ד׳ תעניות סימן תקס סעיף כ) וז״ל: כשחתן נושא אשה לוקח אפר מקלה ונותן בראשו במקום הנחת תפילין, וכמו שנאמר לשום לאבלי ציון פאר תחת אפר, וכיום מנהג הספרדים שאין נותנים אפר בראש החתן עכ״ד, יעו״ש שהביא לכל הנ״ל, ושכן העלה אביו זצוק״ל שאין צריך לשנות ממנהגנו שלא לתת אפר בראש החתנים.

ואמנם בשו״ת אור לציון (ח״ג עמ׳ רעז) כתב לתמוה על השולחן גבוה שמשמע

מדבריו ששבירת הכוס באה במקום נתינת אפר מקלה, והקשה האיך יפטור דבר זה תקנת חכמים שתיקנו לתת אפר בראש חתנים כמו שמפורש בתלמוד, והרמ״א בדרכי משה סימן תק״ס כתב שיש לעשות שניהם, ולכן כתב שלמעשה אין להמנע מלתת אפר מקלה על ראש החתן, ויקחו נייר וישרפוהו מעט ויתנו מהאפר על ראש החתן במקום הנחת תפילין, ודי ברגע אחד כדי לקיים תקנת חכמים ואח״כ יכולים להסירו וגם שוברים כוס תחת החופה כמנהג עכ״ד, ובילקו״י (שם בהערה עמ׳ תקפד) כתב להעיר ע״ד שלא ראה דברי הכלבו והאורחות חיים שהביאו מרן הב״י ויעו״ש עוד מה שהעיר ע״ד.

והנה יש לדון בבחור ספרדי שלמד בישיבה אשכנזית, והמסדר חו״ק שלו הוא הרה״י שלו, ורוצה שינהג בשימת אפר, שלכאורה י״ל שאף שאין חיוב אין זה מעכב, ויכול לנהוג בזה כדבריו, וכ״ש שחכם בן ציון זיע״א ס״ל שיש ליתן אפר. אמנם בילקו״י (שם) כתב שמנהג הספרדים שאין נותנים אפר בראש החתן, וע״כ הנוהגים כן הוי כיוהרא, ולכן יש להמנע בזה מפרהסיא, וכתב שם ששמע שיש ראשי ישיבות מיוצאי אשכנז שמקפידים ליתן אפר מקלה גם לחתן מבני ספרד, וכתב שאין לכפות למי שלא נוהג כך, והוי כעין מוציא לעז על רבותינו, יעו״ש. אבל אכתי י״ל שהרי להוציא לעז לא שייך בכה״ג, וגם איסורא לא קעביד, וע״כ אין לריב עם הרה״י ע״ז. בעוד כמה דיני פרטי שימת אפר על ראשו ראה מה שהארכנו בגליון באר ההלכה מס 13.

וכן כתב הגר״מ אליהו זצ״ל בספר דרכי טהרה (פרק כ״ז אות ו׳, סוף אות ח׳) וז״ל: חז״ל תקנו שחתן ביום חופתו שמים אפר מקלה בראש החתנים: ׳אמר ליה רב פפא לאביי: היכא מנח ליה. במקום תפילין, שנאמר ׳ואשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר׳. וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה׳. ומבאר הרשב״ם: ׳שהיו נוהגים לתת אפר שרוף שבכירה, כיון שבזה מזכירים את אפר פרה אדומה, שבטלה עבודת המקדש מאז החורבן. ׳וכשהחתן נושא אשה לוקח אפר מקלה ונותן בראשו במקום הנחת התפילין׳. בא הרמ״א והוסיף לנו: ׳יש מקומות שנהגו לשבר כוס בשעת חופה או לשים מפה שחורה או שאר דברי אבלות בראש החתן׳. וכותב השו״ע: ׳וכל אלה הדברים לזכור את ירושלים שנאמר ׳אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי׳. שחתן צריך לשים לו אפר. אפר אין היום. פעם לכל אחד היה אפר. היום אין אפר. ואעפ״כ יש עוד מקפידים בזה ומכינים במיוחד אפר (אשריהם של התימנים). בכמה עדות נהגו כן, והמדקדקים הולכים לעיר העתיקה לקחת אפר מהבית השרוף, אבל רוב העדות לא נהגו לעשות כן, אלא נוהגים לשבור כוס בשעת החופה ... ואם אפשר לעשות שניהם, היינו אפר מקלה וכן שבירת הכוס, תע״ב. עכ״ד.

ואמנם עתה ראיתי בקובץ בית הלל (חלק כג עמ׳ פג) במאמרו של הגאון רבי משה פנירי שליט״א שכתב להעיר בזה ע״ד האול״צ [וראה עוד מה שהבאנו בגיליון

עשבר שהעיר בילקו״י ע״ד האול״צ] וכתב שהרי עבר על ספרו בית חתנים ושם לא העיר כלום עמש״כ שיש לשבור את הכוס וגם לא ראינו ולא שמענו שהוא עצמו הנהיג כן בכל החופות ורק בקרב בני משפחתו עורר לשים אפר, ולכן לדינא בודאי שיש לקיים מנהג שבירת הכוס מן הדין ולא בתורת חומרא יעו״ש, ויש להוסיף שהרי כמו שנראה מדברי הרבה ראשונים שיש לו מקור מדברי הגמ׳ בברכות, וא״כ אף שאין לו מקור מדברי הגמ׳ בב״ב, מ״מ יש לו עיקר, ולכן לכתחילה יש גם לשבור את הכוס, ולעשות את שניהם, וכמ״ש בגיליון שעבר להעיר בזה ע״ד הילקו״י בראשי ישיבות אשכנזים ששמים אפר לבני ישיבות בני ספרד שלומדים בישיבתם יעו״ש. וע״ע במש״כ בזה בגיליון באר ההלכה מס׳ 14.

* ובמה ששאל להגר״א נבצל שליט״א האם אסור לעבור כנגד מי שמאריך בתפילתו אפילו עד עשרים דקות, והשיב יש להמתין ככל הצורך עכ״ד, ואמנם שמעתי בזה בשם מו״ר הגר״י אולמן שליט״א שמקובל לדינא שיש להמתין עד סוף התפילה, ולאחר מכן הוי יותר מידי ויכול לפסוע. [ואפשר גם להביא ראיה ממה שאמר הראש״ל הגר״י יוסף שליט״א והודפס בספר השיעור השבועי שראה פעם אברך בתפילת מנחה בשבת קודש שגמרו כל הקהל להתפלל עדין מתפלל, וכו׳, והיינו שלהתפלל יותר מידי אחרי שגמרו התפילה... והבן].

ובספר חמדת חיים (עמ׳ סה) הביא ידידי הגר״ח מלין שליט״א בשם מרן הגר״י זילברשטין שליט״א שנשאל באדם שסיים שמו״ע ומאחוריו עומד אדם שמאריך הרבה בתפילתו כחצי שעה אחרי סיום התפילה האם מותר בכה״ג לפסוע כנגדו, והשיב שלהטעם שמבטל כוונת המתפלל י״ל שאיבד זכותו אך מאריך שלא כדין, אבל להטעם שמפסיק בין המתפלל לשכינה יש לדון אם מותר, אבל כיון דנקטינן שעיקר הטעם הוא הטעם הראשו וכמו שכתב בדעת תורה למהרש״ם סימן קב סק״ד ובאש״א שם, א״כ יש להקל לעבור כנגדו, ואם יכול עדיף לפסוע לצדדין שהרי לדעת השו״ע מותר ורק להמג״א בשם הזוה״ק יש להחמיר, ושם בהערה הביא מש״כ בזה בספר מאיר עוז (סימן קב ס״ד, ובח״ד עמ׳ שנז) בשם מרן הגר״ח קניבסקי שליט״א שמי שמאריך יותר מידי בתפילתו אפשר שע״ז לא תקנו חז״ל שלא לעבור לפני המתפלל, וכך צדד בהתחלה אבל למעשה אמר שסו״ס הרי תפילתו תפילה יעו״ש, והביא שם בהערה מש״כ בקובץ ויו העמודים (מס׳ 61 חשוון תשע״ט עמ׳ מו) שסיפרו בשם מרן הגראמ״מ שך זצוק״ל שאמר לו שמה שמחכים למתפלל זה בתור זכות שיש לו אולם כל זה אם גומר בזמן אבל אם מאריך מאוד בתפילתו כשכולם כבר גמרו איבד את זכותו, יעו״ש, ויעו״ש בחמדת חיים בהערה שכן שמע בשם הגאון רבי איתמר גרבוז שליט״א בשם הגראמ״מ שך ואחז כן כדבר פשוט, ותמה על האומרים להיפך, וע״ע בדעת נוטה ח״א עמ׳ שפג.

* בפסקי מרן הגר״מ שטרנבוך שליט״א ה׳ ירפאהו רפו״ש, באות יח שנשאל מפני מה

נוהגין ברוב מקומות שמי שישן בליל שבועות ומברך כל הברכת השחר ומוציא את הציבור שלא הלכו לישון הרי רוב הברכות אף מי שלא ישן יכול לברך, והשיב אין הכא נמי עדיף יותר שלא לצאת ממנו ויברך לאח"כ בעצמו, יעו"ש, הנה יש לדון שעדיף יותר לצאת משום ברוב עם הדרת מלך, ויש לדון בזה עוד מכמה גווני, ויש להאריך.

ובעזה"י הייתי רוצה עוד להאריך ולהשתשע בדברים היקרים מגדולי הפוסקים, אבל הזמן קצר, והמלאכה מרובה, ועוד חזון ליוסף.

בברכת התורה
הצב"י יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף ושא"ס

לעילוי נשמת

רבי **בערל** בן רבי **משה** ז"ל

ורעייתו מרת **שרה** ע"ה

ב"ר **חיים יעקב** ז"ל

למשפחת פאודין

עמלו כל חייהם במסירות נפש
להקים ולייסד בתי ספר
ללימודי תורה ויהדות בארה"ב

הונצח על ידי

משפחת רובין

קובץ

מה טובו אהליך יעקב

פסקים מעניינים ונדירים
מגדולי הדור זיע"א ושליט"א

יוצא לאור
לע"נ הרב היקר והנכבד
רבי טלי סקוצילס זצ"ל
אביו של מורינו
הגרי"א בעל ה"אוהל יעקב" שליט"א

העורך והמו"ל
הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

תשובות חדשות ונפלאות
מגדולי בעלי ההוראה
בעניינים העומדים על הפרק

גנוזות
מגדולי ומאורי הדור זיע"א

הערות והארות
מרבנן ותלמידהון

להשיג הקבצים ולשלוח מאמרים ותגובות, ת.ד. 539 בני ברק
7128536@gmail.com טלפון 0527128536

אור חדש על ציון תאיר

הופיע ויצא לאור הספר
שרבים ציפו לאורו

אהל ירושע

אוצר בלום של הנהגות
ועובדות, פסקים וחידושים
שחלקם הגדול רואים אור
לראשונה זה עתה

משלחנו של מרן
השרף מבריסק
הגה"ק
מהרי"ל דיסקין
זצוק"ל

750 עמו'
מעוטר בהסכמת גדולי התורה שליט"א

וכן ניתן להשיג שוב את הספר
"אדרת שמואל"
לקט הנהגות, פסקים ופרקי חיים
ממרן הגאון **רבי שמואל סלנט** זצוק"ל

להשיג בחנויות הספרים. הפצה: יפה נוף
לפרטים נוספים: 052-7682413 | מייל: adratkodesh@gmail.com

טקסט רץ. הוצאה לאור
039-111-444 // www.textratz.co.il
ככה מוציאים היום טקסט

ספרי

הגאון הגדול רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א

להשיג 0548415304

ספרי הגאון רבי פתחיהו גבאי שליט"א

ספר

מועדי הגר"ח

השיבות רבות מפרץ

הגר"ח קנייבסקי שליט"א

על כתר המועדים

לפרטים

054-84-66-021

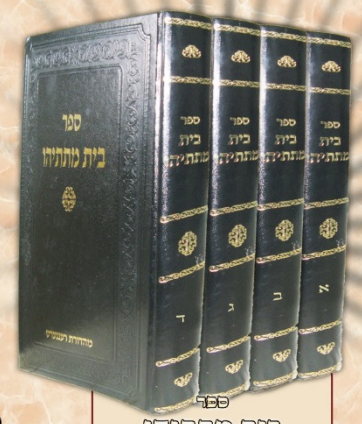

ספר

בית מתתיהו

מערכות עמוקות

בשו"ם וכותקים

ומו"מ עם גדולי הדור שליט"א

אור חדש באהלי יעקב

ד.גולד

ישמח לב מבקשי התורה ושוחרי ההלכה
עם השלמת סדרת הספרים הנפלאה

אהל יעקב - יורה דעה

ד' חלקים, על סדר השולחן ערוך

אוצר בלום של פסקי הלכות וביאורי דינים
בלשון צחה וקולחת ובאופן השווה לכל נפש
בהיקף עצום של כלל שיטות הפוסקים עד הלכה למעשה

בדגש מיוחד על ההלכות השכיחות והמצויות בבתי ישראל

ועמהם עוד ב' חיבורים ערוכים לפי סדר השולחן ערוך

אהל יעקב - תשובות הפוסקים

ובו תשובות שקיבל הגאון המחבר שליט"א מאת גדולי פוסקי דורנו שליט"א

אהל יעקב - פסקי הוראה

ובו פסקים, תשובות
וחידושי הלכות בנויים לתלפיות

מאת הגאון רבי **יעקב אהרן סקוצילס** שליט"א

מו"צ בבית ההוראה יד הרמ"ה
ובבית ההוראה הכללי ירושלים ת"ו

להשיג בחנויות הספרים המובחרות | או בטלפון 052-765-4468

הופיע הופיע !!!

ספר

פרדס יוסף החדש

טועמיה חיים זכו

אתה רוצה להרגיש עונג שבת
גם באמצע השבוע ?

מאות חקירות ותשובות מעניינות
מגדולי הפוסקים לדורותיהם

ונוסף גם חוא ספר כרם אליעזר
מאמרים נפלאים בעניני קידוש והבדלה
עם קונטרס חינוך חבנים כחלכתו
כל בו מקיף מכל חפוסקים בכל עניני
חינוך במצוות קידוש והבדלה

קידוש והבדלה

חמשך לסידרה חמפורסמת פרדס יוסף החדש
על התורה וחמועדים שנתקבלו בכל תפוצות ישראל

ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות

הפצה ראשית: מרכז הספרים בהנהלת הרב יצחק פרידמן 03-6194114

"זכרון טוב להולכים בתמים"

ברגשי געגועים והערכה מעומק הלב

אנו מודיעים על הופעת הספר היקר לזכרו ולדמותו של

ידידנו ומכובדינו הנערץ והבלתי נשכח

ד"ר הרב טלי סקוצילס זצ"ל

יו"ר ועד הידידים של מוסדינו הק'

נלב"ע אסרו חג השבועות תשע"ט

- הספר מלא וגדוש באוצרות של מוסר-השכל

מהליכותיו של יהודי יקר ירא"ש וקובע עתים לתורה

אשר הציל חייהם של אלפי אנשים במסירות נפש -

ניתן להשיג את הספר אצל בניו היקרים שליט"א

וכאן באר"י:

אצל בנו הגאון בעל אהל יעקב שליט"א רב ומו"צ יד הרמ"ה

במס' פלאפון: 0527654468

יהי זכרו ברוך!

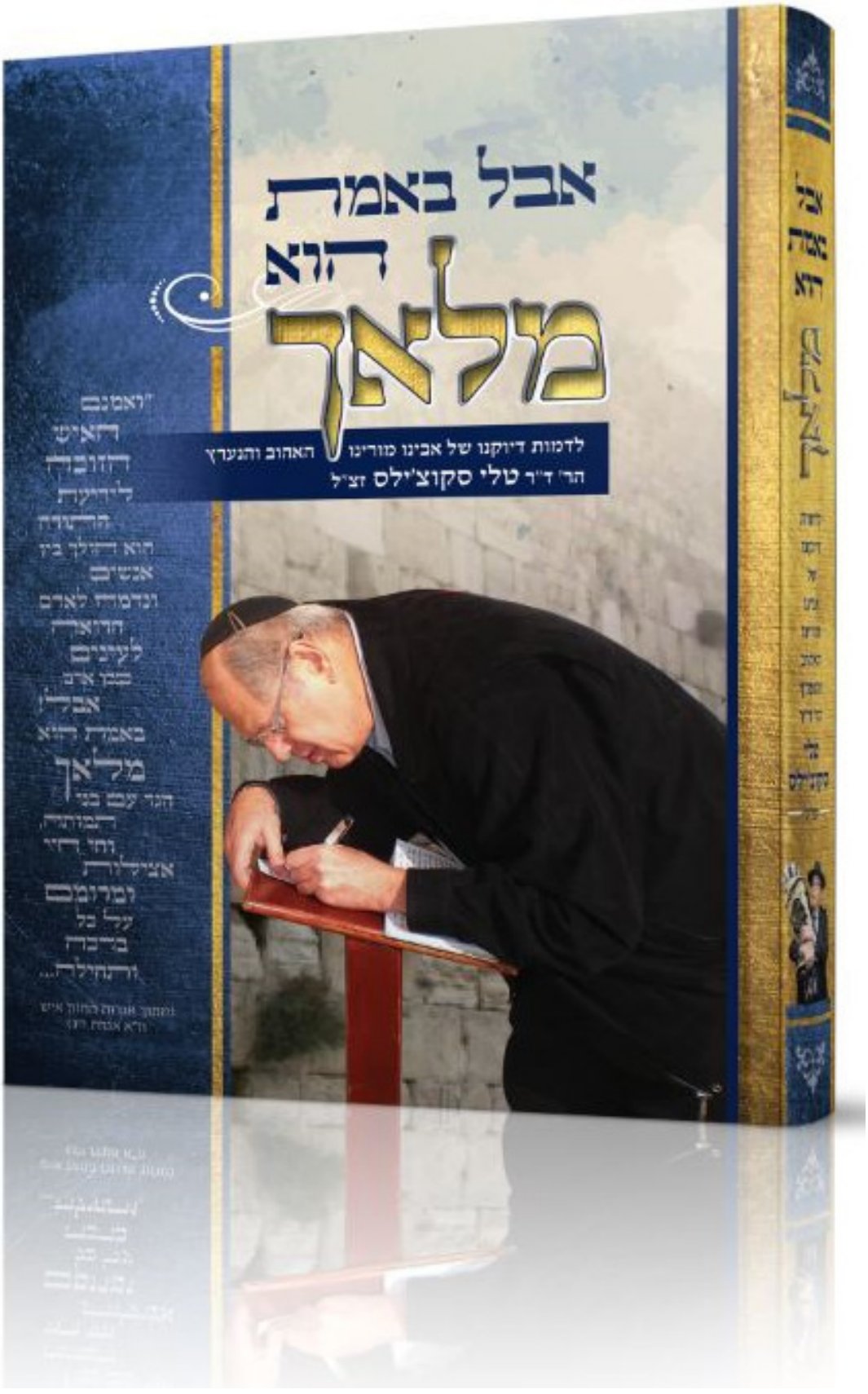
אבל באמת
הוא
מלאך
לדמות דיוקנו של אבינו מורינו האהוב והנערץ
הר' ד"ר טלי סקוצ'ילס זצ"ל

שוב ניתן להשיג הספרים המיוחדים
שמסכמים הכל על סדר השולחן ערוך ונו"כ
מסודר ומסוכם לפי פסקי הלכות

ספר

סיכומי הלכות

לשינון וחזרה על סדר השו"ע ונו"כ

ללימוד ולחזרה בלשון צח וקל תמצית השלחן ערוך ונושאי כליו
שו"ע רמ"א, ט"ז, ש"ך, רעק"א, פת"ש, [סמ"ע קצוה"ח נתיה"מ]

שו"ע יו"ד ח"ב קפ"ג - ר'
הלכות טהרה

שו"ע יו"ד ח"ג, הלכות
כיבוד אב, צדקה
מילה, מזוזה,
פדיון הבן, חלה

שו"ע חו"מ רנ"ט - רע"א
הלכות השבת אבידה
וזכייה במציאה

חדש

ניתן להשיג בחנויות ספרים המובחרות
הפצה ראשית: וועג 05276-89017 - 05331-56312

בנפשנו הדבר!

הפתרון המסוגל לקורונה

בעיצומה של מגיפה
שכמותה לא ידע העולם והביאה
לסגירתם של בתי כנסיות בכל העולם,
יוצא לאור ספר שהוא סגולה של ממש:
אוצר של חיזוקים בענייני

כבוד בית הכנסת וקדושתו.

הספר מחולק

ל"שער האגדה" שבו דברי חיזוק
והתעוררות, משלים וסיפורים,
ול"שער ההלכה" שבו הלכות שונות בנושא בית
הכנסת, קדושתו, ההנהגה בו ועוד.

כמו כן מתקיים שיעור
מידי יום ראשון בשעה: 21:15
בבית הכנסת "בני תורה" רח' מנוחה ונחלה 3
בנושא: הנ"ל
ע"י המחבר